

Uniwersytet w Białymstoku

Wydział Prawa

**REJESTRACJA TESTAMENTÓW I JEJ WPŁYW
NA BEZPIECZEŃSTWO OBROTU PRAWNEGO
(*DE LEGE LATA I DE LEGE FERENDA*)**

MARTA KAROLINA WOŹNIAK

NR INDEKSU 35622

Rozprawa doktorska

napisana w Katedrze Prawa Cywilnego

i Handlowego (Zakładzie Prawa Cywilnego)

Promotor: dr hab. Adam Doliwa, prof. UwB

Białystok 2021

Spis treści

Wykaz skrótów	7
Wstęp	10
Rozdział I. Zasada bezpieczeństwa obrotu prawnego i wybrane instrumenty jej gwarancji	19
1. Bezpieczeństwa obrotu prawnego jako zasada prawa	19
1.1. Pojęcie i funkcje zasad prawa	19
1.2. Katalog zasad prawa	20
1.3. Pojęcie bezpieczeństwa	22
1.4. Bezpieczeństwo jako potrzeba	24
1.5. Bezpieczeństwo jako publiczne prawo podmiotowe	26
1.6. Bezpieczeństwo prawne	27
1.7. Bezpieczeństwo obrotu prawnego	29
2. Rola notariusza w zapewnianiu bezpieczeństwa obrotu prawnego	33
2.1. Uwagi wstępne	33
2.2. Zasady obowiązujące notariusza	35
2.3. Notariusz jako osoba zaufania publicznego	42
2.4. Notariusz jako organ jurysdykcji prewencyjnej	44
2.5. Nadzór nad działalnością notariuszy	45
2.6. Odpowiedzialność notariusza	46
3. Rejestry publiczne jako instrument gwarancji bezpieczeństwa obrotu prawnego ..	48
.....	48
3.1. Rozwój rejestrów publicznych	48
3.2. Pojęcie rejestrów publicznych	50
3.3. Typologia rejestrów publicznych	54
3.4. Funkcje rejestrów publicznych	56

4. Rejestry Notarialne jako instrument gwarancji bezpieczeństwa obrotu prawnego w polskim prawie spadkowym	63
4.1. Rozwój Rejestrów Notarialnych	63
4.2. Rejestr Aktów Poświadczenia Dziedziczenia	66
4.3. Rejestr Spadkowy	70
4.4. Notarialny Rejestr Testamentów	75
4.5. Rejestr Zarządców Sukcesyjnych	76
5. Wnioski	79
Rozdział II. Testament z punktu widzenia bezpieczeństwa obrotu prawnego	81
1. Uwagi wstępne	81
2. Swoboda testowania	84
3. Pojęcie testamentu	88
4. Wymogi formalne testamentu	90
4.1. Testamenty zwykłe	92
4.2. Testamenty szczególne	118
5. Skutki ujawnienia testamentu po przeprowadzonym postępowaniu spadkowym ..	
.....	135
5.1. Sądowe stwierdzenie nabycia spadku (przedmiotu zapisu windykacyjnego) i notarialne poświadczenie dziedziczenia na podstawie testamentu	136
5.2. Uchylenie lub zmiana postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku oraz uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia w wyniku ujawnienia testamentu lub posłużenia się sfałszowanym testamentem	141
5.3. Roszczenie o ochronę dziedziczenia	145
5.4. Roszczenie z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia	147
5.5. Odszkodowanie na zasadach ogólnych	148
6. Wnioski	148
Rozdział III. Rejestracja i poszukiwanie testamentów w Europie	150
1. Uwagi wstępne	150

2.	Akty prawne	151
2.1.	Konwencja o stworzeniu systemu rejestracji testamentów (Konwencja bazylejska).....	151
2.2.	Zielona Księga Komisji Wspólnot Europejskich o dziedziczeniu i testamentach.. ..	158
3.	ARERT – Stowarzyszenie Europejskiej Sieci Rejestrów Testamentów	161
3.1.	Członkowie i partnerzy	161
3.2.	Organy stowarzyszenia	164
4.	RERT – Europejska Sieć Rejestrów Testamentów	167
4.1.	Uwagi wstępne	167
4.2.	Członkowie	168
4.3.	Rozwój sieci	170
5.	Wnioski	194
Rozdział IV. Rejestracja i poszukiwanie testamentów w prawie polskim.....		196
1.	Utworzenie Notarialnego Rejestru Testamentów	196
2.	Dostęp do Notarialnego Rejestru Testamentów	198
2.1.	Wymagania sprzętowe i programowe	198
2.2.	Formularz rejestracyjny	201
2.3.	Logowanie	205
2.4.	Elektroniczny podpis	206
2.5.	Sprostowanie i uzupełnienie wniosku rejestracyjnego	209
3.	Rejestracja testamentu w Notarialnym Rejestrze Testamentów	209
3.1.	Wniosek o wpis do Notarialnego Rejestru Testamentów	211
3.2.	Przetwarzanie danych w Notarialnym Rejestrze Testamentów	216
3.3.	Formularz wpisu	221
4.	Sprostowanie i wykreślanie wpisu z Notarialnego Rejestru Testamentów	224
4.1.	Sprostowanie wpisu	225

4.2. Wykreślenie wpisu.....	227
5. Poszukiwanie testamentu w Notarialnym Rejestrze Testamentów.....	229
6. Notarialny Rejestr Testamentów w liczbach	236
7. Wnioski.....	239

Rozdział V. Sporządzanie i rejestracja testamentów w świetle badań ankietowych **..... 242**

1. Uwagi wstępne.....	242
2. Charakterystyka respondentów	244
3. Sporządzanie i rejestracja testamentów w opinii respondentów, którzy sporządzili testament.....	249
3.1. Charakterystyka respondentów	249
3.2. Zadane pytania i udzielone odpowiedzi.....	255
3.3. Ponowne udzielenie odpowiedzi po przeczytaniu notatki o NORT	267
3.4. Zmiany w udzielonych odpowiedziach.....	269
4. Sporządzanie i rejestracja testamentów w opinii respondentów, którzy nie sporządzili testamentu.....	272
4.1. Uwagi wstępne.....	272
4.2. Powody niesporządzenia testamentu	272
4.3. Zamiar sporządzenia testamentu w przyszłości	281
5. Sporządzanie i rejestracja testamentów w opinii respondentów, którzy mają zamiar sporządzić testament	281
5.1. Charakterystyka respondentów	281
5.2. Zadane pytania i udzielone odpowiedzi.....	287
5.3. Ponowne udzielenie odpowiedzi po przeczytaniu notatki o NORT	297
5.4. Zmiany w udzielonych odpowiedziach.....	299
6. Sporządzanie i rejestracja testamentów w opinii respondentów, którzy nie mają zamiaru sporządzić testamentu	301
6.1. Charakterystyka respondentów	301

6.2. Zadane pytania i udzielone odpowiedzi.....	306
7. Sporządzanie i rejestracja testamentów w opinii respondentów, którzy nie wiedzą czy sporządzą testament w przyszłości	309
7.1. Charakterystyka respondentów	309
7.2. Zadane pytania i udzielone odpowiedzi.....	314
7.3. Ponowne udzielenie odpowiedzi po przeczytaniu notatki o NORT	317
7.4. Zmiany w udzielonych odpowiedziach.....	319
8. Wnioski	321
Podsumowanie i wnioski końcowe.....	322
Bibliografia	329
Spis obrazów.....	365
Spis tabel.....	366

Wykaz skrótów

APD	– Akt poświadczenia dziedziczenia
ARERT	– Association du Réseau Européen des Registres Testamentaires
art.	– artykuł
CEIDG	– Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej
cyt.	– cytowany (-a, -e)
Dz. U.	– Dziennik Ustaw
Dz. U. UE	– Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej
GUS	– Główny Urząd Statystyczny
in.	– inni
KC	– Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. Z 2020 r., poz. 1740)
KEZN	– Uchwała nr 19 KRN - Kodeks Etyki Zawodowej Notariusza, (K.Not 1997 Nr 1, poz. 19)
KK	– Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (t.j. Dz.U. Z 2020 r. poz. 1444)
KPC	– Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. 2021 r., poz. 1805)
KPK	– Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. Z 2021 r., poz. 534)
KRO	– Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. Z 2020 r., poz. 1359)
KRN	– Krajowa Rada Notarialna
KRS	– Krajowy Rejestr Sądowy
KSH	– Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks Spółek Handlowych (t.j. Dz.U. Z 2020 r. poz. 1526)
KWU	– Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece, (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 2204)

L.dz	– liczba dziennika
Legalis	– System informacji prawnej Legalis
Lex	– System informacji prawnej Lex
m.in.	– między innymi
n.	– następne
niepubl.	– niepublikowany
Nb.	– numer boczny
np.	– na przykład
nr	– numer
Nt.	– numer tezy
NORT	– Notarialny Rejestr Testamentów
NSA	– Naczelny Sąd Administracyjny
OSG	– Orzecznictwo Sądów Gospodarczych
OSN	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna
OSNCP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Powszechnych
OSPiKA	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitra- żowych
OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
pkt	– punkt
PKW	– Państwowa Komisja Wyborcza
por.	– porównaj
poz.	– pozycja
PrLot	– Ustawa z dnia 3 lipca 2002 r. Prawo lotnicze (t.j. Dz.U. Z 2020 r. poz. 1970)
PrNot	– Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. - Prawo o notaria- cie (t.j. Dz.U. Z 2020 r. poz. 1192)
PrSpadD	– Dekret z dnia 8 października 1946 r. Prawo spad- kowe (Dz. U. Nr 60, poz. 328, ze zm.)
RAPD	– Rejestr Aktów Poświadczenia Dziedziczenia
red.	– redaktor, redaktorzy

RERT	– Réseau Européen des Registres Testamentaires
RP	– Rzeczpospolita Polska
s.	– strona
SA	– Sąd Apelacyjny
SN	– Sąd Najwyższy
SN (7)	– Sąd Najwyższy w składzie siedmiu sędziów
SO	– Sąd Okręgowy
sygn.	– sygnatura
t.	– tom
t. j.	– tekst jednolity
tj.	– to jest
tzw.	– tak zwany (-a, -e)
TK	– Trybunał Konstytucyjny
TestWojR	– Rozporządzenie z dnia 30 stycznia 1965 r. W sprawie testamentów wojskowych (Dz.U. 1965 Nr 7, poz. 38)
TNotR	– Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości dnia 28 czerwca 2004 r. W sprawie maksymalnych stawek taksty notarialnej (t.j. Dz.U. Z 2021 r. poz. 170)
UE	– Unia Europejska
ust.	– ustęp
WSA	– Wojewódzki Sąd Administracyjny
z.	– zeszyt
zd.	– zdanie
zob.	– zobacz

Wstęp

1. Uzasadnienie podjęcia problematyki wpływu rejestracji testamentów na bezpieczeństwo obrotu prawnego oraz wyznaczenie obszaru badawczego

Polskie prawo spadkowe jest częścią prawa cywilnego, która wróciła do łask po latach pewnej stagnacji, ciesząc się obecnie rosnącym zainteresowaniem doktryny, dowodem czego są liczne w ostatnich latach opracowania naukowe¹, dotyczące istotnych zagadnień prawnosпадkowych². Jest też jedną z tych dziedzin prawa, z którą prędzej czy później praktycznie każdy będzie miał do czynienia³. Każda osoba fizyczna stanie się w przyszłości spadkodawcą, po którym ktoś inny dojdzie do dziedziczenia⁴.

Dziedziczenie jest podstawową instytucją prawa spadkowego, która nierozdzielnie wiąże się z własnością prywatną⁵. Jest zarówno jej dopełnieniem, jak i utrwaleniem, albowiem życie pojedynczego człowieka jest zazwyczaj krótsze niżeli czas trwania wielu dóbr materialnych, co oznacza, że dobra te będą istniały także po śmierci ich właściciela⁶. W chwili otwarcia spadku pojawiają się pytania o dalszy los praw, które mu przysługiwały, ale także związanych z nimi obowiązków. Powyższe

---

¹ J. Pazdan, *Umowy dotyczące spadku w rozporządzeniu spadkowym Unii Europejskiej*, Warszawa 2018; M. Załucki, *Videotestament Prawo spadkowe wobec nowych technologii*, Warszawa 2018; P. Książak, *Zachówek w polskim prawie spadkowym*, Warszawa 2012; M. Rzewuski, *Transmisja spadku*, Warszawa 2016; T. Jasiakiewicz, *Testament wspólny jako przedmiot regulacji w prawie polskim i niemieckim*, Toruń 2018; W. Borysiak, *Funkcjonowanie w praktyce testamentu sporządzanego w formie ustnej (art. 952 k.c.)*, Warszawa 2014; H. Witczak, *Wylączenie od dziedziczenia na mocy orzeczenia sądu*, Warszawa 2013;

W. Borysiak, *Dziedziczenie. Konstrukcja prawna i ochrona*, Warszawa 2013; M. Rzewuski, *Podpis spadkodawcy na testamencie własnoręcznym*, Warszawa 2014; A. Makowiec, *Zapis windykacyjny gospodarstwa rolnego*, Warszawa 2019; M. Madel, *Następstwo prawne treści cyfrowych na wypadek śmierci*, Warszawa 2018; A. Marciniak, *Notarialne poświadczenie dziedziczenia*, Warszawa 2019.

² G. Wołak, *Umowa zrzeczenia się dziedziczenia w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 2016, s.19.

³ Ma bowiem tę właściwość, że jest prawem dnia codziennego (A. Stelmachowski, *Czy kryzys osoby prawnej?*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* Nr 30/1968, z. 3, s. 207)

⁴ Powstanie prawa spadkowego jest naturalnie i ściśle związane z utworzeniem się społeczeństwa ludzkiego. J. Louis, *Prawo spadkowe według zasad i przepisów prawa rzymskiego, prawa dawnego polskiego, jak również praw nowożytnych: austriackiego, francuskiego, królestwa polskiego, pruskiego i rosyjskiego*, Kraków 1865, s.7.

⁵ Głównym przedmiotem regulacji prawa cywilnego są stosunki majątkowe, które powstają i funkcjonują między autonomicznymi, równorzędnymi podmiotami, ale również ulegają zmianom i wygasają na skutek określonych zdarzeń cywilnoprawnych. Jednym z nich jest śmierć człowieka, której cywilnoprawne konsekwencje określa dział prawa cywilnego – prawo spadkowe (A. Doliwa, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2007, s. 1-2).

⁶ M.J. de Waal, *The social and economic foundations of the law of succession*, *Stellenbosch Law Review* Nr 2/1997, s. 163.

zagadnienia stanowią przedmiot regulacji prawa spadkowego, w ramach którego pojęciem o kluczowym znaczeniu jest dziedziczenie⁷.

Przepisy księgi IV Kodeksu Cywilnego⁸, zatytułowanej „Spadki”, przewidują dwa porządki dziedziczenia – dziedziczenie ustawowe, na podstawie zasad określonych w ustawie oraz dziedziczenie testamentowe, na podstawie woli spadkodawcy wyrażonej w ważnie sporządzonym testamencie⁹. Oprócz samego wymienienia źródeł powołania do spadku, przepisy prawa spadkowego wskazują również pierwszeństwo testamentu jako podstawy dziedziczenia. Testament jest również obecnie jedynym dopuszczalnym prawnie sposobem rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci, a jak wskazuje praktyka, coraz częściej dochodzi do dziedziczenia na jego podstawie¹⁰. Przyczyn wzrostu zainteresowania testamentem można doszukiwać się nie tylko w stale rosnącej świadomości prawnej społeczeństwa¹¹, ale również w przemianach społeczno – gospodarczych zachodzących w Polsce. Polacy stają się coraz zamożniejsi¹², chcą mieć możliwość prawną zadecydowania o swoim majątku według swego uznania, co niewątpliwie wpływa na wzrost zainteresowania ustaleniem porządku dziedziczenia przez złożenie oświadczenia woli skutecznego *mortis causa*. Lepsze możliwości wzbogacenia się sprawiły, że bardzo ważnymi kwestiami dla uczestników obrotu cywilnoprawnego stały się znajomość i umiejętność stosowania instrumentów prawnych (zarówno tych *inter vivos*, jak i *mortis causa*), za pomocą których mogą swobodnie dysponować zgromadzonym w ciągu swojego życia majątkiem oraz kształtować krąg spadkobierców wedle własnych upodobań¹³. Warto sporządzić testament także dlatego, iż w wielu sytuacjach pozwoli to uniknąć nieporozumień czy wręcz konfliktów po śmierci spadkodawcy. Bo-

---

⁷ W. Borysiak, *Dziedziczenie – konstrukcja prawna i ochrona. Autoreferat rozprawy doktorskiej*, s.3. Źródło: http://www3.wpia.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2012/06/Dziedziczenie-konstrukcja-prawna-i-ochrona_Autoreferat_W.-Borysiak.doc, dostęp z dnia 5 sierpnia 2018 r.

⁸ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1740).

⁹ E. Skowrońska-Bocian, *Testament w prawie polskim*, Warszawa 2004, s.11.

¹⁰ Tamże, s. 9

¹¹ Potencjalni spadkodawcy dostrzegają słabe strony, przyjętego przez polskie prawo spadkowe, ustawowego porządku dziedziczenia, który, jak stwierdza Sylwester Wójcik, nie jest doskonały pod względem określonego kręgu potencjalnych spadkobierców ustawowych, kolejności ich powołania do dziedziczenia oraz wielkości przypadających im udziałów (S. Wójcik, *Rola notariusza w sprawach spadkowych (na przykładzie testamentu notarialnego)*, „Rejent” Nr 4-5/1996, s.149). Pomimo tego, wciąż daleko nam do innych krajów europejskich, gdzie panuje większa „moda” na dokonywanie rozrządzeń na wypadek śmierci. W Polsce niestety pokutuje przekonanie, że testamenty sporządzają osoby starsze, schorowane, albo skłócone z rodziną. Pomocne w zerwaniu z tym stereotypem są niewątpliwie ogólnopolskie kampanie społeczne, jak np. prowadzona przez Fundację Otwarte Forum pt. „Napisz Testament” (zob. <http://www.napisztestament.org.pl/>) czy organizowane przez samorząd notarialny „Dni Otwartych Notariatu”. Niestety wciąż zbyt mało osób dowiaduje się o ich istnieniu.

¹² <https://goldenmark.com/pl/mysaver/milion-zamożnych-polakow/>, dostęp z dnia 5 sierpnia 2018 r.

¹³ G. Wolak, dz.cyt., s. 19.

wiem – jak pokazuje doświadczenie życiowe – w takiej sytuacji dział spadku rzadko przebiega bezkonfliktowo.

Stąd też niezwykle istotne z punktu widzenia bezpieczeństwa obrotu prawnego jest to, aby testament był po pierwsze – ważnie sporządzony¹⁴, po drugie – by spadkobiercy w odpowiednim czasie dowiedzieli się o jego istnieniu oraz po trzecie – by nie został zniszczony, sfalszowany bądź schowany, bowiem „testament nieujawniony, to praktycznie rzecz ujmując testament nieistniejący”¹⁵. W tym celu Krajowa Rada Notarialna utworzyła Notarialny Rejestr Testamentów¹⁶, który ma zmniejszyć ryzyko, że testament pozostanie po śmierci spadkodawcy nieujawniony lub zostanie odnaleziony z opóźnieniem, a także by umożliwić odszukanie testamentu, gdy fakt jego sporządzenia albo miejsce przechowywania nie są znane¹⁷. Założenia funkcjonowania NORT prowadzą do wniosku, że zatajenie, fałszowanie testamentu bądź brak wiedzy o jego sporządzeniu nie są tylko hipotetycznymi założeniami lecz realnymi problemami, z którymi zmagają się zarówno prawnicy, jak i potencjalni spadkobiercy. Tym bardziej zdumiewa fakt niepodjęcia przez ustawodawcę działań w kierunku utworzenia rejestru testamentów i uregulowania go w przepisach o randze ustawowej.

Decyzja dotycząca podjęcia problematyki określonej tematem rozprawy podyktowana została kilka względami. W pierwszej kolejności wynika to z osobistych doświadczeń autorki podczas praktykowania i pracy w kancelariach notarialnych, w czasie których możliwe było śledzenie rozwoju innego notarialnego rejestru – Rejestru Aktów Poświadczenia Dziedziczenia, który stał się częścią publicznego Rejestru Spadkowego. Dało to asumpt do refleksji nad tym, dlaczego Notarialny Rejestr Testamentów, pomimo tak doniosłych założeń, nie ma oparcia w prawie powszechnie obowiązującym. Prowadzi to bowiem do podawania w wątpliwość zasadności utworzenia i prowadzenia NORT, nie tylko wśród testatorów, ale również w środowisku rejentów.

Innym spostrzeżeniem wyniesionym z pracy w kancelarii notarialnej było to, że tak mało osób decyduje się na sporządzenie testamentu. A jeżeli już, są to zazwyczaj

---

¹⁴ W tym stwierdzeniu nie chodzi wyłącznie o czynienie zadość wymaganiom ustawowym, przewidzianym dla danej formy testamentu, ale również – a może nawet i przede wszystkim - o podjęcie działań zmierzających do złożenia takiego oświadczenia. Podstawową kwestią jest bowiem świadomość znajdowania się w sytuacji, w której sporządzenie testamentu byłoby celowe. Brak tej świadomości, a tym samym wiedzy o mnogości sytuacji, w których testament pozwala uniknąć wielu problemów, prowadzi do długich, skomplikowanych, kosztownych i obciążających psychicznie postępowań spadkowych.

¹⁵ A. Tkaczyński, *Rejestry Notarialne w Polsce – teraźniejszość i przyszłość* [w:] M.Sadowski (red.), *Acta Erasmiana VI. Ze studiów nad prawem, administracją i ekonomią*, Wrocław 2014, s. 403.

¹⁶ Zwany dalej NORT bądź rejestrem.

¹⁷ <http://www.rejestrynotarialne.pl/976/TESTAMENTY>, dostęp z dnia 15 września 2018 r.

ludzie starsi. Uznano zatem, że pochylając się nad tematem rejestracji testamentu, nad problemem, jak rejestracja wpływa na bezpieczeństwo obrotu prawnego, nie można pominąć kwestii związanych ze sporządzeniem testamentu, a w szczególności tym, dlaczego młodzi ludzie nie są zainteresowani rozrządzeniem majątkiem na wypadek śmierci – czy wynika to ze świadomie podjętej decyzji, czy też z braku świadomości korzyści płynących ze sporządzenia testamentu.

Argumentem, który także wpłynął na wybór tematu niniejszej dysertacji jest brak monograficznego opracowania, które dokonywałoby kompleksowego omówienia Notarialnego Rejestru Testamentów, jak również badań, które polegałyby na analizie i poddaniu ocenie funkcjonowania przedmiotowego rejestru. Problematyka rejestrów została w pogłębiony sposób omówiona w kilku pracach¹⁸, jednakże zagadnienia związane z rejestrami notarialnymi poruszono, głównie we fragmentarycznych aspektach, jedynie w nielicznych mniejszych publikacjach¹⁹.

Tematyka ta jest istotna nie tylko dla praktyków – notariuszy, ale również dla potencjalnych spadkodawców i spadkobierców²⁰. Dlatego też zamierzeniem niniejszej rozprawy było to, by oprócz charakteru naukowego posiadała również walor praktyczny, poprzez zaproponowane postulaty *de lege ferenda*, które być może staną się przyczynkiem do podjęcia działań zmierzających do rozszerzenia Notarialnego Rejestru Testamentów oraz uregulowania go, podobnie jak innego rejestru notarialnego - Rejestru Spadkowego, na poziomie ustawowym.

Z powyższego wynika, że zasadne jest podjęcie tematyki rejestracji testamentów oraz przeprowadzenie badań nad tym zagadnieniem na gruncie określonego obszaru badawczego, który swym zakresem obejmuje wpływ rejestracji testamentów na bezpieczeństwo obrotu prawnego (bezpieczeństwo prawne).

---

¹⁸ M.in. A. Gryszczyńska, *Rejestry publiczne. Jawność i interoperacyjność*, Warszawa 2016, S. Kotecka, *Dostęp do rejestrów publicznych w postępowaniu sądowym*, [w:] J. Gołaczyński (red.), *Jawność i jej ograniczenia, t. 8, Postępowanie sądowe*, Warszawa 2015, J. Mojak, J. Widło, *Zastaw rejestrowy i rejestr zastawów. Komentarz*, Warszawa 2008, J. Oleński, *Rejestr publiczny jako podstawa ładu informacyjnego państwa*, Warszawa 2009, T. Stawecki, *Rejestry publiczne. Funkcje instytucji*, Warszawa 2005.

¹⁹ M.in. J. Bieda, A. Marciniak-Sikora, D. Wiśniewska-Józwiak, *Rejestry notarialne – u źródeł współczesności*, „Rejent” Nr 6/2013, M. Jagielska, *Rejestr testamentów*, „Rejent” Nr 2/2006, K. Siemion, *Elektroniczne Rejestry Notarialne a funkcja ochrony obrotu prawnego – wybrane aspekty teoretyczne i praktyczne*, [w:] J. Bieluk, A. Marciniak (red.), *Postępowanie i prawo cywilne w dobie informatyzacji*, Sopot 2016, A. Tkaczyński, dz.cyt.

²⁰ Jak wskazują wyniki badań ankietowych, przeprowadzonych na potrzebę niniejszej dysertacji, wiedza społeczeństwa na temat sporządzania, rejestracji i poszukiwania testamentu nie jest wystarczająca. Stąd też celem pracy jest upowszechnienie tych informacji i zachęcenie do dokonywania rozrządzeń majątkiem na wypadek śmierci, gdyż umożliwiają one spadkodawcy dostosowanie reguł dziedziczenia po nim do własnych potrzeb.

2. Problem badawczy, teza i jej założenia

Głównym problemem badawczym, którego próba rozwiązania została podjęta w niniejszej dysertacji, jest odpowiedź na pytanie: jaki jest wpływ rejestracji testamentów na bezpieczeństwo obrotu prawnego? Podstawą udzielenia odpowiedzi na to pytanie jest wyjaśnienie bardziej szczegółowych kwestii, będących jego składowymi, które będą odpowiedzią na poniższe pytania szczegółowe:

1. Czym jest bezpieczeństwo obrotu prawnego i jaką odgrywa rolę (funkcje) oraz jak rejestry publiczne wpływają na jego zapewnienie?
2. Czy wszystkie formy testamentów są dziś aktualne, potrzebne i czy w równym stopniu zapewniają bezpieczeństwo obrotu prawnego?
3. Czy obecne zasady funkcjonowania Notarialnego Rejestru Testamentów są wystarczające z punktu widzenia bezpieczeństwa obrotu prawnego?
4. Jakie skutki dla obywateli Polski miało podłączenie NORT do Europejskiej Sieci Rejestracji Testamentów?
5. Co Polacy wiedzą na temat Notarialnego Rejestru Testamentów i jak podchodzą do kwestii sporządzania testamentu i jego rejestracji?

Przedstawiony powyżej obszar badawczy oraz wskazane problemy (pytania) badawcze skutkują sformułowaniem następującej hipotezy:

Fakultatywna rejestracja (w niepublicznym rejestrze) tylko niektórych form testamentów, nie zapewnia wystarczającego stopnia bezpieczeństwa obrotu prawnego, gdyż dalej stwarza możliwość fałszowania, nieujawnienia testamentu lub jego ujawnienia po dokonanej stwierdzeniu nabycia spadku lub poświadczeniu dziedziczenia.

W procesie weryfikacji powyższej głównej hipotezy badawczej będą rozstrzygane, w toku dalszych rozważań, następujące hipotezy szczegółowe, które pozostają w ścisłym związku z wymienionymi wyżej szczegółowymi problemami badawczymi:

H1: Wysoki stopień bezpieczeństwa obrotu prawnego gwarantują unormowane w prawie powszechnym rejestry publiczne, dlatego istnieje potrzeba ustawowej regulacji rejestru testamentów, podobnie jak ma to miejsce w przypadku pozostałych Rejestrów Notarialnych;

H2: Formy testamentów przewidziane w kodeksie cywilnym powinny zostać uaktualnione w ten sposób, by przystawały do obecnych realiów społeczno-gospodarczych, a tym samym zapewniały wysoki poziom bezpieczeństwa obrotu prawnego poprzez umożliwienie rejestracji każdego testamentu;

H3: Zbyt mała wiedza na temat korzyści płynących ze sporządzenia testamentu i jego rejestracji oraz konsekwencji jego niesporządzenia bądź niezarejestrowania, skutkuje niewielką liczbą sporządzonych i zarejestrowanych testamentów, co negatywnie wpływa na bezpieczeństwo obrotu prawnego.

3. Metody badawcze

W celu wykazania powyższej hipotezy głównej oraz hipotez szczegółowych zdecydowano się na wykorzystanie kilku metod badawczych, głównie dogmatyczno-prawnej i analitycznej oraz, w ograniczonym zakresie, historyczno – porównawczej i komparatystycznej, a także metody badań ankietowych.

Rozprawa w głównej mierze opiera się na metodzie dogmatycznoprawnej. Jej użycie polegało na wnikliwym studiowaniu dostępnych opracowań naukowych z zakresu problematyki dotyczącej rejestrów publicznych, form testamentów, statusu prawnego notariusza (omówienie tych zagadnień stanowi niezbędną warstwę teoretyczną do prowadzenia własnych analiz i prób rozwiązania poszczególnych problemów badawczych) oraz szczegółowej analizie krajowych aktów prawnych – przede wszystkim Kodeksu cywilnego, Dekretu prawo spadkowe²¹ i ustawy Prawo o notariacie²², co w połączeniu z metodą historyczno-porównawczą, pomogło przedstawić ewolucję katalogu form testamentów w polskim prawie spadkowym, ocenić wpływ poprzednich regulacji na obecnie obowiązujące uregulowania, szczególnie pod kątem bezpieczeństwa obrotu prawnego oraz sformułować w tym zakresie postulaty *de lege ferenda*. Analizie poddano również akty prawne o charakterze międzynarodowym, które stały się asumptem do utworzenia Europejskiej Sieci Rejestrów Testamentów oraz zakreślają jej ramy funkcjonowania.

W zakresie analizy Europejskiej Sieci Rejestrów Testamentów skorzystano pomocniczo z metody komparatystycznej, która umożliwiła wskazanie podobieństw

---

²¹ Dekret z dnia 8 października 1946 r. Prawo spadkowe (Dz. U. Nr 60, poz. 328, ze zm.), zwany dalej PrSpadD.

²² Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. - Prawo o notariacie (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1192), zwana dalej PrNot.

i różnic w funkcjonowaniu innych europejskich rejestrów testamentów. Skorzystanie z tej metody w szerszym zakresie nie było jednak konieczne, gdyż w rozprawie skupiono się przede wszystkim na polskim rejestrze NORT.

Ostatnią, wykorzystaną w niniejszej rozprawie, metodą badawczą były badania ankietowe, przeprowadzone za pomocą internetowego kwestionariusza ankietowego. Celem ankiety było zbadanie jak respondenci podchodzą do kwestii sporządzenia i rejestracji testamentu, jaką mają wiedzę na temat NORT, czy w ich ocenie rejestracja testamentu ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego oraz czy powinna być ona obowiązkowa. Autorce szczególnie zależało na tym, aby zbadać czy opinia badanych w powyższym zakresie ulegnie zmianie po zapoznaniu ich z podstawowymi informacjami na temat rejestru oraz zasad jego funkcjonowania.

4. Struktura rozprawy

Z uwagi na ogólną koncepcję rozprawy, uzasadnienie podjęcia tytułowej problematyki, na ujęcie problemu badawczego i hipotez badawczych - niniejszej rozprawie nadano następującą strukturę:

Rozdział I. stanowi niezbędne wprowadzenie do tytułowego zagadnienia. Przedstawiona została jedna z kluczowych zasad prawa – zasada bezpieczeństwa obrotu prawnego wraz z wybranymi, leżącymi w polu badawczym niniejszej rozprawy, instrumentami jej gwarancji. Wyjaśniono także jaką rolę w jej zapewnianiu pełni notariusz oraz rejestry publiczne, w szczególności Rejestry Notarialne.

W rozdziale II. Zostały przeanalizowane wszystkie formy testamentów przewidziane w Kodeksie cywilnym, w kontekście ich przydatności i przystawalności do obecnych i przyszłych realiów społeczno – gospodarczych, w szczególności w kontekście zapewnienia bezpieczeństwa obrotu prawnego. Przedstawiono również przypadki, w których sporządzenie testamentu pozwala uniknąć wielu problematycznych sytuacji po śmierci spadkodawcy. Jest to bardzo ważny aspekt, który rzadko jest poruszany w literaturze przedmiotu. Jednakże, w ocenie autorki, nie można go pominąć w rozważaniach na temat rejestracji testamentów, gdyż warunkiem koniecznym dokonania rejestracji testamentu jest wpięty jego sporządzenie. Chcąc przekonać do rejestracji testamentów należy najpierw zachęcić do dokonywania testamentowych rozrządzeń majątkiem na wypadek śmierci. Rozdział ten kończy się przedstawieniem konse-

kwencji ujawnienia testamentu już po prawomocnym postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku i zarejestrowaniu aktu poświadczenia dziedziczenia.

Rozdział III. Został poświęcony omówieniu Europejskiej Sieci Rejestrów Testamentów, utworzonej przez Stowarzyszenie ARERT, której częścią jest m.in. polski rejestr NORT. Ta część pracy obejmuje analizę aktów prawnych, które przyczyniły się do powstania sieci, opis zasad jej funkcjonowania oraz korzyści płynących z jej utworzenia dla obywateli państw, których rejestry zostały połączone. Duży nacisk nałożono na opis etapów rozwoju sieci, dzięki projektom współfinansowanym przez Komisję Europejską, które przyczyniły się do powstania rejestru testamentów w Polsce. Jako że zasady działania rejestrów podłączonych do sieci RERT są bardzo do siebie zbliżone, gdyż wszystkie opierają się na przepisach Konwencji Bazylejskiej z 16 maja 1972 r. o stworzeniu systemu rejestracji testamentów²³, odstąpiono od oddzielnej analizy poszczególnych krajowych rejestrów. Ewentualne różnice zostały wskazane przy omawianiu konkretnego aspektu czy problemu.

W rozdziale IV. Została dokonana kompleksowa analiza Notarialnego Rejestru Testamentów, przez wskazanie podstaw prawnych jego funkcjonowania, jego struktury, działania – szczególnie pod kątem bezpieczeństwa obrotu prawnego. W tej części rozprawy omówiono również postępowanie zmierzające do zarejestrowania i poszukiwania testamentu w Polsce. Szczegółowa analiza rejestru NORT pozwoli udzielić odpowiedzi na pytanie czy rejestr spełnia swoje założenia²⁴, czy należałoby go usprawnić.

Rozdział V. ma charakter badawczo-empiryczny. Przedstawia analizę badań ankietowych, które dotyczyły kwestii sporządzenia i rejestracji testamentu. Wyniki ankiet pozwoliły ocenić skalę tego zjawiska oraz poznać powody, dla których w Polsce tak rzadko dochodzi do rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci. Celem badania było również sprawdzenie, jaki w naszym społeczeństwie jest poziom wiedzy na temat NORT – czy ankietowani wiedzą o możliwości zarejestrowania swojego testamentu oraz czy znają podstawowe informacje na temat jego funkcjonowania, m.in. kto i gdzie może zarejestrować nasz testament, jakie dane znajdują się w rejestrze, komu i pod jakim warunkiem mogą zostać udostępnione oraz jaki jest koszt rejestracji testamentu. Ważnym punktem ankiety jest badanie dotyczące tego, czy kampanie informacyjne mo-

---

²³ Council of Europe, European Treaty Series - No.77.

²⁴ Czy zgodnie z zamierzeniem Krajowej Rady Notarialnej, NORT w odpowiedni sposób: zabezpiecza sporządzony przez spadkodawcę testament, pozwala potwierdzić jego istnienie oraz ułatwia do niego dostęp spadkobiercom, umożliwiając tym samym realizację woli testatora.

gą przyczynić się do zmiany nastawiania do rejestru i tym samym wpłynąć na większą ilość sporządzanych i rejestrowanych testamentów.

Rozprawę zamyka podsumowanie zawierające zestawienie najważniejszych ustaleń i spostrzeżeń, będących podstawą sformułowania wniosków końcowych.

Rozdział I. Zasada bezpieczeństwa obrotu prawnego i wybrane instrumenty jej gwarancji

1. Bezpieczeństwa obrotu prawnego jako zasada prawa

1.1. Pojęcie i funkcje zasad prawa

System prawa, aby mógł w efektywny sposób oddziaływać na życie społeczne, musi tworzyć spójną całość, tj. spójny zbiór norm, znajdujący w uporządkowanym systemie wartości swoje odpowiednie aksjologiczne uzasadnienie. Temu uporządkowaniu i uzasadnieniu służą m.in. Zasady prawa, poprzez które nauka prawa i orzecznictwo agregują wartości nadające prawu pozytywnemu cechę racjonalności materialnej²⁵.

Pojęcie „zasada prawa” nie jest jednoznacznie używane w prawoznawstwie, bowiem ujmuje się je dwójnasób – w znaczeniu dyrektywalnym oraz opisowym²⁶. Według pierwszego z nich, zasadami prawa są normy, które mają charakter szczególny, nadrzędny nad innymi normami danego systemu. Ich nadrzędność przejawiać się może wysoką pozycją hierarchiczną w systemie prawa lub pełnieniem szczególnej roli w konstrukcji systemu prawnego bądź danej gałęzi prawa, np. prawa cywilnego²⁷. Natomiast zgodnie z drugim znaczeniem, za zasadę prawa uważa się pewien wzorzec ukształtowania danej instytucji prawnej (bądź zespołu instytucji) w szczególnie doniosłych dla niej aspektach²⁸, który określa sposób rozstrzygnięcia pewnych kwestii związanych z tą instytucją, przyjętych w systemie prawa²⁹. Inaczej mówiąc, zasady prawa są podstawowymi założeniami i ideami przewodnimi, określającymi najwyższe cele i wartości, które znajdując wyraz w poszczególnych uregulowaniach, stanowią fundament obowiązującego systemu prawnego bądź określonej gałęzi prawa³⁰.

---

²⁵ S. Wronkowska, [w:] S. Wronkowska, Z. Ziemiński (red.), *Zarys teorii prawa*, Poznań 1991, s. 186; A. Bierć, *Zarys prawa prywatnego. Część ogólna*, Warszawa 2012, s. 48-52.

²⁶ S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1974, s. 28-48, W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki, *Teoria państwa i prawa*, Warszawa 1980, s. 358. Zob. szerzej S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, „Zasady prawa” w perspektywie teorii prawa oraz szczegółowych nauk prawnych, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” Nr 36/ 1974, z. 2, s. 1-14.

²⁷ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne - część ogólna*, Warszawa 2019, s. 16.

²⁸ S. Wronkowska, [w:] S. Wronkowska, Z. Ziemiński (red.), *Zarys...*, dz.cyt., s. 187.

²⁹ W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki, dz.cyt., s. 358.

³⁰ K. Stefaniuk, *Zasady prawa w systemach i podręcznikach prawa cywilnego*, „Studia Iuridica Lublinska” Nr 1/2006, s.140-141.

Ranga oraz znaczenie poszczególnych zasad prawa są zróżnicowane. Oprócz zasad ponadgałęziowych, konstytucyjnych, znajdujących się na szczycie w hierarchii prawa, występują również zasady charakterystyczne dla poszczególnych gałęzi i dyscyplin prawnych³¹. Na gruncie prawa cywilnego zasady prawa stanowią idee przewodnie, na których opierają się ustawy normujące stosunki cywilnoprawne, z Kodeksem cywilnym na czele³². Doniosłość tych zasad przejawia się w następujących działaniach:

- wskazywanie wartości, jakie powinny realizować szczegółowe przepisy prawa cywilnego;
- wyznaczanie kierunków działań legislacyjnych w zakresie prawa cywilnego;
- wyznaczanie sposobu stosowania prawa cywilnego – w szczególności wykładni przepisów prawnych
- określanie granic czynienia użytku z praw podmiotowych³³.

To co wyróżnia zasady prawa, nadając im tym samym odrębność kategoryczną, jest to, że wprowadzają do systemu prawa określone wartości. Jeżeli prawodawca uzna określoną wartość za niezbędny element porządku prawnego, włączy daną wypowiedź dyrektywalną do systemu prawa w takiej formie, by podmioty interpretujące i stosujące prawo mogły odtworzyć ją jako zasadę³⁴. Przekładając to na grunt niniejszej rozprawy, zasada bezpieczeństwa obrotu prawnego, dzięki swojemu charakterowi, nadaje moc wiążącą wartości jaką jest pewność i bezpieczeństwo prawnego stosunkach prawnych.

1.2. Katalog zasad prawa

Jako że „zasady prawa” nie zostały wyrażone *expressis verbis* w żadnym przepisie prawnym, wśród przedstawicieli doktryny można dostrzec duże rozbieżności w prezentowaniu katalogów zasad³⁵ - od sformułowania kilku ogólnych, fundamentalnych dla całego prawa prywatnego, po bardziej szczegółowe wyliczenia, odrębne dla

---

³¹ M. Safjan, [w:] M. Safjan (red.), *System Prawa Prywatnego tom 1. Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2012, s. 324 i n.

³² A. Doliwa, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2004, s. 8. Tak również: A. Brzozowski, W. J. Kocot, E. Skowrońska-Bocian, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 2010, s. 38 i n., A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2001, s. 29 i n.

³³ A. Doliwa, Tamże, s. 9.

³⁴ M. Kordela, *Zasady prawa jako normatywna postać wartości*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” z.1/2006, s. 48.

³⁵ Zdaniem J. Mojaka, na dynamiczny charakter katalogów wpływa doktryna, ukształtowana na tle prawa cywilnego okresu transformacji, która stanowi „owoc naukowej refleksji nad zmieniającą się rzeczywistością normatywną cywilistyki III RP” (J. Mojak, *Ewolucja zasad współczesnego polskiego prawa cywilnego – zasada bezpieczeństwa obrotu*, „Studia Iuridica Lublinensia” Nr 1/2006, s. 149).

poszczególnych działów prawa (rodzinnego, rzeczowego, zobowiązań itp.)³⁶, które w pewnym stopniu posiadają swój „autorski” wymiar³⁷.

Najszerzy katalog zasad prawa cywilnego przedstawili A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, którzy wyróżniają ich aż 14, a mianowicie zasady: ochrony osoby ludzkiej, równości, praw podmiotowych, autonomii woli stron, ochrony dobrej wiary, łagodzenia rygoryzmu przepisów prawnych przez klauzule generalne, jednakowej ochrony każdej własności, cywilnej odpowiedzialności za długi, odpowiedzialności za szkodę, pełnej ochrony rodziny, dziedziczenia, cywilnoprawnej ochrony praw na dobrach niematerialnych, jedności prawa cywilnego, ochrony praw cywilnych przez niezależne sądy³⁸.

Inni autorzy prezentują dużo mniej obszerne zbiory. A. Brzozowski, W. Kocot i E. Skowrońska-Bocian³⁹ wyodrębniają następujące zasady: równorzędności podmiotów, autonomii woli, jednakowej ochrony własności, poszanowania powszechnego odczucia sprawiedliwości oraz ochrony pewności (zaufania) i bezpieczeństwa obrotu. M. Safjan prezentuje cztery dyrektywne zasady podstawowe, zasadę: autonomii woli (w wymiarach: aksjologicznym, formalnym i funkcjonalnym), oparcia mechanizmów prawa prywatnego na koncepcji prawa podmiotowego, pewności (zaufania) i bezpieczeństwa obrotu, respektowania zasad słuszności w prawie prywatnym⁴⁰. A. Doliwa wskazuje sześć najważniejszych zasad prawa cywilnego: ochrony każdej osoby ludzkiej i uznanie jej podmiotowości, ochrony własności, autonomiczności woli, ochrony bezpieczeństwa obrotu, ochrony dobrej wiary oraz zasadę słuszności⁴¹. Natomiast A. Stelmachowski formułuje jedynie trzy podstawowe zasady „wywierające swój wpływ na konstrukcję prawa cywilnego” – autonomiczności, bezpieczeństwa obrotu oraz słuszności⁴².

Zdaniem M. Safjana zbyt obszerny katalog może być źródłem sporów odnośnie istnienia określonej zasady w systemie prawnym. W związku z czym za metodologicznie poprawny przedstawia postulat zachowania wstrzemięźliwości interpretacyjnej, a

---

³⁶ M. Safjan, *System...*, dz. cyt., s. 318.

³⁷ L. Leszczyński, G. Maroń, *Zasady prawa. Ujęcie dogmatyczno-porównawcze*, „Studia Iuridica Lublensia” Nr 1/2016, s. 319.

³⁸ A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, dz.cyt., s. 29 i n.

³⁹ A. Brzozowski, w Kocot, E. Skowrońska-Bocian, dz.cyt., s. 41 i n.

⁴⁰ M. Safjan, *System...*, dz. cyt., s. 318.

⁴¹ A. Doliwa, *Prawo cywilne...*, dz. cyt., s. 9 i n.

⁴² A. Stelmachowski, w *kwestii koncepcji źródeł prawa (na tle zasad prawa cywilnego)*, [w:] S. Wrótkowska, M. Zieliński (red.), *Szkice z teorii prawa i szczegółowych nauk prawnych*, Poznań 1990, s. 90.

także ostrożności w formułowaniu nowych zasad, gdyż zbyt szczegółowy ich zbiór prowadzi do utraty waloru ważnej, wystarczająco ogólnej dyrektywy wykładni⁴³.

Na różnice w tych zestawieniach duży wpływ miał okres, w którym kształtowały się opinie na temat treści określonych zasad⁴⁴. S. Grzybowski stwierdza, że ich źródła wynikają z uwarunkowań politycznych i społeczno-gospodarczych panujących w określonym miejscu i czasie⁴⁵. A. Olejniczak i Z. Radwański precyzyjnie wskazują, że to zmiany ustroju polityczno-gospodarczego Polski po 1989 r. determinowały kształt zasad prawa cywilnego (a przynajmniej jej części)⁴⁶. K. Stefaniuk wyjaśnia, że obszerność danego katalogu wynika z naturalnego subiektywizmu oceny poszczególnych autorów odnośnie szczególnej doniosłości czy fundamentalnego charakteru norm stanowiących zasady bądź też wagi podstawowych założeń i idei przewodnich będącymi zasadami⁴⁷. Natomiast zdaniem A. Doliwy sposób odmiennego zestawiania zasad wynika z celu, jakiemu przyświeca ich prezentacja⁴⁸.

Bez względu jednak na obszerność prezentowanych katalogów zasad, każdy z przedstawicieli doktryny wymienia, w sposób bezpośredni bądź pośredni, zasadę bezpieczeństwa prawa bądź bezpieczeństwa obrotu prawnego, która okazała się być na tyle żywotną i trwałą, że z czasem uznano ją za jedną z głównych zasad systemu prawnego⁴⁹.

1.3. Pojęcie bezpieczeństwa

Bezpieczeństwo jest niezbędnym elementem życia jednostki i społeczeństwa, a instynkt jego poszukiwania sięga początków świata ożywionego⁵⁰. Wraz z tworzeniem się większych zbiorowości ludzkich (ród, plemię, państwo itp.), koniecznym stało się podejmowanie działań, zmierzających do zapewnienia bezpieczeństwa⁵¹. Wraz z jego rozwojem na przestrzeni lat stopniowo poszerzał się zakres pojęciowy bezpieczeństwa oraz zwiększała się ilość jego form i poziomów – począwszy od bezpieczeństwa jed-

---

⁴³ M. Safjan, *System...*, dz. cyt., s. 324.

⁴⁴ K. Stefaniuk, dz. cyt., s. 139. Autor przykładowo wskazuje różnice w katalogach zasad zaprezentowanych w poszczególnych wydaniach wspomnianych już podręczników autorstwa A. Stelmachowskiego oraz Z. Radwańskiego i A. Woltera.

⁴⁵ S. Grzybowski, *Prawo cywilne – zarys części ogólnej*, Warszawa 1985, s. 34.

⁴⁶ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne - część ogólna*, Warszawa 2019, s.16.

⁴⁷ K. Stefaniuk, dz.cyt., s. 144.

⁴⁸ A. Doliwa, *Prawo cywilne...*, dz.cyt., s. 9.

⁴⁹ A. Stelmachowski, *Wstęp do teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1984, s. 122.

⁵⁰ J. Stefanowicz, [w:] J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996, s. 7.

⁵¹ M. Czuryk, K. Dunaj, M.Karpiuk, K.Prokop, *Bezpieczeństwo państwa. Zagadnienia prawne i administracyjne*, Olsztyn 2016, s.17.

nostkowego, przez bezpieczeństwo rodowe, plemienne, narodowe, skończywszy na współczesnych systemach bezpieczeństwa międzynarodowego czy nawet globalnego⁵².

Etymologicznie termin „bezpieczeństwo” wywodzi się od łacińskiego słowa *securitas*, będącego połączeniem dwóch słów: *se/sine* (bez) oraz *cura* (troska, staranie, opieka, dbałość o coś), który można tłumaczyć jako stan bez pieczy⁵³ bez troski, zmartwienia, niepokoju czy zmian⁵⁴. Pierwotne znaczenie tego pojęcia było więc bardzo ogólne i odnosiło się do jego obiektywnego i praktycznego aspektu⁵⁵.

Współczesne pojęcie bezpieczeństwa jest bardziej złożone i wieloznaczne. Z tego powodu trudno jest wskazać jedną właściwą definicję, która w wyczerpujący sposób objaśniłaby jego znaczenie. Na zakres formułowanej definicji, w dużej mierze ma wpływ specyfika danej dyscypliny naukowej. Początkowo bezpieczeństwo stanowiło przedmiot zainteresowania głównie nauk wojskowych, prawa międzynarodowego czy też stosunków międzynarodowych⁵⁶. Jednakże wraz z rozwojem badań nad bezpieczeństwem, jego aspekty przenoszono na inne obszary życia jednostkowego i społecznego⁵⁷. „Odmilitaryzowanie” pojęcia bezpieczeństwa, a także wzmocnienie współzależności między państwami, zmieniło jego istotę⁵⁸. Zgodnie z teorią *human security*⁵⁹, akcent w definicji bezpieczeństwa został przeniesiony z państwa na człowieka, jako podstawowego podmiotu⁶⁰.

Zgodnie z leksykalnymi definicjami, bezpieczeństwo rozumiane jest jako stan, a konkretniej „stan niezagrożenia, spokoju, pewności”⁶¹, „stan psychiczny lub prawny, w którym jednostka ma poczucie pewności (...); przeciwieństwo zagrożenia”⁶² czy „stan, który daje poczucie pewności i gwarancje jego zachowania oraz szansę na dosko-

---

⁵² A. Araucz-Boruc, *Bezpieczeństwo i pokój we współczesnej myśli humanistycznej*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate et Educatione Civili” Nr 7/2017, s. 79.

⁵³ L.F. Korzeniowski, *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*, Warszawa 2012, s. 75.

⁵⁴ R. Rosicki, *O pojęciu i istocie bezpieczeństwa*, Przegląd Politologiczny Nr 3/2010, s. 23.

⁵⁵ A. Kołodziejczyk, *Bezpieczeństwo jako fenomen społeczny : pojęcie bezpieczeństwa, jego interpretacje i odmiany*, „Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne” Nr 1/2007, s. 225.

⁵⁶ Zob. szerzej P. Tyrała, *Zarządzanie kryzysowe*, Toruń 2006, s. 24.

⁵⁷ Zob. szerzej J. Czaja, *Kulturowy wymiar bezpieczeństwa, aspekty teoretyczne i praktyczne*, Kraków 2013, s. 34 i n.

⁵⁸ K. Grzebiela, *Pojęcie i istota bezpieczeństwa informacyjnego*, *Kultura Bezpieczeństwa Nauka – Praktyka – Refleksje* Nr 30/2018, s. 90.

⁵⁹ Zob. szerzej M. Skarżyński, *Homo Securitas*, [w:] I. Andruszkiewicz, M. Skarżyński (red.), *Jednostka wobec wyzwań zmieniającego się środowiska bezpieczeństwa*, Poznań 2015, s. 35-44; M. McDonald, *Human Security and the Construction of Security*, „Global Society” Nr 16(3)/2002, s. 277-295.

⁶⁰ Zdaniem J. Stańczyka „odejście od państwocentrycznego pojmowania bezpieczeństwa wpisuje się w tendencję do poszerzania jego zakresu”. Zob. szerzej J. Stańczyk, *Istota współczesnego pojmowania bezpieczeństwa – zasadnicze tendencje*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” Nr 5/2011, s. 18 i n.

⁶¹ S. Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego PWN*, t. I, Warszawa 2003, s. 234.

⁶² B. Dunaj (red.), *Słownik współczesnego języka polskiego*, t. I, Warszawa 2001, s. 50

nalenie”⁶³. Podobne ujęcie prezentują słowniki anglojęzyczne, które określają bezpieczeństwo jako „stan pewności, spokoju, zabezpieczenia, brak zagrożenia, wolność od strachu oraz ochronę przed niebezpieczeństwem”⁶⁴. Zdaniem K. Karolczaka, jest to oczywisty sposób interpretacji tego pojęcia, z uwagi na potoczne rozumienie istoty bezpieczeństwa, stanowiącego realny stan lub subiektywne poczucie braku zewnętrznego zagrożenia, które uniemożliwiłoby jednostce realizację własnych celów⁶⁵.

Również w literaturze przedmiotu przeważa tendencja definiowania bezpieczeństwa tylko poprzez jeden desygnat - brak zagrożenia. Jak jednak podkreśla R. Zięba, ten model analizowania bezpieczeństwa jest jednak daleko idącym uproszczeniem, gdyż „brak zagrożenia” nie jest jedynym aspektem bezpieczeństwa (choć bardzo istotnym)⁶⁶. Dokonując głębszej analizy istoty pojęcia bezpieczeństwa w naukach społecznych, R. Zięba wyszczególnia osiem podstawowych desygnatów, które podawane są w definicjach zawartych w literaturze naukowej. Zalicza do nich: istnienie, przetrwanie, całość, tożsamość (identyczność), niezależność, spokój, posiadanie i pewność rozwoju⁶⁷.

1.4. Bezpieczeństwo jako potrzeba

Szeroko rozumiane bezpieczeństwo jest naturalną, istotną potrzebą każdego człowieka i podstawą jego egzystencji⁶⁸. Wraz z potrzebami fizjologicznymi, zdaniem A. Masłowa⁶⁹, stanowi najbardziej podstawową potrzebę, kluczową dla przetrwania

---

⁶³ A. Ciupiński, J. Pawłowski, *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2002, s. 12.

⁶⁴ D. Lerner, *A Dictionary of the Social Sciences*, Londyn 1964, s. 629; A. L. Hayward, E. A. Baker, *Cassell's New English Dictionary*, Londyn 1964, s. 972; J. McCracken, *The Oxford English Dictionary*, t. 9, Oxford 1978, s. 370; S. Willis, *The Short Oxford English Dictionary on Historical Principles*, Londyn 2002, s. 2374; wskazane za: P. Tyrała, *Sekuritologia – Bezpieczeństwo kompleksowe*, Rzeszów 2011, s. 42.

⁶⁵ K. Karolczak, *Bezpieczeństwo jednostki i narodu mrzonka czy realność w XXI wieku*, [w:] K. Liedel, P. Piasecka, T.R. Aleksandrowicz (red.), *Bezpieczeństwo w XXI wieku. Asymetryczny świat*, Warszawa 2001, s. 15.

⁶⁶ R. Zięba, *Kategoria Bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, [w:] D. Bobrow, E. Halizak, R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, Warszawa 1997, s. 4.

⁶⁷ R. Zięba, tamże, s. 3.

⁶⁸ W. Gizicki, *Bezpieczeństwo jako proces polityczno-społeczny*, [w:] J. Świtka, M. Kuć, G. Gozdór (red.), *Społeczno-moralna potrzeba bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Lublin 2007, s. 18.

⁶⁹ Abraham Maslow wyszczególnił i zhierarchizował pięć rodzajów potrzeb: fizjologiczne, bezpieczeństwa, przynależności i miłości, uznania oraz samorealizacji. Realizacja potrzeb wyższego rzędu jest możliwa dopiero po zaspokojeniu tych podstawowych, niższego rzędu.

organizmu⁷⁰. Dopiero ich realizacja, zgodnie z hierarchią potrzeb Masłowa, warunkuje możliwość zaspokojenia pozostałych, z potrzebą samorealizacji na czele⁷¹.

Potrzeba bezpieczeństwa ma więc fundamentalne znaczenie w relacji do innych potrzeb⁷², warunkując ich realizację⁷³. Swoim zakresem obejmuje trzy kategorie elementów:

1. Zaspokojenia potrzeb umożliwiających przetrwanie;
2. Zabezpieczeniu zdobytych dóbr;
3. Pragnieniu porządku, pewności w życiu, przywidywania zdarzeń i zachowań ludzkich⁷⁴.

Powyższe potrzeby, podobnie zresztą jak te fizjologiczne, charakteryzują się wielką siłą oddziaływania. Ich niezaspokojenie w istotny sposób wpływa na samoocenę jednostki, jej pogląd na świat i odnoszenie się do niego⁷⁵. Podobne stanowisko prezentuje A. Bańka, który wskazuje, że bezpieczeństwo jako podstawowa potrzeba ludzka odgrywa niezwykle ważną rolę w wartościowaniu przez nią otoczenia i w podejmowaniu działań⁷⁶. Potrzeba bezpieczeństwa, zdaniem S. Sieka, jest odpowiednikiem instynktu samozachowawczego, a jej niezaspokojenie wiąże się z odczuciem lęku i niepokoju⁷⁷.

Zdaniem J. Guścia, poczucie bezpieczeństwa danej jednostki zależy od jej oceny przyjętego w danej społeczności systemu podstawowych celów i wartości, a także systemu normatywnego, regulującego interakcje członków społeczności. Potrzeba bezpieczeństwa będzie wtedy zaspokojona, gdy w oparciu o własną definicję sprawiedliwości oraz własną wizję tego, jak ma być zorganizowany sprawiedliwy ład społeczny jednostka dokona pozytywnej oceny rzeczywistego stanu stosunków w określonej sferze⁷⁸. Jak

---

⁷⁰ Zdaniem J. Kukułki, niezaspokojenie potrzeby bezpieczeństwa „wyrządza szkody jednostce czy grupie ludzkiej, gdyż destabilizuje jej tożsamość i funkcjonowanie”. J. Kukułka, *Nowe uwarunkowania i wymiary bezpieczeństwa międzynarodowego Polski*, „Wiś i Państwo” Nr 1/1995, s. 198-199.

⁷¹ A. Masłowski, *W stronę psychologii istnienia*, Poznań 2004, s. 30 i n.

⁷² J. Potrzebski, *Bezpieczeństwo prawne z perspektywy filozofii prawa*, Lublin 2013, s. 42.

⁷³ Bezpieczeństwo, zdaniem M. Szuniewicz, stanowi warunek *sine qua non* dalszego rozwoju jednostki (M. Szuniewicz, *Ochrona bezpieczeństwa państwa jako przesłanka ograniczenia praw i wolności jednostki w świetle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2016, s. 2).

⁷⁴ Tamże.

⁷⁵ T. Mądrzycki, *Osobowość jako system tworzący i realizujący plany*, Gdańsk 1996, s. 32.

⁷⁶ A. Bańka, *Spoleczna psychologia środowiskowa*, Warszawa 2002, s. 227.

⁷⁷ S. Siek, *Struktura osobowości*, Warszawa 1986, s. 126.

⁷⁸ J. Guść, *Ład społeczny, poczucie bezpieczeństwa a prawo – kilka uwag z zakresu teorii prawa*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2002, t. IX s. 15.

stwierdza wprost J. Jabłońska-Bonca – poczucie bezpieczeństwa stanowi podstawowy wyznacznik legitymizacji ładu społecznego oraz państwa i prawa⁷⁹.

1.5. Bezpieczeństwo jako publiczne prawo podmiotowe

Bezpieczeństwo jest wartością nie tylko społecznie pożądaną, ale również chronioną prawnie⁸⁰. Dbałość o bezpieczeństwo obywateli, jak podkreśla G. Robbers, jest jedną z najważniejszych konstytucyjnych zasad w nowoczesnym państwie⁸¹. Silne związanie państwa z bezpieczeństwem obywateli (a szerzej – wszystkich ludzi przebywających na terytorium danego kraju), oznacza, że brak jego realizacji w codziennej ustrojowej praktyce, zagraża istnieniu tego państwa⁸². Zapewnianie bezpieczeństwa przez państwo stanowi jego codzienne zmaterializowane zadanie, którego nieustanne wypełnianie gwarantuje trwanie państwa⁸³. Naturalną konsekwencją ludzkiej potrzeby bezpieczeństwa jest zatem powstanie prawa do bezpieczeństwa, które powinno być objęte ochroną państwa, będącego polityczną formą egzystencji danej wspólnoty⁸⁴.

Jak trafnie podsumowuje J. Potrzezcz „wskazanie na bezpieczeństwo jako prawo człowieka jest bardzo istotne z punktu widzenia jednostki w jej relacji do państwa jako wspólnoty zorganizowanej politycznie oraz posiadającej kompetencję stanowienia powszechnie wiążącego prawa. (...) Akcentując roszczenie jednostki do bezpieczeństwa należy tym samym podnieść roszczenie wobec państwa, którego właściwym celem powinno być zapewnienie bezpieczeństwa swoim obywatelom a także wszystkim innym osobom mieszkającym na jego terenie. Ponieważ jednym z najważniejszych sposobów oddziaływania państwa na życie poszczególnych jednostek oraz całego społeczeństwa w ogólności, jest tworzone przez to państwo prawo, należy podnieść także roszczenie do bezpieczeństwa prawnego”⁸⁵.

---

⁷⁹ J. Jabłońska-Bonca, *Soft state?*, [w:] A. Dębiński, P. Stanisławski, T. Barankiewicz i in., *Abiit, non obiit. Księga poświęcona pamięci księdza profesora Antoniego Kościa SVD*, Lublin 2013, s. 120.

⁸⁰ G. Malik, *Bezpieczeństwo jako kategoria prawna*, „Studenckie Zeszyty Naukowe” Nr 39/2018, s. 35.

⁸¹ G. Robbers, *Sicherheit als Menschenrecht: Aspekte der Geschichte, Begründung und Wirkung einer Grundrechtsfunktion*, Baden-Baden 1987, s.13.

⁸² K. Complak, *Konstytucyjne postanowienia programowe czy normy o celach państwa?*, [w:] L. Garlicki, A. Szmyt (red.), *Sześć lat Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Doświadczenia i inspiracje*, Warszawa 2003, s. 53.

⁸³ Tamże, s. 56.

⁸⁴ J. Potrzezcz, *Bezpieczeństwo...*, dz.cyt., s. 66.

⁸⁵ Tamże.

Mimo iż przepisy Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej⁸⁶ wielokrotnie odnoszą się do bezpieczeństwa⁸⁷, to samo prawo człowieka do bezpieczeństwa nie występuje jako odrębne uprawnienie, wyrażone *expressis verbis* w ustawie zasadniczej⁸⁸. Można je jednak wyinterpretować z całokształtu konstytucyjnych wartości⁸⁹ lub bezpośrednio z unormowanej w art. 30 godności człowieka, którą Trybunał Konstytucyjny uznał za klauzulę dopełniającą. W jednym ze swoich orzeczeń stwierdził bowiem, że pojęcie godności obejmuje „najważniejsze wartości, które nie korzystają z innych, samodzielnych gwarancji na gruncie konstytucyjnym, a które dotyczą istoty pozycji jednostki w społeczeństwie, jej relacji do innych osób oraz do władzy publicznej”⁹⁰.

Pojęcie bezpieczeństwa obywateli, którym ustrojodawca posłużył się w artykułach Konstytucji RP, można traktować jako nawiązanie do sformułowań dotyczących gwarancji bezpieczeństwa osobistego, które zostały użyte w prawie międzynarodowym⁹¹. Mowa tu przede wszystkim o art. 3 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka⁹², który stanowi, iż „Każda osoba ma prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa osobistego” oraz art. 5 ust. 1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności⁹³, głoszący, że „Każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego”⁹⁴.

1.6. Bezpieczeństwo prawne

Jednym z aspektów bezpieczeństwa w ogólności jest bezpieczeństwo prawne. W polskiej doktrynie zaprezentowane zostały dotychczas dwie definicje bezpieczeństwa prawnego:

---

⁸⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483, z późn. zm.).

⁸⁷ Zob. szerzej G. Malik, dz. cyt., s. 35-38. Pozostałe artykuły odnoszące się do bezpieczeństwa, niewymienione przez G. Malika, to: art. 45 ust. 2, art. 53 ust. 5, art. 61 ust. 3, art. 126 ust. 2, art. 130, art. 146 ust. 4 pkt 7 i 8.

⁸⁸ Chociaż zdaniem J. Czapskiej wyodrębnienie prawa do bezpieczeństwa wpłynęłoby porządkująco na system prawa (J. Czapska, *Bezpieczeństwo obywateli. Studium z zakresu polityki prawa*, Kraków 2004, s. 81).

⁸⁹ Takich jak m.in. ochrona życia i zdrowia, ochrona wolności i nietykalności osobistej, zakaz dyskryminacji, zakaz tortur.

⁹⁰ Wyrok TK z dnia 5 marca 2003 r., sygn. akt K 7/01, (Dz.U. 2003 nr 44 poz. 390).

⁹¹ B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 53.

⁹² Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 217 A (III) przyjęta i proklamowana w dniu 10 grudnia 1948 r.

⁹³ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. 1993 nr 61 poz. 284)

⁹⁴ Zob. szerzej L. Leszczyński, B. Liżewski, *Ochrona praw człowieka w Europie : szkic zagadnień podstawowych*, Lublin 2008, s. 60 i 62.

1. Jadwigi Potrzeszcz, która określa je jako „stan osiągniany przy pomocy prawa pozytywnego”⁹⁵;
2. Juliusza Petraniuka, zdaniem którego bezpieczeństwo prawne jest stanem „systemu prawnego, który zapewnia suwerenowi swobodę kreowania i realizacji jego celów”⁹⁶.

Analiza badań naukowych przeprowadzonych przez J. Potrzeszcz, które obszernie przedstawiła w swojej rozprawie habilitacyjnej pt. „*Bezpieczeństwo prawne z perspektywy filozofii prawa*”, skłania jednak do uznania jej stanowiska za bardziej trafne. Przyjęcie za J. Petraniukiem, że podmiotem biernym bezpieczeństwa prawnego jest suweren, a nie każdy człowiek, nie tylko zawęża definicję, ale może prowadzić nawet do zagrożenia bezpieczeństwa prawnego danej kategorii osób.

W celu bardziej precyzyjnego określenia bezpieczeństwa prawnego, J. Potrzeszcz zwraca uwagę, by odróżnić 1. ideę bezpieczeństwa prawnego, wynikającą z prawa naturalnego, czyli roszczenia prawnonaturalnego od 2. stanu osiąganego za pomocą prawa pozytywnego, czyli bezpieczeństwa prawnego, będącego próbą urzeczywistnienia tej idei przy pomocy środków prawnych⁹⁷.

Pojęcie bezpieczeństwa prawnego, w tym drugim znaczeniu, koresponduje z definicją F. Scholza, zgodnie z którą bezpieczeństwo prawne (*Rechtssicherheit*) oznacza stan prawny, chroniący dobra życiowe w możliwie jak najbardziej skutecznym sposób oraz realizujący tę ochronę w sposób bezstronny i sprawiedliwy, za pomocą odpowiednich mechanizmów ochrony prawnej, cieszących się zaufaniem osób poszukujących sprawiedliwość w uczciwym postępowaniu prawnym⁹⁸.

Bezpieczeństwo prawne można rozpatrywać w dwóch aspektach:

1. Obiektywnym – oznaczającym stan prawny, w którym prawo pozytywne zabezpiecza istotne dobra życiowe jednostki oraz jej interesy, niezależnie od świadomości chronionej osoby;

---

⁹⁵ J. Potrzeszcz, *Podmiot bierny a podmiot czynny bezpieczeństwa prawnego*, TEKA Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie, T. 8/2015, s. 78. Jest to pierwsza definicja bezpieczeństwa prawnego w polskiej doktrynie prawa.

⁹⁶ Definicja sformułowana przez J. Petraniuka, podczas wygłaszania referatu „*Przyczynek do dyskusji nad pojęciem definicji bezpieczeństwa prawnego*”, na posiedzeniu Komisji Prawniczej Oddziału PAN w Lublinie dnia 8 czerwca 2015 r.

⁹⁷ J. Potrzeszcz, *Bezpieczeństwo prawne...*, dz.cyt., s. 271.

⁹⁸ F. Scholz, *Die Rechtssicherheit*, Berlin 1955, s. 3.

2. Subiektywnym – utożsamiane z poczuciem bezpieczeństwa prawnego jednostki, w budowaniu którego kluczową rolę ogrywa świadomość osoby, której dobra życiowe są chronione⁹⁹.

Bezpieczeństwo prawne jednostki jest ściśle powiązane z zasadą ochrony zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa, zwaną inaczej zasadą lojalności państwa względem swoich obywateli. Jej wyrazem jest takie stanowienie i stosowanie prawa, „by nie stawało się ono swoistą pułapką dla obywatela i aby mógł on układać swoje sprawy w zaufaniu, iż nie naraża się na prawne skutki, których nie mógł przewidzieć w momencie podejmowania decyzji i działań oraz w przekonaniu, iż jego działania podejmowane zgodnie z obowiązującym prawem będą także w przyszłości uznawane przez porządek prawny”¹⁰⁰.

1.7. Bezpieczeństwo obrotu prawnego

Zasada bezpieczeństwa prawnego na gruncie prawa cywilnego wyraża i konkretyzuje inną ważką zasadę – zasadę bezpieczeństwa obrotu prawnego¹⁰¹, która uwidacznia się szczególnie na etapie stosowania prawa w obrocie profesjonalnym, konsumenckim i powszechnym¹⁰². Obrót prawny stanowi sferę działań prawnie relewantnych, które prowadzą do powstania, zmiany lub ustania stosunku prawnego. Obejmuje więc wszelkie czynności zachodzące pomiędzy podmiotami prawa w różnych sferach życia, które rodzą określone konsekwencje prawne, wynikające z ustaw, zwyczajów oraz zasad współżycia społecznego¹⁰³. Obrót ten narażony jest jednak na wiele zagrożeń, stąd też we współczesnym prawie cywilnym zasada bezpieczeństwa obrotu prawnego zaczęła odgrywać coraz większą rolę¹⁰⁴.

Wzrost jej znaczenia jest bezpośrednio powiązany ze zmianami, jakie zachodziły w Polsce po 1989 roku - ukierunkowanymi z jednej strony na niezbędną odbudowę mechanizmów charakterystycznych dla gospodarki rynkowej, z drugiej strony tworzącymi ramy prawidłowego funkcjonowania Polski w obrębie Unii Europejskiej. Przemiany ustrojowo-społeczne określiły strukturalny oraz merytoryczny kształt zmian

---

⁹⁹ J. Potrzebszcz, *Bezpieczeństwo prawne...*, dz.cyt., s. 273.

¹⁰⁰ Wyrok TK z dnia 7 lutego 2001 r., sygn. akt K 27/00, Legalis nr 49466.

¹⁰¹ A. Doliwa, *Prawo cywilne...*, dz. cyt, s. 10.

¹⁰² L. Bielecki, J. Mojak, A. Żywicka, *Bezpieczeństwo prawne i bezpieczeństwo obrotu prawnego w Polsce*, Lublin 2019, s. 5.

¹⁰³ J. Janowski, *Elektroniczny obrót prawny*, Warszawa 2008, s. 43 i n.

¹⁰⁴ A. Stelmachowski, *Wstęp...*, dz.cyt., s. 122.

w obrębie systemu prawa prywatnego. Przekształcenia te przyjmowały postać wielu nowelizacji Kodeksu cywilnego czy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego¹⁰⁵. Ponadto przejawem tych zmian było uchwalenie nowych aktów prawnych m.in. Kodeksu spółek handlowych¹⁰⁶ czy ustaw o ustrojowym charakterze. Między innymi za pośrednictwem powyższych rozwiązań prawnych, a w szczególności gwarancji instytucjonalnych, zasada bezpieczeństwa obrotu prawnego utrwala „pokój prawny”¹⁰⁷.

Zasada bezpieczeństwa obrotu prawnego w Polsce nie została wyrażona *expressis verbis* w żadnym ustawowym przepisie prawnym, pomimo to istnienie i jej obowiązywanie jest niepodważalne. Głównym jej przejawem jest ochrona zaufania, gwarancja drogi sądowej oraz rozwiązania instytucjonalne i konstrukcje prawne, określające ogólne ramy organizacyjne tego obrotu, chroniące prawa i interesy osób trzecich, które stopniowo wykształciły się wskutek dążeń do utrwalenia stosunków prawnych¹⁰⁸. Zasada bezpieczeństwa obrotu prawnego służy więc ochronie interesów osób trzecich, które w dobrej wierze podejmują działania w obrocie prawnym¹⁰⁹ i przejawia się we wszystkich instytucjach prawa prywatnego, które m.in. zobowiązują do:

- respektowania skutków wynikających z czynności prawnej;
- przestrzegania zaciągniętego zobowiązania (w myśl zasady *pacta sunt servanda*);
- uruchamiania sankcji na wypadek naruszenia cudzych praw podmiotowych;
- ukształtowanie odpowiedzialności odszkodowawczej zgodnie z zasadą pełnej kompensacji wraz z szeroko określonymi przesłankami tejże odpowiedzialności¹¹⁰.

---

¹⁰⁵ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy, (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1359).

¹⁰⁶ Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych, (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1526).

¹⁰⁷ A. Bierć, dz. cyt., s. 43.

¹⁰⁸ Tamże, s. 45. J. Mojak, w artykule „*Ewolucja zasad współczesnego polskiego prawa cywilnego – zasada bezpieczeństwa obrotu*” przedstawił kierunki przekształceń tych normatywnych rozwiązań współczesnego polskiego prawa cywilnego, które wyrażają zasadę bezpieczeństwa obrotu prawnego oraz tworzą coraz silniejsze fundamenty jej obowiązywania. Jako pierwszą wskazuje nowelizację Kodeksu cywilnego (dokonaną ustawą z dnia 14 lutego 2003 r., (Dz.U. Nr 49, poz. 408)), która poprzez art. 72 i art. 72¹ KC podniosła rangę ochrony zaufania i lojalności kontraktowej. Następnym przejawem bezpieczeństwa obrotu prawnego jest utworzenie rynku papierów wartościowych (w szczególności wprowadzenie regulacji prawnych mających na celu ochronę osób trzecich - art. 921⁹ KC, art. 921¹² KC), przywrócenie i rozbudowa obrotu wekslowego oraz uchwalenie ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 328) i ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o ofercie publicznej i warunkach wprowadzania instrumentów finansowych do zorganizowanego systemu obrotu oraz o spółkach publicznych (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1983), będących normatywnym wyrazem ochrony praw uczestników obrotu giełdowego. Zob. szerzej J. Mojak, *Ewolucja zasad...*, dz.cyt., s. 153-154.

¹⁰⁹ A. Stelmachowski, *Wstęp...*, dz. cyt., s. 127.

¹¹⁰ M. Safjan, dz. cyt., s. 345.

Z punktu widzenia ochrony praw osób trzecich, najbardziej wyrazistym przykładem urzeczywistniania zasady bezpieczeństwa obrotu prawnego są rejestry publiczne oraz wzmocnienie pozycji notariusza, nie tylko w zakresie, wspomnianego przez J. Mojaka, rynku nieruchomości¹¹¹.

Z perspektywy klasycznego rynkowego systemu prawa cywilnego bezpieczeństwo obrotu prawnego, które oparte jest na mechanizmach *publicité*, najmocniej wyraża się przede wszystkim za pośrednictwem zaufania do wpisów do rejestrów zastawów i ksiąg wieczystych. Rejestr zastawów uznaje się za pierwszy nowatorski rejestr z następstwami wpisu wobec osób trzecich – *egra omnes* - uruchomiony z wykorzystaniem systemu informatycznego. Natomiast instytucja ksiąg wieczystych, jako jedna z nielicznych w obozie państw bloku socjalistycznego, przetrwała okres „doktrynalnej nieprzychylności i legislacyjnego marginalizowania w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”¹¹², chociaż w owym czasie funkcjonowała w trybie pozasądowym. Obsługą ksiąg wieczystych zajmowały się pierwotnie państwowe biura notarialne, a od 1991 roku ich prowadzenie przejęły wydziały ksiąg wieczystych właściwych (ze względu na położenie nieruchomości) sądów rejonowych. W roku 2003 zapoczątkowano informatyzację ksiąg wieczystych, która zakończyła się w roku 2014. Decyzję o cyfryzacji tego rejestru należy traktować jako stworzenie podwalin do zasady powszechności ksiąg wieczystych prowadzonych dla każdej nieruchomości na terenie Polski¹¹³.

W obrębie ustaw regulujących oba wyżej wspomniane rejestry można wskazać przepisy, które wyraźnie wyrażają zasadę bezpieczeństwa obrotu prawnego.

Ustawa o księgach wieczystych i hipotece¹¹⁴:

1. Art. 1 przedstawia główny cel prowadzenie rejestru, którym jest ustalenie stanu prawnego nieruchomości oraz spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu, przez co system ten zapewnia warunki bezpieczeństwa obrotu prawnego nieruchomościami, bezwzględną ochronę ujawnionych praw rzeczowych wobec osób trzecich, dając również gwarancję bezpieczeństwa kredytu hipotecznego, co stanowi wtórną funkcję ksiąg wieczystych¹¹⁵.

---

¹¹¹ J. Mojak, *Ewolucja zasad...*, dz.cyt., s. 154.

¹¹² E. Gniewek, [w:] E. Gniewek (red.), *System Prawa Prywatnego. Tom 4. Prawo rzeczowe*, Warszawa 2021, s. 690.

¹¹³ J. Mojak, *Ewolucja zasad...*, dz.cyt., s. 154.

¹¹⁴ Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 2204), zwana dalej KWU.

¹¹⁵ E. Gniewek, *System Prawa...*, dz.cyt., s. 691.

2. Art.3 konstytuuje domniemania zgodności wpisu ¹¹⁶ w księdze wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym. W związku z powyższym domniemywa się, że prawa jawne ¹¹⁷ z księgi wieczystej są wpisane zgodnie z rzeczywistym stanem prawnym, natomiast prawa wykreślone nie istnieją.
3. Opisana w art. 5 rękojmia wiary publicznej ksiąg wieczystych należy do najbardziej charakterystycznych przejawów zasady bezpieczeństwa obrotu prawnego. Ustawodawca, dążąc do ochrony bezpieczeństwa obrotu, posuwa swoje zaufanie do treści księgi wieczystej jeszcze dalej niż w przypadku wyżej opisanego domniemania. Sankcjonuje bowiem bezwzględną przewagę treści księgi wieczystej nad faktycznym stanem prawnomaterialnym ¹¹⁸. Oznacza to, że "w razie niezgodności między stanem prawnym nieruchomości ujawnionym w księdze wieczystej a rzeczywistym stanem prawnym treść księgi rozstrzyga na korzyść tego, kto przez czynność prawną z osobą uprawnioną według treści księgi nabył własność lub inne prawo rzeczowe".

W przypadku ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów ¹¹⁹, zasada bezpieczeństwa obrotu prawnego znajduje swój wyraz w następujących przepisach:

1. Art. 2 wprowadza konstytutywny wpis zastawu rejestrowego w rejestrze zastawów ¹²⁰. Oznacza to, że zastaw rejestrowy nie może powstać ani z mocy ustawy, ani z mocy orzeczenia sądu (np. w trybie zabezpieczenia roszczenia). Powstaje wyłącznie w chwili wpisu do rejestru zastawów, na podstawie umowy zastawniczej (umowy o ustaleniu zastawu) zawartej pomiędzy podmiotem uprawnionym do rozporządzania przedmiotem stanowiącym zastaw (zastawcą) a zastawnikiem (wierzycielem). W przypadku, gdy zastawca nie ma prawa do rozporządzania rzeczą, będącą przedmiotem umowy zastawczej, do ochrony wierzyciela, który działa w dobrej wierze, stosuje się odpowiednio przepis art. 169 KC, dotyczący ochrony nabywcy rzeczy ruchomej w dobrej wierze.
2. Art.13 ma za zadanie chronić dobrą wiarę osoby nabywającej przedmiot objęty umową zastawczą. Zgodnie z tym przepisem zbycie przedmiotu będącego przedmiotem umowy zastawczej jest równoznaczne z wygaśnięciem tej umowy,

---

¹¹⁶ Którym, zgodnie z art. 626⁸ § 7 KPC, jest również wykreślenie.

¹¹⁷ Powyższe nie dotyczy danych faktycznych, tj. informacji ujawnionych w dziale I-O, które służą oznaczeniu i opisaniu nieruchomości, dla których została założona księga.

¹¹⁸ E. Gniewek, *Księgi wieczyste. Art. 1-58² KWU. Art. 626¹-626¹³ KPC. Komentarz*, Warszawa 2018, komentarz do art. 5, Nb 11.

¹¹⁹ Ustawa z dnia 6 grudnia 1996 r., (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 2017).

¹²⁰ J. Mojak, J. Widło, *Zastaw Rejestrowy i Rejestr Zastawów. Komentarz Praktyczny*, Warszawa 2014, s. 18-19.

pod warunkiem, że nabywca nie miał świadomości o istniejącym zastawie i pod warunkiem, że przy zachowaniu odpowiedniej staranności nie mógł uzyskać wiedzy o takowym obciążeniu w chwili przekazania mu przedmiotu lub też przeniesienia prawa obciążonego na wskutek umowy zastawczej, bądź też w sytuacji gdy przedmiot objęty umową zastawczą zalicza się do przedmiotów zbywanych zwykle w ramach działalności gospodarczej zastawcy i przedmiot ten przekazany został nabywcy (za wyjątkiem sytuacji, gdy nabywca nabywa dany przedmiot z zamiarem pokrzywdzenia zastawnika). Jak podkreśla Sąd Najwyższy w jednym ze swoich wyroków, dobra wiara zastawnika podlega ochronie „o tyle tylko, o ile przemawia za tym bezpieczeństwo obrotu prawnego uzasadnione zaufaniem uczestników tego obrotu do rejestru zastawów”¹²¹.

3. W art. 14 ochroną objęto prawa osoby nabywającej przedmiot zastawu rejestrowego w przypadku zastrzeżenia umownego zakazu obciążenia lub zbycia tego przedmiotu. Zgodnie z powyższym, w umowie zastawniczej dopuszcza się zastrzeżenie, przez które zastawca zobowiązuje się wobec wierzyciela, że przed wygaśnięciem umowy zastawczej nie dokona obciążenia lub zbycia przedmiotu objętego tą umową. Zbycie lub obciążenie przedmiotu zastawu rejestrowego, dokonane wbrew wyżej opisanemu zastrzeżeniu, będzie ważne, pod warunkiem, że osoba, na której rzecz zastawca dokonał zbycia lub obciążenia, nie wiedziała i przy zachowaniu należytej staranności nie mogła wiedzieć o tym zastrzeżeniu w chwili zawarcia umowy z zastawcą. Natomiast zastawnik, w związku z naruszeniem przez zastawcę zobowiązania zaciągniętego w umowie, będzie mógł nałożyć na niego sankcję, polegającą na natychmiastowym dochodzeniu zaspokojenia wierzytelności zabezpieczonej tym zastawem¹²².

2. Rola notariusza w zapewnianiu bezpieczeństwa obrotu prawnego

2.1. Uwagi wstępne

Doniosłym przejawem realizacji zasady bezpieczeństwa obrotu prawnego w czasie zasadniczych przemianach politycznych, jakie zachodziły w Polsce od 1989

---

¹²¹ Wyrok SN z dnia 4 grudnia 2009 r., sygn. akt III CSK 54/09, Legalis nr 214589.

¹²² T. Czech, [w:] K. Osajda (red.), *Ustawa o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów. Komentarz*, Komentarz BeckOK 2020, art. 14, pkt. 21.

roku, stała się reforma notariatu polskiego¹²³, która przyczyniła się do wzmocnienia pozycji notariusza jako gwaranta bezpieczeństwa obrotu prawnego. Notariat, co zostało przedstawione w „preambule” Kodeksu Etyki Zawodowej Notariusza¹²⁴, jest niezbędnym uczestnikiem tworzenia i urzeczywistniania struktur prawnych wolnego rynku. O ogromne znaczenie w tym zakresie mają przepisy prawa materialnego, które przewidują wymóg dokonania określonych czynności w formie aktu notarialnego¹²⁵. Jak słusznie podkreśla A.J. Szereda, „forma aktu notarialnego jest najsilniejszą, a przy tym, jak się ciągle zdaje, najbardziej solenną z form czynności prawnych”¹²⁶. Zachowanie formy aktu notarialnego nie zawsze jest wymogiem ustawowym, ale może również wynikać z woli stron, tj. chęci zastąpienia formy „słabszej” formą „silniejszą” (surowszą). Wybór tej formy dokonania czynności prawnej, można uznać – zdaniem A.J. Szeredy – za „wyczerpanie wymogów właściwych dla formy pisemnej z podpisem urzędowo (notarialnie) poświadczonym, formy pisemnej z datą pewną, formy pisemnej, elektronicznej, dokumentowej”¹²⁷.

---

¹²³ Reforma ta dotyczyła zmian organizacyjnych, które doprowadziły do zniesienia państwowych biur notarialnych i reprivatyzacji notariatu polskiego. Zob. szerzej D. Malec, *Dzieje notariatu polskiego*, Kraków 2007, A. Oleszko, *Ustrój polskiego notariatu*, Kraków 1999.

¹²⁴ Uchwała nr 19 Krajowej Rady Notarialnej - Kodeks Etyki Zawodowej Notariusza, (K.Not 1997 Nr 1, poz. 19), zwana również KEZN.

¹²⁵ Jak stanowi bowiem art. 91 PrNot, notariusz sporządza akt notarialny nie tylko, jeżeli taka jest wola stron, ale przede wszystkim, gdy wymaga tego przepis prawa. Obowiązek zachowania formy aktu notarialnego wynika z szeregu norm prawnych, m.in. z: art. 158 KC - umowa zobowiązująca do przeniesienia własności nieruchomości, art. 236 § 3 KC - umowa o przedłużenie wieczystego użytkowania, art. 245 § 2 zd. 2 KC – oświadczenia właściciela, ustanawiającego ograniczone prawo rzeczowe na nieruchomości; art. 981¹ § 1 KC – sporządzenie testamentu z zapisem windykacyjnym; art. 1037 § 2 KC – umowa o dział spadku, gdy do spadku należy nieruchomość; art. 1048 KC - umowa zrzeczenia się dziedziczenia; art. 17² ust. 4 ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r o spółdzielniach mieszkaniowych, (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1208) - umowa zbycia spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu; art. 26 ust. 1 ustawy z dnia 16 września 2011 o ochronie praw nabywcy lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinnego, (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1445) – zawarcie umowy deweloperskiej; art. 7 ust. 2 ustawy z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali, ((t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1048) - zawarcie umowy o ustanowieniu odrębnej własności lokalu; art. 47 § 1 KRO – zawarcie umowy majątkowej małżeńskiej; art. 106 KSH - zawarcie umowy spółki komandytowej; art. 131 ustawy z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych (zwanej dalej KSH), (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1526) - sporządzenie statutu spółki komandytowo-akcyjnej; art. 157 § 2 KSH - zawarcie umowy spółki z ograniczoną odpowiedzialnością; art. 20 ust. 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1896) - sporządzenie statutu banku spółdzielczego; art. 3 ust. 1 ustawy z 6.4.1984 r. o fundacjach (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 2167) - złożenie oświadczenia woli o ustanowieniu fundacji; art. 23 ust. 1 ustawy z 27.7.2005 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 2183 ze zm.) – złożenie aktu założycielskiego uczelni niepublicznej; art. 110 ust. 4 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami, (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1899) - złożenie oświadczenia przez wójta, burmistrza albo prezydenta miasta o wykonaniu prawo pierwokupu; art. 37i ust. 6 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 741) - zawarcie umowy urbanistycznej; art. 261 ust. 3 ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. Prawo wodne, (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 624) - zawarcie umowy użytkowania gruntów pokrytych wodami stanowiącymi własność Skarbu Państwa.

¹²⁶ A.J. Szereda, *Czynności notarialne. Komentarz do art. 79–112 Prawa o notariacie*, Warszawa 2018, art. 91, Nb 2.

¹²⁷ Tamże.

2.2. Zasady obowiązujące notariusza

Zapewnianie bezpieczeństwa obrotu prawnego stanowi podstawową funkcję publiczną tak notariatu, jak i samego notariusza, którego szczególnym obowiązkiem, w zakresie dokonywanych czynności notarialnych, winna być troska o dobro jednostki i całego społeczeństwa¹²⁸. Rola ta wynika z przyjętego w systemie prawa modelu notariatu oraz zasad określonych w Prawie o notariacie oraz Kodeksie Etyki Zawodowej Notariusza. Akty te nakazują każdemu notariuszowi przestrzeganie pewnych wzorców zachowań, które wyróżniają go spośród innych zawodów prawniczych, nadając mu miano gwaranta bezpieczeństwa obrotu prawnego. Osoba powołana na notariusza musi być nieskazitelnego charakteru¹²⁹, dawać rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu¹³⁰ oraz zobowiązana jest przestrzegać podstawowych zasad, takich jak: uczciwość, rzetelność, niezależność oraz bezstronność i zachowanie tajemnicy zawodowej¹³¹. Powyższe kryteria mają być gwarantem odpowiedniego poziomu moralnego członka korporacji notarialnej¹³².

2.2.1. Nieskazitelný charakter i rękojmia prawidłowego wykonywania zawodu notariusza

Pojęcie „nieskazitelnego charakteru” oraz „rękojmi prawidłowego wykonywania zawodu” nie zostały zdefiniowane w przepisach prawnych, jednakże na podstawie bogatego orzecznictwa można przyjąć, że o nieskazitelnosci charakteru świadczą takie cechy jak: uczciwość w życiu prywatnym i zawodowym, uczynność, pracowitość, poczucie odpowiedzialności za własne słowa i czyny, stanowczość, odwaga cywilna, samokrytycyzm, umiejętność zgodnego współżycia z otoczeniem¹³³. Natomiast rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu daje osoba posiadająca „zweryfikowaną

---

¹²⁸ R. Szytk, *Rola notariatu w przeobrażeniach gospodarczych jako gwarancja bezpieczeństwa obrotu cywilnego*, „Rejent” Nr 4/1995, s. 75.

¹²⁹ G. Ławnikowicz i S. Pilipiec oceniają ten wymóg jako niemożliwy do zrealizowania, nazywając go wprost fikcją, gdyż "nie ma ludzi idealnych". Powyższy pogląd potwierdza, zdaniem autorów, fakt, że Sąd Najwyższy – Sąd Dyscyplinarny „w szeregu swoich orzeczeń zwrot „nieskazitelnosc” bierze w cudzysłów”. G. Ławnikowicz, S. Pilipiec, *Nieskazitelnosc charakteru i nieposzlakowana opinia w prawie prawniczych samorządów zawodowych*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio G (Ius)” Nr 2/2016, s. 236 i powołane tam orzecznictwo.

¹³⁰ Stanowi o tym art. 11 ust. 2 ustawy PrNot.

¹³¹ Stanowi o tym § 6 KEZN.

¹³² Wyrok NSA z dnia 2 sierpnia 2018 r., sygn. akt II GSK 2327/16, Legalis nr 1826359.

¹³³ Wyrok NSA z dnia 8 czerwca 2011 r., sygn. akt II GSK 610/10, Legalis nr 392048.

w przewidzianym prawie trybie wiedzy¹³⁴, której „postępowanie odpowiada przyjętym w społeczeństwie normom etycznym, moralnym i której dotychczasowe zachowanie – dotyczące tak sfery zawodowej, jak też prywatnej – składa się na wizerunek osoby zaufania publicznego, na której nie ciążyą żadne zarzuty podważające jej wiarygodność”¹³⁵. Przyznanie, że dana osoba „daje rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu notariusza”, albo odmowa takiego przyznania, powinno się opierać na rozważeniu całokształtu cech danej osoby i jej postępowania w życiu zawodowym i osobistym, co do okoliczności, które dają prognozę w kwestii należytego wykonywania obowiązków notariusza, jako zawodu zaufania publicznego¹³⁶.

Osoba wykonująca zawód notariusza zobowiązana jest respektować najwyższe standardy etyczne¹³⁷ i być poza wszelkim podejrzeniem co do swojej bezstronności, co uprawnia do sankcjonowania¹³⁸ wszelkich zachowań, stwarzających choćby ryzyko podważania tego zaufania¹³⁹.

2.2.2. Uczciwość i rzetelność

Uczciwość i rzetelność stanowią fundament każdej prawniczej profesji¹⁴⁰. Z tego też powodu są umieszczane w każdym kodeksie etyki zawodowej zawodów prawni-

---

¹³⁴ G. Ławnikowicz, S. Pilipiec, tamże. Tak również NSA w wyroku z dnia 29 maja 2012 r., sygn. akt II GSK 504/11, Legalis nr 1723175; WSA w Warszawie w wyroku z dnia 8 stycznia 2010 r., sygn. akt VI SA/Wa 1695/09, Legalis nr 248907; WSA w Warszawie w wyroku z dnia 6 marca 2007 r., sygn. akt VI SA/Wa 2033/06, Legalis nr 272262; WSA w Warszawie w wyroku z dnia 26 lutego 2007 r., sygn. akt VI SA/Wa 2193/06, Legalis nr 281453; WSA w Warszawie w wyroku z dnia 23 maja 2006 r., sygn. akt VI SA/Wa 569/06, Legalis nr 386113. Odmienne stanowisko zostało zaprezentowane w wyroku NSA z dnia 8 czerwca 2011 r., sygn. akt II GSK 610/10, Legalis nr 392048, zgodnie z którym pojęcie >>dawania rękojmi należytego wykonywania zawodu<< swym zakresem nie obejmuje elementów wiedzy i umiejętności specjalistycznych, właściwych dla zawodu.

¹³⁵ Wyrok WSA w Warszawie z dnia 8 stycznia 2010 r., sygn. akt VI SA/Wa 1695/09, Legalis nr 248907; WSA w Warszawie w wyroku z dnia 26 lutego 2007 r., sygn. akt VI SA/Wa 2193/06, Legalis nr 281453.

¹³⁶ Wyrok NSA z dnia 5 lipca 2007 r., sygn. akt II GSK 116/07, Legalis nr 115542 ; Wyrok NSA z dnia 18 października 2007 r., sygn. akt II GSK 182/07, Legalis nr 163222.

¹³⁷ Dzieje notariatu potwierdzają, iż od notariuszy zawsze wymagano najwyższych standardów etycznych. Jak wskazuje R. Tokarczyk, powyższe wzmacnia fakt, że w większości przypadków notariusze wywodzili się ze stanu duchownego. Duchowny, który kandydował na stanowisko notariusza, musiał otrzymać od biskupa poświadczenie „o cnotliwym życiu i dobrej sławie”. R. Tokarczyk, *Etyka prawnicza*, Warszawa 2006, s. 221.

¹³⁸ Etyczne wymogi zawodu notariusza zostały określone w Kodeksie Etyki Zawodowej Notariusza. Naruszenie ich stanowi uchybienie powadze i godności zawodu, za które notariusz odpowiada dyscyplinarnie. Wypowiadanie się w sprawie zasad etyki zawodowej notariuszy należy do zakresu działania Krajowej Rady Notarialnej.

¹³⁹ Postanowienie SN z dnia 12 marca 2013 roku, sygn. akt SDI 3/13, LEX nr 1418779.

¹⁴⁰ Jak podkreśla I. Tomala, cechy te wzajemnie się uzupełniają. Zdaniem autorki „tylko uczciwy prawnik będzie rzetelnie wykonywał powierzone mu obowiązki, tylko rzetelny prawnik będzie uczciwie realizował swoje zadania”. I. Tomala, *Uczciwość i rzetelność w zawodzie prawnika*, „Logos i Ethos” Nr 1/2019, s. 231.

czych i przedstawiane jako jedne z najważniejszych cech¹⁴¹. Celem formułowania nakazu uczciwości w każdym kodeksie jest zwiększanie prestiżu danego zawodu, a tym samym - jego skuteczności¹⁴².

We wszystkich zawodach prawniczych właściwe oraz rzetelne wykonywanie danej profesji polega zarówno na dobrej znajomości oraz na przestrzeganiu prawa, jak i na kierowaniu się przyjętymi zasadami etyki zawodowej¹⁴³.

Osobą rzetelną można określić jako „gorliwą, odpowiedzialną, pewną, pilną, porządną, prawdomówną, prawą, uczciwą”¹⁴⁴, na której można polegać¹⁴⁵ i która dokładnie wykonuje swoją pracę, wypełniając wzięte na siebie obowiązki w sposób sumienny, uczciwy, słowny, solidny, godny zaufania, należyty, dokładny, autentyczny, niekłamały”¹⁴⁶. Wrogiem rzetelności, jak wskazuje I. Tomala, jest głównie pośpiech, który z kolei przyczynia się do niedbałego i niedoskonałego wykonywania powierzonych zadań, a w konsekwencji, do utraty zaufania, którym darzona jest dana osoba¹⁴⁷.

Zgodnie definicją „*Małego słownika etycznego*”, uczciwość oznacza zachowanie uznanych norm moralnych¹⁴⁸ oraz rzetelne ich spełnianie¹⁴⁹. Osoba uczciwa postępuje godnie, sumiennie, przyzwoicie, która ze względu na poczucie obowiązku jest prawdomówna i szczerą¹⁵⁰. „Ktoś, kto jest uczciwy, nie oszukuje innych, aby coś zdobyć lub osiągnąć, nie łamie prawa”¹⁵¹, „nie kłamie, nie szkaluje, nie robi nic złego”¹⁵².

Uczciwy prawnik, zdaniem I. Tomali, to osoba działająca zgodnie z powszechnie obowiązującym prawem, gdyż większość norm moralnych zostało zawartych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, m.in. W art. 2 opisującym zasadę demokratycznego państwa prawnego, urzeczywistniającego zasadę sprawiedliwości

---

¹⁴¹ I. Tomala, tamże, s. 221 i n.

¹⁴² M. Środa, *Edukacja etyczna a etyka zawodowa*, [w:] H. Izdebski, P. Skuczyński (red.), *Edukacja etyczna prawników - cele i metody*. Materiały z konferencji 8 czerwca 2009 r., Warszawa 2009, s. 14.

¹⁴³ J. Dąbek, *Normy etycznego postępowania w zawodzie adwokata*, „Rynek – Społeczeństwo – Kultura” Nr 2/2017, s. 12.

¹⁴⁴ Z. Kurzowa (red.), *Słownik synonimów polskich*, Warszawa 2000, s. 354.

¹⁴⁵ M. Bańko (red.), *Inny słownik języka polskiego*, Warszawa 2000, s. 535-536.

¹⁴⁶ Z. Kurzowa (red.), dz.cyt., s. 354.

¹⁴⁷ I. Tomala, dz. cyt., s. 230.

¹⁴⁸ Dzięki przeprowadzonej przez M. Ossowską klasyfikacji norm moralnych można uznać, że uczciwość przejawia się w postępowaniu broniącym godności, prywatności, zaufania, sprawiedliwości i niezależności. Zob. szerzej M. Ossowska, *Normy moralne. Próba systematyzacji*, Warszawa 1970. Postępowanie moralne, jak pisał W. Witwicki, „to tyle, co oliwa w maszynie społecznej. Zmniejsza nieuniknione tarcia i umożliwia bieg życia społecznego, nie psując maszyny społecznej”. W. Witwicki, *Pogadanki obyczajowe*, Warszawa 1957, s. 20.

¹⁴⁹ S. Jedynek (red.), *Mały słownik etyczny*, Bydgoszcz 1999, s. 272.

¹⁵⁰ B. Dunaj (red.), *Słownik współczesnego języka polskiego*, Warszawa 1996, s. 1168.

¹⁵¹ M. Bańko (red.), dz.cyt., s. 887.

¹⁵² Z. Kurzowa (red.), dz. cyt., s. 418.

społecznej, w art. 30 dotyczącym godności człowieka czy art. 47 odnoszącym się do ochrony życia prywatnego¹⁵³.

2.2.3. Bezstronność i niezależność

Podobnie jak w przypadku wyżej opisanych zasad, nieskazitelnego charakteru i rękojmia prawidłowego wykonywania zawodu notariusza, niezależność i bezstronność, nie zostały zdefiniowane ani w Kodeksie Etyki Zawodowej Notariusza, ani w Prawie o notariacie. Jednakże w doktrynie przyjmuje się, że terminy te uzupełniają się i stanowią dwie różne strony tego samego medalu¹⁵⁴.

Bezstronność jest głównym założeniem notariatu, stanowi jego istotę i „powinna stanowić punkt wyjścia dla budowania odrębności i szczególnej pozycji notariatu wśród pozostałych korporacji ochrony prawa, a jej eksponowanie wydaje się być jedną z głównych dróg rozwoju notariatu w przyszłości”¹⁵⁵. Bezstronność notariusza przejawia się w tym, że w swojej działalności kieruje się lojalnością zarówno wobec strony czynności notarialnej, jak i wobec państwa. W odróżnieniu chociażby od adwokata czy radcy prawnego, nie działa jako mandatariusz żadnej strony czynności notarialnej¹⁵⁶. Z obowiązku bezstronności wynikają również inne powinności notariusza – weryfikacja zgodności z prawem zawieranych przed nim czynności, a także czuwanie nad należywym zabezpieczeniem praw i słusznym interesów stron oraz innych osób, dla których czynność notarialna może wywoływać skutki prawne¹⁵⁷.

Jak podkreśla M. Kowalewska, mimo iż „urząd notarialny jest instytucją publiczną, notariusz jest osobą niezależną, tzn. nieusytuowaną w hierarchii administracyjnej lub w innych organach publicznych”¹⁵⁸. Niezależność w zawodach prawniczych oznacza m.in. możliwość sprawowania swoich funkcji bez podlegania zastraszaniu,

¹⁵³ I. Tomala, dz. cyt., s. 224.

¹⁵⁴ H. Raeschke-Kessler, *Die Unparteilichkeit und Unabhängigkeit des Schiedsrichters - ein transnationales Rechtsproblem?*, „Swiss Arbitration Association Bulletin” Nr 1/2008, t. 26, s. 6.

¹⁵⁵ T. Ereciński, *Kilka uwag o pozycji ustrojowej notariusza, jego odpowiedzialności cywilnej oraz sądownictwie dyscyplinarnym*, „Rejent” Nr 5/2006, s. 47.

¹⁵⁶ A. Oleszko, *Prawo o notariacie. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 87, T. Ereciński, Tamże.

¹⁵⁷ A. Oleszko, *Staranność zawodowa notariusza a zarzut wadliwie sporządzonej czynności notarialnej w aspekcie ustrojowym oraz odpowiedzialności karnej*, [w:] A. Oleszko (red.), *Odpowiedzialność karna notariusza*, Warszawa 2010, s. 19 i n.; M. Stawecki, *Problematyka wymogów etycznych osoby notariusza i sporządzanych przez niego czynności*, „Annales. Etyka w Życiu Gospodarczym” Nr 2/2008, vol. 11, s. 105.

¹⁵⁸ M. Kowalewska, *Status notariusza w polskim porządku prawnym*, „Edukacja Prawnicza” Nr 4/2012, s. 20. Jak dalej podkreśla, dopiero reprzywatyzacja notariatu przywróciła notariuszom ich niezależność i bezstronność. Bowiem upaństwowienie notariatu w 1951 r., które wiązało się z likwidacją izb notarialnych jako samorządu zawodowego notariuszy, utworzeniem państwowych biur notarialnych, a co za tym idzie, z zakazem wykonywania zawodu w ramach prywatnych kancelarii, doprowadziło do utraty przez notariuszy gwarancji niezależności i bezstronności.

nieodpowiedniej ingerencji i nacisków zewnętrznych. Niezależność polega na opieraniu się każdemu wpływowi, którego źródłem są ich interesy osobiste. Wykonując swój zawód notariusz musi pozostawać niezależny, co oznacza, że „nie może podlegać wpływom, w tym wpływom wynikającym z jego osobistych interesów czy nacisków zewnętrznych”¹⁵⁹. Musi zatem unikać sytuacji, które naruszałyby jego niezależność i narażały na szwank standardy zawodowe w ramach współpracy z klientem, sądem, osobami trzecimi, organami władzy państwowej czy w celu zadowolenia tych podmiotów¹⁶⁰.

Niezależność notariusza przejawia się również, zgodnie z art. 19 PrNot, w zakazie podejmowania przez niego zatrudnienia bez wcześniejszej zgody rady izby notarialnej¹⁶¹. Wyjątkiem od wskazanego zakazu jest zatrudnienie w charakterze pracownika naukowo-dydaktycznego, dydaktycznego lub naukowego, jeżeli nie narusza to godności ani powagi zawodu notariusza. Notariusz nie może podejmować zajęcia, które by przeszkadzało w pełnieniu obowiązków albo mogło uchybiać powadze wykonywanego zawodu. Przede wszystkim ustawodawca zakazuje notariuszom podejmowania zajęć, które w jakikolwiek sposób związane byłyby z handlem, przemysłem, pośrednictwem i doradztwem w interesach, gdyż jak wskazuje doświadczenie życiowe, „mogą one prowadzić do naruszenia niezależności, godności i powagi zawodu”¹⁶².

2.2.4. Tajemnica zawodowa

Zakres tajemnicy notarialnej wyznacza art. 18 § 1 PrNot, zgodnie z którym notariusz jest obowiązany zachować w tajemnicy okoliczności sprawy, o których powziął wiadomość ze względu na wykonywane czynności notarialne. Pojęcie czynności notarialnej należy w tym aspekcie interpretować szeroko, co oznacza, że notariusz zobowiązany jest zachować w tajemnicy nie tylko samą treść czynności notarialnej, ale również fakt jej dokonania bądź niedokonania¹⁶³ oraz wszelkie informacje związane z życiem

---

¹⁵⁹ Modelowa zasada zachowania niezależności przyjęta na Sesji Plenarnej CCBE w dniu 19 maja 2017 r., <https://kirp.pl/wp-content/uploads/2017/11/2017-05-19-modelowa-zasada-niezaleznosci-prawnikow-przyjeta-na-sesji-plenarnej-ccbe-w-dniu-19.05.2017-r..pdf>, dostęp z dnia 20 stycznia 2019 r.

¹⁶⁰ Tamże.

¹⁶¹ Jak wskazuje M. Król, „Idea godności i niezależności notariusza jako zawodu zaufania publicznego oraz powagi tego zawodu, jak również troska o nienaganne wykonywanie obowiązków zawodowych notariusza stanowi *ratio legis* art. 19 ustawy prawo o notariacie”. M. Król, [w:] A. Rataj, A.J. Szereda (red.), *Ustrój notariatu. Komentarz do art. 1–78d Prawa o notariacie*, Warszawa 2019, art. 19, Nb 1.

¹⁶² Tamże, Nb 4.

¹⁶³ M. Kolasiński, *Odpowiedzialność cywilna notariusza*, Toruń 2005, s. 110. Zgodnie ze stanowiskiem KRN, tajemnicą objęte są również okoliczności sprawy, w związku z którą czynność notarialna nie została sfinalizowana, a także fakt, że strony miały w planach dokonanie danej czynności (Stanowisko KRN

prywatnym strony i każdej innej osoby, która chce sporządzić dokument urzędowy lub uzyskać poradę odnośnie swojej sytuacji prawnej¹⁶⁴. Aby uczynić zadość temu obowiązkowi i odpowiednio zabezpieczyć nienaruszalność tajemnicy, notariusz winien zapewnić stronom czynności notarialnej warunki do swobodnego składania oświadczeń, również gdy czynność dokonywana jest poza siedzibą kancelarii (np. w szpitalu). Mimo iż przepisy regulujące tajemnicę notarialną odnoszą się wyłącznie do członków korporacji – notariuszy, zastępców notarialnych, aplikantów - notariusz prowadzący kancelarię powinien zadbać o to, by jego pracownicy również nie ujawniali żadnych informacji na temat stron i dokonywanych przez nie czynności, np. poprzez umowne zobowiązanie pracowników do zachowania tajemnicy.

Jak wyjaśnia A. Oleszko, tajemnica notariusza ma dwojakie zadanie – z jednej strony chroni prywatność stron czynności notarialnej, z drugiej natomiast daje gwarancję pewności i bezpieczeństwa obrotu¹⁶⁵. Notariusz nie jest dysponentem tajemnicy notarialnej i sam nie może się zwolnić z obowiązku jej zachowania, również po odwołaniu go ze stanowiska. Nie oznacza to jednak, że tajemnica notarialna ma bezwzględny charakter¹⁶⁶. Obowiązek jej zachowania może bowiem ustać albo z mocy prawa, albo na podstawie decyzji uprawnionego organu.

Co do zasady, zwolniony *ex lege* z obowiązku zachowania tajemnicy notarialnej jest notariusz składający zeznania jako świadek przed sądem. Należy w tym miejscu podkreślić, że sytuacja prawna notariusza, występującego w roli świadka, uzależniona jest od tego, przed jakim sądem toczy się postępowanie¹⁶⁷. Różnice zostały przedstawione w poniższej tabeli.

---

zaprezentowane w piśmie z dnia 4 grudnia 1992 r. w sprawie zachowania tajemnicy zawodowej przez notariuszy (L.dz. 64/92), „Rejent” Nr 12/1992, s. 86.)

¹⁶⁴ Postanowienie SA w Katowicach z dnia 26 marca 2014 r., sygn. akt II AKz 170/14, LEX nr 1487463.

¹⁶⁵ A. Oleszko, *Prawo o notariacie...*, dz.cyt., art. 18.

¹⁶⁶ Postanowienie SN z dnia 29 października 2014 r., sygn. akt SDI 28/14

¹⁶⁷ M. Krasnowska, *Tajemnica notarialna a postępowanie sądowe*, „Prokuratura i Prawo” Nr 11/2017, s. 76.

Tabela 1. Zwolnienie notariusza z obowiązku zachowania tajemnicy, składającego zeznania jako świadek przed sądem

Rodzaj postępowania	Przesłanki zwolnienia z obowiązku zachowania tajemnicy	Organ uprawniony do zwolnienia z obowiązku zachowania tajemnicy	Podstawa prawna
Postępowanie cywilne i administracyjne 168	Ujawnienie tajemnicy zagraża dobru państwa albo ważnemu interesowi prywatnemu	Minister Sprawiedliwości	Art. 18 § 3 PrNot
Postępowanie karne	Ujawnienie tajemnicy jest niezbędne dla dobra wymiaru sprawiedliwości, a okoliczność ta nie może być ustalona na podstawie innego dowodu	Sąd	Art. 180 § 2 KPC ¹⁶⁹

Źródło: Opracowanie własne

Jeżeli notariusz uzna, że ujawnienie tajemnicy zagraża dobru państwa albo ważnemu interesowi prywatnemu¹⁷⁰ (i powoła się na tę okoliczność), uzyskanie dalszych zeznań od notariusza będzie możliwe dopiero po wydaniu odpowiedniej decyzji przez Ministra Sprawiedliwości. Natomiast przeprowadzenie dowodu z zeznań notariusza jako świadka w postępowaniu karnym, jak również wykorzystanie w tym postępowaniu dokumentu zawierającego informacje objęte tajemnicą notarialną, wymaga uprzedniej zgody sądu¹⁷¹ z zachowaniem trybu przewidzianego przepisami prawa.

¹⁶⁸ Jak wskazują Borzowski i Chmieliński, „uwagi dotyczące trybu ustania obowiązku zachowania tajemnicy notarialnej lub zwolnienia notariusza z tajemnicy na podstawie art. 18 § 3 PrNot, odnosić należy do przesłuchania notariusza w charakterze świadka przed sądem w sprawie cywilnej lub ewentualnie przed sądem administracyjnym”. L. Borzowski, M. Chmieliński, [w:] A. Rataj, A.J. Szereda (red.), *Ustrój...*, dz.cyt., art. 18, Nb 9.

¹⁶⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 534).

¹⁷⁰ Tego typu sytuacje, zdaniem Borzowskiego i Chmielińskiego, występują niezwykle rzadko w praktyce notarialnej, szczególnie w odniesieniu do informacji, których ujawnienie zagrażałoby dobru państwa. Natomiast przesłanka ważnego interesu prywatnego, jest skomplikowana i w praktyce bardzo trudna do stosowania. L. Borzowski, M. Chmieliński, tamże, Nb 6.

¹⁷¹ Jak dalej wyjaśniają współautorzy wyżej cytowanego komentarza „wykluczone jest zatem wzywanie notariusza w charakterze świadka przez prokuratora bez wymaganego postanowienia sądu wydanego w trybie art. 180 § 2 KPK, czy też wydanie przez prokuratora postanowienia o zwolnieniu notariusza z obowiązku zachowania tajemnicy na podstawie art. 180 § 1 KPK. Zdarzenia takie niekiedy mają miejsce, ale trzeba podkreślić, że notariuszowi w takich sytuacjach nie wolno składać zeznań co do faktów

W postępowaniu cywilnym i administracyjnym kontrola sądu jest w tej kwestii wyłączona¹⁷².

Obowiązek zachowania tajemnicy nie dotyczy informacji udostępnionych na podstawie przepisów ustawy z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu¹⁷³ oraz przekazywanych na podstawie przepisów rozdziału 11a (informacje o schematach podatkowych) działu III ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa¹⁷⁴, w zakresie określonym tymi przepisami.

2.3. Notariusz jako osoba zaufania publicznego

Notariusz, zgodnie z art. 2 § 1 PrNot, w zakresie przyznanych ustawowo uprawnień działa jako osoba zaufania publicznego, korzystając z ochrony przysługującej funkcjonariuszom publicznym¹⁷⁵. W odróżnieniu od pozostałych tzw. Wolnych i regulowanych zawodów prawniczych, status prawny notariusza, jako osoby zaufania publicznego, ma *stricte* normatywny charakter¹⁷⁶ (choć ulegał on pewnym zmianom na przestrzeni lat¹⁷⁷). Istotą wykonywania zawodu zaufania publicznego jest realne „zaufa-

---

i okoliczności objętych tajemnicą notarialną”. Tamże, Nb 12. Por. postanowienie SA w Krakowie z dnia 16 czerwca 2010 r., sygn.akt II AKz 198/10, Legalis nr 287215.

¹⁷² A. Redelbach, *Tajemnica zawodowa notariusza w Rzeczypospolitej Polskiej w świetle zasady poszanowania życia prywatnego*, „Rejent” Nr 6-7/1999, s. 44.

¹⁷³ (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1132).

¹⁷⁴ (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1540).

¹⁷⁵ Co nie wiąże się z przyznaniem mu statusu funkcjonariusza publicznego, jak to przewidywało rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 27 października 1933 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. z 1933, Nr 84 poz. 609 ze zm., zwane dalej rozporządzeniem prawo o notariacie. Notariusz postrzegany jest jako funkcjonariusz publiczny wyłącznie z punktu widzenia prawa karnego, a konkretniej – odpowiedzialności karnej za popełnione wobec niego przestępstwo (J. Bodio, *Status prawny notariusza – wybrane zagadnienia*, „Rejent” Nr 10/2011, s. 9 i n.). Objęcie notariusza prawnokarną ochroną należy, zdaniem A. Oleszki, ocenić pozytywnie, z uwagi na działalność notariusza w szeroko rozumianym wymiarze sprawiedliwości (A. Oleszko, *Notariat w systemie wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa 2015, s. 342 i n.). Zakres prawnokarnej ochrony notariusza określa art. 231a KK, który stanowi, iż funkcjonariusz publiczny korzysta z ochrony prawnej nie tylko podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, ale również wtedy, gdy na jego osobę został podjęty bezprawny zamach z powodu wykonywanego przez niego zawodu lub zajmowanego stanowiska.

¹⁷⁶ Wyrok TK z dnia 10 grudnia 2003 r., sygn. akt K 49/01, (Dz.U. 2003 nr 217 poz. 2142). Co prawda, ustawodawca w art. 17 ust.1 Konstytucji RP posługuje się pojęciem „zawód zaufania publicznego”, jednakże w treści przepisu ani nie wskazuje cech, którymi przedstawiciele owych zawodów miałyby się charakteryzować, ani nie wymienia ich przykładowego katalogu. Wobec braku legalnej definicji zawodu zaufania publicznego należy posilkować się orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego, zgodnie z którym przyjmuje się, że zawód ten polega „na obsłudze osobistych potrzeb ludzkich, wiążący się z przyjmowaniem informacji dotyczących życia osobistego i zorganizowany w sposób uzasadniający przekonanie społeczne o właściwym dla interesów jednostki wykorzystywaniu tych informacji przez świadczących usługi. Wykonywanie zawodu zaufania publicznego określane jest dodatkowo normami etyki zawodowej, szczególnie treścią ślubowania, tradycją korporacji zawodowej czy szczególnym charakterem wykształcenia wyższego i uzyskanej specjalizacji (aplikacja)” – Wyrok TK z dnia 7 maja 2002 r., sygn. akt. SK 20/00 (Dz.U. 2002 nr 66 poz. 611)

¹⁷⁷ W myśl art. 1 Rozporządzenia prawo o notariacie notariusz był „funkcjonariuszem publicznym”. Z kolei art. 1 ustawy z dnia 25 maja 1951 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. z 1963 r. Nr 19, poz. 106 ze zm.)

nie publiczne”, jakim jednostka i państwo darzą osobę wykonującą daną profesję, na które składa się szereg czynników, wśród których na pierwszy plan wysuwają się: przekonanie o zachowaniu przez wykonującego ten zawód dobrej woli, właściwych motywacji, należytej staranności zawodowej oraz wiara w przestrzeganie wartości istotnych dla profilu danego zawodu¹⁷⁸.

Standardy wykonywania zawodu zaufania publicznego, jak podkreśla A. Domańska, są wyższe od standardów wykonywania jakichkolwiek zawodów. Osoby wykonujące zawód zaufania publicznego są zobowiązane nie tylko do przestrzegania obowiązującego prawa („czego wymaga się w ogóle od obywateli”), ale również do respektowania wartości, które nadają temu zawodowi przymiot zaufania publicznego¹⁷⁹.

Zaufanie, którym darzony jest notariusz - jak stwierdza J. Jacyszyn - nigdy nie było przypadkowe czy intencjonalne, bowiem wiązało się z głęboką nadzieją, że zawód ten, zarówno dla jego wykonawcy, jak i dla strony czynności notarialnej, ma szczególne znaczenie¹⁸⁰. Powyższe wynika z faktu, że notariusz pełni swoją funkcję nie tylko w interesie prywatnym, ale i publicznym. Mimo iż nie posiada statusu urzędnika państwowego, sporządzane przez niego akty notarialne mają charakter dokumentu urzędowego, stanowiącego własność państwa¹⁸¹. Notariusz jedynie zobowiązany jest te dokumenty zabezpieczyć i przechowywać.

Zaufanie do notariusza jest złożonym zagadnieniem. Przede wszystkim obejmuje zaufanie do jego kompetencji, przekonanie, że posiada odpowiednią wiedzę do prawidłowego dokonania czynności notarialnej. Zarówno w kwestii znajomości przepisów i instytucji prawa materialnego, jak i do elementów dokonywanej czynności – począwszy od daty jej dokonania, która w rozumieniu art. 81 KC jest datą pewną, przez należyłą weryfikację tożsamości osób stawających do aktu notarialnego i składających pod nim podpisy¹⁸², skończywszy na udzieleniu stronom wyjaśnień odnośnie znaczenia

---

określał notariusza „pracownikiem państwowym”, do którego stosowano przepisy o państwowej służbie cywilnej. Natomiast ustawa z dnia 24 maja 1989 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. Nr 33, poz. 176 ze zm.), traktowana jako przejściowy etap w kierunku reprzywatyzacji notariatu, przyznawała notariuszowi (zarówno działającemu w państwowym biurze notarialnym, jak i prowadzącemu indywidualną kancelarię notarialną) status „osoby zaufania publicznego”. Z tą różnicą, że notariusze zatrudnieni w państwowych biurach notarialnych pozostawali prawnikami urzędu państwowego. P. Blajer, [w:] A. Rataj, A. Szereda (red.), *Ustrój...*, dz.cyt., s. 26 i n.

¹⁷⁸ Wyrok TK z dnia 18 lutego 2004 r., sygn. akt P 21/02, (Dz. U. Nr 34, poz. 303).

¹⁷⁹ A. Domańska, [w:] A. Rataj, A.J. Szereda, *Ustrój...*, dz. cyt., art. 50, Nb 10.

¹⁸⁰ J. Jacyszyn, *Notariusz – zawodem zaufania publicznego*, [w:] R. Szytk (red.), III Kongres notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej. Referaty i opracowania, Warszawa-Kluczbork 2006, s. 139.

¹⁸¹ Tamże, s. 147.

¹⁸² Por. Wyrok SN z dnia 27 kwietnia 2016 r., sygn. akt II CSK 518/15, Legalis nr 1460794.

i skutków ich działań i dokonywanej czynności¹⁸³. Innym aspektem zaufania do notariusza jest wiara w jego rzetelność, sumienność i staranność oraz przestrzeganie najwyższych standardów etycznych, z tajemnicą zawodową na czele.

2.4. Notariusz jako organ jurysdykcji prewencyjnej

Notariusz jako osoba zaufania publicznego jest wyposażony przez państwo w określone funkcje władcze. Jak to określa P. Blajer, jest nosicielem władzy państwowej, która przejawia się w tym, że sporządzonego przez niego dokumenty mają specjalną moc dowodową¹⁸⁴ i wykonawczą¹⁸⁵, stanowiąc jednocześnie tytuł egzekucyjny¹⁸⁶. Sprawuje również tzw. jurysdykcję prewencyjną, co czyni go organem pomocniczym wobec wymiaru sprawiedliwości¹⁸⁷. Działania notariusza jako organu jurysdykcji prewencyjnej polegają na wstępnej weryfikacji czynności prawnej¹⁸⁸ i oddziaływaniu na zainteresowanych kontrahentów tak, aby swoje stosunki prawne ukształtowali zgodnie z prawem i zasadami współżycia społecznego, zapobiegając tym samym sporom, trudnościom dowodowym, a co najważniejsze - zapewniając bezpieczeństwo prawne w sferze szeroko rozumianego obrotu prawnego¹⁸⁹.

Zadaniem notariusza jako organu jurysdykcji prewencyjnej, zdaniem W.L. Jaworskiego, jest nadanie czynnościom prawnym takiej formy i takiej treści, „jakie są potrzebne, aby wolę stron doprowadzić do zgodności z prawem obowiązującym, ażeby dać jej wyraz jasny i niedopuszczający wątpliwości, oraz aby zapobiec rozdzwiewkowi między skutkami zamierzonymi, a tymi jakie z czynności notarialnej wynikają; powi-

---

¹⁸³ A. Tkaczyński, dz.cyt., s. 398.

¹⁸⁴ Akty notarialne, jak podkreśla M. Król, „stanowią „pewniki porządku prawnego”, „aksjomaty” - nie wymagają dowodu, a wręcz przeciwnie - same stanowią dowód” M. Król, *Jurysdykcja notariusza z perspektywy teoretycznoprawnej*, [w:] E. Drozd, A. Oleszko, M. Pazdan (red.), *Rozprawy z prawa prywatnego, prawa o notariacie i prawa europejskiego ofiarowane Panu Rejentowi Romualdowi Szytkowi*, Kluczbork 2007, s. 437.

¹⁸⁵ P. Blajer, dz. cyt., Nb 10.

¹⁸⁶ J. Greguła, *Notariat najważniejszym ogniwiem europejskiej jurysdykcji prewencyjnej*, <http://e-mida.pl/content/notariat-najwa%C5%BCniejszym-ogniwem-europejskiej-jurysdykcji-prewencyjnej>, dostęp z dnia 17 grudnia 2020 r.

¹⁸⁷ Uchwała SN z dnia 18 grudnia 2013 r., sygn. akt III CZP 82/13, Legalis nr 742173.

¹⁸⁸ A gdy wystąpią ku temu przesłanki, odmówić – na podstawie art. 81 PrNot - dokonania czynności sprzecznej z prawem, rozumianej również jako sprzecznej z zasadami współżycia społecznego. Odmienne stanowisko prezentuje S. Rudnicki, zdaniem którego dokonywanie oceny zgodności zamierzonej czynności stron z zasadami współżycia społecznego, wykracza poza zakres pojęcia sprzeczności z prawem (S. Rudnicki, [w:] G. Bieniek, S. Rudnicki, *Nieruchomości. Problematyka prawna*, Warszawa 2009, s. 18-19). Akt notarialny sporządzony z naruszeniem ww. przepisu, pozbawia go charakteru dokumentu urzędowego (G. Bieniek, *Notariusz w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, [w:] E. Drozd, A. Oleszko, M. Pazdan (red.), dz.cyt., s. 388).

¹⁸⁹ Uchwała SN z dnia 29 maja 1990 r., sygn. akt III CZP 29/90, OSNC 1990/12/150.

nien on ukształtować akt notarialny w taki sposób, aby żadne z zawartych w nim postanowień nie kryło w sobie załączka przyszłych nieporozumień”¹⁹⁰.

System jurysdykcji prewencyjnej ma istotne znaczenie dla poziomu bezpieczeństwa obrotu prawnego. Jego ważnym elementem jest notariat, który zapewnia udział profesjonalisty (przy wsparciu autorytetu państwa), służącego wyspecjalizowaną wiedzą prawniczą i zapobiegającego wprowadzeniu do obrotu prawnego dokumentów obciążonych wadami formalnymi oraz wadami oświadczenia woli¹⁹¹. W ramach systemu jurysdykcji prewencyjnej prowadzi się jawne rejestry takie jak Krajowy Rejestr Sądowy, księgi wieczyste czy Rejestry Notarialne.

2.5. Nadzór nad działalnością notariuszy

Nadzór nad działalnością notariuszy i organami samorządu notarialnego sprawuje Minister Sprawiedliwości – osobiście bądź za pośrednictwem prezesów sądów apelacyjnych lub sądów okręgowych albo przez wyznaczone osoby. Natomiast na obszarze właściwości danej izby notarialnej kompetencję do sprawowania nadzoru nad notariuszami ustawodawca przyznał również radom izb notarialnych - przez członków rady lub przez wyznaczonych w tym celu notariuszy niebędących członkami rady albo emerytowanych notariuszy. Ten rodzaj nadzoru, określany jako „samorządowy”, uznawany jest za zasadniczy i podstawowy, natomiast nadzór sprawowany przez Ministra Sprawiedliwości ma mieć, zgodnie z zamiarem ustawodawcy, wyłącznie uzupełniający charakter, w razie niewykonywania lub nienależytego wykonywania przez organy samorządu notarialnego swoich obowiązków nadzorczych¹⁹².

W ramach tego nadzoru w każdej kancelarii przeprowadza się wizytację, której celem jest wychwycenie ewentualnych uchybień zawodowych i merytorycznych i zapobieżenie im w przyszłości¹⁹³. Zgodnie z § 6. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 kwietnia 1991 r. w sprawie trybu wykonywania nadzoru nad działal-

---

¹⁹⁰ A. Oleszko, *Akty notarialne. Komentarz*, Warszawa 2012, s.18, cyt. za: W.L.Jaworski, *Reforma notariatu*, Kraków 1929.

¹⁹¹ Raport fundacji republikańskiej "Szybciej, taniej, skuteczniej. Poprawa warunków obsługi prawnej osób fizycznych i osób prawnych w Polsce", który powstał we współpracy z Izbą Notarialną w Warszawie, Warszawa 2013, s. 19-20.

¹⁹² S. Posadzy, [w:] A. Rataj, A.J. Szereda, dz.cyt., art. 44, Nb 2.

¹⁹³ Przeprowadzenie pierwszej wizytacji zleca rada właściwej izby notarialnej, po upływie 6 miesięcy od daty uruchomienia kancelarii notarialnej. Kolejną wizytację przeprowadza się po upływie 2 lat, a następnie co najmniej raz na 4 lata. W skrajnych przypadkach wizytacje mogą doprowadzić nawet do odwołania notariusza, gdy charakter nieprawidłowości, stwierdzonych w wyniku wizytacji, stanowi rażącą i oczywistą obrazę przepisów prawa, a także w razie uzyskania dwóch ujemnych ocen w wyniku kolejnych wizytacji przeprowadzonych przez wizytatora samorządu notarialnego lub Ministra Sprawiedliwości.

nością notariuszy i organów samorządu notarialnego¹⁹⁴, w toku wizytacji kancelarii notarialnej bada się w szczególności:

- 1) zgodność z przepisami prawa i prawidłowość pod względem formy sporządzanych aktów notarialnych i innych czynności notarialnych,
- 2) prawidłowość ustalania i pobierania wynagrodzenia za dokonane czynności notarialne oraz prawidłowość ustalania i pobierania podatków i opłat,
- 3) wykonanie wydanych zarządzeń,
- 4) przestrzeganie powagi i kultury pracy notariusza.

Natomiast zgodnie z art. 45 PrNot, osoby powołane do nadzoru mają prawo wglądu w czynności notarialne, badania ich zgodności z prawem, a także mogą żądać wyjaśnień oraz zarządzać usunięcie uchybień i usterek, a w razie dostrzeżenia naruszenia przez notariusza jego obowiązków – żądać wszczęcia postępowania dyscyplinarnego.

2.6. Odpowiedzialność notariusza

Zgodnie z art. 49 PrNot, notariusz ponosi odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przy wykonywaniu czynności notarialnych na zasadach określonych w Kodeksie cywilnym, z uwzględnieniem szczególnej staranności, do jakiej jest zobowiązany przy wykonywaniu tych czynności. Odpowiedzialność notariusza opiera się na zasadzie winy. Swoim zakresem obejmuje przede wszystkim winę umyślną, ale również winę nieumyślną, spowodowaną lekkomyślnością i niedbalstwem. Owa odpowiedzialność nie jest jednak nieograniczona. Jej granice wyznacza art. 80 § 2 PrNot, co oznacza, że miernikiem tejże odpowiedzialności jest staranność cechującej przeciętnego, starannego notariusza, a nie przeciętnego uczestnika obrotu prawnego¹⁹⁵. Jak podkreśla Sąd Apelacyjny w Białymstoku, „Należyta staranność notariusza nie może być ujmowana jako równoznaczna z nakazem absolutnej zapobiegliwości notariusza. Żadne regulacje nie nakładają bowiem na notariuszy obowiązku samodzielnego, niezależnego od obowiązku starannego zbadania wymaganych do sporządzenia aktu notarialnego dokumentów, ustalania stanu prawnego nieruchomości, której czynność ma dotyczyć”¹⁹⁶.

W celu ochrony interesów notariusza, stron czynności notarialnej oraz osób trzecich ustawodawca wprowadził obowiązek posiadania przez notariuszy obowiązkowego

¹⁹⁴ (Dz.U. z 1991 r., Nr 42, poz.188).

¹⁹⁵ M. Celichowski, [w:] A. Rataj, A.J. Szereda, dz.cyt., art. 49, Nb 18.

¹⁹⁶ Wyrok SA z dnia z 13 lutego 2014 r., sygn. akt I ACa 734/13, Legalis nr 992544.

ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej. W myśl art. 19a PrNot, notariusz podlega obowiązkowemu ubezpieczeniu od odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy wykonywaniu czynności notarialnych. Ubezpieczenie to, jako ubezpieczenie majątkowe, w dużej mierze związane jest z przymusem notarialnym czynności, którym strony ustawowo zobowiązane są nadać formę notarialną, gdyż, jak wynika z brzmienia art. 49 PrNot, notariusz ponosi odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przy wykonywaniu czynności notarialnych na zasadach określonych w KC, z uwzględnieniem szczególnej staranności, do jakiej jest obowiązany przy wykonywaniu tych czynności. Celem umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej, jak wskazuje Sąd Najwyższy, jest „udzielenie ochrony ubezpieczeniowej odpowiedzialnemu za szkodę przez przejście przez ubezpieczyciela ciężaru negatywnych konsekwencji majątkowych wyrządzonej szkody, spoczywających bezpośrednio na jej sprawcy i będących skutkiem ponoszenia przez odpowiedzialności cywilnej za tę szkodę, oraz – z drugiej strony – wzmocnienie ochrony interesów osoby trzeciej, poszkodowanej w wyniku wypadku ubezpieczeniowego”¹⁹⁷. Niespełnienie obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy wykonywaniu czynności notarialnych stanowi delikt dyscyplinarny, narażający notariusza na odpowiedzialność dyscyplinarną¹⁹⁸.

Niewywiązanie się z obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia nie jest jedyną podstawą odpowiedzialności dyscyplinarnej notariusza. Będzie on również odpowiadał dyscyplinarnie za szkody wyrządzone przy wykonywaniu czynności notarialnych oraz za przewinienia zawodowe, w tym za oczywistą i rażącą obrazę przepisów prawnych oraz za naruszenia zasad Kodeksu Etyki Zawodowej Notariusza oraz uchybienia powadze lub godności zawodu. Aby powyższe naruszenia stały się podstawą odpowiedzialności dyscyplinarnej, powinny, zdaniem Sądu Najwyższego „mieć dużą wagę, wynikającą z istotnych konsekwencji dla stron albo stanowiącą poważne zagrożenie dla pewności czynności notarialnych. Uznać trzeba, że pociąganie notariusza do odpowiedzialności dyscyplinarnej w każdym wypadku naruszenia przepisów prawa nie byłoby zasadne”¹⁹⁹. Jak wyjaśnia Sąd Najwyższy w innym wyroku „dla uznania obrazy przepisów prawa za przewinienie zawodowe niezbędne jest zatem wykazanie, że cechuje ją zarówno "oczywistość", jak i "rażący" charakter. Interpretację pojęcia "oczywiste naru-

---

¹⁹⁷ Wyrok SN z dnia 3 września 2009 r., sygn. akt i CSK 60/09, OSG 2010, Nr 10, poz. 70.

¹⁹⁸ M. Król, [w:] A. Rataj, A.J. Szereda (red.), *Ustrój notariatu...*, dz.cyt., art. 19d, Nb 5.

¹⁹⁹ Postanowienie SN z dnia 29 czerwca 2016 r., sygn. akt SDI 16/16, Legalis nr 1482696.

szenie prawa" należy odnosić do rodzaju, wagi i rozmiaru błędu popełnionego przy stosowaniu lub wykładni prawa. Kryterium "rażącej" obrazu prawa należy natomiast odnosić do skutków, jakie powstały w wyniku błędnego zastosowania lub niezastosowania obowiązujących przepisów. Do przypisania deliktu dyscyplinarnego w postaci przewinienia służbowego nie jest bowiem wystarczające popełnienie błędu w zakresie prawidłowego stosowania prawa - i to nawet błędu oczywistego dla należycie wykształconego prawnika. Konsekwencją takiego uchybienia musi być ponadto narażenie na szwank praw i interesów stron albo wyrządzenie szkody, będącej następstwem decyzji lub działania podjętego przez daną osobę wykonującą swoją funkcję²⁰⁰.

Za powyższe przewinienia notariuszowi może zostać wymierzona kara dyscyplinarna, począwszy od upomnienia, przez nagane, karę pieniężną, a skończywszy nawet na pozbawieniu prawa prowadzenia kancelarii.

3. Rejestry publiczne jako instrument gwarancji bezpieczeństwa obrotu prawnego

3.1. Rozwój rejestrów publicznych

Rejestry publiczne stanowią ważny element zasobów informacyjnych państwa oraz publicznej infrastruktury informacyjnej. Prowadzenie ich jest konieczne i niezbędne skutecznego wypełniania zadań publicznych oraz zagwarantowania sprawnego działania w wewnętrznym obszarze administracji publicznej. Ich rolą jest zapewnienie bezpieczeństwa oraz pewności obrotu prawnego, przy jednoczesnym uznaniu swobody aktywności społecznej i gospodarczej jednostek, jak też jawności określonych stanów i stosunków prawnych²⁰¹.

W obecnych czasach trudno wyobrazić sobie sytuację, w których rejestry nie miałyby praktycznego zastosowania. Są powszechnie wykorzystywane w wielu obszarach administracji i gospodarki. Ciężko byłoby wyobrazić sobie sprawne funkcjonowanie nowoczesnej gospodarki bez rejestru nieruchomości, bądź osobistych spraw obywateli bez ksiąg stanu cywilnego czy ewidencji ludności²⁰².

---

²⁰⁰ Wyrok SN z dnia 26 listopada 2014 r., sygn. akt SDI 35/14, Legalis nr 1157791.

²⁰¹ A. Gryszczyńska, *Rejestry publiczne...*, dz. cyt., s. 3

²⁰² T. Stawecki, dz.cyt, s.11.

Tradycja prowadzenia rejestrów jest ściśle związana z rozwojem państwowości i swoimi korzeniami sięga odległych czasów²⁰³. W przeszłości rejestry publiczne realizowały różnorodne zadania, wynikające zazwyczaj z panującego ustroju społeczno-gospodarczego i politycznego państwa, jednakże największy ich rozwój w Polsce odnotowano pod koniec XX w.²⁰⁴ Charakteryzowały się one wielością podstaw prawnych oraz rozproszeniem, bowiem powstawały najczęściej na skutek tworzenia zasobu dla konkretnych wydziałów, urzędów, bądź też jednostek organizacyjnych. Rejestry te posiadały autonomiczność prawną, organizacyjną, funkcjonalną i informacyjną, co skutkowało istnieniem wielu zbiorów, zawierających dane powielone z innych rejestrów, również takie, które straciły aktualność i stały się nieadekwatne do realizacji zadań publicznych.

Postęp technologiczny oraz zmiany jakie zachodziły w społeczeństwie²⁰⁵, spowodowały, że coraz większą rolę, zarówno dla państwa, jak i obywateli, zaczęły odgrywać technologie informacyjno-komunikacyjne (w skrócie ICT²⁰⁶), które stały się czynnikiem wspierającym integrację społeczną i podnoszącym jakość życia²⁰⁷. Wpłynęły również na rozwój społeczeństwa informacyjnego, dla którego ogromne znaczenie w codziennym życiu odgrywa Internet, który nie tylko stanowi główne narzędzie pracy, ale służy również świadczeniu usług publicznych drogą elektroniczną.

Przeniesienie usług publicznych na płaszczyznę elektroniczną wpływa korzystnie nie tylko na obywateli²⁰⁸, ale również na samą administrację. Wykorzystanie technologii informacyjno-telekomunikacyjnych w urzędach pozwoliło na zwiększenie efek-

---

²⁰³ Księgi stanu cywilnego zaczęły funkcjonować już na początku XIX wieku. Co najmniej trzy wieki wcześniej powstały księgi wieczyste, a ewidencja gruntów i budynków (kataster), wywodzi się od prowadzonego przez rzymskich cesarzy rejestru *Capitum Registrum* (lub *Capitationis Registrum* - A. Ates, *Der Handel mit Emissionszertifikaten*, Lohmar-Köln, s. 62) Natomiast mapy katastralne, były już znane prastarym cywilizacjom Mezopotamii, Asyrii, Babilonu czy Egiptu. Najstarszą znaną dokumentacją katastralną są liczące ponad 6 tysięcy lat Tablice z Telloch (A. Hopfer, W. Wilkowski, *Kataster nieruchomości w Polsce - jest czy go nie ma?*, „Przegląd Geodezyjny” Nr 1/2007, s. 6).

²⁰⁴ 20 sierpnia 1997 roku została uchwalona ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz. U. 1997 Nr 121 poz. 769, t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 112), który połączył w jedną całość ponad 20 odrębnych mniejszych sądowych rejestrów podmiotowych. W latach 1996 i 1997 zostały utworzone m.in.: rejestr podatników VAT, ewidencja podatników, rejestr funduszy inwestycyjnych, rejestr zastawów skarbowych, rejestr zastawów (umownych) czy rejestr funduszy emerytalnych (T. Stawecki, dz.cyt., s.11-12)

²⁰⁵ Zob. szerzej D. Grodzka, *Spoleczeństwo informacyjne – idea, programy, badania* [w:] D. Grodzka (red.), *Spoleczeństwo informacyjne*, „Studia Biura Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu” Nr 3/2009.

²⁰⁶ Skrót ICT pochodzi od angielskiego Information and Communication Technology.

²⁰⁷ B. Kasprzyk, *Aspekty funkcjonowania e-administracji dla jakości życia obywateli*, „Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy” Nr 23/2011, s. 343.

²⁰⁸ Zdaniem Kisielnickiego, kluczowym kryterium, którym kierują się obywatele dokonując oceny urzędów administracji publicznej jest to, o ile zostanie skrócony czas jego obsługi (J. Kisielnicki, *Kreowanie przyjaznych rozwiązań w administracji państwowej czyli jak realizować hasło "przyjazna administracja"*, „Studia i Materiały Polskiego Stowarzyszenia Zarządzania Wiedzą” Nr 26/2010, s. 86)

tywności działania administracji państwowej. Elektroniczny obieg informacji znacznie usprawnia funkcjonowanie urzędów, a obywatele mają poczucie, że administracja działa sprawnie²⁰⁹. E-administracja to nie tylko oszczędność czasu, usprawnienie komunikacji z urzędem ale także bogaty zakres możliwości i różnorodna oferta usług²¹⁰, zmniejszenie nakładów finansowych i obciążeń urzędników²¹¹ oraz ograniczenie korupcji²¹².

Bardzo istotnym aspektem wdrożenia elektronicznej administracji jest powstanie powiązań pomiędzy zasobami poszczególnych urzędów, wzajemna wymiana, a także weryfikacja spójności danych. Pozwala to ograniczyć liczbę przypadków wielokrotnego wprowadzania tych samych, bądź sprzecznych ze sobą, danych. Prowadzi to nie tylko do skrócenia czasu załatwienia danej sprawy, ale daje również możliwość wykorzystania informacji, które zostały „importowane” z dokumentów dostarczanych w formie elektronicznej²¹³.

3.2. Pojęcie rejestrów publicznych

Zgodnie z tradycyjną terminologią prawną, rejestracja jest formalną czynnością, która polega na wciągnięciu danej wiadomości o fakcie prawnym do odpowiedniej księgi publicznej, przeznaczonej do tego celu przez przepisy prawa²¹⁴. Na przestrzeni lat formalne pojęcie rejestru, oznaczającego instytucję prawną, przeplatało się z potocznym użyciem tego terminu. Nawet w polskim języku prawnym i prawniczym pojęcie rejestru wykorzystywane jest bardzo niekonsekwentnie. W wielu aktach normatywnych można natrafić na współwystępowanie pojęć: rejestr, ewidencja czy księga, w odniesieniu do instytucji, które gromadzą informacje o istotnym prawnym znaczeniu.

---

²⁰⁹ Jak pokazują badania Broscha i Mehlicha, przytoczone przez Bińka, aż 32% dokumentów w formie papierowej jest zazwyczaj niedostępnych w chwili, gdy są najbardziej potrzebne, 5% z nich ginie bezpowrotnie. Natomiast przeciętny urzędnik poświęca aż 13% swojego czasu na odszukanie dokumentów, które zostały błędnie przesłane, opisane lub zarchiwizowane. Kolejne 25% czasu urzędnik traci na przygotowanie informacji i poszukiwanie potrzebnych dokumentów (Z. Biniek, *Wybrane uwarunkowania informatyzacji urzędów administracji publicznej*, „Współczesna Ekonomia” Nr 1/2010, s. 208, za: D. Brosch, H. Mehlich, *E-Government und virtuelle Organisation*, Wiesbaden 2005)

²¹⁰ Koncepcja elektronicznej administracji zakłada umożliwienie obywatelom i przedsiębiorstwom korzystania z szerokiej oferty usług publicznych za pośrednictwem Internetu, takich jak m.in. rozliczenia podatkowe, założenie działalności gospodarczej, zarejestrowanie samochodu, zmiana dowodu osobistego czy dokonanie rejestracji nowonarodzonego dziecka bez konieczności wychodzenia z domu.

²¹¹ Urzędnicy otrzymują gotowe wypełnione formularze z danymi w postaci elektronicznej, których nie muszą „ręcznie” wprowadzać do systemu.

²¹² D. Grodzka, dz.cyt., s. 61, A. Dąbrowska, M. Janoś-Kresło, A. Wódkowski, *E-usługi a społeczeństwo informacyjne*, Warszawa 2009, s. 138.

²¹³ B. Kasprzyk, dz.cyt., s. 346.

²¹⁴ T. Stawecki, dz.cyt., s. 19.

Jako przykład można wskazać „księgi wieczyste”. Wielowiekowa historia tej instytucji uzasadnia pozostawienie jej dawnej nazwy, mimo iż nie dostarcza ona żadnych informacji na temat zakresu badania zgłaszanych danych ani również odnośnie skutków prawnych dokonywanych wpisów bądź składanych informacji²¹⁵. Istnieją również urzędowe spisy osób, które nazywa się „listami”, mimo iż tak naprawdę spełniają kryteria rejestru publicznego – szczególnie widoczne jest to na przykładzie ewidencji zawodów prawniczych - listy radców prawnych oraz rejestru doradców podatkowych.

Powyższe niespójności terminologiczne nie wykluczają możliwości uznania danego zbioru za rejestr publiczny. W tym przypadku większe znaczenie niż sama nazwa mają cechy jakimi charakteryzuje się dany zasób. Prowadząc badania nad funkcjami rejestru, T. Stawecki wskazał elementy typowego, wzorcowego rejestru publicznego. Zgodnie z zaproponowaną przez niego doktrynalną definicją²¹⁶, rejestrem publicznym jest zbiór informacji o osobach, rzeczach lub prawach, jeżeli spełnia następujące warunki:

1. jest utworzony zgodnie z przepisami obowiązującego prawa, które wyraźnie określają co najmniej jego utworzenie, kompetencje rzeczowe i miejscowe organu rejestrowego, reguły formalnoprawne jego działania oraz obowiązek i uprawnienie podmiotów (osób fizycznych, osób prawnych oraz innych jednostek organizacyjnych) do przedkładania informacji temu organowi;
2. jest prowadzony przez organ rejestrowy o charakterze publicznym (również przez podmiot realizujący tzw. Zadania zlecone administracji);
3. przyjmuje, utrwała, a następnie ujawnia określone informacje poprzez podjęcie przez organ rejestrowy decyzji odnoszącej się do określonych faktów lub osób ujawnianych w rejestrze (poprzez dokonanie wpisu lub przyjęcie dokumentów);
4. poprzez jego prowadzenie i ujawnienie w nim określonych informacji rodzi skutki prawne zarówno dla osób, których wpis dotyczy, jak i dla organów władzy publicznej (niekiedy nawet dla osób trzecich);
5. mają do niego dostęp, oprócz organu rejestrowego, co najmniej osoby, których rejestr dotyczy oraz inne organy władzy publicznej, a co do zasady szeroka kategoria „publiczności”. Przy czym jawność rejestru nie musi być pełna. Może być również ograniczona.

---

²¹⁵ Tamże.

²¹⁶ Tamże, s. 28-30.

Polski ustawodawca przyjął nieco inne kryteria uznania danego zbioru informacji za rejestr publiczny. Zgodnie z treścią art. 3 pkt 5 ustawy o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne²¹⁷ rejestrem publicznym jest rejestr, ewidencja, wykaz, lista, spis albo inna forma ewidencji, służąca do realizacji zadań publicznych, prowadzona przez podmiot publiczny na podstawie odrębnych przepisów ustawowych. Na podstawie tej legalnej definicji można określić trzy przesłanki uznania danego zbioru za rejestr publiczny²¹⁸:

1. jego celem ma być realizacja zadań publicznych;
2. podmiot prowadzący ma być podmiotem publicznym;
3. ma być prowadzony na podstawie odrębnych przepisów ustawowych²¹⁹.

W rozumieniu ustawowej definicji zasadniczą cechą rejestru nie jest ani jego jawność²²⁰, ani wywoływanie skutków prawnych związanych z wpisem do niego, ani to, by przyjęcie, utrwalenie a następnie ujawnienie informacji w rejestrze następowało w wyniku podjęcia decyzji przez organ rejestrowy. Natomiast istotnym ustawowym wymogiem rejestru publicznego, który nie pojawił się w definicji T. Staweckiego, jest jego przeznaczenie do realizacji zadań publicznych.

Pominięcie przez ustawodawcę kryterium jawności przy konstruowaniu definicji rejestru publicznego oznacza, że pojęcie to będzie obejmować także zasoby, do których dostęp został ograniczony, pod warunkiem, że spełnia pozostałe warunki, tzn. prowadzony jest przez podmiot publiczny na podstawie przepisów ustawowych oraz służy do realizacji zadań publicznych. Jeżeli dany zbiór spełnia te wymogi, będzie mógł zostać uznany za rejestr publiczny, nawet jeśli jest to „wewnętrzny” zbiór danych, czyli taki, do którego dostęp mają jedynie podmioty publiczne²²¹.

---

²¹⁷ Ustawa z dnia 17 lutego 2005 r. (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 2070).

²¹⁸ Podobnie jak w przypadku definicji doktrynalnej, dla uznania danego zbioru za rejestr publiczny nie ma znaczenia nadana mu nazwa. Analiza nazw różnych rejestrów wskazuje na brak ścisłości i konsekwencji ustawodawcy w posługiwaniu się określeniami: rejestr, ewidencja, wykaz, lista czy spis. Do dnia 17 czerwca 2010 r. Departament Informatyzacji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji prowadził w Krajowej Ewidencji Systemów Teleinformatycznych i Rejestrów Publicznych wykaz rejestrów. Jednakże obowiązek prowadzenia tej ewidencji został uchylony na mocy ustawy z dnia 12 lutego 2010 r. o zmianie ustawy o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2010 r. nr 40, poz. 230).

²¹⁹ Przy czym zwrot „przepisy ustawowe” można pojmować wąsko – ograniczając się tylko do przepisów ustaw, bądź szeroko - zaliczając do tej kategorii również przepisy rozporządzeń wydanych na ich podstawie (G. Szpor, *Problemy informatyzacji rejestrów sądowych*, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa” Nr 4/2015, Nr 4, s. 33 i n.).

²²⁰ Inaczej niż ma to miejsce w prawie niemieckim, gdzie jawność jest cechą immanentną rejestru publicznego (M. Badowski, *Jawność rejestrów publicznych w Niemczech*, [w:] A. Gryszczyńska (red.), *Rejestry publiczne...*, dz.cyt., s. 56.

²²¹ Odmienne stanowisko prezentuje J.Litwin, który podkreśla ścisły związek pomiędzy „publicznością” i jawnością. Zdaniem tego autora rejestry administracyjne o ograniczonym dostępie mają charakter wy-

Natomiast „publiczność” rejestru należy interpretować w odniesieniu zarówno do celu w jakim został utworzony (realizacja zadań publicznych), jak i do podmiotu prowadzącego rejestr (będącego podmiotem publicznym).

Inne podejście przy definiowaniu rejestru prezentuje J. Oleński²²², który dostrzegł potrzebę doprecyzowania tego pojęcia zawartego w ustawie i formułowanego przez doktrynę. W głównej mierze skupił się na prawnym zobowiązaniu podmiotu do realizacji funkcji publicznej, gdyż jego zdaniem bardziej istotne dla systemu informacyjnego państwa jest to jaką rejestr pełni funkcję, a więc obsługa zadania publicznego, niż to jaki status ma podmiot administrujący rejestrem. Z tego też powodu stworzył definicję rejestru administracyjnego, która swoim zakresem obejmuje rejestry prowadzone przez niepubliczne podmioty, głównie samorzady zawodowe.

Zgodnie z nią rejestrem administracyjnym jest: „wykaz, lista, spis:

- 1) podmiotów (osób fizycznych, osób prawnych, jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej),
- 2) obiektów materialnych,
- 3) procesów ekonomicznych lub technologicznych,
- 4) zdarzeń społecznych, ekonomicznych, technicznych, ekologicznych lub innych,

których rejestrowanie i ewidencjonowanie jest niezbędne organom administracji publicznej, jednostkom sektora publicznego bądź innym jednostkom do realizacji ich funkcji publicznych, do czego zobowiązane są z mocy prawa²²³.

J. Oleński wyróżnia trzy kategorie rejestrów administracyjnych:

1. podmiotowe - zarejestrowane są w nich podmioty, zarówno osoby fizyczne, jak i osoby prawne oraz jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, które prowadzą określoną działalność gospodarczą, społeczną bądź polityczną;
2. przedmiotowe – w których zarejestrowane są określone kategorie obiektów, takie jak np. nieruchomości, budynki, maszyny i urządzenia;

łącznie wewnętrznej ewidencji administracyjnej, co wyklucza możliwość definiowania ich jako księgi publiczne (J. Litwin, *Jawność formalna ksiąg wieczystych i innych ksiąg publicznych w prawie polskim*, „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” Nr 5/1947, s. 29–30).

²²² Referat J. Oleńskiego „Rejestry administracyjne i systemy katastralne w infrastrukturze informacyjnej państwa”, wygłoszony podczas konferencji „Współpraca wykonawców prac geodezyjnych i kartograficznych z administracją publiczną”, która odbyła się 7-9 września 2005 roku w Wiśle, <https://www.wodgik.katowice.pl/www/pobierz/wydarzenia/2005/Olenski.pdf>, dostęp z dnia 20 stycznia 2020 r.

²²³ J. Oleński, *Infrastruktura informacyjna państwa w globalnej gospodarce*, Warszawa 2006, s. 539.

3. faktograficzne – w tego typu rejestrach dokonuje się wpisu określonego rodzaju zdarzeń lub procesów, np. transakcji, zezwoleń, decyzji, incydentów i działań niepożądanych itp²²⁴.

Istotą rejestrów administracyjnych jest gromadzenie w nich, z mocy prawa, informacji identyfikujących określone podmioty, obiekty bądź procesy, które z kolei będą dalej udostępniane jednostkom organizacyjnym władzy lub administracji państwowej czy też innym jednostkom organizacyjnym i osobom fizycznym, wykazującym interes prawny. Przy czym każdy rejestr odrębnie reguluje kwestie związane z zakresem i trybem udostępniania z nich informacji oraz sposobem ich wykorzystywania przez wymienione podmioty²²⁵.

3.3. Typologia rejestrów publicznych

Gromadzeniu oraz upowszechnianiu wyżej wymienionych informacji służą rozmaite rejestry, które można klasyfikować według różnych kryteriów – np. celu ich prowadzenia, pełniących przez nie funkcji, rodzaju gromadzonych danych, zasad dostępu do nich oraz stopniem ich informatyzacji. W literaturze przedmiotu proponuje się różne zestawienia typologiczne rejestrów publicznych²²⁶.

1. Ze względu na podmiot prowadzący:

- rejestry sądowe, np. Krajowy Rejestr Sądowy, Księgi wieczyste;
- rejestry administracyjne (prowadzone przez organy administracji rządowej bądź samorządowej), np. PESEL, REGON.

Podział ten ma na celu wskazanie różnic w zakresie zasad organizacji, funkcjonowania danego rejestru, a także podstaw i skutków zarejestrowania w nim.

2. Ze względu na rodzaj informacji:

- rzeczowe (przedmiotowe), ujawniające:
  - a) stan prawny określonych rzeczy (np. nieruchomości, statków morskich) - Księgi wieczyste, Ewidencja gruntów i budynków, Rejestr statków morskich;

---

²²⁴ Tamże, s. 542.

²²⁵ Tamże.

²²⁶ Przedstawione zestawienie zostało stworzone w oparciu o niniejsze opracowania: T. Stawecki, dz.cyt.; A. Gryszczyńska (red.), *Rejestry publiczne...*, dz.cyt.; K. Nyczaj, J. Ruszkowski, *Definicje, klasyfikacje oraz modele integracji rejestrów publicznych*, „Wiadomości Statystyczne” Nr 12/2009, s. 20-38.

- b) uprawnienia i obowiązki przysługujące określonym podmiotom - rejestr zastawów, rejestr patentowy.
  - osobowe (podmiotowe) - dokumentujące istnienie określonych podmiotów uczestniczących w obrocie – księgi stanu cywilnego, rejestr skazanych.
  - mieszane – podmiotowo-przedmiotowe, np. Centralna Ewidencja Pojazdów i Kierowców, łącząca w sobie dwie ewidencje: centralną ewidencję pojazdów (CEP) oraz centralną ewidencję kierowców (CEK).
3. Ze względu na cel prowadzenia:
- identyfikacyjne - zawierające informacje o indywidualnych cechach obiektów (osób, organizacji, zasobów lub procesów) pozwalające na ustalenie ich tożsamości, np. PESEL;
  - klasyfikacyjne - zawierające informacje o kryteriach (zasadach) podziału obiektów na podgrupy, np. Międzynarodowa Klasyfikacja Procedur Medycznych.
4. Ze względu na pochodzenie informacji:
- pierwotne - zawierające informacje pochodzące bezpośrednio od zarejestrowanych obiektów (osób, organizacji, zasobów lub procesów);
  - wtórne - zawierające informacje pochodzące głównie z rejestru pierwotnego a także inne dodatkowe informacje, pochodzące z odrębnych rejestrów lub bezpośrednio od zarejestrowanych obiektów (osób, organizacji, zasobów lub procesów);
  - pochodne – zawierające ograniczony podmiotowo lub przedmiotowo zakres informacji, pochodzący wyłącznie z określonego rejestru pierwotnego, nieuzupełniony na podstawie innych źródeł;
5. Ze względu na stopień dostępności danych:
- jawne – umożliwiające wgląd do zawartych w nich informacji każdemu zainteresowanemu, bez żadnych ograniczeń, np. Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej;
  - niejawne – do których dostęp został ograniczony, a uzyskanie informacji z rejestru możliwe jest wyłącznie przez konkretnie wskazane podmioty, po uprzednim złożeniu stosownego wniosku, np. Krajowy Rejestr Karny, którego zapisy, co do zasady, udostępnia się osobie, której dotyczą. Natomiast katalog

pozostałych podmiotów, uprawnionych do uzyskania informacji z rejestru, został określony w art. 6 ust. 1 ustawy o Krajowym Rejestrze Karnym²²⁷.

6. Ze względu na stopień informatyzacji:

- elektroniczne – prowadzone w systemie informatycznym, np. PESEL, księgi wieczyste (od 1 stycznia 2014 r. Wszystkie księgi wieczyste prowadzone są wyłącznie w systemie informatycznym²²⁸)
- papierowe – np. rejestr zabytków, prowadzony w formie papierowych ksiąg, przechowywanych w wojewódzkich urzędach ochrony zabytków²²⁹.

7. Ze względu na sposób prowadzenia:

- centralnie przez jeden podmiot – do prowadzenia rejestru uprawniony jest wyłącznie jeden podmiot, np. ewidencja partii politycznych, prowadzona przez Sąd Okręgowy w Warszawie²³⁰;
- w strukturze rozproszonej – prowadzone przez więcej niż jeden podmiot, np. księgi wieczyste, których prowadzenie należy do właściwości sądów rejonowych²³¹.

3.4. Funkcje rejestrów publicznych

Gromadzenie informacji w rejestrach nie jest celem samym w sobie. W zależności od typu danego rejestru, poprzez dokonanie w nim wpisu można realizować wiele funkcji tej instytucji²³². Zgodnie z podziałem stworzonym przez T. Staweckiego, rejestry publiczne pełnią następujące funkcje: ewidencyjną, informacyjną, ostrzegawczą, ochronną, kontrolną, prawotwórczą, selekcyjną i fiskalną²³³.

3.4.1. Funkcja ewidencyjna

Funkcja ewidencyjna, zwana również rejestracyjno-ewidencyjną bądź rejestracyjno-dokumentacyjną, jest podstawową funkcją rejestrów publicznych²³⁴. Pozwala

---

²²⁷ Ustawa z dnia 24 maja 2000 r., (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1709).

²²⁸ J. Gołaczyński, M. Kaczorowska, M. Leśniak, A. Sojat, *Informatyzacja ksiąg wieczystych i postępowania wieczystoksięgowego*, Warszawa 2020, s. 12.

²²⁹ O czym stanowi § 2 Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. W sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 56).

²³⁰ Art. 11 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych, (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 580).

²³¹ Art. 23 KWU.

²³² Najczęściej wskazuje się na współwystępowanie kilku funkcji rejestrów publicznych.

²³³ T. Stawcki. dz.cyt., s. 33-48.

²³⁴ Tamże, s. 34.

organom prowadzącym rejestr wykonywać swoje działania, tj. gromadzić określone informacje, utrzymywać je, ale przede wszystkim dokonywać odpowiednich wpisów oraz przechowywać dokumentację. Wypełnianie tych zadań umożliwia budowanie informacyjnego zasobu podmiotu, który prowadzi rejestr, co pozwala na identyfikację określonych kategorii podmiotów na potrzeby wypełniania zadań związanych z działaniem organów władzy publicznej²³⁵.

W związku z tym, że głównym celem większości rejestrów publicznych jest utrzymywanie kompletnego i uporządkowanego zbioru informacji danego rodzaju, funkcja ewidencyjna ma podstawowe i nadrzędne znaczenie wobec pozostałych funkcji. Bez gromadzenia określonych danych, które są istotne dla realizacji celu prowadzenia rejestru, nie będzie on mógł spełniać swoich pozostałych założeń, osłabieniu ulegnie więc także funkcja informacyjna, ostrzegawcza i ochronna²³⁶. Przy czym istotne jest, żeby zgromadzone dane nie posiadały błędów bądź luk, które uniemożliwią wyszukania informacji, a tym samym będą prowadziły do osłabienia wartości i wiarygodności rejestru.

3.4.2. Funkcja informacyjna

Kolejna funkcja jest ściśle związana z funkcją ewidencyjną i przejawia się w możliwości uzyskania z rejestru informacji o prawach, osobach czy rzeczach oraz ustalenia stanu prawnego bądź faktycznego. Zatem skutecznie wypełniana funkcja ewidencyjna umożliwia realizację działań informacyjnych za pośrednictwem rejestru. Nie byłoby bowiem możliwe udostępnianie danych, bez ich wcześniejszego uzyskania przez organ rejestrujący.

Funkcja informacyjna ulegała wzmocnieniu wraz z przyjęciem zasady jawności formalnej rejestrów publicznych. Stopień jej realizacji będzie jednak zróżnicowany, w zależności od ukształtowania dostępu do poszczególnych rejestrów. Dane rejestrowe, oprócz tego, że będą wykorzystywane do realizacji zadań publicznych przez podmiot prowadzący rejestr, to mogą być również udostępniane innym podmiotom, a mianowicie:

1. Podmiotom publicznym w związku z realizacją zadań publicznych, które wiążą się bezpośrednio z pierwotnym celem utworzenia rejestru;

---

²³⁵ P. Popardowski, [w:] K. Osajda (red.), *Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym. Komentarz*, Warszawa 2020, s.27.

²³⁶ A. Gryszczyńska, *Rejestry publiczne...*, dz.cyt., s. 18.

2. Podmiotom publicznym w związku z realizacją zadań publicznych, które nie wiążą się bezpośrednio z pierwotnym celem utworzenia rejestru;
3. Podmiotom niebędącymi podmiotami publicznymi i nierealizującymi zadań publicznych, a więc osobom, które chcą uzyskać informacje²³⁷.

Jak wynika z powyższego, funkcja informacyjna rejestru ma szeroki zakres i nie ogranicza się wyłącznie do kształtowania wiedzy organu rejestrującego. Redystrybucja danych zawartych w rejestrze jest dopuszczalna zarówno na rzecz innych podmiotów, które działają w sferze publicznej, jak i na rzecz podmiotów spoza tej strefy, które chcą uzyskać informacje na temat osób, rzeczy, praw czy faktów²³⁸. Nie oznacza to jednak, że dostęp do danych rejestrowych będzie jednakowy dla wszystkich tych podmiotów. Zakres realizacji zasady jawności może zostać określony przez szczegółowe przepisy regulujące prowadzenie poszczególnych rejestrów. W doktrynie wskazuje się trzy główne typy jawności rejestrów:

1. zwykła – umożliwiająca swobodny dostęp do rejestru każdej osobie, bez ograniczeń podmiotowych i przedmiotowych;
2. rozszerzona – z wyjątkiem spełnienia wymogów jawności zwykłej zakłada również upowszechnienie danych rejestrowych poprzez ich publikację w gazecie codziennej bądź w odpowiednim dzienniku urzędowym czy biuletynie;
3. ograniczona (zwązona) - reglamentująca dostęp do rejestru poprzez:
  - a) konieczność wykazania interesu prawnego uzasadniającego chęć zapoznania się z danymi rejestrowymi,
  - b) umożliwienie dostępu do danych zawartych w rejestrze tylko określonym kategoriom podmiotów;
  - c) ograniczenie dostępu do części danych rejestrowych, zazwyczaj wynikającym z obowiązku zachowania tajemnicy państwowej²³⁹.

3.4.3. Funkcja ostrzegawcza

Wariantem funkcji informacyjnej jest funkcja ostrzegawcza. Oprócz tego, że rejestr dostarcza informacji o stanie prawnym danego podmiotu bądź rzeczy, w niektórych przypadkach może również zapobiegać niepożądanym w skutkach czyn-

---

²³⁷ Tamże.

²³⁸ P. Popardowski, dz.cyt., s.28.

²³⁹ A. Gryszczyńska *Rejestry publiczne...*, dz.cyt., s. 29, T.Stawecki, dz.cyt., s. 108 i n.

nościom. Stąd też ogromne znaczenie dla bezpieczeństwa obrotu ma szybkość reagowania organu rejestrowego w ujawnianiu informacji o wszelkich zmianach stanu prawnego i faktycznego.

Szczególną rolę w tym zakresie pełnią ostrzeżenia i wzmianki, których celem jest jak najszybsze zasygnalizowanie zainteresowanym podmiotom o tym, że dane w rejestrze mogą być już nieaktualne bądź ulegną zmianie w niedalekiej przyszłości. Na przykład pojawienie się wzmianki w księdze wieczystej informuje i ostrzega, że do sądu wpłynął wniosek o wpis do księgi wieczystej, a po jego rozpatrzeniu sąd go przyjmie (wtedy wzmianka zostanie zastąpiona właściwym wpisem) bądź odrzuci. Rozwiązanie te ma za zadanie mobilizować strony do ostrożności w dokonywanych czynnościach oraz chronić je w czasie pomiędzy przeniesieniem prawa własności, a ujawnieniem go w księdze wieczystej²⁴⁰.

3.4.4. Funkcja ochronna

Przeprowadzenie przez organ rejestrowy postępowania przed dokonaniem wpisu, a także formalności związane z wykreśleniem wpisu z rejestru, pozwalają chronić ujęte w nim prawa. Rejestr jest swoistym gwarantem bezpieczeństwa obrotu pomiędzy podmiotami, których uprawnienia zostały ujawnione w rejestrze a podmiotami, które poszukują w nim informacji w określonym celu, dając pewność, że mogą polegać na tych danych, powoływać się na nie i wywoływać za ich pomocą określone skutki prawne²⁴¹. Nadanie tym wpisom szczególnej mocy dowodowej skutkuje przyjęciem zasady jawności materialnej rejestru, co jest szczególnie widoczne na przykładzie rejestrów sądowych, które poprzez ujawnienie rzeczywistego stanu prawnego rodzą określone skutki prawne. Tylko wtedy rejestr będzie mógł w pełni realizować swoje cele, gdy będą w nim zawarte wiarygodne dane o okolicznościach, które podlegają ujawnieniu.

Urzeczywistnieniu zasady jawności rejestru (a konkretnie zasady wpisu, która umożliwia realizację zasady jawności) służą dwa podstawowe środki:

- wprowadzenie obowiązku wpisu do nabycia określonych praw (tzw. negatywna strona jawności materialnej). Skutek negatywny przejawia się w tym, że bez

---

²⁴⁰ Jest to szczególnie istotne, gdyż zgodnie z art. 8 KWU wzmianka o wniosku wyłącza rękojmię wiary publicznej ksiąg wieczystych i stan ten trwa tak długo, jak długo dana wzmianka figuruje w księdze. Dopiero z chwilą wykreślenia wzmianki zostaje przywrócona rękojmia wiary publicznej księgi wieczystej. Nie można zatem zasłaniać się nieznaną jakością wpisów w księdze wieczystej ani wniosków, o których uczyniono w niej wzmiankę (art. 2 KWU). Podniesienie w procesie zarzutu nieznaną jakością danego wpisu będzie prawnie bezskuteczne.

²⁴¹ T. Stawecki, dz.cyt., s. 39 i n.

wpisu w rejestrze nie może nastąpić żadna zmiana w obrębie praw²⁴². Przykładowo, nieujawniony w księdze wieczystej stan prawny nieruchomości „nie istnieje” wobec nabywcy nieruchomości działającego w dobrej wierze²⁴³;

- przyjęcie, że każdy wpis dokonany w rejestrze, przez sam fakt jego dokonania, jest tożsamy ze stanem prawnym (tzw. pozytywna strona jawności materialnej²⁴⁴). Powyższe domniemanie stanowi podstawę zaufania do rejestru i zawartych w nim informacji. Odpowiedzialność za zapewnienie zgodności danych z rzeczywistym stanem prawnym przyjmuje na siebie państwo, poprzez wprowadzenie właściwych regulacji dotyczących postępowania rejestrowego²⁴⁵.

3.4.5. Funkcja kontrolna

Kolejna funkcja odnosi się do wertykalnej relacji pomiędzy podmiotem mającym prawo bądź obowiązek ujawnienia określonych danych w rejestrze, a organem rejestrowym, który za pomocą tej funkcji ma możliwość zbadania czy podmioty te:

- zostały utworzone zgodnie z przepisami prawa oraz czy
- podjęły lub prowadzą określonego rodzaju działalność we właściwy sposób.

Natomiast w przypadku rejestrów przedmiotowych, poprzez funkcję kontrolną organ rejestrowy dokonuje oceny legalności dokonanych czynności prawnych lub faktycznych²⁴⁶, dzięki czemu ma możliwość dyscyplinowania podmiotów do wykonywania przewidzianych przez prawo obowiązków²⁴⁷.

3.4.6. Funkcja prawotwórcza

Wpisy do rejestru mogą mieć charakter deklaratoryjny bądź konstytutywny²⁴⁸. Konstrukcja drugiego z podanych rodzajów wpisów stanowi podstawę sprawowania kontroli przez organ rejestrowy nad czynnościami stron określonych stosunków praw-

---

²⁴² A. Oleszko, *Pewność obrotu prawnego nieruchomościami* a zasada wpisu w księdze wieczystej (część pierwsza)*, „Rejent” Nr 6/1998, s. 106.

²⁴³ H. Lange, *Sachenrecht des BGB*, Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz 1967, s. 108.

²⁴⁴ W niemieckiej i szwajcarskiej terminologii używa się sformułowania „prawomocna zasada” - die formale Rechtskraft der Eintragungen, natomiast w przypadku negatywnej strony, używa się zwrotu bezwzględna zasada” - das absolute Eintragungsprinzip (F.Zoll, *Na marginesie projektu prawa rzeczowego. Zasada wpisu a posiadanie prawne*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” Nr 1/1938, s.21).

²⁴⁵ A. Gryszczyńska, *Rejestry publiczne...*, dz.cyt., s.29.

²⁴⁶ T. Stawecki, dz.cyt., s. 41-42.

²⁴⁷ A. Gryszczyńska, *Rejestry publiczne...*, dz.cyt., s.29.

²⁴⁸ Jak stwierdza Oleszko, zasadą naszego prawa jest deklaratoryjność wpisów, wpisy konstytutywne są rzadkością (A. Oleszko, *Pewność...*, dz.cyt., s. 106).

nych. Skuteczność wybranych faktów prawnych uzależniona jest od wpisu danych podmiotów lub przedmiotów do rejestru. Wpis ten będzie:

- kreował prawo podmiotowe jednostki do występowania w danej roli w stosunkach prawnych i do podejmowania czynności, które przed dokonaniem wpisu były niedozwolone;
- ujawniał prawo rzeczowe – chociażby strony zawarły stosowne umowy, złożyły oświadczenia i wnioski a ich zamiar był bezsprzeczny, to do czasu ujawnienia hipoteki umownej w księdze wieczystej czy zastawu rejestrowego, wierzycielowi nie będzie przysługiwało żadne z tych praw i nie uzyska odpowiedniego zabezpieczenia²⁴⁹.

Z powyższego wynika zatem, że w sytuacjach, gdy normy prawne przewidują konstytutywny charakter wpisu, rejestr będzie pełnił funkcję prawotwórczą. Natomiast, gdy wpis ma jedynie potwierdzić istniejące prawa bądź obowiązki, to rejestr będzie ograniczał się do funkcji informacyjnej.

3.4.7. Funkcja selekcyjna

Kolejna funkcja rejestru, funkcja selekcyjna, posiada ścisły związek z funkcją kontrolną. Organ przed dokonaniem rejestracji zobowiązany jest zweryfikować zgłoszenie bądź wniosek o wpis i dokonać selekcji podmiotów pod kątem spełniania przez nie określonych warunków formalnych do uzyskania wpisu (np. posiadanie uprawnień do wykonywania zawodu). Prowadzenie niektórych typów działalności gospodarczej czy innych wyspecjalizowanych działalności usługowych lub wytwórczych może być bowiem reglamentowane i uzależnione od dokonania wpisu do danego rejestru²⁵⁰.

Kontrola organu, a tym samym selekcja podmiotów, musi odbywać się w sposób obiektywny i legalny. Oznacza to, że w sytuacji, gdy podmiot spełnia wymagane warunki formalne i w związku z czym wnosi o dokonanie wpisu do odpowiedniego rejestru – organ powinien dokonać rejestracji i umożliwić podjęcie, wynikającej z tego faktu, działalności.

3.4.8. Funkcja fiskalna

Dokonanie wpisu do niektórych rejestrów może wiązać się z obowiązkiem uiszczenia przez wnioskodawcę określonej opłaty, będącej rodzajem daniny publiczno-

---

²⁴⁹ T. Stawecki, dz.cyt, s. 42 i n.

²⁵⁰ Tamże, s. 45.

prawnej z tytułu dokonania czynności urzędowej, jaką jest rejestracja podmiotu, rzeczy bądź praw²⁵¹.

Jak zostało wspomniane w podrozdziale dotyczącym typologii rejestrów, nie wszystkie wpisy mają odpłatny charakter. Koszt związany z rejestracją uzależniony jest rodzaju rejestru, do którego wnosi się o wpis. Do części z nich przepisy nie przewidują pobierania opłat przez organ rejestrowy, jednak bywa i tak, że opłaty te stanowią źródło niebagatelnych przychodów dla budżetu państwa bądź jednostek samorządu terytorialnego²⁵², co może, z jednej strony, wpływać zniechęcająco na korzystanie z danego rejestru²⁵³, ale również prowadzić do pełnienia przez rejestr funkcji selekcyjnej²⁵⁴.

W przypadku rejestrów sądowych – jeżeli czynność zgłaszana do rejestru musi być dokonana w formie aktu notarialnego - wnioskodawca będzie ponosił *de facto* koszt aż czterech obowiązkowych opłat: opłaty sądowej²⁵⁵, taksy notarialnej²⁵⁶ oraz dwóch podatków – podatku od czynności cywilnoprawnych²⁵⁷ oraz podatku od towarów i usług od czynności notarialnej²⁵⁸.

---

²⁵¹ Funkcja fiskalna rejestrów publicznych, co do zasady, realizuje się poprzez wnoszenie różnych opłat przez podmioty zainteresowane rejestracją czy też dostępem do danych rejestrowych w przypadku rejestrów podatkowych funkcja ta będzie miała większe znaczenie i zakres. Jak podaje B. Rogalska, realizacja funkcji fiskalnej w takich rejestrach następuje poprzez zapewnianie nadzoru nad realizacją przez podatników zobowiązań podatkowych, składaniem przez nich odpowiednich deklaracji oraz wypełnianiem innych obowiązków informacyjnych przewidzianych przez prawo, koordynowanie nadzoru nad podmiotami posiadającym status podatnika różnych podatków oraz monitorowanie zmian dotyczących tych podmiotów, które mogą mieć wpływ na wysokość odprowadzanych podatków i zasady opodatkowania (B. Rogalska, *Podatkowe rejestry podmiotowe w polskim systemie prawnym*, Warszawa 2014, s. 136).

²⁵² Nie wszystkie opłaty rejestrowe będą stanowić przychód budżetu państwa. Przykładowo, opłata za wpis na listę radców prawnych (w wysokości 1560 zł bądź 2600 zł, w zależności od tego czy z wnioskiem występuje osoba, która odbyła w Rzeczypospolitej Polskiej aplikację radcowską i złożyła egzamin radcowski czy osoba zwolniona z wymogu odbycia aplikacji radcowskiej i złożenia egzaminu radcowskiego), która składa się z opłaty za decyzję w sprawie wpisu na listę radców prawnych oraz z opłaty manipulacyjnej związanej z prowadzeniem postępowania o wpis na listę radców prawnych, zasilają konto właściwej okręgowej izby radców prawnych (§ 3-§5 Uchwały Nr 144/VII/2010 Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 17 września 2010 r. w sprawie wysokości opłat związanych z wpisem na listę radców prawnych, listę aplikantów radcowskich i listę prawników zagranicznych).

²⁵³ E. Janik, *Centralny Rejestr Restrukturyzacji i Upadłości - perspektywy i oczekiwania*, „Studia Ekonomiczne” Nr 329/2017, s. 56.

²⁵⁴ A. Gryszczyńska, *Finansowanie rejestrów sądowych*, [w:] G. Szpor (red.), *Internet. Publiczne bazy danych i big data*, Warszawa 2014, s. 193–194.

²⁵⁵ Jest stała i np. w przypadku wpisu do KRS opłata od wniosku o zarejestrowanie spółki w KRS - 250-500 zł, Opłata od wniosku o zarejestrowanie stowarzyszenia w KRS - 250 zł, Opłata od wniosku o wpisanie do rejestru dłużników niewypłacalnych - 300 zł. W sprawach z zakresu prawa o księgach wieczystych opłaty również są stałe. Przykładowo opłata od wniosku o wpis w księdze wieczystej własności czy ograniczonego prawa rzeczowego wynosi 200 zł, a za samo założenie księgi - 100 zł.

²⁵⁶ Wysokość taksy nie jest stała, uzależniona jest od rodzaju i wartości dokonywanej czynności. maksymalne stawki taksy notarialnej za czynności notarialne oraz maksymalne kwoty, o które może być zwiększone wynagrodzenie za dokonanie czynności notarialnych poza kancelarią notarialną określa Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 czerwca 2004 r. W sprawie maksymalnych stawek taksy notarialnej (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 170), zwane dalej TNotR.

²⁵⁷ Podatek od czynności cywilnoprawnych (PCC) zastępuje od roku 2001 opłatę skarbową, której podlegały umowy i inne czynności cywilnoprawne. Podatkiem tym obciążone są niektóre czynności prawne,

Wpisy do rejestrów administracyjnych wiążą się zazwyczaj z poniesieniem jednej opłaty skarbowej. Jej wysokość charakteryzuje się jednak bardzo dużą rozpiętością²⁵⁹. w dużej części rejestrów dokonywanie wpisów nie wiąże się jednak z ponoszeniem żadnych opłat²⁶⁰, gdyż uważa się, że czynności rejestrowe należą do bieżących zadań administracji i nie jest uzasadnione czynienie z nich dodatkowego źródła przychodów budżetu²⁶¹.

4. Rejestry Notarialne jako instrument gwarancji bezpieczeństwa obrotu prawnego w polskim prawie spadkowym

4.1. Rozwój Rejestrów Notarialnych

Kwestie związane z dziedziczeniem (wykonanie testamentu zgodnie z wolą testatora oraz uzyskanie potwierdzenia odnośnie praw do spadku) wymagają zapewnienia przez ustawodawcę takich rozwiązań, które zapewnią zarówno spadkodawcy, jak i spadkobiercy, najwyższy poziom bezpieczeństwa obrotu prawnego. Taką gwarancję dają szczególne rejestry, jakimi są Rejestry Notarialne²⁶².

Pierwszym notarialnym rejestrem utworzonym w Polsce był Rejestr Aktów Poświadczenia Dziedziczenia²⁶³, który rozpoczął funkcjonowanie dnia 2 marca 2009 r.²⁶⁴. Początkowo stanowił on jedyny centralny rejestr notarialny, który był obsługiwany bezpośrednio przez Krajową Radę Notarialną.

---

których przedmiot nie został obciążony podatkiem od towarów i usług. Stawki podatku zależą od rodzaju dokonywanej czynności i określa je ustawa z dnia 9 września 2000 r. o podatku od czynności cywilnoprawnych (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 815), zwana dalej ustawą o PCC.

²⁵⁸ T. Stawecki, dz.cyt., s. 46.

²⁵⁹ Przykładowo opłata za dokonanie wpisu do rejestru zwierząt wynosi 26 zł, natomiast już wpis uprawy GMO do Rejestru Upraw GMO to koszt 3466 zł. Ze znacznie wyższą opłatą, bo aż rzędu 11 610 zł, muszą się liczyć podmioty wykonujące działalność w zakresie wyrobu alkoholu etylowego, które chcą dokonać wpisu do rejestru działalności regulowanej (Załącznik do ustawy z dnia 16 listopada 2006 r. o opłacie skarbowej (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1923) "Wykaz przedmiotów opłaty skarbowej, stawki tej opłaty oraz zwolnienia").

²⁶⁰ Większość rejestrów zakładała ową nieodpłatność od samego początku, a tylko co do niektórych, początkowo płatnych rejestrów, opłaty za wpis zostały zniesione. Między innymi od 2015 roku bezpłatne jest dokonanie zgłoszenia rejestracyjnego w zakresie podatku od towarów i usług VAT-R, gdzie jeszcze do końca roku 2014 pobierana była opłata skarbową w wysokości 170 zł.

²⁶¹ T. Stawecki, tamże.

²⁶² K. Siemion, *Elektroniczne Rejestry Notarialne a funkcja ochrony obrotu prawnego - wybrane aspekty teoretyczne i prawne*, [w:] J. Bieluk, A. Marciniak (red.), *Postępowanie i prawo cywilne w dobie informatyzacji*, Sopot 2016, s. 191.

²⁶³ W skrócie RAPD.

²⁶⁴ Utworzenie w Polsce Rejestrów Notarialnych nastąpiło znacznie później niż w innych europejskich państwach, gdzie tożsame rozwiązania zostały wprowadzone już w latach 80-90 ubiegłego wieku. J. Przetocki, *Wykorzystanie środków przekazu elektronicznego, między innymi e-podpisu w praktyce notarialnej*, „Rejent” Nr 5/2006, s. 171–173.

Dwa lata później został utworzony kolejny rejestr – działający od dnia 5 października 2011 r. Notarialny Rejestr Testamentów, który wraz z RAPD został połączony w teleinformatyczny System Rejestrów Notarialnych²⁶⁵, na który składają się obecnie²⁶⁶:

- Rejestr Użytkowników, w skład którego wchodzi m.in. ustawowe listy notariuszy i zastępców notarialnych;
- Rejestr Spadkowy, zawierający informacje o zarejestrowanych notarialnych aktach poświadczenia dziedziczenia (od 1 marca 2009 r.) oraz sądowych stwierdzeniach nabycia spadku i europejskich poświadczeniach spadkowych (od 8 września 2016 r.);
- Notarialny Rejestr Testamentów;
- Centralne Repozytorium Elektronicznych Wypisów Aktów Notarialnych (CREWAN);
- Rejestr Zarządców Sukcesyjnych przedsiębiorstw osób fizycznych;
- Notarialne Rejestry Statystyczne.

System Rejestrów Notarialnych to jednak nie tylko same rejestry statystyczne oraz gromadzące dane, wynikające z niektórych czynności notarialnych. Składają się na niego również podsystemy umożliwiające wymianę danych z instytucjami zewnętrznymi²⁶⁷, takimi jak:

- sądy wieczystoksięgowe;
- Krajowy Rejestr Sądowy;
- Ministerstwo Sprawiedliwości;
- Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej;
- Europejska Sieć Rejestrów Testamentów (ARERT);
- Europejska Sieć Notarialna.

Od dnia 1 lipca 2016 r., czyli od wejścia w życie ustawy z dnia 15 stycznia 2015 r. o zmianie ustawy kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw²⁶⁸, notariusze zobowiązani są do składania elektronicznych wniosków wieczystoksięgo-

---

²⁶⁵ Zwany dalej również systemem.

²⁶⁶ W roku 2016 System przeszedł gruntowną modernizację. Został rozbudowany o nowe moduły, pozwalającą na obsługę kolejnych zadań.

²⁶⁷ System zbiera i udostępnia dane przetwarzane przez sądy, notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej oraz notariuszy Unii Europejskiej.

²⁶⁸ Dz. U. poz. 218 – ustawy, która miała w zakresie postępowania wieczystoksięgowego trzy terminy wejścia w życie – 17 listopada 2015 r., 1 kwietnia 2016 r. i ostatecznie 1 lipca 2016 r.

wych. Zgodnie z art. 626⁴ § 1 KPC notariusz składa wniosek o wpis wyłącznie za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, który opatruje się bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu. Przepis ten koresponduje z art. 92 § 4 PrNot, zgodnie z którym jeżeli akt notarialny zawiera przeniesienie, zmianę lub zrzeczenie się prawa ujawnionego w księdze wieczystej, albo ustanowienie prawa, które może być ujawnione w księdze wieczystej, bądź obejmuje czynność przenoszącą własność nieruchomości, chociażby dla tej nieruchomości nie była prowadzona księga wieczysta, notariusz sporządzający akt notarialny, nie później niż w dniu jego sporządzenia, składa wniosek o wpis w księdze wieczystej za pośrednictwem systemu teleinformatycznego obsługującego postępowanie sądowe. Na żądanie strony czynności notarialnej, wniosek zawiera żądanie dokonania w księdze wieczystej także innego wpisu związanego z czynnością notarialną.

Natomiast nowelizacja ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym²⁶⁹ wprowadziła zmiany w prawie o notariacie, poprzez dodanie art. 92a, dotyczącego utworzenia i prowadzenia przez Krajową Radę Notarialną w systemie teleinformatycznym Centralnego Repozytorium Elektronicznych Wypisów Aktów Notarialnych (CREWAN). Celem tej zmiany jest to, by po sporządzeniu aktu notarialnego, zawierającego w swej treści dane stanowiące podstawę wpisu do KRS, notariusz niezwłocznie umieścił jego elektroniczny wypis w CREWAN, opatrując go kwalifikowanym podpisem elektronicznym, a podmiot składający wniosek do KRS, którego podstawą jest akt notarialny, mógł wskazać jedynie numer Rep. A²⁷⁰ danego aktu notarialnego. Dostęp do CREWAN, w celu umieszczenia w nim elektronicznego wypisu aktu notarialnego, odbywa się poprzez prowadzony również przez KRN - Rejestr Użytkowników.

Ponadto, w ramach systemu funkcjonują również publiczne wyszukiwarki:

- zarejestrowanych (po 1 marca 2009 r.) notarialnych aktów poświadczenia dziedziczenia;
- zarejestrowanych (po 7 września 2016 r.) sądowych stwierdzeń nabycia spadku;

---

²⁶⁹ Ustawa z dn. 26 stycznia 2018 r. o zmianie ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2018 poz. 398).

²⁷⁰ Repertorium A to jedna z ksiąg notarialnych, do której wpisuje się w porządku chronologicznym wszystkie czynności notarialne, z wyjątkiem protestów (§ 2. ust.1 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 kwietnia 1991 r. W sprawie prowadzenia ksiąg notarialnych oraz przekazywania na przechowanie dokumentów sądom rejonowym). Numer Repertorium A opisuje jakim numerem został opatrzony oryginał aktu notarialnego.

- zarejestrowanych (po 7 września 2016 r.) w Polsce europejskich poświadczeń spadkowych;
- notariuszy;
- zastępców notarialnych²⁷¹.

Wraz z rozwojem systemu zmienił się jego podmiot prowadzący. Od roku 2011 obsługę systemu powierzono specjalnie powołanej do tego celu spółce Rejestry Notarialne sp. Z o.o., której wszystkie udziały należą do Krajowej Rady Notarialnej²⁷².

Dostęp do Systemu zapewnia podpis elektroniczny weryfikowany przy pomocy ważnego kwalifikowanego certyfikatu wydanego przez jedno z kwalifikowanych centrów certyfikacji zarejestrowanych w Narodowym Centrum Certyfikacji²⁷³.

4.2. Rejestr Aktów Poświadczenia Dziedziczenia

Instytucja notarialnego poświadczenia dziedziczenia została wprowadzona do systemu prawnego ustawą z 24 sierpnia 2007 r. o zmianie ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustawy²⁷⁴, jako równorzędna i alternatywna²⁷⁵ forma udokumentowania praw do spadku, w stosunku do prawomocnego postanowienia sądu o stwier-

²⁷¹ <https://rejstry-notarialne.pl/>, dostęp z dnia 13 września 2020 r.

²⁷² Utworzenie owej spółki nastąpiło na mocy Uchwały KRN nr VII/89/2011. Uchwała ta wzbudziła u posłanki Lidii Staroń wątpliwości, co do jej zgodności z prawem, gdyż jej zdaniem Krajowa Rada Notarialna nie jest podmiotem prywatnym, mogącym prowadzić jakąkolwiek działalność nastawioną na zysk. Powołanie spółki prawa handlowego, jak pisze L. Staroń w zapytaniu nr 1419, nawet jeżeli jej celem jest zarządzanie publicznymi rejestrami, rodzi niebezpieczeństwo pobierania opłat za udzielanie informacji z NORT, co nie znajduje oparcia w prawie. Początkowo omawiana uchwała została zaskarżona przez Ministra Sprawiedliwości do Sądu Najwyższego. Została jednak cofnięta, w następstwie czego SN umorzył postępowanie w przedmiocie skargi. W związku z powyższym posłanka Staroń złożyła w dniu 22 maja 2012 r. Zapytanie do Ministra Sprawiedliwości "Jakimi przesłankami kierował się minister sprawiedliwości, podejmując decyzję o cofnięciu skargi dotyczącej uchwały nr VII/89/2011 Krajowej Rady Notarialnej z dnia 16 grudnia 2011 r.?" <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=4C8B1C4E>, dostęp z dnia 12 marca 2021 r. W odpowiedzi na zapytanie posłanki, podsekretarz stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości - z upoważnienia ministra wyjaśnił, iż "Skarga na uchwałę nr VII/89/2011 została cofnięta w związku z uzyskaniem informacji od prezesa KRN, że Krajowa Rada Notarialna nie będzie prowadzić działalności gospodarczej. Informacja ta znalazła potwierdzenie w pisemnym stanowisku Krajowej Rady Notarialnej (w odpowiedzi na skierowane w tej sprawie do KRN wystąpienie), w którym wskazano, iż w wykonaniu cytowanej uchwały Krajowa Rada Notarialna nie będzie prowadzić działalności gospodarczej i sp. Z o.o. pod nazwą Rejestry Notarialne nie ma charakteru zarobkowego". Zob. szerzej <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=3E0FFDAF>.

²⁷³ Więcej informacji na temat elektronicznego podpisu znajduje się w rozdziale IV, podrozdziale 1, punkcie 1.5.

²⁷⁴ (Dz.U. 2007 Nr 181, poz. 1287).

²⁷⁵ Ustawowe ograniczenia dopuszczalności tej formy dokumentowania praw do spadku, zdaniem E. Niezbeckiej, nie czynią instytucji notarialnego poświadczenia dziedziczenia w pełni alternatywną w odniesieniu do drogi sądowej. E. Niezbecka, *Akt poświadczenia dziedziczenia jako alternatywa sądowego stwierdzenia nabycia spadku*, [w:] A. Jakubecki, J.A. Strzępka (red.), „Ius et remedium” – Księga jubileuszowa Profesora Mieczysława Sawczuka, Warszawa 2010, s. 395 i n.

dzeniu nabycia spadku. Owa równorzędność i alternatywność obu tych trybów istnieje, jak podkreśla W. Borysiak, jedynie w zakresie niespornych spraw, dotyczących dziedziczenia na podstawie ustawy bądź testamentu zwykłego, po spadkodawcy zmarłym po dniu 1 lipca 1984 r.²⁷⁶.

Podstawowym celem wprowadzenia do polskiego systemu prawnego poświadczenia dziedziczenia było uproszczenie i przyspieszenie postępowań o stwierdzenie nabycia spadku²⁷⁷ oraz odciążenie sądów od rozstrzygania tego typu spraw²⁷⁸. Jak już zostało wspomniane, notariusz może poświadczyć dziedziczenie po spadkodawcy, wyłącznie gdy wynika ono z ustawy lub z testamentu zwykłego²⁷⁹. Sporządzenie przez spadkodawcę testamentu w którejkolwiek z form szczególnych, nawet gdyby taki testament był jednym z kilku rozrządzeń kształtujących dziedziczenie po tym spadkodawcy, uniemożliwia notariuszowi sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia. Jeżeli jednak testament szczególny został odwołany testamentem zwykłym lub utracił moc w wyniku upływu czasu, nie ma przeszkód do stwierdzenia praw do spadku u notariusza²⁸⁰.

W celu zapobieżenia wielokrotnemu poświadczeniu dziedziczenia po tej samej osobie, Krajowa Rada Notarialna utworzyła system informatyczny do prowadzenia rejestru aktów poświadczenia dziedziczenia oraz zapewniła notariuszom dostęp do tego systemu w celu dokonywania wpisów, dostęp do danych z rejestru oraz ochronę tych

---

²⁷⁶ Nakaz ten wynika wprost z przepisu art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 24 sierpnia 2007 r. o zmianie ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2007 Nr 181, poz. 1287). Data ta nie jest przypadkowa. Wynika bowiem z wejścia w życie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 19 czerwca 1984 r. W sprawie dokumentów stwierdzających tożsamość (Dz.U. z 1984 r. Nr 32, poz. 175 ze zm.), które regulowało kwestię umieszczania w dowodach osobistych numeru ewidencyjnego PESEL, który jest obowiązkowym elementem treści aktu poświadczenia dziedziczenia. Zatem spadkobiercy dziedziczący spadek otwarty przed tą datą, są zmuszeni wystąpić na drogę sądową. W. Borysiak, [w:] K. Osajda (red.), *Prawo o notariacie. Komentarz*, Komentarz BeckOK 2021, art. 95a, pkt. 6 i 23. Przyjęcie wcześniej daty, sprzed utworzenia rejestru PESEL, mogłoby stwarzać poważne trudności w stosowaniu ustawy i egzekwowaniu obowiązku zamieszczenia w akcie poświadczenia dziedziczenia numeru PESEL w przypadku spadków otwartych przed dniem 1 lipca 1984 r. Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy - Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (Druk sejmowy nr 1651 z dnia 10 kwietnia 2007 r., s. 12).

²⁷⁷ Umożliwienie obywatelom uzyskania dokumentu potwierdzającego ich prawa do spadku według zasad mniej czasochłonnnych i sformalizowanych niż w postępowaniu sądowym o stwierdzenie nabycia spadku.

²⁷⁸ Uchwała SN z dnia 17 listopada 2009 r., sygn. akt III CZP 89/09, Legalis nr 176399.

²⁷⁹ Chociaż na etapie projektu ustawy z dnia 24 sierpnia 2007 r. o zmianie ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 181, poz. 1287), pojawiły się postulaty wyłączenia możliwości dokonania przez notariusza poświadczenia dziedziczenia na podstawie testamentu własnoręcznego lub alograficznego. Ostatecznie odstąpiono od wprowadzenia takiego ograniczenia. B. Banaszkiwicz, *Projekt ustawy o zmianie ustawy – Prawo o notariacie oraz projekt rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie Rejestru Aktów Poświadczenia Dziedziczenia*, „Przegląd Legislacyjny” Nr 2/2007, s. 151.

²⁸⁰ M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. T II. Komentarz. Art. 450–1088. Przepisy wprowadzające*, Komentarz BeckOK 2018, art. 1025, Nb 27.

danych przed nieuprawnionym dostępem. Dostęp do rejestru zapewnia notariuszom elektroniczny podpis, weryfikowany przy pomocy ważnego kwalifikowanego certyfikatu. Od dostępu do rejestru należy odróżnić dostęp do danych z rejestru, które zgodnie z § 2 art. 95i PrNot są przez Krajową Radę Notarialną udostępniane w sieciach informacyjnych, w szczególności na swojej stronie internetowej. Informacje o zarejestrowanych aktach poświadczenia dziedziczenia obejmują dane, o których mowa w art. 95h § 2.

Utworzenie RAPD w dużym stopniu przyczyniło się do wzrostu bezpieczeństwa obrotu prawnego, dzięki uniemożliwieniu dwukrotnego poświadczenia dziedziczenia po tej samej osobie. W odróżnieniu bowiem od sądowego stwierdzenia nabycia spadku, gdzie właściwym miejscowo jest tylko i wyłącznie jeden sąd – ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy²⁸¹, notarialne poświadczenie dziedziczenia może być dokonane w dowolnej kancelarii notarialnej. Brak rejestru uniemożliwiał notariuszom zweryfikowanie czy po zmarłym spadkodawcy zostało wcześniej przeprowadzone postępowanie spadkowe, co niestety prowadziło do wielokrotnych stwierdzeń praw do spadku po tej samej osobie²⁸². Dzięki rejestrowi obecnie nie jest już to możliwe. System odmówi bowiem zarejestrowania kolejnego poświadczenia dziedziczenia dotyczącego tego samego spadku.

Zgodnie z ówczesnym brzmieniem art. 95h PrNot, notariusz niezwłocznie po sporządzeniu aktu poświadczenia dziedziczenia dokonywał jego wpisu do rejestru aktów poświadczenia dziedziczenia za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, opatrząc wpis bezpiecznym podpisem elektronicznym, weryfikowanym przy pomocy ważnego kwalifikowanego certyfikatu. Z chwilą jego dokonania notariusz otrzymywał, za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, zawiadomienie o zarejestrowaniu oraz możliwości uzyskania potwierdzenia zarejestrowania aktu poświadczenia dziedziczenia ze wskazaniem numeru wynikającego z kolejności wpisu. W tym samym trybie notariusz uzyskiwał zawiadomienie o niezarejestrowaniu aktu poświadczenia dziedziczenia, jeżeli w stosunku do danego spadku został już uprzednio zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia.

---

²⁸¹ Brak możliwości wyboru sądu niweluje niebezpieczeństwo przeprowadzenia ponownego postępowania w tym zakresie.

²⁸² Co nie powinno mieć miejsca, gdyż podczas sporządzania protokołu dziedziczenia, który poprzedza wydanie aktu poświadczenia dziedziczenia, uczestnicy postępowania składają oświadczenie dotyczące niewydania uprzednio w odniesieniu do danego spadku postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku albo niesporządzenia w odniesieniu do tego spadku aktu poświadczenia dziedziczenia oraz że nie toczy się postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku.

Wpis do rejestru nie obejmuje samej treści aktu poświadczenia dziedziczenia. Nie stanowi on bowiem zbioru aktów poświadczenia dziedziczenia, a jedynie zbiór informacji, że konkretny akt został sporządzony. Wbrew pierwotnemu projektowi legislacyjnemu, przedstawionemu Sejmowi, w którym optowano za gromadzeniem aktów w formacie pdf²⁸³, ostateczny zakres informacji dostępnych w rejestrze został ograniczony do danych pozwalających zidentyfikować spadkodawcę, opisu aktu oraz danych o czasie dokonania wpisu²⁸⁴.

Mimo iż notarialne poświadczenie dziedziczenia jest fakultatywną i alternatywną formą udokumentowania praw do spadku, nie oznacza, że wpis do RAPD będzie również dobrowolny. Notariusz ma obowiązek zarejestrowania aktu poświadczenia dziedziczenia, gdyż dopiero zarejestrowany akt wywołuje takie same skutki jak prawomocne postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku²⁸⁵. W tym zakresie nie jest wymagana zgoda uczestników postępowania na dokonanie rejestracji.

Rejestr Aktów Poświadczenia Dziedziczenia, pomimo swojego ogromnego udziału w zapewnieniu bezpieczeństwa obrotu prawnego, jedynie połowicznie rozwiązał problem ponownego stwierdzania praw do tego samego spadku. Wylimitował możliwość dwukrotnego poświadczenia dziedziczenia przez notariusza, jednak wciąż istniało ryzyko sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia pomimo istniejącego prawomocnego postanowienia sądowego stwierdzającego prawa do spadku. Sądy nie były bowiem zobligowane do wprowadzania do jakiegokolwiek rejestru informacji o wydanych postanowieniach w tym zakresie.

Koniecznym zatem stało się ujednoclenie systemu rejestracji, poprzez utworzenie jednego wspólnego rejestru, zarówno dla aktów poświadczenia dziedziczenia, sądowych stwierdzeń nabycia spadku, jak również dla nowowprowadzonej do polskiego systemu prawa cywilnego, instytucji europejskiego poświadczenia spadkowego²⁸⁶.

---

²⁸³ Zob. proponowany pkt 7 w art. 95h §2 PrNot (druk nr 1651 z dnia 10 kwietnia 2007 r.)

²⁸⁴ Ł. Goździaszek, *Rejestr Aktów Poświadczenia Dziedziczenia*, „Nowy Przegląd Notarialny” nr 4/2008, s.52.

²⁸⁵ Mimo iż Krajowa Rada Notarialna sprzeciwiała się obligatoryjnemu wpisowi do RAPD. Jak wskazano bowiem w uzasadnieniu druku sejmowego nr 1561 (s. 16-17), zdaniem KRN brak jest uzasadnienia dla przyjętego w projekcie rozwiązania, że wpis do rejestru stanowi konstytutywny element aktu poświadczenia dziedziczenia. Skuteczność tego dokumentu, sporządzonego prawidłowo i w granicach upoważnienia, nie powinna być uzależniona od zarejestrowania w jakimkolwiek rejestrze.

²⁸⁶ Jeszcze na etapie projektu ustawy o zmianie ustawy - Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (dotyczącym poszerzenia kompetencji referendarzy sądowych i notariuszy w zakresie postępowania spadkowego), wprowadzającej do polskiego systemu prawnego instytucji aktu poświadczenia dziedziczenia i ustanawiającej rejestr tychże aktów, Krajowa Rada Notarialna, na etapie konsultacji społecznych projektu ustawy zmieniającej, zwróciła uwagę na niekompletność rejestru, ze względu na pominięcie

4.3. Rejestr Spadkowy

W odpowiedzi na powyższe postulaty, od 17 sierpnia 2015 r. Rejestr Aktów Poświadczenia Dziedziczenia umożliwia rejestrację europejskiego poświadczenia spadkowego, a od 8 września 2016 r. prawomocnych postanowień o stwierdzeniu nabycia spadku oraz prawomocnych postanowień uchylających lub zmieniających wcześniej wydane postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku. Od tego też momentu, tj. od dnia 8 września 2016 r., na podstawie ustawy z 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw²⁸⁷, Rejestr Aktów Poświadczenia Dziedziczenia został przekształcony w Rejestr Spadkowy²⁸⁸.

Podobnie, jak to było w przypadku Rejestru Aktów Poświadczenia Dziedziczenia, Rejestr Spadkowy nie obejmuje treści aktu poświadczenia dziedziczenia, europejskiego poświadczenia spadkowego, postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, ani danych spadkobierców bądź też osób, na rzecz których spadkodawca uczynił zapis windykacyjny. Zakres informacji ujawnianych w rejestrze określa art. 95ha PrNot, zgodnie z którym zawiera:

---

w nim sądowych postanowień o stwierdzenie nabycia spadku, a przez to nieprzydatność do spełniania swojej informacyjnej roli. Uwagi te nie zostały jednak uwzględnione, gdyż zdaniem rządu, RAPD - w formie przewidzianej w projekcie - ma na celu przede wszystkim zapobieganie powielaniu aktów poświadczenia dziedziczenia dotyczących tego samego spadkodawcy. Nie ma stanowić szczegółowej bazy danych dotyczących wszystkich spadków, co do których stwierdzono bądź poświadczono dziedziczenie (Uchwała z dnia 24 listopada 2006 r. Nr VI/78/2006 Krajowej Rady Notarialnej w sprawie opinii o projekcie ustawy o zmianie ustawy - Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw).

²⁸⁷ (Dz.U. z 2015 r. poz. 1311).

²⁸⁸ w uzasadnieniu rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy - Kodeks cywilny, ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (druk nr 2678) stwierdzono krótko, że obecnie funkcjonujący rejestr jest niekompletny, gdyż nie obejmuje postanowień o stwierdzeniu nabycia spadku, postanowień uchylających lub zmieniających postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku oraz postanowień uchylających akty poświadczenia dziedziczenia. Powyższe stanowi *de facto* powtórzenie obaw KRN, zgłoszonych podczas prac przy zmianie ustawy prawo o notariacie, mocą której utworzony został RAPD, które zostały następnie powtórzone we wniosku z 10.03.2008 r. o stwierdzenie niezgodności z Konstytucją art. 95i§1 PrNot. Jak podkreślał jednak Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu wyroku z dnia 6 marca 2012 r. (sygn. akt K 15/08, Legalis nr 439994), "ustawodawca dołożył wszelkiej staranności w celu zagwarantowania bezpieczeństwa obrotu prawnego polegającego na ograniczeniu możliwości wielokrotnego uzyskiwania potwierdzeń praw do spadku". O dążeniu ustawodawcy do tego, aby zminimalizować zagrożenie funkcjonowania w obrocie w stosunku do tego samego spadku, aktu poświadczenia dziedziczenia i postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, miałyby świadczyć unormowania - art. 95c § 2 pkt 4 i art. 95e § 2 pkt 1 PrNot oraz uzupełniający je art. 6691 § 1 KPC, w świetle którego "sąd spadku uchyla zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia, jeżeli w odniesieniu do tego samego spadku zostało wydane postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku". Ponadto, jak Trybunał przyjmuje w dalszej części uzasadnienia za Z. Truskiewiczem, "sąd spadku rozpatrujący wniosek o ustalenie praw do spadku jest zobowiązany do weryfikowania, czy wobec tego samego spadku został zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia. Obowiązek ten wynika z art. 95j PrNot w związku z art. 199 § 1 pkt 2 i art. 13 § 2 KPC. Przepisy te formułują bowiem nakaz, by sąd traktował zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia jako stan sprawy spadkowej prawomocnie osądzonej" (Z. Truskiewicz, *Uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia*, „Przeгляд Sądowy” Nr 7-8/2010, s. 13).

1. numer wpisu;
2. datę oraz godzinę i minutę dokonania wpisu;
3. datę oraz miejsce sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia albo datę wydania postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, postanowienia uchylającego lub zmieniającego postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku albo postanowienia uchylającego zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia oraz sygnaturę akt sprawy, albo datę oraz miejsce wydania europejskiego poświadczenia spadkowego, jego sprostowania, zmiany, uchylecia lub zawieszenia jego skutków, albo datę wydania postanowienia o wydaniu, sprostowaniu, zmianie lub uchyleciu europejskiego poświadczenia spadkowego, albo o zawieszeniu jego skutków lub postanowienia o zmianie albo uchyleciu tych postanowień oraz sygnaturę akt sprawy;
4. imię i nazwisko notariusza oraz siedzibę jego kancelarii, a jeżeli akt poświadczenia dziedziczenia lub europejskie poświadczenie spadkowe sporządziła osoba zastępująca notariusza – również imię i nazwisko tej osoby, a w przypadku postanowienia sądu – oznaczenie sądu;
5. imię i nazwisko spadkodawcy, imiona jego rodziców oraz numer Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności (PESEL), o ile jest znany;
6. imię i nazwisko spadkodawcy, imiona jego rodziców oraz datę i miejsce jego urodzenia – jeżeli numer PESEL spadkodawcy nie jest znany lub spadkodawca go nie posiadał;
7. datę i miejsce zgonu albo znalezienia zwłok spadkodawcy oraz jego miejsce zwykłego pobytu w chwili śmierci.

Rejestr Spadkowy został utworzony w systemie teleinformatycznym przez Krajową Radę Notarialną na podstawie art. 95i PrNot²⁸⁹, a jego działanie precyzują wewnętrzne regulacje KRN²⁹⁰. Składa się z dwóch części:

---

²⁸⁹ Pierwotne brzmienie tego przepisu zostało przez Krajową Radę Notarialną zaskarżone do Trybunału Konstytucyjnego, w zakresie, w jakim zobowiązywał KRN, jako organ samorządu zawodowego notariuszy, do utworzenia systemu informatycznego do prowadzenia rejestru aktów poświadczenia dziedziczenia bez zapewnienia źródeł finansowania tego zadania ze środków publicznych, co – zdaniem KRN – nie tylko naruszało zasadę praworządności materialnej i zasadę proporcjonalności, ale stanowiło nieproporcjonalną ingerencję w prawo własności organu samorządu zawodowego. Wyrokiem z dnia 6 marca 2012 r. (sygn. akt K 15/08, Legalis nr 439994) Trybunał orzekł jednak, że nałożenie na Krajową Radę Notarialną obowiązku utworzenia systemu informatycznego do prowadzenia rejestru aktów poświadczenia dziedziczenia było zgodne z ustawą zasadniczą, gdyż obowiązek utworzenia takiego systemu mieści się w zakresie zadań publicznych, do których wykonywania zobligowany został samorząd notarialny, będący formą decentralizacji administracji publicznej. Ustawodawca, poprzez zmianę brzmienia art. 95i, uregu-

1. części krajowej PL, która zawiera informacje o:
  - a) notarialnych aktach poświadczenia dziedziczenia sporządzonych po 1 marca 2009 r.,
  - b) sądowych stwierdzeniach nabycia spadku wydanych w sprawach wszczętych od 8 września 2016 r.;
2. części europejskiej EPS, która zawiera informacje o europejskich poświadczeniach spadkowych wydanych w Polsce, w sprawach wszczętych od 8 września 2016 r.

Dostęp do rejestru w celu dokonania wpisów, w związku z jego rozszerzeniem, zapewniono już nie tylko notariuszom, ale i sądom, za pomocą kwalifikowanego certyfikatu podpisu elektronicznego. Natomiast informacje z rejestru może bezpłatnie uzyskać każda osoba, za pomocą wyszukiwarki dostępnej na stronie www.rejestry-notarialne.pl, bez konieczności wskazywania swoich danych lub logowania²⁹¹. Należy jedynie wypełnić elektroniczny formularz, poprzez podanie numeru PESEL spadkodawcy lub, jeżeli ten numer nie jest znany, podstawowych danych identyfikujących spadkodawcę – jego imię, nazwisko oraz jedną z dat: urodzenia lub zgonu (ewentualnie znalezienia zwłok) spadkodawcy. W odpowiedzi na zapytanie system wygeneruje odpowiednią informację. Jeżeli poszukiwany dokument został zarejestrowany, pojawi się komunikat „Wpis o podanych danych, nie został odnaleziony w Rejestrze Spadkowym PL”. Natomiast jeżeli po osobie wskazanej w wyszukiwarce zarejestrowano dokument, w odpowiedzi znajdzie się jego oznaczenie, zawierające następujące informacje: numer wpisu, informacje określające spadkodawcę (data i miejsce urodzenia, nazwisko i imię, PESEL, imiona rodziców, ostatnie miejsce zamieszkania/pobytu, data i miejsce zgonu) oraz informacje określające dokument: jego typ (notarialny akt poświadczenia dziedziczenia z podanym numerem Rep. A bądź sądowe stwierdzenie nabycia spadku z podaną

---

lował ostatecznie kwestie finansowania kosztów prowadzenia Rejestru Spadkowego przez Krajową Radę Notarialną. W. Borysiak, [w:] K. Osajda (red.), *Prawo o notariacie...*, dz.cyt., art. 95i, pkt 6.

²⁹⁰ Uchwały KRN z dnia 27 stycznia 2017 r.: 1) Nr IX/4/2017 w sprawie Regulaminu świadczenia przez Krajową Radę Notarialną usług w zakresie zapewnienia użytkownikom publicznym dostępu do Rejestru Spadkowego i uzyskiwania wynikających z niego informacji; 2) Nr IX/5/2017 w sprawie Regulaminu świadczenia przez Krajową Radę Notarialną usług w zakresie zapewnienia prezesom sądów oraz osobom przez nich wyznaczonym dostępu do Rejestrów Notarialnych i uzyskiwania wynikających z nich informacji oraz 3) Nr IX/6/2017 w sprawie Regulaminu świadczenia przez Krajową Radę Notarialną usług w zakresie zapewnienia radom izb notarialnych i pracownikom samorządu notarialnego oraz notariuszom i ich zastępcom dostępu do Rejestrów Notarialnych, dokonywania wpisów w tych rejestrach i uzyskiwania wynikających z nich informacji.

²⁹¹ Zgodnie § 6 Regulaminu świadczenia przez Krajową Radę Notarialną usług w zakresie zapewnienia użytkownikom publicznym dostępu do Rejestru Spadkowego i uzyskiwania wynikających z niego informacji, skorzystanie z rejestru skutkuje zawarciem umowy o świadczenie usług drogą elektroniczną. Umowa ta rozwiązuje się automatycznie z chwilą opuszczenia przez użytkownika witryny.

sygnaturą akt) oraz miejsce sporządzenia, odpowiednio- imię i nazwisko notariusza oraz siedzibę jego kancelarii bądź oznaczenie sądu. Na podstawie niniejszej odpowiedzi użytkownik dowie się, gdzie powinien się zwrócić, aby móc zapoznać się z treścią dokumentu potwierdzającego dziedziczenie po danym spadkodawcy²⁹².

W odróżnieniu od Rejestru Aktów Poświadczenia Dziedziczenia, za wpisy dokonywane w Rejestrze Spadkowym notariusz²⁹³ oraz sąd²⁹⁴ pobierają opłatę, którą następnie przekazują Krajowej Radzie Notarialnej. Wprowadzenie odpłatności wpisu jest pośrednią konsekwencją omawianego już wyżej wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 6 marca 2012 r. Wysokość niniejszej opłaty określa w drodze rozporządzenia Minister Sprawiedliwości, mając na względzie wysokość kosztów administracyjnych prowadzenia Rejestru Spadkowego oraz jego niedochodowy charakter i niezbędny rozwój. Należy przyznać, że opłata za wpis jest symboliczna a jej wysokość – 5 zł²⁹⁵ - zdecydowanie przeczy dochodowemu charakterowi rejestru .

Aby Rejestr Spadkowy mógł zapewniać bezpieczeństwo obrotu prawnego, dane w nim zwarte powinny być aktualne. Aktualność rejestru wymuszają przepisy: art. 95h § 1 prawa o notariacie, art. 679¹ KPC oraz art. 1142⁷ KPC, zgodnie z którymi odpowiednie wpisy²⁹⁶ do Rejestru Spadkowego powinny być dokonywane niezwłocznie.

Należy przy tym zwrócić uwagę, że niezwłoczność w praktyce notarialnej i sądowej, szczególnie ze względu na możliwość zaskarżenia sądowego postanowienia, jest inaczej pojmowana.

Akt poświadczenia dziedziczenia, ze względu na brak środków służących jego wzruszeniu, powinien zostać zarejestrowany bezpośrednio po jego podpisaniu przez notariusza, gdyż, jak słusznie zauważa P. Borkowski, przemawia za tym uzasadniony

---

²⁹² P. Maziarz, *Rejestr Spadkowy - cel i zasady funkcjonowania*, "Przeгляд Sądowy" Nr 4/2017, s. 42-43.

²⁹³ w przypadku wpisów dokonywanych przez notariusza opłatę za wpis pobiera on samodzielnie od stron czynności notarialnej podlegającej wpisowi do Rejestru Spadkowego. Notariusz uzależnia dokonanie czynności od uprzedniego uiszczenia należnej opłaty.

²⁹⁴ Jeżeli wpis do Rejestru Spadkowego dokonywany jest przez sąd, opłatę za wpis uiszcza wnioskodawca wraz z wniesieniem pisma wszczynającego postępowanie o wydanie orzeczenia podlegającego wpisowi do rejestru. Do pisma, wraz z którym nie wniesiono opłaty, stosuje się odpowiednio przepis art. 130 KPC, dotyczący braków formalnych pisma procesowego. Oznacza to, że przewodniczący wezwie stronę, pod rygorem zwrócenia pisma, do opłacenia go w terminie tygodniowym, a po bezskutecznym upływie terminu zwróci je stronie. W konsekwencji czego pismo nie wywoła żadnych skutków, jakie ustawa wiąże z wniesieniem go do sądu.

²⁹⁵ Zgodnie z § 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 września 2016 r. W sprawie sposobu uiszczania i wysokości opłat za wpisy dokonywane w rejestrze spadkowym przez notariusza albo sąd (Dz.U. z 2016 r. poz. 1420).

²⁹⁶ Wpis aktu poświadczenia dziedziczenia, prawomocnego postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku, prawomocnego postanowienie uchylające lub zmieniające postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku oraz europejskiego poświadczenia spadkowego.

interes osób zainteresowanych²⁹⁷. Potwierdzeniem zarejestrowania aktu poświadczenia dziedziczenia, i wywoływania przez niego skutków prawnych w obrocie, jest otrzymanie wypisu aktu, gdyż jak wynika art. 95n PrNot, wypis aktu poświadczenia dziedziczenia może zostać wydany jedynie wtedy, gdy został zarejestrowany. Poniesienie szkody przez uczestnika czynności notarialnej wynikłej z opóźnienia w rejestracji aktu wskutek zwłoki notariusza, może prowadzić do powstania po jego stronie odpowiedzialności odszkodowawczej²⁹⁸.

Termin wpisu postanowienia sądowego, z uwagi na możliwość jego zaskarżania apelacją, jest znacznie dłuższy niż w przypadku aktu poświadczenia dziedziczenia²⁹⁹. Wpis do Rejestru Spadkowego może nastąpić dopiero na podstawie adnotacji sędziego stwierdzającej prawomocność orzeczenia, stanowiącego podstawę wpisu.

Niestety, jak słusznie zauważa W. Borysiak, „z technicznego punktu widzenia przeszkodą do zarejestrowania APD w Rejestrze Spadkowym nie jest ani wszczęcie postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, ani jego nieprawomocne zakończenie choćby w jednej instancji. Informacje o tych faktach nie podlegają bowiem wpisowi do Rejestru Spadkowego”³⁰⁰. Oznacza to, że Rejestr Spadkowy nie eliminuje możliwości zarejestrowania aktu poświadczenia dziedziczenia w sytuacji, gdy informacja o toczącym się postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku, nie została przekazana notariuszowi przy spisywaniu protokołu dziedziczenia.

De lege ferenda należałoby postulować o wprowadzenie obowiązku zamieszczania w rejestrze wzmianek o toczącym się postępowaniu, jak to ma miejsce w przypadku postępowań wieczystoksięgowych. Wzmianka stanowiłaby informację, że do sądu wpłynął wniosek o stwierdzenie nabycia spadku, co w dalszej konsekwencji może wpłynąć na treść rejestru. Notariusz przystępując do sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia miałby pewność, że w odniesieniu do spadku po danym spadkodawcy nie toczy się postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku.

---

²⁹⁷ P. Borkowski, *Notarialne poświadczenie dziedziczenia*, Warszawa 2011, s. 234.

²⁹⁸ D. Dończyk, *Notarialne poświadczenie dziedziczenia. Komentarz*, Warszawa 2010, art. 95h, Nb 1.

²⁹⁹ Po reformie postępowania cywilnego w 2019 r. (na mocy ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2019 poz. 1469) termin ten dodatkowo się wydłuża, gdyż chcąc zaskarżyć takie postanowienie apelacją, należy w pierwszej kolejności wystąpić, w terminie siedmiu dni od daty ogłoszenia postanowienia, z wnioskiem o sporządzenie jego uzasadnienia. Ustawodawca, poprzez uchylene art. 369 § 2 KPC, wyłączył możliwość wniesienia apelacji od wyroku, co do którego nie zostało sporządzone uzasadnienie. "Oznacza to, że po wejściu w życie nowelizacji z 4 lipca 2019 r. (tj. od 7 listopada 2019 r.), zgłoszenie przez stronę wniosku o sporządzenie uzasadnienia orzeczenia, o jakim mowa w art. 328 KPC, stanowi warunek sine qua non dopuszczalności złożenia apelacji" (Postanowienie SO w Sieradzu z dnia 15 stycznia 2020 r., sygn. akt i Ca 20/20, Legalis nr 2279129).

³⁰⁰ W. Borysiak, [w:] K. Osajda (red.), *Prawo o notariacie...*, dz. cyt., art. 95h, pkt 20.

4.4. Notarialny Rejestr Testamentów

Najważniejszym rejestrem z punktu widzenia niniejszej dysertacji, dającym gwarancję bezpieczeństwa obrotu prawnego w prawie spadkowym, jest działający od 5 października 2011 r. Notarialny Rejestr Testamentów. Jego podstawowym założeniem jest zmniejszenie ryzyka nieodnalezienia testamentu czy też jego ujawnienia z opóźnieniem, a także ułatwienie odnalezienia wszystkich testamentów danego testatora, bez potrzeby długotrwałych i czasochłonnych poszukiwań. Szczegółowe informacje na temat NORT zostały przedstawione w rozdziale IV, by ich nie powielać, w tym miejscu zostaną jedynie poczynione uwagi natury ogólnej, na tle wcześniej omawianych rejestrów, które pozwolą odpowiedzieć na postawione w niniejszej rozprawie pytania szczegółowe, a finalnie zweryfikować hipotezę badawczą.

Notarialny Rejestr Testamentów, podobnie jak pozostałe rejestry, prowadzony jest przez Krajową Radę Notarialną w systemie informatycznym, który pierwotnie stanowił rozszerzenie funkcjonującego ówczesnie Rejestru Aktów Poświadczenia Dziedziczenia, a obecnie, wraz z Rejestrem Spadkowym, działa pod wspólną nazwą Rejestry Notarialne. Inną cechą wspólną wszystkich trzech rejestrów jest to, że nie udostępniają treści dokumentu, będącego podstawą wpisu. Zatem żadna osoba, za pośrednictwem rejestru, nie będzie mogła zapoznać się z testamentem, aktem poświadczenia dziedziczenia, europejskim poświadczeniem spadkowym czy sądowym stwierdzeniu nabycia spadku, a tym samym nie będzie mogła ustalić kręgu spadkobierców. O ile w przypadku Rejestru Spadkowego możliwe jest skorzystanie z publicznej wyszukiwarki, o tyle w przypadku NORT zainteresowana osoba, chcąc ustalić czy spadkodawca pozostawił testament, musi udać się do rejenta. Uzyskanie tej informacji jest jednak obwarowane szeregiem warunków, które zostały szczegółowo omówione w rozdziale IV.

W odróżnieniu od Rejestru Spadkowego, NORT jest rejestrem samorządowym, w konsekwencji czego korzystanie z niego jest zupełnie dobrowolne. To z kolei prowadzi do niekompletności rejestru³⁰¹, czyli tego samego problemu, który istniał przy RAPD. Kolejna różnica pomiędzy rejestrami przejawia się w tym, że dostęp do NORT mają wyłącznie notariusze³⁰². Powyższe wynika z faktu, że przedmiotem rejestracji

---

³⁰¹ Na ten problem zwracał również uwagę Lech Borzemski, były prezes Krajowej Rady Notarialnej. Jego zdaniem wprowadzenie obowiązku rejestracji wszystkich testamentów spowodowałoby, że baza stałaby się kompletna. P. Rojek-Socha, *Notarialny Rejestr Testamentów obowiązkowy? Tego chcieliby notariusze*, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/notarialny-rejestr-testamentow-obowiazkowy-tego-chcieliby,495791.html>, dostęp z dnia 10 lutego 2021 r.

³⁰² https://bip.krn.org.pl/5146/Rejestry_notarialne, dostęp z dnia 10 lutego 2021 r.

mogą być jedynie testamenty sporządzone w formie aktu notarialnego, bądź własnoręczne, zdeponowane w kancelarii notarialnej. Zatem tylko rejenci zobligowani są do rejestracji testamentów i tylko za ich pośrednictwem, po przedstawieniu aktu zgonu testatora, można uzyskać informację czy dany spadkodawca zarejestrował swój testament. Na tych samych zasadach funkcjonował RAPD, gdyż rejestrowano w nim wyłącznie akty poświadczenia dziedziczenia sporządzone przez notariusza. W momencie przekształcenia go w Rejestr Spadkowy, a tym samym rozszerzenia zakresu dokonywanych w nim wpisów, dostęp do rejestru uzyskały również sądy.

Odnosząc się do motywu ustawodawczego utworzenia Rejestru Spadkowego (niekompletność dotychczasowego rejestru, ze względu na pominięcie w nim sądowych postanowień o stwierdzenie nabycia spadku) trudno zrozumieć bierność ustawodawcy w działaniach zmierzających do uruchomienia kompletnego rejestru testamentów, który umożliwiłby rejestrację wszystkich form testamentów przewidzianych w polskim prawie spadkowym³⁰³. Zdaniem J. Dębek, rzeczniczki prasowej Ministerstwa Sprawiedliwości, „wprowadzenie rejestru powinno być następstwem zmian prowadzonych do Prawa o notariacie”, tym bardziej, że projekt rejestru testamentów spotkał się z aprobatą Ministerstwa³⁰⁴. Potwierdzają to słowa Krzysztofa Kwiatkowskiego, ówczesnego Ministra Sprawiedliwości, wypowiedziane podczas spotkania w Krajowej Radzie Notarialnej tuż przed uruchomieniem NORT: „Mam nadzieję, że uruchamiany za kilka dni Notarialny Rejestr Testamentów pozwoli uniknąć problemów wynikających z zaginięcia lub zniszczenia testamentu, a przede wszystkim ułatwi Polkom i Polakom załatwianie swoich ważnych życiowych spraw, które z wielkim zaufaniem powierzają notariuszom”³⁰⁵.

Możliwość ustawowego uregulowania rejestru zostanie oceniona w dalszej części pracy.

4.5. Rejestr Zarządców Sukcesyjnych

Ostatni rejestr, będący częścią systemu Rejestry Notarialne, to Rejestr Zarządców Sukcesyjnych, który powstał na mocy przepisów ustawy z dnia 5 lipca 2018 r. o

---

³⁰³ Brak zainteresowania ustawodawcy oceniany jest negatywnie w doktrynie, zob. A. Tkaczyński, dz.cyt., s. 406.

³⁰⁴ J. Dębek, autorka informacji na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości, pt. "Rusza Notarialny Rejestr Testamentów – Minister Sprawiedliwości na spotkaniu w Krajowej Radzie Notarialnej", <https://www.arch.ms.gov.pl/pl/archiwum-informacji/news,3531,10,rusza-notarialny-rejestr-testamentow--minister.html>, dostęp z dnia 10 lutego 2021 r. Również przedstawiciele doktryny oceniają pozytywnie ideę utworzenia NORT (A. Tkaczyński, tamże; M. Kozłowski, *Notarialny Rejestr Testamentów (NORT)*, komentarz praktyczny, LEX)

³⁰⁵ Tamże.

zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej³⁰⁶. Ustawa ta reguluje zasady tymczasowego zarządzania przedsiębiorstwem po śmierci przedsiębiorcy, który we własnym imieniu wykonywał działalność gospodarczą na podstawie wpisu do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej³⁰⁷ oraz kontynuowania działalności gospodarczej wykonywanej z wykorzystaniem tego przedsiębiorstwa³⁰⁸. Z rozwiązań w zawartych w niniejszej ustawie będą mogli skorzystać wyłącznie tacy przedsiębiorcy, którzy w chwili śmierci byli wpisani do CEIDG. Pozostali przedsiębiorcy, niewpisani do CEIDG, nie będą mieli możliwości powołania zarządu sukcesyjnego. Jak zapewnia projektodawca ustawy w uzasadnieniu, „Jest to związane z koniecznością zapewnienia bezpieczeństwa obrotu, czemu służy przede wszystkim ujawnianie zarządcy sukcesyjnego i zmian w zakresie zarządu sukcesyjnego w CEIDG. Pozwoli to osobom trzecim zweryfikować sytuację prawną przedsiębiorstwa i umocowanie zarządcy sukcesyjnego”³⁰⁹.

Instytucja zarządu sukcesyjnego, szczególnie w dobie pandemii wywołanej wirusem SARS-CoV-2, zyskuje na znaczeniu. Wzrosła bowiem liczba przypadków nagłych zachorowań, niestety również ze skutkiem śmiertelnym, w wyniku czego przedsiębiorstwo traci jedyną osobę uprawnioną do zarządzania nim, co stanowi zagrożenie nie tylko dla majątku przedsiębiorstwa, zatrudnionych pracowników, ale również całego obrotu gospodarczego, z wierzycielami włącznie. „Zbyt długie utrzymywanie stanu niepewności, np. co do możliwości powrotu pracowników do pracy, sposobu rozliczeń podatkowych czy wykonywania kontraktów handlowych, mogłoby negatywnie oddziaływać na bezpieczeństwo obrotu i prawa osób trzecich”³¹⁰.

Komentowana ustawa wprowadza szereg uprawnień notariuszy w zakresie spraw dotyczących zarządu sukcesyjnego. Są to m.in. czynności polegające na przyjmowaniu oświadczeń o powołaniu zarządcy sukcesyjnego, o odwołaniu zarządcy sukcesyjnego oraz o rezygnacji zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy. Każda

---

³⁰⁶ Ustawa z dnia 5 lipca 2018 r. o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej i innych ułatwieniach związanych z sukcesją przedsiębiorstw (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 170)

³⁰⁷ Zwanej dalej CEIDG.

³⁰⁸ Podstawowy sposób ustanowienia zarządu sukcesyjnego to powołanie zarządcy sukcesyjnego przez przedsiębiorcę jeszcze za życia i dokonanie odpowiedniego zgłoszenia do CEIDG, za pomocą formularza - CEIDG-ZS. Niezłożenie takiego wniosku przez przedsiębiorcę spowoduje, że z chwilą jego śmierci nie zostanie ustanowiony zarząd sukcesyjny. W takiej sytuacji będzie on mógł zostać ustanowiony jedynie w wyniku powołania zarządcy sukcesyjnego przez inne osoby, uprawnione na podstawie art. 12 ustawy o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej.

³⁰⁹ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej, druk sejmowy nr 2293, s. 12.

³¹⁰ Tamże, s. 29.

czynność związana z powołaniem bądź odwołaniem zarządu sukcesyjnego³¹¹, która została dokonana przez notariusza, winna być natychmiast przez niego zgłoszona do CEIDG – za pośrednictwem Rejestru Zarządców Sukcesyjnych. Uprawnienia notariuszy do powoływania zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy oraz zastrzeżenie dla tej czynności zachowania formy aktu notarialnego, niewątpliwie wpływają na większe bezpieczeństwo obrotu. Z drugiej strony, jak zauważa J. Bieluk, czasem zbyt nadmiernie formalizują obrót prawny. Autor nie do końca zdaje się być przekonany do niezbędności udziału notariusza we wszystkich czynnościach związanych z zarządem sukcesyjnym. Weryfikację tego stanowiska pozostawia jednak praktyce³¹².

Rejestr Zarządców Sukcesyjnych, w odróżnieniu od pozostałych rejestrów prowadzonych przez KRN, nie pełni ani funkcji ewidencyjnej, ani informacyjnej. Wbrew temu co sugeruje jego nazwa, nie gromadzi on danych na temat przedsiębiorców i zarządców sukcesyjnych, a stanowi jedynie platformę umożliwiającą wymianę danych pomiędzy systemem CEIDG i notariuszami. Notariusz oraz jego zastępca zobowiązani są niezwłocznie zgłosić do CEIDG poniższe informacje:

- informację o ustanowieniu zarządu sukcesyjnego i dacie ustanowienia zarządu sukcesyjnego,
- informację o tym, że zarządca sukcesyjny przestał pełnić tę funkcję z powodu odwołania lub rezygnacji,
- informację o powołaniu kolejnego zarządcy sukcesyjnego
- informację o wygaśnięciu zarządu sukcesyjnego i dacie wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego.

Informacje te nie będą jednak przechowywane w Rejestrze Zarządców Sukcesyjnych. Notariusz będzie mógł wygenerować z niego jedynie urzędowe potwierdzenie odbioru (UPO), będące potwierdzeniem, że system CEIDG przyjął złożony przez notariusza lub zastępcę notarialnego wniosek lub informację dotyczącą zarządcy sukcesyjnego, które notariusz będzie mógł pobrać z rejestru przez 6 miesięcy³¹³.

---

³¹¹ Czynności te obejmują sporządzenie aktu powołania zarządcy sukcesyjnego, który poprzedzony jest protokołem powołania zarządcy sukcesyjnego i, analogicznie, sporządzenie aktu odwołania zarządcy sukcesyjnego, który również poprzedzony jest stosownym protokołem. Oświadczenie o rezygnacji zarządcy sukcesyjnego zawarte jest natomiast w protokole notarialnym. Tryb i sposób sporządzania niniejszych protokołów, a następnie na ich podstawie odpowiednich aktów, został ukształtowany podobnie jak w przypadku protokołu dziedziczenia i aktu poświadczenia dziedziczenia.

³¹² J. Bieluk, *Ustawa o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej. Komentarz*, Warszawa 2019, art. 67, Nb 1.

³¹³ Paragraf 4, ust. 7, pkt 7 uchwały Nr IX/6/2017 Krajowej Rady Notarialnej z dnia 27 stycznia 2017 r. W sprawie Regulaminu świadczenia przez Krajową Radę Notarialną usług w zakresie zapewnienia radom izb notarialnych i pracownikom samorządu notarialnego oraz notariuszom i ich zastępcom dostępu do

Zgłoszenie informacji do CEIDG za pomocą Rejestru Zarządców Sukcesyjnych, w ocenie autorki, zbliżone jest do składania wniosków o wpis do księgi wieczystej. Obu tych czynności notariusz dokonuje za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. Jednakże w celu dokonywania tej drugiej czynności nie został przez KRN utworzony specjalny rejestr. Powyższe nasuwa zatem wątpliwości dotyczące celowości i przydatności utworzenia Rejestru Zarządców Sukcesyjnych. Ten sceptycyzm wobec rejestru potęguje również fakt, że zgłoszenia informacji do CEIDG³¹⁴, dokonuje również sąd, który korzysta z systemu teleinformatycznego CEIDG. Nic nie stoi zatem na przeszkodzie, by z tego systemu mogli również korzystać notariusze, gdyż jak wynika z informacji dla sądów w zakresie zgłaszania informacji do CEIDG, wymogiem korzystania z systemu jest zarejestrowanie konta na stronie internetowej rdr.ceidg.gov.pl³¹⁵ oraz posiadanie podpisu elektronicznego z certyfikatem kwalifikowanym lub nieodpłatnego profilu zaufanego³¹⁶.

5. Wnioski

Bezpieczeństwo i poczucie bezpieczeństwa są złożonymi zagadnieniami, gdyż zawierają w sobie aspekty biologiczne, psychologiczne, socjologiczne oraz prawne. Już od najdawniejszych czasów bezpieczeństwo postrzegane było jako najwyżej ceniona i chroniona wartość, zarówno przez jednostki, jak i przez narody. Zapewnianie bezpieczeństwa mieści się w katalogu podstawowych potrzeb i praw człowieka oraz zadań każdego państwa.

Bezpieczeństwo odgrywa ogromną rolę we wszystkich sferach życia, również w obrocie prawnym. Przykładem instytucjonalnego urzeczywistniania bezpieczeństwa obrotu prawnego są rejestry publiczne oraz wzmocnienie pozycji notariusza.

Rejestry publiczne, mimo iż różnią się między sobą celem ich prowadzenia, pełnionych przez nie funkcji, rodzajem gromadzonych danych, zasadami dostępu oraz stopniem ich informatyzacji, to stanowią ważny element zasobów informacyjnych pań-

---

Rejestrów Notarialnych, dokonywania wpisów w tych rejestrach i uzyskiwania wynikających z nich informacji.

³¹⁴ Szczegółowy zakres informacji podlegających zgłoszeniu określa art. 23 ust 1-3 ustawy z dnia 6 marca 2018 r. o Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej i Punkcie Informacji dla Przedsiębiorcy (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 2296).

³¹⁵ Po rejestracji konta należy uzupełnić formularz, który jest automatycznie generowany przez system po dokonaniu rejestracji i po uprzednim podpisaniu go przez kierującego jednostką, przesłać do Ministerstwa Rozwoju (rolę administratora kont sprawuje Departament Gospodarki Elektronicznej). Po weryfikacji danych konto zostanie aktywowane.

³¹⁶ Źródło: <https://prod.ceidg.gov.pl/ceidg.cms.engine/?D;c8b9b696-8908-481a-9654-1a2a6473db98>, dostęp z dnia 1 lutego 2021 r.

stwa, wykorzystywany w wielu obszarach administracji i gospodarki. Prowadzenie ich jest konieczne, aby móc skutecznie wypełniać zadania publiczne oraz zagwarantować nie tylko sprawne działanie w wewnętrznym obszarze administracji publicznej, ale przede wszystkim bezpieczeństwo podmiotów biorących udział w obrocie prawnym.

Szczególnym rodzajem rejestrów, dającym gwarancję bezpiecznego obrotu prawnego na gruncie prawa spadkowego, są Rejestry Notarialne – przede wszystkim Rejestr Spadkowy, uniemożliwiający kilkukrotne stwierdzenie nabycia spadku po tym samym spadkodawcy, oraz Notarialny Rejestr Testamentów, gwarantujący odszukanie zarejestrowanego w nim testamentu, bez obaw o jego sfalszowanie, zniszczenie czy ukrycie. Powierzenie prowadzenia rejestrów notariuszom nie jest przypadkowe. Notariusz zajmuje bowiem szczególną pozycję w systemie organów ochrony prawnej³¹⁷. Z pozycji tej wynikają również szczególne obowiązki, za naruszenie których notariusz może ponosić odpowiedzialność cywilną, karną i dyscyplinarną. W zakresie swoich uprawnień do dokonywania czynności notarialnych działa jako osoba zaufania publicznego³¹⁸, co oznacza, że osoba go wykonująca jest zobowiązana respektować najwyższe standardy etyczne oraz być poza wszelkim podejrzeniem co do swojej bezstronności. Działalność notariuszy jest nadzorowana przez samorząd notarialny oraz Ministra Sprawiedliwości. Organy te są uprawnione do sankcjonowania wszelkich nieprawidłowości w pracy notariusza, w tym działań stwarzających choćby ryzyko podważenia zaufania, jakim darzona jest ta profesja.

---

³¹⁷ Postanowienie SN z dnia 20 grudnia 2016 r., sygn. akt V KK 316/16, Legalis nr 1546893.

³¹⁸ Tamże.

Rozdział II. Testament z punktu widzenia bezpieczeństwa obrotu prawnego

1. Uwagi wstępne

Polskie prawo spadkowe przewiduje dwa tytuły dziedziczenia – ustawę i testament. Schemat dziedziczenia ustawowego - określający krąg spadkobierców, ich kolejność dziedziczenia i wysokość udziałów - został stworzony w oparciu o typowe okoliczności, najczęściej występujące w praktyce³¹⁹. Nierzadko tak ukształtowany porządek dziedziczenia jest dla spadkodawcy w pełni satysfakcjonujący i zgodny z jego wolą. Nie jest to jednak idealne rozwiązanie dla każdego, gdyż sytuacje prawno-rodzinne spadkodawców bywają bardzo złożone i skomplikowane. Dostosowanie reguł dziedziczenia do własnych potrzeb możliwe jest przy pomocy testamentu, który jest jedyną dopuszczalną czynnością prawną umożliwiającą rozrządzenie majątkiem na wypadek śmierci³²⁰. Motywy odstąpienia od ustawowego porządku dziedziczenia mogą być różnorodne – posiadanie małoletnich dzieci³²¹, nieposiadanie dzieci przez małżon-

---

³¹⁹ M. Niedośpiał, *Testament w polskim prawie cywilnym. Zagadnienia ogólne*, Kraków 1991, s. 10-11.

³²⁰ Polskie prawo przewiduje zamknięty katalog czynności prawnych *mortis causa*, w związku z czym rozrządzić majątkiem na wypadek śmierci można jedynie w drodze testamentu. Dopełnieniem tej reguły jest przewidziany w art. 1047 KC zakaz zawierania umów o przyszły spadek po osobie żyjącej (art. 1047 KC), chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej (art. 1048 i n. KC). W. Borysiak, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Spadki. Tom IVA*, Legalis 2020., art. 1047, Nt 2. W orzecznictwie przyjmuje się za dopuszczalne zawieranie umowy darowizny na wypadek śmierci, jeżeli jej przedmiotem są konkretne rzeczy lub prawa, a taka darowizna nie jest sprzeczna z zasadami współżycia społecznego (uchwała SN z dnia 13 grudnia 2013 r., sygn. akt III CZP 79/13, Legalis nr 742138).

³²¹ Testament daje możliwość wskazania rodzicom, na wypadek ich śmierci, kandydata na opiekuna swoich dzieci. Wyznaczenie przez rodzica danej osoby na opiekuna w testamencie nie przesądza jeszcze o tym, że wybór ten zostanie zatwierdzony przez sąd, gdyż jest to jedynie propozycja, która nie jest dla sądu wiążąca. Jeżeli natomiast kandydat nie wypełnia negatywnych przesłanek ustanowienia go opiekunem oraz gdy wzgląd na dobro dziecka nie stoi temu na przeszkodzie, to sąd powinien w pierwszej kolejności przyznać prawo do opieki nad małoletnim osobie wyznaczonej przez rodziców. Przyznanie prymatu decyzji rodziców wynika z założenia ustawodawcy, że to właśnie rodzice z reguły dokonują najlepszego wyboru osoby przyszłego opiekuna (Zalecenia kierunkowe SN z dnia 9 czerwca 1976 r., III CZP 46/75, OSN 1976, Nr 9, poz. 184.). Oprócz aspektu osobistego, sporządzenie testamentu w przypadku posiadania małoletnich dzieci może mieć również aspekt materialny. Jeżeli małoletnie dziecko zostanie spadkobiercą, to dziedziczący z nim w zbiegu drugi rodzic nie będzie mógł zbyć wspólnego majątku, ani nim swobodnie dysponować. Mając na względzie art. 199 zd. 1 KC, aby rozporządzić rzeczą wspólną potrzebna jest zgoda wszystkich współwłaścicieli, więc także małoletnich dzieci, które odziedziczyły udziały w masie spadkowej. Zbycie czy nawet wynajęcie/wydzierżawienie (zob. Wyrok SN z dnia 3 kwietnia 2007, sygn. akt II UK 178/06, Legalis nr 99282) przedmiotu spadku w sytuacji, gdy właścicielem bądź współwłaścicielem jest małoletnie dziecko, jest znacznie utrudnione, gdyż wymaga uzyskania zgody sądu rodzinnego, co niestety jest długotrwałym procesem. Zbyt duża liczba spraw w sądach rodzinnych oraz niedobory kadrowe skutkują tym, że rodzice mogą czekać na zezwolenie sądu wiele miesięcy. Czasochłonność to nie jedyny minus konieczności uzyskania zgody sądu. Wniosek rodzica o zgodę na dokonanie czynności przekraczającej zwykły zarząd majątkiem dziecka nie podlega zwolnieniu z opłat sądowych.

ków³²², pozostawanie w związku nieformalnym³²³, pozostawanie w trakcie rozwodu lub bycie w separacji³²⁴, nieposiadanie spadkobierców ustawowych³²⁵, chęć ustanowienia fundacji³²⁶, posiadanie majątku za granicą³²⁷ czy chęć bezpośredniego pozbawienia

---

³²² Zgodnie z regułami dziedziczenia, w razie braku zstępnych, po małżonku, który nie pozostawił testamentu, dziedziczy drugi małżonek w zbiegu z rodzicami, a jeżeli rodzice nie dożyli otwarcia spadku, z rodzeństwem zmarłego małżonka. Udział spadkowy każdego z rodziców, dziedziczącego w zbiegu z małżonkiem spadkodawcy, wynosi jedną czwartą całości spadku. Natomiast w przypadku, gdy jedno z rodziców spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, to udział spadkowy, który by mu przypadł, przypada rodzeństwu spadkodawcy w częściach równych. W sytuacji, gdy spadkodawca nie miał rodzeństwa (lub gdy nie żyją ani oni, ani ich zstępni), a jedno z rodziców nie dożyło otwarcia spadku, to udział spadkowy żyjącego rodzica w zbiegu z małżonkiem spadkodawcy wynosi aż połowę spadku. Sytuacja ta może wzbudzać w żyjącym małżonku poczucie niesprawiedliwości, zwłaszcza, gdy bezdzielny spadkodawca nie utrzymywał dobrych relacji z członkami najbliższej rodziny, a osoby te odziedziczą udziały w majątku, który stanowi dorobek życia małżonków. Aby temu zapobiec, bezdzielni małżonkowie powinni sporządzić wzajemne testamenty (polskie prawo spadkowe nie dopuszcza możliwości sporządzania testamentów wspólnych małżonków. Zgodnie z art. 942 KC testament może zawierać rozrządzenie tylko jednego spadkodawcy. Dopuszczalne jest natomiast sporządzenie przez małżonków dwóch testamentów holograficznych na tej samej kartce papieru. Przy zachowaniu przesłanek ważności testamentu odrębnie sporządzone testamenty nie będą traktowane jako testament wspólny. J. Kremis, [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks Cywilny. Komentarz*, Warszawa 2016, s.1729).

³²³ Jak wynika z danych statystycznych, coraz więcej Polaków żyje w związkach nieformalnych. Życie w konkubinacie nie stoi na przeszkodzie, aby dorabiać się wspólnie majątku, wziąć kredyt na wspólne mieszkanie, nabywać wspólnie ruchomości i nieruchomości. Podobnie jak w przypadku bezdzielnych małżeństw, aby wspólny majątek nie przepadł na rzecz spadkobierców ustawowych, niezbędne jest sporządzenie testamentu i ustanowienie w nim partnera jedynym spadkobiercą do całego majątku. W przeciwnym razie żyjący partner nie odziedziczy nic (nawet w zbiegu z pozostałymi członkami rodziny), gdyż ustawodawca nie umiejscowił partnera w żadnej z kategorii dziedziczenia ustawowego.

³²⁴ Niezależnie od tego czy małżonkowie faktycznie pozostawali we wspólnym pożyciu, czy też nastąpił pomiędzy nimi trwały i zupełny rozkład pożycia – dopóki trwa małżeństwo, choćby tylko formalnie, dopóty małżonek pozostaje w kręgu spadkobierców ustawowych. i choć cechy te stanowią kodeksową przesłankę do orzeczenia rozwodu, nie są wystarczające do tego, by odsunąć małżonka od dziedziczenia. Do tego potrzebne jest, co do zasady, prawomocne orzeczenie sądu o separacji bądź rozwodzie. Najprostszym, i najmniej czasochłonnym (postępowania rozwodowe bądź separacyjne trwają wiele miesięcy, a nawet lat i może zdarzyć się tak, że spadek zostanie otwarty jeszcze przez zakończeniem postępowania rozwodowego lub separacyjnego), a przy okazji bardzo skutecznym sposobem pozbawienia małżonka statusu spadkobiercy, jest sporządzenie testamentu, w którym spadkodawca dokona jego wydziedziczenia. Samo pominięcie małżonka w testamencie jest niewystarczające do tego, aby nie dziedziczył on po spadkodawcy, gdyż w takiej sytuacji będzie przysługiwało mu prawo do zachowku. Zatem, jeżeli spadkodawca nie chce, aby jego, bądź co bądź jeszcze małżonek, dziedziczył po nim, powinien sporządzić testament, który ma pierwszeństwo przed ustawowymi regułami dziedziczenia. Zob. H. Witczak, *O skutkach wydziedziczenia w kontekście przesłanek nabycia spadku* [w:] J. Przyłębska (red.), Państwo - konstytucja - prawo : księga pamiątkowa poświęcona sędziemu Trybunału Konstytucyjnego profesorowi Henrykowi Ciochowi, Warszawa 2018, s. 513-524

³²⁵ Zgodnie z przepisem art. 935 KC, jeżeli do dziedziczenia nie dochodzą osoby należące do kręgu spadkobierców ustawowych, tj. małżonek, wstępni, zstępni, rodzeństwo spadkodawcy oraz dzieci jego małżonka, lub gdy żadna z tych osób nie chce bądź nie może dziedziczyć, spadek przypadnie gminie ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy. Jeżeli jednak w otoczeniu spadkodawcy są osoby, które co prawda nie są uprawnione do dziedziczenia po nim z ustawy, ale którym spadkodawca zechciałby przekazać składniki swojego majątku np. przyjaciom, dalszej rodzinie, powinowatym, czy w podzięce osobom, które się nim opiekują, może dokonać na ich rzecz zapisu w testamencie.

³²⁶ Ustanowienie fundacji, co do zasady, następuje przez złożenie w formie aktu notarialnego oświadczenia woli założyciela o jej ustanowieniu (ze wskazaniem celu fundacji oraz składników majątkowych przeznaczonych na jej realizację). Przepisy dopuszczają również możliwość ustanowienia jej w testamencie (ustawa nie wprowadza jednak żadnych ograniczeń w zakresie formy testamentu, w jakiej należy tego dokonać, zob. szerzej A. Doliwa, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2010, s. 61-70), w którym spadkodawca składa oświadczenie ujawniające zarówno wolę ustanowienia fundacji, jaki wolę przekazania określonych składników majątkowych *mortis causa* na cele fundacyjne (zob. szerzej M. Załucki,

spadkobiercy ustawowego zdolności do dziedziczenia³²⁸. Stąd też, jak podkreśla E. Skowrońska-Bocian, niezwykle istotne jest, by testament został sporządzony zgodnie z obowiązującymi przepisami, które normują nie tylko jego formę, ale i treść, gdyż uchybienie tym przepisom prowadzi do nieważności testamentu, a w konsekwencji - do niespełnienia ostatniej woli testatora³²⁹.

Świadome sporządzenie (ważnego) testamentu³³⁰ to jednak tylko pierwszy krok do realizacji woli spadkodawcy. Kolejny, to jego ujawnienie (w niezmienionej formie) w odpowiednim czasie, gdyż testament nieujawniony uważa się za nieistniejący. Natomiast jego ujawnienie już po stwierdzeniu praw do spadku, niesie poważne konsekwencje prawne, prowadzące do zachwiania bezpieczeństwa obrotu prawnego. W tym celu Krajowa Rada Notarialna utworzyła Notarialny Rejestr Testamentów, który ma zapobiec sytuacjom ukrycia, zniszczenia czy sfałszowania testamentu. Jest to niewątpliwie

---

Ustanowienie fundacji w testamencie, „Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej” Nr 1/2013, s. 135. Odmiennie E. Niezbecka, *Status majątku fundacji a zdolność do dziedziczenia fundacji ustanawianej w testamencie*, „Rejent” Nr 12/1992, s. 29-30).

³²⁷ Wyprowadzka za granicę wywiera wpływ nie tylko na sytuację prawną i finansową emigranta, ale także jego spadkobierców. Życie w innym kraju niż kraj pochodzenia wiąże się z nabywaniem majątku poza ojczyzną, który musi zostać rozdysponowany po śmierci spadkodawcy. Sprawy spadkowe transgraniczne, ze względu na rozbieżności regulacji krajowych poszczególnych państw, mogą dostarczać wielu problemów praktycznych, szczególnie gdy majątek zmarłego znajduje się w kilku krajach (zob. szerzej M. Pilich, *Łączniki personalne osób fizycznych w prawie prywatnym międzynarodowym (zagadnienia wybrane)*, Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego T. 19/2016, s. 9). Stąd też, w celu ujednoczenia oraz efektywnego funkcjonowania międzynarodowego prawa spadkowego w Unii Europejskiej, zostało wydane Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. W sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia (Dz.Urz. UE L z 2012 r., poz. 107), które wprowadza istotne regulacje w zakresie prawa właściwego dla spadków otwartych począwszy od dnia 17 sierpnia 2015 roku. Zgodnie z ogólną zasadą zawartą w art. 21 tego rozporządzenia, prawem właściwym dla ogółu spraw dotyczących spadku jest prawo państwa, w którym zmarły miał miejsce zwykłego pobytu w chwili śmierci, które może zostać skorygowane w razie stwierdzenia silniejszego związku spadkodawcy z innym państwem. Jednakże każda osoba może dokonać wyboru innego prawa właściwego, a mianowicie prawa państwa, którego jest obywatelem (zob. szerzej A. Makowiec, *W kierunku harmonizacji prawa spadkowego w Unii Europejskiej – Rozporządzenie (UE) nr 650/2012 z 4 lipca 2012 r.*, „Roczniki Administracji i Prawa” Nr 13/2013, s. 446. Wybór ten powinien być wyraźnie dokonany w oświadczeniu w formie rozrządzenia na wypadek śmierci lub powinien wynikać z postanowień takiego rozrządzenia. Z punktu widzenia polskiego prawa jest to tyle istotne, że rozrządzić na wypadek śmierci można jedynie w testamencie.

³²⁸ Spadkodawca poprzez testament może modyfikować krąg swoich spadkobierców ustawowych. Ustanowienie spadkobiercy w testamencie prowadzi jednocześnie (pośrednio) do pozbawienia spadkobierców ustawowych zdolności do dziedziczenia po tym spadkodawcy. Jednak spadkodawca posiada również instrumenty, za pomocą których będzie mógł bezpośrednio pozbawić określonych osób tytułu powołania do spadku po nim. Służą temu dwie instytucje prawne – testament negatywny oraz wydziedziczenie. Wybór jednej z nich uzależniony jest od szeregu okoliczności faktycznych – kogo i z jakich powodów spadkodawca chce pozbawić tytułu do spadku, ale także od jego preferencji, w szczególności od tego, jak daleko idące skutki prawne ma nieść dane rozrządzenie.

³²⁹ E. Skowrońska-Bocian, *Testament w prawie...*, dz. cyt., s. 9.

³³⁰ Oprócz wiedzy na temat tego jak sporządzić ważny testament, równie istotna, z punktu widzenia bezpieczeństwa obrotu prawnego, jest świadomość w jakim celu dokonuje się tej czynności *mortis causa*, która wbrew powszechnie panującej opinii, nie powinna być zarezerwowana wyłącznie dla ludzi starszych.

bardzo przydatne narzędzie, dające spadkodawcom poczucie bezpieczeństwa prawnego oraz pewności, że ich wola zostanie zrealizowana. Nie wszystkie jednak testamenty mogą zostać zarejestrowane w NORT. Obecnie przedmiotem rejestracji mogą być wyłącznie testamenty notarialne i własnoręczne, jeżeli zostały zdeponowane w kancelarii notarialnej – czyli tylko takie, za których odnalezienie notariat jest w stanie przyjąć odpowiedzialność³³¹. Niniejszy rozdział jest próbą udzielenia odpowiedzi na pytanie czy jest możliwe (i celowe) rozszerzenie NORT na inne formy testamentów i czy taka rejestracja zapewni odpowiedni poziom bezpieczeństwa obrotu prawnego.

2. Swoboda testowania

Każda osoba, która w ciągu swojego życia stała się podmiotem określonych praw majątkowych, chciałaby móc swobodnie decydować o losach swojego majątku, także na wypadek śmierci. Jako że ustawowy porządek dziedziczenia opiera się na sztywnym schemacie, określającym krąg spadkobierców, ich kolejność dziedziczenia, wielkość udziałów, nie zawsze będzie odpowiadał oczekiwaniom konkretnego spadkodawcy. Ma on jednak możliwość – w drodze testamentu – samodzielnego uregulowania porządku dziedziczenia i ukształtowania sytuacji prawnej swojego majątku, zgodnie z własnymi potrzebami. Zakres uprawnień, umożliwiający rozrządzenie majątkiem *mortis causa*, określa się mianem swobody testowania, która na gruncie prawa spadkowego jest jednym z przejawem autonomii woli podmiotów prawa cywilnego. Zasada swobody testowania nie została wyrażona wprost w żadnym przepisie prawnym, jednakże można ją wywieść z konstytucyjnej zasady prawa dziedziczenia, określonej w art. 21 Konstytucji RP³³².

Pojęcie swobody testowania może być rozpatrywane w dwóch ujęciach – szerokim (wolność dokonywania rozrządzeń na wypadek śmierci) oraz wąskim (wolność

---

³³¹ <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/552253,abc-notarialnego-rejestru-testamentow.html>, dostęp z dnia 21 grudnia 2019 r.

³³² Prawo dziedziczenia zostało również określone w art. 64 Konstytucji RP, jednakże przepis ten odnosi się do gwarancji ochrony wolności nabywania majątku po śmierci innej osoby, nie zaś do prawa dysponowania majątkiem na wypadek śmierci, o którym mowa w art. 21. (K. Zaradkiewicz, [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, art. 64, Nb 12). Jak wskazał Trybunał Konstytucyjnym w swoim wyroku z dnia 25 lutego 1999 r. (sygn. akt K 23/98, OTK 1999, Nr 2, poz. 25), prawo dziedziczenia określone w art. 64 Konstytucji RP "należy wiązać zarówno z własnością jak i innymi prawami majątkowymi. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż swoboda dziedziczenia gwarantowana jest w tym samym przepisie który mówi o własności i innych prawach majątkowych. Podobnie zagadnienie to ujęte zostało w art. 21 Konstytucji, gdzie łącznie wymienia się własność i dziedziczenie. Dopiero razem obydwie te pojęcia składają się na zasadę naczelną konstytucji".

dokonywania rozrządzeń w drodze testamentu)³³³. Polski system prawa przyjmuje węższe ujęcie, co oznacza, iż swobodę rozrządzeń na wypadek śmierci reguluje się wyłącznie poprzez testament. Przejawia się ona nie tylko w swobodzie co do treści testamentu, ale także tego czy w ogóle sporządzić testament, w jakiej formie i na rzecz kogo.

Szeroki zakres swobody testowania nie oznacza jej nieograniczonego charakteru. Ograniczenia mogą mieć różne podłoże i wynikać z:

1. potrzeby ochrony interesów osób najbliższych spadkodawcy³³⁴ - pozostawanie przez spadkodawcę z innymi osobami w określonych stosunkach prawnorodzinnych, może być źródłem obowiązków, które podlegają ochronie. Za życia spadkodawcy jest ona realizowana przez różne instytucje prawa rodzinnego, np. alimentację. Jednakże z chwilą jego śmierci ochrona ta przestaje działać, a jej funkcję (w pewnym zakresie) przejmuje prawo spadkowe, za pomocą m.in. systemu zachowku³³⁵. Zachówek jest konstrukcją prawną, która ze względu na interes małżonka lub najbliższych krewnych zmarłego, przyznaje tym osobom - niezależnie od woli testatora - skuteczne prawa *mortis causa*³³⁶;

---

³³³ M. Niedośpiał, *Swoboda testowania*, Bielko-Biała 2002, s. 79-80; M. Rzewuski, *Podpis...*, dz.cyt., s. 59.

³³⁴ Zdaniem B. Balzy, ograniczenie swobody testowania, w szczególności w obszarze dziedziczenia pomiędzy dziećmi i rodzicami, nie ma uzasadnienia merytorycznego. Zdaniem autora, zazwyczaj w chwili śmierci rodziców, dzieci są już dorosłe i niezależne finansowo. Nie ma zatem przesłanek uzasadniających konieczność ich partycypowania w podziale majątku po zmarłym rodzicu. Co więcej, jeżeli rodzica z dzieckiem łączyły silne relacje i więź emocjonalna, to niezależnie od zakresu swobody testowania, dziecko będzie mogło liczyć na proporcjonalny udział w podziale majątku rodzica, który zostanie wyrażony w testamencie. Jedynym wyjątkiem, jaki autor dostrzega w zakresie nieskrępowanej swobody testowania, dotyczy możliwości wykluczenia małżonka. Jego zdaniem, „małżonek zawsze powinien mieć określony udział w masie spadkowej, której wysokość powinna być skorelowana z długością trwania związku małżeńskiego”. Zgromadzony przez spadkodawcę majątek, rzadko kiedy jest efektem jego samodzielnej pracy. Jego pomnażanie nie byłoby możliwe bez wsparcia, pomocy i zaangażowania drugiej osoby, z którą spadkodawca spędził większą część życia. B. Balza, *Dziedziczenie transgraniczne. Między swobodą testowania a ograniczeniami wynikającymi z opodatkowania spadków* (rozprawa doktorska), Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków 2018, Repozytorium Instytucjonalne Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego <https://repozytorium.ka.edu.pl/handle/11315/28072>, s. 35. Tak również W. Borysiak, *Ochrona członków rodziny spadkodawcy na tle historycznoprawnym oraz prawnoporównawczym*, „Zeszyty Prawnicze UKSW” Nr 8.2/2008, s. 153.

³³⁵ Zob. szerzej O. Nowak, *Zachówek, rezerwa i roszczenia alimentacyjne – jak instytucje prawne służą ochronie rodziny w perspektywie prawnoporównawczej*, [w:] M. Niktowski, M. Szczepaniak, K. Wojdyło (red.), *Vademecum spadkowe – kto dziedziczy całość, a kto połowę?*, Zeszyt naukowy Naukowego Koła Cywilistów, Wrocław 2015 s. 86-100; B. Kucia, *Ograniczenia swobody testowania ze względu na ochronę interesów osób bliskich. Uwagi na tle wybranych systemów common law*, [w:] M. Butrymowicz, P. Kroczyk, *Prawne i ekonomiczne aspekty migracji*, Kraków 2016, s. 85–128.

³³⁶ Zdaniem E. Skowrońskiej-Bocian pogląd iż zachówek ogranicza swobodę testowania może zostać podzielony tylko w tym znaczeniu, że spadkobierca testamentowy (w związku z obowiązkiem zaspokojenia roszczenia o zachówek) uzyska mniejszą korzyść z dziedziczenia. Jednakże z formalnego punktu widzenia, zdaniem tejże autorki, swoboda testowania nie zostaje w żaden sposób ograniczona (E.

2. preferencji ustawodawcy odnośnie obywatelstwa potencjalnych spadkobierców – jak stanowi bowiem art. 7 ust. 3 ustawy z dnia 24 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców³³⁷ „Jeżeli cudzoziemiec, który nabył wchodzącą w skład spadku nieruchomość na podstawie testamentu, nie uzyska zezwolenia ministra właściwego do spraw wewnętrznych na podstawie wniosku złożonego w ciągu dwóch lat od dnia otwarcia spadku, prawo własności nieruchomości lub prawo użytkowania wieczystego nabywają osoby, które byłyby powołane do spadku z ustawy”. Oznacza to, nieuzyskanie zezwolenia lub niezłożenie wniosku w odpowiednim terminie pozbawia powołanego do spadku cudzoziemca, ze skutkiem wstecznym, prawa własności nieruchomości lub użytkowania wieczystego, które w takim przypadku nabędą spadkobiercy ustawowi. Powyższe ograniczenia, zdaniem S. Wójcika i F. Zolla budzą poważne wątpliwości nie tylko pod względem konstrukcyjnym, ale również w kontekście ich konstytucyjności, gdyż oprócz ograniczenia konstytucyjnego prawa swobody testowania nie chronią przy tym żadnego konstytucyjnego dobra³³⁸;
3. założeń techniki legislacyjnej - spadkodawca nie ma pełnej swobody w kształtowaniu treści testamentu, która - podobnie jak każda inna czynność prawna prawa cywilnego - musi spełniać wymogi ustawowe, określone w art. 58 § 1 i 2 KC. Oznacza to, że rozrządzenia zawarte w testamencie nie mogą się sprzeciwiać ani przepisom bezwzględnie obowiązującym, ani zasadom współżycia społecznego. Swobodę testowania ograniczają także szczegółowe przepisy prawa spadkowego, m.in. art. 923 § 1³³⁹, art. 927³⁴⁰, art. 942³⁴¹, art. 962³⁴², art. 964³⁴³, art. 968 § 1 KC³⁴⁴, a także wszystkie przepisy

---

Skowrońska-Bocian, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2009, s. 104). Jak wyjaśnia A. Doliwa, spadkodawca w dalszym ciągu ma przecież prawo zadysponowania swoim majątkiem na wypadek śmierci, powołania do dziedziczenia po sobie dowolnej osoby oraz rozrządzenia w testamencie całym swoim majątkiem (A. Doliwa, *Prawo spadkowe*, dz. cyt., s. 67).

³³⁷ (Dz.U. z 2017 r. poz. 2278 t.j.).

³³⁸ S. Wójcik, F. Zoll, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System Prawa Prywatnego. Tom 10. Prawo spadkowe*, Warszawa 2015, s. 341.

³³⁹ Nieważne jest rozrządzenie spadkodawcy wyłączające lub ograniczające uprawnienie bliskich do korzystania z mieszkania zmarłego, jeżeli mieszkały z nim do dnia jego śmierci.

³⁴⁰ Nie może być spadkobiercą osoba fizyczna, która nie żyje w chwili otwarcia spadku, ani osoba prawna, która w tym czasie nie istnieje.

³⁴¹ Testament może zawierać rozrządzenia tylko jednego spadkodawcy

³⁴² Zastrzeżenie warunku lub terminu, uczynione przy powołaniu spadkobiercy testamentowego, uważane jest za nie istniejące. Jeżeli jednak z treści testamentu lub z okoliczności wynika, że bez takiego zastrzeżenia spadkobierca nie zostałby powołany, powołanie spadkobiercy jest nieważne.

odnoszące się do formy testamentu, w zakresie której swoboda testowania jest w zasadzie wyłączona. Dokonanie rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci z naruszeniem tych przepisów, prowadzi do jego nieważności (art. 958 KC)

W doktrynie przyjmuje się, że na gruncie obowiązującego prawa, wskazane wyżej ograniczenia nie są ani liczne, ani zbyt daleko idące³⁴⁵. W ocenie autorki mogłyby być jeszcze bardziej marginalne, gdyby nie dość archaiczny katalog form testamentów, który *de facto* nie daje testatorowi zbyt wielkiego wyboru, stwarzając jednocześnie zagrożenie dla bezpieczeństwa obrotu prawnego.

W kontekście powyższych ograniczeń, mając również na uwadze postawioną w niniejszej rozprawie hipotezę badawczą, nasuwa się pytanie, czy wprowadzenie obowiązku rejestracji testamentów naruszałoby swobodę testowania. Asumptem do tych rozważań jest pogląd K. Osajdy, zgodnie z którym „obowiązek rejestracji testamentów, czy też powiązanie ważności lub skuteczności testamentu ze spełnieniem wymagania zarejestrowania go godzi w swobodę testowania”. Na poparcie swojego stanowiska podaje ten Autor następujące argumenty, których rozwiązanie zostanie zaproponowane w dalszej części pracy:

1. utrudnienie sporządzenia testamentu, zwłaszcza w odniesieniu do testamentów własnoręcznych;
2. naruszenie prywatności spadkodawcy, poprzez zmuszenie go do ujawnienia (choćby tylko uprawnionym osobom prowadzącym rejestr) co najmniej faktu sporządzenia aktu ostatniej woli;
3. utrudnienie odwołania testamentu i oceny, czy mimo pozostawania wpisu o sporządzeniu testamentu w rejestrze można uznać go za odwołany (a jeśli tak, to przy spełnieniu jakich przesłanek);
4. konieczność wprowadzenia specjalnej regulacji dotyczącej rejestracji testamentów szczególnych³⁴⁶.

---

³⁴³ Skutkiem postanowienia testamentu, przez które spadkodawca zobowiązuje spadkobiercę do zachowania nabytego spadku i do pozostawienia go innej osobie, jest to, że ta inna zostanie powołana do spadku na wypadek, gdyby spadkobierca nie chciał lub nie mógł być spadkobiercą.

³⁴⁴ Spadkodawca może przez rozrządzenie testamentowe zobowiązać spadkobiercę ustawowego lub testamentowego do spełnienia określonego świadczenia majątkowego na rzecz oznaczonej osoby. Nie może jednak postanowić, by własność rzeczy, będącej przedmiotem zapisu, przeszła - z mocy prawa - na zapisobiercę z chwilą otwarcia spadku.

³⁴⁵ S. Wójcik, F. Zoll, dz. cyt., s. 342; A. Doliwa, *Prawo spadkowe...*, dz. cyt., s. 66; E. Skowrońska-Bocian, *Prawo spadkowe...*, dz. cyt., s. 104.

³⁴⁶ K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny...*, dz. cyt., art. 941, Nt 96.

3. Pojęcie testamentu

Mimo iż żaden przepis prawa nie określa *expressis verbis* czym jest testament³⁴⁷, przyjmuje się, że jest to termin wieloznaczny³⁴⁸. Większość przedstawicieli doktryny opowiada się za dwojakim rozumieniem tego pojęcia – w kontekście czynności prawnej, poprzez którą spadkodawca określa losy swojego majątku na wypadek śmierci oraz w kontekście dokumentu, w którym zawarte zostało oświadczenie woli testatora³⁴⁹. Rzadko kiedy w piśmiennictwie można zetknąć się z innym poglądem w tym zakresie. Zdaniem J. Gwiazdomorskiego³⁵⁰, pojęciu „testament” przypisuje się tylko jedno znaczenie - czynności prawnej. Pogląd ten jednak, od niemal pół wieku, pozostaje odosobniony. Nie stanowi to żadnego zaskoczenia, gdyż trudno sobie wyobrazić taki tok rozumowania w kontekście m.in. art. 946 KC, w którym mowa jest o zniszczeniu testamentu w zamiarze odwołania czy art. 646 KPC, nakładającego obowiązek złożenia go w sądzie spadku. Te przepisy ewidentnie wskazują, że o testamencie można mówić również w kontekście dokumentu³⁵¹. Przy czym, jak wyjaśnia M. Niedośpiał, testamen-

---

³⁴⁷ Przygotowany przez J. Gwiazdomorskiego projekt prawa spadkowego z 1945 r. Zawierał definicję testamentu, zgodnie z którą testamentem był akt prawny jednostronny, przez który spadkodawca w sposób odwołalny rozporządzał swym majątkiem na wypadek swej śmierci (art. 61 § 1 projektu) – zob. szerzej A. Moszyńska, *Geneza prawa spadkowego w polskim kodeksie cywilnym z 1964 r.*, Toruń 2019, s. 39-40. Również § 553 Powszechnego Austriackiego Kodeksu Cywilnego z 1811 (JGS 1811/946) zawierał taką definicję, zgodnie z którą testamentem nazywano wyłącznie rozporządzenie ostatniej woli spadkodawcy, ustanawiające dziedzica, natomiast rozporządzenie zawierające tylko inne zarządzenia, nieustanawiające spadkobiercy, nazywano kodycylem. A. Liebeskind, *Ustawy cywilne obowiązujące w Małopolsce i na Śląsku Cieczyńskim*, Kraków 1937, s. 140. Powyższe rozróżnienie wśród rozrządzeń ostatniej woli spadkodawcy, jak wskazują S. Wójcik i F. Zoll, nie jest jednak powszechne. Nie jest ono znane większości systemom prawnym, w tym również prawu polskiemu. S. Wójcik, F. Zoll, [w:] B. Kordasiewicz (red.), dz. cyt. s. 342.

³⁴⁸ J. Waszczuk, *Szczególne formy testamentu w prawie włoskim*, „Zeszyty Prawnicze UKSW”, Nr 7.1/2007, s. 255, S. Wójcik, F. Zoll, [w:] B. Kordasiewicz (red.), dz. cyt., s. 341, Nb 12 ; M. Rzewuski, *Podpis...*, dz. cyt., s. 26; P. Śmiałek, *Wady oświadczenia woli a ważność testamentu*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury”, Zeszyt 3 (35)/2019, s. 66.

³⁴⁹ A. Doliwa, *Prawo spadkowe...*, dz. cyt., s. 69; M. Załucki, [w:] M. Załucki (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Legalis 2019, art. 941, Nb 3; E. Niezbecka, *Prawo spadkowe w zarysie*, Lublin 1998, s. 57; E. Skowrońska, *Forma testamentu w prawie polskim*, Warszawa 1991, s. 11 i 12; E. Skowrońska-Bocian, *Prawo spadkowe*, dz. cyt., s. 70; R. Szytk, *Testament notarialny*, [w:] R. Szytk (red.), *II Kongres Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej (Referaty i opracowania)*, Poznań – Kluczbork 1999, s. 354; M. Niedośpiał, *Testament w polskim prawie cywilnym – zagadnienia ogólne*, Kraków 1991, s. 14-16; J. Kuźmicka-Sulikowska, [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny...*, dz. cyt. art. 941, Nb 1; T. Sokołowski, [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom III. Komentarz. Art. 627–1088*, Legalis 2019, art. 941, Nb 5; K. Liżyńska, *Badanie autentyczności testamentu holograficznego*, Wrocław 2008, s. 11.

³⁵⁰ J. Gwiazdomorski, *Wykładnia przepisów o testamencie na tle uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego*, „Nowe Prawo” Nr 6/ 1973, s. 828–830.

³⁵¹ Z przepisów KC i KPC wynika, jak wyjaśnia A. Stempniak, że ustawy te ujmują pojęcie testamentu w dwóch znaczeniach – czynności prawnej oraz dokumentu obejmującego ową czynność. Przy czym testamentem w pierwszym znaczeniu, na ogół posługują się przepisy KC, natomiast w drugim – przepisy KPC, co szczególnie jest widoczne w przepisach normujących postępowanie w sprawie o ogłoszenie testamentu. A. Stempniak, *Postępowanie w sprawach o ogłoszenie testamentu – cz. I*, „Monitor Prawniczy” Nr 1/2007, s. 17. Przy czym, jak podkreśla Sąd Najwyższy, posłużenie się przez ustawodawcę poję-

tem, w sensie dokumentu, jest wyłącznie testament pisemny. W znaczeniu czynności prawnej występować będzie jedynie testament ustny, gdyż brak jest w tym przypadku testamentu w formie zmaterializowanej. Protokół testamentu ustnego (pismo prywatne stwierdzające treść testamentu ustnego) nie jest testamentem ani w znaczeniu czynności prawnej, ani dokumentu. Może być jedynie traktowany jako dokument prywatny w rozumieniu art. 245 i 253 KPC³⁵², którego waga porównywalna jest ze stwierdzeniem treści testamentu przez sąd w trybie przewidzianym w art. 952 § 3 KC³⁵³.

Opisane powyżej sposoby rozumienia pojęcia testamentu są ze sobą ściśle powiązane. Jednakże w przypadku sporządzenia przez spadkobiercę kilku jednobrzmiących dokumentów testamentowych pojawiają się wątpliwości – czy doszło do sporządzenia jednego testamentu czy też kilku. Na praktyczną doniosłość tego zagadnienia, szczególnie w kontekście zniszczenia jednego z dokumentów z zamiarem odwołania testamentu, zwracają uwagę S. Wójcik i F. Zoll³⁵⁴. W powołanym przez nich postanowieniu, Sąd Najwyższy uznał, iż odwołanie jednego z kilku sporządzonych testamentów, identycznych co do treści, nie pozbawia ważności pozostałych. Z faktu odwołania jednego z testamentów nie można zatem *a priori* założyć woli odwołania w ten sam sposób pozostałych testamentów - chyba że co innego wynika z okoliczności konkretnego przypadku³⁵⁵.

W literaturze przedmiotu występują również inne koncepcje postrzegania testamentu – jako rzeczy³⁵⁶ czy nawet jako oświadczenia woli³⁵⁷. Najczęściej jednak określenie „testament” używane jest w pierwszym kontekście znaczeniowym, tj. czynności prawnej, której można przypisać następujące cechy:

- charakter *mortis causa*, co oznacza, że wywołuje skutki dopiero z chwilą śmierci spadkodawcy (art. 941 KC);

---

ciem testamentu jako dokumentu (art. 946 KC) nie oznacza, iż „stanowi on rzecz ruchomą w rozumieniu kodeksu cywilnego, gdyż brak mu konstytutywnej cechy takiego przedmiotu, tj. możliwości samodzielnego występowania w obrocie. Z tego punktu widzenia nie przedstawia wartości majątkowej (tzw. sprzedażnej) oraz nie może -jak papiery wartościowe - pełnić funkcji płatniczej i zastępować pieniądza w sensie możliwości umarzania zobowiązań. (...) Testament jako dokument stanowi formę, w której pod rygorem nieważności powinna być wyrażona jednostronna czynność prawna na wypadek śmierci”. Wyrok SN z dnia 27 czerwca 2007 r., sygn. akt II CSK 121/07, Legalis nr 101987. W kanwie tej sprawy została rozstrzygnięta kwestia braku roszczenia o znaleźne w przypadku odnalezienia testamentu.

³⁵² M. Niedośpiał, *Testament jako dokument prawny (zagadnienia dowodowe i procesowe testamentu)*, Kraków 1999, s. 7.

³⁵³ Postanowienie SN z dnia 13 maja 1999 r., sygn. akt III CKN 231/98, Legalis nr 44662.

³⁵⁴ S. Wójcik, F. Zoll, dz. cyt., s. 342.

³⁵⁵ Postanowienie SN z dnia 30 czerwca 1972 r., sygn. akt I CR 403/72, Legalis nr 16359.

³⁵⁶ G. Wolak, *Testament a znaleźne. Glosa do wyroku SN z dnia 27 czerwca 2007 r., II CSK 121/07*, „Edukacja Prawnicza” Nr 3/2013, s. 34; M. Rzewuski, *Podpis...*, dz. cyt., s. 41.

³⁵⁷ M. Rzewuski, tamże, s. 46 i n.; K. Osajda, *Testamenty wspólne*, Warszawa 2005, s. 68.

- odwołalność, która wyraża się w tym, że spadkodawca może w każdej chwili odwołać zarówno cały testament, jak i jego poszczególne postanowienia (art. 943 KC);
- jednostronność, przejawiająca się w tym, że oświadczenie woli testatora nie jest składane innej osobie³⁵⁸;
- ściśle osobisty charakter oznaczający brak możliwości sporządzenia (i odwołania) testamentu przez przedstawiciela (art. 944 § 2 KC) oraz wspólnie z inną osobą (art. 943 KC)³⁵⁹;
- poddanie licznym rygorom formalnym, których niedopełnienie prowadzi do nieważności testamentu (art. 958 KC).

4. Wymogi formalne testamentu

W kontekście niniejszego rozdziału, ale także i całej pracy, szczególnie istotna jest ostatnia wymieniona cecha testamentu jako czynności prawnej. Celem wyznaczonego przepisami kodeksu cywilnego rygoryzmu formalnego testamentu jest – jak podkreśla Sąd Najwyższy – „stworzenie możliwie najdalej idących gwarancji, aby porządek dziedziczenia kształtowany był zgodnie z rzeczywistą wolą spadkodawcy”³⁶⁰. To właśnie ochrona obrotu prawnego uzasadnia wprowadzenie przymusu na płaszczyźnie formy czynności prawnej – zarówno tej *inter vivos*, jak i *mortis causa*. Jak wyjaśnia M. Załucki, „w niektórych wypadkach osoba składająca oświadczenie woli powinna być chroniona z powodu ryzyka związanego z daną czynnością przed nieprzemyślanymi lub zbyt pośpieszonymi zobowiązaniami”³⁶¹. Jako że testament zajmuje wśród czynności prawnych szczególne miejsce, również szczególne znaczenie ma związany z jego sporządzeniem rygoryzm formalny. Umożliwia bowiem wierne odtworzenie oświadczenia woli testatora w sytuacji, gdy „uzyskanie od niego wyjaśnień co do treści tego oświadczenia nie jest już możliwe”³⁶². Sąd Najwyższy, w cytowanej powyżej uchwale, przed-

³⁵⁸ Należy jednak podkreślić fakt, iż osoby, w obecności których testator składa oświadczenie woli (świadkowie, notariusz czy urzędnik administracji samorządowej), nie pełnią funkcji adresata tego oświadczenia.

³⁵⁹ Dopuszczalne jest skorzystanie przez testatora z pomocy innych osób (np. notariusza czy adwokata w celu uzyskania odpowiednich informacji dotyczących faktycznych i prawnych konsekwencji złożonego oświadczenia ostatniej woli), jednakże sporządzenie testamentu na podstawie sugestii osób trzecich, może doprowadzić do nieważności sporządzonego testamentu. Zob. S. Wójcik, *Rola notariusza w sprawach spadkowych*, „Rejent” Nr 4-5/1996, s. 158–160; Postanowienie SN z dnia 22 stycznia 1974 r., sygn. akt III CRN 326/73, Legalis nr 17694.

³⁶⁰ Uchwała (7) Sądu Najwyższego z dnia 23 listopada 2001 r., sygn. akt III CZP 54/01, Legalis nr 51113.

³⁶¹ M. Załucki (red.), *Kodeks cywilny...*, dz. cyt., art. 958, Nb 2.

³⁶² J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe w zarysie*, Warszawa 1968, s. 119.

stawia szereg funkcji, jakie pełnią przepisy o formie testamentu. Po pierwsze, ich celem jest skłonienie spadkodawcy do „dojrzałego rozważenia doniosłości zamierzonej czynności”. Po drugie, ułatwiają zbadanie woli testowania danego spadkodawcy oraz woli sporządzenia testamentu w określonej treści. Po trzecie, minimalizują ryzyko wystąpienia sytuacji, w których spadkodawcy zostanie podsunęty gotowej treści testament, sporządzony przez inne osoby. Sporządzenie testamentu w formie określonej przepisami prawa, ma – jak podaje dalej Sąd Najwyższy – „ułatwić dowód sporządzenia, autentyczności i treści testamentu oraz utrudnić podsuniecie testamentów sfalszowanych, jak również zapobiec ujemnym skutkom ukrycia, zniszczenia lub zaginięcia testamentu”.

Nie do końca można jednak zgodzić się z ostatnim poglądem, gdyż jak pokazuje praktyka, niektóre formy testamentu przewidziane w polskim kodeksie cywilnym nie chronią przed fałszerstwami, a wręcz je ułatwiają, np. testamenty w formie ustnej. Z kolei inne formy, podróżny czy wojskowy, *de facto* nie występują w obrocie prawnym, stwarzając jedynie iluzję bogatego katalogu form. Stąd też niezbędne jest uaktualnienie przepisów dotyczących formy testamentu, dostosowanie ich do obecnych realiów oraz umożliwienie za ich pomocą rejestracji wszystkich rozrządzeń majątkiem na wypadek śmierci, by rzeczywiście zapobiec ich fałszowaniu oraz ujemnym skutkom ukrycia, zniszczenia lub zaginięcia, o których mówi Sąd Najwyższy w uchwale.

Jak słusznie podkreśla J. Rudnicki - czynności prawne, które wiążą się z restrykcyjnymi wymogami formalnymi, najlepiej spełniają przesłanki bezpieczeństwa obrotu prawnego. Ta zasada odnosi się także do testamentów. Zbytni formalizm może jednak również powodować trudności w testowaniu, a czasem nawet tę czynność unieвозмоwić, prowadząc w rezultacie do naruszenia jednego z podstawowych aspektów może swobody testowania, przejawiającego się w tym, że dana osoba może zostać pozbawiona możliwości złożenia ważnego oświadczenia woli do ostatniej chwili życia³⁶³. Inaczej rzecz ujmując można więc powiedzieć, że wypracowywanie przepisów o formie testamentu wiąże się z koniecznością rozstrzygnięcia konfliktu między przedstawionym aspektem swobody testowania a wartością, którą jest bezpieczeństwo obrotu prawnego. Niewątpliwie mniej rygorystyczne formy testamentu w większej mierze umożliwiają testowania do ostatnich chwil życia spadkodawcy, jednocześnie jednak również są bar-

---

³⁶³ J. Rudnicki, *Rola formy testamentu. Uwagi na tle porównawczym*, „Forum Prawnicze” Nr 2/2013, s. 36.

dziej narażone na ewentualność fałszerstwa lub zniekształcenia treści testamentu. Z tego względu stwarzają zagrożenie dla bezpieczeństwa obrotu prawnego³⁶⁴.

Przepisy regulujące formę testamentu, jak słusznie zauważa P. Cybula, dostarczają wielu pytań i wątpliwości, głównie w kontekście tego czy obecne regulacje zostały dokonane w prawidłowy sposób, tj. czy przepisy te są w stanie zapewnić bezpieczne sporządzenie testamentu, czy odpowiadają potrzebom społeczeństwa oraz czy uwzględniają rozwój techniki³⁶⁵. Część z tych wątpliwości rozstrzyga bogate orzecznictwo, wspierane poglądami doktryny, która zgłasza trojaki rodzaj postulatów w tym zakresie. Pierwszy postulat dotyczy likwidacji niektórych form, głównie testamentu ustnego. Drugi odnosi się do wprowadzenia do kodeksu cywilnego nowych, bardziej nowoczesnych form, które bardziej odpowiadają potrzebom społecznym i które wykorzystują nowoczesne technologie. Ostatni postulat przewiduje modyfikację dotychczasowych form, bez konieczności ich usuwania z kodeksu³⁶⁶.

Ta część pracy została poświęcona analizie form testamentów, przede wszystkim w kontekście zapewniania przez nie bezpieczeństwa obrotu prawnego, jak również ich ewentualnej rejestracji w NORT bądź innym rejestrze testamentów, jeżeli takowy zostałby utworzony.

4.1. Testamenty zwykłe

Formy testamentu, przewidziane w polskim kodeksie cywilnym, dzielą się na zwykłe – które mogą zostać sporządzone w każdym czasie, bez żadnych ograniczeń oraz szczególne – których sporządzenie dozwolone jest jedynie w określonych okolicznościach. Do zwykłych form testamentów należą: testament holograficzny (własnoręczny), notarialny i allograficzny.

4.1.1. Testament holograficzny

Testament holograficzny, czyli własnoręczny, jest jedną z najczęściej występujących w praktyce form testamentów³⁶⁷. Bezpłatność, dowolność miejsca i czasu spo-

---

³⁶⁴ Tamże, s. 36.

³⁶⁵ P. Cybula, *Oświadczenie ostatniej woli wobec marszałka województwa (art. 951 k.c.). Pytanie o sens i przyszłość regulacji*, [w:] M. Kućka, K. Pałka (red.), *Nie tylko hipoteka... Zeszyt jubileuszowy dedykowany Profesorowi Jerzemu Pisulińskiemu*, Warszawa 2015, s. 43.

³⁶⁶ Tamże.

³⁶⁷ Ta forma testamentu funkcjonuje (z pewnymi różnicami) w większości europejskich ustawodawstw. W Portugalii i Niderlandach nie można sporządzić testamentu własnoręcznego, gdyż przy dokonywaniu tej czynności obligatoryjnie jest wymagany udział notariusza. Natomiast Kodeks Federacji Rosyjskiej wyjątkowo zezwala na zachowanie „prostej formy pisemnej” w stanie zagrożenia życia testatora. Tak

rządzenia, brak wymogu obecności świadków to tylko niektóre jego zalety, które choć liczne, nie gwarantują w pełni realizacji ostatniej woli testatora. Testamenty te są bowiem często obarczone błędami formalnymi, gdyż sporządzane są bez pomocy profesjonalisty, a dokonana przez testatora interpretacja przepisów niekoniecznie jest prawidłowa³⁶⁸. Brak ogólnej wiedzy na temat tej czynności *mortis causa* może prowadzić do nieważności testamentu własnoręcznego, nawet przy znajomości przepisu art. 949 KC, np. gdy testament, choć sporządzony w całości pismem ręcznym, podpisany i opatrzony datą, zawiera rozrządzenia dwóch osób³⁶⁹. Druga kwestia, na którą już wielokrotnie zwracano uwagę w niniejszej pracy, aby ostatnia wola spadkodawcy została zrealizowana, nie wystarczy sporządzenie ważnego testamentu. Musi on zostać przede wszystkim ujawniony po śmierci testatora. Dążenie spadkodawcy do zachowanie w tajemnicy faktu sporządzenia testamentu może niestety prowadzić do tego, że spadkobiercy albo w ogóle nie dowiedzą się o jego istnieniu, albo dowiedzą się z dużym opóźnieniem. Może również zdarzyć się tak, że testament celowo zostanie ukryty bądź zniszczony, a w związku z tym, że nikt nie został poinformowany przez spadkodawcę o fakcie testowania, dojdzie do dziedziczenia ustawowego, z którego testator świadomie zrezygnował. Co więcej, samodzielne dokonanie tej czynności prawnej *mortis causa*, bez odpowiedniej znajomości reguł prawa spadkowego i poszczególnych jego instytucji, może prowadzić do nieważności testamentu. Testator natomiast przez lata może pozostawać w złudnym przeświadczeniu, że odpowiednio zabezpieczył losy swojego majątku na wypadek śmierci.

Testament własnoręczny, tylko *prima facie* stanowi prostą, niedostarczającą żadnych trudności interpretacyjnych, formę testamentu³⁷⁰. Nad wieloma aspektami, z pozoru tak prostej formy, licznie pochylali się przedstawiciele doktryny. Sama kwestia podpisu na testamencie własnoręcznym stała się tematem obszernej monografii M.

---

sporządzony testament musi zostać napisany i podpisany w obecności dwóch świadków. J. Turłukowski, *Sporządzenie testamentu w praktyce*, Warszawa 2009, s. 13-14.

³⁶⁸ Obecnie nie jest znana praktyka, o której wspomina J. Turłukowski, gdy testator po spisaniu testamentu własnoręcznego wręczał go notariuszowi do akceptacji. Tamże, s. 13.

³⁶⁹ Bezwzględny zakaz sporządzania własnoręcznych testamentów wspólnych małżonków nie aprobuje M. Rzewuski, którego zdaniem zakaz ten jest szczególnie krzywdzący dla małżonków, chcących rozrządzić wspólnym majątkiem na wypadek śmierci, a którzy przecież posiadają przywileje w obrocie *inter vivos* - takie jak np. Wspólne rozliczenie małżonków. Autor opowiada się zatem za ograniczeniem niniejszego zakazu, "jedynie do ewidentnych, przejawionych wypadków "wspólnego" testowania, np. gdy dwie osoby lub więcej osób razem testują, używając czasowników w liczbie mnogiej, np. "powołujemy", "zapisujemy", "oświadczamy" itp. M. Rzewuski, *Wspólne testamenty holograficzne*, „Radca Prawny” nr 1/2012, s. 11 D.

³⁷⁰ Jak słusznie zauważa K. Franczuk, „problemy, jakie nastąpić może konieczność ustalenia cechy własnoręczności rozmywa to mylne wyobrażenie”.

Rzewuskiego pt. „Podpis spadkodawcy na testamencie własnoręcznym”³⁷¹, w której zostały szczegółowo omówione kwestie istoty i funkcji podpisu spadkodawcy, sposobów jego weryfikacji, miejsca jego złożenia oraz porównano go z innymi graficznymi „oznaczeniami” spadkodawcy, które są stale wykorzystywane w obrocie *inter vivos*.

Podstawowym wymogiem formalnym testamentu holograficznego, jak wskazuje etymologia pojęcia „holograficzny”³⁷², jest własnoręczne jego spisanie. Warunek ten zostanie spełniony, gdy testator dokona tego samodzielnie pismem ręcznym. Niespełnienie tego wymogu prowadzić będzie do nieważności testamentu. W związku z czym niedozwolone jest jego sporządzenie ani na maszynie³⁷³, ani czyjąś ręką - doktryna prezentuje w tej kwestii trzy stanowiska³⁷⁴. Pierwsze, rygorystyczna, zgodnie z którym żadna pomoc testatorowi nie jest dozwolona. Drugie, liberalne, dopuszczające możliwość tylko takiej pomocy testatorowi, która zapewnia zachowanie w piśmie jego cech osobistych. Oraz ostatnie, pośrednie, wyróżniające pomoc czynną (prowadzenie ręki testatora, co jest niedopuszczalne) i bierną (uznawana za dopuszczalną³⁷⁵, gdy polega wyłącznie na podtrzymaniu ręki testatora – przy czym, jak podkreślają szwajcarscy komentatorzy, owa pomoc ma się ograniczać do wsparcia drżącej ręki a nie jej prowadzenia)³⁷⁶.

Aspekt własnoręczności może być problematyczny w przypadku osób kalekich. Co prawda warunek własnoręczności zostanie spełniony, gdy testator, będący osobą

---

³⁷¹ M. Rzewuski, *Podpis...*, dz. cyt.

³⁷² *Holos* po grecku oznacza całkowity, kompletny (gr. *χολ'ος*), natomiast *grapho* to zapis (gr. *γραφειν*) S. Clowney wskazuje, że w starszych publikacjach można spotkać się również z określeniem „olograficzny” S. Clowney, *In their own hand: an analysis of holographic wills and homemade willmaking*, "Real Property, Trust and Estate Law Journal" Nr 1/2008, s. 32.

³⁷³ W tej kwestii wypowiedział się Sąd Najwyższy w swoim postanowieniu z dnia 2 kwietnia 1998 r., sygn. akt i CKU 16/98, Legalis nr 117893, w którym stwierdza, iż „dokument zatytułowany „testament”, obejmujący spisane na maszynie oświadczenie o ofiarowaniu na wypadek śmierci określonego majątku, z zamieszczonym poniżej potwierdzeniem własnoręczności podpisu ofiarodawcy przez sekretarza Gminy, nie czyni zadość wymaganiom przewidzianym w prawie polskim co do formy testamentu”. Jak słusznie jednak wyjaśnia M. Załucki, funkcją prawa spadkowego jest przede wszystkim urzeczywistnienie ostatniej woli spadkodawcy. Stąd też w niniejszej sprawie Sąd mógłby życzliwie podejść do zasady *favor testamenti* i uznać takie rozrządzenie za ważne, mimo pozornej sprzeczności oświadczenia z treścią art. 949 KC. Podpis spadkodawcy został bowiem poświadczony przez sekretarza Gminy, co stanowi wiarygodny dowód testowania spadkodawcy. Wykazanie dowodami zewnętrznymi czynności pisania oświadczenia *mortis causa* na maszynie, jak wyjaśnia dalej M. Załucki, "zdaje się mieścić w aktualnie panujących przekonaniach co do konieczności utrzymania testamentu w mocy. M. Załucki, *Kodeks cywilny...*, dz. cyt., art. 949, Nb 5.)

³⁷⁴ Stanowisko rygorystyczne prezentuje K. Knoppek (K. Knoppek, *Dokument w procesie cywilnym*, Poznań 1993, s. 42); stanowisko liberalne wyraża F. Rosengarten (F. Rosengarten, *Podpis na testamencie*, "Nowe Prawo" Nr 3/1983, s. 136), natomiast przedstawicielem pośredniego stanowiska jest J. Kaspryszyn (J. Kaspryszyn, *Podpis własnoręczny jako element zwykłej formy pisemnej czynności prawnych*, Warszawa 2007, s. 109-110).

³⁷⁵ M. Rzewuski, *Podpis...*, dz. cyt., s. 139

³⁷⁶ M. Rzewuski, Tamże, s. 139-140. Jak podaje dalej autor, ręka testatora nie może być jedynie „osadą przyboru piśmienniczego”, bez możliwości świadomego kierowania wypowiedzią tekstową.

z niepełnosprawnością, sporządzi testament z użyciem protezy lub innej części ciała niż ręka – np. nogą, ustami – jeżeli sprawnie się nimi posługuje³⁷⁷. Problem pojawia się w sytuacji, gdy testator nie posiada umiejętności posługiwania się protezą bądź inną częścią ciała, w takim stopniu, który umożliwiłby mu spisanie oświadczenia *mortis causa*, bądź pismo to byłoby w takim stopniu zniekształcone³⁷⁸, że nie oddawałoby jego indywidualnego charakteru. Jak wyjaśnia bowiem A. Leszczyńska, „do wypracowania własnego charakteru pisma niezbędne jest sprawne posługiwanie się częścią ciała, która pisanie umożliwia. i tak testament sporządzony przez osobę posługującą się jedynie nogą, jednakże robiącą to ze sprawnością równą tym, którzy nie są osobami kalekimi może o wiele lepiej odzwierciedlać cechy indywidualne pisma spadkodawcy niż testament sporządzony przez osobę, która nie nauczyła się jeszcze posługiwać inną częścią ciała niż ta, której zwykle używała do pisania”³⁷⁹. O ile uznaje się, że samo zniekształcenie pisma nie prowadzi do kwestionowania jego wagi prawnej³⁸⁰, a tym samym do uznania testamentu własnoręcznego za nieważny, to jednak inaczej należy ocenić sytuację, gdy pismo testatora będzie całkowicie nieczytelne. Powyższe doprowadzi do bezskuteczności testamentu, gdyż nie będzie możliwe zapoznanie się z ostatnią wolą testatora, w konsekwencji czego nie będzie ona mogła zostać zrealizowana³⁸¹.

Następnym wymogiem formalnym testamentu własnoręcznego³⁸², który dostarcza problemów interpretacyjnych, jest podpis testatora. Powyższe wynika przede wszystkim z braku legalnej definicji podpisu w prawie polskim. Ustawodawca nie określił bowiem czym jest podpis ani jakimi cechami powinien się on charakteryzować. Na powyższe zwrócił uwagę również Sąd Najwyższy w jednej ze swoich uchwał, w której wyjaśnia, iż przepisy prawa cywilnego, przykładowo w art. 78 KC, art. 1 pkt 8

---

³⁷⁷ S. Wójcik, F. Zoll, dz.cyt., s. 365, M. Zelek [w:] M. Zelek (red.), *Spadek i Testament: poradnik praktyczny*, Warszawa 2012, s. 131; K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny...*, dz. cyt., dz. cyt., art. 949, Nt 8; E. Skowrońska-Bocian, J. Wierciński, [w:] J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz, t. IV*, LEX 2017, art. 949, Nb 14; P. Książak, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2017, s. 192.

³⁷⁸ Co również może mieć miejsce w przypadku osób chorych bądź w podeszłym wieku.

³⁷⁹ A. Leszczyńska, *Dopuszczalność sporządzenia testamentu holograficznego w przypadku osób kalekich, a kto połowę?*, Zeszyt naukowy Naukowego Koła Cywilistów, Wrocław 201, s. 44.

³⁸⁰ K. Górską, *Zachowanie zwykłej formy pisemnej czynności prawnych*, Warszawa 2007, s. 144.

³⁸¹ K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny...*, dz. cyt., art. 949, Nt 10; E. Skowrońska-Bocian, J. Wierciński, [w:] J. Gudowski (red.), dz. cyt., art. 949, Nt 18.

³⁸² Jak zauważył Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 5 czerwca 1992 r. (sygn. akt III CZP 41/92, Legalis nr 27723), poza obowiązkiem własnoręcznego sporządzenia i postawienia daty, podpis jest jednym z warunków formalnych testamentu holograficznego, pełniący szereg funkcji. „Z jednej strony zabezpiecza pismo przed zmianami, szczególnie przez dopisanie czegokolwiek. Z drugiej zaś wskazuje, że oświadczenie woli zostało złożone i jest zupełne, że jego zewnętrzny wyraz jest zgodny z wolą rzeczywistą i jest autentyczny. Wreszcie podpis jest uroczystym znakiem powagi i dojrzałości wyrażonego rozrządzenia”.

Prawa wekslowego³⁸³, art. 44 PrNot, mówią jedynie ogólnie o "podpisie", nie wskazując z reguły z jakich elementów powinien się on składać. Natomiast tam, gdzie ustawodawca ma na myśli określone elementy podpisu, wyraźnie je wymienia, jak chociażby w art. 79 KC. Tak więc, zdaniem Sądu Najwyższego, brak jest podstaw do przyjęcia, że użyte w kodeksie cywilnym określenia "podpis" lub "podpisze", mają oznaczać jakąś ustawowo określoną, jednoznaczną formę podpisu, obejmującą co najmniej nazwisko, jak to przewidywał § 578 austriackiego kodeksu cywilnego (obowiązujący na południowych ziemiach Polski do dnia 31 grudnia 1946 r.), zgodnie z którym testament holograficzny testator powinien "podpisać własnoręcznie swym nazwiskiem". Jak słusznie zauważa dalej Sąd Najwyższy, „gdyby użyte w innych przepisach tego kodeksu słowo "podpis" lub "podpisze" oznaczało podpis co najmniej nazwiskiem, wówczas przepis § 578, nakazujący taką formę podpisu, byłby zbędny”. Zgodnie z utrwaloną praktyką obrotu, jak wskazuje Sąd Najwyższy, „za ważny podpis uważa się nie tylko podpis imieniem i nazwiskiem lub podpis samym nazwiskiem, lecz także - i najczęściej - skrót podpisu ("podpis nieczytelny"), którego wystawca zwykle używa przy podpisywaniu dokumentów i który jest "godłem" jego podpisu”³⁸⁴. Zgodnie z powyższym należałoby uznać, że każda z wymienionych postaci podpisu może być uznana za podpis w rozumieniu art. 959 § 1 KC.

Odmienne poglądy prezentują jednak przedstawiciele doktryny. Zdaniem A. Szpunara „podpis nie musi być całkiem wyraźny, ale powinien wyglądać tak, aby każdy znający nazwisko spadkodawcy mógł je odczytać”. Autor ten jednoznacznie opowiada się przeciwko składaniu podpisów nieczytelnych, skrótów podpisów (paraf) czy ograniczaniu się do inicjałów imienia i nazwiska³⁸⁵. Jak jednak dalej podkreśla, „przytoczone zasady są jednak różnie rozumiane w orzecznictwie i nauce”. Za takim rozumieniem „podpisu” opowiadają również autorzy komentarzy do Kodeksu postępowania cywilnego, K. Kołakowski i M. Jędrzejewska, wskazując, że podpis własnoręczny musi nosić indywidualne cechy, utrudniające jego podrobienie, ale jednocześnie powtarzalne, pozwalające odróżnić go od innych. Litery składające się na podpis powinny umożliwić identyfikację podpisującego, co nie będzie możliwe w sytuacji posłużenia się parafą,

---

³⁸³ Ustawa z dnia 28 kwietnia 1936 r., (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 160).

³⁸⁴ Uchwała SN (7) z dnia 28 kwietnia 1973 r., sygn. akt III CZP 78/72, Legalis nr 17109.

³⁸⁵ A. Szpunar, *Forma podpisu na testamencie własnoręcznym*, „Rejent” Nr 3/1993, s. 10.

samym imieniem bądź inicjałami. Jak podkreślają autorzy, podpis musi składać się z liter (a nie znaków), by pozwalały one na przyporządkowanie ich do nazwiska³⁸⁶.

Bardziej liberalne stanowisko prezentuje F. Rosengarten, zdaniem którego nieczytelny podpis (pod dowolną postacią pisanego znaku ręcznego) może pozwolić na identyfikację podpisującego, jeżeli:

1. był stale przez niego używany;
2. był znany szerszemu kręgowi osób;
3. jego wzór złożony jest w urzędzie, przedsiębiorstwie lub innej instytucji,
4. identyfikacja podpisującego możliwa jest na podstawie treści podpisanego dokumentu;
5. obok nieczytelnego podpisu wypisano lub wyciśnięto imię i nazwisko (czy też tylko nazwisko) podpisującego³⁸⁷.

Kwestia czytelności podpisu to nie jedyny problem, z którym musi mierzyć się testator. Równie istotne jest miejsce złożenia podpisu, który pod rygorem nieważności powinien być złożony, jak sama nazwa wskazuje, pod pismem zawierającym rozrządzenie na wypadek śmierci³⁸⁸. Zamieszczenie podpisu w innym miejscu nie będzie automatycznie skutkować nieważnością testamentu, jeżeli związek jego treści z podpisem będzie oczywisty. Jak słusznie wyjaśnia Sąd Najwyższy, „we wszystkich przypadkach, w których podpis testatora nie został umieszczony bezpośrednio pod tekstem rozrządzenia (np. na końcu listu zawierającego rozrządzenie, obok ukończenia pisma, na drugiej stronie karty, w znacznej odległości od pisma, bez przekreślenia wolnego miejsca), do sądu należy ocena przedkładanego dokumentu i wyprowadzenie wniosku, czy związek między podpisem a pismem zawierającym treść testamentu jest tak ścisły, aby bez wątpliwości stwierdzić, że podpis wyraża *animus signandi* spisane przez testatora rozrządzenia. Zerwanie przy tym zarówno więzi przestrzennej, np. przez złożenie podpisu na innej karcie albo tylko na kopercie, w której mieści się testament, jak i podważenie związku intelektualnego, np. przez taki sposób podpisania, że znak ten mógłby pełnić inną rolę (przykładowo: rolę adresu, określać tylko tego, do kogo należy

---

³⁸⁶ K. Kołakowski, [w:] K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz do art. 1-505*¹⁴, Warszawa 2006, s. 510-511; M. Jędrzejewska [w:] T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV. Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, Warszawa 2006, s. 329.

³⁸⁷ F. Rosengarten, *Podpis i jego znaczenie w prawie cywilnym*, „Palestra” Nr 17/1973, s. 11.

³⁸⁸ Uchwała SN (7) z dnia 5 czerwca 1992 r. III CZP 41/92, Legalis nr 27723.

dokument), stanowiłoby przeszkodę do uznania, że oceniany testament spełnia wymagania formalne określone w art. 949 § 1 KC³⁸⁹.

Ostatnią przesłanką ważności testamentu, zgodnie z art. 949 KC, jest opatrzenie go datą, na podstawie której można ustalić:

- czy testator w chwili sporządzania testamentu miał zdolność testowania
- kolejność następujących po sobie testamentów.

Przy czym brak tej daty, tylko wtedy będzie pociągał za sobą nieważność testamentu, gdy postępowanie sądowe nie doprowadzi do usunięcia wątpliwości, co do zdolności spadkodawcy do sporządzenia testamentu, co do treści testamentu lub co do wzajemnego stosunku kilku testamentów. Przy ich wyjaśnianiu sąd bierze pod uwagę także dowody wskazujące datę sporządzenia testamentu³⁹⁰.

Ustawodawca nie wskazał jednak co zawiera się w pojęciu „data”. Zgodnie z poglądem Sądu Najwyższego, wyrażonym w uzasadnieniu uchwały z dnia 30 września 1971 r.³⁹¹, należy przyjąć, że „testament jest opatrzony datą w rozumieniu art. 949 § 1 KC, jeżeli zawiera dzień, miesiąc i rok jego sporządzenia. Normalnie bowiem przez datę rozumie się termin kalendarzowy jakiegoś zdarzenia, oznaczenie dnia, miesiąca i roku jakiegoś wypadku, wyrobienia dokumentu, napisania listu itp. Ustawodawca bowiem, używając terminu "data", nie wskazał, co należy rozumieć przez ten termin. Jeżeli ustawodawca chciałby dodać inne znaczenie terminowi "data" użytemu w art. 949 KC, niż ma ono w potocznym języku, to dałby temu wyraz, tak jak uczynił to np. W art. 36 ustawy o księgach wieczystych i hipotece, gdzie zamiast terminu "data" posługuje się terminem "chwila", przez co rozumie chwilę wpływu wniosku o wpis do właściwego sądu”. Jak zauważa jednak M. Krawczyk, nawet tak precyzyjne oznaczenie daty, w przypadku sporządzenia przez testatora w danym dniu więcej niż jednego testamentu, nie będzie wystarczające do określenia kolejności dokonywanych rozrządzeń na wypadek śmierci³⁹².

Spełnienie wymienionych wyżej wymogów jest szczególnie istotne w kontekście możliwości poprawnego zidentyfikowania osoby spadkodawcy, uprawdo-

---

³⁸⁹ Tamże.

³⁹⁰ Uchwała SN (7) z dnia 23 października 1992 r., sygn. akt III CZP 90/92, Legalis nr 27853.

³⁹¹ Sygn. akt III CZP 56/71, Legalis nr 15712.

³⁹² M. Krawczyk, *Testament własnoręczny w świetle regulacji kodeksowej, poglądów doktryny i orzecznictwa Sądu Najwyższego*, „Zeszyty Naukowe Akademii Podlaskiej. Seria Administracja i Zarządzanie” Nr 80/2009, s. 128.

podobnienia jego woli i świadomości testowania³⁹³ oraz kontroli autentyczności i oryginalności dokumentu zawierającego rozrządzenie spadkodawcy. Pominięcie któregośkolwiek z istotnych elementów sporządzenia testamentu własnoręcznego, mogłoby, zdaniem A. Leszczyńskiej, „budzić wątpliwości co do prawidłowości zidentyfikowania testatora, a to z kolei mogłoby prowadzić do zbyt wielu nieścisłości w późniejszym postępowaniu spadkowym”³⁹⁴. Stwarzałoby to ryzyko sfalszowania sporządzonego testamentu bądź posłużenia się testamentem, którego w rzeczywistości testator nie sporządził. W stosunku do testamentu holograficznego przyjmuje się bowiem domniemanie autentyczności³⁹⁵, że pochodzi on od osoby, która go podpisała³⁹⁶. W związku z powyższym nie jest znana skala dokonywanych fałszerstw testamentów, gdyż, jak zwraca uwagę A. Feluś, dopóki autentyczność testamentu nie zostanie zakwestionowana, dopóty będzie on uznawany za autentyczny³⁹⁷, ze wszystkimi konsekwencjami wynikającymi z owej „autentyczności”. Z doświadczenia tegoż Autora wynika jednak, że:

- każdy testament może zostać sfalszowany³⁹⁸, niezależnie od formy, w której został sporządzony. Najbardziej, zdaniem A. Felusia, "podatne" na fałszowanie są testamenty szczególne³⁹⁹, choć jak wskazuje K. Liżyńska, testament własnoręczny należy do „dokumentów o zagrożonej autentyczności”⁴⁰⁰;

- to czy fałszerstwo zostanie ujawnione uzależnione jest od czułości metod kryminalistycznych ale także od umiejętnego prowadzenia postępowania dowodowego przez sąd⁴⁰¹.

Istnieje kilka metod fałszowania testamentów⁴⁰²:

1. przez antydatowanie - ma miejsce, gdy testator nie dokonał rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci, a fałszerz spreparował testament i posłużył się w nim postępo-

---

³⁹³ A tym samym wykluczenia możliwość sporządzenia testamentu pod wpływem groźby czy przymusu lub w stanie umysłu, który nie zezwala na samodzielne podejmowanie decyzji.

³⁹⁴ A. Leszczyńska, dz. cyt., s. 43.

³⁹⁵ Por. M. Niedośla, *Testament jako...*, dz. cyt., s. 122 i n.; K. Knoppek, dz. cyt., s. 75.

³⁹⁶ Powyższe domniemanie dotyczy również pisma prywatnego stwierdzającego treść testamentu ustnego (art. 952 § 2 KC).

³⁹⁷ A. Feluś, *Testament. Popularno-naukowe studium kryminalistyczne*, Katowice 1996, s. 80.

³⁹⁸ Forma notarialna skutecznie się przed tym broni, co "wystawia tylko chlubne świadectwo dla obsługi prawnej notariatu, zaś dla sądu ma ogromny walor poznawczy w rozstrzyganiu spraw spadkowych, w których punktem spornym jest tego rodzaju testament". Tamże, s. 87.

³⁹⁹ Tamże, s. 108

⁴⁰⁰ K. Liżyńska, *Badanie autentyczności testamentu holograficznego*, Wrocław 2008, s. 51.

⁴⁰¹ A. Feluś, dz.cyt., s. 80.

⁴⁰² Tamże, s. 98 i n. Jak jednak wynika z badań K. Liżewskiej, „inicjatorem wykonania ekspertyz przez biegłych byli zawsze uczestnicy postępowania. W ani jednym przypadku inicjatywa przeprowadzenia badań nie wyszła od sądu”. K. Liżewska, dz.cyt., s. 52.

waniu. W celu wzbudzenia zaufania do przedłożonego testamentu, odsuwa w czasie, o kilka bądź nawet kilkanaście lat, datę jego sporządzenia.

2. przez kopiowanie - odnosi się głównie do fałszowania samego podpisu testatora, gdyż kopiowanie całych treści testamentu jest trudniejsze i obciążone ryzykiem zdemaskowania. Kopiowanie przebiega zazwyczaj za pomocą kalki bądź "na sucho" bez kalki, poprzez ułożenie kartki na kartce, gdzie pod spodem znajduje się wzór kopiowanego podpisu;
3. przez naśladownictwo – polega na odwzorowywaniu naśladowanego wzorca poprzez zachowanie ogólnego podobieństwa pomiędzy fałszowanym grafizmem a wzorcem, który naśladuje. Metoda ta zbliżona jest do kopiowania, z tą różnicą, że fałszerz najpierw porównuje wzorec pisma spadkodawcy, a następnie próbuje go wiernie odtworzyć na nowej kartce. Podobnie jednak jak w ww. metodzie, naśladownictwo najczęściej stosuje się w stosunku do samego podpisu, bowiem "wysiłek, który trzeba podjąć, by, z jednej strony, przełamać własny nawyk, z drugiej, by w jakimś stopniu naśladować grafizm cudzy, nie pozostaje bez śladu w fałszowanym piśmie"⁴⁰³.
4. przez podłożenie własnych wzorów pisma - ma miejsce wtedy, gdy fałszerz, wraz z rzekomym testamentem spadkodawcy, włącza w obręb materiału porównawczego własny wzór pisma.
5. metoda zwykła - stosowana najczęściej. Fałszerz, bez korzystania ze wzorca charakteru pisma rzekomego testatora bądź środków technicznych stosowanych w ww. metodach, sporządza testament własnym pismem bądź pismem osoby znanej wyłącznie fałszerzowi (podejmując przy tym działania, które miały wpłynąć na indywidualizowanie własnego pisma, poprzez deformację struktur graficznych jak np. Zmiana kąta nachylenia osi liter, zwolnione tempo kreślenia czy zmiana wyglądu poszczególnych liter) podszywając się pod rzekomego testatora i pozorując, że dokonał on rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci.

Jak wynika z danych przedstawionych przez A. Felusia⁴⁰⁴, metodą najczęściej wykorzystywaną w fałszerstwach testamentów to podrobienie (ponad 80% wszystkich

---

⁴⁰³ A. Feluś, dz. cyt., s. 118.

⁴⁰⁴ Tamże, s. 99 i n.

opisywanych przypadków), polegające na sporządzeniu testamentu w całości przez fałszerza - osobę zainteresowaną spadkiem bądź osobę z jej bliskiego otoczenia. Pozostała część testamentów została sfalszowana metodą przerobienia pierwotnej treści, głównie daty. Tylko w jednym z badanych przypadków fałszerstwo polegało na dopisaniu dodatkowej treści.

Polem do nadużyć i manipulacji mogą być również zeznania świadków, na podstawie których ma zostać stwierdzona treść zaginionego testamentu własnoręcznego. Sąd Najwyższy stwierdził bowiem, iż treść zaginionego testamentu własnoręcznego oraz fakt jego sporządzenia w przepisanej formie - ustala sąd spadku na podstawie wszelkich środków dowodowych⁴⁰⁵, a ustawodawca nie czyni w tym zakresie żadnych ograniczeń dowodowych⁴⁰⁶. Przy czym, jak dalej podaje Sąd Najwyższy, "zeznania świadków należy oceniać ze szczególną wnikliwością i ostrożnością"⁴⁰⁷.

Powyższa analiza prowadzi do wniosku, że problem fałszowania testamentów może dotyczyć każdego spadkodawcy, nie tylko tego, który dokonał rozrządzenia na wypadek śmierci. Może się bowiem zdarzyć tak, że mimo iż zmarły nie pozostawił testamentu (licząc, że spadek po nim przypadnie spadkobiercom ustawowym), dojdzie do dziedziczenia testamentowego, wbrew woli spadkodawcy. Stąd też kluczową kwestią jest uświadomienie potencjalnym spadkodawcom, że fałszowanie testamentu nie polega tylko na antydatowaniu czy podrobieniu podpisu, ale może również oznaczać stworzenie fikcji, iż dana osoba dokonała rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci. Od czasu, gdy A. Feluś prowadził swoje badania, technika dokonywanych fałszerstw znacznie się rozwinęła⁴⁰⁸, utrudniając tym samym dokonanie ekspertyzy grafologicznej⁴⁰⁹, co stanowi duże zagrożenie dla bezpieczeństwa obrotu prawnego.

---

⁴⁰⁵ Uchwała SN z dnia 29 maja 1987 r., sygn. akt III CZP 25/87, OSNCP 1988, nr 9, poz. 117. Teza ta potwierdzana była również w późniejszym orzecznictwie, m.in. w uchwale SN (7) z dnia 31 listopada 1992 r., sygn. akt III CZP 120/92, OSNC 1993, nr 3, poz. 26, w postanowieniu SN z dnia 16 kwietnia 1999 r., sygn. akt II CKN 255/98, OSNC 1999, nr 11, poz. 194, czy postanowieniu SN z dnia 8 października 2004 r., sygn. akt V CK 184/04, Legalis nr 80181.

⁴⁰⁶ Postanowienie SN z dnia 20 lipca 2005 r., sygn. akt II CK 2/05, Legalis nr 69677.

⁴⁰⁷ Tamże.

⁴⁰⁸ Postęp techniki cyfrowej obróbki obrazu przekłada się niestety na skalę fałszerstw. Problem ten dotyczy również banknotów, które, pomimo iż posiadają zaawansowane zabezpieczenia, wciąż są fałszowane na dużą skalę. Jak przedstawia R. Pieńkowski, w 1995 roku mniej niż 1% wykrytych fałszywych banknotów było wytwarzanych metodami cyfrowymi, zaledwie 7 lat później ten odsetek wzrósł do blisko 40%! Skoro więc fałszerze nie mają większych problemów z podrobieniem banknotu, który zawiera szereg zabezpieczeń, to czymże dla nich byłoby podrobienie zwykłego testamentu, który takich zabezpieczeń nie posiada? Postęp technologiczny nie tylko ułatwia ale i obniża koszt fałszowania metodą cyfrową. Dawniej fałszerstw banknotów dokonywały wyłącznie zorganizowane grupy przestępcze, korzystające z tradycyjnych metod drukarskich. Wymagały one nie tylko wysokich umiejętności ale również posiadania odpowiedniego sprzętu. W obecnych czasach wysokiej jakości fałszywki wytwarzane są przy pomocy zwykłego domowego systemu komputerowego. R. Pieńkowski, *Fałszerstwa banknotów*, źródło:

Niestety, pomimo penalizacji czynu fałszowania testamentu⁴¹⁰, takie sytuacje miały, mają i prawdopodobnie będą mieć miejsce, do czasu, aż nie zostaną wprowadzone mechanizmy, które skutecznie by temu przeciwdziałały. Ustawodawca powinien zatem tak ukształtować przepisy, żeby utrudniały fałszowanie testamentów oraz ograniczały ten proceder do minimum. Rozwiązaniem tego problemu mogłaby być obowiązkowa rejestracja wszystkich form testamentów. Co prawda, wpis do rejestru nie rozwiązałaby problemu nieujawnienia testamentu, ale za jej pomocą można byłoby zwiększyć bezpieczeństwo obrotu prawnego⁴¹¹. Dzięki rejestrowi:

1. potwierdzony zostałby fakt sporządzenia testamentu przez danego spadkodawcę;
2. znana byłaby ilość i chronologia sporządzonych przez niego testamentów, co byłoby pomocne przy ewentualnym badaniu jego zdolności testowania;
3. znacznie utrudnione stałoby się posłużenie sfałszowanym testamentem. Osoba, która miałaby zamiar przedłożyć sądowi/notariuszowi podrobione rozrządzenie ostatniej woli, nie miałaby możliwości dokonania wpisu w rejestrze, który by potwierdził fakt sporządzenia testamentu;
4. sporządzanie testamentu stałoby się bardziej przemyślane i świadome;
5. nie byłoby potrzeby informowania spadkobierców (czy też osób trzecich) o sporządzonym testamencie, co wiązałoby się również z brakiem ewentualnych nacisków na testatora o dokonanie zmian.

Obecnie wpis do Notarialnego Rejestru Testamentów jest fakultatywny, a jego przedmiotem może być wyłącznie testament notarialny bądź własnoręczny, jeżeli został zdeponowany w kancelarii notarialnej. Notariusz dokonuje rejestracji ma wniosek testatora, za pomocą systemu teleinformatycznego⁴¹². Udział rejenta w rejestracji jest niezbędny, co może nie być komfortowe dla osób, które nie chciałyby nikomu, nawet notariuszowi, ujawniać faktu sporządzenia testamentu. Hipotetycznie nie ma przeszkód, aby testator mógł dokonywać samodzielnej rejestracji swojego rozrządzenia majątkiem na

---

<https://www.nbportal.pl/wiedza/numizmatyka/vademecum-kolekcjonera/zabezpieczenia-i-falszerstwa/falszerstwa-banknotow>, dostęp z dnia 12 marca 2021 r.

⁴⁰⁹ K. Stokłosa, *Testament własnoręczny jako dokument w znaczeniu kryminalistycznym*, [w:] E. Kabza, K. Krupa-Lipińska, *Testament w prawie polskim – wybrane problemy*, Toruń 2018, s. 312.

⁴¹⁰ Zgodnie z art. 270 § 1 KK, fałszowanie testamentu (podrabianie, przerabianie w celu użycia za autentyczny lub same posługiwanie się takim testamentem), który w świetle przepisów prawa karnego stanowi dokument, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

⁴¹¹ Udowodnienie treści testamentu, w związku z jego przechowywaniem w domu, gdzie może ulec zniszczeniu, nie jest prostym zadaniem. Rejestr mógłby natomiast pomóc w udowodnieniu faktu dokonania rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci.

⁴¹² Szczegółowy opis tej procedury został opisany w rozdziale IV.

wypadek śmierci. Proces ten mógłby odbywać się na takich samych zasadach jak obecnie – tj. Wpis byłby niejawnym za życia testatora, nie zawierałby treści testamentu a jedynie informacje na temat samego rozrządzenia – data jego sporządzenia oraz dane testatora umożliwiające jego identyfikację – imię, nazwisko oraz PESEL. Testator po sporządzeniu testamentu dokonywałby jego rejestracji w Notarialnym Rejestrze Testamentów (lub innym, nowoutworzonym publicznym rejestrze testamentów). Formularz wpisu, zbliżony do tego, za pomocą których notariusze dokonują wpisów w NORT⁴¹³, należałoby opatrzyć np. elektronicznym podpisem zaufanym bądź kwalifikowanym podpisem elektronicznym z wykorzystaniem e-dowodu.

Wprowadzając możliwość samodzielnej rejestracji testamentu, należałoby mieć na uwadze kwestię powszechnego dostępu do rejestru, zapewniając go również osobom nieposiadającym komputera bądź połączenia z Internetem. Zainteresowani mogliby np. skorzystać z komputerów, które są udostępniane petentom w urzędach miasta/gminy/starostwie czy w sądowych czytelnich akt. Można byłoby również rozważyć możliwość złożenia testamentu⁴¹⁴ w sądzie spadku (osobiście na biurze podawczym bądź listem poleconym) wraz z wnioskiem o jego rejestrację bądź wyłącznie samego wniosku o rejestrację.

4.1.2. Testament notarialny

Drugim testamentem zwykłym, przewidzianym w polskim kodeksie cywilnym, jest testament notarialny. Odnoszący się do niego przepis art. 950 KC nie zawiera jednak bezpośredniego unormowania owej formy, ograniczając się jedynie do wskazania, że testament może zostać sporządzony w formie aktu notarialnego⁴¹⁵, odsyłając tym samym do ustawy Prawo o notariacie, a konkretniej art. 92, stanowiącego podstawę regulacji aktu notarialnego jako czynności notarialnej. Jego podstawowym elementem

---

⁴¹³ Patrz rozdział IV.

⁴¹⁴ Np. w zamkniętej kopercie, by jego treść mogła nadal pozostawać niejawną.

⁴¹⁵ Zupełnie inaczej kwestię sporządzenia testamentu notarialnego regulował PrSpadD. Jak stanowił bowiem art. 81, spadkodawca mógł sporządzić testament przed notariuszem w ten sposób, że wolę swoją podał mu ustnie do wiadomości bądź wręczył notariuszowi pismo z oświadczeniem, iż pismo to jest jego testamentem. Przy czym testament ten nie musiał być własnoręcznie spisany przez spadkodawcę, mogła go spisać również inna osoba, jednakże musiał być przez spadkodawcę podpisany. Zarówno protokół z ustnego oświadczenia ostatniej woli, jak i pismo zawierające testament, notariusz umieszczał w kopercie, którą następnie pieczętował i zaznaczał na niej ze swoim podpisem czyj testament zawiera oraz zostawiał ją u siebie na przechowanie). Notariusz, przed którym miał być sporządzony testament winien przybrać do tej czynności drugiego notariusza lub dwóch świadków, którzy musieli być obecni przy całej czynności.

jest § 1, określający sposób sporządzenia aktu notarialnego oraz obligatoryjny zakres jego treści⁴¹⁶, na którą składają się:

1. elementy konstrukcyjne: data⁴¹⁷ i miejsce sporządzenia aktu, tożsamość osób uczestniczących w akcie⁴¹⁸, w tym notariusza⁴¹⁹;
2. elementy merytorycznej zawartości:
  - oświadczenia stron z powołaniem się w razie potrzeby na okazane przy akcie dokumenty;
  - stwierdzenie, na żądanie stron, faktów i istotnych okoliczności, które zaszyły przy spisywaniu aktu;
  - stwierdzenie, że akt został odczytany, przyjęty i podpisany;
  - podpis notariusza i osób biorących udział w akcie (oraz osób obecnych przy sporządzaniu aktu);

Powołany przepis prawa o notariacie nie jest jednak jedynym, który określa zakres treści aktu notarialnego. Oprócz wyżej wymienionych elementów muszą się w nim również znaleźć:

- stwierdzenie określające sposób weryfikacji tożsamości stawających (art. 85 § 3 prawa o notariacie),
- wzmianka o stwierdzeniu znajomości języka polskiego przez stronę będącej obcokrajowcem⁴²⁰ (art. 87 § 1 pkt 1 prawa o notariacie);
- wzmianka o udziale biegłego w czynności, której stroną jest osoba głucha lub głuchoniema (art. 87 § 2 prawa o notariacie);
- wzmianka o udziale w czynności, której stroną jest osoba niewidoma, głucha, niema lub głuchoniema, wskazanej przez nią zaufanej osoby, wraz z informacją, że strona została uprzedzona o takim uprawnieniu oraz wzmianka o przekonaniu notariatu-

---

⁴¹⁶ M. Grochowski, [w:] K. Osajda (red.), *Prawo o notariacie. Komentarz*, Legalis 2021, art. 92, Nt 1.

⁴¹⁷ Dzień, miesiąc i rok sporządzenia aktu, a w razie potrzeby lub na żądanie strony - godzinę i minutę rozpoczęcia i podpisania aktu.

⁴¹⁸ Imiona, nazwiska, imiona rodziców i miejsce zamieszkania osób fizycznych, nazwę i siedzibę osób prawnych lub innych podmiotów biorących udział w akcie, imiona, nazwiska i miejsce zamieszkania osób działających w imieniu osób prawnych, ich przedstawicieli lub pełnomocników, a także innych osób obecnych przy sporządzaniu aktu.

⁴¹⁹ Imię, nazwisko i siedziba kancelarii notariusza, a jeżeli akt sporządziła osoba wyznaczona do zastępstwa notariusza lub upoważniona do dokonywania czynności notarialnych - nadto imię i nazwisko tej osoby.

⁴²⁰ Zgodnie z wyrokiem SN z dnia 17 listopada 2004 r. (sygn. akt IV CK 229/04, Legalis nr 80189), znajomość języka polskiego w rozumieniu powołanego przepisu, to umiejętność, rozumienia języka polskiego i porozumienia się w tym języku, a nie umiejętność czytania i pisanie po polsku.

sza, że treść czynności jest stronie dokładnie znana i przez nią zrozumiała (art. 87 § 2 prawa o notariacie);

- wzmianka o niemożności złożenia przez stronę podpisu lub tuszowego odcisku palca⁴²¹ (art. 87 § 2 Prawa o notariacie);

Forma testamentu notarialnego z roku na rok zyskuje na popularności i zaczyna przeważać nad pozostałymi formami rozrządzeń na wypadek śmierci. K. Osajda pozytywnie ocenia ową tendencję, postulując o jej większą dominację, gdyż na tle innych form, testament notarialny posiada bardzo dużo zalet⁴²².

Pierwszym, niewątpliwie największym atutem tej formy jest to, że sporządza się ją w obecności i z pomocą profesjonalisty, co sprzyja realizacji ostatniej woli spadkodawcy. Notariusz, jak już zostało szczegółowo omówione z rozdziale I., pełni szczególną rolę w zapewnianiu bezpieczeństwa obrotu prawnego. Wynika ona z obowiązujących go zasad, ponoszonej odpowiedzialności oraz pełnionych funkcji osoby zaufania publicznego oraz organu jurysdykcji prewencyjnej. Pomoc profesjonalisty pozwala uniknąć spadkodawcy błędów formalnych w sporządzonym testamencie oraz nieporozumień co do skutków prawnych dokonanych przez niego dyspozycji. Notariusz jest bowiem zobowiązany udzielić stronom niezbędnych wyjaśnień dotyczących dokonywanej czynności notarialnej. Testament notarialny jest również w dużo mniejszym stopniu narażony na ewentualne próby jego podważenia z powodu braku zdolności testowania dokonującego rozrządzenia. Notariusz ma bowiem obowiązek, w myśl art. 86 prawa o notariacie, odmówić dokonania czynności notarialnej, jeżeli powźmie wątpliwość, czy strona czynności notarialnej ma zdolność do czynności prawnych⁴²³.

Drugą zaletą jest to, że notariusz przechowuje oryginał testamentu w kancelarii⁴²⁴, co uniemożliwia jego zniszczenie⁴²⁵, przerobienie czy sfałszowanie.

---

⁴²¹ Jak wynika jednak z postanowienia SN, przepis ten nie nakłada na notariusza obowiązku dokonania wzmianki o sposobie stwierdzenia owej niemożności. Postanowienie SN z dnia 9 marca 2005 r., sygn. akt II CK 478/04, Legalis nr 68581.

⁴²² K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny...*, art. 950, Nt 1.

⁴²³ Zob. szerzej R. Szytk, *Odmowa dokonania czynności notarialnej*, „Rejent” Nr 3/1991, s. 79-96; R. Trzaskowski, *Nieważność czynności prawnej dokonanej w formie aktu notarialnego*, „Prawo w działaniu. Sprawy cywilne” Nr 12/2012, s. 7-58.

⁴²⁴ Oryginały aktów notarialnych są przechowywane w kancelarii notarialnej przez okres 10 lat lub do chwili zaprzestania prowadzenia działalności przez notariusza. Po tym okresie, lub z chwilą zaprzestania prowadzenia kancelarii, akty notarialne są przekazywane do archiwum ksiąg wieczystych sądu rejonowego właściwego dla miejsca urzędowania kancelarii notarialnej.

⁴²⁵ Przy czym, sam testator może zniszczyć wypis aktu notarialnego stanowiącego testament, w celu jego odwołania. Jak przekonuje bowiem Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 6 sierpnia 2015 r. (sygn. akt V CSK 635/14, Legalis nr 1337788), „za takim poglądem przemawia brak w treści art. 946 KC ograniczeń wskazanego w nim sposobu odwołania testamentu do określonych jedynie form testamentu. Przed-

Zgodnie z § 5 ust. 3 uchwały Nr 12 Krajowej Rady Notarialnej z dnia 29 listopada 1991 r. Regulamin wewnętrznego urzędowania kancelarii notarialnej⁴²⁶, notariusz prowadzący kancelarię dba o odpowiednie zabezpieczenie przechowywanych w kancelarii dokumentów i pieczęci. Konieczność szczególnej ochrony prawnej oryginałów aktów notarialnych jest bezdyskusyjna i wynika z faktu, iż sporządzane są wyłącznie w jednym egzemplarzu. Oznacza to, że notariusz musi dołożyć najwyższej staranności przy przechowywaniu ww. dokumentów w sposób, który zapewni bezpieczeństwo i ochronę przed zniszczeniem oraz dostępem osób nieuprawnionych. W związku z czym notariusz zobowiązany jest do stosowania właściwych zabezpieczeń dokumentów, gwarantując maksymalny stopień bezpieczeństwa⁴²⁷. Z reguły, jak wyjaśnia M. Kozłowski, dokumenty notarialne są przechowywane w osobnych pomieszczeniach kancelarii, w metalowych, ogniodpornych szafach. W niektórych kancelariach można spotkać oddzielne, specjalnie zabezpieczone pomieszczenia, zaopatrzone w antywłamaniowe i przeciwpożarowe okna oraz drzwi⁴²⁸.

Trzecią zaletą testamentu notarialnego jest to, że ma moc dowodową dokumentu urzędowego⁴²⁹ (art. 244 KPC). Mocą przepisów szczególnych ustawodawca przyznaje określonym dokumentom charakter dokumentów urzędowych, mimo że ich wystawcami nie są podmioty określone w art. 244 KPC, ani nie zostają one sporządzone w sprawach z zakresu administracji publicznej. Do takich dokumentów należy zaliczyć czynności notarialne, dokonywane przez notariusza zgodnie z prawem⁴³⁰.

---

stawiona wykładnia realizuje przy tym kluczową na gruncie prawa spadkowego zasadę swobody testowania obejmującą także odwołanie testamentu, nakazującą taką wykładnię przepisów, która w maksymalnym stopniu pozwoli spełnić wolę spadkodawcy (art. 948 § 1 KC)”. Podobny pogląd prezentuje E. Skowrońska-Bocian, zdaniem której zniszczenie testamentu, jeżeli nastąpiło z zamiarem jego odwołania, skutkuje jego odwołaniem (E. Skowrońska-Bocian, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 113, Nb. 19). Natomiast zdaniem S. Wójcika i F. Zolla "odwołanie testamentu przez zniszczenie dokumentu lub pozbawienie cech, od których zależy jego ważność, może dotyczyć wyłącznie testamentu własnoręcznego". Jak dalej konstatują autorzy, zniszczenie wypisu testamentu notarialnego nie oznacza jego odwołania, gdyż wciąż istnieje nienaruszony oryginał aktu notarialnego zawierającego ów testament (S. Wójcik, F. Zoll, dz. cyt., s. 408).

⁴²⁶ Tekst jednolity ustalony w Zarządzeniu Nr 4/2016 Prezesa Krajowej Rady Notarialnej z dnia 17 czerwca 2016 r.

⁴²⁷ Uchwała Nr 63/VIII/2018 Zarządu Głównego Stowarzyszenia Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej, podjęta drogą obiegową w dniu 30 sierpnia 2018 r., w sprawie zaopiniowania projektu ustawy o zmianie ustawy - Prawo o notariacie oraz ustawy - Prawo konsularne.

⁴²⁸ M. Kozłowski *Zasady ewidencjonowania, przechowywania, udostępniania i przekazywania dokumentów notarialnych*, LEX/el. 2015.

⁴²⁹ P. Kuliński, *Akt notarialny – szczególna postać dokumentu urzędowego, jako dowód w postępowaniu cywilnym*, „Rejent” Nr 11/1996, s. 59.

⁴³⁰ Art. 2 § 2 PrNot.

Czwartą korzyścią płynącą z tej formy testamentu jest to, że może z niej skorzystać szersza grupa testatorów. Mogą go sporządzić osoby z niepełnosprawnościami (np. niemówiące czy niesłyszące), ale też niepiśmiennie⁴³¹.

Piątym pozytywem jest to, że testament notarialny, o czym stanowi art. 981¹ § 1 KC, jest jedyną formą rozrządzenia na wypadek śmierci, w której można ustanowić zapis windykacyjny.

Szóstą zaletą jest to, że w razie niemożności stawienia się testatora w kancelarii notarialnej (z powodu złego stanu zdrowia), notariusz może dokonać czynności poza lokalem kancelarii⁴³². Co do zasady, testament notarialny (jak również inne akty notarialne) sporządza się w kancelarii notarialnej. Jednakże w szczególnych okolicznościach, np. gdy testator przebywa w szpitalu lub w domu, a jego stan nie pozwala na osobiste stawiennictwo u rejenta, dozwolone jest sporządzenie takiego testamentu poza kancelarią.

Tak jak każda forma aktu ostatniej woli, również testament notarialny obok zalet ma pewne wady. Pierwsza z nich to odpłatność. Jednakże należy przyznać, że koszt sporządzenia testamentu notarialnego jest relatywnie niski, biorąc pod uwagę wszystkie wymienione zalety. Maksymalna stawka taksy notarialnej za sporządzenie testamentu wynosi 50,00 zł (§ 8 ust. 3 TNotR). Jeżeli natomiast testament zawiera zapis zwykły, polecenie lub pozbawienie uprawnionego prawa do zachowku jego koszt wzrośnie do 150,00 zł (§ 8 ust. 4 TNotR), a w przypadku gdy zawiera zapis windykacyjny – do 200,00 zł (§ 8 ust. 4a TNotR).

Drugą niedogodnością związaną ze sporządzeniem testamentu w tej formie, jest to, że nie można jej dokonać dowolnym miejscu i czasie. Wizytę w kancelarii trzeba wcześniej umówić. Na ogół nie są to jednak odległe terminy. Kancelaria notarialna musi być bowiem czynna w dniach powszednich, co najmniej przez 6 godzin dziennie⁴³³ (zazwyczaj jest czynna dłużej), a w wypadkach niecierpiących zwłoki, albo szczególnych potrzeb, kancelaria może być czynna także w niedziele i święta⁴³⁴. W związku

---

⁴³¹ Zgodnie z art. 87 § 1 pkt 4 PrNot, jeżeli osoba biorąca udział w czynności notarialnej nie umie lub nie może pisać, powinna na dokumencie złożyć tuszowy odcisk palca, a obok tego odcisku inna osoba winna wpisać imię i nazwisko osoby nieumiejącej lub niemogącej pisać, umieszczając następnie swój podpis. Por. S. Michór, *Testament notarialny osoby umiejącej czytać i skreślić swój podpis, a nieposiadającej umiejętności pisania*, „Rejent” Nr 5/2008.

⁴³² Takie uprawnienie przysługuje notariuszowi wyłącznie, gdy przemawia za tym charakter czynności lub szczególne okoliczności.

⁴³³ Art. 20 § 1 PrNot.

⁴³⁴ Art. 20 § 3 PrNot.

z powyższym testator może bez problemów dokonać rozrządzenia na wypadek śmierci w dogodnym terminie.

Za wadę testamentu notarialnego niektórzy mogą uznać to, że o fakcie jego sporządzenia dowiedzą się osoby trzecie – notariusz, ewentualnie pracownicy kancelarii. Spadkodawca nie ma jednak podstaw do obaw, że informacja o dokonaniu rozrządzenia na wypadek śmierci, wyjdzie poza kancelarię. Notariusz jest bowiem związany tajemnicą zawodową. Natomiast, jak wynika z § 22 Kodeksu Etyki Zawodowej Notariusza, zobowiązany jest on również do dbania o zachowanie tajemnicy zawodowej przez swoich pracowników, na zasadach obowiązujących jego samego.

Testament notarialny uznawany jest za najbezpieczniejszą formę rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci. Stąd też w doktrynie rzadko formułowane są postulaty *de lege ferenda* dla tej formy testamentu. Jeden z nich odnosi się do kwestii technicznych, a mianowicie, by przepis art. 950 KC został rozbudowany poprzez przeniesienie do niego unormowań z Prawa o notariacie. Miałoby to na celu ujednoczenie kodeksowych przepisów oraz poprawę ich czytelności i dostępności potencjalnym testatorom⁴³⁵. Inną propozycją jest wprowadzenie wymogu obecności dwóch notariuszy (bądź notariusza i dwóch świadków) przy sporządzaniu testamentu. Pomysł ten wydaje się jednak nietrafiony, gdyż, jak słusznie podkreśla J. Turłukowski, obecność jednego profesjonalisty – notariusza, stanowi wystarczającą gwarancję⁴³⁶.

Testament sporządzony w formie aktu notarialnego daje największą gwarancję prawidłowego utrwalenia ostatniej woli spadkodawcy. Nie jest natomiast gwarantem jej realizacji, jeżeli testament nie zostanie ujawniony po śmierci testatora. Testament nieujawniony jest bowiem traktowany jako nieistniejący. Narzędziem ułatwiającym dotarcie do rozrządzeń na wypadek śmierci, a także pozwalającym uniknąć problemu wynikającego z jego ujawnienia po czasie, jest utworzony przez Krajową Radę Notarialną rejestr testamentów – NORT. Rejestr nie jest jednak publiczny, zatem wpis do niego nie jest obowiązkowy, choć, jak przekonuje były prezes KRN, Lech Borzemski, trudno znaleźć argument przeciwko wprowadzeniu obowiązku rejestracji. Dzięki niej, jak dalej wyjaśnia, baza stałaby się kompletna. Jak przekonują bowiem notariusze, NORT jest „jak dziurawe wiadro, bo nie zawiera nawet wszystkich informacji o testamentach sporządzonych notarialnie. Wystarczyłaby drobna zmiana w przepisach, np. by rejestrowa-

---

⁴³⁵ J. Turłukowski, dz. cyt., s. 96.

⁴³⁶ Tamże, s. 97.

nie testamentów notarialnych było obowiązkowe⁴³⁷. Także notariusz Ilona Sądel-Bendkowska podkreśla, że wpis do NORT, o którym nie muszą przecież wiedzieć spadkobiercy, pomaga w zapobieganiu ewentualnym oszustwom, np. chroniąc testament przed próbą ukrycia go przez spadkobierców bądź osób trzecich⁴³⁸.

De lege ferenda, oprócz obowiązku rejestracji testamentu w NORT, należałoby jednocześnie wprowadzić obowiązek przeszukiwania z urzędu rejestru przez notariusza, przed sporządzeniem aktu poświadczenia dziedziczenia. Obecnie notariusz może przeszukiwać NORT wyłącznie na wniosek osoby, która przedłoży dokumenty potwierdzający śmierć spadkodawcy (na ogół akt zgonu). Powyższe może jednak stwarzać ryzyko zatajenia przez spadkobierców ustawowych faktu sporządzenia testamentu przez danego spadkodawcę. Skoro bowiem testament nie zostanie ujawniony, bądź osoby te nie złożą wniosku o przeszukanie NORT – ani notariusz, ani sąd nie będą mogli tego dokonać z urzędu. Tym samym nie mają gwarancji, że nie powinno dojść do dziedziczenia testamentowego po danym spadkodawcy. Obligatoryjne przeszukiwanie NORT nie wiązałoby się jednak z dowolnym, nieuzasadnionym oraz nieograniczonym dostępem do zawartych w nim danych. Notariusz, w celu uzyskania dostępu do tych informacji, w dalszym ciągu musiałby powołać się na odpis aktu zgonu spadkodawcy (bądź innego dokumentu, z którego wynikałoby, że osoba ta nie żyje)⁴³⁹.

Kolejnym postulatem jest to, aby dostęp do NORT miały również sądy spadku, podobnie jak w przypadku Rejestru Spadkowego. Sędziowie również byłiby zobligowani do przeszukania rejestru przed wydaniem postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku. Obecnie bowiem sąd opiera się wyłącznie na oświadczeniu uczestników postępowania, że zmarły nie pozostawił testamentu (bądź, że złożony testament jest ostatnim jego rozrządzeniem na wypadek śmierci), które może być niezgodne ze stanem faktycznym. Nie zawsze jest to celowe działanie spadkobierców w celu nieujawnienia testamentu. Często spadkobiercy są nieświadomi istnienia aktu ostatniej woli. Niechętnie jednak wnioskuje o przeszukanie NORT, gdyż wiąże się to z poniesieniem kosztu nawet 200 zł⁴⁴⁰, który jest porównywalny z całkowitymi kosztami związanymi ze sporządze-

---

⁴³⁷ P. Rojek-Socha, *Notarialny Rejestr Testamentów obowiązkowy? Tego chcieliby notariusze*, źródło: <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/notarialny-rejestr-testamentow-obowiazkowy-tego-chcieliby,495791.html>, dostęp z dnia 15 października 2020 r.

⁴³⁸ Tamże.

⁴³⁹ Szczegółowy opis rejestracji testamentu znajduje się w rozdziale IV.

⁴⁴⁰ Jest to bowiem czynność notarialna niewymieniona bezpośrednio w przepisach TNotR, zatem, zgodnie z § 16 tegoż rozporządzenia, za dokonanie takiej czynności maksymalna stawka wynosi 200 zł.

niem dokumentów notarialnych dotyczących spadku⁴⁴¹, a w przypadku kosztu wniosku o stwierdzenie nabycia spadku, dwukrotnie go przewyższa⁴⁴². *De lege ferenda* należałoby zatem rozważyć nieobciążanie uczestników postępowania czy stron czynności notarialnej kosztami przeszukiwania NORT z urzędu przez sąd bądź notariusza. W pozostałych przypadkach, gdy poszukiwanie testamentu nie następowałoby w trakcie postępowania spadkowego, notariusz mógłby pobierać opłaty jak dotychczas.

4.1.3. Testament allograficzny

Trzecią formą testamentu zwykłego jest testament allograficzny⁴⁴³, zwany również testamentem urzędowym czy administracyjnym (ze względu na konieczność obecności przy jego sporządzaniu jednej z osób zajmującej określone stanowisko administracyjne)⁴⁴⁴. w doktrynie uważany jest za najbardziej skomplikowaną i złożoną zwykłą formę rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci w prawie polskim⁴⁴⁵. Powyższe wynika zarówno z faktu, iż ze względu na reformę ustrojową państwa, przepis art. 951 KC jest jednym z najczęściej nowelizowanych przepisów kodeksu cywilnego⁴⁴⁶, jak również z powodu licznych, dostarczających problemów interpretacyjnych, wymogów formalnych i złożonej procedury sporządzenia testamentu.

Po pierwsze, zgodnie z przepisem art. 951 KC § 1, spadkodawca winien ustnie oświadczyć swą ostatnią wolę wobec odpowiedniej osoby urzędowej i w obecności dwóch świadków. Przesłanka ta jest wielopłaszczyznowa, dlatego też w tym miejscu należałoby przedstawić jej problematyczne aspekty.

1. Nałożony § 1. obowiązek ustnego oświadczenia ostatniej woli wyklucza posługiwanie się przez spadkodawcę innymi środkami komunikowania się (np. językiem migowym)⁴⁴⁷. Oznacza to również, o czym wyraźnie jest mowa w § 3, że testamentu allograficznego nie będą mogły sporządzić osoby głuche lub nieme. Warunek ustnego oświadczenia przez spadkodawcę swojej ostatniej woli nie zostanie natomiast

---

⁴⁴¹ Zgodnie z § 10a. ww. rozporządzenia, maksymalny koszt sporządzenia: protokołu dziedziczenia wynosi 100 zł, aktu poświadczenia dziedziczenia – 50 zł. Ewentualnie koszt sporządzenia protokołu otwarcia i ogłoszenia testamentu wynosi maksymalnie 50 zł.

⁴⁴² Zgodnie z art. 49 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 755), od wniosku o stwierdzenie nabycia spadku pobiera się stałą opłatę w kwocie 100 zł.

⁴⁴³ Forma ta jednak nie zawsze była zaliczana do testamentów zwykłych – zob. J. Turłukowski, dz.cyt., s. 102.

⁴⁴⁴ M. Niedośpiał, *Testament allograficzny (administracyjny)*, Bielsko-Biała 2004, s. 13.

⁴⁴⁵ K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny...*, art. 951, Nt 44.

⁴⁴⁶ P. Cybuła, *Oświadczenie...*, dz.cyt., s. 45.

⁴⁴⁷ M. Załucki, *Kodeks cywilny...*, art. 951, Nt 6; M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. T II...*, dz. cyt., art. 951, Nb 17.

spełniony, gdy spadkodawca jedynie potwierdzi, że odczytany mu – sporządzony wcześniej pod jego nieobecność - pisemny projekt testamentu, jest jego ostatnią wolą⁴⁴⁸ bądź złoży osobie urzędowej pismo zawierające jego oświadczenie woli. Spadkodawca może jednak odczytać przygotowany przez siebie projekt testamentu lub korzystać z notatek bądź dokumentów (np. wyciągiem z księgi wieczystej)⁴⁴⁹.

2. Osoby mające kompetencje do odebrania oświadczenia spadkodawcy zostały enumeratywnie⁴⁵⁰ wymienione w art. 951 § 1 KC, i są nimi: wójt (burmistrz, prezydent miasta), starosta, marszałek województwa, sekretarz powiatu, sekretarz gminy oraz kierownik urzędu stanu cywilnego⁴⁵¹, przed którym w praktyce najczęściej sporządzane są testamenty allograficzne⁴⁵². Katalog tych podmiotów, w związku ze zmianami w systemie administracji publicznej, ulegał modyfikacjom na przestrzeni

---

⁴⁴⁸ Uchwała SN z dnia 26 lutego 1993 r., sygn. akt III CZP 24/92, Legalis nr 83031.

⁴⁴⁹ M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. T II...*, dz. cyt., art. 951, Nb 17.

⁴⁵⁰ Katalog ten ma charakter zamknięty, w konsekwencji czego, jak wyjaśnia K. Osajda, „nie jest dopuszczalne sporządzenie testamentu allograficznego przed kimkolwiek innym, nawet jeżeli jest zastępcą jednej ze wskazanych w powołanym przepisie osób, lub też ma uczestniczyć w sporządzaniu aktu ostatniej woli z polecenia czy upoważnienia takiej osoby. Czynności prawa spadkowego mają charakter czynności osobistych także po stronie osoby urzędowej”. K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.) *Kodeks cywilny...*, dz. cyt., art. 951, Nt 13. Takie stanowisko prezentują również F. Zoll i S. Wójcik, zdaniem których złożenie oświadczenia przed zastępcą kierownika stanu cywilnego nie będzie wystarczające dla dopełnienia wymogów formy testamentu alograficznego, gdyż zastępca kierownika dokonuje jak kierownik wyłącznie czynności z zakresu rejestracji stanu cywilnego (F. Zoll, S. Wójcik, dz.cyt, s. 374). W poprzednim stanie prawnym takie stanowisko byłoby uzasadnione, gdyż art. 6 ustawy z dnia 29 września 1986 r. - Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. 1986 Nr 36, poz. 180) stanowił, iż czynności z zakresu rejestracji stanu cywilnego dokonuje kierownik urzędu stanu cywilnego lub jego zastępca (zastępcy). Przepis ten nie jest jednak odpowiednikiem obecnie obowiązującego art. 9 ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. - Prawo o aktach stanu cywilnego (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 709), który wyraźnie oddziela te kwestie. Ustęp 1 odnosi się tylko do kompetencji kierownika urzędu stanu cywilnego w obszarze czynności z zakresu rejestracji stanu cywilnego, natomiast ust. 2 wskazuje, iż uprawnienia i obowiązki kierownika urzędu stanu cywilnego przysługują i są wykonywane również przez jego zastępcę. Tym samym należy podzielić stanowisko M. Załuckiego, zdaniem którego brak jest argumentów, które przemawiałyby za ograniczeniem kompetencji zastępcy kierownika urzędu stanu cywilnego w tym zakresie (M. Załucki, *Kodeks cywilny...*, art. 951, Nt 4). Podobne wątpliwości nasuwa art. 28g. ust.1. ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1372), który stanowi, iż w przypadku przemijającej przeszkody w wykonywaniu zadań i kompetencji wójta (burmistrza, prezydenta miasta) spowodowanej jedną z następujących okoliczności: 1) tymczasowym aresztowaniem, 2) odbywaniem kary pozbawienia wolności wymierzonej za przestępstwo nieumyślne, 3) odbywaniem kary aresztu, 4) niezdolnością do pracy z powodu choroby trwającej powyżej 30 dni, 5) zawieszeniem w czynnościach służbowych – jego zadania i kompetencje przejmuje zastępca, a w gminach, w których powołano więcej niż jednego zastępcę – pierwszy zastępca, bądź - gdy zastępca nie został powołany - inna osoba wyznaczona przez Prezesa Rady Ministrów na wniosek wojewody przekazany niezwłocznie za pośrednictwem ministra właściwego do spraw administracji publicznej. Za możliwością delegowania uprawnień do sporządzania testamentu alograficznego, szczególnie przez kierownika USC bądź prezydenta miasta, opowiada się E. Skowrońska, zdaniem której zakres obowiązków tych podmiotów oraz ich ograniczone możliwości czasowe, uzasadniają wprowadzenie takiego rozwiązania. E. Skowrońska, *Z problematyki nieważności testamentu allograficznego*, „Nowe Prawo” Nr 11-12/1983, s. 86.

⁴⁵¹ W doktrynie postuluje się o włączenie konsula do katalogu podmiotów uprawnionych do przyjęcia oświadczenia ostatniej woli. P. Czubik, *Ograniczenia funkcji i czynności notarialnych konsula RP w świetle polskiego prawa konsularnego na tle uregulowań prawa międzynarodowego publicznego*, „Rejent” Nr 10/1997, s. 55.

⁴⁵² K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny...*, dz. cyt., art. 951, Nt 16.

lat⁴⁵³, prowadząc często do błędnej kwalifikacji danego podmiotu jako uprawnionego do odebrania oświadczenia ostatniej woli⁴⁵⁴, a tym samym do nieważności testamentu⁴⁵⁵. Zdarzało się również, że i same te podmioty nie były świadome swoich kompetencji, co potwierdza odpowiedź, którą otrzymał z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego P. Cybula, prowadzący badania empiryczne dotyczące praktyki urzędów marszałkowskich w zakresie odbierania oświadczeń ostatniej woli: „Sporządzanie testamentów należy do roli notariusza, a nie marszałka województwa”⁴⁵⁶.

3. Konieczność udziału świadków przy sporządzaniu testamentu allograficznego również dostarcza wielu problemów interpretacyjnych. Pierwszy z nich związany jest z szerokim rozumieniem kategorii świadków, obejmującym świadków zwykłych i kwalifikowanych. Stosownie do takiego podziału, świadkiem kwalifikowanym należałoby uznać osobę, nie tylko biorącą udział w akcie testowania, ale również po-

---

⁴⁵³ Początkowo, w pierwotnym tekście kodeksu cywilnego, uprawnionymi do odebrania oświadczenia byli: przewodniczący lub inny stale urzędujący członek prezydium gromadzkiej rady narodowej, miejskiej (dzielnicowej) rady narodowej lub rady narodowej osiedla albo sekretarz gromadzkiego (miejskiego) osiedla. Następnie, na mocy art. 1 pkt 37 ustawy z dnia 23 sierpnia 1996 roku o zmianie ustawy Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 114, poz. 542), podmiotem uprawnionym był: przewodniczący zarządu gminy, sekretarz gminy lub kierownik urzędu stanu cywilnego. Na skutek kolejnej zmiany, na podstawie art. 24 pkt 6 ustawy z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej – w związku z reformą ustrojową państwa (Dz. U. Nr 106, poz. 668 z późn. Zm.), podmiotami, wobec których możliwe było sporządzenie testamentu alograficznego, byli: przewodniczący zarządu jednostki samorządu terytorialnego, sekretarz powiatu albo gminy lub kierownik urzędu stanu cywilnego. Na skutek ostatniej zmiany, wprowadzonej art. 35 pkt 3 ustawy z dnia 20 czerwca 2002 r. o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta (Dz. U. Nr 113, poz. 984 z późn. Zm.), katalog podmiotów uprawnionych do odebrania oświadczenia przez testatora obejmuje wójta (burmistrza, prezydenta miasta), starostę, marszałka województwa, sekretarza powiatu lub gminy oraz kierownika urzędu stanu cywilnego. O zmianach tych podmiotów, zgodnie z ugruntowanym stanowiskiem orzecznictwa, przesądziła analiza cech upodabniających nowe stanowiska do uprzednich. Sąd Najwyższy, jak podaje K. Osajda, przyjął, że „w razie zmiany w administracji należy zbadać, kto przejął funkcję osób wymienionych w art. 951 § 1 KC, co również da takiej osobie prawo uczestniczenia w sporządzaniu testamentu alograficznego” K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny*..., dz. cyt., art. 951, Nt 14.1 i cytowane tam orzecznictwo: Uchwała SN (7) z dnia 29 października 1959 r., sygn. akt i C 23/59, OSN 1960, Nr 3, poz. 63, która zapadła jeszcze na tle art. 80 § 1 PrSpadD; Uchwała SN (7) z dnia 9 lutego 1974 r., sygn. akt III CZP 64/73, OSNCP 1974, Nr 7–8, poz. 121 oraz uchwała SN (7) z dnia 27 września 1991 r., sygn. akt III CZP 61/91, OSNCP 1992, Nr 4, poz. 49.

⁴⁵⁴ W orzecznictwie znane są przypadki oświadczenia ostatniej woli testatora przed: inspektorem do spraw społeczno - administracyjnych wydziału spraw wewnętrznych urzędu miejskiego, działającego z upoważnienia prezydenta miasta (Postanowienie SN z dnia 27 lutego 1998 r., sygn. akt II CKU 151/97, Legalis nr 117908); przed główną księgową, działającą z upoważnienia naczelnika gminy (Postanowienie SN z dnia 13 lutego 1997 r., sygn. akt i CKN 79/96, Legalis nr 30673); pracownikiem urzędu gminy, działającego z upoważnienia naczelnika gminy (Postanowienie SN z dnia 8 czerwca 2000 r., sygn. akt V CKN 53/00, Legalis nr 47862); soltysem (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 22 marca 1982 r., sygn. akt III CZP 5/82, Legalis nr 23044).

⁴⁵⁵ O możliwości konwersji nieważnego testamentu allograficznego na ważny testament ustny zob. szerzej M. Mamica, *Nieważny testament allograficzny – czy słuszna jest jego konwersja na testament ustny?*, „Palestra” Nr 5-6/2014, s. 72-78; M. Rzewuski, *Konwersja testamentu*, [w:] P. Stec, M. Załucki (red.) *50 lat kodeksu cywilnego. Perspektywy rekodyfikacji*, Warszawa 2015, s. 401-416.

⁴⁵⁶ P. Cybula, *Oświadczenie*..., s. 51.

siadającą specyficzne, konkretnie określone cechy. W przypadku formy allograficznej funkcję takiego świadka pełniłaby „osoba urzędowa”. Natomiast za świadków zwykłych należałoby uznać pozostałe osoby, które zostały określone *expressis verbis* w treści art. 951 § 1 KC mianem świadków⁴⁵⁷. Powyższe rozróżnienie dwóch typów świadków może powodować wątpliwości czy dopuszczalne jest występowanie osoby urzędowej jednocześnie w roli świadka zwykłego i kwalifikowanego. Jak wyjaśnia K. Osajda, takie działanie jest niedopuszczalne, gdyż przemawiają za tym zarówno względy systemowe („osoba urzędowa” nie może być podwójnym świadkiem), jak i brzmienie przepisu art. 951 § 1 KC, z którego wyraźnie wynika, że oświadczenie ostatniej woli musi zostać złożone wobec osoby urzędowej oraz „w obecności” dwóch świadków, a nie wobec nich. Oznacza to, że testator winien oświadczyć ostatnią wolę wyłącznie wobec osoby urzędowej, a nie wobec żadnego ze świadków zwykłych. Uznanie osoby urzędowej również za świadka zwykłego prowadziłoby do nieważności testamentu, z powodu uczestniczenia przy akcie testowania mniejszej niż wymagana liczby świadków, gdyż osoba urzędowa zajmowałaby miejsce jednego z nich⁴⁵⁸. Stąd też jednoznacznie wynika, że świadków powinno być dwóch i, jak słusznie podkreśla Sąd Najwyższy, to na osobie urzędowej spoczywa obowiązek czuwania nad zachowaniem warunków formalnych testamentu, tj. odebrania oświadczenia ostatniej woli spadkodawcy w jednoczesnej obecności dwóch świadków. Niedopełnienie tego obowiązku uzasadnia odpowiedzialność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego za wyrządzoną szkodę na podstawie art. 417 § 1 KC⁴⁵⁹. Większa liczba świadków, co do zasady, nie będzie prowadziła do nieważności testamentu⁴⁶⁰. Jeżeli jednak okaże się, że przy składaniu oświadczenia ostatniej woli uczestniczyło więcej niż dwóch świadków, a którykolwiek z nich bądź osoba z nim powiązana, wskazana w art. 957 § 2 KC, ma uzyskać przysporzenie ze spadku, to należy uznać za nieważne te postanowienie testamentu, z mocy którego miałyby rzeczono przysporzenie otrzymać. Natomiast gdy z treści rozrządzenia lub z okoliczności wynika, że bez tego nieważnego postanowienia testator nie złożyłby oświadczenia ostatniej woli danej treści, to należy uznać cały te-

---

⁴⁵⁷ K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny...*, dz. cyt., art. 951, Nt 21.

⁴⁵⁸ Tamże, Nt 22.

⁴⁵⁹ Wyrok SN z dnia 18 listopada 2015 r., sygn. akt III CSK 16/15, Legalis nr 1399186.

⁴⁶⁰ E. Skowrońska-Bocian, J. Wierciński, [w:] J. Gudowski (red.), dz. cyt., art. 951, Nb 18; J. S. Piątkowski, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, Warszawa 2002, s. 115; J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe ...*, dz. cyt., s. 109.

stament za nieważny⁴⁶¹. W związku z powyższym świadkiem testamentu allograficznego może być wyłącznie osoba, która nie została wyłączona na mocy art. 956 i 957 KC, regulujących względną i bezwzględną niezdolność do bycia świadkiem testamentu. Osoba urzędowa nie jest jednak zobowiązana do weryfikowania czy względem świadków zachodzą przesłanki względnej bądź bezwzględnej niemożności bycia świadkiem testamentu allograficznego⁴⁶², co może w przyszłości stanowić przesłankę podważenia takiego rozrządzenia na wypadek śmierci i jego skutecznego unieważnienia.

Świadkiem testowania, ze względu na doniosłość pełnionej przez niego funkcji, może być jedynie osoba, która w sposób wyraźny lub dorozumiany została zaproszona przez spadkodawcę (lub na jego polecenie) do spełnienia roli świadka⁴⁶³. Osoby te powinny mieć świadomość swojej roli i być gotowe do jej pełnienia. Z pozoru tak oczywistą przesłanką obecności świadków przy składaniu oświadczenia ostatniej woli, łączą się inne kwestie: jednoczesności i ciągłości tejże obecności. Dla ważności testamentu konieczne jest, aby świadkowie: po pierwsze byli obecni podczas czynności składania oświadczenia przez testatora, co oznacza, że ich obecność tylko podczas samego spisywania czy odczytywania protokołu stwierdzającego złożenie przez spadkodawcę oświadczenia ostatniej woli, nie będzie wystarczająca⁴⁶⁴, a po drugie – aby przy tych czynnościach było obecnych dwóch świadków jednocześnie (w tym samym czasie). Brzmienie przepisu art. 951 KC, zdaniem doktryny, zdaje się wykluczać „dopuszczalność kilkakrotnego odczytywania protokołu w obecności spadkodawcy i poszczególnych świadków indywidualnie”⁴⁶⁵.

---

⁴⁶¹ K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny*..., dz. cyt., art. 951, Nt 32.

⁴⁶² Ma ona obowiązek jedynie skontrolowania czy świadkowie – w odpowiedniej liczbie – są obecni przy czynności testowania. Odmiennie M. Niedośniał, *Niezdolność świadków sporządzenia testamentu – glosa – III CZP 22/02*, „Monitor Prawniczy” Nr 2/2004, Legalis.

⁴⁶³ W żadnym wypadku przepisy nie wymagają od osoby urzędowej zapewniania udziału tychże świadków. Jak podkreśla SO w Szczecinie w uzasadnieniu wyroku z dnia z dnia 22 września 2005 r. (sygn. akt I ACa 264/05, LEX nr 279977), „zaproszenie określonych osób na świadków testamentu należy wyłączyć do testatora”.

⁴⁶⁴ Postanowienie SN z dnia 12 stycznia 2007 r., sygn. akt IV CSK 257/06, Legalis nr 172008. Jak słusznie podkreśla K. Osajda, przepis art. 951 KC nie zobowiązuje świadków to obecności podczas całego aktu testowania. Wystarczy, aby byli obecni przy składaniu oświadczenia ostatniej woli przez testatora oraz odczytywania protokołu zawierającego treść tego oświadczenia. K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny*..., dz. cyt., art. 951, Nt 63.

⁴⁶⁵ Tamże, Nt 58.

Po drugie, ustne oświadczenie woli testatora spisuje się w protokole z podaniem daty jego sporządzenia⁴⁶⁶. Przepis art. 951 KC nie precyzuje jednak ani kto ma tego dokonać („spisuje się”), w jaki sposób, w jakim czasie, ani jaką dokładnie powinien mieć treść (oprócz daty⁴⁶⁷). Stąd też mogą pojawić się wątpliwości co do ważności testamentu, którego protokół został spisany np. przez świadka⁴⁶⁸ bądź osobę na rzecz której został sporządzony testament⁴⁶⁹. Należy jednak przyjąć stanowisko doktryny, zgodnie z którym nie ma znaczenia, kim jest osoba protokolanta, gdyż nie podlega ona rygorom określonym w art. 957 KC⁴⁷⁰. Powyższe wynika z faktu, że czynności dokonywane przez protokolanta podlegają kontroli osoby urzędowej (inaczej niż ma to miejsce w przypadku osoby spisującej treść testamentu ustnego), która jest gwarantem tego, że protokół odpowiada woli testatora.

Po trzecie, protokół odczytuje się spadkodawcy w obecności świadków. Celem odczytania protokołu jest sprawdzenie, przede wszystkim przez spadkodawcę, ale też przez świadków i osobę urzędową, czy treść protokołu jest zgodna z treścią ustnego oświadczenia woli spadkodawcy złożonego wobec osoby urzędowej. Protokół może odczytać osoba urzędowa, wobec której spadkodawca złożył oświadczenie woli, jeden ze świadków lub protokolant, z którego pomocy korzystano. O odczytaniu protokołu

---

⁴⁶⁶ Nieopatrznie protokołu testamentu allograficznego datą jego sporządzenia powoduje nieusuwalny brak formalny, prowadzący do jego nieważności. Tamże, Nt 87.

⁴⁶⁷ Data sporządzenia protokołu powinna czynić zadość tym wymaganiom, którym podlega data przy testamencie własnoręcznym. Nie ma tu jednak za stosowania art. 949 § 2 KC – brak daty zawsze prowadzi do nieważności testamentu allograficznego. Odmienne w tej kwestii wypowiedział się Sąd Najwyższy w jednym swoich postanowień, w którym stwierdza, że brak zapisu, odpowiadającego zapisowi z art. 949 § 2 KC, nie może samo przez się powodować ujemnych następstw dla oceny ważności testamentu allograficznego. Jak wyjaśnia dalej, „Ustawodawca z reguły reguluje sytuacje typowe i taką sytuacją może być pominięcie daty w testamencie własnoręcznym sporządzonym przez obywatela nie zawsze świadomego co do kryteriów ważności jego czynności prawnych. Natomiast pominięcie daty przez urzędnika (notariusza, naczelnika gminy i inne powołane osoby), posiadającego wymagane wiadomości co do tych kryteriów, stanowi zjawisko patologiczne - o czym świadczy wyjątkowość tego przypadku - które nie wymaga uregulowania wprost w ustawie, gdyż do jego oceny wystarczy prawidłowa interpretacja art. 951 § 2 i art. 949 § 2 KC. Logiczna wykładnia tych przepisów nie może uzasadniać wniosku, iż konsekwencje braku daty mają być bardziej niekorzystne dla skuteczności ostatecznej woli spadkodawcy, wtedy, gdy dążąc do większego zapewnienia tej skuteczności wybrał formę testamentu urzędowego, niż wtedy, gdyby poprzestał na testamencie własnoręcznym” (Postanowienie SN z dnia 29 listopada 1977 r., sygn. akt IV CR 494/77, Legalis nr 324982).

⁴⁶⁸ Zgodnie ze stanowiskiem doktryny, protokolant może być równocześnie świadkiem. Tak M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. T II...*, dz. cyt., art. 951, Nb 21.

⁴⁶⁹ Protokolant, w odróżnieniu od świadka, nie podlega rygorom określonym w art. 957 KC. Tak J. Turlukowski, dz. cyt., s. 123.

⁴⁷⁰ S. Wójcik, F. Zoll, dzieł. cyt., s. 374-375; M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. T II...*, dz. cyt., art. 951, Nb 23; E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki*, Warszawa 2011, s. 137; B. Kucia, [w:] M. Frasz, M. Habdas, (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom VI. Spadki (art. 922–1088)*, Warszawa 2018, art. 951, Nb 30; Odmienne K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny...*, dz. cyt., art. 951, Nt 42 oraz art 957, Nt 23.1.

spadkodawcy nie trzeba (choć można) czynić wzmianki w treści protokołu⁴⁷¹. Nieodczytanie protokołu spadkodawcy powoduje nieważność testamentu allograficznego.

Po czwarte, na odczytanym protokole winny złożyć swój podpis następujące osoby: spadkodawca, osoba urzędowa oraz świadkowie testamentu. Podpisanie protokołu przez osobę urzędową oraz przez świadków jest zawsze konieczne. Natomiast spadkodawca podpisuje protokół tylko wtedy, gdy może złożyć swój podpis. Jeżeli zaś spadkodawca nie może podpisać protokołu, należy to zaznaczyć w protokole ze wskazaniem przyczyny braku podpisu (np. spadkodawca nie umie pisać, jest niewidomy i nie potrafi podpisać protokołu itd.). Podpis na protokole powinien zawierać przynajmniej nazwisko osoby podpisującej. Nie wchodzi tu w grę podpisanie protokołu np. samym imieniem spadkodawcy, osoby urzędowej lub świadków testamentu.

Skomplikowane wymagania formalne, w zestawieniu z brakiem znajomości prawa przez urzędników, przed którymi może zostać sporządzony testament allograficzny, budzą wątpliwości czy dokonanie rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci w tej formie jest bezpieczne⁴⁷². Jak wskazuje orzecznictwo Sądu Najwyższego, wydane na tle art. 951 KC, obawy te są słuszne, gdyż ważność tak sporządzonych testamentów często jest wątpliwa.

Głównymi przyczynami nieważności testamentu allograficznego jest złożenie przez testatora swojej ostatniej woli wobec nieupoważnionego urzędnika⁴⁷³ oraz brak równoczesnej obecności dwóch świadków w czasie składania tego oświadczenia⁴⁷⁴. Zdarzało się również, że nieważność testamentu została spowodowana zamieszczeniem w nim rozrządzeń dwóch spadkodawców⁴⁷⁵.

Zważywszy na zagrożenia jakie niesie ze sobą ta forma testamentu⁴⁷⁶ oraz jej znikoma rola w praktyce⁴⁷⁷, *de lege ferenda* należałoby wnioskować o jej wyeliminowanie.

---

⁴⁷¹ Inaczej regulowało tę sprawę dekret prawo spadkowe z 1946 r. Zgodnie z przepisem art. 80 § 1, osoba odczytująca spadkodawcy sporządzony protokół winna uczynić o tym wzmiankę w protokole. Zgodnie przyjmowano, że brak tej wzmianki pociąga za sobą nieważność testamentu allograficznego, choćby nawet protokół został spadkodawcy odczytany.

⁴⁷² K. Przybyłowski w swojej glosie do orzeczenia SN z dnia 23 sierpnia 1963 r., sygn. akt III Cr 1353/63, OSPiKA 1964, nr 6, poz. 127, stwierdza wprost, że testament allograficzny może działać jak swoista pułapka.

⁴⁷³ Zob. Postanowienie SN z dnia 27 lutego 1998 r., sygn. akt II CKU 151/97, Legalis nr 117908; Uchwała SN z dnia 22 marca 1982 r., sygn. akt III CZP 5/82, Legalis nr 23044

⁴⁷⁴ Zob. Wyrok SN z dnia 18 listopada 2015 r., sygn. akt III CSK 16/15, Legalis nr 1399186; Postanowienie SN z dnia 12 stycznia 2007 r., sygn. akt IV CSK 257/06, Legalis nr 172008.

⁴⁷⁵ Zob. Postanowienie SN z dnia 17 marca 2004 r., sygn. akt II CK 67/03, Legalis nr 123608; Postanowienie SN z dnia 27 kwietnia 2001 r., III CKN 396/00, Legalis nr 157877.

⁴⁷⁶ W szczególności dla bezpieczeństwa obrotu prawnego, gdyż nieważność testamentu najczęściej ujawnia się po śmierci spadkodawcy.

wanie z polskiego kodeksu cywilnego⁴⁷⁸. Dopóki jednak istnieje możliwość sporządzenia testamentu w tej formie, należałoby również zbadać kwestię jego ewentualnej rejestracji.

Z technicznego punktu widzenia nie ma przeszkód, aby testament allograficzny mógł podlegać rejestracji w rejestrze testamentów. Należałoby jednak w tym celu umożliwić dostęp do rejestru tym podmiotom, których przepis art. 951 KC, uprawnia do odebrania oświadczenia ostatniej woli. Niewątpliwie wpłynęłoby to na zwiększenie bezpieczeństwa obrotu prawnego, gdyż poprzez odpowiednie rubryki (których propozycję przedstawiono poniżej), możliwe byłoby uniknięcie najczęstszych błędów, które prowadzą do nieważności testamentu.

Jak już zostało wyjaśnione, przesłanką formalną testamentu allograficznego jest opatrzenie protokołu tegoż testamentu datą jego sporządzenia. Jeżeli zostałaby ona przez nieuwagę pominięta, możliwa byłaby szybka reakcja ze strony rejestrującego, gdyż musiałby ją wpisać w formularzu.

Data i miejsce	
sporządzenia protokołu:	<input type="text"/>
Data	
Miejsce	<input type="text"/>

Nieodpowiednia kwalifikacja podmiotu uprawnionego do odebrania oświadczenia ostatniej woli jest jedną z najczęściej występujących przesłanek nieważności testamentu. Poniższa rubryka wymagałaby od osoby urzędowej zaznaczenia odpowiedzi

---

⁴⁷⁷ Jak podaje Łukasz Jucha z Biura Prasowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego – „Do Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego, od momentu jego utworzenia, czyli od 1 stycznia 1999 roku, nie zgłosiła się żadna osoba w celu sporządzenia testamentu w formie allograficznej”. Chętnych do sporządzenia testamentu w tej formie nie było od lat również w Urzędzie Miasta Bydgoszczy. Natomiast w poznańskim Urzędzie Stanu Cywilnego zaledwie jedna osoba dokonała rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci w tej formie. Miało to miejsce w 2000 roku. S. Gortyńska, *Testament urzędowy praktyczny, ale mało popularny*, źródło: <https://www.prawo.pl/samorzad/testament-allograficzny-urzedowy-to-alternatywa-dla-testamentu,429745.html>, dostęp z dnia 13 marca 2021 r. Niewystępowanie w praktyce tej formy testamentu potwierdzają również przeprowadzone przez P. Cybulę badania, w podsumowaniu których stwierdza, iż "jeżeli w naszym społeczeństwie przez kilkanaście lat sporządzono jeden testament w ten sposób (allograficzny przed marszałkiem województwa – przypis autorki), to z pewnością można stwierdzić, że nie dostrzega się takiej potrzeby wśród społeczeństwa i ta regulacja jest po prostu zbędna" (P. Cybula, *Oświadczenie...*, s. 53).

⁴⁷⁸ Należy wspomnieć, iż taki postulat to nie żadne *novum* – pomysł likwidacji testamentów allograficznych zgłaszał J. Wasilkowski, już podczas prac nad projektem prawa spadkowego. Przeciwnikiem tego rozwiązania był J. Marowski, wskazując, że ta forma jest dogodna dla stosunków wiejskich. Natomiast zdaniem M. Grudzińskiego przepisy o testamentach allograficznych powinny znaleźć zastosowanie dopiero wtedy, gdy w danej miejscowości nie było notariusza. A. Moszyńska, dz.cyt., s. 121.

z zajmowanym przezeń stanowiskiem. Jeżeli nie pełni ona żadnej z wymienionych funkcji, powinien wzbudzić u rejestrującego podejrzenie Wykrycie błędu następowałoby na wczesnym etapie, dzięki czemu możliwe byłoby jego naprawienie jeszcze za życia testatora.

Osoba urzędowa wobec której oświadczone treść testamentu:

- Wójt (burmistrz, prezydent)
- Starosta
- Marszałek województwa
- Sekretarz powiatu/gminy
- Kierownik urzędu stanu cywilnego

Ostatnia zaproponowana rubryka wymagałaby od rejestrującego podania imion i nazwisk dwóch świadków. Po wpisaniu danych tylko jednego z nich, system mógłby generować komunikat o błędzie wraz z informacją o nieprawidłowej liczbie świadków. Niemożliwe byłoby wysłanie formularza bez uzupełnienia danych drugiej osoby, co również pełniłoby funkcję kontrolną. Rejestrujący byłby w stanie błyskawicznie wykryć braki formalne testamentu, co umożliwiłoby podjęcie działań zmierzających do ich usunięcia jeszcze za życia testatora.

Świadkowie:

	Świadek 1	Świadek 2
Imię (imiona)		
Nazwisko		

Oświadczenie:

- Oświadczam, że protokół został odczytany w obecności świadków.

4.2. Testamenty szczególne

Mimo iż testamenty szczególne charakteryzuje zdecydowanie mniejszy formalizm, niż ma miejsce w przypadku testamentów zwykłych, to jednak przesłanki zastosowania tej kategorii testamentów również dostarczają wielu problemów interpretacyj-

nych⁴⁷⁹, a także wątpliwości czy skutecznie zapewniają realizację podstawowej funkcji prawa spadkowego jaką jest dokonanie dyspozycji majątkowych *mortis causa*⁴⁸⁰. Warto również podkreślić, iż sporządzenie testamentu w formie szczególnej jest jedynie przejściowym rozwiązaniem. Zakłada ono, że gdy ustaną okoliczności jego sporządzenia, spadkodawca winien dokonać rozrządzenia majątkiem w formie zwykłej. Tylko bowiem testamenty zwykłe, ze względu na przewidziane dla nich wymagania formalne, gwarantują w największym możliwym stopniu zabezpieczenie ostatniej woli spadkodawcy.

Przepis art. 955 KC przewiduje trzy warunki powodujące utratę mocy przez testament szczególny, przy czym muszą być one spełnione łącznie :

1. ustanie okoliczności, które uzasadniały niezachowanie formy testamentu zwykłego;
2. upływ 6 miesięcy od ustania tych okoliczności;
3. pozostawanie spadkodawcy przy życiu po upływie tych 6 miesięcy.

W zależności od rodzaju okoliczności szczególnych, uzasadniających sporządzenie testamentu szczególnego, kodeks cywilny wyróżnia trzy formy takiego testamentu: testament ustny (art. 952 KC), testament sporządzony podczas podróży na polskim statku morskim lub powietrznym (art. 953 KC) oraz testament wojskowy (art. 954 KC).

4.2.1. Testament ustny

Pierwszym testamentem szczególnym wymienionym w kodeksie cywilnym jest testament ustny. Spory o utrzymanie tej formy testamentu toczą się w doktrynie już od wielu lat⁴⁸¹. Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego⁴⁸² wielokrotnie zapowiadała

---

⁴⁷⁹ Zarówno linia orzecznicza, jak i poglądy doktryny nie są w tych kwestiach jednomyślne, co zostanie dokładniej omówione w dalszej części pracy.

⁴⁸⁰ Jak wskazuje praktyka, obecne uregulowanie form testamentów nie można uznać za zadowalające, gdyż niektóre z tych form albo nie występują praktyce (np. testament podróży, wojskowy), albo umożliwiają jego sfalszowanie.

⁴⁸¹ J. Pietrzykowski, *Wybrane zagadnienia reformy prawa spadkowego*, „Studia Iuridica” Tom 21/1994, s. 255 i n.; E. Skowrońska, *Testament ustny de lege ferenda*, „Studia Iuridica” Tom 21/1994, s. 259 i n.; B. Pręda, w *sprawie przyszłości testamentu ustnego*, „Rejent” Nr 5/2009, s. 93 i n.; M. Wróbel, *Główne założenia projektu Kodeksu cywilnego*, „Monitor Prawniczy” Nr 13/2007, s. 737 i n.; J. Czerwiakowski, *Testament ustny w świetle praktyki*, „Palestra” Nr 10-11/1987, s. 46 i n.; I. Kleniewska, *Testament ustny*, „Jurysta” Nr 2/1993, s. 30 i n.;

⁴⁸² Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego działająca przy Ministrze Sprawiedliwości, składająca się z wybitnych praktyków i ekspertów z teorii prawa. Do zadań Komisji należy przygotowywanie założeń i ogólnych kierunków zmian w prawie cywilnym, prawie rodzinnym i prawie gospodarczym prywatnym; 2) opracowywanie założeń oraz projektów o podstawowym znaczeniu dla systemu prawa cywilnego,

reformę prawa spadkowego m.in. W zakresie likwidacji testamentu ustnego. Zdaniem Komisji, krytyka obecnych form testamentów – w szczególności testamentu ustnego - jest jak najbardziej zasłużona, gdyż w praktyce często dochodzi na tym tle do nadużyć⁴⁸³. Jak słusznie zwrócił uwagę M. Załucki⁴⁸⁴, niektóre formy testamentów, z testamentem ustnym na czele, zamiast urzeczywistniać ostatnią wolę spadkodawcy, służą jej zniekształceniu. Skoro bowiem jedynym dowodem w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku są zeznania świadków, nasuwają się wątpliwości już nawet nie tylko co do treści samego testamentu, ale co do tego czy w ogóle doszło do jego sporządzenia.

Kontrowersje, jakie wywołuje testament ustny, nie dotyczą jednak tylko kwestii jego przydatności (w związku z tym, że stosunkowo często bywa fałszowany⁴⁸⁵), ale również samej wykładni art. 952 KC, który stanowi o przesłankach dopuszczających sporządzenie testamentu w tej formie, wymogach formalnych i sposobach stwierdzania jego treści.

Konsekwencją zakwalifikowania testamentu ustnego do kategorii testamentów szczególnych jest to, że skorzystanie przez testatora z tej formy testamentu nie zależy wyłącznie od jego woli, lecz możliwe jest dopiero wówczas, gdy zachodzą przewidziane prawem okoliczności. Jeżeli w określonym stanie faktycznym owe przesłanki nie wystąpią, oznaczać będzie, że testament ustny został sporządzony z naruszeniem przepisów, co z kolei skutkować będzie jego bezwzględną nieważnością⁴⁸⁶.

Przepis art. 952 § 1 KC wskazuje trzy takie sytuacje, które uzasadniają sporządzenie testamentu ustnego:

---

rodzinnego i gospodarczego prywatnego, z uwzględnieniem zadań wynikających z potrzeb harmonizacji prawa polskiego z prawem europejskim. Ponadto Minister Sprawiedliwości może przedstawić Komisji projekty aktów prawnych do oceny, a także zwracać się o opinie w budzących wątpliwości kwestiach prawnych z zakresu wskazanego powyżej. (§ 8 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 kwietnia 2002 r. W sprawie utworzenia, organizacji i trybu działania Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego, (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1741)). W grudniu 2015 roku, po ponad 20 latach działania w resorcie, minister sprawiedliwości Zbigniew Ziobro zlikwidował Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego (<https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/913673,ziobro-likwiduje-komisje-kodyfikacyjna-prawa-cywilnego.html>, dostęp z dnia 16 lutego 2018 r.).

⁴⁸³ Z. Radwański (red.), *Zielona Księga. Optymalna wizja Kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2006, s. 193 i n.

⁴⁸⁴ M. Załucki, *Współczesne tendencje rozwoju dziedziczenia testamentowego – czyli nie tylko o potrzebie wprowadzenia wideotestamentu do nowego kodeksu cywilnego*, Roczniki Nauk Prawnych, Tom XXII, numer 2, Lublin 2012, s. 40 i n.

⁴⁸⁵ W. Borysiak zauważa, że na podstawie obserwacji praktyki sądowej przypadki fałszowania testamentów ustnych są o wiele częstsze niż innych testamentów (W. Borysiak, *Funkcjonowanie...*, dz. cyt, s. 2) Natomiast jeden z członków Krajowej Rady Sądownictwa, Waldemar Żurek, przyznaje nawet, że wszystkie testamenty ustne, które badał, były sfalszowane. <http://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/748841,testament-ustny-do-likwidacji-ograniczony-zachowek-reforma-prawa-spadkowego.html>, dostęp z dnia 16 lutego 2018 r.

⁴⁸⁶ Art. 958 KC w zw. Z art. 952 § 1 KC

1. istnienie obawy rychłej śmierci;
2. wystąpienie szczególnych okoliczności uniemożliwiających skorzystanie ze zwykłej formy testamentu;
3. wystąpienie szczególnych okoliczności bardzo utrudniających skorzystanie ze zwykłej formy testamentu.

Powyższe przesłanki mają samodzielny charakter⁴⁸⁷. Zatem już zajście jednej z nich jest wystarczające do tego, by dopuszczalne było sporządzenie testamentu ustnego⁴⁸⁸. Odmienne kwestie te regulował natomiast dekret prawo spadkowe. Obecnie obowiązujące unormowania były co prawda wzorowane na przyjętych w nim rozwiązaniach, jednakże przesłanki określone w art. 82 PrSpadD odbiegają od tych współczesnych. Wspomniany przepis brzmiał bowiem następująco „Jeżeli wskutek szczególnych okoliczności, jako to: przerwanie komunikacji, epidemii, działań wojennych, choroby spadkodawcy albo jego nieszczęśliwego wypadku, uzasadniających obawę rychłej jego śmierci, sporządzenie testamentu zwykłego byłoby niemożliwe lub bardzo utrudnione, spadkodawca może sporządzić testamentu ustny przez podanie swej woli do wiadomości trzech równocześnie obecnych świadków”. Z treści tego przepisu wynika, że przesłanka obawy rychłej śmierci, jeżeli występowała samodzielnie, nie dawała testatorowi możliwości sporządzenia testamentu ustnego⁴⁸⁹.

Zwrot „obawa rychłej śmierci”, zamieszczony w przepisie art. 952 KC, nie jest rozumiany w sposób jednolity ani w doktrynie, ani w orzecznictwie. Brak jest bowiem jednoznacznego stanowiska, co do kryteriów oceny stanu owej obawy, a więc czy wystarczą subiektywne odczucia spadkodawcy (kryterium subiektywne)⁴⁹⁰, czy też obawa ta musi wynikać z obiektywnych okoliczności które ją uzasadniają z punktu widzenia wiedzy medycznej (kryterium obiektywne)⁴⁹¹. Powyższe rozbieżności doprowadziły do

---

⁴⁸⁷ Autonomiczny charakter tychże przesłanek nie wyłącza możliwości ich jednoczesnego wystąpienia w tym samym stanie faktycznym – tak K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny...*, dz. cyt. art. 952.

⁴⁸⁸ Postanowienie SN z dnia 20 marca 2018 r., sygn. akt V CSK 492/17, *Legalis*.

⁴⁸⁹ Przyjęcie innego założenia prowadziłoby do zrównania tej formy z testamentami zwykłymi. J. Turłowski, dz.cyt., s. 136.

⁴⁹⁰ Za subiektywnym ujęciem opowiedział się Sąd Najwyższy m.in. w orzeczeniu z dnia 3 listopada 1948 r. (sygn. akt C 755/48, "Państwo i Prawo" Nr 2/1949, s. 121); w orzeczeniu z dnia 10 sierpnia 1948 r. (sygn. akt C 458/48, "Państwo i Prawo" Nr 12/1948, s. 116); w uchwale z dnia 7 stycznia 1992 r. (sygn. akt III CZP 135/91, OSP 1993, Nr 1, poz. 4) oraz W. Żywicki, *Testamenty ustne w świetle orzecznictwa*, „Nowe Prawo” Nr 1/1971, s. 108 i n.

⁴⁹¹ Za obiektywnym ujęciem opowiedział się Sąd Najwyższy m.in. w orzeczeniu z dnia 4 lipca 1952 r. (sygn. akt C 1321/52, OSNCK 1953, Nr 1, poz. 30); w orzeczeniu z dnia 6 sierpnia 1958 r. (sygn. akt I CR 512/58, OSPiKA 1960, Nr 2, poz. 37); w postanowieniu z dnia 25 marca 1974 r. (sygn. akt III CRN 5/74, OSNAPiUS 1975, Nr 3, poz. 42); w orzeczeniu z dnia 24 czerwca 1974 r. (sygn. akt III CRN 118/74, Biuletyn Sądu Najwyższego 1974 nr 9, poz. 160); w postanowieniu z dnia 23 listopada 1998 r.

powstania koncepcji pośredniej (mieszanej) – posiadającej najwięcej zwolenników⁴⁹² – zgodnie z którą przesłanka istnienia obawy rychłej śmierci jest spełniona, gdy subiektywne przekonanie spadkodawcy, że wkrótce umrze, oparte jest na okolicznościach obiektywnie je uzasadniających⁴⁹³. Stanowisko to wydaje się być najbardziej racjonalne, szczególnie w kontekście bezpieczeństwa obrotu prawnego. Zbyt liberalne ujęcie przesłanek sporządzenia testamentu ustnego nie tylko mogłoby wpłynąć na wzrost skali fałszerstw aktów ostatniej woli, ale także przeczyłoby samej konstrukcji testamentów szczególnych, z których winno się korzystać w wyjątkowych (szczególnych) okolicznościach. Do takowych z pewnością nie można zaliczyć sytuacji, gdy źródłem przekonania spadkodawcy o własnej rychłej śmierci jest jego subiektywny stan psychiczny, niepoddany jakiegokolwiek zewnętrznej kontroli⁴⁹⁴. Okolicznością uzasadniającą skorzystanie z tej formy testamentu, nie będzie również sam wiek testatora⁴⁹⁵ czy, utrzymujący się od dłuższego czasu, zły stan zdrowia⁴⁹⁶. Nie chodzi bowiem o sam strach przed śmiercią. Jak słusznie zauważył Sąd Najwyższy w jednym ze swoich postanowień, każdy człowiek żyje przecież w mniej lub bardziej intensywnej obawie śmierci⁴⁹⁷. Po stronie testatora musi istnieć niepokój, że jego śmierć może nastąpić w niedalekiej przyszłości. Słowo „rychły” oznacza bowiem „taki, który ma wkrótce nastąpić”⁴⁹⁸. Sam lęk spadkodawcy przed śmiercią, wynikający z wieku czy przewlekłej choroby, nie będzie zatem wyczerpywał przesłanki obawy rychłej śmierci (art. 952 § 1 KC)⁴⁹⁹.

(sygn. akt II CKN 47/98, Legalis nr 174289) oraz A.R. Światłowski, *Obawa rychłej śmierci jako przesłanka testamentu ustnego*, „Monitor Prawniczy” Nr 3/1993, s. 65; B. Kucia, *Przesłanka „istnienia obawy rychłej śmierci spadkodawcy” – uwagi de lege lata i de lege ferenda*, „Rejent” Nr specjalny/2012, s. 91 i n.; S. Niemczyk, A. Łazarska, *Prawno-medyczna wykładnia „obawy rychłej śmierci” jako przesłanka ważności testamentu ustnego*, „Prawo i Medycyna” Nr 2/2007, s. 96-97.

⁴⁹² K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny...*, dz. cyt., art. 952, Nb 2; J. Kuźmicka-Sulikowska, *Okoliczności, przy których zaistnieniu możliwe jest sporządzenie testamentu ustnego według polskiego prawa spadkowego*, „Wrocławsko-Lwowskie Zeszyty Prawnicze” Nr 9/2018, s. 111; W. Borysiak, *Funkcjonowanie...*, s. 17.

⁴⁹³ Tak np. Sąd Najwyższy w postanowieniach: z dnia 17 lutego 2004 r., sygn. akt III CK 328/02, LEX nr 602713 i z dnia 8 lutego 2006 r., sygn. akt II CSK 128/05, LEX nr 192038 oraz E. Skowrońska-Bocian, *Testament w prawie...*, dz. cyt., s. 108 i n.; P. Książak, *Prawo spadkowe...*, dz. cyt., s. 209.

⁴⁹⁴ Postanowienie SN z dnia 12 kwietnia 2002 r., sygn. akt I CKN 1457/99, Legalis nr 157864.

⁴⁹⁵ Postanowienia SN: z dnia 15 kwietnia 2003 r., sygn. akt V CK 9/02, Legalis nr 79778 oraz z dnia 24 czerwca 1974 r., sygn. akt III CRN 118/74, Legalis nr 18114; E. Skowrońska-Bocian, J. Wierciński, [w:] J. Gudowski (red.), *Kodeks...*, dz. cyt., art. 952, Nb 8; J. Kuźmicka-Sulikowska, *Okoliczności...*, s. 117. Odmienne Postanowienie SN z dnia 8 lutego 2006 r., sygn. akt II CSK 128/05, Legalis nr 97968; J. Kosik, *Przesłanki sporządzenia testamentu ustnego w k.c.*, „Studia Cywilistyczne” t. XIII–XIV/1969, s. 205; M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. T II...*, dz. cyt., art. 952, Nb 6.

⁴⁹⁶ Postanowienie SN z dnia 25 lipca 2003 r., sygn. akt V CK 120/02, Legalis nr 61014; B. Kucia, *Przesłanka...*, s. 91.

⁴⁹⁷ Postanowienie SN z dnia 11 marca 2009 r., sygn. akt I CSK 321/08, Legalis nr 244051.

⁴⁹⁸ <https://sjp.pwn.pl/sjp/rychly;2518328.html>, dostęp z dnia 15 maja 2021 r.

⁴⁹⁹ Tamże.

Drugą przesłanką sporządzenia testamentu ustnego jest wystąpienie szczególnych okoliczności, wskutek których zachowanie zwykłej formy testamentu jest niemożliwe lub bardzo utrudnione⁵⁰⁰. Jak już zostało wspomniane, przepis art. 952 § 1 KC, nie zawiera przykładowego wyliczenia tychże okoliczności, wskazując jedynie, że mają być one szczególne. W praktyce za takowe będą uważane sytuacje, gdy testator nie umie lub nie może pisać (z powodu analfabetyzmu, choroby czy kalectwa)⁵⁰¹ bądź gdy nieważność testamentu allograficznego spowodowana jest niezachowaniem przepisów prawa przez osoby odbierające oświadczenie ostatniej woli od spadkodawcy (tzw. konwersja testamentu)⁵⁰².

Procedura sporządzenia testamentu ustnego choć nie jest skomplikowana, gdyż polega na ustnym oświadczeniu przez spadkodawcę swojej woli w obecności (co najmniej) trzech świadków, dostarcza wielu problemów interpretacyjnych.

Jak wykazała analiza orzecznictwa i literatury przedmiotu, „ustność” oświadczenia woli nie jest rozumiana jednoznacznie. Zgodnie z restrykcyjnym stanowiskiem⁵⁰³, wymóg ustności należy interpretować dosłownie, co oznacza, że spadkodawca może wyrazić swoją wolę wyłącznie za pomocą aparatu mowy. Natomiast w myśl bardziej liberalnego stanowiska, za formę ustną można uznać również język migowy, jeżeli jest on zrozumiały dla świadków. Za słusznością tej interpretacji przemawia fakt, iż w przepisie art. 952 KC ustawodawca nie zdecydował się na powtórzenie zakazu, który znajduje się w art. 951 § 3 KC⁵⁰⁴. Przy czym za ustne wyrażenie woli nie można uznać potakiwania spadkodawcy na słowa wypowiedane przez inną osobą. Co prawda pod rządami Dekretu spadkowego dopuszczalne było, aby spadkodawca potwierdził, iż od-

---

⁵⁰⁰ Przy czym owa niemożność dotyczy wyłącznie testatora. Bez znaczenia pozostaje fakt, że inna osoba (w podobnych czy nawet tych samych okolicznościach) byłaby w stanie sporządzić testament zwykły. Każdy przypadek będzie zatem wymagał indywidualnej oceny. Tak E. Skowrońska-Bocian, J. Wierciński, [w:] J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny...*, dz. cyt., art. 952, Nb 13.

⁵⁰¹ Niemożność sporządzenia testamentu notarialnego i allograficznego nie stanowi wystarczającej przesłanki testowania w formie ustnej, jeżeli testator ma możliwość skorzystania z formy holograficznej. J. Turłukowski, dz. cyt., s. 149-150. Jeżeli testator może i potrafi pisać to nie będzie należało do najprostszyc wykazanie, że nie miał on możliwości sporządzenia testamentu własnoręcznego (lub było to nadmiernie utrudnione). K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny...*, dz. cyt., art. 952, Nt 39.1.

⁵⁰² Uchwała SN (7) z dnia 22 marca 1971 r., sygn. akt III CZP 91/70, Legalis nr 15293; uchwała SN z dnia 2 grudnia 1994 r., sygn. akt III CZP 152/94, Legalis nr 28991 oraz Postanowienia SN: z dnia 13 lutego 1997 r., sygn. akt I CKN 79/96, Legalis nr 30673; z dnia 8 czerwca 2000 r., sygn. akt V CKN 53/00, Legalis nr 47862; z dnia 27 kwietnia 2001 r., sygn. akt III CKN 396/00, Legalis nr 157877. Zob. szerzej M. Rzewuski, *Konwersja testamentu*, [w:] P. Stec, M. Załucki (red.), *50 lat kodeksu cywilnego. Perspektywy rekodyfikacji*, Warszawa 2015, s. 401-416.

⁵⁰³ I. Kleniewska, *Testament ustny*, „Jurysta” Nr 2/1993, s. 30; J.S. Piątowski, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, Warszawa 2003, s. 110.

⁵⁰⁴ K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny...*, dz. cyt., art. 952, Nt. 36; Postanowienia SN z dnia 14 stycznia 1982 r., sygn..III CRN 169/81, Legalis nr 22935 wraz z aprobuską glosą A. Mączyńskiego.

czytany w obecności świadków, sporządzony wcześniej projekt pisemnego testamentu, jest tożsamy z jego wolą, jednakże zgodnie z obecną linią orzecniczą cała treść oświadczenia ostatniej woli musi być wygłoszona (bądź wymigana) przez spadkodawcę. Musi on wyraźnie stwierdzić komu i jakie korzyści przeznaczą, a każdy ze świadków musi mieć świadomość znaczenia poszczególnych gestów i ruchów testatora, gdyż treść oświadczenia testatora musi być dla nich w pełni zrozumiała⁵⁰⁵.

Brak legalnej definicji powoduje wątpliwości do tego, co przesądza o uznaniu danej osoby za świadka testamentu. Kodeks cywilny określa jedynie ogólne, wspólne dla testamentów zwykłych i szczególnych, reguły odnoszące się do osób, wobec których ma zostać złożone oświadczenie ostatniej woli⁵⁰⁶. Nie określa natomiast tego w jakich okolicznościach dana osoba może zostać uznana za świadka testamentu. Pojawiają się w związku z tym pytania – czy testator powinien taką osobę formalnie wezwać, czy świadkiem może być każda, nawet przypadkowa osoba? Czy musi być świadoma swojej roli, czy wystarczy, że jest obecna przy składaniu oświadczenia ostatniej woli? Czy testator musi się do niej bezpośrednio zwracać? Czy dana osoba może odmówić pełnienia roli świadka? Zarówno doktryna, jak i orzecznictwo nie wypracowały jednolitego stanowiska w tym zakresie⁵⁰⁷.

Aby testament ustny mógł być skuteczny, jego treść musi zostać stwierdzona w jeden z dwóch sposobów określonych w przepis art. 952 KC⁵⁰⁸. Zgodnie z pierwszym z nich jeden ze świadków albo osoba trzecia spisze oświadczenie spadkodawcy przed upływem roku od jego złożenia, z podaniem miejsca i daty oświadczenia oraz miejsca i daty sporządzenia pisma, a pismo to podpiszą spadkodawca i dwaj świadkowie albo

---

⁵⁰⁵ J. Turłukowski, dz. cyt., s. 154.

⁵⁰⁶ Nie mogą nimi zostać osoby dotknięte niezdolnością względną (por. art. 957 KC) bądź bezwzględną (por. art. 956 KC). W myśl jednej z przesłanek niezdolności bezwzględnej, świadkiem testamentu nie może być osoba niewidoma, głucha bądź niema. Należy przyznać, że w kontekście poczynionych powyżej rozważań, jest to dość zaskakujące. Jak zostało bowiem wskazane, osoba głucha, niema bądź głuchoniema (jeżeli ma pełną zdolność do czynności prawnych), może sporządzić testament w formie ustnej. Jednym z warunków ważności takiego testamentu jest to, by treść oświadczenia spadkodawcy była zrozumiała dla każdego z trzech świadków testamentu. Każdy z nich, jak wyjaśnia Sąd Najwyższy w przywołanym wyżej postanowieniu z dnia 14 stycznia 1982 r., musi pojmować znaczenie ruchów, gestów czy innego zachowania testatora, które stanowią jego "swoistą mowę". Zatem, w tym konkretnym przypadku, głuchy lub niemy świadek lepiej zrozumie „mowę” głuchego czy niemego testatora niż przypadkowa osoba, która nie może być przecież ani spokrewniona, ani spowinowacana ze spadkodawcą.

⁵⁰⁷ M. Niedośpiał przedstawił trzy stanowiska, które występują w doktrynie i orzecznictwie. Zob. szerzej M. Niedośpiał, *Zagadnienia ogólne testamentu w polskim prawie cywilnym*, Kraków-Poznań 1993, s. 197 i n.

⁵⁰⁸ Zob. szerzej K. Osajda, *Sposoby stwierdzania treści testamentu ustnego*, „Monitor Prawniczy” Nr 9/2013, s. 463-474; J. Kuźmicka-Sulikowska, *Stwierdzenie treści testamentu ustnego*, [w:] J. Jezioro, K. Zagrobelny (red.), *Wybrane zagadnienia polskiego prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Doktora Józefa Kremisa i Doktora Jerzego Strzebinczyka*, Wrocław 2019, s. 135-153.

wszyscy świadkowie (art. 952 § 1 KC). Jeżeli treść testamentu ustnego nie została stwierdzona w powyższy sposób to, w myśl art. 952 § 2 KC, można tego dokonać poprzez zgodne zeznania świadków złożone przed sądem w ciągu sześciu miesięcy od daty otwarcia spadku. Jeżeli przesłuchanie jednego ze świadków nie jest możliwe lub napotyka trudne do przezwyciężenia przeszkody, sąd może poprzestać na zgodnych zeznaniach dwóch świadków.

Pismo stwierdzające treść testamentu ustnego, mimo iż nie jest testamentem mającym formę pisemną, winno być złożone w sądzie spadku w trybie art. 646 § 1 KPC. Obowiązek ten, jak wyjaśnia O. Piaskowska⁵⁰⁹, odnosi się bowiem nie tylko do testamentu złożonego na piśmie, ale również pisma stwierdzającego treść testamentu ustnego. Zatem każda osoba, u której takie pismo się znajduje, zobowiązana jest do złożenia go w sądzie spadku. Natomiast każdy kto bezzasadnie uchyla się od wykonania niniejszego obowiązku, ponosi odpowiedzialność za wynikłą stąd szkodę. Ponadto na taką osobę może zostać nałożona grzywna w wysokości nawet do 3000 zł⁵¹⁰.

Sąd po otrzymaniu pisma stwierdzającego treść testamentu mógłby zamieścić w rejestrze testamentów wzmiankę, która stanowiłaby informację, że spadkodawca mógł dokonać rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci i ewentualne postępowanie spadkowe winno być wstrzymane do czasu stwierdzenia przez sąd skuteczności bądź nieskuteczności testamentu ustnego. Następnie, po pozytywnym rozstrzygnięciu, sąd mógłby dokonać rejestracji testamentu. Natomiast jeżeli pismo stwierdzające treść testamentu ustnego nie zostało sporządzone, to podstawą wpisu w rejestrze mógłby być protokół przesłuchania świadków i ustalona na podstawie ich zeznań treść dokonanych rozrządzeń.

Jak wynika z powyższego, nie ma technicznych przeszkód do objęcia obowiązkiem rejestracji także testamentu ustnego. Jednakże biorąc pod uwagę bezpieczeństwo obrotu prawnego, należałoby postulować o usunięcie tej formy testamentu, gdyż jej pozostawienie niesie za sobą więcej zagrożeń niżeli korzyści. Jeżeli decyzja o sporządzeniu testamentu ustnego podejmowana jest spontanicznie, bez odpowiedniego przygotowania (a to sugerują okoliczności uzasadniające skorzystanie tej formy rozrządzenia *mortis causa*), pojawiają się wątpliwości o *animus testandi* testatora - czy rzeczywiście miał wolę testowania, czy decyzja o sporządzeniu testamentu była nieprzemyślana, nie w pełni świadoma, być może podjęta pod wpływem emocji bądź silnych leków. Co

---

⁵⁰⁹ O.M. Piaskowska, *Złożenie pisma stwierdzającego treść testamentu w sądzie spadku*, Lex Navigator.

⁵¹⁰ Art. 163 § 1 KPC w zw. z art. 13 § 2 KPC.

więcej, przepis art. 952 KC nie nakłada na świadków obowiązku weryfikacji tożsamości testatora. Może zatem zdarzyć się tak, że testator poda nieprawdziwe dane, podszywając się pod kogoś innego. Natomiast brak wymogu złożenia przez niego podpisu na piśmie stwierdzającym treść testamentu stwarza duże pole do nadużyć i fałszerstw. Należy również podkreślić, że rzadko kiedy spadkodawca i świadkowie mają odpowiednią wiedzę w zakresie sporządzania testamentu ustnego i stwierdzania jego treści. Wymagałoby to od nich nie tylko znajomości przepisów prawa spadkowego, ale także procedury cywilnej. Konsekwencją nieznamienia prawa przez świadków jest nie tylko narażenie się na odpowiedzialność cywilnoprawną (art. 145 KC) oraz karę grzywny, ale przede wszystkim bezskuteczność dokonanej przez spadkodawcę czynności *mortis causa*.

4.2.2. Testament podróżny

Drugą formą testamentów szczególnych jest testament sporządzony podczas podróży na polskim statku morskim lub powietrznym. Kodeks cywilny nie definiuje tych środków transportu. Aby móc zatem precyzyjnie określić pojęcie statku morskiego i powietrznego, należy sięgnąć do szczególnych uregulowań.

Zgodnie z art. 2. § 1. ustawy z dnia 18 września 2001 r. - Kodeks morski⁵¹¹, statkiem morskim jest każde urządzenie pływające przeznaczone lub używane do żeglugi morskiej⁵¹². Statkiem morskim, o którym mowa w art. 953 KC, jest statek o polskiej przynależności w rozumieniu przepisów kodeksu morskiego. Stosownie do art. 10 § 1 ust. 1 KM, jest to statek, który stanowi polską własność zgodnie z art. 73 § 1 i 2 KM, tj. stanowiący własność Skarbu Państwa, osoby prawnej mającej siedzibę w Rzeczypospolitej Polskiej lub obywatela polskiego zamieszkałego w Rzeczypospolitej Polskiej. Natomiast § 2 tego artykułu stanowi, że statkiem będącym polską własnością jest również statek wchodzący w skład majątku spółki osobowej, wpisanej do polskiego rejestru przedsiębiorców. Za statek o polskiej przynależności ustawa uważa również, w myśl art. 10 § 1 pkt 2 KM, statek będący co najmniej w połowie własnością osób wymienionych w art. 73 § 1 KM, jeżeli armator tego statku ma w Rzeczypospolitej Polskiej miejsce zamieszkania albo siedzibę swojego zakładu

⁵¹¹ (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 2175).

⁵¹² Zdaniem większości przedstawicieli doktryny, ustawodawca *expressis verbis* ograniczył dopuszczalność posłużenia się tą formą testamentu wyłącznie do podróży morskiej, wyłączając tym samym możliwość skorzystania z niej podczas żeglugi śródlądowej. J. Kuźmicka-Sulikowska, [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny...*, dz. cyt., art. 953, Nb 3; J. Haberko [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom III. Komentarz. Art. 627–1088*, Legalis 2019, art. 953, Nb 4. Odmienne natomiast M. Sychowicz, [w:] H. Ciepla, B. Czech, S. Dąbrowski i in.; *Praktyczny komentarz z orzecnictwem. Kodeks cywilny. Tom II, art. 353–1088*, Warszawa 2003, s. 851.

głównego lub oddziału, a statek na wniosek wszystkich współwłaścicieli został wpisany do polskiego rejestru okrętowego w księdze rejestru stałego lub statek będący własnością spółki kapitałowej mającej siedzibę za granicą, w której jeden z podmiotów wymienionych w § 1 ma udział kapitałowy, jeżeli armator tego statku ma w Rzeczypospolitej Polskiej miejsce zamieszkania albo siedzibę swojego zakładu głównego lub oddziału, a statek na wniosek właściciela został wpisany do polskiego rejestru okrętowego w księdze rejestru stałego.

Statkiem o polskiej przynależności jest także statek niestanowiący własności polskiej, który uzyskał polską przynależność zgodnie z rozporządzeniem Rady (EWG) Nr 613/91 z 4 marca 1991 r. W sprawie transferu statków z jednego rejestru do drugiego wewnątrz Wspólnoty⁵¹³, a także statek, który nie stanowi własności polskiej, ale uzyskał czasowo polską przynależność. Ponadto, w myśl art. 10 § 2 KM, przepisy o polskiej przynależności statku stosuje się do statków uważanych za polską własność.

Natomiast pojęciem statku powietrznego określa się urządzenie zdolne do unoszenia się w atmosferze na skutek oddziaływania powietrza innego niż oddziaływanie powietrza odbitego od podłoża⁵¹⁴. O przynależności polskiej statku powietrznego będzie, co do zasady, rozstrzygał wpis do rejestru cywilnych statków powietrznych⁵¹⁵. Art 2 pkt 2 PrLot definiuje „polskie państwowe statki powietrzne”, obejmując tym określeniem statek powietrzny używany przez Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej oraz statki powietrzne używane przez jednostki organizacyjne Straży Granicznej, Policji i Państwowej Straży Pożarnej.

---

⁵¹³ (Dz.Urz. WE L 68 z 15 marca 1991 r., z późn. zm.).

⁵¹⁴ Art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 3 lipca 2002 r. Prawo lotnicze (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1970), określana dalej PrLot.

⁵¹⁵ Rejestr prowadzi Prezes Urzędu Lotnictwa Cywilnego (ULC) realizując w ten sposób postanowienia PrLot. oraz Rozporządzenia Ministra Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej z dnia 6 czerwca 2013 r. W sprawie rejestru cywilnych statków powietrznych oraz znaków i napisów na statkach powietrznych wpisanych do tego rejestru (Dz. U. z 2015 r. poz. 1617). W praktyce jednak, ustalenie czy dany statek jest statkiem polskim, napotyka na trudności. Zagadnienie te było również przedmiotem badań prowadzonych przez P. Cybulę nad testamentem podróżnym. Z uzyskanych przez niego odpowiedzi z Urzędu Lotnictwa Cywilnego wynika, że udostępnienie danych z rejestru jest możliwe wyłącznie po złożeniu odpowiedniego wniosku i wniesieniu opłaty wynoszącej ponad 300 zł. Dopiero z odpowiedzi Departamentu Prawno-Organizacyjnego Urzędu Lotnictwa Cywilnego można się dowiedzieć, że każdy statek powietrzny posiada indywidualne oznaczenie, wskazujące na jego przynależność państwową. "Dla polskich cywilnych statków powietrznych będą to znaki <<SP>> oraz grupa liter właściwa dla danego rodzaju statku powietrznego, widoczne jeśli chodzi np. o samoloty na skrzydłach albo kadłubie. Jednocześnie informuję, że brak jest możliwości wysłania całego wykazu statków powietrznych, natomiast zawsze można zwrócić się z wnioskiem do Prezesa ULC o potwierdzenie, czy dany statek powietrzny znajduje się w rejestrze oraz o jego dane, określone w art. 36 ust. 1 PrLot, ponieważ na podstawie art. 34 ust. 1 a tej ustawy rejestr statków powietrznych jest jawny". P. Cybula, *Testament podróżny de lege lata i de lege ferenda (zagadnienia wybrane)*, [w:] P. Stec, M. Załucki (red.), *50 lat kodeksu cywilnego : perspektywy rekodyfikacji*, Warszawa 2015, s. 397-398.

Podróż spadkodawcy, w rozumieniu art. 953 KC, rozpoczyna się z chwilą wejścia na pokład polskiego statku morskiego lub powietrznego i kończy się z chwilą opuszczenia przez niego tego statku po dopłynięciu do portu przeznaczenia⁵¹⁶. W doktrynie został wyrażony pogląd, zgodnie z którym, postoje w portach tranzytowych także są objęte okresem podróży, w związku z czym, również w trakcie tych postojów istnieje możliwość sporządzenia testamentu podróznego⁵¹⁷.

Sporządzenie testamentu szczególnego podczas podróży na polskim statku powietrznym lub morskim następuje w ten sposób, że spadkodawca oświadcza swoją wolę dowódcy statku lub jego zastępcy w obecności dwóch świadków, a dowódca statku lub jego zastępca⁵¹⁸ (ale nie inna osoba) spisuje wolę spadkodawcy, podając datę jej spisania. Następnie pismo to, w obecności świadków, samodzielnie odczytuje spadkodawcy, po czym pismo podpisują spadkodawca, świadkowie oraz dowódca statku lub jego zastępca. Jeżeli spadkodawca nie może się podpisać, należy na piśmie podać przyczynę braku podpisu spadkodawcy; przyczynę tę powinien podać na piśmie dowódca statku lub jego zastępcę.

Gdyby z jakichkolwiek powodów nie było możliwe dochowanie formy testamentu podróznego przed dowódcą statku lub jego zastępcą według omówionych wyżej zasad, spadkodawca może sporządzić testament ustny, niezależnie od tego, czy mógł on zachować zwykłą formę testamentu oraz czy istniała po jego stronie obawa rychłej śmierci.

Sama podróż wskazanymi środkami transportu nie wyklucza, rzecz jasna, możliwości skorzystania z innych form testamentów przewidzianych w kodeksie cywilnym, jednakże w myśl art. 953 KC, jest dostateczną przesłanką, aby sporządzić testament w przewidzianej tym przepisem formie szczególnej. Aby móc zatem sporządzić testament podrózny nie jest konieczne zajście określonych okoliczności - np. istnienie obawy rychłej śmierci lub niemożność/znaczne utrudnienie sporządzenia testamentu

---

⁵¹⁶ S. Wójcik, F. Zoll, dz.cyt., s. 387.

⁵¹⁷ M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. T II...*, dz. cyt., art. 953, Nb 2; K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny...*, dz. cyt., art. 953, Nt. 3.2.

⁵¹⁸ Należy przyjąć, że w przypadku statków morskich jako zastępcę należy uznać osobę zajmującą stanowisko starszego oficera stosownie do § 26 pkt 2 lit. a Rozporządzenia Ministra Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej z dnia 7 sierpnia 2013 r. w sprawie wykształcenia i kwalifikacji członków załóg statków morskich (Dz.U. z 2013 r. poz. 937). Dowódcą jest kapitan statku (zob. § 24 pkt 2 lit. b przywołanego rozporządzenia; zob. także art. 53 i n. KM). Dowódcą statku powietrznego musi być wyznaczony przez użytkownika statku, stosownie do art. 113 ust. 2 PrLot. W przypadku gdy załoga statku składa się z jednej osoby, pełni ona funkcje dowódcy (art. 113 ust. 3 PrLot). Zastępcą jest osoba wyznaczona do pełnienia funkcji przez użytkownika statku.

w zwykłej formie. W związku z powyższym ustalenie *ratio legis* tej regulacji jest dość problematyczne⁵¹⁹.

Zdaniem P. Cybuli, prawdopodobną intencją ustawodawcy było "zastąpienie" możliwości sporządzenia testamentu allograficznego⁵²⁰ oraz notarialnego, z których skorzystanie na statku czy w samolocie jest niemożliwe ze względów praktycznych. W odróżnieniu jednak od wskazanych form testamentów, testament podróżny ma ograniczoną w czasie moc obowiązywania. Niezrozumiała jest zatem chęć sporządzenia testamentu szczególnego, jeżeli nie zachodzą ku temu ważne przesłanki, jak chociażby obawa rychłej śmierci. Tym bardziej, że ani dowódca statku, ani jego zastępca nie mają wykształcenia prawniczego czy chociażby przeszkolenia w zakresie przyjmowania oświadczeń ostatniej woli, co może wpływać negatywnie na ważność tak sporządzonego testamentu. W związku z powyższym pozostaje również kwestia odpowiedzialności odszkodowawczej w sytuacji naruszania przepisów podczas odbierania takiego oświadczenia. Chcąc ograniczyć takie ryzyko, z pewnością wielu przewoźników zawarłoby umowę ubezpieczenia OC, co wiązałoby się z kosztami⁵²¹. Zważywszy więc na konieczność przeszkolenia dowódców i ich zastępców w zakresie dokonywania tego typu czynności oraz ryzyko potencjalnej odpowiedzialności za sporządzenie nieważnego testamentu, utrzymanie tej formy testamentu w polskim kodeksie cywilnym jest nieracjonalne także pod kątem ekonomicznym⁵²².

Inną bardzo ważną kwestią jest to czy przepis art. 953 KC statuuje obowiązek przyjęcia przez członków załogi oświadczenia woli czy jedynie daje testatorowi potencjalnie taką możliwość. Jeżeli przyjąć, że to obowiązek to pojawiają się kolejne pytania - kto i w jaki sposób miałby go egzekwować? i jakie konsekwencje wynikałyby w razie niewywiązania się z tego obowiązku? Czy taki obowiązek może być w ogóle nałożony, bez odpowiedniego szkolenia dowódców statków i ich zastępców? Wreszcie, czy moż-

---

⁵¹⁹ Należy podkreślić, że podczas obrad Komisji Kodyfikacyjnej nad prawem spadkowym, która miała miejsce 8 maja 1951 r., jej członkowie opowiedzieli się za ograniczeniem form testamentów wyłącznie do własnoręcznego, notarialnego oraz ustnego. Usunięto zatem przepis o testamentach podróżnych (między innymi), ponieważ uznano, że jeżeli po stronie spadkodawcy powstanie nagle potrzeba sporządzenia testamentu w trakcie podróży statkiem, może on sporządzić testament własnoręczny, a jeżeli nie może lub nie umie pisać – testament ustny w obecności dwóch świadków. Z nieznanych jednak przyczyn, i wbrew ustaleniom Komisji Kodyfikacyjnej, w ostatecznej wersji projektu IV księgi kodeksu cywilnego przywrócono postanowienia dekretowe dotyczące testamentu podróżnego – mimo, iż podczas prac nad projektem nikt o to nie wnioskował. A. Moszyńska, dz. cyt., s. 165 i 192.

⁵²⁰ Z tą różnicą jednak, że mogą go także sporządzić osoby głuche lub nieme, gdyż art. 953 KC nie potwarza zakazu określonego w art. 951 § 3 KC. E. Skowrońska-Bocian, J. Wierciński, [w:] J. Gudowski (red.), dz. cyt., art. 953, Nt 10.

⁵²¹ P. Cybula, *Testament podróżny...*, s. 394–395.

⁵²² K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny...*, dz. cyt., art. 953, Nt 24.

na wymagać od dowódcy statku, aby przerywał swoje obowiązki, związane z zapewnieniem bezpiecznego rejsu, aby odebrać oświadczenie woli od jednego z pasażerów, narażając przy tym bezpieczeństwo pozostałych?

Z badań przeprowadzonych przez P. Cybulę⁵²³ jednoznacznie wynika, że sporządzenie testamentu podróznego jest możliwe wyłącznie w teorii. Jak wskazują bowiem zacytowane poniżej odpowiedzi różnych przewoźników na zapytania o możliwość sporządzenia testamentu podróznego – praktycznie takiej możliwości nie ma⁵²⁴.

- 1) przewoźnik lotniczy Polskich Linii Lotniczych LOT - „Uprzejmie informujemy, że sporządzenie testamentu przed kapitanem samolotu w barwach PLL LOT nie jest możliwe”;
- 2) przewoźnik lotniczy Customer Service⁵²⁵ - „uprzejmie informujemy, iż nie ma możliwości sporządzenia testamentu przed kapitanem statku ani przed żadną inną osobą z załogi samolotu”;
- 3) przewoźnik lotniczy Bingo Airways - „Nie przewidujemy takiej możliwości”;
- 4) przewoźnik morski TT Line Polska sp. Z o.o.:
  - „Z tego co mi wiadomo testament jest dokumentem prawnym i tego nie można sporządzić przed kapitanem statku. Proszę się skontaktować z biurem pogrzebowym i przez nie wystąpić do TT-Line z Pana prośbą- ostatnia wola”;
  - „Na naszym promie nie ma możliwości sporządzenia testamentu przed kapitanem lub jego zastępcą chyba , że sytuacja by tego wymagała . Jeżeli taka sytuacja miałaby miejsce to wyłącznie w ekstremalnych warunkach gdy życie ludzkie jest zagrożone co wynika z Kodeksu Morskiego. Ustawa nr 71 paragraf 3, dział czwarty – „ Publicznoprawne funkcje kapitana”;
- 5) przewoźnik morski Żegluga Gdańska sp. Z o.o - „z przykrością informuję, że w żegludze krajowej nie ma takiej możliwości. Proszę zwrócić się do kancelarii notarialnej”;
- 6) Urząd Lotnictwa Cywilnego:

---

⁵²³ Prezentacja do referatu „Testament podrózny *de lege lata i de lege ferenda*” wygłoszonego podczas konferencji „50-lat Kodeksu Cywilnego. Sens i nonsens rekodyfikacji” Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków 15-16 kwietnia 2014 r.

⁵²⁴ Pisownia wszystkich odpowiedzi oryginalna.

⁵²⁵ Taką nazwę podaje autor w swojej prezentacji, najprawdopodobniej jednak chodzi o linię lotniczą Travel Service.

- „Niestety ten temat nie należy do kompetencji Komisji Ochrony Prawa Pasażerów i nie posiadamy takich informacji. Przesyłam Pańską wiadomość do departamentu prawnego”;
- „brak jest możliwości wysłania całego wykazu statków powietrznych, natomiast zawsze można zwrócić się z wnioskiem do Prezesa ULC o potwierdzenie, czy dany statek powietrzny znajduje się w rejestrze oraz o jego dane, określone w art. 36 ust. 1 ustawy Prawo lotnicze, ponieważ na podstawie art. 34 ust. 1a tej ustawy rejestr statków powietrznych jest jawny”.

W świetle wskazanych problemów trudno uznać, aby testament podróżny był formą przemyślaną, bezpieczną i potrzebną. Zasadne są zatem postulaty doktryny o usunięciu tej formy testamentu z kodeksu cywilnego⁵²⁶. Póki jednak ona funkcjonuje (choć czysto teoretycznie) również i tę formę należało rozpatrzyć pod kątem ewentualnej rejestracji w rejestrze testamentów. Zgodnie z art. 71 § 3 KM testament osoby zmarłej na statku i akt zabezpieczenia jej mienia kapitan przekazuje sądowi rejonowemu właściwemu dla pierwszego portu polskiego, do którego statek zawinął, a za granicą polskiemu urzędowi konsularnemu. Rejestracji takiego testamentu mógłby dokonać zatem odpowiedni sąd rejonowy, również w przypadku, gdy testator przeżyłby rejs. Wzorując się powyższą regulacją, testamenty sporządzone na pokładzie polskiego samolotu również można byłoby przekazywać sądom rejonowym, właściwym dla miejsca zakończenia lotu. Zważywszy na to, że sądy mają dostęp do Rejestru Spadkowego, rozszerzenie dostępu na NORT nie wymagałoby skomplikowanych i czasochłonnych procedur.

4.2.3. Testament wojskowy

Ostatnią ze szczególnych form testamentu jest testament wojskowy, którego regulacja, podobnie jak w przypadku formy notarialnej, znajduje się poza kodeksem cywilnym⁵²⁷. Przepis art. 954 KC zawiera jedynie odesłanie do rozporządzenia Ministra

⁵²⁶ Z. Radwański (red.), *Zielona Księga...*, dz. cyt., s. 194; J. Turłukowski, dz.cyt., s. 192; K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny...*, dz. cyt., art. 953, Nt 23; M. Załucki, *Kodeks ...*, art. 953, Nb 5; A. Pabin, *Testament jako akt sformalizowany - uwagi w sprawie przyszłego kształtu regulacji dotyczących formy rozrządzeń testamentowych*, "Studia Prawnicze" Nr 1/2016, s. 110; B. Kucia, *Forma testamentu w systemach common law*, Warszawa 2017, s. 220.

⁵²⁷ Z tą różnicą, iż miejscem regulacji testamentu wojskowego jest obecnie akt rangi podustawowej – rozporządzenie (a nie jak w przypadku testamentu notarialnego - inna ustawa, której formalny status prawny jest równy kodeksowi cywilnemu). Nie zawsze tak jednak było. Testament wojskowy, jak podkreśla J. Turłukowski, był w zasadzie jedynym, którego przepisy uległy unifikacji w II Rzeczypospolitej

Obrony Narodowej, wydanego w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości⁵²⁸. W odróżnieniu jednak od wszystkich innych form aktów ostatniej woli, tylko testament wojskowy został zawarty w formie rozporządzenia, co zdaniem doktryny budzi poważne wątpliwości w kwestii zgodności takiej regulacji z Konstytucją, a tym samym ważności sporządzonych testamentów w tej formie⁵²⁹.

Testament wojskowy, podobnie jak inne testamenty szczególne, może zostać sporządzony wyłącznie w wyjątkowych okolicznościach, które dzielą się przedmiotowe i podmiotowe.

W § 1. TestWojR wymienione zostały trzy przedmiotowe okoliczności, w których możliwe jest skorzystanie z tej formy testamentu: mobilizacja, wojna, przebywanie w niewoli. O ile wykładnia pierwszej przesłanki nie budzi większych wątpliwości⁵³⁰, o tyle dwie następne dostarczają problemów interpretacyjnych⁵³¹. Zdaniem J. Rudnickiego, kształt tej przesłanki stanowi największą wadę polskiego unormowania testamentu wojskowego, co z kolei przekłada się na to, że forma ta nie znajduje zastosowania w praktyce⁵³².

Polskiej. Nastąpiło to na mocy ustawy z dnia 17 marca 1933 r. i rozporządzeniach ostatniej woli osób wojskowych (Dz. U. Nr 31, poz. 262, ze zm.), która uchyliła obowiązującego w dalszym ciągu przepisy prawa dzielnicowego. J. Turłukowski, dz.cyt., s. 193.

⁵²⁸ Rozporządzenie z dnia 30 stycznia 1965 r. w sprawie testamentów wojskowych (Dz.U. 1965 Nr 7, poz. 38), zwane dalej TestWojR.

⁵²⁹ K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny...*, dz. cyt., art. 954, Nt 5.

⁵³⁰ Wprawdzie ani obecne, ani uprzednio obowiązujące przepisy nie definiowały pojęcia mobilizacji, jednakże zawierały konkretne unormowania dotyczące jej ogłaszania. Problematykę mobilizacji w II Rzeczypospolitej regulowała najpierw ustawa z dnia 23 maja 1924 r. o powszechnym obowiązku wojskowym (Dz.U. 1924 nr 61 poz. 609), której art. 87 stanowił, iż mobilizację zarządza Prezydent Rzeczypospolitej na wniosek Rady Ministrów, przedstawiony przez Ministra Spraw Wojskowych. Identyczną treść zawierał art. 4 ustawy z dnia 9 kwietnia 1938 r. o powszechnym obowiązku wojskowym (Dz.U. z 1938 r. Nr 25, poz. 220 ze zm.). Dopiero na mocy ustawy z dnia 4 lutego 1950 r. o powszechnym obowiązku wojskowym (Dz.U. z 1950 r. Nr 6, poz. 56 ze zm.) wyłączne kompetencje ogłaszania mobilizacji przyznano Prezydentowi. Od 1952 roku, regulacja ogłaszania mobilizacji została przeniesiona na poziom konstytucyjny. Art. 28 Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz.U. z 1952 r. Nr 33, poz. 232 ze zm.) stanowił, iż postanowienie o stanie wojny może być powzięte jedynie w razie dokonania zbrojnego napadu na Polską Rzeczpospolitą Ludową albo gdy z umów międzynarodowych wynika konieczność wspólnej obrony przeciwko agresji. Wprowadzenie stanu wojennego na części lub na całym terytorium kraju - jeżeli wymagał tego wzgląd na obronność lub bezpieczeństwo państwa - leżało w kompetencji Rady Państwowej. Obecna Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej stanowi w art. 136, iż razie bezpośredniego zewnętrznego zagrożenia państwa Prezydent Rzeczypospolitej, na wniosek Prezesa Rady Ministrów, zarządza powszechną lub częściową mobilizację i użycie Sił Zbrojnych do obrony Rzeczypospolitej Polskiej. J. Rudnicki, *Testament żołnierski i testamenty wojskowe w europejskiej tradycji prawnej*, Kraków 2015, s. 146-147.

⁵³¹ Co prawda przebywanie w niewoli jest sytuacją faktyczną, która nie wymaga dokonania przez właściwy podmiot określonej czynności prawno-publicznej, to nie znaczy jeszcze, że pojęcie "niewoli" jest w pełni jasne. Jej znaczenie nie zostało bowiem sprecyzowane ani w tzw. Konwencjach genewskich (Konwencje o ochronie ofiar wojny podpisane w Genewie dnia 12 sierpnia 1949 roku, Dz.U. z 1956 r. Nr 38, poz. 171 zał., ze zm.), ani w Konwencji haskiej, dotyczącej praw i zwyczajów wojny lądowej (Dz.U. z 1927 r. Nr 21, poz. 161). J. Rudnicki, dz.cyt., s. 151-152.

⁵³² Tamże, s. 151.

Okoliczności podmiotowe, określone w § 2. TestWojR, ograniczają krąg osób uprawnionych do korzystania z możliwości sporządzenia testamentu w ten szczególnie sposób do żołnierzy Sił Zbrojnych pełniących czynną służbę wojskową, pracowników cywilnych zatrudnionych w Siłach Zbrojnych i określonych w rozporządzeniu osób cywilnych towarzyszących Siłom Zbrojnym⁵³³.

Jak stanowi § 3 ust. 1 TestWojR, testament wojskowy może być sporządzony w trzech formach (określanych jako zwykle):

1. w ten sposób, że spadkodawca oświadcza swą ostatnią wolę ustnie sędziemu wojskowemu, który spisuje ją w protokole z podaniem miejsca i daty jego sporządzenia, odczytuje protokół spadkodawcy i czyni o tym wzmiankę; następnie protokół podpisują spadkodawca i sędzia, a jeżeli spadkodawca nie może się podpisać, sędzia wojskowy powinien zamieścić w protokole uwagę wyjaśniającą powód braku podpisu spadkodawcy;
2. w ten sposób, że spadkodawca oświadcza swą ostatnią wolę ustnie w obecności dwóch świadków jednocześnie obecnych, z których jeden spisuje wolę spadkodawcy, podając miejsce i datę jej spisania, a następnie tak sporządzony testament podpisują spadkodawca i dwaj świadkowie;
3. w wypadku gdy spadkodawca nie może się podpisać, oświadcza ustnie swą ostatnią wolę w obecności trzech świadków jednocześnie obecnych, z których jeden spisuje wolę spadkodawcy podając miejsce i datę jej spisania wraz z wyjaśnieniem powodu braku podpisu spadkodawcy; tak sporządzony testament po odczytaniu go spadkodawcy i dokonaniu o tym wzmianki podpisują wszyscy trzej świadkowie.

Jednakże w razie obawy rychłej śmierci spadkodawcy, wskutek odniesionych ran lub choroby albo jeżeli wskutek szczególnych okoliczności zachowanie którejs z form testamentu opisanej wcześniej jest niemożliwe lub bardzo utrudnione, testament wojskowy może być sporządzony również w takiej formie, że spadkodawca oświadcza swą ostatnią wolę ustnie wobec dwóch świadków, choćby niejednocześnie obecnych, a stwierdzenie treści takiego testamentu może nastąpić w sposób przewidziany w art. 952

---

⁵³³ Tj. członków personelu stowarzyszenia Polski Czerwony Krzyż i innych stowarzyszeń udzielających pomocy wojskowej służbie zdrowia, osób wykonujących czynności duszpasterskie w Siłach Zbrojnych, członków służb pomocniczych i innych osoby wykonujące świadczenia osobiste na rzecz Sił Zbrojnych i pozostałych osób cywilnych jeżeli znajdują się na obszarze będącym pod wyłącznym zarządem organów wojskowych albo na jednostce pływającej Marynarki Wojennej lub na statku powietrznym należącym do Sił Zbrojnych).

§ 2 i 3 KC⁵³⁴ (forma szczególna testamentu wojskowego). Warto również dodać, iż zajście okoliczności, które uprawniają spadkodawcę do sporządzenia testamentu wojskowego, nie wyłączają możliwości skorzystania przez niego z każdej innej formy rozrządzenia na wypadek śmierci, przewidzianej w art. 949–953 KC⁵³⁵.

Mimo iż testamenty wojskowe mają wielowiekową tradycję⁵³⁶, to obecnie nie są one wykorzystywane w praktyce. Nie jest znana liczba sporządzonych testamentów w tej formie, nie wiadomo też kiedy ostatni raz skorzystano z tej możliwości oświadczenia swojej ostatniej woli. Jak wynika bowiem z informacji uzyskanych od ppłk Jarosława Zeidlera⁵³⁷, starszego specjalisty Wydziału Informacji Publicznej Centrum Operacyjnego Ministerstwa Obrony Narodowej, żaden z organów nie jest zobowiązany do prowadzenia ewidencji testamentów wojskowych oraz statystyk w tym zakresie czy też sposobu dostarczenia przedmiotowego testamentu spadkobiercy. Natomiast jak wynika z rozmów telefonicznych, przeprowadzonych przez K.W. Rozum z pracownikami sądów wojskowych, testamenty takie nie były sporządzane, a użyteczność takiego rozwiązania w dzisiejszych czasach jest znikoma⁵³⁸.

Niezmieniony od lat kształt tej instytucji oraz brak jakiegokolwiek orzecznictwa publikowanego na tle art. 954 KC, nie świadczy o doskonałości tej formy testamentu, wręcz przeciwnie, wskazuje na to, że jest to instytucja martwa i niepotrzebna⁵³⁹, co uzasadnia rozważenie celowości jej utrzymywania *de lege ferenda*⁵⁴⁰.

Dopóki jednak przepisy dotyczące testamentu wojskowego nie zostały uchylone, należy stwierdzić, że rejestracja rozrządzenia na wypadek śmierci sporządzonego w tej formie jest jak najbardziej możliwa. Należałoby w tym celu umożliwić dostęp do rejestru sędziom wojskowym, którzy dokonywaliby rejestracji sporządzonych przez siebie protokołów, opisujących złożone oświadczenia ostatniej woli testatorów. Podobnie jak

---

⁵³⁴ Stanowi o tym §3 ust. TestWojR.

⁵³⁵ J. Kuźmicka-Sulikowska, [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny...*, dz. cyt., art. 954, Nb 5.

⁵³⁶ Znane były już w prawie rzymskim - *testamentum in procinctu* w okresie ustawy XII tablic i *testamentum militis* wprowadzony za czasów Cezara W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka, *Prawo rzymskie. Instytucje*, Warszawa 2009, Nb 233 i 237.

⁵³⁷ Korespondencja mailowa z dnia 6 lutego 2018 roku.

⁵³⁸ K. W. Rozum, *Testamenty szczególne pięćdziesiąt lat po ich wprowadzeniu – pytanie o konieczność rewizji norm*, [w:] E. Kabza i K. Krupa-Lipińska (red.), *Testament w prawie polskim – wybrane problemy*, Toruń 2018, s. 276.

⁵³⁹ M. Załucki, *Kodeks ...*, art. 954, Nb 4.

⁵⁴⁰ Warto zaznaczyć, że w niektórych systemach prawnych zrezygnowano z tej formy testamentu (m.in. W niektórych prowincjach Kanady). W Austrii już 17 lat temu został uchylony § 600 austriackiego KC, który, podobnie jak art. 954 polskiego KC, dawał podstawę do wydania przepisów wykonawczych, odnoszących się do testamentów wojskowych. K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny...*, dz. cyt., art. 954, Nt 24.

w przypadku pozostałych kodeksowych form testamentów – ich treść nie byłaby zamieszczana w rejestrze.

Do sędziów wojskowych mogliby się zwracać również świadkowie, przed którymi spadkodawca oświadczył swoją ostatnią wolę, gdyż zważywszy na przesłanki sporządzenia testamentu w tej formie, zapewne byłiby nimi inni żołnierze lub cywile związani z Siłami Zbrojnymi.

5. Skutki ujawnienia testamentu po przeprowadzonym postępowaniu spadkowym

Jak już zostało wspomniane, rejestracja testamentu w NORT jest fakultatywna, przez co rejestr ten nie może w pełni realizować swoich zadań. Z tego powodu często dochodzi do sytuacji, gdy po przeprowadzeniu postępowania spadkowego i działu spadku, zostaje odnaleziony nieujawniony dotychczas testament⁵⁴¹. Nierzadko winnymi nieujawnienia w porę testamentu są sami testatorzy, którzy albo nie poinformują nikogo o fakcie sporządzenia testamentu i miejscu jego przechowywania, albo schowają go tak skutecznie, że odnajduje się dopiero przypadkiem po wielu latach. Czasem winę za to ponosi osoba przechowująca testament, która nie jest świadoma obowiązku wynikającego z art. 646 KPC, zgodnie z którym winna złożyć go w sądzie spadku, gdy dowie się o śmierci spadkodawcy. Częściej jednak czynione jest to z premedytacją przez spadkobierców ustawowych, dla których rozrządzenia zawarte w testamencie są niekorzystne bądź mniej korzystne niż ustawowe.

Nieujawnienie testamentu bądź jego ujawnienie po latach, uniemożliwia często realizację woli spadkodawcy, co może nieodwracalnie wpłynąć na sytuację prawną rzeczywistych spadkobierców. W niektórych przypadkach może być już bowiem za późno na skorzystanie z instrumentów prawnych, służących zmianie tego stanu rzeczy i ujawnienia należnych im praw.

---

⁵⁴¹ Zapewne nie mniej jest sytuacji, w których testament nigdy nie zostanie ujawniony lub gdy „spadkobiercy” nabędą prawa do spadku na podstawie sfalszowanego testamentu.

5.1. Sądowe stwierdzenie nabycia spadku (przedmiotu zapisu windykacyjnego)⁵⁴² i notarialne poświadczenie dziedziczenia na podstawie testamentu

Od momentu wejścia w życie ustawy z dnia 24 sierpnia 2007 r. o zmianie ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw⁵⁴³, polskie prawo spadkowe przewiduje dwa równorzędne i alternatywne sposoby dokumentowania praw do spadku lub przedmiotu zapisu windykacyjnego – w toku sądowego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku oraz, nowowprowadzonego do systemu prawnego, notarialnego poświadczenia dziedziczenia.

W stosunku do obu tych form stwierdzania praw do spadku, ustawodawca posłużył się domniemaniem, zgodnie z którym osoba ujawniona w treści prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku lub akcie poświadczenia dziedziczenia, jest spadkobiercą⁵⁴⁴. Powyższe domniemanie (odnoszące się do samego statutu spadkobiercy bądź wysokości przypadającego jemu udziału w spadku) jest jednak wzruszalne i może zostać obalone wyłącznie w postępowaniu o uchylenie lub zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku⁵⁴⁵. W żadnym innym postępowaniu „podstawa” tego domniemania nie może zostać wzruszona⁵⁴⁶. Nie jest również możliwe wznowienie postępowania.

Skutkiem powyższego jest to, że dopóki nie zostanie uchylone i zmienione postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku lub nie zostanie uchylony zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia – niniejsze dokumenty wiążą sąd w innych sprawach, m.in. W postępowaniu o dział spadku, co może mieć katastrofalne skutki dla osób będących rzeczywistymi (lecz nieujawnionymi) spadkobiercami.

---

⁵⁴² Zgodnie z uchwałą SN z dnia 7 lutego 2014 r. (sygn. akt III CZP 95/13, Legalis nr 750482) „jeżeli sąd w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku nie orzekł o zapisie windykacyjnym, uczestnik postępowania może wystąpić z odrębnym wnioskiem o stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego”.

⁵⁴³ (Dz.U. Nr 181, poz. 1287).

⁵⁴⁴ Art. 1025 § 2 KC.

⁵⁴⁵ Jak obszernie wyjaśnia B. Dobrzański – używanie zwrotu "postępowanie o uchylenie lub zmianę stwierdzenia nabycia spadku" jest nieprawidłowe i bezzasadne, gdyż powinien on brzmieć "postępowanie o zmianę stwierdzenia nabycia spadku"., Zob. szerzej B. Dobrzański, [w:] Z. Resich, W. Siedlecki (red.), *Kodeks Postępowania Cywilnego. Komentarz*, t. I, Warszawa 1975, s. 986–987.

⁵⁴⁶ Zob. szerzej A. Szpunar, *O skutkach prawnych stwierdzenia nabycia spadku*, [w:] A. Oleszko (red.), *Księga Pamiątkowa. i Kongres Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej*, Kluczbork 1994, s. 261.

5.1.1. Sądowe stwierdzenie nabycia spadku (lub/i przedmiotu zapisu windykacyjnego)

Postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku na podstawie ustawy wymaga od wnioskodawcy wykazania trzech rodzajów okoliczności:

1. zgonu spadkodawcy;
2. pokrewieństwa pomiędzy spadkodawcą a wnioskodawcą i uczestnikami;;
3. braku innych osób uprawnionych do dziedziczenia.

Na dowód dwóch pierwszych okoliczności, wnioskodawca winien przedłożyć sądowi akta stanu cywilnego, które stanowią podstawę ustalenia jego (oraz uczestników) sytuacji rodzinnej i potwierdzają pochodzenie tych osób od spadkodawcy. Co do zasady, niedopuszczalne jest korzystanie w tym zakresie z innych dowodów⁵⁴⁷.

Nieistnienie innych (niż uczestnicy postępowania) osób uprawnionych do dziedziczenia jest z kolei faktem negatywnym, co oznacza, że nie może on być ustalony przy pomocy instytucji właściwych dla trybu procesu – poprzez udowodnienie przeciwnych faktów pozytywnych bądź zastosowanie reguł ciężaru dowodu. Sąd spadku, jak podkreśla M. Plaskacz, „ma obowiązek objęcia postępowaniem również tego faktu negatywnego i nie może ograniczyć się do zbadania wyłącznie faktów skutkujących powołaniem do spadku zgłaszających się spadkobierców. Środkiem dowodowym służącym wykazaniu nieistnienia innych spadkobierców jest właśnie zapewnienie spadkowe, które spełnia funkcję dowodu na okoliczność negatywną”⁵⁴⁸.

Powyższe zapewnienie nie może jednak zastąpić dowodów stwierdzających przejście praw spadkowych na osoby wskazane przez wnioskodawcę⁵⁴⁹, w związku z czym podlega ono, jak każdy inny dowód, swobodnej ocenie sądu spadku. Jeżeli w toku postępowania wystąpią przesłanki wskazujące na prawdopodobieństwo istnienia testamentu, sąd z urzędu może wszcząć postępowanie w celu ich weryfikacji. Zgodnie z art. 647 KPC, w celu stwierdzenia faktu istnienia testamentu oraz miejsca jego przechowywania, sąd spadku może nakazać złożenie oświadczenia w tym przedmiocie, stosując odpowiednio tryb przewidziany do wyjawienia przedmiotów spadkowych, co oznacza, że w postępowaniu o wyjawienie testamentu przeprowadzenie rozprawy z udziałem zainteresowanych oraz osób, co do których zachodzi prawdopodobieństwo,

⁵⁴⁷ P. Bednarczyk, *Postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku*, Kraków 2014, s.9.

⁵⁴⁸ M. Plaskacz, *Zapewnienie spadkowe*, „Polski Proces Cywilny” Nr 4/2013, s. 477.

⁵⁴⁹ Orzeczenie SN z dnia 30 listopada 1960 r., sygn. akt II CR 917/60, LEX nr 1632914.

że są w posiadaniu testamentu lub znają miejsce jego przechowywania, jest obligatoryjne. Może zdarzyć się jednak tak, że owe postępowanie doprowadzi do ustalenia, że dany spadkodawca nie pozostawił testamentu bądź, że taki testament już fizycznie nie istnieje⁵⁵⁰. Zakładając jednak, na potrzeby niniejszej rozprawy, że w toku postępowania o wyjawienie testamentu, ustalono istnienie testamentu oraz miejsce jego przechowywania, bądź w skutek powzięcia z innych źródeł informacji na temat osoby, u której znajduje się testament⁵⁵¹, sąd z urzędu wyda postanowienie nakazujące tej osobie złożenie testamentu w wyznaczonym terminie. Złożenie testamentu w sądzie spadku – dobrowolne lub przymusowe – co do zasady kończy niniejsze postępowanie. Może jednak zdarzyć się tak, że zakończy się ono pomimo niedopełnienia tego obowiązku, gdy np. osoba, co do której istniało przypuszczenie, że znajduje się w posiadaniu testamentu, oświadczy w toku postępowania, że go posiadała lecz został on zgubiony bądź uległ zniszczeniu. W związku z tym, że warunkiem koniecznym ogłoszenia testamentu, jak słusznie podkreśla się w doktrynie, jest jego fizyczne istnienie w postaci dokumentu oraz przedłożenie odpowiedniemu organowi⁵⁵², jego brak skutkować będzie tym, że dalsze postępowanie o otwarcie i ogłoszenie testamentu, stanie się bezprzedmiotowe. Sąd spadku może, na podstawie wszelkich dostępnych środków dowodowych, ustalić treść zaginionego bądź zniszczonego testamentu (także pisma stwierdzającego treść testamentu ustnego, nawet po upływie terminów określonych w art. 952 § 2 i § 3⁵⁵³). Dokonane przez sąd ustalenia będą stanowić przesłankę rozstrzygnięcia⁵⁵⁴.

W modelowym postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku na podstawie testamentu, sąd z urzędu dokonuje jego otwarcia i ogłoszenia, o ile nie nastąpiło to już

---

⁵⁵⁰ A. Stempniak, [w:] K. Osajda (red.), *Prawo i postępowanie spadkowe. Komentarz. Tom IVB*, Warszawa 2018 art. 647, Nt 1.

⁵⁵¹ Jak słusznie zauważa A. Stempniak, „przepis art. 648 § 1 KPC nie wymaga bowiem, aby uzyskanie wiadomości o osobie, która dysponuje testamentem, pochodziło z wcześniej przeprowadzonego postępowania o wyjawienie testamentu. Przyjęte założenie potwierdza autonomiczność prowadzonego na podstawie art. 648 KPC postępowania w przedmiocie złożenia testamentu”. A. Stempniak, [w:] K. Osajda (red.), *Prawo i postępowanie...*, dz. cyt., art. 648, Nt 2.

⁵⁵² A. Stempniak, [w:] K. Osajda (red.), *Prawo i postępowanie...*, dz. cyt., art. 649, Nt 110. Nie ogłasza się jedynie testamentu ustnego, którego treść nie została spisana przez świadków. Zgodnie z orzeczeniem Sądu Najwyższego z dnia 1 kwietnia 1955 r. (sygn. akt IV CR 2001/54, Legalis nr 212617), „przesłuchanie świadków i sporządzenie protokołu tego przesłuchania zastępuje w tych wypadkach ogłoszenie testamentu”. Protokół przesłuchania świadków testamentu ustnego przechowuje się tak, jak oryginał testamentu. Natomiast kopię protokołu pozostawia się w aktach sprawy (§ 194 Regulaminu urzędowania sądów powszechnych).

⁵⁵³ Uchwała SN (7) z dnia 13 listopada 1992 r., sygn. akt III CZP 120/92, Legalis nr 27874.

⁵⁵⁴ Uchwała SN z dnia 29 maja 1987 r., sygn. akt III CZP 25/87, Legalis nr 25851; Postanowienie SN z dnia 12 maja 2017 r., sygn. akt III CZ 15/17, Legalis nr 1629204.

wcześniej, w innym postępowaniu sądowym bądź przed notariuszem⁵⁵⁵. Jeżeli jednak sąd dokonuje otwarcia i ogłoszenia testamentu w toczącym się właśnie postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku, należy z tej czynności sporządzić oddzielny protokół⁵⁵⁶. Obowiązek złożenia testamentu sądowi bądź notariuszowi ma powszechny i bezwzględny charakter. Oznacza to, że każda osoba, która znajduje się w posiadaniu czyjś testamentu, zobowiązana jest do jego złożenia w sądzie spadku bądź w kancelarii notarialnej, gdy dowie się o śmierci spadkodawcy, nawet gdy w jej ocenie testament jest nieskuteczny bądź nieważny⁵⁵⁷.

Ujawnienie testamentu, jeszcze przed uprawomocnieniem się postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku, nie wywołuje negatywnych skutków prawnych u rzeczywistych spadkobierców. Na tym etapie jeszcze wszystko da się odwrócić - dojdzie do dziedziczenia zgodnie z wolą testatora i żaden spadkobierca nie zostanie pokrzywdzony. Dopóki jednak nie ma publicznego rejestru – nie ma również pewności, że oświadczenie woli spadkodawcy, które stało się podstawą stwierdzenia nabycia spadku, nie zostało odwołane i po latach nie odnajdzie się inny, właściwy testament. Jednakże tym razem spadkobiercy mogą nie mieć tyle szczęścia co w omówionym przypadku.

5.1.2. Notarialne poświadczenie dziedziczenia

Jak wynika z treści art. 95a PrNot, notariusz poświadcza dziedziczenie spadkodawcy, jeżeli opiera się ono na ustawie lub testamencie, sporządzonym w formie zwykłej. Testament sporządzony w formie szczególnej wyklucza możliwość notarialnego poświadczenia dziedziczenia, nawet jeżeli testament ten jest jednym z kilku rozrządzeń na wypadek śmierci danego spadkodawcy⁵⁵⁸.

---

⁵⁵⁵ Sąd dokonuje tych czynności z urzędu, jednakże nic nie stoi na przeszkodzie, aby zainteresowana osoba złożyła w tym przedmiocie odpowiedni wniosek. K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019, art. 649, Nt 2.

⁵⁵⁶ Paragraf 193 ust.1 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 2046).

⁵⁵⁷ J. Pietrzykowski, K. Pietrzykowski, [w:] K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 367–729*, Warszawa 2016, art. 646, Nt 1. Zgodnie z uchwałą SN z dnia 25 czerwca 2003 r. (sygn. akt III CZP 14/03, Legalis nr 57083) „obowiązek złożenia testamentu w sądzie spadku dotyczy również notariusza i obejmuje każdy testament, także testament odwołany”.

⁵⁵⁸ Argumentem ustawodawcy przeciwko możliwości poświadczenia dziedziczenia na podstawie testamentu szczególnego, było to, że w odniesieniu do tej formy rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci "regułą jest prowadzenie postępowania dowodowego, w trakcie którego zachodzi zwykle konieczność przesłuchania świadków testamentu oraz ocena wiarygodności złożonych przez nich zeznań, a czynności te zastrzeżone są ze swej natury do wyłącznej kompetencji sądów" (Druk sejmowy nr 1651 z 10 kwietnia 2007 r., s. 4–5). Jak słusznie zauważa W. Borysiak, wyłączenie możliwości poświadczenia dziedziczenia na podstawie testamentu szczególnego podyktowane jest częstymi przypadkami ich fałszowania. W związku z czym istnieje konieczność oceny takich testamentów w postępowaniu dowodowym przed sądem (W. Borysiak, [w:] K. Osajda (red.), *Prawo o notariacie...*, dz.cyt., art. 95a, Nt 31).

Notarialne poświadczenie dziedziczenia jest dwuetapowe. W pierwszej kolejności notariusz sporządza protokół dziedziczenia, który nie tylko potwierdza zgodny zamiar uzyskania poświadczenia dziedziczenia przez wszystkie zainteresowane osoby, ale stanowi również podstawę do dokonania przez notariusza prawidłowych ustaleń prawnych i faktycznych, mających wpływ na treść sporządzanego w dalszej kolejności aktu poświadczenia dziedziczenia⁵⁵⁹.

Zgodnie z art. 95c PrNot, notariusz przystępując do spisania protokołu dziedziczenia poucza osoby biorące udział w spisywaniu protokołu o obowiązku ujawnienia wszelkich okoliczności objętych treścią protokołu – przede wszystkim tych, które będą mieć znaczenie dla ustalenia kręgu osób, które wchodzi w rachubę jako spadkobiercy (ustawowi i testamentowi) oraz osób, które nabędą przedmiot zapisu windykacyjnego – a także o odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywych oświadczeń, odnośnie m.in. istnienia lub nieistnienia osób, które wyłączałyby znanych spadkobierców od dziedziczenia lub dziedziczyłyby wraz z nimi oraz o znanych testamentach spadkodawcy lub braku takich testamentów⁵⁶⁰.

Jak podkreśla się w doktrynie, powyższe oświadczenia, w zakresie postępowania prowadzącego do wydania aktu poświadczenia dziedziczenia, pełnią zbliżone funkcje do zapewnień spadkowych, składanych przez uczestników postępowania o stwierdzenie nabycia spadku⁵⁶¹. Przystępując do spisania protokołu dziedziczenia, notariusz poucza osoby biorące udział w jego spisywaniu o obowiązku ujawnienia wszelkich okoliczności objętych treścią protokołu (w tym oświadczeń o znanych testamentach spadkodawcy, ze wskazaniem ich ewentualnej treści, daty ich otwarcia i ogłoszenia oraz miejsca przechowywania oryginału) oraz o odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywych oświadczeń. W odróżnieniu jednak od sądu spadku, notariusz nie posiada instrumentów prawnych umożliwiających mu wezwanie osoby do złożenia testamentu czy nałożenia na nią grzywny w razie niewywiązania się z tego obowiązku. Jednakże powzięcie wą-

---

⁵⁵⁹ R. Kapkowski, *Sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia*, „Państwo i Prawo” Nr 11/2009, s. 83.

⁵⁶⁰ Oświadczenia te odnoszą takie same skutki jak zeznania składane pod przysięgą w postępowaniu sądowym. Zatem osoba, która złożyła nieprawdziwe oświadczenie (nie tylko w wyniku podania nieprawdy ale również poprzez zatajenie prawdy) podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. Natomiast notariusz, w myśl art. 304 § 1 KPK, dowiedziawszy się o popełnieniu niniejszego przestępstwa, ma społeczny obowiązek, zawiadomić o tym prokuratora lub Policję.

⁵⁶¹ W. Borysiak, [w:] K. Osajda (red.), *Prawo o notariacie...*, dz.cyt., art. 95c, Nt 6; B. Kordasiewicz, [w:] B. Kordasiewicz (red.), dz. cyt., s. 590, Nb 37; G. Bieniek, *Notarialne poświadczenie dziedziczenia*, "Rejent" Nr 9/2008, s. 31; D. Dończyk, dz. cyt., art. 95c, Nb 14; A.J. Szereda, *Czynności notarialne. Komentarz do art. 79–112 Prawa o notariacie*, art. 95c, Nb 4. O ile jednak złożenie oświadczeń przed notariuszem ma obligatoryjny charakter, o tyle złożenie zapewnienia spadkowego jest fakultatywne, stanowi wyłącznie prawo, a nie obowiązek spadkobiercy.

pliwości co do tego czy dany spadkodawca pozostawił testament, uniemożliwia sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia, nawet jeżeli wszystkie zainteresowane osoby będą wyrażać wolę jego sporządzenia⁵⁶².

Jak konstatuje W. Borysiak – „w braku istnienia wiedzy osób zainteresowanych co do istnienia testamentów sporządzonych przez spadkodawcę, notariusz powinien samodzielnie zweryfikować taką ewentualność w Notarialnym Rejestrze Testamentów”⁵⁶³. Nie można jednak zaaprobować tego poglądu, gdyż notariusz dokonuje przeszukania NORT wyłącznie na wniosek osoby, która przedłoży skrócony odpis aktu zgonu testatora lub inny dokument, z którego wynika, że już nie żyje. Wykluczone jest w tym zakresie działanie notariusza z urzędu.

De lege ferenda należałoby rozważyć wprowadzenie mechanizmów prawnych, które umożliwiałyby notariuszom i sądom z urzędu weryfikację w Notarialnym Rejestrze Testamentów oświadczeń składanych przez wnioskodawcę i uczestników postępowania o stwierdzenie nabycia spadku oraz zainteresowane osoby, biorące udział w sporządzaniu aktu poświadczenia dziedziczenia., bądź nawet nakładały by na te podmioty obowiązek każdorazowego sprawdzania rejestru, jak ma to np. miejsce w przypadku Rejestru Spadkowego, w celu weryfikacji czy po tym samym spadkodawcy nie został wcześniej zarejestrowany APD lub postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku⁵⁶⁴.

5.2. Uchylenie lub zmiana postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku⁵⁶⁵ oraz uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia w wyniku ujawnienia testamentu lub posłużenia się sfałszowanym testamentem

Jak już zostało wspomniane powyżej – dopóki postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku nie zostanie uchylone i zmienione lub nie zostanie uchylony zarejestrowa-

---

⁵⁶² H. Ciepla, *Notarialne akty poświadczenia dziedziczenia*, „Nowy Przegląd Notarialny” Nr 4/2009, s. 18–19.

⁵⁶³ W. Borysiak, [w:] K. Osajda (red.), *Prawo o notariacie...*, dz.cyt., art.95a, Nt 37.

⁵⁶⁴ B. Kordasiewicz, dz. cyt., s. 582, Nb 32; D. Dończyk, dz.cyt, Nb 18.

⁵⁶⁵ Ustawowa nazwa przedmiotu postępowania, określona w art. 679 KPC, „uchylenie lub zmiana stwierdzenia nabycia spadku” jest, jak słusznie podkreśla B. Kordasiewicz, myląca, gdyż "uchylenie postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku po zmarłym spadkodawcy zawsze musi być połączone z pozytywnym rozstrzygnięciem dotyczącym tego, komu spadek przypada. Przedmiotem rozstrzygnięcia nie są zatem – alternatywnie – uchylenie lub zmiana postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, ale uchylenie i zmiana postanowienia". Autor ten zwraca również uwagę, że w doktrynie poruszano już kwestię powyższej usterki legislacyjnej, jednakże ustawodawca nie dokonał jej korekty, mimo nowelizacji treści przepisu art. 679 KPC. B. Kordasiewicz, dz.cyt., s. 593, Nb 44 i powołana tam literatura. Tak też A. Szpunar, *Zmiana postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku*, „Przegląd Sądowy” Nr 9/2002, s. 45.

ny akt poświadczenia dziedziczenia, dopóty osoba ujawniona w treści tych dokumentów, jest spadkobiercą. Zgodnie z art. 679 KPC, dowód, że osoba, która uzyskała stwierdzenie nabycia spadku, nie jest spadkobiercą lub że jej udział w spadku jest inny niż stwierdzony, może być przeprowadzony tylko w postępowaniu o uchylenie lub zmianę stwierdzenia nabycia spadku⁵⁶⁶.

Jak pokazuje praktyka, najczęstszymi zgłaszanymi okolicznościami wskazującymi na konieczność zmiany prawomocnego stwierdzenia nabycia spadku, uchylenia aktu poświadczenia dziedziczenia lub zmiany stwierdzenia nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego, są:

- „ujawnienie się „nowego” spadkobiercy,
- odnalezienie nieznanego dotychczas testamentu,
- wykrycie faktów wskazujących na nieważność testamentu przyjętego za podstawę dziedziczenia⁵⁶⁷”.

Do dnia 1 października 2008 r., przedmiotem prowadzonego w trybie art. 679 KPC postępowania, mogło być wyłącznie prawomocne postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku⁵⁶⁸. W wyniku zmian legislacyjnych, które weszły w życie z dniem 2 października 2008 r.⁵⁶⁹ oraz 23 października 2011 r.⁵⁷⁰, treść art. 679 KPC została uzupełniona, w związku z czym, obecnie, w trybie opisanym w tym przepisie mogą być przeprowadzone trzy postępowania, dotyczące:

1. uchylenia lub zmiany stwierdzenia nabycia spadku;
2. uchylenia aktu poświadczenia dziedziczenia i stwierdzenia nabycia spadku;
3. uchylenia lub zmiany stwierdzenia nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego⁵⁷¹.

---

⁵⁶⁶ Zgodnie z postanowieniem SN z dnia 11 lipca 2002 r. (sygn. akt IV CO 7/02, OSP 2004, Nr 5, poz. 59) „nie jest też dopuszczalna - oparta na podstawie określonej w art. 403 § 2 KPC skarga o wznowienie postępowania zakończonych prawomocnym postanowieniem oddalającym wnioski o zmianę postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku”.

⁵⁶⁷ A. Stempniak, [w:] K. Osajda (red.), *Prawo i postępowanie...*, dz. cyt., art. 679, Nt 17.

⁵⁶⁸ Nieprawomocne orzeczenia o stwierdzeniu nabycia spadku podlegają wzruszeniu w drodze wniesienia apelacji (Postanowienie SN z dnia 10 listopada 1971 r., sygn. akt III CRN 319/71, Legalis nr 15798).

⁵⁶⁹ Z dniem wprowadzenia do polskiego systemu prawa spadkowego i postępowania spadkowego instytucji APD, na mocy ustawy z 24 sierpnia 2007 r. o zmianie ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 181, poz. 1287).

⁵⁷⁰ Z dniem wejścia w życie przepisów dotyczących zapisu windykacyjnego, wprowadzonego ustawą z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2011, nr 85, poz. 458).

⁵⁷¹ A. Stempniak, [w:] K. Osajda (red.), *Prawo i postępowanie...*, dz. cyt., art. 679, Nt 9.

Postępowanie ujęte w punkcie 1 stanowi wzór, do którego odwołują się dwa pozostałe postępowania. Jak wynika bowiem z art. 679 § 4 KPC, opisana w art. 679 § 1–3 KPC procedura, stosowana jest odpowiednio do zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia oraz do stwierdzenia nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego, choć w przypadku APD nieco inaczej ukształtowany jest przedmiot postępowania, co zostało omówione w dalszej części tego podrozdziału. Różnice w obu tych postępowaniach są jednak nieznaczne.

5.2.1. Uchylenie lub zmiana stwierdzenia nabycia spadku (lub/i przedmiotu zapisu windykacyjnego)

Wniosek o wszczęcie postępowania o zmianę lub uchylenie postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku może zgłosić każdy zainteresowany⁵⁷². Jakkolwiek dopuszczalność złożenia wniosku jest w niektórych przypadkach ograniczona - w zależności od tego czy osoba ta była uczestnikiem wcześniejszego postępowania⁵⁷³, to jednak postępowanie takie nie może zostać wszczęte z urzędu. Nawet wtedy, jak podaje A. Stempniak, „gdyby powszechnie było wiadomo, że osoba, która uzyskała stwierdzenie nabycia spadku nie jest spadkobiercą lub że jej udział w spadku jest inny niż stwierdzony w orzeczeniu”⁵⁷⁴.

Od osoby, która była uczestnikiem poprzedniego postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku, przepisy wymagają spełnienia określonych przesłanek – zarówno dotyczących zachowania terminu na złożenie wniosku o zmianę postanowienia, jak i wskazania podstawy swojego żądania. Zgodnie z art. 679 § 1 zd. 2, ten, kto był już uczestnikiem postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, może żądać zmiany postanowienia stwierdzającego nabycie spadku wyłącznie wtedy, gdy swoje żądanie opiera

---

⁵⁷² Zgodnie z postanowieniem SN z dnia 10 maja 1966 r. spadkobiercy (sygn. akt, II CR 205/66, Legalis nr 12668) – „do wystąpienia z wnioskiem o uchylenie albo o zmianę postępowania stwierdzającego nabycie spadku legitymowana jest każda osoba, nawet pośrednio zainteresowana w wyniku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, a więc również wierzyciel spadkobiercy” do wystąpienia z wnioskiem w trybie art. 679 KPC legitymowana jest każda osoba, nawet pośrednio zainteresowana wynikiem postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, a więc również wierzyciel.

⁵⁷³ Jak słusznie podkreśla Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 4 czerwca 2000 r. (sygn. akt II CKN 740/98, LEX nr 1425655) – „przez uczestnictwo w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku - w rozumieniu art. 679 k.p.c. - należy rozumieć formalny udział w postępowaniu, a nie stopień aktywności, bierność, czy nawet całkowitą beczynność zainteresowanego występującego w sprawie (...). Do takiego uczestnika odnoszą się więc ustawowe ograniczenia przewidziane w omawianym przepisie, nawet wówczas, gdy miał on powody nieuczestniczenia w postępowaniu (Postanowienie SN z dnia 13 października 2004 r., sygn. akt III CK 82/03, LEX nr 589986).

⁵⁷⁴ A. Stempniak, [w:] K. Osajda (red.), *Prawo i postępowanie...*, dz. cyt., art. 679, pkt II.

na podstawie, której nie mógł powołać w poprzednim postępowaniu⁵⁷⁵, a złożenie wniosku nastąpi przed upływem roku od dnia, w którym tę możliwość uzyskał.

Niniejszy termin nie ma jednak zastosowania do osób, które wcześniej nie brały udziału w sprawie⁵⁷⁶. Oznacza to, że osoby te będą mogły wszcząć niniejsze postępowanie w dowolnym czasie od uprawomocnienia się kwestionowanego postanowienia, co, niestety, nie wpływa korzystnie na bezpieczeństwo obrotu prawnego, w kontekście możliwości powołania się na sfałszowany testament, bez ograniczeń czasowych.

Wnioskodawca zobowiązany jest do wskazania we wniosku wszelkich okoliczności i dowodów świadczących o niezgodności postanowienia ze stanem rzeczywistym, np. W wyniku ujawnienia wcześniej nieznanego testamentu spadkodawcy. Jak podkreśla Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 11 września 2014 r. (sygn. akt III CSK 239/13, Legalis Numer 1073439), „strona wnosząca o zmianę postanowienia spadkowego powinna wykazać, że powołane przez nią fakty i dowody, które mają uzasadniać żądanie zmiany, pozostawały poza jej dostępem podczas poprzedniego postępowania, przy uwzględnieniu, że chodzi o obiektywną możliwość ich powołania”.

5.2.2. Uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia

Jeżeli krąg spadkobierców (lub wysokość ich udziałów w spadku) jest nieprawidłowo określony w APD, konieczne jest jego uchylenie. Wbrew temu co mogłoby się wydawać, notariusz nie jest uprawniony do uchylenia sporządzonego przez siebie (ani przez innego notariusza) aktu poświadczenia dziedziczenia. Jak już zostało bowiem wspomniane, przepisy art. 679 § 1–3 KPC, które dotyczą zmiany stwierdzenia nabycia spadku, stosuje się odpowiednio do zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia (art. 679 § 4 KPC), z tą tylko różnicą, że sąd nie może dokonać zmiany APD, jak ma to miejsce w przypadku prawomocnego postanowienia sądu. Powyższe wynika z przyjętego kształtu normatywnego instytucji notarialnego poświadczenia dziedziczenia, zgodnie z którym dopuszczalne jest jedynie uchylenie APD, a nie jego zmiana⁵⁷⁷.

---

⁵⁷⁵ Jak słusznie wskazał SO, którego tezę powołał i poparł SN w uzasadnieniu postanowienia z dnia 6 czerwca 2007 r. (sygn. akt III CSK 19/07, niepubl.): „postępowanie o zmianę postanowienia spadkowego nie służy i nie może być wykorzystywane jako środek do usunięcia skutków bezczynności, czy wręcz błędów uczestnika postępowania spadkowego. Nie wyklucza to, co do zasady, możliwości powoływania się przez wnioskodawcę w postępowaniu o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku na nowe dowody, także w ramach poprzednio zgłoszonej podstawy nieważności testamentu, jeżeli nie mógł powołać ich w postępowaniu spadkowym.”

⁵⁷⁶ Uchwała SN z dnia 27 kwietnia 1982 r., sygn. akt III CZP 15/82, Legalis nr 23115.

⁵⁷⁷ Wszczęcia z urzędu postępowań dotyczących uchylenia aktu poświadczenia dziedziczenia jest możliwe w dwóch przypadkach, wyrażonych *expressis verbis* w art. 678 i 690 § 2 KPC, co oznacza, że pozo-

Sąd, na wniosek zainteresowanego i po spełnieniu przez niego przesłanek określonych w art. 679 § 1 KPC, uchyli APD i wyda postanowienie o stwierdzenie nabycia spadku, zgodnie z rzeczywistym stanem prawnym i poczynionymi przez siebie ustaleniami faktycznymi. Powyższy wniosek, wszczynający postępowanie w trybie art. 679 § 4 KPC, będzie mógł złożyć, podobnie jak w przypadku uchylecia lub zmiany postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku, każdy zainteresowany, w tym także były uczestnik dokonywanej przez notariusza czynności poświadczenia dziedziczenia. Przy czym osoba ta, tylko wtedy będzie mogła domagać się wydania postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku i uchylecia wadliwego merytorycznie APD, jeżeli swoje żądanie oprze na podstawie, której nie mogła powołać przed notariuszem, a wniosek ten złoży przed upływem roku od dnia, w którym uzyskała tę możliwość.

W toku postępowania wnioskodawca winien wykazać, że rzeczywiście jest spadkobiercą (przedkładając odnaleziony testament) bądź że osoba, która uzyskała uprzednio prawa do spadku, nim nie jest. W takiej sytuacji należałoby przedłożyć wszelkie możliwe dowody świadczące o tym, że testament, którym posłużył się rzekomy spadkobierca, był nieważny lub został przez niego sfalszowany.

5.3. Roszczenie o ochronę dziedziczenia

Skutkiem uchylecia, niezgodnych ze stanem faktycznym, sądowego stwierdzenia nabycia spadku lub aktu poświadczenia dziedziczenia, jest to, że rzeczywistemu spadkobiercy przysługuje przeciwko spadkobiercy rzekomemu, szczególne, prawno-spadkowe roszczenie o wydanie spadku⁵⁷⁸ - roszczenie o ochronę dziedziczenia. Zgodnie z art. 1029 § 1 KC, spadkobierca może żądać, ażeby osoba, która włada spadkiem jako spadkobierca, lecz spadkobiercą nie jest, wydała mu spadek. To samo dotyczy poszczególnych przedmiotów należących do spadku. Powyższe roszczenie ma uniwersalny, zbiorowy charakter, co oznacza, że swoją treścią może obejmować cały majątek, jakim jest spadek⁵⁷⁹, bez konieczności podnoszenia (i udowadniania przesłanek) wielu częściowych roszczeń względem poszczególnych przedmiotów wchodzących do masy spadkowej, co wiązałoby się z koniecznością udowadniania przez spadkobiercę, że prawo własności do danej rzeczy przysługiwało spadkodawcy.

---

stałe postępowania, w tym te, prowadzone na podstawie art. 679 § 4, KPC, może być wszczęte wyłącznie na wniosek osoby zainteresowanej.

⁵⁷⁸ J. Wierciński, [w:] B. Kordasiewicz, dz. cyt, s. 610, Nb 2.

⁵⁷⁹ W. Borysiak, *Dziedziczenie. Konstrukcja prawna i ochrona*, Warszawa 2013, s. 448 i n.

Oprócz powyższego roszczenia głównego (o wydanie spadku lub poszczególnych jego elementów), spadkobiercy przysługują również, zgodnie z art. 1029 § 2 KC, roszczenia uzupełniające o:

- wynagrodzenie za korzystanie z przedmiotów należących do spadku,
- zwrot pożytków lub zapłatę ich wartości,
- naprawienie szkody z powodu zużycia, pogorszenia lub utraty przedmiotów należących do spadku.

Podstawowe znaczenie dla powyższych roszczeń uzupełniających ma dobra lub zła wiara rzekomego spadkobiercy. Dobra wiara (*bonus fidei*) posiadacza spadku przejawia się w usprawiedliwionym okolicznościami danego przypadku przekonaniu, że jest spadkobiercą, znajdującym oparcie w uzyskanym na swoją rzecz postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku, zarejestrowanym APD albo EPS, chyba że uzyskała je, wiedząc, że nie jest spadkobiercą. Natomiast złą wiarę można przypisać osobie, która wiedząc, że nie jest spadkobiercą ukryła testament lub znane jej były okoliczności uzasadniające powzięcie poważnych wątpliwości co do skuteczności sporządzonego testamentu bądź też zataiła okoliczności pozwalające na prawidłowe ustalenie kręgu spadkobierców ustawowych⁵⁸⁰.

Zakres odpowiedzialności samoistnego bezumownego posiadacza został uregulowany w art. 224 KC, zgodnie z którym rzekomy spadkobierca w dobrej wierze nie będzie zobowiązany do zapłaty wynagrodzenia za korzystanie z przedmiotów spadkowych i nie będzie odpowiedzialny ani za ich zużycie, ani za ich pogorszenie lub utratę. Nabywa natomiast własność pożytków naturalnych, które zostały od przedmiotów spadkowych odłączone w czasie, kiedy był on ich posiadaczem, oraz zachowuje pobrane pożytki cywilne, jeżeli stały się w tym czasie wymagalne.

Powyższe uprawnienia rzekomego spadkobiercy ulegną zmianie w momencie, gdy dowie się on o wytoczeniu przeciwko niemu powództwa o wydanie spadku lub przedmiotów spadkowych. Zobowiązany będzie również zwrócić pobrane od tej chwili pożytki, których nie zużył, jak również uiścić wartość tych, które zużył.

Również przeciwko spadkobiercy może zostać podniesione roszczenie o zwrot nakładów, poczynionych przez władającego spadkiem lub jego elementami⁵⁸¹. i w tym przypadku jednak będzie miała znaczenie dobra bądź zła wiara osoby dotychczas wla-

---

⁵⁸⁰ J. Wierciński, [w:] B. Kordasiewicz, dz. cyt., s. 636, Nb 14.

⁵⁸¹ J. Kremis, J. Kuźmicka-Sulikowska, [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny...*, dz. cyt., art. 1029, Nb 9 i 10.

dającej spadkiem. Jeżeli rzekomy spadkobierca działał w dobrej wierze, będzie mógł, zgodnie z art. 226 § 1 zd. 1 KC, żądać zwrotu nakładów koniecznych o tyle, o ile nie mają pokrycia w korzyściach, które uzyskał z przedmiotów spadkowych. Zwrotu innych nakładów może żądać jedynie w wysokości, w jakiej zwiększają one wartość spadku w chwili wydania go spadkobiercy. Ponadto, przywracając stan poprzedni, rzekomemu spadkobiercy przysługuje także uprawnienie do zabrania przedmiotów, które połączył z przedmiotami spadkowymi, chociażby stały się ich częścią składową.

Będąc natomiast w złej wierze, władający spadkiem może żądać zwrotu tylko nakładów koniecznych poczynionych na spadek lub poszczególne przedmioty wchodzące w jego skład, i to o tyle tylko, o ile spadkobierca wzbogaciłby się bezpodstawnie jego kosztem (art. 226 § 2 KC). Nie będzie mógł natomiast zabrać przedmiotów, które połączył przedmiotami spadkowymi. Spadkobierca będzie mógł je zatrzymać, zwracając samoistnemu posiadaczowi jedynie ich wartość i koszt robocizny albo sumę odpowiadającą zwiększeniu wartości przedmiotów spadkowych.

5.4. Roszczenie z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia

Zarówno w doktrynie⁵⁸², jak i w orzecznictwie⁵⁸³ utrwalony został pogląd, zgodnie z którym ochrona dziedziczenia, przewidziana w art. 1029 KC nie wyłącza możliwości objęcia spadkobiercy również ochroną na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu (art. 405 KC), dopuszczając możliwość zbiegu roszczeń w tej dziedzinie.

Faktyczny spadkobierca, występując z takim roszczeniem przeciwko samoistnemu posiadaczowi, nie jest zobowiązany do dowiedzenia wszystkich przesłanek, od których uzależnione jest roszczenie o ochronę dziedziczenia, w tym tego, że ten, który włada przedmiotami spadkowymi, włada nimi jako *possessor pro herede*⁵⁸⁴. Musi jedynie wykazać brak tytułu prawnego do władania tymi przedmiotami przez rzekomego spadkobiercę oraz uzyskanie przez niego z tego tytułu korzyści kosztem spadku.

Zdaniem B. Kordasiewicza, „nie może być zatem mowy o pochłonięciu przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu, (...) skoro rzeczywisty spadkobierca może doko-

---

⁵⁸² W. Dubis, *Zbieg roszczeń a skarga z bezpodstawnego wzbogacenia*, „Przegląd Sądowy” Nr 1/2002, s. 47; E. Łętowska, *Zbieg norm w prawie cywilnym*, Warszawa 2002, s. 134 i n; T. Dybowski, *Ochrona własności w polskim prawie cywilnym (rei vindicatio actio negatoria)*, Warszawa 1969, s. 185 i n.

⁵⁸³ Wyrok SN z dnia 14 lipca 1998 r., sygn. akt III CKN 578/97, Legalis nr 43010; Wyrok SN z dnia 17 marca 1967 r., sygn. akt I CR 370/66, Legalis nr 12997; Wyrok SO w Łodzi z dnia 23 stycznia 2018 r., sygn. akt III Ca 1666/17, Legalis nr 2068102.

⁵⁸⁴ J. Wierciński, [w:] B. Kordasiewicz, dz.cyt., s. 631–632, Nb 10.

nać wyboru pomiędzy roszczeniem o ochronę dziedziczenia a roszczeniem windykacyjnym, a to ostatnie roszczenie zostaje utracone na skutek zbycia przedmiotów osobie trzeciej przez rzekomego spadkobiercę, to powstaje luka, którą wypełnia roszczenie właściciela z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia”⁵⁸⁵. Zbycie przez pozwanego wszystkich przedmiotów wchodzących do spadku pozbawia go statusu posiadacza spadku (rzekomego spadkobiercy). „W efekcie nie jest biernie legitymowany w chwili wytoczenia powództwa, a skoro tak, to powód może się domagać jedynie równowartości przedmiotów zbytych przez rzekomego spadkobiercę na podstawie przepisów art. 405 i n. KC”⁵⁸⁶.

5.5. Odszkodowanie na zasadach ogólnych

Jak już zostało wspomniane, osoba, u której znajduje się testament, jest obowiązana go złożyć w sądzie spadku, chyba że złożyła go już u notariusza. Uchylenie się od tego obowiązku nie tylko wiąże się z możliwością nałożenia na tą osobę kary grzywny w wysokości nawet do trzech tysięcy złotych⁵⁸⁷, ale również z tym, że poszkodowany będzie mógł dochodzić naprawienia szkody na drodze sądowej. Jeżeli faktyczny spadkobierca poniesie szkodę wskutek niezłożenia testamentu, zbyt późnego jego złożenia lub posłużenia się przez byłych uczestników postępowania nieważnym lub sfałszowanym testamentem, będzie mógł dochodzić odszkodowania na zasadach ogólnych w drodze odrębnego procesu (art. 415 KC). W tej sytuacji poszkodowany winien będzie wykazać, że rzeczywiście poniósł szkodę, wskazać zdarzenie ją wywołujące (uchylenie się od powinności złożenia testamentu) oraz udowodnić, iż pomiędzy szkodą a uchyleciem się od powinności złożenia testamentu, zachodzi związek przyczynowy.

6. Wnioski

W zakresie formy testamentu swoboda testowania jest w zasadzie wyłączona. Spadkodawca chcąc rozrzucić majątkiem na wypadek śmierci może tego dokonać wyłącznie w jednej z sześciu form, które oferuje kodeks cywilny. Wybór ten jest jednak dużo bardziej ograniczony, gdyż część z nich *de facto* nie występują w praktyce – testament wojskowy i podróżny, inne natomiast stwarzają zagrożenie dla bezpieczeństwa obrotu prawnego.

---

⁵⁸⁵ B. Kordasiewicz, dz.cyt., s. 631.

⁵⁸⁶ A. Szpunar, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 14 lipca 1998 r., III CKN 578/97, OSP 1999 nr 4, poz. 85*, cyt. za B. Kordasiewicz, tamże, s. 632.

⁵⁸⁷ Jak wynika z art. 646 § 2, w związku z art. 163 § 1 KPC.

W związku z tym, że przepisy regulujące formy testamentów (jedynie z niewielkimi poprawkami) zostały przeniesione do Kodeksu cywilnego z dekretu prawo spadkowe z 1946 roku, katalog tych form jest archaiczny, nieprzystający do obecnych czasów i stwarzający duże ryzyko jego sfalszowania bądź zatajenia faktu jego sporządzenia. Od dekad pojawiają się postulaty uchylecia większości przepisów dotyczących form rozrządzeń *mortis causa* oraz wprowadzenia w ich miejsce nowych, bardziej aktualnych, uwzględniających postęp technologiczny i dających rzeczywisty wybór spadkodawcy (videotestament, testament elektroniczny, testament sądowy).

Wszystkie formy testamentów (*de lege lata i de lege ferenda*) dałoby się zarejestrować w rejestrze testamentów. Należałoby jednak rozszerzyć do niego dostęp na sędziów, sędziów wojskowych oraz podmioty upoważnione do przyjęcia oświadczenia ostatniej woli w formie allograficznej. Rejestr potwierdzałby sam fakt sporządzenia testamentu, jego formę oraz datę. Zatem, nie byłoby już możliwe posłużenie się sfalszowanym testamentem, który rzekomo został napisany przez spadkodawcę, gdyż nie znalazłoby to potwierdzenia w rejestrze. Natomiast notariusze i sędziowie mieliby pewność, że dokonują poświadczenia dziedziczenia bądź stwierdzenia nabycia spadku na podstawie właściwego testamentu, a po latach nie zostanie ujawniony inny testament. Ujawnienie testamentu już po uprawomocnieniu się stwierdzenia nabycia spadku lub zarejestrowaniu aktu poświadczenia dziedziczenia może wywoływać poważne konsekwencje prawne zarówno dla rzeczywistych, jak i rzekomych spadkobierców. Aby rejestr testamentów mógł zapewnić bezpieczeństwo obrotu prawnego, wpis do niego musiałby być obowiązkowy.

Rozdział III. Rejestracja i poszukiwanie testamentów w Europie

1. Uwagi wstępne

Otwarcie granic, oraz związany z tym swobodny przepływ ludności spowodowały, że coraz większa liczba Europejczyków mieszka, pracuje, zakłada rodzinę czy gromadzi majątek w innym kraju niż ten, z którego pochodzi. Jak wynika z danych Komisji Europejskiej: 8 milionów Europejczyków nie mieszka już w swoim kraju pochodzenia, 2,5 miliona nieruchomości należy do osób mieszkających w państwie innym niż państwo, w którym te nieruchomości się znajdują; każdego roku w Europie otwieranych jest 450 000 spadków o wymiarze międzynarodowym o wartości ponad 123 miliardów euro; 13% nowych małżeństw zawieranych jest przez osoby o dwóch narodowościach; w Unii Europejskiej jest 16 milionów par międzynarodowych; 20% zarejestrowanych związków partnerskich w UE dotyczy par dwunarodowych⁵⁸⁸.

Pomijając kwestie społeczne takie, jak na przykład trudności w odnalezieniu osób przy braku monitoringu przekraczania granic, warto wspomnieć również i o problemach pojawiających się w przypadku śmierci osoby przebywającej poza granicami państwa i ustalenia w takich okolicznościach wszelkich niezbędnych czynników dziedziczenia oraz aspektów spadkowych.

Wzrost liczby spraw spadkowych z elementem obcym i związane z tym utrudnienia na skutek różnic w regulacjach spadkowych poszczególnych państw, były przyczynkiem do podjęcia działań zmierzających do ujednoczenia międzynarodowego prawa spadkowego w celu zachowania pewności postępowań spadkowych, które nie byłoby możliwe bez stworzenia instrumentów prawnych, zapewniających ujawnianie testamentów, szczególnie tych sporządzonych za granicą.

Jako że problematyka międzynarodowego prawa spadkowego wykracza znacznie poza ramy określonego obszaru badawczego, stąd też niniejszy rozdział będzie się

---

⁵⁸⁸ Dane pochodzą z broszury informacyjnej „For 2020 the notaries of Europe Commit”, dostępnej pod adresem: http://www.notaries-of-europe.eu/plan2020/pdf/CNUE_Brochure2020_WEB_En.pdf, dostęp z dnia 13 stycznia 2021 r.

ograniczał wyłącznie do kwestii związanych z utworzeniem systemu rejestru testamentów⁵⁸⁹.

2. Akty prawne

2.1. Konwencja o stworzeniu systemu rejestracji testamentów (Konwencja bazylejska)

Pierwsze debaty w Europie odnośnie utworzenia rejestru testamentów zostały podjęte już w 1950 roku na Drugim Międzynarodowym Kongresie Notariuszy, który odbywał się w Madrycie⁵⁹⁰, natomiast 17 lat później, tj. W 1967 roku, zostały poczynione kroki ku stworzeniu rejestru testamentów i opracowaniu dla niego odpowiednich podstaw prawnych. W tym celu Rada Europy, poprzez przyjęcie Rekomendacji nr 481, poleciła Komitetowi Ministrów aby za pośrednictwem Europejskiego Komitetu ds. Współpracy Prawnej zbadał możliwości wdrożenia takiego systemu⁵⁹¹ i przygotował projekt odpowiedniej konwencji. Prace komitetu polegały w pierwszej kolejności na analizie prawnoporównawczej rozwiązań zastosowanych w poszczególnych systemach prawnych a następnie, na ich podstawie, na stworzeniu projektu tzw. Konwencji Bazylejskiej, czyli Konwencji o stworzeniu systemu rejestracji testamentów⁵⁹², która została otwarta do podpisu dnia 16 maja 1972 roku w Bazylei. W pracach przygotowawczych brała udział także Międzynarodowa Unia Notariatu Łacińskiego zrzeszająca również

---

⁵⁸⁹ Szerzej na temat harmonizacji prawa spadkowego: M. Pazdan, *Prace nad jednolitym międzynarodowym prawem spadkowym w Unii Europejskiej*, [w:] A. Lityński, M. Mikołajczyk, T. Adamczyk, A. Drogoń, W. Organiściak (red.), *Państwo, prawo, społeczeństwo w dziejach Europy Środkowej. Księga dedykowana Profesorowi Józefowi Ciągwie*, Katowice- Kraków 2009, s. 589-596; J. A. Wysocka, *Projekt jednolitego międzynarodowego prawa spadkowego państw Unii Europejskiej*, KPP Nr 1/2010, s. 173; A. Wysocka-Bar, *Prawo właściwe dla dziedziczenia według unijnego rozporządzenia dotyczącego spraw spadkowych*, KPP 2012, z. 4, s. 899-948; M. Załucki, *Ku jednolitemu prawu spadkowemu w Europie, Zielona Księga Komisji Wspólnot Europejskich o dziedziczeniu i testamentach*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego Europejskiego Porównawczego” Nr 1/2009, s. 103-118.

⁵⁹⁰ Kongres odbył się dnia 21 października 1950 r i jednym z poruszanych tematów 1. NOTARIAL ORGANIZATION A) At the national level e) Ways to prove the validity of a will: General Register of Wills B) At the international level 5) Justification or evidence of testamentary or intestate succession: existence and contents [<http://www.onpi.org.ar:8080/ONPIRIN/113-en.pdf>]

⁵⁹¹ Zagadnienie to zostało objęte Międzyrządowym Programem Prac Rady Europy na lata 1968-1969.

⁵⁹² Zwanej dalej również Konwencją. Jej tekst wraz z tłumaczeniem na język polski jest dostępny na <https://rejestry-notarialne.pl/dane/dokumenty/KonwencjaBazylea.pdf>. Konwencja nie zawiera w swoim tytule nazwy „europejska”, by nie zamykać się jedynie na Państwa Członkowskie, a zachęcić inne kraje do przystąpienia do niej.

polskich notariuszy⁵⁹³, gdyż problem rejestracji testamentów pojawiał się od dłuższego czasu także w polskiej nauce prawa⁵⁹⁴.

Założeniem Konwencji, nie jest, jak mogłoby się wydawać, utworzenie jednego wspólnego rejestru o międzynarodowym charakterze, gdyż zdaniem komitetu opracującego byłoby to niecelowe⁵⁹⁵. Dlatego też zaproponowano stworzenie oddzielnych krajowych rejestrów, które byłyby ze sobą połączone i opierałyby się na regulacjach o współpracy międzynarodowej. Natomiast każde państwo miałoby ustanowić bądź wskazać organ, któremu zostałyby powierzone prowadzenie rejestru, w szczególności dokonywanie w nim wpisów oraz udzielanie odpowiedzi na zapytania zainteresowanych osób.

Sama Konwencja jest krótka, składa się jedynie z 17 artykułów, które dość lakonicznie określają zasady funkcjonowania krajowych rejestrów testamentów, procedurę dokonywania w nich wpisów oraz udostępniania informacji tam zawartych. Instrumentem zapewniającym prawidłową interpretację tekstu Konwencji oraz ułatwieniem w stosowaniu jej poszczególnych postanowień jest przygotowany przez komisję ekspertów Raport Wyjaśniający⁵⁹⁶.

W art. 1 zawarte jest zobowiązanie umawiających się Państw do ustanowienia, zgodnie z postanowieniami Konwencji, krajowych systemów rejestracji, w celu ułatwienia ujawnienia testamentu po śmierci testatora. Przy czym informacje te mają ograniczać się jedynie do potwierdzenia/zaprzeczenia faktu sporządzenia testamentu przez zmarłego oraz podania miejsca jego ewentualnego przechowywania.

W związku z decyzją komisji o nietworzeniu jednego wspólnego międzynarodowego rejestru, poszczególnym państwom zlecono w art. 2 stworzenie bądź wyznaczenie instytucji (jednej lub więcej) odpowiedzialnej za prowadzenie krajowego rejestru. Konwencja nie wprowadza w tym zakresie żadnych ograniczeń. Państwa mają pełną swobodę w ustanawianiu takich organów. Mogą zatem utworzyć jeden centralny

---

⁵⁹³ M. Jagielska, *Rejestr testamentów*, „Rejent” Nr 2/2006, s. 83–84.

⁵⁹⁴ Zob. R. Szytk, *Testament notarialny*, [w:] R. Szytk (red.), *II Kongres notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej. Referaty i opracowania*, Kluczbork 1999, s. 347

⁵⁹⁵ Stowarzyszenie Europejskiej Sieci Rejestrów Testamentów w raporcie końcowym programu „Testamenty Europy” stwierdza, że wspólny europejski rejestr miałby kilka niedogodności: nie byłby on zgodny z całym europejskim ustawodawstwem krajowym państw członkowskich a ponadto nie zastąpiłoby rejestrów krajowych. W związku z czym każdy testament trzeba byłoby zarejestrować dwukrotnie. Taka podwójna rejestracja mogłaby być źródłem błędów, przeoczeń a ponadto byłoby skomplikowane w zarządzaniu. Treść raportu dostępna jest pod adresem: <http://www.arert.eu/IMG/pdf/rapport-final-en.pdf>, dostęp z dnia 19 grudnia 2020 r.

⁵⁹⁶ CETS 077 - Explanatory Report to the Convention on the Establishment of a Scheme of Registration of Wills (coe.int)

rejestr bądź kilka rejonowych. Konwencja nie wprowadza również wymogu, aby wszelkimi kompetencjami dysponował tylko jeden organ. Możliwe jest powierzenie niektórych zadań innym podmiotom – np. urzędom stanu cywilnego, które mogłyby przykładowo dokonywać adnotacji o sporządzonym testamencie w akcie urodzenia testatora. Jednakże państwa, które wprowadziły zdecentralizowany system rejestracji, zobowiązane są, w celu ułatwienia powiązań międzynarodowych, do wyznaczenia instytucji narodowej⁵⁹⁷, której zostanie powierzona rejestracja testamentów obywateli innych Państw⁵⁹⁸ oraz odpowiadanie na ich prośby o udzielenie informacji z rejestru.

Nazwę i adres wyznaczonej instytucji należy przekazać Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, który z kolei udostępnia tę informację wszystkim innym Państwom. Wprowadzenie tej procedury niesie za sobą wiele korzyści, gdyż umożliwia notariuszowi, organowi władzy publicznej lub innej kompetentnej osobie, kierowanie wniosków o zarejestrowanie testamentu w rejestrze innego państwa do swojej krajowej jednostki, bez konieczności przechodzenia przez kanały dyplomatyczne.

W art.4 wymienione zostały formy testamentów, które mogą być przedmiotem rejestracji. Konwencja dopuszcza przede wszystkim możliwość rejestracji testamentów:

- w formie aktu notarialnego, sporządzone przed notariuszem, organem władzy publicznej lub każdą inną osobą upoważnioną do tego przez prawo tegoż Państwa, jak również inne testamenty, które zostały oficjalnie powierzone jednej z tych władz, lub osób, posiadających zdolność przyjęcia testamentu w formalny depozyt⁵⁹⁹;
- holograficzne, które zostały złożone ww. organom bez sporządzenia formalnego aktu depozytu, z zastrzeżeniem, że prawo krajowe zezwala na taki depozyt, a spadkodawca nie sprzeciwił się rejestracji.

Jednakże umawiające się Państwa mają swobodę w rozszerzaniu systemu rejestracji również na inne testamenty, bądź inne dyspozycje mogące mieć wpływ na przeniesienie praw do spadku (patrz art. 11), z wyłączeniem testamentów złożonych w depozyt władzom wojskowym. Każde z Państw ma bowiem prawo nie stosować postanowień art. 4 do tego rodzaju testamentów.

---

⁵⁹⁷ Organ ten może zostać wyłoniony spośród regionalnych rejestrów bądź może nim być ustanowiony odrębny, niezależny od nich podmiot, np. departament w Ministerstwie Sprawiedliwości, organizacja notarialna.

⁵⁹⁸ w państwach, w których ustanowiono jeden centralny rejestr nie ma konieczności powoływania oddzielnego organu odpowiedzialnego za rejestrację międzynarodową. Może nim być ten sam organ, który prowadzi rejestr krajowy.

⁵⁹⁹ Formalny depozyt oznacza, że wymienione podmioty sporządzają oficjalny akt złożenia testamentu w depozyt.

Konwencja nie definiuje zatem testamentu formalnego, pozostawiając każdemu z Państw swobodę w określeniu, zgodnie z własnymi regulacjami, którym testamentom można przypisać formalny charakter. Nie mniej jednak testament musi zostać sporządzony przed notariuszem, organem publicznym (np. sąd) lub dowolną upoważnioną osobę (tj. osobę inną niż a notariusz, uprawnioną do sporządzania przed nią testamentów np. W krajach, w których nie istnieje Instytucja notariatu łacińskiego). Pozostałe testamenty zostaną zarejestrowane, gdy zostaną formalnie złożone, a czynność ta zostanie potwierdzona wydaniem oficjalnego aktu zdeponowania.

Przedmiotem rejestracji są również odwołania, wycofania bądź zmiany zarejestrowanych testamentów, jeżeli zostały sporządzone w formie pociągającej za sobą obowiązek rejestracji. W Konwencji brak jest jednak mechanizmów, które zapewniałyby pełną aktualność rejestru, również w odniesieniu do testamentów formalnych, które zostały odwołane na mocy testamentu nieformalnego, na którego rejestrację testator nie wyraził zgody.

Zgodnie z art. 5 Konwencji, rejestracja testamentu odbywa się, co do zasady, na wniosek notariusza, organu publicznego lub właściwej osoby, przed którymi sporządzono testament lub u której jest zdeponowany. Jeżeli spadkodawca chce zarejestrować swój testament holograficzny, zobowiązany jest do jego zdeponowania u notariusza, organu lub kompetentnej osoby, która z dokonania tej czynności sporządzi oficjalny akt złożenia w depozyt. W Państwach, w których prawo krajowe zezwala na nieformalne składanie testamentów w depozyt, do rejestracji testamentu nie jest wymagane przedłożenie aktu potwierdzającego przyjęcie testamentu w depozyt.

Od tej zasady przewidziano jednak wyjątek, poprzez umożliwienie – w szczególnych przypadkach - dokonania rejestracji przez samego spadkodawcę lub przez jego przedstawiciela. Powyższe odstępstwo ma zastosowanie w przypadku testamentów sporządzonych w wyjątkowych okolicznościach, gdy testator nie możliwości sporządzenia go przed notariuszem, organem władzy publicznej lub inną osobą upoważnioną do przyjmowania oświadczeń ostatniej woli. Jednakże w takich przypadkach prawo krajowe powinno określać warunki i procedury, na jakich miałyby odbywać się rejestracja dokonywana bezpośrednio przez testatora.

Rejestracja testamentu nie podlega żadnym warunkom związanym z narodowością testatora czy jego miejscem zamieszkania. Spadkodawca, na wniosek którego ma nastąpić rejestracja testamentu, nie musi być obywatelem państwa, w którym wystąpiono o rejestrację, ani nie musi nawet w nim mieszkać. Na ogół wy-

starczy, żeby testament (lub inne dyspozycje mogące mieć wpływ na przeniesienie praw do spadku⁶⁰⁰) został sporządzony lub zdeponowany w tym państwie, przez upoważnione do tego organy. Jednakże wybór konkretnego rejestru należy do spadkodawcy.

Spadkodawca może wnioskować o rejestrację testamentu w dowolnym rejestrze. Nie tylko w Państwie, w którym sporządzono lub zdeponowano testament, ale również w innym krajowym rejestrze, za pośrednictwem odpowiedniej instytucji, powołanej w tym celu przez każde z Państw. Świadczenie usług, realizowanych zgodnie z postanowieniami Konwencji, jest bezpłatne (art. 9).

Każdy krajowy rejestr jest zatem otwarty dla każdego testatora, który wyrazi chęć zarejestrowania swojego testamentu w konkretnym Państwie - bez względu na jego obywatelstwo, miejsce zamieszkania czy domicyl. Spadkodawca nie musi uzasadniać swojej decyzji ani wykazywać interesu prawnego. Stosowanie tej zasady jest jednak ograniczone jednym wymogiem. Testament cudzoziemca, występującego o rejestrację, musi być już zarejestrowany w Państwie, w którym sporządzono lub zdeponowano testament.

Konwencja w art. 7 określa minimalny zakres danych zamieszczanych we wniosku rejestracyjnym. Oznacza to, że każde z Państw może rozszerzyć wniosek o dodatkowe informacje. Jednakże niezbędnym minimum są następujące dane:

- nazwisko (w tym panieńskie, jeżeli zajdzie taka okoliczność) i imiona testatora lub spadkodawcy⁶⁰¹;
- data i miejsce urodzenia – jeżeli miejsce nie jest znane to wystarczy nazwa kraju;
- adres lub zadeklarowane miejsce stałego zamieszkania⁶⁰²;
- nazwa i data zarejestrowanego aktu;
- nazwisko i adres notariusza, organu władzy publicznej lub osoby, która otrzymała akt lub która przechowuje go w depozycie.

---

⁶⁰⁰ Zgodnie z prawem niektórych Państw, dyspozycje *mortis causa* mogą być zawarte również w aktach, które nie są testamentami, np. umowy małżeńskie, umowy spadkowe, umowy dotyczące zrzeczenie się dziedziczenia. Umawiające się Państwa mogą nie tylko decydować o tym czy takie akty powinny zostać zarejestrowane, ale także, w celu ustalenia warunków rejestracji, w jakim zakresie - w całości czy tylko w części związanej z przeniesieniem majątku na wypadek śmierci spadkodawcy.

⁶⁰¹ Konwencja dopuszcza bowiem możliwość rejestracji, oprócz testamentów, również innych dyspozycji mogących mieć wpływ na przeniesienie praw do spadku.

⁶⁰² w Konwencji przyjęto sformułowanie „adres lub zadeklarowane miejsce stałego zamieszkania”, ponieważ nie we wszystkich prawodawstwach znany jest termin „adres” bądź inne jest znaczenie pojęcia „miejsce zamieszkania”. Zatem dane figurujące we wpisie muszą mieć formę określoną przez każde z Państw.

Informacje zawarte we wniosku o rejestrację muszą również znaleźć się w rejestrze, jednakże Państwa mogą swobodnie określać, w jakiej formie ma to nastąpić. Możliwe jest na przykład utworzenie pliku zawierającego formularz wniosku oraz oddzielnego rejestru, w którym podane byłoby jedynie nazwisko testatora/spadkodawcy wraz z odesłaniem do tego pliku, bądź skopiowanie treści formularza rejestracyjnego i włączenie go do rejestru. Przepisy prawa wewnętrznego mogą również określić czas ważności wpisu w rejestrze.

Najważniejsza zasada, na której opierają się wszystkie rejestry testamentów, została zawarta w art. 8 Konwencji i stanowi, że wpis w rejestrze musi pozostać niejawnym za życia testatora. Tajemnicą objęta jest nie tylko treść testamentu (lub innego aktu), ale również sam fakt jego sporządzenia. Informacje dotyczące istnienia testamentu oraz miejsca jego przechowywania udostępniane są wyłącznie po śmierci spadkodawcy. Konwencja nie określa natomiast zasad udostępniania treści testamentu.

W kwestii udostępniania informacji dotyczących istnienia testamentu, art. 8 udziela odpowiedzi na 2 pytania:

1. Kto powinien mieć prawo do żądania informacji?
2. Jak te osoby muszą usprawiedliwić swoje żądanie?

Konwencja stanowi, że każda osoba, bez konieczności dowodzenia interesu prawnego, może uzyskać informacje z rejestru, a jedynym wymogiem jest przedłożenie przez tę osobę aktu zgonu lub innego dowodu śmierci spadkodawcy. Przepisy nie określają kategorii takich dokumentów. Do organu rozpatrującego wniosek o udzielenie informacji należy decyzja, czy przedstawiony dokument jest wystarczającym dowodem śmierci.

Wyjątkiem od powyższej zasady są testamenty wspólne, sporządzone przez co najmniej dwie osoby. Udzielenie informacji z rejestru jest możliwe już po śmierci jednego z testatorów. Należy jednak zaznaczyć, że nie wszystkie państwa uznają ważność testamentów wspólnych⁶⁰³. Dlatego w odniesieniu do tych systemów prawnych, przepis ten należy interpretować w świetle art. 10 Konwencji, który stanowi, iż ważność testamentu (oraz innych aktów) podlega wyłącznie prawu krajowemu.

---

⁶⁰³ Testamentów wspólnych nie przewidują m.in. prawodawstwa: polskie, belgijskie, francuskie, holenderskie, luksemburskie oraz włoskie.

Jak już wcześniej wspomniano, każde z Państw ma prawo do rozszerzenia, na własnych warunkach, systemu rejestracji ustanowionego przez Konwencję, na testamenty niewymienione w art. 4⁶⁰⁴, a także na inne akty wywierającą skutki w sferze dziedziczenia. W powyższych przypadkach mają zastosowanie w szczególności postanowienia art. 6 ust.2, co oznacza, że wniosek spadkodawcy, testament lub akt, o których mowa w art. 4, podlegają również wpisowi do innych krajowych rejestrów, niezależnie od tego, czy dane Państwo wymaga rejestracji takiego testamentu lub aktu. Ponadto przepis art. 11 pozostawia Państwom swobodę ustalenia warunków rejestracji, w szczególności czy powinna być ona obowiązkowa, czy też dobrowolna.

W ostatnich sześciu artykułach Konwencji (art. 12-17) zawarte są postanowienia końcowe, sporządzone w zgodności z ostatecznymi klauzulami, zatwierdzonymi przez Komitet Ministrów Rady Europy.

Na forum międzynarodowym rozważana jest współpraca notariatów europejskich oraz integracja notariuszy. Także Rada Notariatów Unii Europejskiej (CNUE)⁶⁰⁵ oraz Międzynarodowa Unia Notariatu (UINL)⁶⁰⁶ zajmują się tymi zagadnieniami. Uchwały podejmowane przez te organizacje, są również wnikliwie rozważane przez członkowskie notariaty krajowe. Jednym z poruszanych zagadnień jest modyfikacja i rozszerzenie zasad Konwencji bazylejskiej na wszystkie kraje europejskie oraz propozycja wpisu do europejskiego rejestru testamentów na nośniku informatycznym⁶⁰⁷.

---

⁶⁰⁴ Raport wyjaśniający wymienia przykładowo testament holograficzny, który nie został zdeponowany w rozumieniu art. 4 (w tym przypadku Państwo nie jest związane zasadą ustanowioną w art. 5 ust. 1, ale może ją zastosować jeśli sobie tego życzy), testamenty wykonane za granicą czy testamenty sporządzone w wyjątkowych formach.

⁶⁰⁵ Organizacja pierwotnie działała pod nazwą: Konferencja Notariatów Unii Europejskiej (CNUE), a od dnia 1 stycznia 2006 r. działa pod nazwą: Rada Notariatów Unii Europejskiej (CNUE). Powstała z inicjatywy Międzynarodowej Unii Notariatu Łacińskiego (UINL), z której została wyłoniona w 1993 roku jako niezależna organizacja, działająca na płaszczyźnie europejskiej. Zrzesza notariaty państw członkowskich Unii Europejskiej, w których istnieje instytucja notariatu łacińskiego. Polski notariat należy do Rady Notariatów Unii Europejskiej od 2004 roku, od czasu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. Źródło: <https://www.gdin.pl/notariat-na-swiecie/rada-notariatow-unii-europejskiej-cnue/>, dostęp z dnia 19 grudnia 2020 r.

⁶⁰⁶ Organizacja pozarządowa, która pierwotnie działała pod nazwą: Międzynarodowa Unia Notariatu Łacińskiego. Zmiana tej nazwy na Międzynarodową Unię Notariatu nastąpiła w 2005 roku. Została utworzona w 1948 r. w celu wspierania, koordynowania i rozwijania działalności notarialnej na świecie oraz w celu zapewnienia ścisłej współpracy pomiędzy notariatami będącymi jej członkami. Oficjalne wstąpienie polskich notariuszy do tej organizacji nastąpiło w kwietniu 1992 r., podczas XX Międzynarodowego Kongresu Notariatu Łacińskiego w Cartagenie de Indias w Kolumbii. Źródło: <https://www.gdin.pl/notariat-na-swiecie/miedzynarodowa-unia-notariatu-uinl/>, dostęp z dnia 19 grudnia 2020 r.

⁶⁰⁷ R. Szytk, *Czynności notarialne w obrocie prywatnym międzynarodowym*, „Rejent” Nr 7-8/2001, s. 302.

2.2. Zielona Księga Komisji Wspólnot Europejskich o dziedziczeniu i testamentach

Zielone Księgi stanowią szczególną grupę publikacji, mających formę komunikatu. Przygotowywane są przez Komisję celem rozpoczęcia dyskusji oraz konsultacji na temat danego problemu, który powinien zostać podjęty i rozwiązany w ramach Unii Europejskiej. Księgi te nie zawierają żadnych legislacyjnych rozwiązań, jednakże często prowadzą do wydania Białej Księgi, która z kolei zawiera propozycję konkretnych działań w temacie, który został uprzednio podjęty w Zielonej Księdze⁶⁰⁸.

W roku 2004 Haski Program Rady Europejskiej⁶⁰⁹ wezwał Komisję Wspólnot Europejskich do przedstawienia Zielonej Księgi, która obejmowałaby całość problematyki międzynarodowego prawa spadkowego.

Zielona Księga została ogłoszona 1 marca 2005 roku. W uzasadnieniu jej powołania do życia, wskazano przede wszystkim na konieczność uproszczenia prawnych okoliczności dziedziczenia transgranicznego oraz stworzenia narzędzia wspólnotowego umożliwiającego uznanie dokumentów oraz aktów pozasądowych, takich jak na przykład testamenty, akty notarialne lub dokumenty administracyjne. W obszarze tym Komisja podkreśliła, że obecnie nie jest możliwa całkowita unifikacja zasad merytorycznego prawa spadkowego państw członkowskich, z tego względu niezbędne jest działanie zorientowane jedynie na normy kolizyjne. Komisja uznała bowiem, że na poziomie wspólnotowym nie nastąpi żaden postęp w sferze prawa spadkowego bez uprzedniego zmierzenia się z aspektem prawa właściwego⁶¹⁰. Aneks do Zielonej Księgi zawiera natomiast obszerne informacje na temat uregulowań poszczególnych aspektów

---

⁶⁰⁸ Z. M. Doliwa-Klepacki, *Integracja Europejska (łącznie z uczestnictwem Polski w UE i Konstytucją dla Europy)*, Białystok 2005, s. 624.

⁶⁰⁹ Program Haski: Wzmacnianie wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości w Unii Europejskiej, (Dz. U. UE 2005/C 53/01 z 3 marca 2005) został przyjęty na szczycie Rady Europejskiej w 2004 r., w oparciu o wnioski z raportu Niemieckiego Instytutu Notarialnego w Würzburgu. Przewodniczący Instytutu, profesorowie Heinrich Dörner i Paul Lagarde, przedstawili propozycje ujednoczenia międzynarodowego prawa spadkowego, które obejmowało: 1) ujednoczenie jurysdykcji w sprawach spadkowych, 2) ujednoczenie norm kolizyjnych określających prawo właściwe, 3) stworzenie jednolitego europejskiego certyfikatu spadkowego oraz certyfikatu dla zarządców spadku, 4) stworzenie europejskiego rejestru testamentów 5) udostępnienie uregulowań krajowych prawa spadkowego (merytorycznego) przy wykorzystaniu Internetu. W kontekście niniejszej rozprawy największe znaczenie ma punkt 4, na podstawie którego proponuje się wprowadzenie zunifikowanego systemu krajowych rejestrów testamentów oraz swobodnego dostępu do nich, w nawiązaniu do opisaną już Konwencji bazylejskiej. J. Pazdan, *Ku jednolitemu międzynarodowemu prawu spadkowemu*, „Rejent” Nr 3/2005, s. 18-19.

⁶¹⁰ Tamże, s. 106-107

w prawie prywatnym międzynarodowym państw unijnych, jak również uwagi dotyczące rozwiązań, które mogłyby być uwzględnione przy tworzeniu aktu wspólnotowego⁶¹¹.

Celem Zielonej Księgi, jak to można przeczytać w deklaracji znajdującej się we wprowadzeniu do tego dokumentu, jest zapoczątkowanie dyskusji na temat kolizyjnych reguł prawa prywatnego międzynarodowego odnoszących się do zasad dziedziczenia *ab intestato* oraz dziedziczenia testamentowego. W treści dokumentu Komisja zawarła 39 pytań odnoszących się do właściwości prawa i jurysdykcji sądów w sprawach spadkowych, sposobów potwierdzania kwalifikacji spadkobiercy lub zarządcy spadku, rejestru testamentów, trustów i tym podobnych. Należy podkreślić, że Zielona Księga nie podaje gotowych rozwiązań, uznać ją można jedynie za swoistą próbę kompleksowego określenia pewnych problemów, jakie wynikają z dziedziczenia oraz statusu prawnego spadków obecnych na terenie Unii Europejskiej. Definiuje wyłącznie obszary refleksji odnoszące się do przyszłego formatu prawa spadkowego w Unii Europejskiej, w szczególności zaś prawa prywatnego międzynarodowego dotyczącego spadków⁶¹².

W kontekście rejestracji testamentów kluczowe znaczenie mają dwa pytania:

Pytanie 36: Czy należy przewidzieć wprowadzenie systemu rejestracji testamentów we wszystkich Państwach Członkowskich? Czy należy rozważyć stworzenie scentralizowanego rejestru?

Pytanie 37: Jakie warunki powinny zostać ustalone w celu ułatwienia domniemanym spadkobiercom i właściwym władzom dostępu do elementów krajowych systemu lub do scentralizowanego rejestru (w tym począwszy od ich własnego Państwa Członkowskiego)?

Zauważono bowiem, że poszukiwanie testamentów, w sytuacji, gdy zostały one sporządzone za granicą, może być bardzo utrudnione, a niekiedy stanowić przeszkodę nie do pokonania.

Po ogłoszeniu Zielonej Księgi zaczęto podejmować próby ustosunkowania się do jej treści. Dnia 1 marca 2005 r. Komisja Europejska, działając na podstawie art. 262 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską⁶¹³, postanowiła zasięgnąć opinii Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie: Zielonej Księgi nt. prawa spadkowego i testamentów. Sekcja ds. Jednolitego Rynku, Produkcji i Konsumpcji,

---

⁶¹¹ M. Pazdan, *Zielona Księga o dziedziczeniu i testamentach – propozycje odpowiedzi na pytania*, „Rejent” Nr 5/2006, s. 16.

⁶¹² M. Załucki, dz. cyt., s. 107.

⁶¹³ (Dz.U. UE C 321 E/66 z 29.12.2006), zwany dalej Traktatem.

której powierzono przygotowanie prac Komitetu w tej sprawie, przyjęła swoją opinię 21 września 2005 r. Na 421. sesji plenarnej w dniach 26 - 27 października 2005 r. (posiedzenie z dnia 26 października) Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny przyjął opinię 118 głosami, przy 2 głosach wstrzymujących się⁶¹⁴.

Oprócz ogólnych kwestii Komitet odniósł się do konkretnych zagadnień poruszonych w Zielonej księdze, w tym również dotyczących rejestrów testamentów. Komitet popiera wspólnotowy program haski, przewidujący m.in. stworzenie systemu rejestracji testamentów, wskazując jednocześnie na jakich miałyby się opierać zasady:

- Państwa Członkowskie zobowiązane byłyby do ustanowienia centralnego rejestru krajowego, jeżeli takowe jeszcze nie istnieją oraz stworzenia centralnego rejestru unijnego (europejskiego w znaczeniu Rady Europy, jeśli Państwa Członkowskie, które jeszcze nie ratyfikowały konwencji bazylejskiej, zostałyby poproszone o zrobienie tego);
- dostęp do informacji zawartych w rejestrach powinni mieć sędziowie, notariusze i inni urzędnicy upoważnieni na mocy krajowego prawa właściwego (przynajmniej tak, by móc sprawdzić - na podstawie nazwiska spadkodawcy i daty jego urodzenia - w jakim Państwie Członkowskim bądź ewentualnie kraju trzecim, w jakim dniu i w obecności jakich organów złożono testament, w celu wystąpienia z prośbą o kopię od wyżej wspomnianego organu władzy krajowej);
- europejski system rejestracji musi być zgodny z systemem ustanowionym w Konwencji bazylejskiej i w Konwencji waszyngtońskiej⁶¹⁵, ponieważ kilka Państw Członkowskich jest już stroną tych konwencji, a projekt prawodawstwa wspólnotowego dotyczyć będzie także spadków, w które zaangażowany jest kraj trzeci.

Próbie ustosunkowania się do pytań zawartych w Zielonej księdze podjęto także w polskiej doktrynie. Propozycję odpowiedzi na pytania przedstawił M. Pazdan⁶¹⁶. Opowiedział się za wprowadzeniem instrumentów ułatwiających realizację praw spadkowych, w tym rejestru testamentów, ze wskazaniem, że należałoby określić zasady

---

⁶¹⁴ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie Zielonej księgi nt. prawa spadkowego i testamentów, (Dz.U.U.E.C.2006.28.1)

⁶¹⁵ Konwencja UNIDROIT, w której dokonano ujednoczenia prawa regulującego formę testamentu międzynarodowego, została zawarta dn. 26 października 1973 r. W Waszyngtonie i weszła w życie dn. 9 lutego 1978 r. Polska nie jest stroną tej konwencji.

⁶¹⁶ M. Pazdan, *Zielona Księga...*, dz. cyt.

zunifikowanego systemu krajowych rejestrów testamentów w akcie prawa wspólnotowego. Ponadto za pożądane uznaje przyznanie w tym zakresie kompetencji notariuszom⁶¹⁷.

3. ARERT – Stowarzyszenie Europejskiej Sieci Rejestrów Testamentów

W większości państw europejskich od wielu lat funkcjonują rejestry testamentów. Jednak dopiero w 2005 roku notariaty Belgii, Francji i Słowenii stworzyły międzynarodową organizację non-profit - Stowarzyszenie Europejskiej Sieci Rejestrów Testamentów, tzw. ARERT⁶¹⁸ z siedzibą w Brukseli⁶¹⁹, które w ramach swojej działalności utworzyło europejską sieć łączącą administratorów krajowych rejestrów testamentów⁶²⁰, która umożliwia wymianę danych między rejestrami poszczególnych państw europejskich, w celu odnalezienia ostatniej woli, pozostawionej przez osobę pozostającą poza granicami kraju ojczystego. Działanie stowarzyszenia opiera się na statucie, które określa jego ustrój, organizację i sposób działania⁶²¹.

3.1. Członkowie i partnerzy

W skład stowarzyszenia, zgodnie ze statutem, wchodzi członkowie i partnerzy⁶²², którzy dzielą się na:

1. 13 członków zwyczajnych⁶²³

- 1) Austria: Austriacka Izba Notarialna (Österreichische Notariatskammer);
- 2) Belgia: Królewska Federacja Belgijskiego Notariatu (Fédération Royale du Notariat belge FRNB);

---

⁶¹⁷ Tamże, s. 26

⁶¹⁸ Jest to skrót pochodzący od francuskiego - Association du Réseau européen des registres testamentaires. W użyciu funkcjonuje również skrót ENRWA, od angielskiego - European Network of Registers of Wills Association.

⁶¹⁹ Statut dopuszcza zmianę siedziby, jednak konieczna do tego jest decyzja walnego zgromadzenia, podjęta większością 2/3 głosów.

⁶²⁰ W większości krajów rejestry te są prowadzone przez stowarzyszenia notariuszy.

⁶²¹ Statut został sporządzony i uwierzytelniony przez belgijskiego notariusza James'a Dupont'a dnia 8 lipca 2005 r. Dokument był czterokrotnie nowelizowany: 1. Dnia 4 października 2006 r. (publikacja w w Moniteur Belge (MB) dnia 1 grudnia 2006r. pod numerem 20061201/180790), 2. 12 listopada 2008r. (publikacja w MB dnia 29 grudnia 2008r. pod numerem 0820009), 3. 30 czerwca 2012r. (publikacja w MB dnia 20 marca 2013r., pod numerem 13045628), 4. Dnia 9 grudnia 2016r. (publikacja w MB dnia 16 marca 2017r., pod numerem 40635).

⁶²² Są to notariaty państw unijnych oraz państw kandydujących do Unii Europejskiej, które uczestniczą w wymianie danych w ramach sieci, utworzonej przez stowarzyszenie. Statut nie ogranicza maksymalnej ilości swoich członków, określając jedynie ich minimalną liczbę, tj. trzech uczestników.

⁶²³ W ich skład wchodzi członkowie założyciele, czyli notariaty Belgii, Francji oraz Słowenii.

- 3) Bułgaria: Bułgarska Izba Notarialna (Notary Chamber of Bulgaria);
  - 4) Francja: Wyższa Rada Notariatu (Conseil Supérieur du Notariat français CSN);
  - 5) Grecja: Greckie Stowarzyszenie Notariuszy (Συμβολαιογραφικού Συλλόγου Εφετείων Αθηνών – Πειραιώς – Αιγαίου & Δωδεκανήσου);
  - 6) Holandia: Królewskie Notarialne Stowarzyszenie Zawodowe (Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie);
  - 7) Luksemburg: Izba Notarialna Wielkiego Księstwa Luksemburga (Chambre des Notaires du Grand-Duché de Luxembourg);
  - 8) Łotwa: Łotewska Rada Zaprzysiężonych Notariuszy (Latvijas Zvērinātu notāru padome);
  - 9) Niemcy: Federalna Izba Notarialna (Bundesnotarkammer BNotK);
  - 10) Polska : Krajowa Rada Notarialna;
  - 11) Rumunia: Krajowa Unia Notariuszy Publicznych Rumunii (Uniunea Națională a Notarilor Publici din România);
  - 12) Słowenia : Izba Notarialna Słowenii (Notarska Zbornica Slovenije);
  - 13) Węgry: Węgierska Krajowa Izba Notarialna (Magyar Országos Közjegyzői Kamara MOKK);
2. 6 członków obserwujących⁶²⁴:
    - 1) Chorwacja: Chorwacka Izba Notarialna (Hrvatska javnobilježnička komora);
    - 2) Hiszpania: Rada Generalna Notariuszy (Consejo General del Notariado);
    - 3) Malta : Rada Notarialna Malty (Kunsill Notarili ta' Malta);
    - 4) Portugalia : Rada Notarialna (Ordem dos Notarios);
    - 5) Słowacja : Izba Notarialna Republiki Słowackiej (Notárska komora Slovenskej republiky);
    - 6) Włochy : Krajowa Rada Notarialna (Consiglio Nazionale del Notariato);
  3. 1 członek stowarzyszony⁶²⁵

---

⁶²⁴ Status obserwatora jest uprawnieniem przyznawanym przez niektóre organizacje osobom, państwom, instytucjom, organizacjom pozarządowym itp., niebędącymi ich członkami, aby dać im możliwość uczestniczenia w działaniach danej organizacji. Obserwatorzy zazwyczaj mają ograniczoną zdolność do uczestniczenia w działaniu danej organizacji – w jej codziennym funkcjonowaniu, głosowaniu i podejmowaniu rozwiązań. Źródło: <https://www.worldatlas.com/articles/who-are-the-observer-countries-of-the-united-nations.html>, dostęp z dnia 15 sierpnia 2020 r.

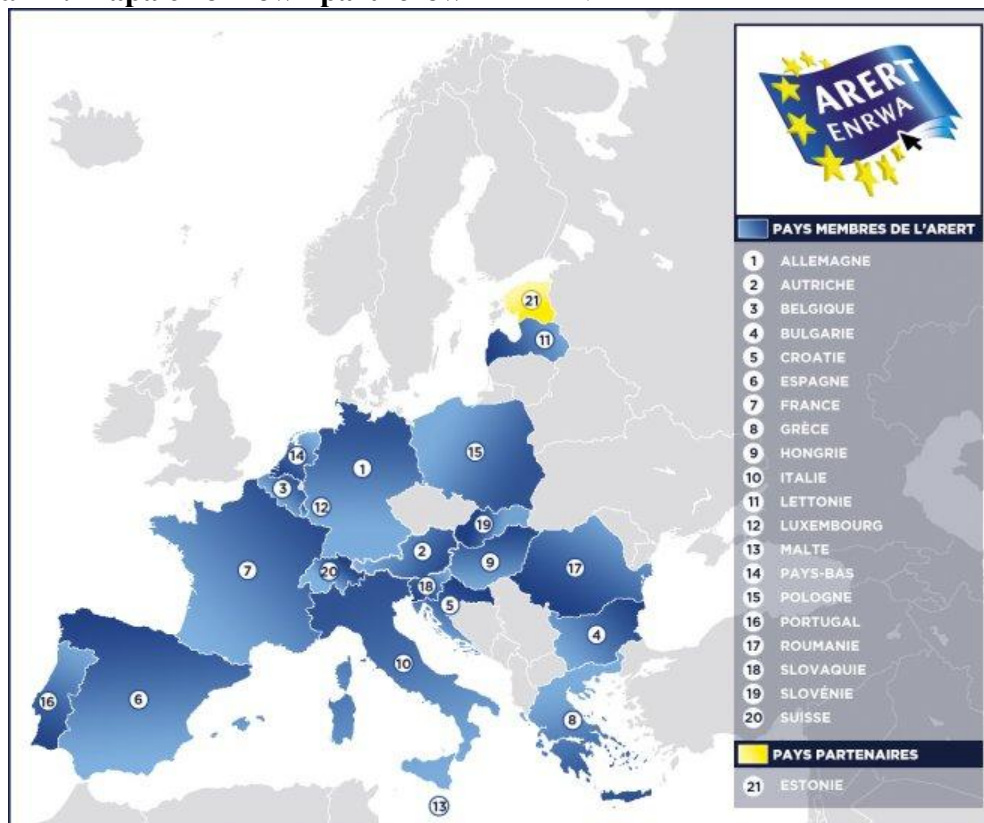
⁶²⁵ Członkowie stowarzyszeni utworzeni zostali przez organizacje wspierające cele Stowarzyszenia, którego zgłoszenie zostało przyjęte przez Komisję Nadzorującą, po zbadaniu pliku aplikacji.

- 1) Szwajcaria : Szwajcarska Federacja Notariuszy (Fédération Suisse des Notaires).

Oraz 1 Partner:

- 1) Estonia: Centrum Rejestrów i Informacji (Center of Registers and Information).

Obraz 1. Mapa członków i partnerów ARERT.

Źródło: <http://www.arert.eu/Members.html?lang=en>, dostęp z dnia 27 kwietnia 2021 r.

Jak wynika z powyższego, status członka stowarzyszenia może zostać przyznany również Notariatom spoza Unii Europejskiej, a także organizacjom niebędącymi notariatami, które:

- zostały wyznaczone przez kompetentny organ, będący administratorem domeny rejestr testamentów lub spełniające kryteria ustalone przez Stowarzyszenie, w przypadku, gdy nie zostały wyznaczone przez taki organ.
- będące kandydatami do utworzenia rejestru, zgodnie z kryteriami określonymi przez Stowarzyszenie⁶²⁶.

⁶²⁶ Art. 5 statutu.

Aby zostać członkiem stowarzyszenia, kandydat musi przedłożyć pisemny wniosek⁶²⁷ Komisji Nadzorującej, która następnie go rozpatruje i, jeżeli nie ma przeciwwskazań, akceptuje. W razie odmowy przyjęcia nowego członka, Komisja Nadzorująca nie musi uzasadniać swojej decyzji⁶²⁸.

Członkowie stowarzyszenia zobowiązani są do wniesienia jednorazowej opłaty akcesyjnej, której wysokość określana jest przez Walne Zgromadzenie. Propozycja takiej kwoty wysuwana jest natomiast wcześniej przez Komisję Nadzorującą. Opłata akcesyjna powinna zostać uiszczona w momencie aktywnego uczestnictwa w wymianie danych. Każdy członek wnosi również opłatę roczną, o czym stanowią procedury zdefiniowane w rozporządzeniach stowarzyszenia⁶²⁹.

Każdy członek ma prawo do równego głosowania podczas Walnego Zgromadzenia, przy czym może oddać każdorazowo jeden głos⁶³⁰.

Statut stowarzyszenia przewiduje też możliwość dobrowolnego wycofania się państwa członkowskiego. Zrezygnować można w każdym momencie, poprzez złożenie pisemnego wniosku do Komisji Nadzorującej. Organ ten może również zawiesić bądź nawet wykluczyć członka ze stowarzyszenia. Powodem zawieszenia może być nieterminowe dokonywanie opłat przez stowarzyszone państwo⁶³¹. Ponadto Komisja Nadzorująca może zawiesić również tego członka, który dopuścił się rażącego naruszenia statutu bądź podważyłby godność stowarzyszenia⁶³². Wykluczenie natomiast może mieć miejsce w sytuacji zmiany statusu prawnego państwa członkowskiego i zaprzestania prowadzenia przez niego rejestru testamentów. Decyzja o wykluczeniu, która może zostać podjęta dopiero po wysłuchaniu obrony zainteresowanego, podejmowana jest większością 4/5 ważnych głosów oddanych przez obecnych członków lub reprezentowanych przez Walne Zgromadzenie.

3.2. Organy stowarzyszenia

Głównymi organami stowarzyszenia jest Walne Zgromadzenie oraz, wspomniana już, Komisja Nadzorująca.

---

⁶²⁷ Złożenie wniosku oznacza całkowitą akceptację zapisów zawartych w statucie stowarzyszenia.

⁶²⁸ Art. 5 statutu.

⁶²⁹ Art. 6 statutu.

⁶³⁰ Art. 7 statutu.

⁶³¹ Komisja Nadzorująca wysyła najpierw na adres członka upomnienie. Jeżeli w ciągu miesiąca zaległości nie zostaną uregulowane, Komisja przesyła powiadomienie o zawieszeniu wraz z przypomnieniem o kwocie zaległości.

⁶³² Art. 8 statutu.

3.2.1. Walne zgromadzenie

Walne Zgromadzenie ma pełnię władzy konieczną do realizacji celów oraz wdrażania wszelkich postępowań stowarzyszenia. Wśród wyłącznych praw Walnego Zgromadzenia znajdują się następujące działania:

- zmiana zapisów statutowych;
- wyznaczanie i odwoływanie administratorów oraz audytorów, jak również ustalanie wysokości ich wynagrodzenia;
- udzielanie absolutorium dyrektorom i audytorom;
- zatwierdzanie budżetu oraz rocznego sprawozdania finansowego;
- decydowanie o dobrowolnym rozwiązaniu stowarzyszenia⁶³³;
- wykluczanie członków;
- przyjmowanie regulaminów;
- decydowanie we wszystkich kwestiach regulowanych statutowo⁶³⁴.

Walne Zgromadzenie składa się ze wszystkich członków stowarzyszenia. Zbiera się co najmniej raz w roku, w pierwszym półroczu, z inicjatywy przewodniczącego Komisji Nadzorującej⁶³⁵, który prowadzi posiedzenie⁶³⁶. Decyzją Komisji Nadzorującej, przewodniczącego lub na wniosek co najmniej 1/5 członków może zostać zwołane w dowolnym czasie nadzwyczajne walne zgromadzenie⁶³⁷.

Walne Zgromadzenie może obradować tylko wtedy, gdy obecna jest większość członków stowarzyszenia. Nieobecni członkowie mogą być reprezentowani przez przedstawiciela⁶³⁸ posiadającego określone pisemne pełnomocnictwo. Walne Zgromadzenie obraduje według porządku określonego w programie. Żadna inna decyzja, która nie została w nim wymieniona, nie może zostać podjęta, chyba że wszyscy członkowie są obecni/reprezentowani i wyrażają zgodę na poruszenie innych kwestii, które zostały zaproponowane na początku spotkania przez przewodniczącego bądź przez co najmniej 2/5 członków. Walne Zgromadzenie podejmuje uchwały zwykłą większością głosów

---

⁶³³ Zgodnie z art. 4 statutu, stowarzyszenie zostało powołane na czas nieokreślony.

⁶³⁴ Tamże, s. 6-7

⁶³⁵ w przypadku jego braku, najstarszy obecny administrator.

⁶³⁶ Posiedzenia odbywają się w zarejestrowanej siedzibie stowarzyszenia lub w innym miejscu wskazanym w zawiadomieniu o uczestnictwie, które wraz z porządkiem obrad wysyłane są przez przewodniczącego/najstarszego administratora do wszystkich członków, na co najmniej dwa tygodnie przed spotkaniem (art. 12 statutu).

⁶³⁷ Art. 12 statutu.

⁶³⁸ Bądź przez przedstawicieli, gdyż statut dopuszcza możliwość posiadania więcej niż jednego pełnomocnika.

oddanych przez obecnych lub reprezentowanych członków. Głosowanie odbywa się głównie poprzez podniesienie ręki. Jeżeli jednak przedmiotem obrad jest nominacja bądź wykluczenie danego członka ze stowarzyszenia (lub gdy z takim wnioskiem wystąpi co najmniej 1/3 obecnych lub reprezentowanych członków) głosowanie jest tajne. Wszystkie uchwały, w ciągu miesiąca od ich przyjęcia, są przekazywane wszystkim członkom, a ponadto są one odnotowywane w rejestrze protokołów. Protokół wraz z odpisami i załącznikami jest podpisywany przez przewodniczącego lub, pod jego nieobecność, przez administratora⁶³⁹.

3.2.2. Komisja Nadzorująca

Komisja Nadzorująca posiada natomiast wszelkie uprawnienia, umożliwiające jej działanie w imieniu stowarzyszenia, podejmowanie czynności z zakresu kierowania oraz administrowania, z wyłączeniem tych obszarów, które są w gestii Walnego Zgromadzenia. Organ ten jest też zobowiązany do wyboru ze swoich szeregów przewodniczącego. Uprawnienia swoje Komisja może delegować do tak zwanego zarządu dziennego. Ponadto, Komisja zdaje sprawozdanie z budżetu oraz rozliczeń rocznych przed Generalnym Zgromadzeniem⁶⁴⁰.

Stowarzyszenie kierowane jest przez zarząd składający się z 2-5 administratorów, będących osobami fizycznymi. Są oni wyznaczani przez Walne Zgromadzenie na okres pięciu lat, jednakże mogą również zostać przez ten organ odwołani w dowolnym czasie. Komisja Nadzorująca może też zapraszać obserwatorów i konsultantów, niezależnie od tego czy posiadają oni członkostwo, czy nie. W takiej sytuacji pełnią rolę doradcą. Swoich własnych obserwatorów może też wyznaczyć Komisja Europejska oraz Rada Europy⁶⁴¹.

Stowarzyszenie Europejskich Sieci Rejestrów Testamentów jest nie tylko organizacją zrzeszającą rejestry testamentowe poszczególnych krajów Europy, jest to przede wszystkim kompendium wiedzy oraz przewodnik, w którym zgromadzone zostały informacje na temat rejestracji oraz poszukiwania testamentów w zasobach poszczególnych jego członków. Zawarte w zasobach Stowarzyszenia informacje dostępne są w języku angielskim, francuskim, niemieckim, a także w języku danego kraju⁶⁴².

---

⁶³⁹ Art. 13 statutu.

⁶⁴⁰ Tamże, s. 7

⁶⁴¹ Tamże, s. 11

⁶⁴² Registering and Searching for Wills Information Sheets, <http://www.arert.eu/Information-sheets.html>, dostęp z dnia 29 stycznia 2019 r.

W momencie utworzenia niniejszego stowarzyszenia, organizacja ta postanowiła oprzeć swoje postępowanie na Konwencji z Bazylei z dnia 16 maj 1972 roku, odnoszącej się do ustanowienia systemu rejestracji woli testatora. Państwa rejestrujące ostatnią wolę swoich obywateli w sposób zorganizowany stały się częścią sieci określanej mianem ARERT, a co za tym idzie, mają one możliwość czynnego uczestnictwa w niej, co umożliwi obywatelom europejskim odnalezienie ostatniej woli pozostawionej przez osobę pozostającą poza granicami kraju ojczystego⁶⁴³.

Aby sprostać zadaniom zapisanym w statucie, stowarzyszenie zobowiązało się do podejmowania następujących działań:

- wsparcie budowania sieci między europejskimi organami notarialnymi oraz innymi instytucjami będącymi administratorami rejestrów narodowych umożliwiając bezpieczną wymianę danych między nimi;
- promocja ustanawiania rejestrów testamentów w państwach europejskich, pomoc we wdrożeniu systemu, szkolenia informacyjne odnoszące się do dokumentacji oraz czynności powiązanych z testamentami i spadkami;
- promocja Europejskiej Sieci Rejestrów Testamentów, zagwarantowanie jej sprawnego funkcjonowania oraz rozwoju;
- opracowanie oraz rozwój technik bezpieczeństwa umożliwiających konsultacje oraz rejestrację w ramach systemu;
- zapewnienie właściwego zarządzania rejestrem;
- zagwarantowanie właściwego administrowania finansami sieci oraz dbanie o środki finansowe niezbędne dla celów inwestycyjnych umożliwiających prawidłowe funkcjonowanie sieci⁶⁴⁴.

4. RERT – Europejska Sieć Rejestrów Testamentów

4.1. Uwagi wstępne

Państwa będące członkami lub partnerami Stowarzyszenia ARERT, mają możliwość przyłączenia swoich krajowych rejestrów do Europejskiej Sieci Rejestrów Testamentów o nazwie RERT⁶⁴⁵. Sieć ta umożliwia notariuszom i prawnikom odpowiedzialnym za prowadzenie spraw spadkowych, przeszukanie zagranicznego rejestru za

---

⁶⁴³ <http://www.arert.eu/?lang=en>, dostęp z dnia 28 stycznia 2019 r.

⁶⁴⁴ Tamże.

⁶⁴⁵ Jest to skrót pochodzący od francuskiego - Réseau Européen des Registres Testamentaires. W użyciu funkcjonuje również skrót ENRW, od angielskiego - European Network of Registers of Wills.

pośrednictwem własnego rejestru krajowego. Rejestry połączone siecią RERT, dokonują między sobą wymiany informacji, co oznacza, że zagraniczna sieć, otrzymująca zapytanie, wysyła odpowiedź do prawnika odpowiedzialnego za rozstrzygnięcie sprawy spadkowej, za pośrednictwem swojego krajowego rejestru. Tak więc dzięki sieci testamentów, obywatele Europy mogą odnaleźć testament zmarłego, bez względu na to, w którym państwie go sporządził i zdeponował.

Europejska Sieć Rejestrów Testamentów jest narzędziem informatycznym, stworzonym przez Stowarzyszenie ARERT nie tylko w celu poszukiwania testamentów na terytorium Europy, ale również w celu zarejestrowania swojej ostatniej woli również poza krajem pochodzenia. Sieć rejestrów utworzona przez Stowarzyszenie ENRWA niewątpliwie przyczynia się do rozwoju obszaru sprawiedliwości, wolności i bezpieczeństwa w Unii Europejskiej, przy jednoczesnym poszanowaniu różnorodności kultur sądowych każdego państwa oraz lokalnej infrastruktury technicznej.

Oprócz wspomnianej Europejskiej Sieci Rejestrów Testamentów, która polega na automatycznym połączeniu zagranicznych rejestrów za pośrednictwem platformy informatycznej, Stowarzyszenie ARERT utworzyło jeszcze jedną aplikację na potrzeby stworzenia sieci europejskich rejestrów testamentów – RERT Light, która umożliwia nieskomputeryzowanym bądź niescentralizowanym rejestrom wymianę informacji z innymi rejestrami⁶⁴⁶. Za pośrednictwem korespondenta, wyznaczonego przez administratora danego rejestru testamentów, możliwe jest przeszukiwanie innych europejskich rejestrów lub/i odpowiadanie na wnioski o przeszukanie. Projekt ten jest szczególnie ważny, ponieważ dzięki niemu możliwy jest dostęp do testamentów spisanych w innych państwach członkowskich, których rejestry nie wchodzą w skład europejskiej sieci RERT.

4.2. Członkowie

Europejska Sieć Rejestrów Testamentów skupia w sobie 14 krajowych rejestrów testamentów:

2. Niemiecki Das Zentrale Testamentsregister der Bundesnotarkammer
3. Austriacki Das Österreichische Zentrale Testamentsregister
4. Belgijski Le Registre Central des Testaments

---

⁶⁴⁶ D. G. Ionaş, *Inheritances with extraneous elements - the international testament*, "Bulletin of the Transilvania University of Braşov", Series VII: Social Sciences. Law, Vol. 6 (55) No. 2/2013, s. 63.

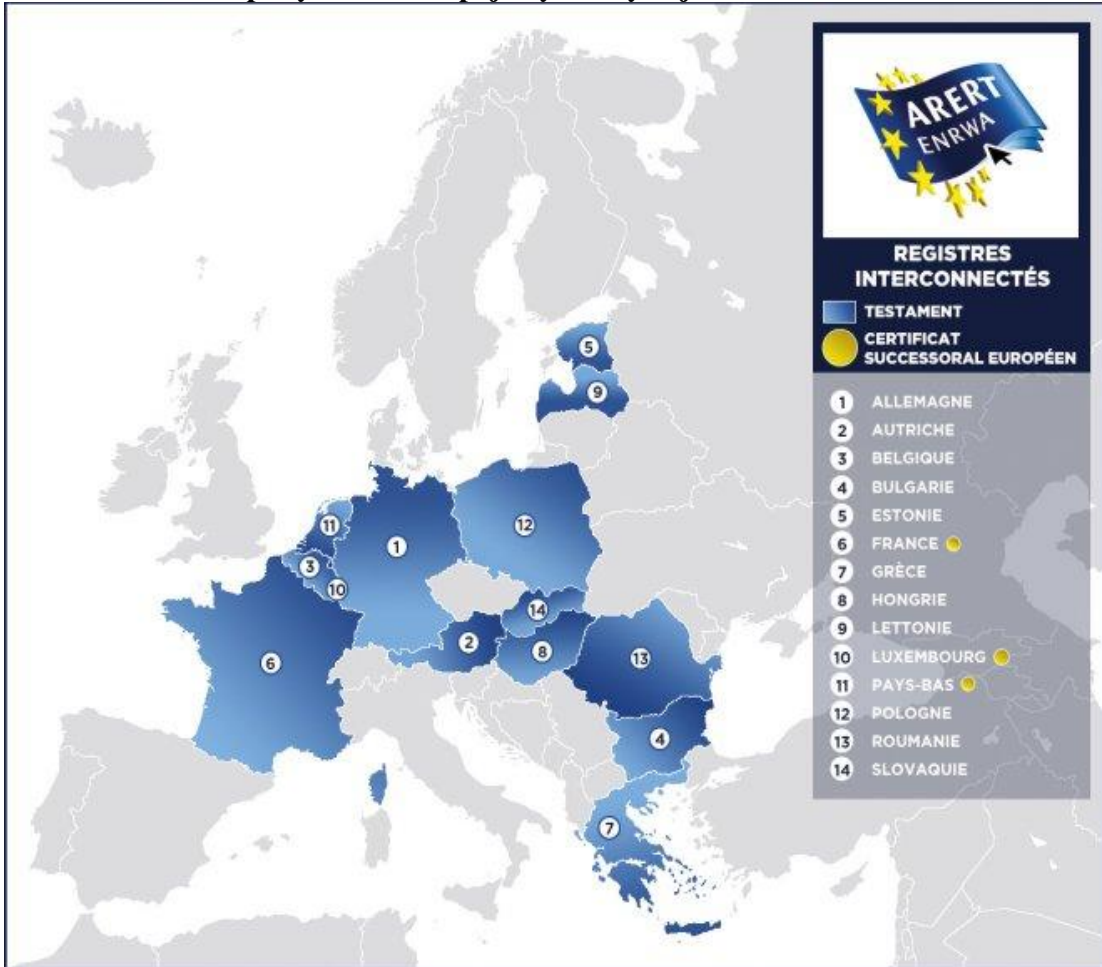

5. Bułgarski Електронен регистър "Единство 2"
  6. Estoński Pärimisregister
  7. Francuski Le Fichier Central des Dispositions de Dernières Volontés
  8. Grecki Μητρώο εκτελεστών διαθηκών
  9. Węgierski Végrendeletek Országos Nyilvántartása
  10. Łotewski Publisko testamentu reģistrs
  11. Luksemburski Administration de l'Enregistrement et des Domaines
  12. Holenderski Centraal Testamentenregister (CTR)
  13. Polski Notarialny Rejestr Testamentów
  14. Rumuński Centrul Național de Administrare a Registrelor Naționale Notariale
  15. Słowacki Notársky centrálny register závetov
- oraz 3 rejestry Europejskich Poświadczeń Spadkowych⁶⁴⁷ (oznaczone złotą kropką w legendzie poniższego obrazu).

---

⁶⁴⁷ Europejskie Poświadczenie Spadkowe (ECS) jest instytucją wprowadzoną przez Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) numer 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 roku w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego. Jest to dokument, który potwierdza prawa do spadku lub do poszczególnych jego przedmiotów. Przysługujące on spadkobiercy, zapisobiercy windykacyjnemu bądź wykonawcy testamentu – wszystkim tym osobom łącznie lub każdemu z nich z osobna. Odpis Europejskiego Poświadczenia Spadkowego wywołuje skutki prawne odnośnie majątku spadkodawcy znajdującego się na terenie państw członkowskich Unii Europejskiej, stosujących rozporządzenie. Stanowi to niewątpliwie duże ułatwienie dla spadkobierców, gdyż dzięki rozporządzeniu znacznie uproszczone zostały procedury uznawania zagranicznego orzeczenia w kraju, w którym znajdował się majątek spadkowy lub jego część, co wpłynęło na skrócenie całego postępowania spadkowego oraz obniżenie jego kosztów. Spadkobiercy nie muszą już dopełniać skomplikowanych formalności w zagranicznych urzędach, w obcym języku, gdyż Europejskie Poświadczenie Spadkowe wykazuje ich prawa do całego majątku spadkodawcy, również do nieruchomości położonych poza granicami kraju ojczystego.

Obraz 2. Państwa połączone Europejską Siecią Rejestrów Testamentów

Źródło: <http://www.arert.eu/The-network-of-interconnected.html>, dostęp z dnia 27 kwietnia 2021 r.

4.3. Rozwój sieci

Rozszerzenie sieci w znaczącej mierze ułatwiają środki finansowe pochodzące z funduszy unijnych. Dzięki nim część państw członkowskich mogło przyłączyć swoje rejestry do platformy, co umożliwiło wymianę informacji między większą ilością systemów⁶⁴⁸. Komisja Europejska zapewnia finansowanie w formie dotacji dla projektów lub organizacji zaangażowanych we wdrażanie polityki Unii Europejskiej. Dotacje te przyznawane są w szczególności w dziedzinie wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych. W latach 2009-2014 Stowarzyszenie ARERT zrealizowało trzy projekty współfinansowane przez Komisję Europejską:

1. Projekt „Europe Wills”, realizowany w okresie od stycznia 2009 r. do marca 2010 r.;

⁶⁴⁸ <http://www.arert.eu/?lang=en>, dostęp z dnia 28 stycznia 2019 r.

2. Projekt „Interconnecting European Registers of Wills” (IRTE), realizowany w okresie od października 2010 r. do września 2012 r.;
3. Projekt “Cross-Border Wills” (CroBoWills), realizowany w okresie od grudnia 2012 do listopada 2014 r.

Te trzy projekty były współfinansowane w ramach specjalnego programu “Civil Justice”⁶⁴⁹, mającego na celu usunięcie przeszkód w prawidłowym funkcjonowaniu transgranicznych procedur cywilnych w państwach członkowskich Unii Europejskiej, a tym samym poprawę codziennego życia osób fizycznych i przedsiębiorstw poprzez ułatwienie dostępu do wymiaru sprawiedliwości⁶⁵⁰.

4.3.1. Projekt „Europe Wills”

Pod koniec 2008 r., Stowarzyszenie ARERT uzyskało z Komisji Europejskiej pierwsze dofinansowanie, na realizację projektu „Europe Wills”, którego celem było przyczynienie się do stworzenia dla obywateli europejskich przestrzeni prawnej w sprawach spadkowych oraz propagowanie wzajemnego uznawania testamentów przez państwa Unii Europejskiej. Oferowanie obywatelom europejskim możliwości poszukiwania testamentów ich bliskich w każdym miejscu w Unii Europejskiej stanowi duży wkład w obszar sprawiedliwości, wolności i bezpieczeństwa⁶⁵¹.

W ramach tego celu, instytucje wspólnotowe rozpoczęły działania zmierzające do ujednoczenia krajowych regulacji związanych z dziedziczeniem i testamentami w Europie, poprzez przygotowanie i wdrożenie jednego europejskiego aktu normatywnego regulującego kolizyjnoprawną problematykę dziedziczenia. Ważnym krokiem w kierunku ułatwienia dziedziczenia transgranicznego było podjęcie prac nad Rozpo-

---

⁶⁴⁹ Program ten koncentruje się na promowaniu współpracy sądowej w sprawach cywilnych, poprawie wzajemnej wiedzy na temat systemów prawnych i sądowych państw członkowskich wśród specjalistów i praktyków prawa cywilnego, zapewnieniu właściwego wdrażania, sprawiedliwego i konkretnego stosowania i oceny instrumentów Unii Europejskiej w dziedzinie współpracy sądowej w sprawach cywilnych i handlowych oraz na udzielaniu informacji na temat prawa państw członkowskich i dostępu do wymiaru sprawiedliwości.

⁶⁵⁰ <http://www.arert.eu/Le-cofinancement-europeen-EN.html?lang=en>, dostęp z dnia 28 stycznia 2019 r. Więcej informacji na temat programu można znaleźć na stronie Komisji Europejskiej pod nagłówkiem „Program Sprawiedliwość”, https://ec.europa.eu/justice/grants1/programmes-2014-2020/justice/index_en.htm.

⁶⁵¹ Artykuł 61 Traktatu przewiduje sukcesywne tworzenie wspólnej przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, m.in. poprzez przyjęcie odpowiednich środków w dziedzinie współpracy sądowej w sprawach cywilnych. W art. 65 Traktatu mowa bezpośrednio o środkach, które zmierzają do „poprawy i uproszczenia uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych, w tym decyzji pozasądowych” oraz do „wspierania zgodności norm mających zastosowanie w państwach członkowskich w dziedzinie kolizji ustaw i sporów o własność”. Wiele aktów prawnych przyjętych na tej podstawie, a w szczególności Rozporządzenie (WE) nr 44/20011, wyłącza z zakresu stosowania sprawy spadkowe.

rządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. W sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych w sprawach spadkowych oraz w sprawie stworzenia europejskiego poświadczenia spadkowego⁶⁵². Jednakże opublikowany przez Komisję Europejską w dniu 14 października 2009 r. Wniosek do wskazanego wyżej Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady⁶⁵³ zakładał w swoim uzasadnieniu (punkt 1.1), że kwestia rejestracji testamentów będzie przedmiotem przyszłej inicjatywy wspólnotowej.

Dokument roboczy służb Komisji do wniosku dotyczącego ww. Rozporządzenia⁶⁵⁴ przedstawia sześć wariantów strategicznych, które pomogłyby rozwiązać problem identyfikacji testamentów za granicą:

- Wariant strategiczny B.1: Status quo;
- Wariant strategiczny B.2: Zalecenie Komisji w sprawie ustanowienia połączonych krajowych rejestrów testamentów i organizacji kampanii informacyjnych;
- Wariant strategiczny B.3 Obowiązkowe ustanowienie połączonych krajowych rejestrów testamentów;
- Wariant strategiczny B.4 Ustanowienie centralnego unijnego rejestru testamentów;
- Wariant strategiczny B.5: Utworzenie strony internetowej poświęconej istniejącym rejestrom testamentów i przepisom krajowym;
- Wariant strategiczny B.6: Krajowe kampanie informacyjne na temat testamentów (prawodawstwo i istniejące/przyszłe instrumenty).

W tym kontekście program „Europe Wills” miał na celu dostarczenie Wspólnocie Europejskiej materiałów do podjęcia dalszych rozważań na temat rejestrów testamentów.

---

⁶⁵² (Dz.Urz. UE L z 2012 r., poz. 107).

⁶⁵³ Wniosek Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych i dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie utworzenia europejskiego certyfikatu spadkowego, KOM(2009) 154 wersja ostateczna 2009/0157 (COD), Źródło: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0154:FIN:PL:PDF>, dostęp z dnia 28 stycznia 2019 r.

⁶⁵⁴ Commission Staff Working Document Accompanying the Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and authentic instruments in matters of successions and on the introduction of a European Certificate of Succession. Summary of the impact assessment. {COM(2009) 154 final}{SEC(2009) 410}

W związku z powyższym została sporządzona ankieta, którą następnie przesłano do specjalistów w zakresie prawa spadkowego w krajach Unii Europejskiej i w Chorwacji, która w tym czasie kandydowała do członkostwa w strukturach unijnych. Odpowiedzi ekspertów z 28 krajów⁶⁵⁵ pozwoliły na sporządzenie spisu systemów rejestracji i wyszukiwania testamentów w Europie⁶⁵⁶. Podsumowanie tych informacji zostało natomiast zawarte w raporcie częściowym⁶⁵⁷.

Poszczególne schematy rejestracji i wyszukiwania testamentów były przedmiotem debat na specjalnych seminariach, zorganizowanych w okresie od sierpnia do października 2009 r., których celem było sporządzenie listy zaleceń dotyczących wdrożenia lub aktualizacji europejskich ram regulacyjnych, umożliwiających łatwiejszy obieg testamentów między Państwami Członkowskimi UE.

Pierwsze seminarium odbyło się w dniu 28 sierpnia 2009 w Berlinie i zgromadziła ekspertów z Niemiec, Anglii, Austrii, Belgii i Holandii. Odbyła się ona w obecności przedstawiciela Ministerstwa Sprawiedliwości regionu Badenii-Wirtembergii, Klausa Ehmana, członka ministerialnej grupy roboczej ds. utworzenia scentralizowanego rejestru testamentów w Niemczech⁶⁵⁸.

Drugie miało miejsce dnia 18 września 2009 w Warszawie i zgromadziło ekspertów z Polski i Słowacji. Odbyła się ona w obecności Prezesa Izby Notarialnej, kilku notariuszy, przedstawicieli Ministerstwa Sprawiedliwości oraz dyrektora firmy rejNET⁶⁵⁹.

---

⁶⁵⁵Z Austrii, Belgii, Bułgarii, Chorwacji, Cypru, Czech, Danii, Estonii, Finlandii, Francji, Niemiec, Grecji, Węgier, Włoch, Irlandii, Łotwy, Litwy, Luksemburga, Malty, Holandii, Polski (Polskim ekspertem był Jan Gielec, wiceprezes Krajowej Rady Notarialnej), Portugalii, Rumuni, Wielkiej Brytanii, Słowacji, Słowenii, Hiszpani i Szwecji.

⁶⁵⁶Raport o stanie schematów rejestracji i wyszukiwania testamentów w Europie z dnia 13 marca 2010 (<http://www.arert.eu/IMG/pdf/etatdeslieux-2010-03-10-EN.pdf>), Raport z dnia 12 maja 2011 r., zaktualizowany o dane ekspertów z Czech, Niemiec, Węgier i Holandii (<http://www.arert.eu/IMG/pdf/actu-etat-des-lieux-EN-3.pdf>) oraz Raport z dnia 9 listopada 2012 r., zaktualizowany o dane ekspertów z Belgii, Chorwacji, Finlandii, Francji, Niemiec, Węgier, Polski i Rumuni (<http://www.arert.eu/IMG/pdf/actu-etat-des-lieux-2012-en.pdf>).

⁶⁵⁷Raport dostępny pod adresem: <http://www.arert.eu/IMG/pdf/Dossier-Rapport-intermediaire-FR.pdf>. Każde z państw zostało opisane według czterech kryteriów: 1. podpisane/ratyfikowane konwencje międzynarodowe w odniesieniu do formy testamentów i/lub rejestrów testamentów, 2. obieg testamentów w Europie, 3. dostępne formy testamentów 4. Zasady dotyczące rejestracji i poszukiwania testamentów.

⁶⁵⁸Szczegółowa lista uczestników dostępna pod adresem <http://www.arert.eu/IMG/pdf/1-Participants-Allemagne-fr.pdf>, dostęp z dnia 13 stycznia 2021 r.

⁶⁵⁹Szczegółowa lista uczestników dostępna pod adresem <http://www.arert.eu/IMG/pdf/2-participants-Varsovie-fr.pdf>, dostęp z dnia 13 stycznia 2021 r.

Trzecia debata odbyła się dnia 2 października w Sofii. Wzięli w niej udział eksperci z Bułgarii, Cypru, Grecji, Węgier i Rumunii. Odbyła się ona w obecności przewodniczącego izby notarialnej Bułgarii oraz kilku notariuszy⁶⁶⁰.

Czwarte seminarium odbyło się dnia 16 października 2009 w Lizbonie i zgromadziło ekspertów z Hiszpanii, Francji, Włoch, Luksemburga, Malty i Portugalii. W debacie brał udział prezes portugalskiego notariatu wraz z kilkoma pracownikami akademickimi, Punkt Kontaktowy Europejskiej Sieci Sądowej w sprawach cywilnych oraz handlowych (EJN) oraz przedstawiciel prokuratury⁶⁶¹.

W piątym seminarium, które odbyło się dnia 23 października 2009 r. w Lublanie, wzięli udział eksperci z Bośni (Notariat i Ministerstwo Sprawiedliwości), Chorwacji, Macedonii, Czarnogóry i Słowenii. Obecni byli również prezes słoweńskiego notariatu oraz przedstawiciele belgijskiego i słoweńskiego ministerstwa sprawiedliwości⁶⁶².

Ostatnie seminarium odbyło się dnia 30 października w Rydze i zgromadziło ekspertów z Estonii, Finlandii, Łotwy (Notariat i Ministerstwo Sprawiedliwości), Litwy i Szwecji. Uczestniczyli w nim również łotewscy notariusze⁶⁶³.

Warsztaty dyskusyjne były dla uczestników okazją do wymiany najlepszych praktyk i doświadczeń związanych z tworzeniem i funkcjonowaniem rejestrów testamentów. Ponadto spotkania te umożliwiły sporządzenie listy zaleceń w celu opracowania odpowiednich europejskich ram regulacyjnych. Wyniki dyskusji z wszystkich sześciu seminariów pojawiły się w raporcie końcowym⁶⁶⁴, z którego płyną następujące wnioski:

1. Przyjęcie ewentualnego aktu prawnego dotyczącego rejestracji testamentów, nie powinno mieć charakteru prawnie wiążącego. Zdaniem ekspertów przyjęcie wiążącego instrumentu, jakim jest rozporządzenie wspólnotowe, zostałoby gorzej odebrane przez państwa członkowskie niż zalecenie, które pozwoliłoby na większą swobodę w organizacji krajowych systemów rejestracji.

---

⁶⁶⁰ Szczegółowa lista uczestników dostępna pod adresem <http://www.arert.eu/IMG/pdf/3-Participants-bulgarie-fr.pdf>, dostęp z dnia 13 stycznia 2021 r.

⁶⁶¹ Szczegółowa lista uczestników dostępna pod adresem <http://www.arert.eu/IMG/pdf/4-Participants-Portugal-fr.pdf>, dostęp z dnia 13 stycznia 2021 r.

⁶⁶² Szczegółowa lista uczestników dostępna pod adresem <http://www.arert.eu/IMG/pdf/5-participants-slovenie-fr.pdf>, dostęp z dnia 13 stycznia 2021 r.

⁶⁶³ Szczegółowa lista uczestników dostępna pod adresem <http://www.arert.eu/IMG/pdf/6-Participants-lettonie-fr.pdf>, dostęp z dnia 13 stycznia 2021 r.

⁶⁶⁴ Raport końcowy z dnia 17 marca 2010 r., <http://www.arert.eu/IMG/pdf/rapport-final-en.pdf>, dostęp z dnia 13 stycznia 2021 r.

2. Przyszły instrument Wspólnoty Europejskiej powinien wyraźnie zachęcać do wzajemnego połączenia krajowych rejestrów testamentów, a nie ustanawiania wspólnego europejskiego rejestru centralnego, który nie tylko byłby niezgodny z duchem Konwencji Bazylejskiej oraz ze wszystkimi przepisami krajowymi państw członkowskich, ale również mógłby być źródłem błędów i przeoczeń, gdyż w związku z tym, że centralny rejestr nie zastąpiłby rejestrów krajowych, każda dyspozycja testamentowa musiałaby być zarejestrowana dwukrotnie.
3. Tekst wspólnotowy powinien wyraźnie zachęcać państwa członkowskie do rejestrowania wszystkich form testamentów oraz każdej innej dyspozycji mogącej mieć wpływ na przeniesienie praw do spadku. Co prawda taka możliwość rozszerzenia systemu rejestracji jest już przewidziana w art. 11 Konwencji Bazylejskiej, z której korzystają już niektóre rejestry testamentów⁶⁶⁵, jednakże zdaniem ekspertów takie zalecenie powinno się znaleźć w akcie wspólnotowym.
4. Nie ma konsensusu politycznego co do wprowadzenia obowiązku rejestracji wszystkich form testamentów, co oznacza, że to państwa członkowskie będą decydowały o wprowadzeniu bądź niewprowadzeniu takiego obowiązku do swojego prawa krajowego. Przy czym, ważność testamentu nie powinna zależeć od jego wpisu do rejestru. Dlatego istotne jest oddzielenie kwestii ważności testamentu od jego rejestracji.
5. Należałoby przeprowadzić w państwach członkowskich kampanie informacyjne, przedstawiające zarówno korzyści płynące z rejestracji testamentów lub/i wszelkich aktów mających wpływ na przeniesienie praw do spadku, jak i problemy związane ich nierejestrowaniem.

---

⁶⁶⁵ Na przykład w Belgii wpis do rejestru testamentów rozszerza się na umowy małżeńskie, w których małżonkowie przyznają pozostającemu przy życiu małżonkowi całość lub część spadku, na umowy małżeńskie znoszące równy podział majątku wspólnego, oraz inne instytucje kontraktowe pomiędzy małżonkami. Hiszpański rejestr testamentów posiada szczególną sekcję, przeznaczoną na umowy ubezpieczenia na życie. We Francji Centralny Rejestr Rozporządzeń Testamentowych zawiera także niektóre klauzule umów majątkowych małżeńskich, darowizny *mortis causa* i wszelkie rozrządzenia mające wpływ na przeniesienie praw do spadku. W Luksemburgu rejestr testamentów zawiera również informację o umowach darowizny na wypadek śmierci, umowy małżeńskie, na mocy których małżonkowie wzajemnie przenoszą na siebie nawzajem całość lub część swojego majątku, oraz instytucje umowne między małżonkami (umowy, w których jeden z małżonków obiecuje drugiemu pozostawienie mu w chwili śmierci składnika majątku bądź całości lub części spadku). Rejestr testamentów Holandii umożliwia rejestrację umów przedślubnych i świadectw zawarcia związku partnerskiego oraz każdego aktu mającego wpływ na przeniesienie praw do spadku. W Estonii rejestr testamentów jest w rzeczywistości „rejestrem spadków” zawierającym testamenty, umowy spadkowe, informacje o notariuszu, któremu powierzono likwidację spadku, a od 2009 r. informacje o spadkobiercach prawnych i osobach, które uzyskały poświadczenie dziedziczenia.

6. System zorganizowany przez Konwencję Bazylejską jest systemem rejestracji testamentów, a nie systemem ich deponowania. Jego celem jest bowiem umożliwienie ustalenia czy dana osoba sporządziła testament, a jeśli tak to gdzie się on znajduje, przy zapewnieniu poufności jego treści.
7. Rejestracja nie podlega warunkom obywatelstwa lub miejsca zamieszkania spadkodawcy. Zasada ta jest prawie zawsze stosowana przez państwa, które utworzyły rejestr testamentów i powinna zostać również zachowana w przypadku przyjęcia przyszłego instrumentu wspólnotowego. W ten sposób obywatele nie musieliby podróżować do swojego państwa pochodzenia w celu zarejestrowania swoich testamentów. Takie rozwiązanie przyczyniłoby się do stworzenia europejskiej przestrzeni sądowej.
8. Z prawnego punktu widzenia, jak przekonują eksperci, jakość testamentów wpisanych do rejestru jest często wyższa niż jakość testamentów przechowywanych w domu lub w innym miejscu, ponieważ skorzystanie z usług prawnika umożliwia spadkodawcy uzyskanie porady prawnej, a w konsekwencji zapewnienie zgodności jego ostatniej woli z prawem obowiązującym w czas sporządzenia testamentu.
9. Wśród europejskich rejestrów testamentów dziesięć jest zarządzanych przez Państwo, a jedenaście przez Notariat. Przy czym szczególną rolę przypisuje się Notariatowi, ze względu na dominującą pozycję notariusza prawa cywilnego w rozstrzyganiu spraw spadkowych w krajach systemu prawa kontynentalnego. Konwencja Bazylejska jest bardzo elastyczna w kwestii wyboru organu administrującego rejestrem. Zgodnie z art. 2, każde z umawiających się Państw stworzy lub wyznaczy jedną lub kilka instytucji odpowiedzialnych za rejestrowanie testamentów i za udzielanie odpowiedzi na zapytania o informacje z rejestru. Zdaniem ekspertów przyszły instrument wspólnotowy, zajmujący się kwestią rejestrów testamentów, powinien być równie elastyczny.
10. Większość istniejących rejestrów w Unii Europejskiej umożliwia już rejestrację wycofań, unieważnień, odwołań i innych modyfikacji testamentów. Brak możliwości zarejestrowania powyższych zdarzeń stwarza zagrożenie dla bezpieczeństwa obrotu prawnego, gdyż może zdarzyć się sytuacja, że dojdzie do dziedziczenia testamentowego, mimo iż spadkodawca odwołał swój testament, ale informacja o tym fakcie nie została wpisana do rejestru.

11. Europejski instrument rejestracji testamentów powinien zachęcać państwa do wprowadzenia obowiązku przeszukiwania rejestru⁶⁶⁶, bez podejmowania jednak decyzji o wprowadzeniu ewentualnych sankcji z powodu nienałożenia takiego obowiązku.

Podczas warsztatów dyskusyjnych „Europe Wills” eksperci zwrócili uwagę na kilka technicznych przeszkód, stojących na drodze do połączenia krajowych rejestrów testamentów.

1. Zmiana nazwiska, imienia, nazw miejscowości itp.

Od rejestracji do poszukiwania testamentu może upłynąć wiele lat. W związku z tym dane, które pierwotnie zostały wpisane do rejestru, mogą ulec zmianie w wyniku różnych zdarzeń (zmiana stanu cywilnego, zmiana nazwy miejscowości urodzenia z powodu zmian granic⁶⁶⁷). Poszukiwanie testamentu w takich okolicznościach może okazać się utrudnione. Jak jednak zauważają członkowie Stowarzyszenia ARERT, każdy rejestr jest najlepiej przystosowany do zarządzania zmianami w zarejestrowanych danych, zgodnie z przepisami prawa obowiązującymi w danym kraju. Ta znajomość krajowych uwarunkowań umożliwia przekazywanie dokładnych informacji do innych europejskich rejestrów testamentów.

2. Trudności związane z pisownią.

Wśród państw członkowskich Unii Europejskiej dwa z nich mają inne alfabety niż łacińskie - Bułgaria (cyrylica) i Grecja (alfabet grecki). Ponadto wśród języków posługujących się alfabetem łacińskim występują różne znaki diakrytyczne⁶⁶⁸. Ta przeszkoda również jest prosta do pokonania, jeżeli użytkownicy Europejskiej Sieci Rejestrów Testamentów używaliby wyłącznie podstawowego alfabetu łacińskiego, w jego uproszczonej formie 26 liter⁶⁶⁹. Ponieważ ta forma pisma jest powszechna na całym świecie, ma tendencję do stawania się międzynarodową, a każde państwo eu-

---

⁶⁶⁶ Ten obowiązek istnieje w 14 państwach: w Belgii, Chorwacji, Danii, Hiszpanii, Estonii, Francji, na Węgrzech, na Litwie, w Luksemburgu, na Malcie, w Czechach, Rumunii, na Słowacji i w Słowenii.

⁶⁶⁷ Przykładowo takiej zmianie uległa granica między Węgrami a Słowacją, a nazwy niektórych miast zostały zmienione (Raport końcowy, s. 18).

⁶⁶⁸ Znaki graficzne, np. przecinek, ogonek lub kropka, dostawiane do litery i niosące informację o sposobie wymawiania głoski oznaczonej tą literą. Źródło: <https://sjp.pwn.pl/sjp/znak-diakrytyczny;2452855.html>, dostęp z dnia 15 maja 2021 r.

⁶⁶⁹ A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, U, V, W, X, Y, Z.

ropejskie, które ma inną pisownię, posiada specjalne tabele, umożliwiające przetłumaczenie własnych znaków i akcentów na podstawowy alfabet łaciński.

3. Ochrona pozostałych danych zawartych w rejestrach.

Nie wszystkie europejskie rejestry testamentów zawierają wyłącznie informacje na temat dokonanych rozrządzeń na wypadek śmierci. Przykładem takiego rejestru jest rejestr estoński, w którym dane dotyczące sporządzonych testamentów nie są wyodrębnione, ale są częścią większego pliku, zawierającego wszelkie informacje związane ze spadkiem i dziedziczeniem pod danej osobie, wraz z poświadczeniem dziedziczenia. Z tego też powodu Estonia opowiada się za wzajemnym połączeniem rejestrów, pod warunkiem, że dane w nich zawarte będą odpowiednio chronione, a przekazaniu będą mogły podlegać tylko konkretne informacje.

4. Brak skomputeryzowania.

Za przeszkodę może być również postrzegany fakt, że rejestr krajowy nie jest skomputeryzowany. Tak jednak nie jest. Stowarzyszenie ARERT opracowało, wspomniane już wcześniej narzędzie, RERT Light, które umożliwia wymianę informacji z innymi rejestrami, również tym nieskomputeryzowanym. Przeszkoda ta jednak coraz rzadziej występuje, gdyż obecnie trwa ruch na rzecz komputeryzacji istniejących rejestrów lub tworzenia ich bezpośrednio już w formie elektronicznej.

Wyżej wskazane trudności czy też wątpliwości, można zatem rozwiązać w prosty sposób. Aby jednak można było mówić o skutecznym rozwoju systemu wyszukiwania testamentów na poziomie europejskim, każde państwo powinno posiadać rejestr. Spośród dwudziestu ośmiu państw wypełniających ankietę w ramach programu „Europe Wills”, dwadzieścia posiadało już rejestr, a pięć zainicjowało proces legislacyjny mający na celu zorganizowanie z czasem systemu rejestracji i wyszukiwania testamentów w swoim kraju. Zauważalna stała się zatem tendencja powszechnego rozszerzenia rejestrów testamentów w Europie. Zdaniem ekspertów, przyjęcie instrumentu wspólnotowego w sprawie rejestrów testamentów stanowiłoby zachętę dla tych państw, które co prawda są przychylnie utworzeniu takiego rejestru, ale nie podjęły jeszcze działań w tym kierunku. Jak jednak podkreślają eksperci, nie tylko brak rejestru stoi na przeszkodzie do utworzenia sieci rejestrów. Utrudnieniem są również ustawodawstwa niektórych państw, które mogą znacznie ograniczyć dostęp do swojego rejestru, unie-

możliwiając tym samym przeszukiwanie międzynarodowe. Przykładami takich państw są Austria, Chorwacja, Czechy i Słowacja, w których obowiązują restrykcyjne przepisy dotyczące dostępu do rejestru testamentów. Jediną osobą upoważnioną do jego przeszukania jest komisarz sądowy, czyli notariusz powołany przez sąd (i działający w imieniu sądu) do konkretnej sprawy spadkowej, według daty i miejsca zgonu spadkodawcy. Oznacza to, że dostęp do rejestru nie jest otwarty dla wszystkich notariuszy czy innych osób wykonujących zawody prawnicze, co stanowi przeszkodę w połączeniu krajowego rejestru z siecią RERT lub w sposobie korzystania z RERT Light.

Innym problemem uniemożliwiającym skuteczny rozwój systemu wyszukiwania na poziomie europejskim, jest brak woli politycznej po stronie niektórych państw⁶⁷⁰, w utworzeniu rejestru testamentów na swoim terytorium. Jednym ze sposobów rozwiązania tego problemu mogłoby być przyjęcie wiążącego instrumentu wspólnotowego, jednakże zdaniem części ekspertów, powyższe mogłoby spotkać się ze sprzeciwem wielu państw członkowskich. Stąd też innym proponowanym rozwiązaniem jest zwiększanie świadomości społecznej na temat korzyści płynących z utworzenia takiego rejestru.

Możliwość przeszukania zagranicznych rejestrów testamentów i uzyskanie z nich informacji to jednak dopiero pierwszy krok w realizacji woli testatora. Po zlokalizowaniu testamentu pojawia się kwestia uzyskania do niego dostępu (do oryginału lub też poświadczonego za zgodność z oryginałem odpisu). Dlatego celem programu „Europe Wills” było również zbadanie procesu obiegu testamentów w Europie, a konkretnie czy osoba, u której zdeponowany jest testament, przekaze go osobie odpowiedzialnej za rozstrzygnięcie spadku w innym kraju.

Z odpowiedzi udzielonych przez ekspertów⁶⁷¹ na te pytanie wynika, że większość państw, w których został zdeponowany testament, przekaze jego oryginał lub poświadczoną za zgodność z oryginałem kopię, zgodnie z procedurą przewidzianą przez dane państwo. Warunki wydania testamentu nie są jednak jednolite w Europie, wręcz przeciwnie, znacznie różnią się między sobą, co utrudnia ich podsumowanie. Ich niezajomość może prowadzić do ograniczenia dostępu do treści aktu zawierającego rozrządzenie na wypadek śmierci. Na przykład w Bułgarii, aby uzyskać dostęp do testamentu bądź jego kopii, należy osobiście stawić się u osoby, u której został zdeponowany oryginał. Większość państw wymaga natomiast przedłożenia przez zainteresowa-

---

⁶⁷⁰ Przykładem takiego państwa jest Irlandia.

⁶⁷¹ Stowarzyszenie ARERT otrzymało odpowiedzi z 20 państw: Belgii, Bułgarii, Chorwacji, Cypru, Danii, Finlandii, Francji, Niemiec, Węgier, Irlandii, Włoch, Łotwy, Litwy, Malty, Holandii, Polski, Portugalii, Rumunii, Hiszpanii i Wielkiej Brytanii.

nych odpowiednich dokumentów. Najczęściej wymienianym dokumentem, który należy przedłożyć by uzyskać chociażby informacje o istnieniu lub treści testamentu, jest akt zgonu spadkodawcy. Część państw żąda również przedstawienia dowodu posiadania przez wnioskodawcę (spadkobiercę bądź osobę, w imieniu której żąda się doręczenia testamentu) statusu spadkobiercy (z mocy prawa lub na podstawie postanowień testamentu)⁶⁷² lub dowodu istnienia uzasadnionego interesu w uzyskaniu oryginału bądź kopii testamentu. Przepisy niektórych państw, jak Chorwacji czy Grecji, w ogóle nie przewidują możliwości przekazania testamentu lub jego kopii.

Podsumowanie programu „Europe Wills” miało miejsce podczas konferencji zamykającej, która odbyła się 19 marca 2010 r. W Brukseli, w obecności przedstawicieli instytucji Unii Europejskiej, przedstawicieli państw członkowskich oraz prawników, w szczególności notariuszy europejskich.

4.3.2. Projekt “Interconnecting European Registers of Wills” (IRTE)

Kolejnym projektem, który otrzymał dofinansowanie z Komisji Europejskiej w ramach programu „Civil Justice 2007-2013” jest „Interconnecting European Registers of Wills” (IRTE), realizowany od października 2010 do września 2012 roku. Projekt ten powiązany jest z wcześniejszym projektem „Europe Wills”, który umożliwił Stowarzyszeniu ARERT lepsze poznanie systemów rejestracji i wyszukiwania testamentu w całej Unii Europejskiej. W celu uzyskania szczegółowego obrazu sytuacji w każdym kraju ARERT utworzyło sieć ekspertów prawnych, posiadających specjalistyczną wiedzę na temat rejestrów testamentów. Ich praca nie tylko wykazała, że niektóre rejestry można szybko połączyć zgodnie z zasadami Konwencji Bazylejskiej, ale przedstawiła również wyzwania, którym należy sprostać, aby zapewnić skuteczne połączenie wielu europejskich rejestrów:

- strukturalny - niektóre kraje nie posiadały rejestru lub ich rejestr nie był skomputeryzowany; - ustawodawczy - ustawodawstwa części państw zapewniały dostęp do rejestru

---

⁶⁷² Co istotne, w niektórych krajach, np. w Rumunii czy na Litwie, testament lub odpis testamentu mogą być przekazywane wyłącznie spadkobiercom, wyłączając tym samym możliwość wydawania tych dokumentów osobie, której powierzono przeprowadzenie postępowania spadkowego. Na Cyprze z kolei tylko właściciel majątku, którego dotyczy testament, może otrzymać jeden z wyżej wymienionych dokumentów. Natomiast ekspert z Holandii wskazał, że, co do zasady, kopia testamentu może zostać przekazana spadkobiercy oraz upoważnionemu przez spadkobiercę notariuszowi, któremu powierzono poświadczenie dziedziczenia. Jednakże osoba, u której zdeponowano testament może odmówić wydania dokumentu notariuszowi, w razie powzięcia wątpliwości co do jego umocowania. Takie wątpliwości pojawiają się częściej, gdy wniosek pochodzi od zagranicznego notariusza.

krajowego wyłącznie notariuszowi odpowiedzialnemu za rozstrzygnięcie sprawy spadkowej. W związku z tym zagraniczni prawnicy nie mogli uzyskać informacji z rejestru;

- finansowy - tworzenie bądź modernizacja rejestrów w celu połączeń międzysystemowych stanowiły czasami znaczne obciążenie finansowe;
- techniczny - niektóre rejestry nie posiadały infrastruktury technicznej, niezbędnej do połączenia z siecią rejestrów⁶⁷³.

Projekt IRTE skupił się na wyeliminowaniu przeszkód technicznych i finansowych, w celu stworzenia dużej sieci połączonych ze sobą rejestrów testamentów. W związku z tym projekt polegał z jednej strony na zaproponowaniu pomocy technicznej i finansowej⁶⁷⁴ osobom zarządzającym rejestrami testamentów, które chciały połączyć się z siecią za pośrednictwem RERT, a z drugiej, na przetłumaczeniu na różne języki urzędowe Unii Europejskiej ekranów żądań wyszukiwania i ekranów odpowiedzi za pośrednictwem RERT Light, aby umożliwić punktom kontaktowym przekazywanie i otrzymywanie informacji w ich języku⁶⁷⁵.

Dzięki tym działaniom projekt IRTE pomógł przyspieszyć integrację krajowych rejestrów z europejską siecią rejestrów testamentów. Prawnicy zajmujący się sprawami spadkowymi w Unii Europejskiej mogą zatem szybko przekazywać wnioski o przeszkucie i odpowiadać na podobne zapytania z innych zagranicznych rejestrów. W związku z tym obywatele Europy mogą łatwiej i szybciej uzyskać informacje o istnieniu testamentów swoich krewnych w wielu państwach europejskich.

Program był realizowany przez okres dwóch lat w 7 etapach:

1. Przekazanie informacji o projekcie i jego korzyściach oraz nawiązanie kontaktu z administratorami krajowych rejestrów testamentów.

Pierwszy etap polegał na poinformowaniu administratorów skomputeryzowanych rejestrów o realizacji przez ARERT nowego projektu europejskiego oraz na przedstawieniu im możliwości uzyskania dofinansowania części kosztów przyłączenia ich rejestru do sieci. ARERT zaproponowało pokrycie, w części bądź w całości, kosztów przyłączenia, podczas gdy państwa miały ponieść jedynie koszty prac niezbędnych do dostosowania krajowego rejestru.

---

⁶⁷³ Final raport, s. 4

⁶⁷⁴ W ramach programu IRTE, Stowarzyszenie ARERT sfinansowało dużą część prac związanych z połączeniem europejskich rejestrów.

⁶⁷⁵ Początkowo narzędzie RERT Light funkcjonowało w języku francuskim i angielskim, co stanowiło przeszkodę w jego powszechnym przyjęciu.

Sieć ekspertów ds. rejestrów testamentów powołana przez ARERT podczas realizacji projektu „Europe Wills” umożliwiła Stowarzyszeniu skontaktowanie się z przedstawicielami różnych europejskich rejestrów w celu poinformowania ich o uzyskanym współfinansowaniu oraz ustalenia, które państwa są zainteresowane połączeniem swoich rejestrów. Stowarzyszenie skorzystało również ze wsparcia notariatów belgijskiego i francuskiego oraz Rady Notariatów Unii Europejskiej (CNUE). Wsparcie to było niezbędne, biorąc pod uwagę, że wiele rejestrów testamentów jest zarządzanych przez Notariaty.

2. Wzajemne połączenie rejestrów testamentów za pośrednictwem RERT Light.

Aby umożliwić obywatelom europejskim jak najszybsze odnalezienie testamentów w innych państwach europejskich, postanowiono wdrożyć połączenie europejskich rejestrów testamentów w dwóch etapach. Po pierwsze, rejestry byłyby połączone przez RERT Light, a następnie byłyby w pełni zintegrowane przez RERT. W drugiej fazie ekrany wyszukiwania i odpowiedzi na wyszukiwanie w RERT Light zostały przetłumaczone na różne języki Unii Europejskiej, co umożliwiło wzajemne połączenie rejestrów bułgarskiego, węgierskiego i rumuńskiego.

3. Analiza sytuacji rejestrów i weryfikacja możliwości połączenia ich przez RERT.

Na podstawie kwestionariuszy prawno-technicznych, przesłanych administratorom rejestrów, którzy złożyli wniosek o połączenie poprzez RERT, została przeprowadzona dogłębna analiza stanu technicznego rejestrów testamentów. Następnie odbyła się sesja robocza z udziałem ww. administratorów, w celu wyjaśnienia szczegółów technicznych dotyczących działania rejestrów i ustalenia warunków współfinansowania prac przez ARERT. Sesje robocze posłużyły również sprawdzeniu wykonalności planowanego połączenia w czasie wyznaczonym w ramach projektu, wzięwszy pod uwagę techniczny rozwój rejestru, wszelkie ograniczenia prawne w kraju, a także polityczną wolę szybkiego utworzenia wzajemnych połączeń.

4. Ustalenie rejestrów, dla których ARERT udzieli wsparcia finansowego na przyłączenie na podstawie obiektywnych kryteriów.

Aby zdecydować, które rejestry otrzymają wsparcie finansowe z ARERT (oraz w jakiej wysokości), członkowie komitetu sterującego⁶⁷⁶ sprawdzili przede wszystkim, czy dany rejestr spełnia kryteria przydziału. Następnie dokonali analizy udzielonych w kwestionariuszu odpowiedzi oraz przedłożonych kosztorysów. Rejestrami wybranymi przez komitet sterujący były rejestry bułgarski, litewski, holenderski i polski.

5. Monitorowanie miejsc połączeń międzysystemowych przez przedstawiciela ARERT w asyście techników.

Harmonogram prac został przedłożony przez zespoły techniczne każdego wybranego rejestru. Następnie zostały one przekazane zespołom odpowiedzialnym za zapewnienie wsparcia technicznego na etapie połączenia międzysystemowego RERT. Postępy prac były weryfikowane z koordynatorem projektu RERT, w regularnych odstępach czasu, aby mógł on być w pełni na bieżąco.

6. Finalizacja projektu: przygotowanie raportu końcowego, walidacja pracy i organizacja konferencji zamykającej.

Gdy administratorzy uznali, że zakończyli prace związane z połączeniem rejestru, zgodnie z harmonogramem, przeprowadzono szereg testów końcowych w celu walidacji ich pracy. Po ich wykonaniu, zorganizowano spotkanie końcowe, które miało za zadanie oficjalnie otworzyć połączenie międzysystemowe i zebrać odpowiednie informacje do przyszłych prac i przyszłych aktualizacji rejestrów.

7. Rozpowszechnianie wyników programu poprzez publikację raportu końcowego oraz organizację konferencji zamykającej.

---

⁶⁷⁶ W celu realizacji projektu IRTE Stowarzyszenie ARERT powołało zespół projektowy, składający się m.in. z komitetu sterującego (w którego skład wchodzi dwoje notariuszy, administrator ARERT i dyrektor ARERT). W ramach projektu IRTE odbyło się 12 posiedzeń komitetu sterującego. Komitet sterujący nadzorował realizację projektu i w razie potrzeby dokonywał korekt budżetowych i technicznych. Członkowie komitetu sterującego zatwierdzali również raporty z postępów, opracowane w trakcie realizacji projektu i zapewnili dotrzymanie terminów. Pozostałymi członkami zespołu byli: koordynator projektu odpowiedzialny za koordynację ogólnej realizacji projektu i realizację działań ustalonych przez członków komitetu sterującego; asystent projektu, który asystował koordynatorowi projektu; konsultant zewnętrzny, specjalizujący się w monitorowaniu i koordynacji projektów i programów, finansowanych przez Komisję Europejską; trzech konsultantów technicznych, składający się z lidera zespołu, eksperta ds. sieci oraz eksperta ds. usług internetowych. Zespół ten zapewnił niezbędne wsparcie dla rejestrów podczas trwających prac nad połączeniem międzysystemowym RERT. Raport końcowy projektu IRTE, s. 10-11.

Wyniki projektu zostały zaprezentowane na konferencji zamykającej, która odbyła się 14 września 2012 r. w Brukseli. Wzięli w niej udział przedstawiciele państw członkowskich UE, przedstawiciele instytucji europejskich, Notariaty Unii Europejskiej oraz inni prawnicy odpowiedzialni za sprawy spadkowe⁶⁷⁷.

Aby zdecydować, które rejestry będą uczestniczyć w projekcie IRTE, Stowarzyszenie ARERT wykorzystało zbiorczą listę kryteriów, które musiały spełniać rejestry kandydatów:

1. zaawansowany poziom rozwoju: stan rozwoju każdego rejestru oceniano na podstawie odpowiedzi udzielonych w kwestionariuszu prawno-technicznym oraz danych uzyskanych podczas pierwszej sesji roboczej;
2. zobowiązanie do dokonania niezbędnych inwestycji technicznych w czasie przeznaczonym na realizację projektu dla rejestrów chcących połączyć się za pośrednictwem RERT;
3. posiadanie statusu członka ARERT lub podpisanie umowy partnerskiej⁶⁷⁸;
4. podpisanie lub ratyfikacja Konwencji Bazylejskiej lub przestrzeganie Kodeksu Postępowania opracowanego przez ARERT⁶⁷⁹.

Po ogłoszeniu powyższych kryteriów, pięć rejestrów (bułgarski, litewski, holenderski, polski i rumuński⁶⁸⁰) wyraziło zainteresowanie wzajemnym połączeniem za pośrednictwem RERT, a dwa wybrały połączenie za pośrednictwem RERT Light (węgierski i słoweński⁶⁸¹). Aby jednak umożliwić obywatelom Europy jak najszybsze udostęp-

---

⁶⁷⁷ Raport końcowy projektu IRTE, s. 8-10.

⁶⁷⁸ Rejestry testamentów w Europie są zarządzane głównie przez Notariat danego państwa lub państwo, a dokładniej przez organ podlegający ministerstwu, zazwyczaj ministerstwu sprawiedliwości. W tym ostatnim przypadku, danemu organowi może być trudno stać się członkiem Stowarzyszenia ze względu na jego status. Dlatego ARERT opracowało umowę partnerską, której treść opiera się na głównych prawach i obowiązkach zawartych w statucie i regulaminie wewnętrznego postępowania. Rozwiązanie to sprawdziło się w przypadku rejestrów estońskiego i litewskiego, którymi zarządza organ podlegający Ministerstwu Sprawiedliwości.

⁶⁷⁹ Niektóre rejestry testamentów, które były kandydatami do połączenia międzysystemowego, zostały utworzone w państwie, które nie podpisało ani nie ratyfikowało Konwencji Bazylejskiej z dnia 16 maja 1972 r. W sprawie ustanowienia systemu rejestracji testamentów. Rejestry te były jednak zgodne z jej zasadami. Dlatego też, aby uniknąć uzależnienia połączenia rejestru od negocjacji parlamentarnych lub rządowych, które mogłyby być długie i trudne, ARERT opracowało Kodeks Postępowania, oparty na zasadach Konwencji. Przestrzeganie niniejszego Kodeksu Postępowania jest obowiązkowe w przypadku rejestrów znajdujących się w państwach niezwiązanych Konwencją Bazylejską, natomiast w przypadku rejestrów z państw, które podpisało lub ratyfikowało Konwencję, jego przestrzeganie jest fakultatywne.

⁶⁸⁰ Ostatecznie jednak rumuński rejestr zdecydował się na rozwiązanie RERT Light, gdyż było łatwiejsze do wdrożenia, co skutkowało tym, że rejestr został połączony już w marcu 2012 roku.

⁶⁸¹ Dzięki przeprowadzonym tłumaczeniom ekranu, rejestry te mogły przyłączyć się do sieci w 2012 roku.

nienie usługi wyszukiwania testamentów, rejestrom kandydatów na połączenia międzysystemowe RERT zaoferowano tymczasowe połączenie za pośrednictwem RERT Light. Zainteresowany tym rozwiązaniem był bułgarski rejestr, który został połączony za pośrednictwem RERT Light w marcu 2012 r., a następnie we wrześniu za pośrednictwem RERT. Pozostałe rejestry nie decydowały się na tego typu rozwiązania, woląc w pełni skoncentrować się na pracach w zakresie połączeń międzysystemowych RERT. Natomiast w związku z kontaktem zainicjowanym przed rozpoczęciem projektu, przedstawiciele estońskiego rejestru ponownie skontaktowali się ze Stowarzyszeniem, aby połączyć swój rejestr za pośrednictwem RERT. Ponieważ rejestr ten posiadał własne źródła finansowania, i nie ubiegał się o przyznanie środków z ARERT, możliwe było jego połączenie w tym samym czasie, co inne rejestry kandydujące, dlatego też dołączył on do sieci we wrześniu 2012 r.

W zależności od wybranego trybu połączenia, organizacja pracy nad połączeniami międzysystemowymi, miała inny schemat.

1. Tryb RERT Light.

Gdy rejestr chciał połączyć się przez RERT Light, jego przedstawiciele musieli wyznaczyć jedną lub dwie osoby kontaktowe, którym ARERT przypisało dane do logowania (nazwę użytkownika i hasło). Tym sposobem uzyskały dostęp do platformy demonstracyjnej, umożliwiającej przetestowanie oprogramowania na fikcyjnych danych, do czasu, aż osoby testujące uznały, że są gotowe do otrzymania dostępu do tzw. platformy „produkcyjnej”, na której wymieniano „dane na żywo”. Aby uniknąć pomyłek, użytkownicy otrzymali nowe hasło, a interfejs docelowej platformy różnił się kolorystycznie od platformy demonstracyjnej.

2. Tryb RERT.

Natomiast połączenie rejestrów przez RERT, wymagało większych nakładów pracy. W pierwszej kolejności należało sprawdzić czy rejestry są w stanie przesyłać i odbierać wiadomości na platformie. Następnie, w celu symulacji transmisji i odbioru danych między dwoma rejestrami, każdy z nich posiadały dostęp do platformy demonstracyjnej i fałszywego konta RERT Light. Metoda ta umożliwiła zespołom pracującym w ramach każdego rejestru zagranicznego niezależne wykonywanie pracy. Jednocześnie w razie potrzeby mogli zwrócić się do zespołów technicznych ENRWA o wsparcie techniczne. Po zakończeniu prac przyłączeniowych

przeprowadzono szereg testów końcowych, odbywających się między ARERT a różnymi rejestrami. Testy te miały na celu symulację różnych hipotez wyszukiwania i odpowiedzi, w celu walidacji połączenia każdego rejestru. Po pomyślnym przeprowadzeniu wszystkich testów ARERT przyznało rejestrům dostęp do platformy „produkcyjnej”.

W związku z tym, że interfejsy rejestrów testamentów różniły się między sobą, należało dokonać pewnych adaptacji platformy. Na przykład interfejs bułgarskiego rejestru nie zawierał wystarczającej liczby pól, aby można go było połączyć z RERT, ponieważ część istotnych informacji wpisywano w jedno większe, ogólne pole a nie w oddzielne rubryki. Inne rejestry z kolei wymagały podania większej ilości informacji, niż minimum określone w Konwencji Bazylejskiej. Na przykład we Francji należało wskazać płeć spadkodawcy. Inne rejestry, takie jak rejestry bułgarski, estoński, holenderski i polski, wymagały wpisania krajowego numeru identyfikacyjnego spadkodawcy w celu przeszukania ich rejestru krajowego. Ogólnie rzecz biorąc, ilekroć można użyć takiego numeru, wyszukiwanie odbywa się głównie na tej podstawie, co czasami prowadziło do trudności na poziomie europejskim, gdyż nie wszystkie kraje posiadają numery identyfikacyjne obywateli⁶⁸². Aby rozwiązać te problemy, i dostosować platformę do struktury innych rejestrów, ARERT opracowało dedykowany interfejs do wyszukiwania międzynarodowego, dostępny dla wszystkich notariuszy prawa cywilnego, obok interfejsu krajowego.

Innym wyzwaniem, z którym musiało zmierzyć się ARERT, było zarządzanie różnymi językami europejskimi⁶⁸³, które zawierają specyficzne znaki diakrytyczne lub używają alfabetu innego niż łaciński. Zestawy znaków, używane przez platformę wymiany, musiały uwzględniać te szczególne cechy, tak aby wszystkie połączone ze sobą rejestry testamentów mogły przysyłać i otrzymywać wnioski o udzielenie informacji w ich języku narodowym, ze wszystkimi ich cechami⁶⁸⁴. Ponadto zespoły techniczne pracujące nad połączeniem rejestru bułgarskiego (posługującego się cyrylicą) opracowały narzędzie transliteracji, które jest zintegrowane z ich interfejsem wyszukiwania rejestrów zagranicznych i umożliwia automatyczną konwersję znaków. W ramach któ-

---

⁶⁸² Natomiast niektóre rejestry, m.in. estoński, zdecydowały się nie żądać tego numeru w przypadku przeszukiwania rejestrów zagranicznych.

⁶⁸³ W tym czasie, w Unii Europejskiej obowiązywało 23 języków urzędowych.

⁶⁸⁴ Początkowo stosowanym standardem informatycznym był ISO 8859-1. Szybko jednak okazał się niewystarczający, aby uwzględnić niektóre znaki, szczególnie polskie i litewskie. Przyjęto wtedy szerszy standard UTF-8.

rego żądania wyszukiwania otrzymane w alfabecie łacińskim są automatycznie konwertowane na pismo cyrylicy i odwrotnie.

Projekt IRTE zakończył się sukcesem. Wsparcie Komisji Europejskiej i partnerów ARERT umożliwiło budowę szerokiej sieci połączonych ze sobą rejestrów, tworząc pozytywny trend i prawdopodobieństwo kolejnych przyłączeń rejestrów do sieci⁶⁸⁵. RERT jest dobrym przykładem integracji rejestrów europejskich na dużą skalę oraz współpracy między prawnikami w celu przyczynienia się do budowy przestrzeni sprawiedliwości, wolności i bezpieczeństwa w UE. Sieć wdrożona przez ARERT jest siecią innowacyjną technicznie, umożliwiającą łączenie rejestrów, działających na nieco innych zasadach, przy zachowaniu wysokiego poziomu bezpieczeństwa. ARERT kładzie duży nacisk na poszanowanie nie tylko krajowej specyfiki każdego rejestru, ale także krajowych procedur rozstrzygania spadków, niezależnie od tego, czy opierają się one na przepisach prawnych, czy przyjętych praktykach. Jest to możliwe dzięki zasadom, na których opiera się działanie platformy RERT, a mianowicie, iż informacje wymieniane między rejestrami są co najmniej takie, jakie zostały określone w Konwencji bazylejskiej z dnia 16 maja 1972 r. o ustanowieniu systemu rejestracji testamentów. Co więcej, platformę wymiany można skonfigurować w ten sposób, aby umożliwiała wyłącznie jednokierunkową wymianę informacji. Jak już zostało wspomniane, przepisy niektórych państw umożliwiają dostęp do rejestru testamentów wyłącznie notariuszowi wyznaczonemu przez sąd do rozstrzygnięcia danej sprawy spadkowej, czyli tzw. komisarzowi sądowemu⁶⁸⁶. Aby jednak umożliwić tym rejestrom dostęp do rejestrów zagranicznych, na platformie RERT zainstalowano filtr, który - w przypadku zmiany prawa - może w prosty sposób zostać usunięty i tym samym umożliwić dwustronną wymianę informacji z innymi rejestrami. Warto również podkreślić, iż platforma RERT działa w całkowicie bezpiecznym środowisku, które zapewnia ochronę poufności informacji przesyłanych przez sieć za pomocą certyfikatów elektronicznych.

Jako że nie przeprowadzono dotychczas szczegółowego badania praktyk krajowych dotyczących otwierania testamentów, ARERT rozpoczęło pracę nad kolejnym projektem.

---

⁶⁸⁵ W 2010 r. połączone były jedynie rejestry: francuski i belgijski. We wrześniu 2012 r. liczba ta wzrosła do 10, z czego aż 6 rejestrów zostało połączonych dzięki projektowi IRTE, a mianowicie rejestr bułgarski, węgierski, litewski, holenderski, polski i rumuński.

⁶⁸⁶ Taka sytuacja występuje w następujących państwach: Austria, Węgry, Czechy, Słowacja i Słowenia.

4.3.3. Projekt Cross-Border Wills (CroBoWills)

W okresie od grudnia 2012 r. do listopada 2014 r. stowarzyszenie ARERT zrealizowało kolejny projekt, Cross-border Wills, mający na celu sporządzenie szczegółowego spisu krajowych procedur otwierania testamentów, wykrytych podczas przeszukania transgranicznego, które stało się możliwe dzięki rozległej sieci rejestrów testamentów, utworzonej przez ARERT. Jak podkreślają eksperci, zamierzeniem projektu nie jest modyfikacja istniejących systemów prawnych, ale poprawa transgranicznej współpracy prawnej poprzez poszerzenie bazy wiedzy dotyczącej tych systemów, przy poszanowaniu różnorodności przepisów krajowych dotyczących rejestracji i wyszukiwania testamentów.

W celu zidentyfikowania wszystkich krajowych praktyk dotyczących otwierania testamentów i przekazania ich treści, specjalistom z każdego państwa członkowskiego (zazwyczaj praktykom zajmującym się sprawami spadkowymi) przesłano do wypełnienia kwestionariusz z pytaniami. Odpowiedzi ekspertów umożliwiły sporządzenie spisu krajowych praktyk związanych z otwieraniem testamentów w Europie⁶⁸⁷, które następnie zostały zsyntetyzowane w raporcie podsumowującym⁶⁸⁸.

Raport ten posłużył jako podstawa do dyskusji podczas warsztatów dyskusyjnych, które odbyły się w okresie od grudnia 2013 r. do lutego 2014 r., w czterech krajach Unii Europejskiej. Ich celem było podzielenie się krajowymi procedurami i praktykami związanymi z otwarciem testamentów oraz warunkami przekazywania zawartych w nich informacji.

Pierwsze, które miało miejsce 6 grudnia 2013 w Lizbonie, zgromadziło ekspertów z Hiszpanii, Włoch, Malty i Portugalii. Dyskusja wykazała, że w większości państw reprezentowanych na tych warsztatach, można z łatwością uzyskać dostęp do treści testamentu po śmierci spadkodawcy. Po otwarciu testamentu staje się on publiczny i każdy może uzyskać jego kopię. Taka sytuacja stanowi wyjątek na tle innych państw Unii Europejskiej, gdzie większość systemów prawnych i praktyk jest zbliżona do tych stosowanych w Hiszpanii, która uzależnia dostęp do treści testamentów od prawnie uzasadnionego interesu osoby składającej wniosek. Procedura otwarcia testamentu

---

⁶⁸⁷ "Review of national practices regarding the opening of wills in Europe", dostępny pod adresem: <http://www.arert.eu/IMG/pdf/etat-des-lieux-2014-10-31-en.pdf>, dostęp z dnia 19 stycznia 2021 r.

⁶⁸⁸ "Summary report of national practises related to the opening of wills in Europe", dostępny pod adresem: <http://www.arert.eu/IMG/pdf/synthese-2014-10-31-en.pdf>, dostęp z dnia 19 stycznia 2021 r.

w zasadzie jest zbliżona do siebie w poszczególnych państwach, głównie zależy formy rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci⁶⁸⁹.

Drugie seminarium odbyło się 10 stycznia 2014 w Wiedniu i zgromadziło ekspertów z Austrii, Bułgarii, Węgier, Słowacji i Słowenii. Dyskusje te uwypukliły fakt, że ustawodawstwo krajowe ma na celu regulowanie sytuacji wewnętrznych, bez uwzględniania problemów spowodowanych czynnikami zagranicznymi. Dlatego systemy są w pełni skuteczne tylko w ich własnych państwach. Jednakże zdaniem ekspertów, wejście w życie europejskiego rozporządzenia w sprawie dziedziczenia transgranicznego oznaczać będzie wprowadzenie prawa spadkowego w środowisku międzynarodowym i z pewnością spowoduje wzrost liczby międzynarodowych poszukiwań testamentów⁶⁹⁰.

Trzecie warsztaty dyskusyjne odbyły się 31 stycznia 2014 w Rydze, w obecności ekspertów z Estonii, Łotwy, Litwy i Polski. Wykazały one, że współpraca między prawnikami z powyższych krajów jest możliwa. Jedynie Łotwa ma bardziej restrykcyjne prawo, wymagające stosowania wzajemnej pomocy prawnej⁶⁹¹. Mechanizm ten nie tylko spowalnia współpracę w związku z koniecznością zwiększenia liczby uczestników, zaangażowanych w wymianę informacji zawartych w testamentach, ale również stwarza ryzyko, że w przyszłości nie będzie adekwatny, w obliczu rosnącej liczby dziedziczeń transgranicznych wynikających ze swobody przemieszczania się w Europie oraz możliwości wyboru prawa właściwego dla dziedziczenia oferowanego przez przepisy dotyczące dziedziczenia transgranicznego⁶⁹².

Czwarte spotkanie odbyło się 14 lutego 2014 w Paryżu i zgromadziło ekspertów z Niemiec, Belgii, Francji, Grecji, Luksemburga, Holandii i Wielkiej Brytanii. Większość państw reprezentowanych na tych warsztatach dyskusyjnych ma podobne procedury otwierania testamentów i przekazywanie zawartych w nich informacji. Większość z nich posiada również rejestr testamentów, który jest połączony z innymi rejestrami europejskimi, co ułatwia transgraniczne wyszukiwanie i współpracę pomiędzy pań-

---

⁶⁸⁹ http://www.arert.eu/IMG/pdf/compte_rendu_au_portugal-en-2.pdf, dostęp z dnia 15 maja 2020 r.

⁶⁹⁰ http://www.arert.eu/IMG/pdf/compte_rendu_reunion_a_vienne-en.pdf, dostęp z dnia 15 maja 2020 r.

⁶⁹¹ Na Łotwie istnieją umowy o wzajemnej pomocy prawnej w sprawach spadkowych z krajami sąsiadującymi, chociaż dotyczą one głównie warunków uznawania testamentów, a nie przekazywania zawartych w nich informacji. W przypadku braku odmiennej umowy, notariusz łotewski może przekazać informacje zawarte w testamencie tylko spadkobiercom i zapisobiercom. W związku z tym prawnik odpowiedzialny za załatwienie sprawy spadkowej za granicą, nie jest upoważniony do otrzymania odpisu testamentu. Spadkodawca może jednak za życia wyznaczyć osoby uprawnione do otrzymywania informacji o testamencie, jednakże oznaczenie to musi być szczegółowe i spadkodawca nie może posłużyć się ogólnym stwierdzeniem, typu „każdy prawnik odpowiedzialny za załatwienie mojego spadku za granicą”. Jeżeli jednak spadkodawca wskazuje konkretnego notariusza zagranicznego, ten ostatni może otrzymać odpis testamentu.

⁶⁹² http://www.arert.eu/IMG/pdf/compte_rendu_reunion_a_riga-v2-en.pdf, dostęp z dnia 15 maja 2020 r.

stwami. Jedynie poszukiwanie testamentów w Niemczech i Grecji jest utrudnione ze względu na sposób ich organizacji. W wielu przypadkach dostęp do informacji dotyczących istnienia testamentu w tych państwach można uzyskać dopiero po całkowitym lub prawie całkowitym rozstrzygnięciu sprawy spadkowej. Również poszukiwanie testamentu w Wielkiej Brytanii może być problematyczne, ze względu na odmienne prawo spadkowe, szczególnie w kwestii uprawnień przyznanych wykonawcy testamentu. Wykonawca testamentu jest jego faktycznym właścicielem. Dlatego też zagranicznemu prawnikowi może być trudno ustalić, do kogo zwrócić się w celu uzyskania informacji zawartych w testamencie. Dostęp do nich można uzyskać po wydaniu Grant of Probate⁶⁹³, kiedy nastąpi rozstrzygnięcie sprawy spadkowej. Wejście w życie rozporządzenia w sprawie transgranicznego dziedziczenia powinno umożliwić przezwycięzenie takich trudności, przynajmniej w tych państwach, w których będzie ono miało zastosowanie, ponieważ rozporządzenie to stanowi, że spadkobiercy i zapisobiercy mogą ubiegać się o wydanie europejskiego poświadczenia spadkowego, które stwierdza dyspozycje własności po śmierci⁶⁹⁴.

Powyższe debaty wykazały, że praktyka związana z otwieraniem testamentów i ujawniania zawartych w nich informacji, nie jest jednolita we wszystkich krajach Unii Europejskiej. Możliwe jest jednak – przy zachowaniu jednolitej terminologii⁶⁹⁵ - wskazanie wspólnych elementów w mechanizmach działania poszczególnych państw, najczęściej ze względu na system prawny, do którego należy dane prawo krajowe.

W Unii Europejskiej istnieją 3 główne systemy prawne:

1. prawa kontynentalnego, charakteryzujący się istnieniem autentycznych dokumentów⁶⁹⁶. System ten jako jedyny przewiduje formę testamentu notarialnego (auten-

---

⁶⁹³ Upoważnienie do zarządzania spadkiem, wydawane wykonawcom testamentu.

⁶⁹⁴ http://www.arert.eu/IMG/pdf/compte_reunion_a_paris-en-v2-4.pdf, dostęp z dnia 15 maja 2020 r.

⁶⁹⁵ Na potrzeby niniejszego projektu uzgodniono, iż termin „testament” odnosi się do standardowych form testamentów istniejących w każdym państwie członkowskim: notarialna, holograficzna, allograficzna, czasami określana jako „przed świadkami”, mistyczna i międzynarodowa. Istnieją również szczególne formy testamentów, np. ustne, jednakże ze względu na ich wyjątkowy, nietypowy charakter, nie zostały wzięte pod uwagę w podsumowaniu. Pełną listę form testamentów istniejących w każdym państwie członkowskim można znaleźć w raportach dostępnych na stronie www.arert.eu. Natomiast pojęcie „otwarcie testamentu” należy rozpatrywać w ich najszerszym znaczeniu, obejmującym wszystkie praktyki prowadzące do zapoznania z treścią testamentu, bez względu na obowiązującą w danym państwie procedurę. Również w odniesieniu do dokumentu sporządzonego w celu poświadczenia otwarcia testamentu, gdy testament istnieje, państwa członkowskie nie stosują tej samej terminologii. W związku z czym, posłużono się terminem „protokół otwarcia testamentu” został jednak wybrany, aby ułatwić zbliżenie do siebie różnych systemów sądowych.

⁶⁹⁶ Europejskie Rozporządzenie w sprawie dziedziczenia transgranicznego definiuje pojęcie autentycznego dokumentu jako takiego, który został formalnie sporządzony lub zarejestrowany w państwie członkowskim jako dokument urzędowy, którego autentyczność została ustanowiona przez organ publiczny lub

tycznego)⁶⁹⁷, sporządzonego przez notariusza prawa cywilnego, nieznanego innym systemom prawnym;

2. prawa zwyczajowego, w którym nie występują dokumenty autentyczne, instytucja zachowku oraz brak jest osób, pełniących funkcję notariusza⁶⁹⁸;

3. system mieszany, łączący w sobie cechy dwóch wcześniej wskazanych systemów – istnieje instytucja zachowku, natomiast brak jest notariatu i testamentu notarialnego. Charakterystyczne dla systemu mieszanego jest zakres uprawnień spadkobierców i zapisobierców w rozstrzygnięciu sprawy spadkowej, bez obowiązkowego zaangażowania prawnika.

Przepisy zdecydowanej większości państw członkowskich Unii Europejskiej nie określają precyzyjnych ram prawnych w kwestii otwarcia testamentów. Wdrożone przez te państwa praktyki nieznacznie różnią się między sobą, głównie z powodów systemowych. i tak oto, w krajach należących do systemu prawa zwyczajowego, testament może zostać otwarty w drodze specjalnej procedury sądowej – przez sąd, bądź osobę wskazaną przez sąd. W państwach systemu prawa kontynentalnego - przez sąd lub notariusza, natomiast tam, gdzie obowiązuje system mieszany (a zwłaszcza w Finlandii i Szwecji) - testament może zostać otwarty przez bliskich zmarłego – przez spadkobiercę, zapisobiercę, posiadacza testamentu.

System prawny, do którego należy dane państwo, będzie również determinował to, czy z otwarcia testamentu zostanie sporządzony protokół. Chociaż praktyki jego sporządzania nie są wszędzie jednakowe, to dokument ten jest znany w zasadzie wszystkim krajom systemu kontynentalnego⁶⁹⁹, co ułatwia przekazywanie informacji zawartych w testamentach. Celem tego dokumentu jest przede wszystkim poświadcze-

---

inny organ upoważniony w tym celu przez państwo członkowskie i dotyczy podpisu i treści dokumentu urzędowego.

⁶⁹⁷ The authentic will.

⁶⁹⁸ Znana jest instytucja notariusza, urzędnika państwowego, którego nie można jednak porównywać z notariuszem prawa cywilnego istniejącym w krajach należących do systemu prawa kontynentalnego. Notariusz w systemie mieszanym, poświadczają m.in. tożsamość i podpisy stron, ale nie ocenia ważności treści aktu.

⁶⁹⁹ W dziewięciu państwach protokół otwarcia testamentu jest obowiązkowo sporządzany niezależnie od formy. W pięciu z nich (Austria, Chorwacja, Niemcy, Grecja, Słowenia) dokonuje tego sąd lub komisarz sądowy, któremu powierzono otwarcie testamentu, natomiast w trzech innych państwach (Węgry, Włochy i Łotwa) taki obowiązek spoczywa na notariuszu. Natomiast w Polsce sporządzić protokół otwarcia testamentu może zarówno sąd, jak i notariusz. W niektórych państwach protokół jest spisywany w odniesieniu do testamentów, które sporządzono w formie innej niż notarialnej. W większości tych krajów protokół otwarcia testamentu zazwyczaj sporządza notariusz (Belgia, Bułgaria, Estonia, Francja, Litwa, Malta, Portugalia, Rumunia), rzadziej sąd (Luksemburg, Holandia i Czechy). Istnieją jednak państwa (Słowacja, Hiszpania), w których nie sporządza się żadnego dokumentu po otwarciu testamentu. Zostaje on po prostu odczytany spadkobiercom przez organ, któremu powierzono jego otwarcie. *Summary report of national practices related to the opening of wills in Europe*, s. 14-15.

nie śmierci i otwarcia testamentu. Protokół odnotowujący otwarcie testamentu holograficznego zawiera również informacje odnoszące się do jego cech fizycznych - format, rodzaj atramentu, obecność skreśleń lub uzupełnień. W razie potrzeby określa się także stan koperty zawierającej testament oraz dane osoby, która przekazała go odpowiedniemu organowi, upoważnionemu do jego otwarcia.

Po otwarciu testamentu, musi istnieć możliwość przekazania zawartych w nim informacji, aby zapewnić poszanowanie ostatniej woli zmarłego. Ilekroć testament zostaje odkryty w państwie członkowskim innym niż kraj, w którym powinien stać się podstawą dziedziczenia, rodzi się pytanie, komu i w jakiej formie może zostać przekazany. Celem projektu „Cross-border Wills” było zbadanie warunków, w jakich można uzyskać informacje o treści testamentu.

Jak wynika z raportu końcowego, oryginały testamentów nigdy nie są przekazywane⁷⁰⁰. Zainteresowane osoby mogą zatem otrzymać albo poświadczony odpis testamentu lub jego streszczenie, albo poświadczony odpis protokołu otwarcia testamentu, w którym zazwyczaj powtórzona została treść testamentu. Dla większości prawników, którym powierzono prowadzenie sprawy spadkowej, wystarczający jest uwierzytelniony odpis testamentu. Wielu z nich umożliwia przesłanie go pocztą lub/i drogą elektroniczną. W zależności od kraju, odbiorcami informacji może być każda osoba, każda osoba mająca uzasadniony interes lub wyłącznie spadkobiercy i zapisobiercy.

W pięciu państwach członkowskich testament jest uważany za dokument urzędowy, do którego każda osoba może mieć dostęp po śmierci spadkodawcy (Malta i Portugalia) lub po dopełnieniu pewnych formalności związanych z otwarciem aktu (Wielka Brytania⁷⁰¹, Irlandia⁷⁰² i Włochy⁷⁰³). Możliwe jest wówczas uzyskanie poświadczanego odpisu testamentu spadkodawcy poprzez zwrócenie się do organu publicznego, który przystąpił do otwarcia testamentu lub dopełnił niezbędnych formalności w tym zakresie. W Szwecji natomiast, spadkobiercy mogą dołączyć testament do inwentarza majątku zmarłego, który przesyłany jest organom podatkowym. W takim przypadku testament staje się publiczny i każdy może mieć do niego dostęp.

W większości państw członkowskich informacje zawarte w testamencie mogą być przekazywane każdej osobie mającej uzasadniony interes, niezależnie od tego, czy

---

⁷⁰⁰ *Summary report of national practices related to the opening of wills in Europe*, s. 20.

⁷⁰¹ Po wydaniu przez sąd Grant of Probate.

⁷⁰² Po wydaniu przez sąd Grant of Probate lub Grant of Letters of Administration (dokument wydawany przez rejestr spadkowy, umożliwiający pełnienie funkcji zarządcy majątku po śmierci spadkodawcy).

⁷⁰³ Po opublikowaniu testamentu.

jest to osoba prywatna, organ administracji rządowej, sąd, notariusz czy jakakolwiek inna osoba, działająca w imieniu posiadającego taki interes. Tak będzie na przykład w przypadku niektórych organów podatkowych, które muszą znać treść testamentu w celu obliczenia podatków związanych z spadkiem.

To czy dana osoba posiada uzasadniony interes w poznaniu treści testamentu, podlega ocenie organu dokonującego otwarcia testamentu. W niektórych aktach prawnych lista osób, mających taki interes, jest precyzyjnie określona⁷⁰⁴, podczas gdy w innych będzie to uzależnione od konkretnego przypadku i sąd zawsze będzie mógł ocenić czy to kryterium zostało spełnione. Może jednak zdarzyć się tak, że posiadanie interesu może być ocenione odmiennie przez osobę, która występuje z prośbą o informacje, i osobę, która jest w jej posiadaniu, szczególnie w przypadku, gdy prośba o informacje dotycząca treści testamentu pochodzi z obcego państwa. Przykładowo, interes osoby wydziedziczonej jest różnie oceniany w państwach członkowskich. W niektórych krajach osobom tym może zostać przekazany odpis testamentu, w innych zaś mogą oni jedynie otrzymać oświadczenie władz publicznych, że nie są spadkobiercami zmarłego.

Niewielka liczba krajów zastrzega informacje zawarte w testamencie wyłącznie dla spadkobierców i zapisobierców, z wyłączeniem wszelkich innych osób, nawet organów władzy publicznej. W tych krajach (Cypr⁷⁰⁵, Łotwie i Hiszpanii), przepisy krajowe określają listę osób upoważnionych do otrzymywania informacji lub kopii testamentu. Osoby prywatne lub prawnicy, którym powierzono prowadzenie sprawy spadkowej, nie mogą uzyskać informacji o testamencie zmarłego od organu władzy publicznej, który dokonał otwarcia testamentu. Muszą zatem wystąpić do spadkobierców lub zapisobierców, co w kontekście krajowym nie wiąże się z większymi trudnościami, jednakże staje się dość problematyczne w odniesieniu do dziedziczenia transgranicznego, gdy identyfikacja beneficjentów testamentu i spadkobierców może okazać się utrudniona.

Finlandia i Szwecja są z kolei przykładami krajów, znajdujących się w szczególnej sytuacji ze względu na fakt, że to nie prawnik dokonuje otwarcia testamentu, a krewni zmarłego, zwykle spadkobiercy lub zapisobiercy⁷⁰⁶, na których ciąży

---

⁷⁰⁴ Na przykład wg prawa belgijskiego, uzasadniony interes posiadają spadkobiercy ustawowi, zapisobiercy oraz osoby wydziedziczone.

⁷⁰⁵ Aby otrzymać testament na Cyprze, konieczna jest osobista obecność spadkobiercy lub zapisobiercy, gdyż sekretarz fizycznie wręcza tym osobom kopertę z testamentem.

⁷⁰⁶ Aby upewnić się, że testament zostanie znaleziony oraz że możliwe będzie jego wykonanie po śmierci, spadkodawca powinien wskazać zaufanej osobie miejsce, w którym znajduje się testament. Często praktyką jest powierzanie testamentów kancelariom prawnym lub bankom na przechowanie. Ponieważ standardową formą rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci jest testament przed świadkami, osoby te na ogół będą znały miejsce jego przechowywania.

również obowiązek przekazania testamentu spadkobiercom ustawowym, za pośrednictwem urzędnika dokonującego doręczeń lub w inny możliwy do zweryfikowania sposób. Żaden przepis jednak nie zabrania tym osobom przekazania informacji każdemu, komu uznają to za stosowne. Ta zasada dotyczy w zasadzie wszystkich państw, we wszystkich systemach prawnych - osoby, które otrzymały kopię testamentu lub informację o jego treści, będą mogły swobodnie przekazywać je dalej.

5. Wnioski

Europejska Sieć Rejestrów Testamentów stanowi wzorcowy przykład współpracy, jaka może istnieć między prawnikami, w celu stworzenia przestrzeni sprawiedliwości, wolności i bezpieczeństwa w Unii Europejskiej. Jej przydatność jest szczególnie widoczna w kontekście transgranicznym, ponieważ umożliwia bardziej efektywny sposób wyszukiwania testamentu i ustalenia miejsca jego złożenia, przynosząc korzyści obywatelom europejskim – zarówno spadkodawcom, którzy mogą mieć pewność, że ich ostatnie życzenie zostanie w pełni uwzględnione, ale także ich spadkobiercom, którzy nie będą już musieli wyjeżdżać za granicę w celu uzyskania informacji o treści sporządzonego lub przechowywanego w innym państwie testamentu.

Dzięki dofinansowaniu Komisji Europejskiej możliwe było zrealizowanie przez ARERT trzech projektów, które przyczyniły się do niesamowitego rozwoju Europejskiej Sieci Rejestrów Testamentów, dzięki czemu m.in. Polska mogła utworzyć rejestr i połączyć go z siecią, w ramach projektu „Europe Wills”, utworzono rozległą sieć europejskich rejestrów testamentów. Dzięki projektowi „CroBoWills” zinwentaryzowano krajowe procedury otwierania testamentów wykrytych podczas poszukiwań transgranicznych. Natomiast projekt „Interconnecting European Registers of Wills” (IRTE) skupił się na pokonaniu przeszkód technicznych i finansowych w celu stworzenia dużej sieci połączonych ze sobą rejestrów testamentów.

Nie wszystkie krajowe rejestry państw członkowskich są podpięte do sieci RERT, mimo to jednak zawsze lepiej jest ją sprawdzić, zwłaszcza, jeśli nie do końca wiadomo, gdzie dany członek rodziny przebywał. Niezbędne w tym zakresie jest udanie się do notariusza, który na wniosek upoważnionej osoby dokona przeszukania rejestrów państw uczestniczących w sieci. Analogicznie, obywatele tych państw mają również

prawo do uzyskania informacji o testamentach sporządzonych i zarejestrowanych w Polsce⁷⁰⁷.

Połączenie wszystkich rejestrów testamentów za pośrednictwem RERT umożliwia jednocześnie wyszukiwanie testamentów w kilku rejestrach, przy zapewnieniu, że podobne zasady obowiązują w przypadku wszystkich wyszukiwań (w szczególności w zakresie przestrzegania zasady tajemnicy istnienia testamentu za życia spadkodawcy itp.). Dla rejestrów, które nie są technicznie gotowe do wzajemnego połączenia, Stowarzyszenie ARERT opracowało narzędzie RERT Light, która umożliwia nieskomputeryzowanym bądź niescentralizowanym rejestrom wymianę informacji z innymi rejestrami.

Niektóre kraje członkowskie Unii Europejskiej, np. Szwecja czy Finlandia, w ogóle nie posiadają rejestru testamentów, co bardzo utrudnia postępowanie spadkowe, uniemożliwiając bądź bardzo utrudniając znalezienie ostatniej woli, szczególnie zapisobiercom przebywającym za granicą.

Mimo iż ustawodawstwa poszczególnych państw członkowskich UE różnią się między sobą, to zasady działania krajowych rejestrów są praktycznie takie same, gdyż muszą być zgodne z postanowieniami Konwencji Bazylejskiej z 1972 r. o stworzeniu systemu rejestracji testamentów. Odmienne są natomiast praktyki związane z otwarciem i udostępnianiem testamentów, które w dużej mierze uzależnione są od systemu prawa, do którego należy dane państwo.

---

⁷⁰⁷ R. Krupa-Dąbrowska, *Notarialny rejestr testamentów połączony z systemem europejskim*, „Rzeczpospolita” z dnia 8 października 2012, s. 4.

Rozdział IV. Rejestracja i poszukiwanie testamentów w prawie polskim

1. Utworzenie Notarialnego Rejestru Testamentów

Na tle innych europejskich państw⁷⁰⁸, rejestracja testamentów w Polsce jest stosunkowo nową regulacją, mimo iż od dłuższego czasu kwestia ta była przedmiotem dyskusji w polskiej nauce prawa⁷⁰⁹. Jak zostało wspomniane w poprzednim rozdziale, kwestia stworzenia odpowiedniego rejestru testamentów w Europie podjęta została już w 1950 roku, a 17 lat później rozpoczęto prace na prawnych podstawach takiego rejestru. Finalnie, dnia 16 maja 1972 roku w Bazylei została otwarta do podpisu Konwencja Rady Europy o Rejestrze Testamentów, nad którą pracowała m.in. Międzynarodowa Unia Notariatu Łacińskiego, zrzeszająca również polskich notariuszy⁷¹⁰.

Polski samorząd notarialny od dawna dostrzegał potrzebę unowocześnienia notariatu m.in. poprzez utworzenie systemów informatycznych dla notariuszy, w szczególności rejestrów notarialnych⁷¹¹. Pierwszym tego typu rejestrem, którego utworzenie ustawodawca powierzył Krajowej Radzie Notarialnej, był Rejestr Aktów Poświadczenia Dziedziczenia. Uruchomiony został 2009 roku, a następnie, dnia 8 września 2016 r., przekształcony został w Rejestr Spadkowy⁷¹². Infrastruktura RAPD posłużyła do utworzenia Notarialnego Rejestru Testamentów, który został uruchomiony 5 października 2011 r. W odróżnieniu od Rejestru Aktów Poświadczenia Dziedziczenia oraz Rejestru Spadkowego, NORT ma charakter wyłącznie samorządowy, czego konsekwencją jest przede wszystkim całkowita dobrowolność korzystania z niego przez testatora i spadkobierców - zarówno w kontekście zarejestrowania testamentu, jak też późniejszego utrzymywania o nim informacji z rejestru. Żaden polski akt prawny nie reguluje zasad korzystania z NORT, a tym bardziej nie nakłada na testatora obowiązku rejestracji sporządzonego przez siebie testamentu. Zasady utworzenia oraz funkcjonowania polskiego rejestru testamentów zostały określone

---

⁷⁰⁸ Rejestry testamentów w innych państwach zostały utworzone znacznie wcześniej niż w Polsce, np.: w Niemczech w połowie lat 80, w Hiszpanii w połowie lat 90, we Włoszech w 1993 roku, we Francji w 1997 roku, w Czechach 2001 roku, na Łotwie w 2004 roku.

⁷⁰⁹ Zob. R. Szytk, *Testament notarialny*, [w:] II Kongres notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej. Referaty i opracowania, red. R. Szytk., Kluczbork 1999, s. 347, J. Jacyszyn, *Podpis elektroniczny w praktyce notarialnej*, „Rejent” Nr 12/2003, s. 91 i n.; M. Jagielska, *Rejestr testamentów*, „Rejent” Nr 2/2006, s. 83 i n.

⁷¹⁰ M. Jagielska, tamże, s.84.

⁷¹¹ Uchwała III Kongresu Notariuszy Polskich w Krakowskie z dnia 14 października 2006 r.

⁷¹² Oba te rejestry zostały szczegółowej opisane w rozdziale I.

wewnętrzными aktami Krajowej Rady Notarialnej, w oparciu o postanowienia Konwencji bazylejskiej z 1972 r., szczegółowo opisanej w poprzednim rozdziale. Polska wprawdzie nie przystąpiła do niniejszej konwencji, jednakże - podobnie, jak w przypadku większości rejestrów testamentów funkcjonujących w Europie (niezależnie od tego czy dane państwo przyjęło ową konwencję) - stosuje w praktyce jej zasady⁷¹³. Zgodność NORT z Konwencją z Bazylei pozwala również na wymianę informacji pomiędzy rejestrami testamentów, działającymi w ramach Europejskiej Sieci Rejestracji Testamentów⁷¹⁴.

Oprócz powołanej wyżej Konwencji, podstawą prawną działania NORT są również wewnętrzne przepisy notariatu:

- Uchwała Nr VII/46/2011 Krajowej Rady Notarialnej z dnia 4 czerwca 2011 o utworzeniu i zasadach funkcjonowania notarialnego rejestru testamentów⁷¹⁵;

- Regulamin świadczenia przez Krajową Radę Notarialną usług w zakresie zapewnienia radom izb notarialnych i pracownikom samorządu notarialnego oraz notariuszom i ich zastępcom dostępu do Rejestrów Notarialnych, dokonywania wpisów w tych rejestrach i uzyskiwania wynikających z nich informacji⁷¹⁶;

- Zasady funkcjonowania i przetwarzania danych w Notarialnym Rejestrze Testamentów⁷¹⁷;

- Informacja o przetwarzaniu danych użytkowników: prezesów sądów oraz osób przez nich wyznaczonych w systemie Rejestry Notarialne⁷¹⁸.

Podstawowym celem rejestrów testamentów, realizowanym także przez NORT, jest zmniejszenie ryzyka, że spadkobierca w ogóle nie dowie się o sporządzeniu testamentu, albo że testament taki ujawniony będzie z opóźnieniem. Jak zostało bowiem przedstawione w rozdziale II., niesie to poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa obrotu prawnego oraz rodzi poważne konsekwencje prawne. Rejestr ułatwia odnalezienie zarejestrowanego testamentu po śmierci testatora. Dzięki niemu, osoby zainteresowane ujawnieniem testamentu, nie muszą prowadzić żmudnych po-

---

⁷¹³ Ulotka KRN dotycząca Dni otwartych notariatu "Porozmawiaj z notariuszem o przekazaniu majątku rodzinie. Testament", <https://www.krn.org.pl/plik/sysPlik/1406+&cd=2&hl=pl&ct=clnk&gl=pl>, dostęp z dnia 18 listopada 2019 r.

⁷¹⁴ <https://dcn-nieruchomosci.pl/z-dniem-5-pazdziernika-2011-roku-uruchomiony-zostanie-notarialny-rejestr-testamentow-nort/>, dostęp z dnia 18 listopada 2019 r.

⁷¹⁵ http://www.inwl.pl/pobieranie/uchwala_1.pdf. Podstawą prawną podjęcia niniejszej uchwały jest art. 40 § 1 ustawy prawo o notariacie.

⁷¹⁶ https://rejestry-notarialne.pl/dane/dokumenty/RN_Regulamin_notariusz.pdf

⁷¹⁷ https://rejestry-notarialne.pl/dane/dokumenty/RN_Rodo_nort.pdf

⁷¹⁸ https://rejestry-notarialne.pl/dane/dokumenty/RN_Rodo_sad.pdf

szukiwać ostatniej woli spadkodawcy. Informację na temat tego czy dana osoba sporządziła testament, uzyskają w dowolnej kancelarii notarialnej, po spełnieniu określonych wymogów. Rejestr niesie korzyści również dla spadkodawcy, który fakt dokonania rozrządzenia ostatniej woli może zachować w tajemnicy przed bliskimi, bez obaw, że ktokolwiek będzie próbował wpłynąć na zmianę jego treści.

Konwencja z Bazyli daje umawiającym się Państwom dość dużą swobodę w kształtowaniu zasad funkcjonowania krajowych rejestrów testamentów. Zawiera jednak trzy najważniejsze zasady, które muszą być bezwzględnie przestrzegane przy tworzeniu krajowego systemu rejestracji testamentów:

16. Rejestracja nie podlega, w odniesieniu do testatora, żadnym warunkom związanym z narodowością i miejscem zamieszkania,
17. Wpis do rejestru musi pozostać niejawnym za życia testatora,
18. Każda osoba, po przedłożeniu dokumentu potwierdzającego śmierć testatora, może otrzymać z rejestru informacje o sporządzonych przez niego testamentach. Konwencja przewiduje, że rejestr może zawierać albo wyłącznie informacje pozwalające odnaleźć zarejestrowany testament, albo obok tych informacji także treść testamentu.

Polski NORT zawiera wyłącznie informacje pozwalające na dotarcie do testamentu, bez możliwości ustalenia jego treści – analogicznie do Rejestru Spadkowego, który pozwala odszukać notarialny akt poświadczenia dziedziczenia bądź sądowe stwierdzenie nabycie spadku, ale nie zawiera informacji o spadkobiercach.

2. Dostęp do Notarialnego Rejestru Testamentów

2.1. Wymagania sprzętowe i programowe

Notarialny Rejestr Testamentów, podobnie jak pozostałe rejestry tworzące System Rejestry Notarialne, dostępny jest dla użytkowników końcowych⁷¹⁹ przez przeglądarkę internetową⁷²⁰ (na komputerach wyposażonych w system operacyjny Windows⁷²¹), pod adresem <https://rejestry-notarialne.pl>, jako aplikacja WEB, która współ-

---

⁷¹⁹ Użytkownikiem końcowym jest podmiot, który korzysta z publicznie dostępnej usługi telekomunikacyjnej lub żąda świadczenia takiej usługi, dla zaspokojenia własnych potrzeb (Art. 2 pkt 50 Ustawy z dnia 16 lipca 2004 r. - Prawo telekomunikacyjne, (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 576.)).

⁷²⁰ System wymaga stosowania aktualnych wersji przeglądarek (Firefox, Edge, Opera lub Chrome), zapewniających obsługę ciasteczek (ang. cookies) oraz zawierających wszystkie poprawki bezpieczeństwa udostępnione przez producenta.

⁷²¹ Windows 8 lub 10 wraz z wszystkimi aktualizacjami zapewniającymi funkcjonowanie środowiska Net Framework w wersji 4.5 lub wyższej.

pracuje z programem appRejnetSign⁷²², służącym do składania i weryfikacji podpisu elektronicznego⁷²³. Pozostałe osoby mogą korzystać tylko z publicznej części Systemu.

Dostęp do wewnętrznej części Systemu jest zatem ograniczony, mogą go uzyskać jedynie:

- notariusze i ich zastępcy (notariusze emerytowani, zastępcy notarialni);
- pracownicy Samorządu Notarialnego oraz osoby wyznaczone przez Samorząd Notarialny;
- upoważnieni pracownicy sądów spadku, Krajowego Rejestru Sądowego oraz Ministerstwa Sprawiedliwości.

Aby powyższe podmioty mogły korzystać z Systemu, niezbędne jest wykonanie następujących czynności:

1. **instalacja kwalifikowanego podpisu elektronicznego oraz jego certyfikatów nadrzędnych**⁷²⁴ - podpis elektroniczny jest weryfikowany ważnym, kwalifikowanym certyfikatem wydanym przez dowolne centrum certyfikacji, wymienione w:

- Rejestrze Kwalifikowanych Podmiotów Świadczących Usługi Certyfikacyjne, prowadzonym przez Narodowe Centrum Certyfikacji⁷²⁵, oraz
- w „Zaufanej liście nadzorowanych/akredytowanych podmiotów świadczących usługi certyfikacyjne (TSL)” zgodnie z odpowiednimi przepisami rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 910/2014 z dnia 23 lipca 2014 r. W sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku

2. **instalacja aplikacji appRejnetSign**, w wyniku czego na pulpicie komputera zostanie utworzony skrót <https://rejestry-notarialne.pl>⁷²⁶. Ten krok ma na celu

---

⁷²² AppRejnetSign jest programem Shareware w kategorii (2), opracowanym przez RejNET. Firma RejNET świadczy kancelariom prawniczym usługi outsourcingowe, głównie w dziedzinie informatyki. Zajmuje się projektowaniem, wykonywaniem oraz administracją systemu Rejestry Notarialne.

⁷²³ Podpis elektroniczny wymaga wcześniejszej, jednorazowej instalacji.

⁷²⁴ Urząd NCCert2009: certyfikat Narodowego Centrum Certyfikacji 2009 oraz certyfikat właściwego urzędu certyfikacji (w zależności od dostawcy certyfikatu podpisu elektronicznego będą to zaświadczenia nr: 24, 25, 28, 31, 32, 34, 44, 45 lub 46), urząd NCCert2016: certyfikat Narodowego Centrum Certyfikacji 2016 oraz certyfikat właściwego urzędu certyfikacji (w zależności od dostawcy certyfikatu podpisu elektronicznego będą to zaświadczenia nr: 1, 2, 3, 4, 5, 8 lub 10)

⁷²⁵ Narodowe Centrum Certyfikacji to system informatyczny Narodowego Banku Polskiego zbudowany w celu realizacji zadań powierzonych NBP przez ministra właściwego do spraw informatyzacji zgodnie z ustawą z dnia 5 września 2016 r. o usługach zaufania oraz identyfikacji elektronicznej (Dz. U. Z 2016 r. poz. 1579).

instalację niezbędnych komponentów zapewniających obsługę podpisu elektronicznego.

3. **test aplikacji** w celu sprawdzenia prawidłowej współpracy podpisu elektronicznego z Systemem oraz tego czy aplikacja posiada dostęp do niezbędnych zasobów sieciowych. W przypadku błędów należy postępować zgodnie z komunikatami pojawiającymi się na ekranie⁷²⁷.
4. **rejestracja użytkownika** - dostęp do Systemu możliwy jest jedynie dla zarejestrowanych użytkowników. Aby go uzyskać należy złożyć wniosek rejestracyjny, który następnie jest poświadczany przez wnioskodawcę podpisem elektronicznym, weryfikowanym za pomocą ważnego, kwalifikowanego certyfikatu.
5. **logowanie** – po wykonaniu wszystkich powyższych czynności⁷²⁸ użytkownik może zalogować się do Systemu. Jeżeli użytkownik już z niego korzystał, wówczas w celu uzyskania dostępu przechodzi od razu do logowania. W menu należy wybrać zakładkę „Logowanie” a następnie klawisz „Logowanie (podpis elektroniczny)”⁷²⁹.

W systemie istnieje również możliwość awaryjnego zalogowania się przy pomocy nazwy użytkownika i hasła (gdzie nazwą może być: nazwa użytkownika, numer PESEL, indywidualny numer NIP, numer i seria dowodu osobistego lub numer i seria paszportu, o ile zostały podane przez użytkownika we wniosku rejestracyjnym), jednak ten tryb pracy jest ograniczony i ma zastosowanie głównie w przypadku konieczności czasowego zablokowania dostępu do systemu (potrzebnego do czasu zastrzeżenia podpisu elektronicznego u dostawcy

---

⁷²⁶ W przeglądarce internetowej należy wpisać adres <https://www.rejestry-notarialne.pl>, wybrać menu Logowanie, kliknąć klawisz Instalacja i postępować zgodnie z instrukcjami pojawiającymi się na ekranie. W zależności od posiadanego programu antywirusowego, może wystąpić potrzeba wykonania dodatkowych kroków. W trakcie instalacji, po pojawieniu się pytania zapory internetowej, należy dodać aplikację appRejnetSign do wyjątków w/w zapory, a gdyby takie pytanie się nie pojawiło – manualnie dodać aplikację appRejnetSign do wyjątków zapory zgodnie z wytycznymi opisanymi w rozdziale Wymogi, które musi spełniać aplikacja, to posiadanie dostępu do: 1. serwerów czasu urzędowego (tempus1.gum.gov.pl, tempus2.gum.gov.pl), protokoły NTP, ICMP) zgodnie z rozporządzeniem Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 marca 2004 r. W sprawie sposobów rozpowszechniania sygnałów czasu urzędowego i uniwersalnego czasu koordynowanego UTC(PL) (Dz. U. Z 2004 r. Nr 56, poz. 548), 2. dowolnego, publicznego serwera DNS, 3. serwerów domeny rejestry-notarialne.pl (porty TCP:80 i 443), 4. localhost (adres 127.0.0.1 port TCP: 9100).

⁷²⁷ (Instrukcja z dnia 1 stycznia 2018 r. „Instalacja”, dostępna pod adresem: https://rejestry-notarialne.pl/dane/dokumenty/RN_Instalacja.pdf).

⁷²⁸ Oczywiście wszelkie instalacje wykonuje się jednorazowo, przed pierwszym zalogowaniem do Systemu, jednakże muszą one zostać przeprowadzone na każdym komputerze korzystającym z serwisu.

⁷²⁹ Zgodnie z art. 95i ustawy Prawo o notariacie, dostęp do systemu zapewnia podpis elektroniczny użytkownika weryfikowany przy pomocy ważnego kwalifikowanego certyfikatu.

w przypadku kradzieży lub zagubienia karty podpisu elektronicznego użytkownika) i nie pozwala na wykonywanie jakichkolwiek operacji rejestrowych.

Wykonanie powyższych czynności jest dopiero pierwszym krokiem do uzyskania dostępu do Notarialnego Rejestru Testamentów. Nie bez powodu proces ten jest wieloetapowy i wymaga podania szczegółowych danych, które następnie są weryfikowane przez odpowiedni podmiot. Ma to na celu ograniczenie do maksimum możliwości utworzenia fałszywego konta.

2.2. Formularz rejestracyjny

Wniosek o rejestrację użytkownika może być złożony tylko przez określone podmioty, a mianowicie przez:

- notariusza, notariusza emerytowanego lub zastępcę notarialnego;
- pracownika Samorządu Notarialnego lub osobę wyznaczoną przez ten Samorząd;
- prezesów sądów spadku lub osoby przez nich upoważnione⁷³⁰.

Formularz rejestracyjny, dostępny w zakładce „Wnioski”, składa się do Administratora za pośrednictwem Systemu. Aby przejść do formularza należy wpierv wybrać jeden z podanych typów rejestrowanego użytkownika: pracownik KRN, pracownik Izby Notarialnej, notariusz/zastępca notariusza, prezes lub pracownik sądu apelacyjnego, prezes lub pracownik sądu rejonowego, prezes lub pracownik sądu okręgowego.

Obraz 3. Wybór typu użytkownika w formularzy rejestracyjnym

The image shows a web form titled "WNIOSKI: Rejestracja użytkownika w Systemie". It features a dropdown menu labeled "Typ użytkownika:" with a list of options: "PRACOWNIK KRN", "PRACOWNIK IZBY NOTARIALNEJ", "NOTARIUSZ / ZASTĘPCA NOTARIUSZA", "PREZES LUB PRACOWNIK SĄDU APELACYJNEGO", "PREZES LUB PRACOWNIK SĄDU REJONOWEGO", and "PREZES LUB PRACOWNIK SĄDU OKRĘGOWEGO". A "Dalej" button is visible to the right of the dropdown.

Źródło: <https://rejstry-notarialne.pl/34>

Po wybraniu odpowiedniego typu użytkownika oraz wciśnięciu przycisku „dalej”, następuje przekierowanie do formularza rejestracyjnego, który, w zależności od typu

⁷³⁰ <https://rejstry-notarialne.pl/34>, dostęp z dnia 17 września 2020 r.

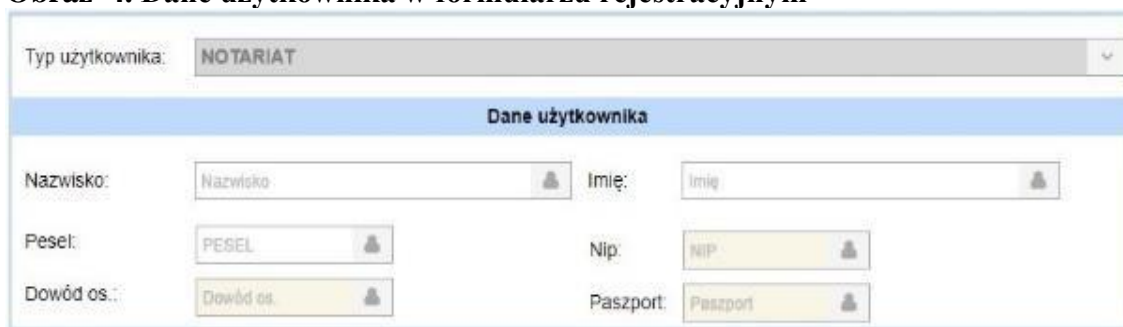
użytkownika, będzie nieznacznie się różnił od pozostałych⁷³¹. Każdy formularz zawiera pole z automatycznie przypisanym typem użytkownika, w zależności od tego, jakiego wyboru dokonał w pierwszym etapie rejestracji. i tak, odpowiednio:

- Pracownikowi KRN, pracownikowi izby notarialnej oraz notariuszowi/zastępcy notariusza przypisany zostanie typ NOTARIAT
- Prezesowi lub pracownikowi sądu apelacyjnego przypisany zostanie typ SĄD APELACYJNY
- Prezesowi lub pracownikowi sądu rejonowego przypisany zostanie typ SĄD REJONOWY
- Prezesowi lub pracownikowi sądu okręgowego przypisany zostanie typ SĄD OKRĘGOWY

Rubryka „Dane użytkownika”:

W pierwszej rubryce formularza należy podać następujące dane użytkownika: nazwisko, imię, PESEL. Dodatkowo można podać również numer NIP, numer i serię dowodu osobistego oraz paszportu. Podanie tych danych umożliwi awaryjne logowanie się do Systemu.

Obraz 4. Dane użytkownika w formularzu rejestracyjnym

Źródło: <https://rejstry-notarialne.pl/34>

Rubryka „Dane podmiotu (kancelarii notarialnej, izby notarialnej, sądu itp.)”:

W tym miejscu, oprócz podania nazwy podmiotu oraz numer nip, formularz należy uzupełnić o dane teleadresowe podmiotu - kod, miejscowość, ulica, nr telefonu, faksu, adres e-mail, adres strony www.

Obraz 5. Dane podmiotu w formularzu rejestracyjnym

⁷³¹ Formularz notariusza/zastępcy notariusza zawiera dwie rubryki więcej od formularzy pozostałych typów użytkownika.

Dane podmiotu (kancelarii notarialnej, izby notarialnej, sądu, itp.)

Nazwa:

Nazwa cd.:

NIP firmowy:

Okręg: Sąd Okręgowy:

Kod/Miejsc.:

E-mail:

Telefon:

Ulica:

www:

Języki: angielski fiński francuski hiszpański niemiecki
 polski rosyjski szwedzki ukraiński włoski

Godziny pracy (od - do)

poniedziałek	wtorek	środa	czwartek
00:00 - 00:00	00:00 - 00:00	00:00 - 00:00	00:00 - 00:00
piątek	sobota	niedziela	
00:00 - 00:00	00:00 - 00:00	00:00 - 00:00	

Źródło: <https://rejstry-notarialne.pl/34>

W okienku „Okręg” dokonuje się wyboru miejscowości, w której znajduje się sąd apelacyjny, a w okienku „Sąd okręgowy” notariusze oraz pracownicy sądu rejonowego dokonują wyboru odpowiedniego sądu okręgowego.

W tej samej rubryce należy zaznaczyć języki, w których może być udzielana informacja przez podmiot. Do wyboru jest 10 języków: angielski, fiński, francuski, hiszpański, niemiecki, polski, rosyjski, szwedzki, ukraiński, włoski – z czego język polski jest wybrany automatycznie, gdyż musi zostać zaznaczony obowiązkowo.

Ostatnie pole do uzupełnienia dotyczy godzin pracy podmiotu (od-do) w poszczególne dni tygodnia.

Rubryka „Użytkownik”

Nazwa użytkownika:

Obraz 6. Nazwa użytkownika w formularzu rejestracyjnym

Użytkownik

Nazwa:

Źródło: <https://rejstry-notarialne.pl/34>

W tym miejscu należy podać utworzony przez siebie login, który zgodnie z wymaganiami, musi składać się z co najmniej 8 znaków. Dopuszczalne znaki to litery (zarówno wielkie jak i małe, jednakże nie mogą to być polskie litery), cyfry oraz znak myślnika.

Rubryka „Funkcje i uprawnienia w samorządzie notarialnym / sądzie”

W niniejszej części formularza należy określić funkcję użytkownika w systemie. W zależności od wybranego na początku procesu rejestracji typu użytkownika będą przypisane inne funkcje.

Tabela 2. Typy użytkowników i ich funkcje

Typ użytkownika	Funkcje do wyboru
Pracownik Krajowej Rady Notarialnej	prezes, wiceprezes, skarbnik, rzecznik prasowy, sekretarz, rzecznik dyscyplinarny, członek, pracownik, inne
Pracownik izby notarialnej	<u>Izba notarialna:</u> prezes, wiceprezes, skarbnik, rzecznik prasowy, wizytator, księgowość, sekretariat, aplikacja, biuletyn, pracownik, członek <u>notarialny sąd dyscyplinarny:</u> przewodniczący, wiceprzewodniczący, skarbnik, rzecznik dyscyplinarny, członek
Prezes lub pracownik sądu apelacyjnego, rejonowego bądź okręgowego	prezes, wiceprezes, sędzia, referendarz, pracownik, inne
notariusz/zastępca notariusza	aplikant, aplikant po kolokwium, zastępca notarialny, notariusz lub notariusz emerytowany

Źródło: opracowanie własne

I na tej rubryce kończą się formularze większości podmiotów. Jedynie notariusze mają do uzupełnienia jeszcze dwie rubryki:

Rubryka „Wizytówka www”

Ta część formularza zawiera pola, których wypełnienie nie jest obligatoryjne. Zawiera takie informacje jak:

- ID Szablону w systemie (Szablon)
- Powiększenie mapy określone liczbą w zakresie 1-20, gdzie 1 oznacza brak powiększenia, a 20 oznacza powiększenie maksymalne (Zoom)
- współrzędne lokalizacji na mapie (Mapa X oraz Mapa Y)
- informacje uzupełniające w ramach wizytówki użytkownika (Informacja dodatkowe)
- dodatkowe wskazówki dla dojazdu do firmy/siedziby użytkownika (Dojazd)
- dodatkowe informacje o udogodnieniach występujących na miejscu lub w okolicach siedziby użytkownika (Udogodnienia)

Przycisk mapa umożliwia wprowadzenie współrzędnych za pomocą dodatkowego formularza z mapą.

Rubryka „Zgody”

Jest to ostatnia część formularza, która zawiera oświadczenie o zgodzie na przesyłania danych do Europejskiej Sieci Notarialnej (ENN) oraz Europejskiego Atlasu Notariuszy (EDN).

Wypełniony wniosek rejestracyjny należy przesłać na serwer. Następnie musi zostać zaakceptowany przez odpowiedni organ (w zależności od typu użytkownika będzie to Administrator Systemu, Krajowa Rada Notarialna lub właściwa izba notarialna), co zwykle trwa jeden dzień roboczy. W przypadku sądów i oddziałów KRS, akceptacja użytkownika wymaga wcześniejszego przekazania upoważnienia do Krajowej Rady Notarialnej w formie papierowej (na formularzu).

2.3. Logowanie

Po akceptacji wniosku użytkownik może zalogować się do Systemu. Jak już zostało wspomniane, co do zasady, dostęp do Systemu możliwy jest za pomocą podpisu elektronicznego. Wybierając tę właśnie formę logowania, użytkownikowi wyświetla się okienko „Składanie podpisu elektronicznego” z niniejszą treścią oświadczenia:

„Proszę o przydzielenie dostępu do systemu Rejestry Notarialne. Oświadczam, że są mi znane postanowienia Regulaminu świadczenia przez Krajową Radę Notarialną usług w zakresie zapewnienia dostępu do rejestrów notarialnych, dokonywania wpisów oraz uzyskiwania wynikających z nich informacji”.

Poniżej znajdują się informacje dotyczące wyboru certyfikatu podpisu elektronicznego: dla kogo został wystawiony, przez kogo, termin jego ważności oraz numer seryjny.

Na samym dole okna widnieje informacja: „Podpis elektroniczny złożony za pomocą tego oprogramowania i ważnego certyfikatu kwalifikowanego będzie wywoływał skutki prawne równoważne podpisowi własnoręcznemu, zgodnie z ustawą z dnia 5 września 2016 r. o usługach zaufania oraz identyfikacji elektronicznej”.

Obraz 7. Składanie podpisu elektronicznego

Składanie podpisu elektronicznego

Proszę o przydzielenie dostępu do systemu Rejestry Notarialne. Oświadczam, że są mi znane postanowienia Regulaminu świadczenia przez Krajową Radę Notarialną usług w zakresie zapewnienia dostępu do rejestrów notarialnych, dokonywania wpisów oraz uzyskiwania wynikających z nich informacji.

Wybór certyfikatu podpisu elektronicznego:

Wystawiony dla	Wystawiony przez	Ważny do	Numer ser.

Wyświetl tylko ważne certyfikaty ...   Wyświetl szczegóły certyfikatu ...   ver: 2020.04.01

Podpis elektroniczny złożony za pomocą tego oprogramowania i ważnego certyfikatu kwalifikowanego będzie wywoływał skutki prawne równoważne podpisowi własnoręcznemu zgodnie z ustawą z dnia 5 września 2016 o usługach zaufania oraz identyfikacji elektronicznej.

Anuluj   Podpisz

Źródło: Rejestry Notarialne

Po naciśnięciu przycisku „Podpisz” zostaje uruchomione oprogramowanie do składania elektronicznego podpisu.

2.4. Elektroniczny podpis

Jako że działanie NORT bazuje na podpisie elektronicznym, należałoby w tym miejscu szczegółowiej wyjaśnić na czym polega ten rodzaj podpisu i w jaki sposób wpływa na bezpieczeństwa obrotu prawnego.

Zgodnie z ustawową definicją⁷³² podpis elektroniczny stanowi dane w postaci elektronicznej, które wraz z innymi danymi, do których zostały dołączone lub z którymi są logicznie powiązane, służą do identyfikacji osoby składającej podpis elektroniczny.

Ustawa określa także cechy jakimi powinien charakteryzować się bezpieczny podpis. Powinien być:

1. przyporządkowany wyłącznie do osoby składającej ten podpis,
2. sporządzany za pomocą bezpiecznych urządzeń służących do składania podpisu elektronicznego i danych służących do składania podpisu elektronicznego, podlegających wyłącznej kontroli osoby składającej podpis elektroniczny.

Podpis elektroniczny jest zatem narzędziem dającym gwarancję autentyczności, tożsamości oraz integralności podczas wymiany informacji drogą elektroniczną. Jego istotą jest zapewnianie unikalności oznaczania dokumentów, która gwarantuje identyfikację osoby składającej podpis oraz niezaprzeczalność dokonania przez nią samej czynności podpisania dokumentu⁷³³. Wypełnianie owych funkcji identyfikacji i niezaprzeczalności, umożliwi (po spełnieniu określonych warunków) zrównanie podpisu elektronicznego z podpisem własnoręcznym⁷³⁴.

Elektroniczna wymiana dokumentów sprawiła, że tradycyjny podpis stał się nie tylko bezużyteczny, ale i niewiarygodny. Poziom dzisiejszej grafiki komputerowej ułatwia kopiowanie cyfrowego obrazu odręcznego podpisu, uniemożliwiając tym samym odróżnienie oryginału od falsyfikatu. Stąd też przy podpisywaniu różnego typu dokumentów elektronicznych stosuje się techniki kryptograficzne⁷³⁵.

Klasyczna kryptografia opiera się na algorytmie, czyli zestawie zawiłych operacji, którym poddawana jest wiadomość w celu utworzenia jej bezpiecznej, zaszyfrowanej postaci – tj. szyfrogramu. Bezpieczeństwo szyfrogramu zapewnia klucz, czyli pewien ciąg znaków (głównie liczb), który przy pomocy skomplikowanych operacji matematycznych szyfruje wiadomości. Ten rodzaj klucza nazywany jest publicznym. Ist-

---

⁷³² Art. 3 ustawy z dnia 18 września 2001r. o podpisie elektronicznym (Dz. U. Nr 130, Poz.1450) w związku z art. 131 ustawy z dnia 5 września 2016 r. o usługach zaufania oraz identyfikacji elektronicznej (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1797).

⁷³³ P. Śwital, *Podpis elektroniczny – wybrane aspekty prawne*, „Studenckie Zeszyty Naukowe” Nr 23/2013, s. 107.

⁷³⁴ Nie wszystkie podpisy elektroniczne będą równoważne z podpisami własnoręcznymi. Taką moc prawną mają jedynie dane w postaci elektronicznej, które zostały opatrzone bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu.

⁷³⁵ D. Kowal, *Wykorzystanie podpisu elektronicznego w strukturze SEKAP*, s.2, źródło: https://konwent.spnt.pl/files/6713/9928/0642/3SEKAP_-_SCSI.pdf, dostęp z dnia 17 listopada 2020 r.

nieje jednak drugi klucz, prywatny, znany jedynie jego właścicielowi, który rozkodowuje szyfrogram do postaci jawnej⁷³⁶.

Podpis elektroniczny bazuje na wyżej opisanej kryptografii asymetrycznej. Do jego złożenia, oprócz wspomnianych kluczy (prywatnego i publicznego), niezbędne jest jeszcze posiadanie dokumentu elektronicznego, potwierdzającego przynależność tej pary kluczy do konkretnego użytkownika – czyli certyfikatu, oraz ich nośnika – komputera wraz z kartą mikroprocesorowa z krypto procesorem, która ma za zadanie chronić klucz prywatny użytkownika, oraz czytnikiem tejże karty, który umożliwia komunikację pomiędzy kartą a pozostałymi składnikami systemu⁷³⁷.

Karta ściśle współpracuje z oprogramowaniem, które nie tylko umożliwia zarządzanie zawartością karty, ale również pośredniczy w komunikacji pomiędzy programami korzystającymi z karty (logowanie do systemów operacyjnych, programy pocztowe, przeglądarki internetowe czy aplikacje podpisujące) a kartą umieszczoną w czytniku. Komunikacja ta również może być szyfrowana, co stanowi dodatkowe zabezpieczenie przed zaawansowanymi atakami⁷³⁸. Ponadto, przez wzgląd na bezpieczeństwo, podpis bezpieczny i podpis powszechny⁷³⁹ są realizowane przez oddzielone od siebie części procesora karty.

Podpis elektroniczny wymaga weryfikacji. W tym celu kwalifikowany dostawca usług zaufania⁷⁴⁰ wydaje zainteresowanej osobie kwalifikowany certyfikat podpisu elektronicznego, po uprzednim uzyskaniu potwierdzenia przyporządkowania do niej danych służących do weryfikacji podpisu elektronicznego, które są zawarte w wydanym certyfikacie. Celem wprowadzenia pojęcia kwalifikowanych usług zaufania i kwalifikowanego dostawcy usług zaufania jest zapewnienie wysokiego poziomu bezpieczeństwa wszelkich świadczonych kwalifikowanych usług zaufania lub stosowanych

---

⁷³⁶ S. Sobótka, *Wprowadzenie do zagadnienia Podpisu Cyfrowego*, źródło: <https://bottega.com.pl/pdf/materialy/podpis%20elektroniczny%20-%20wprowadzenie.pdf>, dostęp z dnia 17 listopada 2020 r.

⁷³⁷ W. Dzierżanowski, *Podpis elektroniczny w zamówieniach publicznych*, [w:] W. Dzierżanowski, M. Stachowiak, *Elektroniczne zamówienia publiczne w Polsce – ekspertyza*, Warszawa 2011, s. 12 i n.

⁷³⁸ http://www.cryptotech.com.pl/Produkty/CryptoCard_Graphite,content.html, dostęp z dnia 17 grudnia 2020 r.

⁷³⁹ W odróżnieniu od podpisu kwalifikowanego, niekwalifikowany certyfikat podpisu elektronicznego (podpis niekwalifikowany, nazywany również podpisem „powszechnym” i „komercyjnym”) nie ma takiej samej mocy prawnej co odrębny podpis. Służy głównie do podpisywania i szyfrowania poczty elektronicznej i logowania się do domen. J. Dziecioł, *Podpis elektroniczny, ważny dla farmaceutów. Szczegóły, rodzaje i zastosowanie*, źródło: <https://www.nia.org.pl/2018/01/30/podpis-elektroniczny-wazny-dla-farmaceutow-szczegoly-rodzaje-i-zastosowanie/>, dostęp z dnia 17 grudnia 2020 r.

⁷⁴⁰ Rejestr dostawców dostępny jest na stronie <https://www.nccert.pl/uslugi.htm>

produktów. Wymogi, które muszą spełniać podpisy⁷⁴¹, certyfikaty podpisów⁷⁴² oraz urządzenia do składania tych podpisów⁷⁴³ zostały określone w Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 910/2014 z dnia 23 lipca 2014 r. W sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym oraz uchylające dyrektywę 1999/93/WE⁷⁴⁴.

2.5. Sprostowanie i uzupełnienie wniosku rejestracyjnego

Wniosek rejestracyjny o udzielenie dostępu do systemu w każdym momencie może być przez użytkownika sprostowany lub uzupełniony. Po złożeniu podpisu elektronicznego sprostowane/uzupełnione dane są natychmiast widoczne w systemie. Jeżeli użytkownik sprostuje dane "krytyczne" takie jak np. imię, nazwisko, PESEL, NIP, nazwę przedsiębiorstwa/ instytucji czy okręg, wówczas dane takie muszą być zaakceptowane przez osoby nadzorujące pracę systemu (co zwykle trwa jeden dzień roboczy), a zmiana tych danych w systemie następuje dopiero w momencie wyżej wspomnianej akceptacji. Powyższe rozwiązanie nie tylko chroni przed omyłkowym dokonaniem zmian w najistotniejszych danych identyfikujących użytkownika, ale również uniemożliwia podszycie się pod niego przez nieuprawnione osoby i uzyskanie dostępu do rejestru.

3. Rejestracja testamentu w Notarialnym Rejestrze Testamentów

Proces rejestracji testamentu w NORT nie jest skomplikowany czy specjalnie czasochłonny. Jednakże ze względu na zakres przechowywanych w nim informacji i gwarancję ich niedostępności za życia testatora, procedura ta musi być sformalizowana. Jej schemat przedstawia poniższa grafika stworzona przez firmę RejNET.

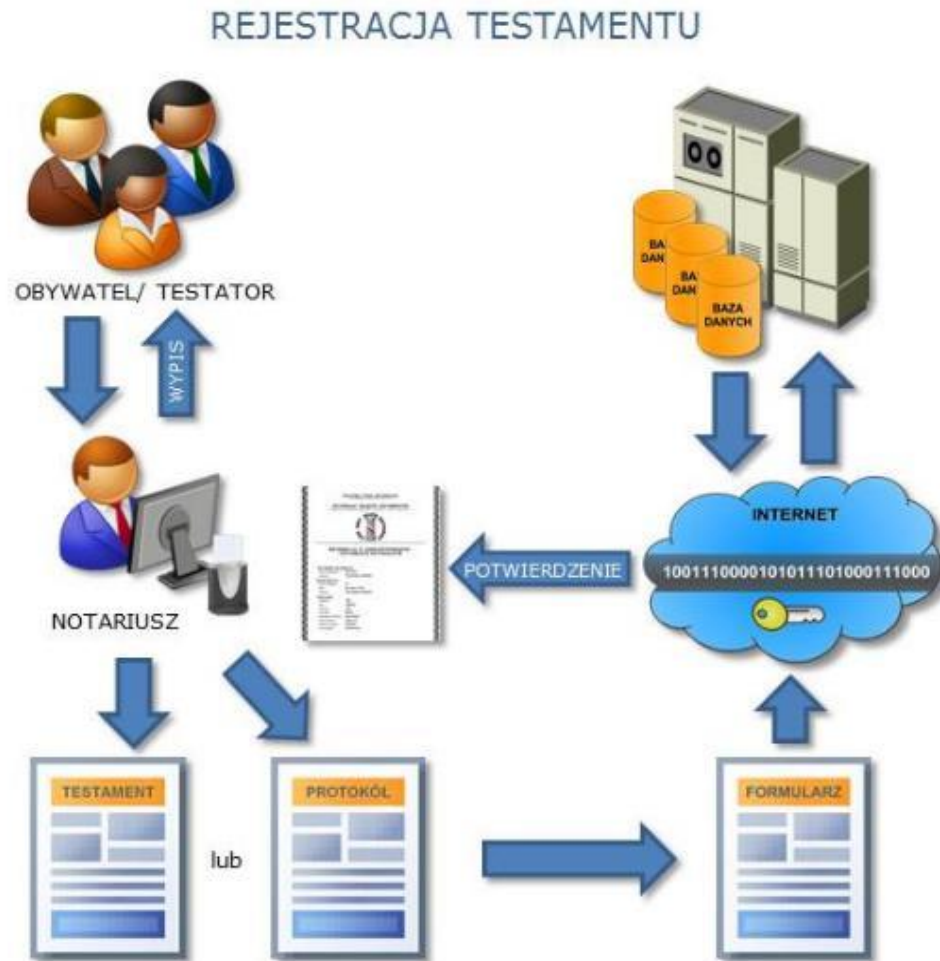
⁷⁴¹ Art.26 rozporządzenia

⁷⁴² Załącznik I do rozporządzenia.

⁷⁴³ Załącznik II do rozporządzenia.

⁷⁴⁴ (Dz. Urz. UE L 257/73 z 28 kwietnia 2014)

Obraz 8. Schemat rejestracji testamentu

Źródło: http://www.rejnet.pl/6289/REJESTRY_NOTARIALNE

Testator, chcący zarejestrować swój testament, winien udać się do dowolnej kancelarii notarialnej, by złożyć taki wniosek przed notariuszem. Fakt jego złożenia musi zostać stwierdzony pisemnie - w testamencie bądź w protokole rejestracji sporządzonego wcześniej testamentu. Następnie notariusz uzupełnia elektroniczny formularz danymi dotyczącymi testamentu i testatora, wprowadzając je tym samym do rejestru za pomocą bezpiecznego podpisu elektronicznego. Potwierdzeniem dokonanej czynności jest wygenerowany przez system specjalny dokument, który testator otrzymuje wraz z odpisem testamentu lub protokołu.

Formularz musi zawierać klauzulę informacyjną o następującej treści "Testator został poinformowany o możliwości bezpłatnej rejestracji testamentu w Notarialnym Rejestrze Testamentów i o możliwości cofnięcia zgody na rejestrację w dowolnym momencie i wykreślenie testamentu z Rejestru oraz o zasadach funkcjonowania tego

Rejestru. Testatorowi zostały przedstawione na piśmie zasady przetwarzania zgromadzonych w Rejestrze danych i realizacji praw testatora oraz został on pouczony, że powyższe informacje dostępne są również na stronie internetowej <http://rejsetry-notarialne.pl>. Testator wyraził zgodę na rejestrację testamentu i wniósł o jego zarejestrowanie w Notarialnym Rejestrze Testamentów prowadzonym przez Krajową Radę Notarialną⁷⁴⁵

3.1. Wniosek o wpis do Notarialnego Rejestru Testamentów

Rejestracja testamentu w NORT jest dobrowolna, jednakże względy formalne nie stoją na przeszkodzie, aby w przyszłości mogła stać się obowiązkowa. Ostatnie zdanie ust. 1 artykułu 4 Konwencji z Bazylei brzmi bowiem „Jeśli prawo tego Państwa tego nie zabrania, testator może sprzeciwić się rejestracji”. Co więcej, takie rozwiązanie niosłoby za sobą wiele korzyści. Wieloletnia praktyka w różnych kancelariach notarialnych wskazuje bowiem, że duży wpływ na to, czy dany testament zostanie zarejestrowany, ma nastawienie do rejestru samego notariusza i sposób przekazywania testatorom informacji na temat NORT. Jeżeli rejent jest zwolennikiem rejestracji to będzie namawiał testatorów do wpisu w rejestrze i liczba zarejestrowanych rozrządzeń na wypadek śmierci będzie znacznie wyższa niż w kancelariach, w których notariusz ma odmienne zdanie w tym temacie. Są bowiem takie kancelarie, w których nie dokonano rejestracji ani jednego testamentu, a w innych natomiast rejestruje się wszystkie rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci. Potwierdzają to również słowa Jarosława Lewickiego, notariusza z Nowego Dworu Mazowieckiego, który oświadcza, że wszystkie testamenty, które sporządza w kancelarii, rejestruje w Notarialnym Rejestrze Testamentów⁷⁴⁶. Za obowiązkową rejestracją opowiadają się także przedstawiciele doktryny. Zdaniem M. Kajkowskiej-Gratys i M. Przychodzkiego, „przymus rejestracji jest niezbędnym warunkiem zapewnienia skuteczności całego systemu”⁷⁴⁷. Warta uwagi jest przedstawiona przez tych autorów propozycja, aby wprowadzenie obowiązku rejestrowego połączone było z „domniemaniem, że brak testamentu w rejestrze oznacza brak testamentu i to na wnioskodawcy ciążyłby wówczas obowiązek wykazania, że taki testament istniał (cię-

---

⁷⁴⁵ Jeżeli testator sporządza lub oddaje na przechowanie testament, który według jego woli ma pozostać niezarejestrowany, notariusz zamieszcza w testamencie notarialnym lub w protokole oświadczenie testatora o rezygnacji z możliwości zarejestrowania testamentu.

⁷⁴⁶ <https://wyborcza.biz/biznes/7,147582,22801657,testament-notarialny-i-rejestr.html>

⁷⁴⁷ M. Kajkowska-Gratys, M. Przychodzki, *Projekt założeń do ustawy o rejestrze testamentów*, „Rejent” Nr 6/2007, s. 97.

zar dowodu co do istnienia testamentu)⁷⁴⁸. Powyższe rozwiązanie zmniejszyłoby skalę fałszerstw testamentów - fałszerze musieliby bowiem złożyć wyjaśnienia, dlaczego testament nie został dotychczas zarejestrowany. Dodatkowym utrudnieniem byłoby to, że oni sami nie mieliby pewności, że spadkodawca nie sporządził innego testamentu. Z drugiej strony, obowiązkowa rejestracja utrudniałaby niezadowolonym spadkobiercom zatajenie faktu rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci przez danego spadkodawcę, gdyż informacja taka znajdowałaby się w rejestrze przez 100 lat.

Jak stanowi jednak § 2 uchwały KRN Nr VII/46/2011, notariusz (bądź jego zastępca) dokonuje rejestracji testamentu wyłącznie na wniosek testatora, który może zostać złożony:

1. Bezpośrednio w testamencie notarialnym.

W takiej sytuacji akt notarialny musi w swojej treści zawierać:

- pouczenie „Notariusz poinformował testatora o zasadach funkcjonowania Notarialnego Rejestru Testamentów (NORT) oraz o zakresie danych podlegających ujawnieniu w rejestrze w przypadku zarejestrowania testamentu w NORT”⁷⁴⁹;
- oświadczenie spadkodawcy „Testator wnosi o zarejestrowanie sporządzonego testamentu w notarialnym rejestrze testamentów (NORT), utworzonym przez Krajową Radę Notarialną”⁷⁵⁰.

2. W protokole przyjęcia testamentu własnoręcznego na przechowanie.

---

⁷⁴⁸ Tamże.

⁷⁴⁹ Stanowi o tym §7. pkt 1) Zarządzenia Nr 5/2011 Prezesa Krajowej Rady Notarialnej z dnia 16 września 2011 r., mocą którego ustalono Regulamin świadczenia przez Krajową Radę Notarialną usług w zakresie zapewnienia użytkownikom dostępu do rejestrów notarialnych, dokonywania wpisów w tych rejestrach i uzyskiwania wynikających z nich informacji. Powyższe pouczenie jest jednak mniej szczegółowe niż klauzula informacyjną, którą – jak wynika z formularza wpisu do NORT – notariusz powinien zamieścić w testamencie/protokole: "Testator został poinformowany o możliwości bezpłatnej rejestracji testamentu w Notarialnym Rejestrze Testamentów i o możliwości cofnięcia zgody na rejestrację w dowolnym momencie i wykreślenie testamentu z Rejestru oraz o zasadach funkcjonowania tego Rejestru. Testatorowi zostały przedstawione na piśmie zasady przetwarzania zgromadzonych w Rejestrze danych i realizacji praw testatora oraz został on pouczony, że powyższe informacje dostępne są również na stronie internetowej <http://rejsetry-notarialne.pl>. Testator wyraził zgodę na rejestrację testamentu i wniósł o jego zarejestrowanie w Notarialnym Rejestrze Testamentów prowadzonym przez Krajową Radę Notarialną". Należałoby zatem usunąć tę niegodność (na korzyść bardziej szczegółowej klauzuli informacyjnej) i dostosować niniejszy Regulamin do wymogów, które na notariusza nakłada Rejestr.

⁷⁵⁰ w przypadku, gdy testator nie wyraża chęci zarejestrowania testamentu w NORT, w akcie notarialnym musi znaleźć się poniższe oświadczenie: „Testator oświadczył, że rezygnuje z możliwości zarejestrowania sporządzonego testamentu w notarialnym rejestrze testamentów (NORT), utworzonym przez Krajową Radę Notarialną”. Spadkodawca nie musi uzasadniać swojej decyzji notariuszowi, a tym bardziej motyw te nie są ujawniane w akcie notarialnym.

Obowiązek udokumentowania przyjęcia depozytu przewiduje art. 107 PrNot. Z czynności tej spisywany jest protokół, który powinien być sporządzony w formie aktu notarialnego. W protokole ustala się tożsamość osoby składającej dokument⁷⁵¹, wymienia się datę przyjęcia, oraz wskazuje, komu i pod jakimi warunkami dokument bądź jego odpis ma zostać wydany⁷⁵². Protokół ten, oprócz zapisów wymienionych w punkcie pierwszym, powinien zawierać również dwa oświadczenia:

- testatora, który oświadcza, że składa na przechowanie swój własnoręczny testament. W razie umieszczenia go w zamkniętej kopercie, koperta powinna być zaopatrzona w podpis składającego⁷⁵³, który powinien zostać złożony w obecności rejenta;
  - notariusza, potwierdzające przyjęcie depozytu wraz z jego dokładnym opisem:
„Ja, notariusz Jan Kowalski, przyjmuję na przechowanie zgodnie z oświadczeniem Piotra Nowaka jego własnoręczny testament umieszczony w zamkniętej kopercie koloru białego formatu B5, na pierwszej stronie opatrzonej odręczną adnotacją uczynioną niebieskim długopisem o treści: „TESTAMENT”, a na odwrocie na sklejeniu opatrzonej jego własnoręcznym podpisem złożonym w mojej obecności”.
3. W oddzielnym protokole, jeśli przedmiotem rejestracji jest testament notarialny dotychczas niezarejestrowany (zarówno „własny” jak i „obcy”) lub testament własnoręczny przechowywany już przez notariusza, który ma go zarejestrować.

W odróżnieniu od wniosku złożonego bezpośrednio w testamencie, wniosek składany w oddzielnym protokole powinien zawierać szczegółowe informacje dotyczące testamentu, który ma zostać zarejestrowany. W przypadku testamentu notarialnego – dokładną datę, imię i nazwisko notariusza/zastępcy notariusza, który sporządził testament, adres kancelarii, nr Repertorium A⁷⁵⁴. Natomiast jeżeli przedmiotem rejestracji

---

⁷⁵¹ Zgodnie z wymaganiami art. 92 § 1 pkt 4 ustawy prawo o notariacie. W przypadku osób fizycznych są to następujące dane: imiona, nazwiska, imiona rodziców i miejsce zamieszkania.

⁷⁵² Wskazanie odbiorcy testamentu powinno nastąpić w sposób możliwie dokładny. Postulować zatem trzeba podanie jak największej liczby danych (a zatem rozszerzenie zakresu wskazanego w art. 92 § 1 pkt 4 PrNot o np. numer PESEL)

⁷⁵³ A. Szereda, *Czynności notarialne. Komentarz do art. 79–112 prawa o notariacie*, Warszawa 2018.

⁷⁵⁴ Repertorium A to jedna z ksiąg notarialnych, do której wpisuje się w porządku chronologicznym wszystkie czynności notarialne, z wyjątkiem protestów (§ 2. ust.1 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 kwietnia 1991 r. W sprawie prowadzenia ksiąg notarialnych oraz przekazywania na przechowanie dokumentów sądom rejonowym). Numer Repertorium A opisuje jakim numerem został opatrzonej oryginał aktu notarialnego.

ma być testament własnoręczny już przechowywany przez notariusza – oprócz szczegółowego opisu testamentu w protokole powinna znaleźć się informacja dotycząca daty jego zdeponowania, adres kancelarii oraz imię i nazwisko notariusza.

Jak wynika z powyższego, Notarialny Rejestr Testamentów *de lege lata* umożliwia zarejestrowanie tylko niektórych form testamentów. Przede wszystkim tych sporządzonych w formie aktu notarialnego, ale także i testamentów własnoręcznych, jeżeli zostały przyjęte przez notariusza na przechowanie. Co istotne, notariusz może rejestrować nie tylko testament „własny”, czyli sporządzony w prowadzonej przez siebie kancelarii, ale również taki, który został sporządzony u innego rejenta (tzw. „obcy” testament notarialny).

Zakaz rejestracji testamentów sporządzonych w innych formach nie ma jednak absolutnego charakteru. Artykuł 11 Konwencji z Bazylei zezwala bowiem na rozszerzenie systemu rejestracji na każdy testament (oraz inną dyspozycję mogącą mieć wpływ na przeniesienie praw do spadku) – na warunkach, jakie ustali dane państwo. Nie ma więc prawnych ograniczeń, aby dokonywać rejestracji także innych form testamentów. Zgodnie z artykułem 4 Konwencji przedmiotem rejestracji mogą być również testamenty sporządzone przed organem władzy publicznej lub każdą inną upoważnioną osobą upoważnioną do tego przez prawo, jak również inne testamenty, które zostały oficjalnie powierzone jednej z tych władz lub osób, posiadających zdolność przyjęcia testamentu w depozyt oraz testamenty holograficzne, które jeśli pozwala na to prawa tegoż państwa, zostały powierzone organowi władzy publicznej lub jakiegokolwiek innej osobie upoważnionej, bez sporządzania oficjalnego aktu złożenia w depozyt. Co więcej, konwencja dopuszcza również możliwość rejestracji dokonywanej przez samego testatora (artykuł 5 ust. 2).

Z prawnego punktu widzenia nie ma zatem przeszkód, aby pozostałe testamenty, sporządzone w formach, które przewiduje polski kodeks cywilny, mogły zostać zarejestrowane⁷⁵⁵. Takie rozwiązanie wpłynęłoby na kompletność rejestru i jego większą przydatność. Gwoli przypomnienia⁷⁵⁶, problem niekompletności rejestru występował już w historii Rejestrów Notarialnych. Przed utworzeniem Rejestru Aktów Poświadczenia Dziedziczenia, KRN zwracała na ten aspekt szczególną uwagę, jednakże przez wiele lat był on ignorowany przez ustawodawcę i tłumaczony tym, że RAPD ma być bazą

---

⁷⁵⁵ Patrz rozdział II.

⁷⁵⁶ Patrz rozdział I.

wyłącznie aktów poświadczenia dziedziczenia, a nie wszystkich spadków, co do których stwierdzono lub poświadczono dziedziczenie. Kilka lat później problem ten został dostrzeżony i postulaty KRN stały się podstawą utworzenia Rejestru Spadkowego⁷⁵⁷, czyli szczegółowej bazy aktów poświadczenia dziedziczenia, europejskich poświadczeń spadkowych, prawomocnych postanowień o stwierdzenie nabycia spadku oraz postanowień uchylających lub zmieniających postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku i postanowień uchylających akty poświadczenia dziedziczenia. Podobną reformę musiałby przejść NORT, aby mógł stać się kompletną bazą wszystkich testamentów. Wymagałoby to jednak zaangażowania ustawodawcy, który co prawda dostrzega potrzebę istnienia rejestru, jednak przez blisko 10 lat od uruchomienia NORT, nie wykazał się inicjatywą ustawodawczą w tym zakresie⁷⁵⁸.

Niezwłocznie po złożeniu przez testatora wniosku o zarejestrowanie sporządzonego lub zdeponowanego testamentu, notariusz przystępuje do rejestracji testamentu w NORT, za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. Niniejszy wniosek zwalnia notariusza z obowiązku zachowania tajemnicy notarialnej, jednakże włącznie co do faktu sporządzenia testamentu i wyłącznie wobec podmiotu prowadzącego Notarialny Rejestr Testamentów⁷⁵⁹.

---

⁷⁵⁷ Chociaż w uzasadnieniu projektu ustawy o zmianie ustawy - Kodeks cywilny, ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, nie zostało to oficjalnie stwierdzone. Patrz druk sejmowy numer 2678,

⁷⁵⁸ Pomimo zawartego dnia 8 marca 2016 r. W Warszawie Porozumienia Programowego w zakresie współpracy Ministra Cyfryzacji z Krajową Radą Notarialną, związanej z modernizacją notariatu, wciąż nie doszło do podjęcia działań w sprawie wdrożenia zaplanowanych projektów, m.in. ogólnopolskiego rejestru testamentów. Dnia 23 maja 2018 r. Wystąpiono do Ministerstwa z zapytaniem o wypracowane projekty zmian legislacyjnych, które miały nastąpić w ciągu roku. Jak wynika z odpowiedzi Ministerstwa Cyfryzacji: „W ramach Porozumienia odbyły się trzy robocze spotkania:

1. 1 kwietnia 2016 roku, na którym uzgodniono m.in. priorytety w pierwszym etapie Porozumienia; postanowiono skupić się nad opracowaniem projektów zmian legislacyjnych i organizacyjnych mających na celu wdrożenie wydawania elektronicznych wypisów, odpisów i wyciągów aktów notarialnych, a także utworzenie Ogólnokrajowego Rejestru Testamentów dla wszystkich testamentów notarialnych.
2. 3 sierpnia 2016 roku, na którym Krajowa Rada Narodowa (dalej KRN) przedstawiła m.in. opracowanie na temat czynności dokonywanych przez notariuszy i ich obowiązków informacyjnych na rzecz administracji publicznej i sądów, a także informację o wdrażanym od 08 września 2016r. Rejestrze Spadkowym.
3. 14 października 2016 roku omówiono m.in. przedstawiony przez KRN dokument pt. „Bariery rozwoju rynku cyfrowego w Polsce”. Minister Piotr Woźny zaprosił przedstawicieli KRN na posiedzenie Komitetu Rady Ministrów do Spraw Cyfryzacji, celem przedstawienia koncepcji budowy Repozytorium Aktów Notarialnych.

W konsekwencji wzmiankowanego wyżej zaproszenia przedstawiciele KRN uczestniczyli w dniu 17 października 2016r, w posiedzeniu Komitetu Rady Ministrów do Spraw Cyfryzacji. Poza wskazanymi wyżej wspólnymi posiedzeniami, utrzymywane były także robocze, bieżące kontakty przedstawicieli KRN z przedstawicielami Ministra Cyfryzacji”. Niestety na prośbę o wgląd w ww. opracowania, Ministerstwo Cyfryzacji udzieliło odpowiedzi, że nie posiada tych dokumentów.

⁷⁵⁹ M.K. Kolasiński, A. Kustra, *Charakter prawny i zasady funkcjonowania Notarialnego Rejestru Testamentów – uwagi na tle skargi Ministra Sprawiedliwości*, „Rejent” Nr 7-8/2012, s. 71.

Testator nie jest ograniczony żadnymi ramami czasowymi, po przekroczeniu których nie będzie mógł dokonać rejestracji swojego testamentu. Jak już zostało bowiem wspomniane, taką chęć może wyrazić bezpośrednio przy sporządzaniu testamentu, jak również w dowolnym innym czasie (i miejscu), nawet gdy pierwotnie nie wyraził zgody na zarejestrowanie testamentu. W obu tych przypadkach rejestracja jest bezpłatna.

3.2. Przetwarzanie danych w Notarialnym Rejestrze Testamentów

Rejestracja testamentu w NORT jest czynnością, która niewątpliwie wiąże się z przetwarzaniem danych osobowych. Zgodnie z ustawową definicją, zawartą w art. 7 pkt 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych⁷⁶⁰ (Dz. U. Nr 133, poz. 883), przetwarzanie danych oznacza jakiegokolwiek operacje wykonywane na danych osobowych, takie jak: zbieranie, utrwalanie, przechowywanie, opracowywanie, zmienianie, udostępnianie i usuwanie, a zwłaszcza te, które wykonuje się w systemach informatycznych.

Podstawą prawną przetwarzania danych osobowych testatora jest wyrażona przez niego zgoda, która w każdym momencie może zostać anulowana. Cofnięcie zgody nie wpływa jednak na zgodność z prawem przetwarzania, którego dokonano na podstawie zgody udzielonej przed jej wycofaniem.

Zgoda testatora na przetwarzanie danych nie musi być wyrażona w formie pisemnej. Taki obowiązek nakładany jest bowiem jedynie w sytuacji, gdy mają być przetwarzane dane „wrażliwe”. Ustawa o ochronie danych osobowych z 29 sierpnia 1997 r. W art. 27 ust. 1 przedstawiała zamknięty katalog danych wrażliwych, do których należą dane ujawniające:

- pochodzenie rasowe lub etniczne,
- poglądy polityczne,
- przekonania religijne lub filozoficzne,
- przynależność wyznaniową, partyjną lub związkową,
- dane o stanie zdrowia, dane genetyczne, nałogach lub życiu seksualnym,

---

⁷⁶⁰ Wprawdzie ustawa ta została uchylona, jednakże zgodnie z art. 175 nowej ustawy z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych(t.j. Dz. U. Z 2019 r. poz. 1781) przepis art. 7 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Zachowuje swoją moc prawną.

- dane dotyczące skazań, orzeczeń o ukaraniu i mandatów karnych, a także innych orzeczeń wydanych w postępowaniu sądowym lub administracyjnym⁷⁶¹.

Jak wynika zatem z powyższego, dane testatora nie stanowią danych wrażliwych i do ich przetwarzania wystarczy wyrażenie zgody w formie ustnej. Jednakże z treści jego oświadczenia woli powinno jasno wynikać, iż ma świadomość tego w jakim celu, w jakim zakresie i przez kogo jego dane osobowe będą przetwarzane i że na powyższe wyraża zgodę. W żadnym wypadku zgoda na przetwarzanie danych osobowych nie może zostać domniemana lub dorozumiana⁷⁶².

Z tego też powodu notariusz zobowiązany jest przedstawić testatorowi na piśmie zasady przetwarzania zgromadzonych w rejestrze danych i realizacji praw testatora oraz powinien być on pouczony, że informacje te dostępne są również na stronie internetowej <http://rejstry-notarialne.pl>. W celu potwierdzenia zapoznania się z powyższymi informacjami, testator otrzymuje do podpisania przedstawiony niżej dokument „Potwierdzenie przetwarzania danych osobowych w Notarialnym Rejestrze Testamentów”.

Obraz 9. Potwierdzenie przetwarzania danych osobowych w NORT.

L. dz.k. ....
POTWIERDZENIE PRZETWARZANIA DANYCH OSOBOWYCH w NOTARIALNYM REJESTRZE TESTAMENTÓW
INFORMACJA O PRZETWARZANIU DANYCH w NORT
Zgodnie z art. 15 ust. 1 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. W sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (RODO - ogólne rozporządzenie o ochronie danych) informujemy, że Pani/Pana dane są przetwarzane w Notarialnym Rejestrze Testamentów, którego administratorem danych jest Krajowa Rada Notarialna z siedzibą w Warszawie, przy ul. Dzikiej 19/23, zwana dalej KRN. Można się z nami kontaktować w następujący sposób: listownie: ul. Dziką 19/23, 00-172 Warszawa, za pomocą poczty elektronicznej: biuro@krn.org.pl .
CELE PRZETWARZANIA i KATEGORIE DANYCH

⁷⁶¹ Podobna sytuacja jak ta opisana w poprzednim przypisie. Pomimo uchylenia ustawy z 29 sierpnia 1997 r., przepis art. 27 również zachował moc prawną.

⁷⁶² P. Wąglowski, *Ochrona dóbr osobistych i danych osobowych*, Warszawa 2009, s.9.

<p>Pani/Pana dane osobowe są przetwarzane w celu rejestracji testamentu w bazie danych - Notarialny Rejestr Testamentów (dalej NORT). Zamieszczenie informacji jest bezpłatne i dobrowolne. Dane przetwarzane są również w celach archiwalnych i dowodowych. Podstawą przetwarzania jest prawnie uzasadniony interes realizowany przez administratora danych.</p> <p>W NORT przetwarzane są następujące kategorie danych: dane Testatora w postaci: imion i nazwiska, imion matki i ojca, numeru identyfikacyjnego PESEL, daty, miejsca i kraju urodzenia, daty złożenia testamentu i wprowadzania zmian lub usunięcia wniosku z NORT.</p>
<p>INFORMACJE O ODBIORCACH DANYCH i OKRES PRZETWARZANIA DANYCH</p>
<p>Odbiorcą Pani/Pana danych osobowych jest firma przetwarzająca dane w imieniu KRN tj. firma informatyczna świadcząca usługi administrowania systemem oraz notariusze w Polsce. Przy czym przez cały czas życia testatora rejestr nie jest jawny. Informacje o testamencie zarejestrowanym w NORT można uzyskać jedynie w kancelarii notarialnej (w Polsce lub kraju zreszonym w ARERT). Uzyskanie dostępu do danych jest możliwe dopiero po przedłożeniu odpisu skróconego aktu zgonu lub innego dokumentu, z którego wynika, że testator już nie żyje.</p> <p>Dane przechowywane są bezterminowo, w sytuacji złożenia wniosku o usunięcie wpisu Pani/Pana dane nie będą widoczne w wynikach wyszukiwania w NORT (po śmierci testatora), będą natomiast przetwarzane w celach archiwalnych i dowodowych.</p>
<p>INFORMACJE O PRAWACH OSÓB, KTÓRYCH DANE DOTYCZĄ</p>
<p>Zgodnie z ogólnym rozporządzeniem o ochronie danych (RODO¹) przysługuje Pani/Panu: prawo do sprostowania (poprawiania) swoich danych (prawo to realizowane jest w NORT poprzez dostarczenie do jakiegokolwiek kancelarii notarialnej wniosku o zmianę danych lub sprostowanie wpisu); prawo do usunięcia danych osobowych (prawo to realizowane jest w NORT poprzez dostarczenie do jakiegokolwiek kancelarii notarialnej wniosku o wykreślenie wpisu); prawo do ograniczenia przetwarzania danych; prawo do wniesienia sprzeciwu wobec przetwarzania danych; prawo do wniesienia skargi do Prezesa UODO (na adres Urzędu Ochrony Danych Osobowych).</p>
<p>POZOSTAŁE INFORMACJE</p>
<p>Pani/Pana dane nie są i nie będą profilowane i nie będą przekazywane do państwa trzeciego.</p>

<p>Wniosek o uzyskanie kopii danych osobowych</p>	
<p>Testator wnioskuje o uzyskanie informacji z NORT (kopii danych osobowych) ☐</p> <p>Testator nie wnioskuje o uzyskanie informacji z NORT (kopii danych osobowych) ☐</p>	
<p>Dane identyfikacyjne</p>	
<p>Imię i nazwisko</p>	<p>Numer identyfikacyjny (numer PESEL)</p>

PODPISY		
Data	Wnioskodawca (Testator)	Notariusz
.....	.....	.....

Źródło: Zarządzenie Nr 9/2019 Prezesa Krajowej Rady Notarialnej z dnia 11 października 2019 r.

Przedstawiony dokument, oprócz informacji o: przetwarzaniu danych w NORT, celach przetwarzania i kategoriach danych, odbiorcach danych i okresie przetwarzania danych, prawach osób, których dane dotyczą, zawiera również wniosek testatora o uzyskanie kopii danych osobowych zamieszczonych w NORT.

Testator potwierdza zapoznanie się z niniejszym pismem poprzez złożenie podpisu w specjalnie wyznaczonym miejscu (obok podpisu notariusza), ze wskazaniem imienia i nazwiska, nr PESEL oraz daty.

Przetwarzania danych osobowych testatora służy nie tylko zarejestrowaniu testamentu ale dokonuje się go również w celach archiwalnym i dowodowym. Podstawą przetwarzania jest prawnie uzasadniony interes administratora danych w celu realizacji woli testatora.

Aby przetwarzanie danych osobowych odbywało się zgodnie z przepisami unijnego rozporządzenia, konieczne jest wdrożenie odpowiednich środków technicznych i organizacyjnych, uwzględniających charakter, zakres, kontekst i cele przetwarzania oraz ryzyko naruszenia praw lub wolności osób fizycznych o różnym prawdopodobieństwie i wadze zagrożenia. Obowiązek ten spoczywa na Administratorze Danych Osobowych, bądź na osobach przez niego wyznaczonych⁷⁶³.

Administratorem Danych Osobowych testatora jest Krajowa Rada Notarialna, którą w realizacji obowiązków dotyczących ochrony danych osobowych wspiera powołany przez nią Inspektor Ochrony Danych.

Warunki powołania Inspektora Ochrony Danych przez Administratora (lub podmiot przetwarzający) określa art. 37 RODO. Administrator Danych Osobowych zobowiąza-

⁷⁶³ Art. 24 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. W sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz. Urz. UE L 119 z 4 maja 2016, str. 1, z późn. zm.), zwanego dalej RODO.

ny jest do wyboru i powołania Inspektora Ochrony Danych, w sytuacjach, gdy spełnia chociażby jeden z poniższych warunków⁷⁶⁴:

1. główna działalność Administratora lub podmiotu przetwarzającego polega na operacjach przetwarzania, które ze względu na swój charakter, zakres lub cele wymagają regularnego i systematycznego monitorowania osób, których dane dotyczą, na dużą skalę, lub
2. główna działalność Administratora lub podmiotu przetwarzającego polega na przetwarzaniu na dużą skalę szczególnych kategorii danych osobowych albo danych dotyczących wyroków skazujących i naruszeń prawa.

Przepisy rozporządzenia określają również zakres obowiązków Inspektora, do którego należy:

- informowanie administratora, podmiotu przetwarzającego oraz pracowników, którzy przetwarzają dane osobowe, o obowiązkach spoczywających na nich na mocy RODO oraz innych przepisów Unii lub państw członkowskich UE o ochronie danych i doradzanie im w tej sprawie;
- monitorowanie przestrzegania RODO, innych przepisów Unii lub państw członkowskich UE o ochronie danych oraz polityk administratora lub podmiotu przetwarzającego w dziedzinie ochrony danych osobowych, w tym podział obowiązków, działania zwiększające świadomość, szkolenia personelu uczestniczącego w operacjach przetwarzania oraz powiązane z tym audyty;
- udzielanie na żądanie zaleceń co do oceny skutków dla ochrony danych oraz monitorowanie jej wykonania zgodnie z art. 35 RODO;
- współpraca z organem nadzorczym (Prezesem Urzędu Ochrony Danych Osobowych);
- pełnienie funkcji punktu kontaktowego dla organu nadzorczego w kwestiach związanych z przetwarzaniem, w tym z uprzednimi konsultacjami, o których mowa w art. 36 RODO, oraz w stosownych przypadkach prowadzenie konsultacji we wszelkich innych sprawach.

---

⁷⁶⁴ Inspektor Ochrony Danych może zostać powołany również wtedy, gdy nie wymagają tego przepisy prawa. Niesie to ze sobą dużo korzyści, gdyż przekłada się na lepsze funkcjonowanie w obszarze ochrony danych osobowych.

Odbiorcą danych osobowych testatora jest firma przetwarzająca dane w imieniu Krajowej Rady Notarialnej, tj. firma informatyczna świadcząca usługi administrowania systemem oraz notariusze w Polsce.

Dane osobowe testatora są przechowywane bezterminowo. W sytuacji złożenia przez niego wniosku o usunięcie wpisu, dane będą niewidoczne w wynikach wyszukiwania w NORT, będą natomiast przetwarzane w celach archiwalnym i dowodowym.

Zgodnie z ogólnym rozporządzeniem o ochronie danych, testatorowi przysługuje prawo do:

- 1) dostępu do swoich danych oraz otrzymania ich kopii;
- 2) sprostowania (poprawiania) swoich danych (prawo to realizowane jest w NORT poprzez złożenie do jakiegokolwiek kancelarii notarialnej wniosku o zmianę danych lub sprostowanie wpisu);
- 3) usunięcia danych osobowych (prawo to realizowane jest w NORT poprzez złożenie do jakiegokolwiek kancelarii notarialnej wniosku o wykreślenie wpisu testamentu);
- 4) ograniczenia przetwarzania danych, realizowane na wniosek, który musi zawierać uzasadnienie i zakres ograniczenia;
- 5) wniesienia sprzeciwu wobec przetwarzania danych, realizowane poprzez wykreślenie testamentu;
- 6) wniesienia skargi do Prezesa Urzędu Ochrony Danych Osobowych.

3.3. Formularz wpisu

Po zapoznaniu testatora z wszystkimi powyższymi informacjami na temat zasad funkcjonowania NORT oraz przetwarzania danych osobowych, a także po uzyskaniu przezeń zgody na wpis, notariusz przechodzi do rejestracji testamentu w systemie, do którego loguje się za pomocą elektronicznego podpisu kwalifikowanego.

Wpisu dokonuje się przez wprowadzenie danych z testamentu za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. Dostępny tam formularz wpisu składa się z czterech części, które dotyczą odpowiednio: operatora, podstawy rejestracji, testamentu i testatora.

Część 1. Operator

Operatorem, czyli osoba dokonująca rejestracji, może być notariusz bądź jego zastępca⁷⁶⁵. Dane dotyczące notariusza są wstawione automatycznie i nie trzeba ich każdorazowo ręcznie uzupełniać.

W tej części znajduje się również oświadczenie notariusza/zastępcy, że w treści testamentu bądź protokołu notarialnego została umieszczona odpowiednia klauzula informacyjna dotycząca przetwarzania danych osobowych testatora.

Część 2. Podstawa rejestracji

W tej rubryce operator podaje kiedy, gdzie i pod jakim numerem Repertorium A⁷⁶⁶ został zarejestrowany testament bądź protokół.

Część 3. Testament

W części dotyczącej testamentu notariusz bądź jego zastępca podają typ rejestrowanego testamentu, zaznaczając jeden z podanych wariantów:

- testament notarialny własny;
- testament notarialny obcy (sporządzony przez innego notariusza) lub własny rejestrowany z opóźnieniem;
- testament własnoręczny (przyjęty przez notariusza na przechowanie).

Część 4. Testator

Ostatnia część formularza wymaga podania danych testatora, na podstawie których będzie możliwe późniejsze odszukanie jego testamentu, a mianowicie: PESEL/ID⁷⁶⁷, nazwisko, imię, imiona rodziców oraz datę i miejsce urodzenia (kraj i miejscowość).

---

⁷⁶⁵ Po ustanowieniu lub odwołaniu zastępcy, notariusz zamieszcza w systemie odpowiednią informację umożliwiającą lub odbierającą zastępcy dostęp do tego systemu.

⁷⁶⁶ Repertorium A (Rep. A) to jedna z ksiąg notarialnych prowadzona przez notariusza. Wpisuje się do niej w porządku chronologicznym wszystkie czynności, za wyjątkiem protestów. Wpisanie do repertorium A następuje niezwłocznie po zakończeniu czynności. § 2. 1. i 2. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie prowadzenia ksiąg notarialnych oraz przekazywania na przechowanie dokumentów sądom rejonowym z dnia 12 kwietnia 1991 r. tj. Z dnia 9 października 2018 r. (Dz.U. z 2018 r. poz. 2039).

⁷⁶⁷ w przypadku, gdy testator nie podlega ewidencji ludności w Polsce i w związku z czym nie posiada nr PESEL, należy podać inny podobny numer ewidencyjny, jeżeli został mu nadany za granicą.

Obraz 10. Formularz wpisu do NORT.

NORT : Formularz wpisu

OPERATOR

NOTARIUSZ		ZASTĘPCA NOTARIUSZA	
Nazwisko:	<input type="text" value="Nazwisko"/>	Nazwisko:	<input type="text" value="Nazwisko"/>
Imię:	<input type="text" value="Imię"/>	Imię:	<input type="text" value="Imię"/>
Siedziba:	<input type="text" value="Siedziba"/>		

Oświadczam, że w testamencie/protokole notarialnym zawarta została klauzula informacyjna o treści: „Testator został poinformowany o możliwości bezpłatnej rejestracji testamentu w Notarialnym Rejestrze Testamentów i o możliwości cofnięcia zgody na rejestrację w dowolnym momencie i wykreślenie testamentu z Rejestru oraz o zasadach funkcjonowania tego Rejestru. Testatorowi zostały przedstawione na piśmie zasady przetwarzania zgromadzonych w Rejestrze danych i realizacji praw testatora oraz został on pouczony, że powyższe informacje dostępne są również na stronie internetowej <https://rejstry-notarialne.pl>. Testator wyraził zgodę na rejestrację testamentu i wniósł o jego zarejestrowanie w Notarialnym Rejestrze Testamentów prowadzonym przez Krajową Radę Notarialną.”

PODSTAWA REJESTRACJI
(testament notarialny własny lub protokół notarialny)

Data:

Miejsce:

Nr Rep. A:

Uwagi: (opcjonalne)

TESTAMENT

Typ:

TESTATOR

PESEL / ID: (opcjonalne)		URODZENIE	
<input type="text" value="PL"/> <input type="text" value="Tekst"/>	<input type="text" value="PESEL"/>	Data:	<input type="text" value="RRRR-MM-DD"/> <input type="button" value="Uzupełnij"/>
Nazwisko:	<input type="text" value="Nazwisko"/>	Data:	<input type="text" value="RRRR-MM-DD"/>
Imię:	<input type="text" value="Imię"/>	Kraj:	<input type="text" value="Tekst"/>
Imię ojca:	<input type="text" value="Imię"/> <input type="button" value="Nieznany"/>	Miejsce:	<input type="text" value="Miejscowość"/>
Imię matki:	<input type="text" value="Imię"/> <input type="button" value="Nieznana"/>		

Źródło: Rejestry Notarialne

Jak wynika z powyższego, w formularzu rejestracji nie ma miejsca na zamieszczenie treści testamentu. Wpis w NORT ma jedynie potwierdzić, że dana osoba sporządziła testament i wyraziła zgodę na jego rejestrację oraz wskazuje kancelarię, w której jest on przechowywany. Podkreślić należy, że nieujawnienie treści rozrządzenia ostatniej woli nie jest jedynym gwarantem bezpieczeństwa obrotu prawnego. Istotne jest również to, że sam fakt sporządzenia testamentu jest niejawnym za życia testatora. Zatem

nie ma możliwości, aby osoby nieupoważnione dowiedziały się przed śmiercią spadkodawcy o tym, że dokonał rozrządzenia majątkiem⁷⁶⁸.

Notariusz opatruje wpis kwalifikowanym podpisem elektronicznym. Z chwilą jego dokonania otrzymuje za pośrednictwem systemu teleinformatycznego zawiadomienie o zarejestrowaniu oraz możliwości uzyskania potwierdzenia zarejestrowania testamentu⁷⁶⁹ ze wskazaniem numeru wpisu.

Niniejsze potwierdzenie notariusz przechowuje w kancelarii wraz z oryginałem aktu notarialnego/protokołem zawierającym wniosek zarejestrowania testamentu, bądź z protokołem przyjęcia testamentu własnoręcznego na przechowanie. Drugi egzemplarz może zostać przekazany testatorowi, na jego życzenie.

4. Sprostowanie i wykreślanie wpisu z Notarialnego Rejestru Testamentów

Innymi czynnościami, których można dokonać w NORT są: sprostowanie bądź wykreślenie wpisu. Mogą być one przeprowadzone przez notariusza z urzędu lub na wniosek testatora, zawarty zwykle w protokole notarialnym. W odróżnieniu od Rejestru Spadkowego, powyższe operacje mogą być realizowane przez notariuszy, bez pośrednictwa Prezesa Krajowej Rady Notarialnej. Na życzenie testatora notariusz może sporządzić protokół z dokonania sprostowania lub wykreślenia wpisu w NORT, przy czym sam wniosek o dokonanie tej czynności jest rejestrowany w dzienniku korespondencyjnym⁷⁷⁰.

Sprostowanie i wykreślanie „własnych” wpisów nie wymaga od notariusza dokonywania dodatkowych czynności, gdyż dysponuje on nieograniczonym dostępem do NORT w zakresie wpisów, których sam dokonał w rejestrze. Natomiast sprostowanie lub wykreślenie wpisów dokonanych przez innego notariusza wymaga uprzedniego przeprowadzenia poszukiwania informacji, na podstawie odpowiedniego wniosku testatora, na który trzeba powołać się w systemie. Notariusz nie ma możliwości działania w tym zakresie z urzędu lub dla własnych potrzeb.

---

⁷⁶⁸ Szerzej o poszukiwaniu testamentu, w dalszej części pracy.

⁷⁶⁹ Oprócz potwierdzenia zarejestrowania testamentu notariusz otrzymuje również potwierdzenie sprostowania lub wykreślenia testamentu oraz udzielenia informacji z NORT. Niniejsze pliki mogą zostać wydrukowane z systemu.

⁷⁷⁰ Dziennik korespondencyjny jest jedną z prowadzonych przez notariusza ksiąg notarialnych, do której wpisuje się wysyłane i wpływające pisma, dotyczące jego działalności, z wyłączeniem wniosków i pism przesyłanych z urzędu sądom i innym organom państwowym, rejestrowanym w dzienniku przesyłanych dokumentów (§ 1 i 5 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości).

4.1. Sprostowanie wpisu

Notariusz może sprostować każdy wpis w NORT, na podstawie wniosku testatora lub z urzędu, w szczególności w przypadku:

- 1) sprostowania testamentu notarialnego lub protokołu zawierającego wniosek o zarejestrowanie testamentu, gdy sprostowanie dokonane zostało z udziałem testatora,
- 2) sprostowania oczywistej omyłki w jednym z wymienionych aktów przez notariusza w trybie art. 80 §4 PrNot⁷⁷¹, albo
- 3) niezgodności tego wpisu z treścią prawidłowo sporządzonego aktu⁷⁷².

Wniosek o sprostowanie składa się na specjalnym formularzu, przedstawionym poniżej⁷⁷³.

Obraz 11. Wniosek o sprostowanie wpisu w Notarialnym Rejestrze Testamentów.

L. dz.k. ....
WNIOSEK O SPROSTOWANIE WPISU W NOTARIALNYM REJESTRZE TESTAMENTÓW
WNIOSEK
Wnoszę o sprostowanie w Notarialnym Rejestrze Testamentów wpisu zamieszczonego pod numerem <div style="border: 1px solid black; width: 200px; height: 20px; margin: 0 auto;"></div>

⁷⁷¹ Oczywistość omyłki musi cechować się bezspornością, pewnością i wyrazistością. Fakt jej wystąpienia winien być ewidentny, dostrzegalny, niemogący budzić wątpliwości. Przykładowe omyłki, które podlegają sprostowaniu w trybie art. 80 § 4 prawa o notariacie to np.: błędne oznaczenie daty za pomocą cyfr, przy prawidłowo opisanej dacie słownie, nieprawidłowe oznaczenie uczestnika czynności poprzez np. zmianę brzmienia imienia bądź nazwiska, przykładowo "Wioleta" zamiast "Wioletta", wszelkie błędy rachunkowe, tzw. czeskie błędy itp. Niedopuszczalne jest jednak prostowanie oświadczenia strony i zmiana *essentialia negotii* (A. Szereda, *Czynności notarialne. Komentarz do art. 79–112 Prawa o notariacie*, Warszawa 2018, art. 80).

⁷⁷² § 7 ust. 1 regulaminu

⁷⁷³ Wzory wszystkich formularzy, na których składane są wnioski, określił Prezes Krajowej Rady Notarialnej.

TESTATOR		
Nazwisko	Imię	
Imię ojca	Imię matki	
Numer identyfikacyjny (w Polsce numer PESEL)	Data urodzenia	
Miejsce urodzenia	Kraj urodzenia	
PRZEDMIOT SPROSTOWANIA		
Wpis dotychczasowy:	Wpis po sprostowaniu:	
PODPISY		
Data	Wnioskodawca	Notariusz
.....	.....	.....
.	...	....

Źródło: Zarządzenie Nr 9/2019 Prezesa Krajowej Rady Notarialnej z dnia 11 października 2019 r.

Formularz składa się z czterech części. Pierwsza zawiera wniosek testatora o sprostowanie wpisu w Notarialnym Rejestrze Testamentów. W wyznaczonym miejscu należy podać numer, pod którym zamieszczono wpis.

W drugiej części testator podaje swoje dane, takie jak: imię, nazwisko, imiona rodziców, numer identyfikacyjny, data, miejsce i kraj urodzenia.

Część trzecia określa przedmiot sprostowania, poprzez wskazanie treści dotychczasowego wpisu, który wymaga sprostowania oraz treści prawidłowego wpisu.

Na końcu, oprócz podania daty sporządzenia wniosku, podpisy składają wnioskodawca i notariusz.

Po przyjęciu wniosku notariusz niezwłocznie dokonuje sprostowania wpisu w rejestrze.

4.2. Wykreślenie wpisu

Rejestracja testamentu w NORT nie jest obowiązkowa. Dowolność wpisu oznacza również to, że w każdej chwili istnieje możliwość wystąpienia z wnioskiem o wykreślenie sporządzonego już wpisu. Niniejszy wniosek testator składa na stosownym formularzu, który należy uzupełnić o numer zarejestrowanego testamentu, dane – imię, nazwisko, imiona rodziców, nr PESEL, datę i miejsce urodzenia, datę złożenia wniosku, który należy opatrzyć podpisem. W żadnym miejscu testator nie musi podawać powodów swojej decyzji, a już tym bardziej nie zależy od nich skuteczność dokonywanej czynności.

Obraz 12. Wniosek o wykreślenie wpisu w Notarialnym Rejestrze Testamentów

L. dz.k.	
WNIOSEK O WYKREŚLENIE WPISU W NOTARIALNYM REJESTRZE TESTAMENTÓW	
WNIOSEK	
Wnoszę o wykreślenie w Notarialnym Rejestrze Testamentów testamentu zarejestrowanego pod numerem <input style="width: 150px; height: 20px;" type="text"/>	
TESTATOR	
Nazwisko	Imię

Imię ojca		Imię matki	
Numer identyfikacyjny (w Polsce numer PESEL)		Data urodzenia	
Miejsce urodzenia		Kraj urodzenia	
PODPISY			
Data	Wnioskodawca	Notariusz	
.....	.....	.....	

Źródło: Zarządzenie Nr 9/2019 Prezesa Krajowej Rady Notarialnej z dnia 11 października 2019 r.

Wykreślenia wpisu w rejestrze może również dokonać notariusz z urzędu, w dwóch przypadkach:

1. gdy wpis został wprowadzony omyłkowo;
2. gdy testatorowi został zwrócony testament własnoręczny, dotychczas przechowywany w kancelarii.

Wpis testamentu w NORT może być także wykreślony po upływie 100 lat od daty jego zarejestrowania⁷⁷⁴.

Z chwilą usunięcia wpisu, z rejestru znikają wszelkie dotychczasowe informacje na temat sporządzonych testamentów przez wnioskodawcę. W systemie nie pozostaje żaden ślad po wpisie, jakby testament nigdy nie został zarejestrowany. Oczywiście sam testament zachowuje swoją moc, gdyż wykreślenie wpisu z rejestru nie wiąże się odwołaniem oświadczenia ostatniej woli. Są to oddzielne, niepowiązane ze sobą czynności, choć może zdarzyć się tak, że testator zechce dokonać ich jednocześnie.

Problem może jednak powstać w momencie, gdy testator odwoła testament poprzez sporządzenie nowego i nie wyrazi zgody na jego rejestrację⁷⁷⁵, bądź gdy nie złoży

⁷⁷⁴ Stanowi o tym §14 Uchwały Nr VII/46/2011 Krajowej Rady Notarialnej z dnia 4 czerwca 2011 w sprawie utworzenia rejestru testamentów i zasad jego funkcjonowania

wniosku o wykreślenie odwołanego testamentu, który wciąż widnieje w rejestrze. Jak już zostało opisane, wykreślenia wpisu dokonuje się, co do zasady, na wniosek testatora. Notariusz może działać w tej kwestii z urzędu jedynie, gdy zwraca testatorowi dotychczas zdeponowany testament holograficzny. Wynika z tego, że notariusz nie może usunąć wpisu z rejestru bez wniosku testatora, nawet gdy ma świadomość, że wpis ten może wprowadzać w błąd. Powyższa sytuacja stwarza więc fikcję prawną, że spadkodawca pozostawił po sobie testament. Stąd też *de lege ferenda* należałoby rozważyć – jeżeli wpis do rejestru pozostałby fakultatywny – umożliwienie w takiej sytuacji usunięcia wpisu z urzędu przez notariusza. Najbezpieczniej byłoby jednak wprowadzić ustawowy nakaz rejestracji testamentu w NORT. Taki rejestr byłby wtedy kompletny, aktualny i mógłby w pełni wypełniać cele, do których został utworzony.

5. Poszukiwanie testamentu w Notarialnym Rejestrze Testamentów

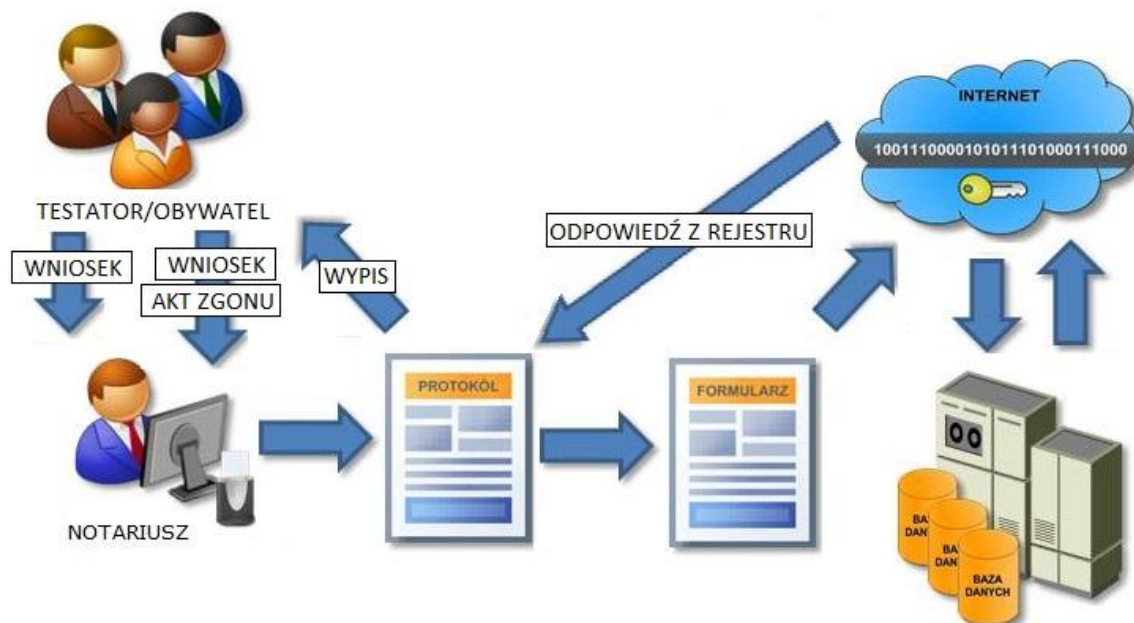
Jak już zostało wyżej wspomniane, dostęp do informacji z NORT jest niejawnym za życia spadkodawcy. Oznacza to, że przyszli spadkobiercy nie mogą w żaden sposób sprawdzić ani uzyskać informacji czy zostały sporządzone jakiegokolwiek rozrządzenia na ich rzecz. Nie mają również możliwości uzyskania informacji czy dana osoba sporządziła testament. Notariusz poszukuje informacji w NORT tylko na podstawie odpowiedniego wniosku testatora lub innej osoby, która przedłoży skrócony odpis aktu zgonu lub inny dokument, z którego wynika, że testator już nie żyje. Oznacza to, że za życia testatora, nikt oprócz niego samego, nie może uzyskać dostępu do danych zamieszczonych w rejestrze. Wyłączone jest działanie w tym zakresie przez notariusza z urzędu lub dla własnych potrzeb⁷⁷⁶. System uzależnia bowiem udzielenie informacji notariuszowi od powołania się na wyżej wspomniane dokumenty, a sam proces kierowanie zapytań do NORT jest bardzo formalny, co obrazuje poniższy schemat.

---

⁷⁷⁵ Jedną z form odwołania testamentu jest sporządzenie nowego, który w swojej treści zawiera jedynie oświadczenie o odwołaniu dotychczas sporządzonych testamentów, bez powołania spadkobierców.

⁷⁷⁶ Stanowi o tym wprost §7 ust. 5 uchwały Nr IX/6/2017 Krajowej Rady Notarialnej z dnia 27 stycznia 2017 r. W sprawie Regulaminu świadczenia przez Krajową Radę Notarialną usług w zakresie zapewnienia radom izb notarialnych i prawnikom samorządu notarialnego oraz notariuszom i ich zastępcy dostępu do Rejestrów Notarialnych, dokonywania wpisów w tych rejestrach i uzyskiwania wynikających z nich informacji.

Obraz 13. Schemat kierowania zapytania do NORT
WYSZUKIWANIE WPISU W REJESTRZE

Źródło: Opracowanie własne

Pierwszym etapem uzyskania informacji z NORT jest złożenie notariuszowi piśmennego wniosku o przeszukanie rejestru, uzupełnionego o dane testatora (imię, nazwisko, imiona rodziców, numer PESEL bądź inny numer identyfikacyjny, data i miejsca urodzenia), datę jego sporządzenia oraz podpisanego przez wnioskodawcę oraz notariusza. Jeżeli okaże się, że zawarte we wniosku dane mogą dotyczyć kilku osób, notariusz powinien zażądać takiego uzupełnienia danych, by udzielona odpowiedź była jednoznaczna.

Obraz 14. Wniosek o przeszukanie NORT

L. dz.k. ....
WNIOSEK O PRZESZUKANIE NOTARIALNEGO REJESTRU TESTAMENTÓW
WNIOSEK
Wnoszę o przeszukanie Notarialnego Rejestru Testamentów

TESTATOR		
Nazwisko	Imię	
Imię ojca	Imię matki	
Numer identyfikacyjny (w Polsce numer PESEL)	Data urodzenia	
Miejsce urodzenia	Kraj urodzenia	
PODPISY		
Data	Wnioskodawca	Notariusz
....	....	....

Źródło: Załącznik nr 3 do Zarządzenia Nr 9/2019 Prezesa Krajowej Rady Notarialnej z dnia 11 października 2019 r.

Na podstawie uzupełnionego wniosku notariusz sporządza protokół notarialny, który jest faktyczną podstawą realizacji operacji. Ma on zawsze formę aktu notarialnego⁷⁷⁷, a jego celem jest stwierdzenie przebiegu pewnych czynności oraz zdarzeń wywołujących skutki prawne, a w szczególności odnoszące się do stawiennictwa stron lub składanych przez nie oświadczeń. Skutkiem sporządzenia protokołu w formie aktu notarialnego jest odpłatność postępowania poszukiwawczego. O ile więc rejestracja testamentu jest bezpłatna, o tyle procedura poszukiwania testamentu wiąże się z poniesieniem kosztów. Kwestia ta była przedmiotem skargi Ministra Sprawiedliwości,

⁷⁷⁷ Bowiem § 4 uchwały Krajowej Rady Notarialnej Nr VII/46/2011 z dnia 4 czerwca 2011 r. statuuje protokół z przebiegu czynności dokonywanych w związku z poszukiwaniem w NORT informacji o zarejestrowanych testamentach danego spadkodawcy lub o braku takich testamentów, jako czynność notarialną, o której mowa w art. 104 § 3 prawa o notariacie.

który zarzucił KRN bezpodstawne obciążanie obywateli kosztami notarialnymi za sporządzenie protokołu⁷⁷⁸. Ostatecznie KRN uchyliła zaskarżony § 4 uchwały Nr VII/46/2011⁷⁷⁹, jednakże fakt ten nie ma wpływu na zasady funkcjonowania NORT, a tym bardziej nie wyłącza możliwości pobierania opłat przez notariusza za sporządzenie takiego protokołu. Jak wyjaśniają bowiem M.K. Kolasiński i A. Kustra, „Pobieranie wynagrodzenia za takie czynności jest (...) zgodne z ogólną zasadą swobody umów ograniczoną przez prawo o notariacie oraz rozporządzenie w sprawie taksy notarialnej”⁷⁸⁰.

Ani uchwała KRN, ani Konwencja z Bazylei nie określają kto posiada legitymację czynną do złożenia niniejszego wniosku. Powyższe akty wskazują jedynie, że w przypadku poszukiwania testamentu na zlecenie innej osoby niż testator, udzielenie informacji z Sytemu uzależnione jest od powołania się na jego odpis aktu zgonu⁷⁸¹. Należałoby zatem uznać, że wnioskodawcą może być każda osoba, której przepisy ustawy Prawo o aktach stanu cywilnego⁷⁸² umożliwiają uzyskanie odpisu aktu. Zgodnie z wprowadzoną art. 45 zasadą ograniczonej jawności aktów stanu cywilnego, odpis aktu zgonu wydaje się wyłącznie na wniosek:

- członka rodziny zmarłego – małżonka, wstępnego, zstępnego, rodzeństwa, przedstawiciela ustawowego, opiekuna;
- osoby, która wykaże w tym interes prawny;
- sądu;
- prokuratora;
- organizacji społecznej, jeżeli jest to zgodne z jej celem statutowym i przemawia za tym interes społeczny;
- organu administracji publicznej, w tym Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Centralnemu Biuru Antykorupcyjnemu, Służbie Kontrwywiadu Wojskowego, Służbie Wywiadu Wojskowego, Służbie Ochrony Państwa,

---

⁷⁷⁸ Skarga Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2011 r. na uchwałę Krajowej Rady Notarialnej z dnia 4 czerwca 2011 r. W sprawie utworzenia rejestru testamentów i zasad jego funkcjonowania, DO IV 622-59/11. Zob. szerzej M.K. Kolasiński, A. Kustra, *Charakter prawny i zasady funkcjonowania Notarialnego Rejestru Testamentów – uwagi na tle skargi Ministra Sprawiedliwości*, „Rejent” Nr 7-8/2012.

⁷⁷⁹ Na mocy uchwały Krajowej Rady Notarialnej nr VII/82/2011 z dnia 19 listopada 2011 r. W sprawie zmiany uchwały nr VII/46/2011 Krajowej Rady Notarialnej z dnia 4 czerwca 2011 r. W sprawie utworzenia rejestru testamentów i zasad jego funkcjonowania.

⁷⁸⁰ M.K. Kolasiński, A. Kustra, tamże, s. 80.

⁷⁸¹ Paragraf 7 ust. 6 uchwały Krajowej Rady Notarialnej Nr IX/6/2017 z dnia 27 stycznia 2017 r..

⁷⁸² Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 709).

Policji, Straży Granicznej i Służbie Więziennej, a także Żandarmerii Wojskowej, jeżeli jest to konieczne do realizacji ich ustawowych zadań.

Najwięcej problemów interpretacyjnych może dostarczać określenie osoby posiadającej interes prawny w uzyskaniu dokumentu z rejestru stanu cywilnego. Analiza orzecznictwa sądów administracyjnych pozwala określić cechy, jakimi powinien charakteryzować się interes prawny:

1. musi mieć oparcie w przepisach prawa, albowiem to przepis determinuje fakt posiadania przez podmiot interesu w danej sprawie⁷⁸³;
2. musi odznaczać się osobistym, zindywidualizowanym i skonkretyzowanym charakterem⁷⁸⁴.

Interes prawny to coś więcej niż interes faktyczny, mimo iż w obu przypadkach podmiot zainteresowany jest rozstrzygnięciem danej sprawy. Jednakże tylko posiadanie interesu prawnego wiąże się z poparciem tego zainteresowania przepisami prawa, co stanowi podstawę skierowania określonego żądania w zakresie podjęcia stosownych czynności. Inaczej mówiąc, interes prawny powinien odzwierciedlać okoliczności faktyczne, które będą uzasadniać zastosowanie normy prawa⁷⁸⁵.

Przykładowo, zgodnie z art. 1025 § 1 KC, wierzyciel będzie posiadał interes prawny w uzyskaniu odpisu skróconego aktu zgonu swojego dłużnika, gdyż jest to niezbędne do wszczęcia postępowania sądowego o stwierdzenie nabycia spadku⁷⁸⁶.

Odpis aktu zgonu może być zastąpiony innym dokumentem, jeżeli notariusz uzna go za wystarczający dowód śmierci testatora. Takowy stanowią również:

- prawomocne postanowienie sądu o uznaniu za zmarłego;
- prawomocne postanowienie sądu o stwierdzeniu zgonu⁷⁸⁷.

Po przedłożeniu notariuszowi wniosku oraz dowodu śmierci spadkodawcy, notariusz może przejść do kolejnego etapu - wypełniania formularza wyszukiwania wpisu, dostępnego w Systemie.

---

⁷⁸³ Wyrok WSA w Warszawie z dnia 7 marca 2017 r., sygn. akt VI SA/Wa 2359/16, Legalis nr 1630415, Wyrok NSA z dnia 9 marca 2017 r., sygn. akt II GSK 4934/16, Legalis nr 1723355.

⁷⁸⁴ Wyrok WSA w Gliwicach z dnia 14 czerwca 2017 r., sygn. akt II SA/Gl 321/17, Legalis nr 1618317.

⁷⁸⁵ M. Gaffke, [w:] A. Gaffke, M. Gaffke, *Vademecum kierownika urzędu stanu cywilnego*, Warszawa 2019, s. 215 i n.

⁷⁸⁶ Tamże.

⁷⁸⁷ A. Zieliński, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019, Art. 649.

Rozpoczynając wyszukiwanie wpisu w NORT należy w pierwszej kolejności określić jego zakres:

- wyszukanie wpisów własnych w NORT - ten tryb umożliwia wyszukanie tylko wpisów dokonanych przez danego notariusza bądź jego zastępcę⁷⁸⁸;
- wyszukiwanie wszystkich wpisów w NORT - stosowany przy zapytaniach realizowanych na zlecenie testatora lub przy zapytaniach realizowanych na wniosek stron po śmierci testatora;
- wyszukiwanie wszystkich wpisów w wybranym rejestrze zagranicznym - stosowany przy zapytaniach realizowanych na wniosek stron po śmierci testatora.

oraz podstawy wyszukiwania:

- numer wpisu w rejestrze
- numer PESEL/ID testatora
- dane osobowe testatora

Najczęściej zakres wyszukiwania będzie obejmował wpisy w rejestrze krajowym. Jak już zostało wspomniane zapytania o wpis mogą być kierowane przez testatora, a po jego śmierci przez inne osoby. System jednak uzależni udzielenie informacji od przedłożenia przez wnioskodawcę aktu zgonu testatora. Wymóg ten, z jednej strony ma na celu potwierdzenie, że osoba, której może dotyczyć wpis w NORT, nie żyje, ale jest również sposobem na ograniczenie dostępu do danych zawartych w Systemie przez niepowołane osoby. Formularz wyszukiwania wymaga bowiem podania danych zawartych w dokumencie stwierdzającym zgon. W przypadku aktu zgonu będzie to data śmierci, numeru aktu oraz stanowisko służbowe osoby go wydającej.

W zależności od wybranej podstawy wyszukiwania, wnioskodawca będzie musiał podać inne dane. Może to być numer, pod którym zarejestrowano testament, numer PESEL bądź ID testatora lub jego dane osobowe – nazwisko, imię, imiona rodziców, data oraz miejsce urodzenia (miejscowość i kraj).

---

⁷⁸⁸ System zawiera wykaz wszystkich wyszukań (zapytań) skierowanych do Rejestru Testamentów przez aktualnie zalogowanego użytkownika oraz udzielonych przez System odpowiedzi. Powyższe informacje obrazują jedynie stan na moment zadania zapytania i nie odzwierciedlają aktualnego stanu Rejestru Testamentów. Z dokonanego w tym trybie poszukiwania system nie generuje elektronicznego potwierdzenia.

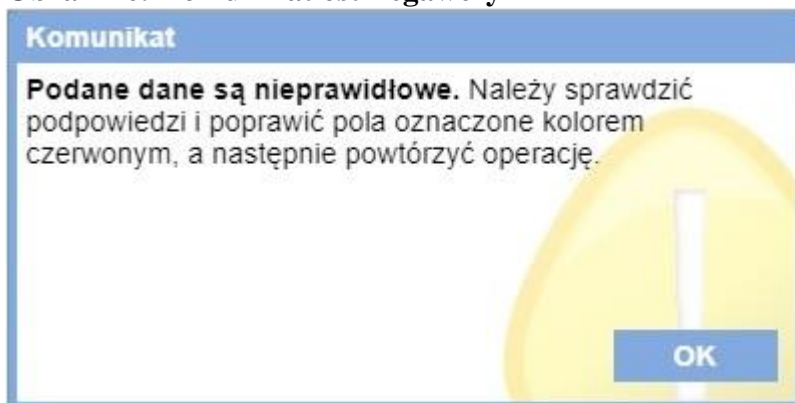
Obraz 15. Formularz wyszukiwania wpisu

ZAPYTANIE		PODSTAWA WYSZUKANIA: dane osobowe testatora	
Rodzaj:	PO ŚMIERCI TESTATORA	Nazwisko:	Nazwisko
DOKUMENT STWIERDZAJĄCY ZGON TESTATORA		Imię:	Imię
Rodzaj:	AKT ZGONU	Imię ojca:	Imię Nieznany
Wydawca:	Tekst	Imię matki:	Imię Nieznana
Numer:	Tekst	Data urodzenia:	RRRR-MM-DD
Data zgonu:	RRRR-MM-DD	Kraj urodzenia:	Tekst
		Miejsce urodzenia:	Miejscowość

Źródło: Rejestry Notarialne

Rejestr nie tylko chroni przed jego przeszukiwaniem bez odpowiedniego wniosku, ale także pozwala uniknąć sytuacji, gdy przez podanie błędnych danych (literówkę czy przestawienie cyfr z numerze PESEL) omyłkowo testament nie zostanie odnaleziony. O tego typu błędach System informuje automatycznie, za pomocą komunikatu ostrzegającego.

Obraz 16. Komunikat ostrzegawczy

Źródło: Rejestry Notarialne

Po uzupełnieniu formularza, notariuszowi udzielana jest odpowiedź przez System, obejmująca listę testamentów sporządzonych przez jednego testatora („Znaleziono wpis z dnia ...”), albo stwierdzenie, że żaden testament wymienionego testatora nie został zarejestrowany („Nie znaleziono wpisu”). Z przebiegu czynności dokonanych w związku z poszukiwaniem w NORT informacji, notariusz sporządza stosowny protokół, którego wypis wraz z wydrukiem wpisów odnalezionych w rejestrze przekazuje

wnioskodawcy. Oryginał protokołu przechowuje się w kancelarii wraz z wspomnianym wydrukiem oraz wnioskiem o przeszukanie i aktem zgonu testatora.

Uzyskując informację z NORT o dostępnych wpisach, nie ma możliwości zapoznanie się z treścią samego testamentu. Rejestr potwierdza jedynie fakt sporządzenia i zarejestrowania przez określonego spadkodawcę rozrządzenia na wypadek śmierci, oraz wskazuje kancelarię, w której się ono znajduje. Wydanie wypisu testamentu notarialnego⁷⁸⁹ bądź oryginał zdeponowanego testamentu holograficznego możliwe jest po zwróceniu się do tej konkretnej kancelarii⁷⁹⁰.

Jako że każda czynności notarialna objęta jest tajemnicą, notariusz, jako osoba zaufania publicznego gwarantuje swym autorytetem, że wypis aktu notarialnego zostanie wydany wyłącznie uprawnionym podmiotom⁷⁹¹.

Po śmierci testatora, prawo do uzyskania wypisu testamentu posiadają osoby, których dotyczy rozrządzenie testamentowe, wykonawca testamentu oraz kurator spadku. Ponadto notariusz zobowiązany jest do złożenia testamentu (również odwołanego) w sądzie spadku, gdy pojmie wiadomość o śmierci spadkodawcy. Stosownie do uchwały Sądu Najwyższego, obowiązek przewidziany w przepisie art. 646 KPC, jako że ma charakter powszechny i bezwzględny, dotyczy również notariusza, gdyż jego spełnienie służy prawidłowemu orzeczeniu przez sąd stwierdzenia nabycia spadku⁷⁹².

6. Notarialny Rejestr Testamentów w liczbach

Z roku na rok Notarialny Rejestr Testamentów cieszy się coraz większym zainteresowaniem testatorów. Wzrasta nie tylko liczba sporządzanych testamentów nota-

---

⁷⁸⁹ Zgodnie z art. 95 ustawy prawo o notariacie oryginały aktów notarialnych nie mogą być wydawane poza miejsce ich przechowywania, stąd też stronom wydaje się wyłącznie wypisy tego aktu, które mają moc prawną oryginału, stanowią dosłowne powtórzenie jego treści. W szczególności, jak zwraca uwagę A. Szereda, wypis powinien zawierać również adnotację o odwołaniu testamentu, która umieszczona być powinna na oryginale aktu (A. Szereda, *Czynności notarialne. Komentarz do art. 79-112 prawa o notariacie*, Warszawa 2018, art. 110).

⁷⁹⁰ Po upływie 10 lat od sporządzenia testamentu w formie aktu notarialnego (lub z chwilą zaprzestania prowadzenia działalności kancelarii), notariusz przekazuje wszelkie dokumenty obejmujące dokonane czynności notarialne do archiwum ksiąg wieczystych właściwego sądu rejonowego, który od tej pory ma wyłączną kompetencję do wydawania kolejnych wypisów przekazanych aktów notarialnych, w tym testamentów.

⁷⁹¹ A. Szereda, tamże.

⁷⁹² Uchwała SN z 25 czerwca 2003 r., sygn.akt III CZP 14/03, OSNC 2004, Nr 7–8, poz. 106.

rialnych, ale również, jak wynika z danych uzyskanych z Krajowej Rady Notarialnej⁷⁹³, liczba dokonanych wpisów w rejestrze.

Tabela 3. Liczba zarejestrowanych testamentów w NORT

Forma	Liczba zarejestrowanych testamentów w NORT									
	Rok	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019*
notarialny własny		0	28097	27572	28690	31400	33685	34867	37117	14041
notarialny obcy		28	134	35	41	56	41	158	101	58
własnoręczny		88	175	148	122	122	106	7	4	4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z KRN

O ile liczba zarejestrowanych testamentów notarialnych własnych zwiększa się na przestrzeni lat, o tyle liczba rejestrowanych testamentów własnoręcznych gwałtownie spada. Jako że brak jest jakichkolwiek statystyk odnośnie dokonywania rozrządzeń na wypadek śmierci w innych formach niż akt notarialny, nie wiadomo czy przyczyną takiego stanu rzeczy jest mniejsza popularność formy holograficznej, niechęć do NORT, czy do testowania w ogólności.

Tabela 4. Liczba sporządzonych testamentów notarialnych i procent zarejestrowanych w NORT

Rok	Liczba sporządzonych testamentów notarialnych w tysiącach ⁷⁹⁴	Procent rejestrowanych testamentów notarialnych własnych
2011	109	0
2012	115	24,43
2013	115	23,98
2014	120	23,91

⁷⁹³ Dane otrzymano drogą mailową w dniu 30 kwietnia 2019 r. Niestety pomimo kilkukrotnych prób nie uzyskano danych za cały rok 2019 oraz za kolejne lata. W związku z czym przedstawione tabele prezentują stan na dzień 23 kwietnia 2019 roku, godz. 8:30 (*).

⁷⁹⁴ Dane na podstawie poszczególnych Roczników Statystycznych Rzeczypospolitej Polskiej, dostępnych na stronie stat.gov.pl

2015	140	22,43
2016	129	26,11
2017	131	26,62
2018	134	27,70

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z KRN

Analizując dane na temat liczby zarejestrowanych testamentów w NORT oraz ogólnej liczby sporządzonych testamentów notarialnych, wynika, że od kilku lat, już więcej niż co czwarty testament sporządzony w formie aktu notarialnego jest rejestrowany w systemie.

Tabela 5. Liczba zapytań o testamenty w NORT

Rok	Liczba zapytań o testamenty w NORT
2011	24
2012	804
2013	1556
2014	2361
2015	2927
2016	3994
2017	6037
2018	7744
2019*	3625

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z KRN

Jak wynika z powyższej tabeli, z roku na rok wyraźnie wzrasta również liczba zapytań kierowanych do NORT. Oznacza to, że rejestr spełnia swoją funkcję, a potrzeba jego utworzenia była jak najbardziej zasadna, mimo iż rejestracja jest zupełnie dobrowolna. Jednym z częstszych argumentów przeciwników wprowadzenia obowiązkowej

rejestracji jest to, że na ogół spadkobiercy wiedzą o sporządzonym przez spadkodawcę testamencie, więc jego rejestracja jest zbędna. Ilość dokonanych wyszukiwań w NORT prowadzi jednak do wniosku, że sytuacja spadkobierców nie jest jednak taka klarowna, skoro decydują się na przeszukanie rejestru. Ponadto, dopóki rejestracja będzie nieobowiązkowa, dopóty spadkobiercy nie będą mogli mieć 100% pewności, że uzyskane informacje z rejestru odzwierciedlają rzeczywisty stan faktyczny.

Tabela 6. Liczba wykreślonych testamentów w NORT

Forma Rok	Liczba wykreślonych testamentów w NORT								
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019*
notarialny własny	16	178	240	313	401	447	476	562	212
notarialny obcy	0	3	1	1	1	0	1	1	0
własnoręczny	0	8	5	6	8	3	10	1	3

Źródło: opracowanie własne

Dane z powyższej tabeli wskazują, że corocznie wzrasta nie tylko liczba rejestrowanych testamentów, ale również ilość wykreślanych wpisów w rejestrze. Głównie tendencja ta dotyczy testamentów notarialnych tzw. Własnych, czyli sporządzonych przez tego samego notariusza, który dokonuje wykreślenia wpisu. W stosunku do ilości rejestrowanych testamentów, wykreślonych wpisów jest relatywnie niewiele. Niestety nie są znane powody podjęcia takiej decyzji przez testatora oraz jej skutki.

7. Wnioski

Funkcjonowanie Notarialnego Rejestru Testamentów nie sprowadza się wyłącznie do pełnienia przez niego funkcji ewidencyjnej. Jego rola jest dużo bardziej doniosła, gdyż zawarte w nim dane przyczyniają się do zwiększania bezpieczeństwa obrotu prawnego w prawie spadkowym. NORT umożliwia bowiem uzyskanie informacji na temat tego czy dana osoba dokonała zarejestrowania swojego rozrządzenia na wypadek śmierci oraz pozwala ustalić miejsca jego przechowywania. Jest to niewątpliwie duże udogodnienie dla osób poszukujących testamentu. Przed utworzeniem rejestru, w danej

kancelarii notarialnej można było uzyskać informację wyłącznie o testamentach w niej sporządzonych. W większych miastach wiązało się to z wielogodzinnymi poszukiwaniami. Przykładowo w samej Warszawie funkcjonuje aż 541 kancelarii notarialnych⁷⁹⁵. Obecnie wyszukania wpisu można dokonać w dowolnej kancelarii w kraju i za granicą⁷⁹⁶.

NORT jest rejestrem samorządowym i powstał z inicjatywy Krajowej Rady Notarialnej. Działania KRN, zmierzające do uruchomienia NORT, należy ocenić pozytywnie. Niezrozumiała jest natomiast bierność ustawodawcy w tym zakresie⁷⁹⁷, pomimo iż rejestr jest odpowiedzią na społeczne oczekiwania i cieszy się jego dużym zainteresowaniem⁷⁹⁸.

System teleinformatyczny utworzony przez Krajową Radę Notarialną zapewnia notariuszom zarówno dostęp do systemu, w celu dokonywania wpisów, jak i ochronę danych zgromadzonych w rejestrze przed nieuprawnionym dostępem, przetwarzaniem oraz zmianą lub utratą.

Notarialny Rejestr Testamentów, jak i cały system Rejestry Notarialne, opiera się na kwalifikowanym podpisie elektronicznym. Podpis elektroniczny pełni zatem ogromną rolę w elektronicznym obrocie prawnym. Nie tylko zapewnia bezpieczeństwo przetwarzanych danych, ale umożliwia ich natychmiastowe umieszczenie w odpowiednich rejestrach, wpływając tym samym na ich aktualność.

Wymagania sprzętowe oraz liczne działania, które musi podjąć notariusz w celu uzyskania dostępu do Systemu oraz kwalifikowanego podpisu elektronicznego, zapewniają najwyższy poziom bezpieczeństwa oraz dają gwarancję pewności obrotu prawnego.

Funkcjonowanie NORT opiera się na kilku podstawowych regułach:

1. Notariusz, przed którym sporządzany jest testament (albo przyjmujący na przechowanie testament własnoręczny) zamieszcza w jego treści (lub we właściwym protokole) wniosek testatora o zarejestrowanie sporządzonego lub zdeponowanego testamentu albo oświadczenie o rezygnacji z takiej możliwości.

---

⁷⁹⁵ <https://notariusze.waw.pl/baza-notariuszy/>, dostęp z dnia 10 stycznia 2020 r.

⁷⁹⁶ Zapytania o testament mogą być kierowane nie tylko do polskiego Rejestru Testamentów, ale także do zagranicznych rejestrów testamentów uczestniczących w wymianie informacji, w ramach Stowarzyszenia Europejskiej Sieci Rejestrów Testamentów (ARERT).

⁷⁹⁷ A. Tkaczyński, dz.cyt., s. 406.

⁷⁹⁸ M.K. Kolasiński, A. Kustra, dz.cyt., s. 70.

2. Przedmiotem rejestracji może być tylko testament, za którego odnalezienie notariat jest w stanie przyjąć odpowiedzialność: sporządzony w formie aktu notarialnego (przez notariusza dokonującego rejestracji lub przez innego notariusza) albo własnoręczny, jednakże pod warunkiem, że jest przez notariusza przechowywany w depozycie.
3. Rejestracja testamentu jest dobrowolna i odbywa się wyłącznie na wniosek testatora złożony bezpośrednio w testamencie notarialnym, w protokole przyjęcia testamentu własnoręcznego na przechowanie lub w oddzielnym protokole, jeśli przedmiotem rejestracji jest testament notarialny dotychczas niezarejestrowany.
4. Uprawnienie do rejestracji testamentu mają wyłącznie notariusze. Również tylko za ich pośrednictwem można uzyskać informacje o sporządzonych przez testatora testamentach.
5. Treść testamentu, jak i sam fakt jego sporządzenia, są niejawnie za życia testatora. Wyłączona została możliwość przeszukiwania NORT bez odpowiedniego wniosku spadkodawcy lub osoby dysponującej dowodem jego śmierci.
6. Notariusz ma obowiązek wykreślenia w NORT zarejestrowanego testamentu na każdy wniosek testatora, bez potrzeby uzasadniania powodu takiego wykreślenia, ale także z urzędu, gdy przechowywany przez notariusza testament własnoręczny został testatorowi zwrócony.

Nie wszystkie powyższe zasady mają jednak charakter bezwzględny. Konwencja bazylejska o z 16 maja 1972 r. o stworzeniu systemu rejestracji testamentów, zgodnie z której postanowieniami został utworzony NORT, daje możliwość rozszerzenia systemu rejestracji na każdy testament lub na każdą inną dyspozycję mogącą mieć wpływ na przeniesienie praw do spadku oraz wprowadzenia obowiązku rejestracji. Katalog form testamentów, które zgodnie z konwencją mogą zostać zarejestrowane przez państwa, jest szeroki i *de lege ferenda* mógłby objąć swoim zakresem wszystkie formy przewidziane w polskim kodeksie cywilnym.

Rozdział V. Sporządzanie i rejestracja testamentów w świetle badań ankietowych

1. Uwagi wstępne

W niniejszym rozdziale zostały zaprezentowane wyniki badań empirycznych, przeprowadzonych za pomocą internetowego kwestionariusza ankietowego, który w związku z rozwojem technologii stał się „jedną z chętniej wykorzystywanych metod pozyskiwania informacji w społeczeństwie informacyjnym”⁷⁹⁹. Ten sposób poszukiwania badanych wydał się najbardziej właściwy z wielu względów. Jednym z ważniejszych było to, że Internet daje możliwości doboru znacznie bardziej zróżnicowanej grupy badawczej niż większość badań eksperymentalnych prowadzonych poza nim⁸⁰⁰. Rozsyłanie ankiet wśród osób z najbliższego otoczenia spowodowałoby, że badana populacja byłaby do siebie zbyt podobna ze względu na daną cechę. Założeniem badania było natomiast, by grupa badanych była jak najbardziej zróżnicowana, a tym samym najbardziej zbliżona do reprezentatywnej. Należy również podkreślić, że nie byłoby możliwe przeprowadzenie badań reprezentatywnych dla wszystkich osób, które sporządziły bądź mają zamiar sporządzić testament, ponieważ nie istnieje spis takiej ludności, w konsekwencji czego brak jest operatu losowania. Ponadto, jak podkreśla się w doktrynie, w praktyce i tak w wielu sytuacjach dobór reprezentatywny nie jest stosowa-

---

⁷⁹⁹ E. Krok, *Budowa kwestionariusza ankietowego a wyniki badań*, „Zeszyty naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego Studia Informatica” Nr 37/2015, s. 55, D. Dec, *Wykorzystanie przez instytucje naukowe i badawcze internetowych narzędzi badań marketingowych*, „Marketing Instytucji Naukowych i Badawczych” Nr 1/2012, s. 41. Powyższe potwierdza również analiza statystyczna GUS „Społeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2015-2019”, z której wynika, że w roku 2019 blisko 87% gospodarstw domowych posiadało dostęp do Internetu. W gospodarstwach z dziećmi ten współczynnik wynosił nawet 99,3 %. Źródło: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne-w-polsce-wyniki-badan-statystycznych-z-lat-2015-2019,1,13.html>, dostęp z dnia 15 maja 2020 r.

⁸⁰⁰ D. Batorski, M. Olcoń-Kubicka, *Prowadzenie badań przez Internet – podstawowe zagadnienia metodologiczne*, „Studia Socjologiczne” Nr 3/2006, s. 102; C. Hewson, P. Yule, D. Laurent, C. Vogel, *Internet Research Methods: a Practical Guide for the Social and Behavioural Sciences*, London 2003, s. 37. Badania ankietowe przeprowadzane przez Internet pozwalają również uniknąć błędów związanych z kodowaniem, transkrypcją, a także wpływu ankietera. Wyniki tych badań, jak słusznie zauważa M. Staniszevska, „są dostępne w krótkim czasie, zostają podane w formie cyfrowej, gotowej do przeprowadzenia analiz. Internet daje także możliwość dotarcia do szerokiej populacji, jednostek trudno dostępnych, rozproszonych geograficznie”. M. Staniszevska, *Internet jako narzędzie prowadzenia badań społecznych*, „Acta Innovations” Nr 9/2013, s. 54. Innymi zaletami internetowej ankiety jest mały formalizm (wypełnienie ankiety może nastąpić w dowolnym miejscu i czasie, bez konieczności jej odsyłania czy spotykania się z ankietarem), ekologia (nie ma konieczności drukowania ankiet) oraz zapewnienie całkowitej anonimowości, która zachęca do udzielania szczerych odpowiedzi. Pytania były dość osobiste, dotyczące m.in. miejsca przechowywania testamentu. Na taką odpowiedź nie zdecydowałyby się osoby w trakcie ankiety osobistej.

wany. Czasami wynika to, jak w niniejszym przypadku, z braku możliwości dobrania próby w sposób losowy, a czasami z braku potrzeby jej dobierania. Dobranie próby losowej nie jest bowiem koniecznym elementem prowadzenia badań, szczególnie w przypadku badań jakościowych i eksperymentalnych⁸⁰¹. Choć, jak zauważa M. Załucki, metoda ta nie jest często stosowana na gruncie nauk prawnych. Pozwala jednak „na poczynienie pewnych obserwacji dotyczących ewentualnego wykorzystania proponowanych rozwiązań prawnych, przez co stanowić może podstawę do prowadzenia dalszych badań tego rodzaju, bardziej zinstytucjonalizowanych”⁸⁰².

Charakterystyczny dla badań internetowych pozostaje zatem dobór ochotniczy, który również został zastosowany w niniejszym badaniu. Utworzona w tym celu ankieta została umieszczona w dniu 21 maja 2020 r. na portalu społecznościowym Facebook, na grupie z licytacjami charytatywnymi dla dziewczynki chorej na SMA. Za każde wypełnienie ankiety w dniach 21-23 maja 2020 r. autorka zaoferowała wpłatę, w ramach zbiórki, na rachunek bankowy Fundacji Siepomaga⁸⁰³. Ankietę wypełniło 1066 ochotników. Wszystkie ankiety zostały uwzględnione w badaniu, żadna nie została odrzucona z powodu nieprawidłowego bądź niekompletnego wypełnienia, gdyż formularz ankiety został tak stworzony, żeby nie było możliwości jego wysłania bez udzielenia odpowiedzi na wszystkie pytania.

Celem ankiety było zbadanie jak ankietowani podchodzą do kwestii sporządzenia i rejestracji testamentu, jaką mają wiedzę na temat NORT, czy w ich ocenie rejestracja testamentu ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego oraz czy powinna być ona obowiązkowa. Autorce szczególnie zależało na tym, aby zbadać czy opinia respondentów w powyższym zakresie ulegnie zmianie po zapoznaniu z podstawowymi informacjami na temat rejestru oraz zasad jego funkcjonowania.

Ankieta rozpoczynała się krótkim wstępem, który zawierał informację dotyczącą osoby przeprowadzającej badania, jego celu oraz deklarację zapewnienia anonimowości badanym oraz wykorzystania wyników jedynie w celach naukowych. Kwestionariusz składał się zarówno z pytań zamkniętych (jednokrotnego i wielokrotnego wyboru) jak półotwartych oraz otwartych. Każdorazowo ankietowani byli informowani z jakim pytaniem mają do czynienia oraz uzyskiwali instrukcje udzielania odpowiedzi.

---

⁸⁰¹ D. Batorski, M. Olcoń-Kubicka, tamże, s. 106; M. Szreder, *Losowe i nielosowe próby w badaniach statystycznych*, „Przegląd Statystyczny” Nr 4/2010, s. 171.

⁸⁰² M. Załucki, *Videotestament...*, dz. cyt., s. 221, przypis 89.

⁸⁰³ Następnie, zgodnie z § 11 ust.1 regulaminu, Fundacja zobowiązuje się przekazać środki pieniężne zgromadzone w ramach zbiórki. Pełen regulamin dostępny jest na stronie <https://www.siepomaga.pl/regulamin>.

Pierwsza część ankiety zawierała kwestionariusz osobowy, z pytaniami wspólnymi dla wszystkich badanych. Następnie, w zależności od udzielonych odpowiedzi, ankietowani zaczęli być dzieleni na grupy, które w dalszej kolejności otrzymywały inne zestawy pytań.

Wyniki przeprowadzonych badań postanowiono przedstawić w oddzielnych częściach, gdzie każda z nich dotyczyła innej grupy respondentów – w zależności od tego czy sporządzili testament, czy też nie. Ta zależność implikuje podział niniejszego rozdziału na dwie części, odnoszące się do każdej z tych grup badanych. Następnie, grupa ankietowanych, którzy nie dokonali rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci, została podzielona na trzy mniejsze, w zależności od tego czy badani mają zamiar sporządzić testament w przyszłości.

2. Charakterystyka respondentów

Pierwsza część kwestionariusza ankiety, skierowanego do badanych, zawierała prośbę o udzielenie informacji na temat samego ankietowanego. Respondentów poproszono o wypełnienie krótkiej metryki obejmującej takie zmienne jak: płeć, wiek, wykształcenie, zamieszkanie, status rodzinny (stan cywilny, posiadanie dzieci). Powyższe dane posłużyły do stworzenia charakterystyki badanych. Przedstawiają ją poniższe tabele:

Tabela 7. Płeć badanego

Płeć	Liczba badanych	% badanych
Kobieta	955	89,6
Mężczyzna	111	10,4
Ogółem	1066	100

Źródło: opracowanie własne

Ankiety wypełniło łącznie 1066 osób. Zdecydowaną większość respondentów, blisko 90%, stanowiły kobiety. Zaledwie co dziesiątym ankietowanym był mężczyzna.

Tabela 8. Wiek badanego

Wiek	Liczba badanych	% badanych
18-25	344	32,3
26-35	473	44,4
36-40	90	8,4
41-45	58	5,4
46-50	16	1,5
51-55	29	2,7
56-60	23	2,1
61-65	18	1,7
66-70	7	0,7
71-75	6	0,6
Powyżej 75	2	0,2
Ogółem	1066	100

Źródło: opracowanie własne

Chociaż największą ilość ankietowanych reprezentują osoby młode, tj. do 35 roku życia (blisko 77%), to wśród badanych znalazły się osoby w każdej grupie wiekowej. Co prawda najmniej liczną grupą badanych stanowią seniorzy, tj. osoby powyżej 60 roku życia (3,2 %), jednakże biorąc pod uwagę fakt, że ankieta była udostępniana za pomocą Internetu, to ta liczba jest w pełni satysfakcjonująca – tym bardziej, że wśród ankietowanych – co zostanie omówione w dalszej części – seniorzy stanowią zaledwie 6,9% testatorów.

Tabela 9. Województwo, w którym mieszka badany

Województwo	Liczba badanych	% badanych
Dolnośląskie	136	12,8

Kujawsko-pomorskie	14	1,3
Lubelskie	6	0,6
Lubuskie	98	9,2
Łódzkie	27	2,5
Małopolskie	50	4,7
Mazowieckie	113	10,6
Opolskie	17	1,6
Podkarpackie	12	1,1
Podlaskie	88	8,3
Pomorskie	33	3,1
Śląskie	267	25
Świętokrzyskie	10	0,9
Warmińsko-Mazurskie	113	10,6
Wielkopolskie	43	4
Zachodniopomorskie	12	1,1
Za granicą	27	2,5
Ogółem	1066	100

Źródło: opracowanie własne

Jak obrazuje powyższa tabela, w badaniu wzięły udział osoby z całej Polski jak również z zagranicy. Najwięcej respondentów, bo aż jedna czwarta, mieszka w województwie śląskim. Drugą najliczniejszą grupę badanych stanowią mieszkańcy Dolnego Śląska – 12,8 %. Najmniej, bo zaledwie sześcioro uczestników badania (0,6 %) pochodzi z województwa lubelskiego.

Tabela 10. Miejsce zamieszkania badanego

Miejsce zamieszkania	Liczba badanych	% badanych
Wieś	236	22,2
Miasto do 50 tys mieszkańców	242	22,7
Miasto 51-100 tys mieszkańców	144	13,5
Miasto 101-300 tys mieszkańców	191	17,9
Miasto powyżej 300 tys mieszkańców	253	23,7
Ogółem	1066	100

Źródło: opracowanie własne

W pytaniu o miejsce zamieszkania respondentów, odpowiedzi rozłożyły się prawie równomiernie, z nieznaczną przewagą na rzecz osób pochodzących z największych miast, powyżej 300 tys mieszkańców – dwieście pięćdziesiąt trzy osoby (23,7%). Następnie najwięcej badanych pochodzi z małych miast (do 50 tys mieszkańców) – dwieście czterdzieścioro dwoje (22,7%), ze wsi – dwieście trzydzieścioro sześćcioro (22,2%), dużych miast (100-300 tys) – stu dziewięćdziesięcioro jeden (17,9%) i ze średnich (50-100 tys) – stu czterdzieścioro czworo.

Tabela 11. Stan cywilny badanego

Stan cywilny	Liczba badanych	% badanych
Kawaler/panna	528	49,5
Żonaty/zamężna	482	45,2
Wdowiec/wdowa	11	1,1
Rozwiedziony/rozwiedziona	45	4,2
Ogółem	1066	100

Źródło: opracowanie własne

Prawie połowa wszystkich badanych to osoby stanu wolnego – kawalerowie bądź panny. Nieznacznie mniej, bo aż 45,2 % ankietowanych pozostaje w związku mał-

żeńskim. Rozwiedzeni respondenci stanowią zaledwie 4,2 % ogółu, a nieco ponad 1% to wdowy bądź wdowcy.

Tabela 12. Wykształcenie badanego

Wykształcenie	Liczba badanych	% badanych
Podstawowe	3	0,3
Gimnazjalne	8	0,8
Zasadnicze zawodowe	26	2,4
Średnie	373	35
Wyższe	656	61,5
Ogółem	1066	100

Źródło: opracowanie własne

Jak wynika z powyższej tabeli, najliczniejszą grupę badanych stanowią osoby z wyższym wykształceniem (61,5 %), średnie wykształcenie posiada 35 % respondentów, pozostałe 3,5 % ankietowanych to osoby z wykształceniem podstawowym, gimnazjalnym bądź zasadniczym zawodowym.

Tabela 13. Posiadanie dzieci przez badanego

Posiadanie dzieci	Liczba badanych	% badanych
Tak	533	50
Nie	533	50
Ogółem	1066	100

Źródło: opracowanie własne

Kolejne pytanie odnośnie sytuacji rodzinnej badanego, dotyczyło posiadania dzieci. Liczba dzietnych respondentów jest dokładnie taka sama jak tych bezdzietnych.

Ostatnie pytanie w tej części kwestionariusza ankiety dotyczyła kwestii sporządzenia bądź niesporządzenia testamentu przez badanych. W zależności od udzielonej na pytanie „Czy sporządził/a Pan/i testament?” odpowiedzi, ankietowani byli przekiero-

wywani do innych formularzy, z pytaniami dostosowanymi do danej grupy respondentów.

Tabela 14. Sporządzenie testamentu przez badanego

Sporządzenie testamentu	Liczba badanych	% badanych
Tak	29	2,7
Nie	1037	97,3
Ogółem	1066	100

Źródło: opracowanie własne

Jak wskazują dane statystyczne, sporządzanie testamentów przez Polaków wciąż należy do rzadkości⁸⁰⁴. Potwierdzają to również wyniki ankiety, albowiem testatorzy stanowią niespełna 3% wszystkich badanych. Pomimo tak niewielkiej liczby respondentów, którzy sporządzili testament, odpowiedzi każdej grupy osób stanowią cenny materiał badawczy. Dlatego też respondenci z każdej tych grup zostali poddani odrębnej analizie, w zależności od tego czy sporządzili, czy też nie sporządzili testamentu, a także czy mają w przyszłości zamiar dokonać rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci.

3. Sporządzanie i rejestracja testamentów w opinii respondentów, którzy sporządzili testament

3.1. Charakterystyka respondentów

Pierwszą grupę badanych stanowią osoby, które sporządziły już testament.

Tabela 15. Płeć testatora

Płeć	Liczba testatorów/liczba badanych ogółem	% badanych
Kobieta	25/955	2,62
Mężczyzna	4/111	3,60
Ogółem	29/1066	

Źródło: opracowanie własne

⁸⁰⁴ Tak wynika z sondażu Kantar Milward Brown, przeprowadzonego we współpracy z Fundacją Otwarte Forum. Badania przeprowadzono w dniach 28-31 sierpnia 2017 r. metodą CATI, na reprezentatywnej grupie 516 Polaków powyżej 50 roku życia. Wyniki badań otrzymano drogą mailową w dniu 20 listopada 2020 r., od Eweliny Szeratics, managera kampanii Napisz Testament.

Wśród testatorów biorących udział w ankiecie zdecydowanie przeważają kobiety, których jest prawie sześciokrotnie więcej niż mężczyzn. Jednakże w porównaniu z ogólną liczbą kobiet (955) i mężczyzn (111) biorących udział w ankiecie, wychodzi, że odsetek testatorów wśród mężczyzn (3,60%) jest wyższy niż wśród kobiet (2,62%).

Tabela 16. Wiek testatora

Wiek	Liczba testatorów/liczba badanych ogółem	% badanych
18-25	1/344	0,29
26-35	15/473	3,17
36-40	3/90	3,33
41-45	4/58	6,89
46-50	1/16	6,25
51-55	1/29	3,45
56-60	2/23	8,70
61-65	0/18	0
66-70	1/7	14,29
71-75	1/6	16,67
Powyżej 75	0/2	0
Ogółem	29/1066	

Źródło: opracowanie własne

Dużym zaskoczeniem jest to, że najliczniejszą grupę testatorów stanowią ludzie młodzi – do 35 roku życia – łącznie szesnaście osób (co stanowi ponad 55% tej grupy badawczej), w tym jedna osoba do 25 roku życia. Jednakże największy odsetek testatorów zanotowano w kategorii wiekowej 71-75 lat – 16,67 %. Natomiast żaden z ankietyowanych w wieku 61-65 lat oraz powyżej 75 lat nie zdecydował się na sporządzenie testamentu. Powody ich decyzji zostały przedstawione w dalszej części rozdziału.

Tabela 17. Województwo, w którym mieszka testator

Województwo	Liczba testatorów/liczba badanych ogółem	% badanych
Dolnośląskie	5/136	3,68
Kujawsko-pomorskie	0/14	0
Lubelskie	1/6	16,67
Lubuskie	1/98	1,02
Łódzkie	2/27	7,41
Małopolskie	2/50	4,00
Mazowieckie	3/113	2,65
Opolskie	0/17	0
Podkarpackie	0/12	0
Podlaskie	1/88	1,14
Pomorskie	4/33	12,12
Śląskie	4/267	1,50
Świętokrzyskie	0/10	0
Warmińsko-Mazurskie	3/113	2,65
Wielkopolskie	3/43	6,98
Zachodniopomorskie	0/12	0
Za granicą	0/27	0
Ogółem	29/1066	

Źródło: opracowanie własne

Jak wynika z powyższej tabeli – liczba badanych zamieszkujących na terenie danego województwa, nie przekłada się na odsetek testatorów w tych grupach badaw-

czych. Mimo iż najwięcej respondentów mieszka w województwie śląskim (1/4 wszystkich osób biorących udział w ankiecie), to zaledwie 1,50% mieszkańców tego województwa zdecydowało się na sporządzenie testamentu. i odwrotnie. Mimo iż najmniej badanych pochodzi z województwa lubelskiego (zaledwie 6 osób) to w tej grupie jest najwyższy odsetek testatorów. Wśród dwadzieścioro dziewięcioro badanych, którzy sporządzili testament, nie znaleźli się przedstawiciele województw: kujawsko-pomorskiego, opolskiego, podkarpackiego, świętokrzyskiego, zachodniopomorskiego. Również żadna z dwudziestu siedmiu osób przebywających za granicą nie zdecydowała się na sporządzenie testamentu. Powody tej decyzji również zostały opisane w dalszej części rozdziału.

Tabela 18. Miejsce zamieszkania badanego

Miejsce zamieszkania	Liczba testatorów/liczba badanych ogółem	% badanych
Wieś	6/236	2,54
Miasto do 50 tys mieszkańców	5/242	2,07
Miasto od 50 do 100 tys mieszkańców	6/144	4,17
Miasto od 100 do 300 tys mieszkańców	4/191	2,09
Miasto powyżej 300 tys mieszkańców	8/253	3,16
Ogółem	29/1066	

Źródło: opracowanie własne

Biorąc pod uwagę kryterium miejsca zamieszkania liczba testatorów rozłożyła się w miarę równomiernie, z lekką przewagą na rzecz mieszkańców miast powyżej 300 tysięcy mieszkańców. Jednakże największy odsetek (4,17%) osób, które sporządziły testament to przedstawiciele miast liczących 50-100 tysięcy mieszkańców. Natomiast najmniejszy odsetek testatorów jest wśród mieszkańców miast do 50 tysięcy mieszkańców – 2,07 %.

Tabela 19. Stan cywilny testatora

Stan cywilny	Liczba testatorów/liczba badanych ogółem	% badanych
Kawaler/panna	4/528	0,76
Żonaty/zamężna	22/482	4,56
Wdowiec/wdowa	2/11	18,18
Rozwiedziony/rozwiedziona	1/45	2,22
Ogółem	29/1066	

Źródło: opracowanie własne

Pomimo iż wśród ogólnej liczby respondentów większość stanowiły osoby stanu wolnego, to w tej grupie odsetek testatorów jest najmniejszy – 0,76 %. Wśród dwadzieścioro dziewięcioro respondentów, którzy sporządzili testament, przeważają osoby będące w związkach małżeńskich (więcej niż $\frac{3}{4}$ wszystkich testatorów) jednakże spadkodawcy stanowią zaledwie 4,56 % tej grupy. Na czterdzieścioro pięcioro rozwodników biorących udział w badaniu zaledwie jedna osoba sporządziła testament, co stanowi 2,22% tej grupy. Natomiast wśród wdowców odsetek ten jest największy i wynosi 18,18 %.

Tabela 20. Wykształcenie testatora

Wykształcenie	Liczba testatorów/liczba badanych ogółem	% badanych
Podstawowe	0/3	0
Gimnazjalne	0/8	0
Zasadnicze zawodowe	0/26	0
Średnie	8/373	2,14
Wyższe	21/656	3,20
Ogółem	29/1066	

Źródło: opracowanie własne

Testatorzy biorący udział w ankiecie to w zdecydowanej większości ludzie z wyższym wykształceniem – 72,4 % dwudziestodziewięcio-osobowej grupy respondentów. Stanowią jednak tylko 3,20 % wszystkich z sześciuset pięćdziesięcioro sześciu ankietowanych posiadających wyższe wykształcenie. Osoby z wykształceniem średnim, które sporządziły testament, stanowią jeszcze mniejszy odsetek swojej grupy – 2,14%. Wśród badanych testatorów nie znalazły się osoby z wykształceniem niższym niż średnie.

Tabela 21. Posiadanie dzieci przez testatorów

Posiadanie dzieci	Liczba testatorów/liczba badanych ogółem	% badanych
Tak	23/533	4,32
Nie	6/533	1,13
Ogółem	29/1066	

Źródło: opracowanie własne

Analizując odpowiedzi całej grupy respondentów wynika, że liczba osób posiadających dzieci jest dokładnie taka sama jak tych, którzy ich nie posiadają. Natomiast badając dzietność węższej grupy ankietowanych, jaką są testatorzy, widoczne są już znaczne dysproporcje. Zdecydowana większość (blisko 80%) całej dwudziestodziewięcio-osobowej grupy posiada dzieci – i odsetek testatorów w tej grupie badawczej jest wyższy niż wśród bezdzietnych respondentów (co piąty badany testator nie posiada dzieci).

Tabela 22. Stan cywilny a posiadanie dzieci

Stan cywilny	Liczba testatorów	Liczba testatorów posiadających dzieci
Kawaler/panna	4	0
Żonaty/zamężna	22	21
Wdowiec/wdowa	2	1
Rozwiedziony/-a	1	1

Ogółem	29	23
--------	----	----

Źródło: opracowanie własne

Charakterystyka diety i stanu cywilnego respondentów dała asumpt do stworzenia jeszcze jednego zestawienia, które dostarcza dodatkowych informacji na temat testatorów. Na jego podstawie można określić sytuację prawną rodziny tej grupy badanych i wywnioskować kto znalazłby się w grupie spadkobierców ustawowych ankietowanych, gdyby nie doszło po nich do dziedziczenia testamentowego. Mimo iż największą grupę stanowią osoby będące w związku małżeńskim i posiadające dzieci – osoby te, z jakichś powodów, nie były zainteresowane ustawowym porządkiem dziedziczenia i zdecydowały się sporządzić testament. Daje to nadzieję, że wzrasta świadomość społeczna w kwestii uregulowania spraw na wypadek śmierci jeszcze za życia.

3.2. Zadane pytania i udzielone odpowiedzi

Ankietowani, którzy udzielili twierdzącej odpowiedzi na pytanie „Czy sporządził Pan/i testament?”, zostały przekierowane do kolejnej części formularza, który zawierał dodatkowe pytania odnośnie sporządzonego przez nich testamentu.

Pytanie: Ile testamentów Pan/i sporządził/a?

Tabela 23. Liczba sporządzonych testamentów

Liczba sporządzonych testamentów	Liczba badanych	% badanych
Jeden	24	82,76
Więcej niż jeden	5	7,24
Ogółem	29	100

Źródło: opracowanie własne

Zdecydowana większość testatorów – prawie 83 % - sporządziła tylko jeden testament. Na większą ilość testamentów zdecydowało się 7,24 % tej grupy osób. Wszyscy z pięciorga badanych, którzy na swoim koncie mają więcej niż jeden sporządzony testament, to kobiety poniżej 40. roku życia. Jedną z nich to przedstawicielka grupy najmłodszych respondentów w wieku 18-25 lat. Przykład tej kobiety jest dość zaskakujący, gdyż nie to, że w tej grupie wiekowej tylko ona sporządziła testament (dając odsetek rzędu 0,3 %) to na dodatek były to co najmniej dwa testamenty.

Pytanie: w jakiej formie sporządził/a Pan/i testament? Jeżeli testamentów jest więcej niż jeden, proszę zaznaczyć formę ostatnio sporządzonego testamentu.

Tabela 24. Forma sporządzonego testamentu

Forma sporządzonego testamentu	Liczba badanych	% badanych
Własnoręczny	18	62,07
Notarialny	11	37,93
Allograficzny	0	0
Ustny	0	0
Podróżny	0	0
Wojskowy	0	0
Ogółem	29	100

Źródło: opracowanie własne

Największą popularność wśród respondentów cieszy się testament własnoręczny – wybrało go aż ponad 62 % osób. Testament notarialny sporządziło blisko 38 % badanych. Nie sporządzono testamentów w innych formach. Powyższe koresponduje z wnioskami wysuniętymi w rozdziale II, dotyczącymi przydatności form testamentów przewidzianych w kodeksie cywilnym.

Pytanie: Gdzie przechowuje Pan/i testament?

Tabela 25. Miejsce przechowywania testamentu

Miejsce przechowywania testamentu	Liczba badanych	% badanych
W domu	21	72,41
W depozycie notarialnym	4	13,79
U zaufanej osoby	1	3,45
Inna odpowiedź: w domu i u zaufanej osoby	1	3,45

W pracy	2	6,90
W innym miejscu	0	0,00
Ogółem	29	100

Źródło: opracowanie własne

Tabela 26. Forma testamentu a miejsce przechowywania

Miejsce przechowywania testamentu	Liczba badanych	% badanych
Testament własnoręczny		
W domu	16	88,90
W depozycie notarialnym	0	0
U zaufanej osoby	0	0
Inna odpowiedź: w domu i u zaufanej osoby	1	5,55
W pracy	1	5,55
Ogółem	18	100
Testament notarialny		
W domu	5	45,45
W depozycie notarialnym	4	36,35
U zaufanej osoby	1	9,10
W pracy	1	9,10
Inna odpowiedź: w domu i u zaufanej osoby	0	0,00
Ogółem	11	100

Źródło: opracowanie własne

Jak wynika z pierwszej tabeli, testatorzy najczęściej (w 21 na 29 przypadków co stanowi 72,41% tej grupy badanych) przechowują testament w domu. Przeważnie są to testamenty własnoręczne, co stanowi 88,90 % wszystkich 18 testamentów holo-

graficznych. Jeden z testamentów własnoręcznych przechowywany jest w pracy, a jeszcze inny „w domu i u zaufanej osoby”. Ankieta nie zawierała takiego wariantu odpowiedzi, wpisał ją sam ankietowany. Zastanawiające jest jednak jak jeden testament może znajdować się w dwóch różnych miejscach? Niestety nie ma możliwości wywnioskowania tego z ankiety.

W czterech przypadkach ankietowani wskazali jako miejsce przechowywania testamentu depozyt notarialny. Fakt, że wszystkie osoby, które udzieliły tej odpowiedzi, sporządziły testamenty w formie aktu notarialnego, pozwala przypuszczać, że badanym nie chodziło *de facto* o depozyt, a najprawdopodobniej mieli na myśli to, że oryginał testamentu pozostaje w kancelarii notarialnej. Oczywiście, notariuszowi można złożyć na przechowanie wszelkiego rodzaju dokumenty, jednakże umieszczenie w depozycie testamentu sporządzonego w formie aktu notarialnego wydaje się być pozbawione sensu, gdyż jego oryginał i tak przechowywany jest w kancelarii⁸⁰⁵.

Pozostałych dwoje respondentów, które sporządziło testament w formie aktu notarialnego, przechowuje go albo w pracy, albo u zaufanej osoby.

Pytanie: Czy spadkobiercy wiedzą o sporządzonym przez Pana/ią testamencie?

Tabela 27. Wiedza spadkobierców o sporządzonym testamencie

Czy spadkobierca wie o sporządzonym testamencie?	Liczba badanych	% badanych
Tak	21	72,41
Nie	8	27,59
Ogółem	29	100

Źródło: opracowanie własne

Na ogół (w 72,4 % przypadków) testatorzy informowali spadkobierców o sporządzonym na ich rzecz testamencie. Ośmiu badanych zdecydowało się nie ujawniać tej informacji spadkobiercom. W pięciu przypadkach dotyczyło to testamentów własnoręcznych, w trzech notarialnych.

⁸⁰⁵ A po upływie 10 lat od jego sporządzenia lub z chwilą zaprzestania prowadzenia działalności kancelarii, notariusz przekazuje na przechowanie do archiwum ksiąg wieczystych właściwego sądu rejonowego wszystkie dokumenty obejmujące dokonane czynności notarialne, w tym również testamenty (Art. 90 § 1 prawa o notariacie).

Pytanie: Czy inna (niż spadkobierca) osoba wie o istnieniu testamentu?

Tabela 28. Wiedza innej osoby niż spadkobierca o sporządzonym testamencie

Czy inna osoba niż spadkobierca wie o istnieniu testamentu?	Liczba badanych	% badanych
Tak	22	75,86
Nie	7	24,14
Ogółem	29	100

Źródło: opracowanie własne

Podobnie jak w poprzednim pytaniu, tak i tym razem, zdecydowana większość badanych nie zachowała w tajemnicy informacji na temat sporządzenia testamentu. Testatorzy w blisko 76 % przypadków powiadomili o tym fakcie osoby trzeciej. Jednakże w trzech przypadkach ani spadkobierca, ani inna osoba nie posiada wiedzy na temat testamentu sporządzonego przez badanego. Wszystkie testamenty (jeden w formie aktu notarialnego i dwa własnoręczne) są przechowywane przez ankietowanych w domu. Wśród tych osób tylko jedna obawia się, że testament nie zostanie odnaleziony.

Pytanie: Czy obawia się Pan/i, że testament zostanie nieodnaleziony?

Tabela 29. Obawa respondentów o nieodnalezienie testamentu

Obawa nieodnalezienia	Liczba badanych	% badanych
Tak	2	6,90
Nie	27	93,10
Ogółem	29	100

Źródło: opracowanie własne

Ponad 93 % testatorów nie boi się tego, że ich testament nie zostanie odnaleziony po ich śmierci. Taką obawę miało zaledwie dwóch respondentów. Obie te osoby sporządziły testamenty własnoręczne, które przechowywane są w domu. W stosunku do jednej z tych osób lęk wydaje się uzasadniony, gdyż testator nie poinformował ani spadkobiercy, ani osoby trzeciej o sporządzonym przez siebie testamencie. Natomiast

obawa drugiego ankietowanego istnieje pomimo tego, że zarówno spadkobierca, jak i osoba trzecia wiedzą, że sporządził on testament.

Pytanie: Czy obawia się Pan/i, że testament zostanie zniszczony/sfalszowany/nieujawniony?

Tabela 30. Obawa respondentów o sfalszowanie testamentu

Obawa sfalszowania	Liczba badanych	% badanych
Tak	3	10,34
Nie	26	89,66
Ogółem	29	100

Źródło: opracowanie własne

Podobnie jednak jak w poprzednim pytaniu – zdecydowana większość ankietowanych nie boi się podrobienia ich testamentu. Jednak respondentów, u których występuje obawa sfalszowania, jest więcej niż tych, którzy obawiają się, że ich testament może zostać nieodnaleziony. Co ciekawe – u żadnej z osób obie te obawy nie występują łącznie. Zatem żaden z badanych, który ma obawę przed fałszerstwem testamentu nie boi się jego nieodnalezienia - i odwrotnie.

Tabela 31. Szczegółowe dane dotyczące testamentów, wobec których istnieje obawa zniszczenia/sfalszowania/nieujawnienia

Forma testamentu	Miejsce przechowywania	Czy spadkobierca wie	Czy zaufana osoba wie
Własnoręczny	Dom	Tak	Tak
Notarialny	Depozyt	Nie	Nie
Własnoręczny	Dom	Nie	Tak

Źródło: opracowanie własne

Badani, którzy obawiają się możliwości zniszczenia, sfalszowania bądź nieujawnienia ich ostatniej woli, sporządzili dwa testamenty własnoręczne, które prze-

chowują w domu, oraz jeden testament notarialny, przechowywany w depozycie⁸⁰⁶. W pierwszym przypadku wiedzę na temat sporządzenia testamentu przez ankietowanego posiada zarówno spadkobierca, jak i osoba trzecia. W drugim, żadna z tych osób nie została poinformowana o dokonanej przez badanego rozrzędzeniu majątkiem na wypadek śmierci. Trzeci ankietowany poinformował o fakcie sporządzenia testamentu wyłącznie zaufaną osobę. Mamy do czynienia z trzema zupełnie innymi przypadkami, jednak w każdym z nich pojawiły się obawy sfalszowania. W przypadku notarialnego jest to najmniej uzasadnione, gdyż jest to najbezpieczniejsza z wszystkich form testamentów przewidzianych w prawie polskim.

Pytanie: Czy wie Pan/i o możliwości zarejestrowania testamentu w Notarialnym Rejestrze Testamentów (NORT)?

Tabela 32. Wiedza respondentów o możliwości zarejestrowania testamentu w NORT

Wiedza o możliwości zarejestrowania	Liczba badanych	% badanych
Tak	19	65,52
Nie	10	34,48
Ogółem	29	100

Źródło: opracowanie własne

Większość badanych – blisko 2/3 - posiada wiedzę o możliwości zarejestrowania testamentu w Notarialnym Rejestrze Testamentów. Jednakże nie we wszystkich przypadkach pokrywa się ona z wiedzą na temat szczegółowych kwestii dotyczących rejestracji. Problem ten został szerzej przedstawiony przy okazji omawiania następnego pytania.

Dziesięcioro respondentów po raz pierwszy dowiedziało się o NORT z niniejszej ankiety. Najbardziej jednak dziwi fakt, że w tej grupie znalazły się aż cztery osoby, które mimo iż sporządziły testament w formie aktu notarialnego, nie posiadały wiedzy na temat rejestracji testamentu. Zgodnie z Zarządzeniem Prezesa Krajowej Rady

⁸⁰⁶ Patrz uwagi s. 261.

Notarialnej⁸⁰⁷ notariusz ma obowiązek udzielić stawającemu do aktu szczegółowych informacji na temat zasad funkcjonowania Notarialnego Rejestru Testamentów oraz umieścić w treści tego aktu odpowiednie pouczenie⁸⁰⁸.

Mogło zdarzyć się tak, że testamenty były sporządzane jeszcze przed utworzeniem NORT, tj. przed rokiem 2011. Żeby jednak móc udzielić jednoznacznej odpowiedzi, należałoby ankietowanym zadać dodatkowe pytanie, dotyczące daty sporządzenia testamentu.

Pytanie: Czy skorzystał/a Pan/i z możliwości zarejestrowania testamentu w Notarialnym Rejestrze Testamentów? Jeżeli w poprzednim pytaniu zaznaczył/a Pan/i odpowiedź "Nie" proszę zaznaczyć odpowiedź "Nie dotyczy".

Tabela 33. Skorzystanie z możliwości zarejestrowania testamentu w NORT

Odpowiedź	Liczba badanych	% badanych
Tak	6	20,69
Nie	13	44,83
Nie dotyczy	10	34,48
Ogółem	29	100

Źródło: opracowanie własne

Więcej niż co piąty testator skorzystał z możliwości zarejestrowania testamentu w NORT. W czterech przypadkach były to testamenty notarialne, w dwóch własnoręczne. Dogłębna analiza wskazuje jednak, że dane te nie są do końca wiarygodne i najprawdopodobniej odpowiedzi twierdzące o skorzystaniu z możliwości rejestracji, w co najmniej dwóch przypadkach, zostały zaznaczone omyłkowo. Wskazuje na to studium konkretnych przypadków. Dwoje badanych, które sporządziło testamenty

⁸⁰⁷ Zarządzenie Nr 5/2011 Prezesa Krajowej Rady Notarialnej z dnia 16 września 2011 r., ustalające Regulamin świadczenia przez Krajową Radę Notarialną usług w zakresie zapewnienia użytkownikom dostępu do rejestrów notarialnych, dokonywania wpisów w tych rejestrach i uzyskiwania wynikających z nich informacji

⁸⁰⁸ Zgodnie z §7 Zarządzenia nr 5/2011, notariusz sporządzający testament notarialny zamieszcza w jego treści pouczenie o następującej treści: „Notariusz poinformował testatora o zasadach funkcjonowania Notarialnego Rejestru Testamentów (NORT) oraz o zakresie danych podlegających ujawnieniu w rejestrze w przypadku zarejestrowania testamentu w NORT.”. Następnie, po powyższym pouczeniu, notariusz zamieszcza jedno z wymienionych niżej oświadczeń, w których testator:

a) „wnosi o zarejestrowanie sporządzonego testamentu w notarialnym rejestrze testamentów (NORT), utworzonym przez Krajową Radę Notarialną”, albo
b) „rezygnuje z możliwości zarejestrowania sporządzonego testamentu w notarialnym rejestrze testamentów (NORT), utworzonym przez Krajową Radę Notarialną”

własnoręczne nie mogło skorzystać z rejestracji w NORT, gdyż w poprzednim pytaniu, dotyczącym miejsca przechowywania testamentu, odpowiedziało, że swoje testamenty przechowują w domu. A zgodnie z przepisami w NORT można zarejestrować również testamenty holograficzne, ale tylko te, które zostały złożone do depozytu notarialnego. Ponadto jedna z tych osób stwierdziła, że nie posiada wiedzy o możliwości zarejestrowania w NORT i we wszystkich sześciu pytaniach szczegółowych dotyczących rejestru (Kto może zarejestrować testament? Gdzie można zarejestrować testament? Jakie dane znajdują się w rejestrze? Kto ma dostęp do danych? Kto i kiedy może uzyskać informację o sporządzonych testamentach? Ile kosztuje wpis do rejestru?) zaznaczyła odpowiedź „Nie”. Powyższe pozwala zatem przyjąć z dużą dozą pewności, że odpowiedzi te zostały błędnie zaznaczone.

Trzydziestu ankietowanych nie zdecydowało się na rejestrację swojego testamentu⁸⁰⁹. Z danych uzyskanych z ankiety nie można wywieść czy przyczyną takiego stanu rzeczy było sporządzenie testamentu jeszcze przed uruchomieniem Notarialnego Rejestru Testamentów, czy po prostu z braku chęci dokonania w nim wpisu.

Dziesięcioro ankietowanych nie skorzystało z możliwości rejestracji swoich testamentów, z racji tego, że nie miało wiedzy na temat NORT. Najprawdopodobniej przyczyną takiego stanu rzeczy jest to, że zdecydowana większość tych badanych (70%), sporządziła testamenty własnoręczne, bez udziału notariusza, który mógłby udzielić szczegółowych informacji na temat rejestru.

Pytanie: Jeżeli testament nie został zarejestrowany to czy wyraziłby/wyraziłaby Pan/i zgodę na jego rejestrację w NORT? Jeżeli już dokonał/a Pan/i rejestracji swojego testamentu, proszę odpowiedzieć czy ponownie zdecydował(a)/by się Pan/i na rejestrację?

Tabela 34. Wyrażenie zgody na rejestrację testamentu w NORT, przez testatorów, którzy jeszcze jej nie dokonali

Odpowiedź	Liczba badanych	% badanych
Tak	24	82,76
Nie	5	17,24
Ogółem	29	100

Źródło: opracowanie własne

⁸⁰⁹ W czterech przypadkach były to testamenty notarialne, w dziewięciu własnoręczne.

Spośród dwadzieścioro czworo ankietowanych, którzy zaznaczyli odpowiedź „Tak”, sześcioro skorzystało już z możliwości rejestracji testamentu i ponownie podjęłoby taką decyzję. Łącznie z osiemnastorgiem badanych, którzy po raz pierwszy wyraziłyby zgodę na wpis testamentu w NORT, stanowią zdecydowaną większość w tej grupie badawczej. Przeciw byłby mniej niż co szósty ankietowany. Żeby lepiej poznać motyw, jakie nimi kierowały, poproszono w następnym pytaniu o podanie powodów swojej decyzji.

Pytanie: Dlaczego nie wyraziłby/wyraziłaby Pan/i zgody na rejestrację swojego testamentu?

Powyższe pytanie miało charakter otwarty, ankietowani sami udzielali odpowiedzi, które brzmiały następująco (pisownia oryginalna):

1. „Uważam że nie ma takiej potrzeby w moim wypadku.”
2. „nie jest mi to do niczego potrzebne”
3. „Bo to jest sprawa rodzinna”
4. „Nie widzę takiej potrzeby”
5. „to moja prywatna sprawa”

Trudno zrozumieć tę argumentację, biorąc pod uwagę, że jedna z powyższych osób nie poinformowała ani spadkobierców, ani zaufanej osoby o sporządzonym testamencie (własnoręcznym)– utrudniając, bądź uniemożliwiając tym samym jego odnalezienie po śmierci. Inne dwie osoby natomiast obawiają się, że ich testamenty mogłyby zostać nieodnalezione bądź zniszczone/sfałszowane/ nieujawnione, czemu przecież zapobiega rejestracja testamentu.

Pytanie: Czy zna Pan/i zasady funkcjonowania Notarialnego Rejestru Testamentów odnośnie tego: Kto może zarejestrować testament? Gdzie można zarejestrować testament? Jakie dane znajdują się w rejestrze? Kto ma dostęp do danych? Kto i kiedy może uzyskać informację o sporządzonych testamentach? Ile kosztuje wpis do rejestru?

Tabela 35. Wiedza respondentów na temat zasad funkcjonowania NORT

Pytanie	TAK		NIE	
	Ilość	%	Ilość	%
Kto może zarejestrować testament?	14	48,28	15	51,72

Gdzie można zarejestrować testament	14	48,28	15	51,72
Jakie dane znajdują się w rejestrze?	10	34,48	19	65,52
Kto ma dostęp do danych?	10	34,48	19	65,52
Kto i kiedy może uzyskać informację o sporządzonych testamentach?	10	34,48	19	65,52
Ile kosztuje wpis do rejestru?	10	34,48	19	65,52

Źródło: opracowanie własne

We wszystkich pytaniach przeważała odpowiedź przecząca. Ankietowani bardziej byli zorientowali w kwestiach dotyczących tego kto i gdzie może zarejestrować testament – w obu pytaniach ponad 48% badanych udzieliło twierdzącej odpowiedzi. W czterech następnych pytaniach – dotyczących danych znajdujących się w rejestrze, dostępu do nich, tego kto i kiedy może uzyskać informację o sporządzonym testamencie oraz kosztu wpisu do rejestru – wiedzę wykazał się już zaledwie co trzeci badany.

Tabela 36. Odpowiedzi respondentów, którzy deklarowali, że posiadają wiedzę o możliwości zarejestrowania w NORT

Pytanie	TAK		NIE	
	Ilość	%	Ilość	%
Kto może zarejestrować testament?	14	73,68	5	26,32
Gdzie można zarejestrować testament	14	73,68	5	26,32
Jakie dane znajdują się w rejestrze?	10	52,63	9	47,37
Kto ma dostęp do danych?	9	47,37	10	52,63
Kto i kiedy może uzyskać informację o sporządzonych testamentach?	10	52,63	9	47,37
Ile kosztuje wpis do rejestru?	10	52,63	9	47,37

Źródło: opracowanie własne

Jak już zostało zasygnalizowane w poprzednim pytaniu, nie wszystkie osoby posiadające wiedzę o możliwości zarejestrowania testamentu w Notarialnym Rejestrze Testamentów potrafiły odpowiedzieć na bardziej szczegółowe pytania związane z tą czynnością. Ponad ¼ badanych nie wie ani kto może zarejestrować testament, ani gdzie tego dokonać. Blisko połowa ankietowanych nie wie jakie dane znajdują się w rejestrze, kto i kiedy może uzyskać informację o sporządzonych testamentach oraz z jakimi kosztami wiąże się wpis do rejestru. Najwięcej, bo ponad 10 osób (52,63%), nie wie kto ma dostęp do danych, które znajdują się w NORT.

Pytanie: Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego?

Tabela 37 Rejestracja a bezpieczeństwo obrotu prawnego

Odpowiedź	Liczba badanych	% badanych
Tak	22	75,86
Nie	0	0,00
Nie wiem	7	24,14
Ogółem	29	100

Źródło: opracowanie własne

Z powyższej tabeli wynika, że ponad ¾ badanych uważa, że rejestracja testamentów ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego. Nie jest zaskoczeniem fakt, że w tej grupie znalazły się wszystkie z sześciu osób, które dokonały rejestracji swoich testamentów. Niespełna ¼ respondentów nie miała zdania na temat tego, jaki wpływ wywiera ta czynność na bezpieczeństwo obrotu prawnego. Z analizy odpowiedzi, udzielonych przez te osoby w poprzednich pytaniach, wynika że nie posiadały one wystarczającej wiedzy o rejestrze. Żaden z ankietowanych nie podważył jednak korzystnego wpływu NORT w tym zakresie.

Pytanie: Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów powinna być obowiązkowa?

Tabela 38. Obowiązkowa rejestracja testamentów

Odpowiedź	Liczba badanych	% badanych
Tak	14	48,27
Nie	8	27,59
Nie wiem	7	24,14
Ogółem	29	100

Źródło: opracowanie własne

Zdaniem prawie połowy respondentów rejestracja testamentów powinna być obowiązkowa. Blisko $\frac{1}{4}$ badanych nie ma na ten temat zdania. Natomiast ośmioro ankietowanych (27,59 %) uważa, że rejestracja testamentów nie powinna być obligatoryjna, mimo że aż 75% z nich w poprzednim pytaniu przyznało, że rejestracja testamentu ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego.

3.3. Ponowne udzielenie odpowiedzi po przeczytaniu notatki o NORT

Ostatnie pytanie to swego rodzaju eksperyment, którego celem było sprawdzenie czy, a jeżeli tak, to jak, zmieniają się odpowiedzi badanych po zapoznaniu ich z podstawowymi informacjami na temat Notarialnego Rejestru Testamentów. Oprócz zawarcia krótkiej notatki poproszono respondentów o ponowne udzielenie odpowiedzi na poprzednie trzy pytania:

„Testament nieujawniony traktowany jest jako nieistniejący. Aby testament stał się podstawą dziedziczenia musi być sporządzony zgodnie z prawem i ujawniony podczas sądowego stwierdzenia nabycia spadku bądź notarialnego poświadczenia dziedziczenia. W tym celu powstał Notarialny Rejestr Testamentów (NORT). Ma on ma zapobiec nieujawnieniu testamentu (gdy spadkobiercy nie wiedzą, że testament został sporządzony), zniszczeniu (zarówno celowemu jak i w wyniku pożaru/powodzi itp.), sfałszowaniu (przez niezadowolonych lub pominiętych spadkobierców). Wpis testamentu do NORT jest bezpłatny, niejawny za życia testatora. Dokonuje go notariusz. Dostęp do danych ma jedynie notariusz, na wniosek testatora, a po jego śmierci jedynie za

okazaniem odpisu aktu zgonu. Notariusz nie może sam przeszukiwać rejestru czy to dla własnych potrzeb, czy na nieoficjalny wniosek osoby trzeciej. Z czynności tej musi zostać sporządzony protokół. Po przeczytaniu tych informacji proszę jeszcze raz udzielić odpowiedzi na pytania:

- Czy wyraziłby/wyraziłaby Pan/i (ponownie) zgodę na rejestrację swojego testamentu?
- Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego?
- Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów powinna być obowiązkowa?"

Tabela 39. Odpowiedzi na pytania po zapoznaniu się z notatką na temat NORT

Pytanie	Tak		Nie		Nie wiem	
	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%
Czy wyraziłby/wyraziłaby Pan/i (ponownie) zgodę na rejestrację swojego testamentu?	24	82,76	5	17,24	0	0
Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego?	23	79,32	3	10,34	3	10,34
Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów powinna być obowiązkowa?	20	68,96	7	24,14	2	6,90

Źródło: opracowanie własne

W każdym z trzech powyższych pytań przeważają odpowiedzi pozytywne. Najwięcej, bo aż dwadzieścia cztery takich odpowiedzi udzielono przy pytaniu dotyczącym wyrażenia zgody na rejestrację testamentu. Niewiele mniej, bo dwadzieścioro troje badanych uważa, że rejestracja testamentu ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego. Najmniej respondentów (choć i tak więcej niż dwie trzecie) opowiedziało się za obowiązkowym wpisem do rejestru.

Dla pełnego zobrazowania jak zmieniały się odpowiedzi w poszczególnych pytaniach, stworzona została następująca tabela, która zawiera zestawienie udzielonych odpowiedzi w obu turach pytań. Dopiero na tej podstawie można zaobserwować jak

zwiększenie świadomości respondentów w zakresie rejestracji testamentów i samego rejestru wpływa na udzielone przez nich odpowiedzi.

3.4. Zmiany w udzielonych odpowiedziach

Tabela 40. Zmiany w odpowiedziach respondentów po przeczytaniu notatki na temat NORT

Pytanie	Odpowiedź					
	Tak		Nie		Nie wiem	
	Przed	Po	Przed	Po	Przed	Po
Czy wyraziłby/wyraziłaby Pan/i (ponownie) zgodę na rejestrację swojego testamentu?	24	24	5	5	0	0
Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego?	22	23	0	3	7	3
Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów powinna być obowiązkowa?	14	20	8	7	7	2

Źródło: opracowanie własne

Po zapoznaniu się respondentów z udostępnioną w ankiecie informacją na temat NORT i ponownym udzieleniu przez nich odpowiedzi na pytania:

- Czy wyraziłby/wyraziłaby Pan/i zgodę na rejestrację swojego testamentu?
- Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego?
- Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów powinna być obowiązkowa?

stwierdzono, że w drugim i trzecim pytaniu nastąpiły zmiany w odpowiedziach ankietowanych. W pierwszym pytaniu liczba odpowiedzi, przed i po zapoznaniu się badanych z informacjami na temat NORT, została na tym samym poziomie. Nie oznacza to jednak, że wszystkie osoby dwukrotnie udzieliły tych samych odpowiedzi. Otóż dwoje ankietowanych dokonało zmiany – jedna z „nie” na „tak”, druga natomiast z „tak” na „nie”. Analiza odpowiedzi udzielonych przez drugiego z tej dwójki badanych, skłania

do refleksji, że ta zmiana mogła nastąpić w wyniku błędu, gdyż ankietowany uznając za drugim razem, że nie wyraziłby zgody na dokonanie wpisu w NORT, jednocześnie opowiedział się za obowiązkową rejestracją i stwierdził, że ma ona korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego.

Największe zmiany w odpowiedziach respondentów zanotowano przy pytaniu dotyczącym obowiązkowego wpisu testamentu do NORT. Początkowo za opowiedziało się 14 badanych, po przeczytaniu informacji na temat rejestru testamentów ich liczba wzrosła do 20. Również w pytaniu dotyczącym bezpieczeństwa obrotu prawnego, zapoznanie ankietowanych z podstawowymi informacjami o rejestrze przyczyniło się do większej przychylności do niego. Choć różnica w tych odpowiedziach nie jest już tak widoczna jak w przypadku drugiego pytania, to należy zauważyć, że od początku i tak kształtowała się na wysokim poziomie – 22 odpowiedzi twierdzących (za drugim razem 23 pozytywne odpowiedzi).

Analizując odpowiedzi poszczególnych badanych wynika, iż 18 z nich nie dokonało zmian w żadnym pytaniu. W większości przypadków (ponad 61%) ankietowani udzielili odpowiedzi twierdzących we wszystkich pytaniach, w obu turach.

Dwie osoby, zarówno w pierwszej, jak i w drugiej turze pytań – opowiedziały się przeciwko obowiązkowej rejestracji, ale wyraziłyby zgodę na rejestrację swojego testamentu, która ich zdaniem ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego.

Obowiązkowi rejestracji sprzeciwiły się jeszcze dwie inne osoby. Jedna z nich nie wyraziłaby również chęci rejestracji swojego testamentu, mimo iż zauważa korzyści płynące z tej czynności dla bezpieczeństwa obrotu prawnego. Druga osoba wyraziłaby zgodę na rejestrację, mimo iż nie potrafiła jednoznacznie stwierdzić czy ta czynność ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego, zaznaczając odpowiedź „Nie wiem”.

Natomiast żadna osoba z tej grupy badawczej nie uznała, że wpływ rejestracji testamentu na bezpieczeństwo obrotu prawnego jest niekorzystny.

W przypadku jedenastu osób, które dokonały zmian odpowiedzi w drugiej turze pytań, w pięciu były to zmiany na korzyść NORT (trzy odpowiedzi „Tak”). Jeden ankietowany dokonał zmiany w pytaniu nr 3, dotyczącym obowiązkowej rejestracji testamentów. Początkowo opowiedział się przeciw obowiązkowi rejestracji, następnie udzielił odpowiedzi „Nie wiem”.

Tylko jeden badany, po przeczytaniu informacji na temat rejestru, udzielił trzykrotnie odpowiedzi „Nie” (wcześniej udzielając odpowiedzi „Nie wiem” w drugim i trzecim pytaniu). Natomiast dwoje ankietowanych dokonało niezrozumiałej zmiany, być może w wyniku pomyłki.

Tabela 41. Zmiany w odpowiedziach niektórych ankietowanych

Pytanie	Pierwszy ankietowany		Drugi ankietowany	
	Przed	Po	Przed	Po
Czy wyraziłby/wyraziłaby Pan/i zgodę na rejestrację swojego testamentu?	Tak	Tak	Tak	Nie
Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego?	Tak	Nie	Nie wiem	Tak
Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów powinna być obowiązkowa?	Tak	Tak	Nie wiem	Tak

Źródło: opracowanie własne

Pierwszy z nich, początkowo udzielił trzykrotnie twierdzących odpowiedzi, natomiast w drugiej turze dokonał zmiany w pytaniu nr 2, zaznaczając, że rejestracja nie ma korzystnego wpływu na bezpieczeństwo obrotu prawnego, jednocześnie opowiadając się za obowiązkową rejestracją testamentów i wyrażając zgodę na rejestrację swojego testamentu.

Drugi, w pierwszej turze pytań wyraziłby zgodę na rejestrację testamentu, w drugiej już nie. Mimo że jego zdaniem rejestracja testamentów powinna być obowiązkowa a także, że ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego.

Najbardziej jednak zaskakują odpowiedzi badanych, którzy obawiają się sfałszowania bądź nieodnalezienia swojego testamentu. Żadna z tych osób nie zauważyła korzystnego wpływu rejestracji na bezpieczeństwo obrotu prawnego, mimo iż w notatce na temat NORT zostało wyraźnie wskazane, że rejestr zabezpiecza testament przed tego typu sytuacjami.

4. Sporządzanie i rejestracja testamentów w opinii respondentów, którzy nie sporządzili testamentu

4.1. Uwagi wstępne

Jak zostało wspomniane na początku rozdziału, większość ankietowanych nie sporządziła testamentu. Tę grupę, liczącą tysiąc trzydzieści siedem osób, podzielono na kolejne, mniejsze trzy, w zależności od tego czy osoby te w przyszłości mają zamiar sporządzić testament.

Tabela 42. Zamiar sporządzenia testamentu

Zamiar sporządzenia testamentu	Liczba badanych	% badanych
Tak	586	56,51
Nie	85	8,20
Nie wiem	366	35,29
Ogółem	1037	100

Źródło: opracowanie własne

Więcej niż połowa badanych, którzy nie sporządzili jeszcze testamentu, ma zamiar w przyszłości rozrządzić swoim majątkiem na wypadek śmierci. Trzysta sześćdziesiąt sześć osób, wciąż nie ma sprecyzowanych planów w tym zakresie. Natomiast nieco ponad 8 % badanych nie ma takiego zamiaru.

4.2. Powody niesporządzenia testamentu

Zdecydowana większość respondentów (tysiąc trzydzieści siedem osób, co stanowi ponad 97 % wszystkich ankietowanych) nie sporządziła testamentu. Przyczyn takiego stanu rzeczy jest wiele. Ankietowani zostali poproszeni o podanie powodu, dla którego postanowili nie wyrażać swojej ostatniej woli. Pytanie te zawierało osiem przykładowych propozycji odpowiedzi:

- Nie posiadam majątku do przekazania
- Nie mam komu przekazać majątku
- Jestem za młody/a
- Chcę, aby dziedziczyli po mnie spadkobiercy ustawowi

- Nie myślałem/am jeszcze o tym
- Brak czasu
- Zbyt dużo formalności
- Nie wiem jak sporządzić testament zgodnie z prawem

Badani mieli również możliwość podania swojego własnego powodu.

Tabela 43. Liczba zaznaczonych powodów, dla których respondenci nie sporządzili testamentu

Liczba zaznaczonych odpowiedzi	Liczba badanych	% badanych
1	633	61,04
2	205	19,77
3	144	13,89
4	43	4,15
5	8	0,77
6	3	0,29
7	1	0,09
Ogółem	1037	100

Źródło: opracowanie własne

Mimo iż pytanie umożliwiało zaznaczenie więcej niż jednego wariantu odpowiedzi, to aż sześćset trzydzieści trzy osoby (61,04%) wskazały wyłącznie jeden powód, dla którego nie sporządziły testamentu. Natomiast więcej niż jedną przyczynę podało czterysta czworo badanych (38,96%). Z tego też powodu w następnej tabeli odstąpiono od podawania wartości procentowych udzielonych odpowiedzi, gdyż nie sumowałyby się do 100%.

Tabela 44. Powody, dla których respondenci nie sporządzili testamentu

Odpowiedź	Liczba udzielonych odpowiedzi
Nie posiadam majątku do przekazania	274
Nie mam komu przekazać majątku	43
Jestem za młody/a	401

Chcę, aby dziedziczyli po mnie spadkobiercy ustawowi	210
Nie myślałem/am jeszcze o tym	565
Brak czasu	62
Zbyt dużo formalności	30
Nie wiem jak sporządzić testament zgodnie z prawem	99
Inna odpowiedź	16

Źródło: opracowanie własne

Badani najczęściej, bo aż pięćset pięćdziesiąt osiem razy, tłumaczą niesporządzenie testamentu tym, że nie myśleli jeszcze o spisaniu swojej ostatniej woli. Duża część ankietowanych (czteryście jeden osób) uważa, że jest jeszcze na to za młoda. Inni wyjaśniają, że nie posiadają majątku do przekazania (takiej odpowiedzi udzieliło dwieście siedemdziesięcioro czworo badanych), bądź nie wiedzą jak sporządzić testament zgodnie z prawem (blisko co dziesiąty ankietowany). Często też respondenci jako powód wskazują to, że nie mają komu przekazać swojego majątku (czterdzieści trzy osoby) bądź chcą, aby dziedziczyli po nich spadkobiercy ustawowi (czwarta pod względem popularności odpowiedź). Brakiem czasu tłumaczy się sześćdziesięcioro dwoje ankietowanych, a trzydzieścioro uważa, że wiąże się to ze zbyt dużymi formalnościami. Poza zaproponowanymi w ankiecie przyczynami, badani mogli podać swoje własne powody, które przedstawiają się następująco:

Najwięcej, bo pięcioro badanych, przyznało, że od dłuższego czasu myśli o sporządzeniu testamentu, jednak to, że wciąż tego nie zrobiło, wynika ze zwykłego zaniechania. Dwie osoby wskazały, że od dziedziczenia testamentowego preferują formę darowizny, troje respondentów jako powód podało posiadanie tylko jednego dziecka, a dwoje ankietowanych tłumaczy swoje zaniechanie tym, że nie wie jak sprawiedliwie podzielić majątek.

Jedna osoba uzasadnia niesporządzenie testamentu brakiem pieniędzy na notariusza – nie ma jednak żadnego przepisu, który narzucałby testatorowi formę sporządzenia testamentu. Spadkodawca może zatem spisać swoją ostatnią wolę własnoręcznie, co nie

wiąże się z ponoszeniem żadnych opłat. Decydując się jednak na testament w formie aktu notarialnego, należy podkreślić, że jego koszt jest relatywnie niski⁸¹⁰, biorąc pod uwagę wysoki stopień bezpieczeństwa, jaki zapewnia ta forma, oraz fachowe doradztwo prawne (które *de facto* jest bezpłatne – notariusz nie pobiera żadnych opłat za konsultacje, nawet gdy nie dojdzie do sporządzenia aktu notarialnego). Być może u badanej panuje błędne przekonanie, że wynagrodzenie notariusza za sporządzenie testamentu jest bardzo wysokie. Oczywiście, nierzadko wysokość opłat ponoszonych przy akcie notarialnym jest znacznie wyższa niż wspomniane 50-200 zł, jednakże duża ich część to podatki bądź opłaty sądowe, które i tak trzeba ponieść, a które notariusz pobiera i przekazuje na rachunek organu podatkowego bądź sądu⁸¹¹. Notariusz jest bowiem płatnikiem podatków i ciąży na nim ustawowy obowiązek obliczenia i pobrania od stawającego podatku oraz wpłacenia go we właściwym terminie organowi podatkowemu⁸¹². Jednakże należy podkreślić, że sporządzając testament w formie aktu notarialnego, stawający nie ponosi tych opłat.

Następna odpowiedź respondentki ukazuje dlaczego tak istotne jest, aby przed sporządzeniem testamentu poradzić się profesjonalisty. Ankietowana wskazała bowiem, że chce sporządzić testament wspólnie z mężem, ale mąż nie wyraża takiej chęci. Wspólny testament małżonków jest instytucją, która nie występuje w polskim prawie spadkowym⁸¹³. Wynika to wprost z przepisu art. 942 KC, który stanowi, że testament może zawierać rozrządzenia tylko jednego spadkodawcy. Oznacza to, że każdy z małżonków może sporządzić testament wyłącznie samodzielnie. Jeżeli małżonkowie sporządziliby wspólny testament holograficzny – byłby on nieważny. Co więcej, całe życie żyliby w błędnym przekonaniu, że po ich śmierci dojdzie do dziedziczenia testamentowego, zgodnie z ich wolą.

---

⁸¹⁰ Sporządzenie podstawowego testamentu przez notariusza to koszt maksymalnie 50 zł, testament zawierający zapis zwykły, polecenie lub pozbawienie uprawnionego prawa do zachowku – 150 zł natomiast testament zawierający zapis windykacyjny to wydatek rzędu 200 zł. Przedstawione kwoty nie zawierają kosztu odpisów oraz podatku VAT. Jednak pomimo tego należy uznać, że nie są to wygórowane kwoty.

⁸¹¹ Zgodnie z art. 7 § 1 PrNot. notariusz jako płatnik pobiera podatki na podstawie odrębnych przepisów. Obowiązki płatnika nakładają na notariusza przepisy ustawy z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1043) oraz ustawy o PCC. Zob. szerzej: M. Wilk (red.), *Podatki w praktyce notarialnej*, Łódź 2017. Notariusz pobiera również od stawającego opłatę sądową od wniosku o wpis w księdze wieczystej, którą następnie przekazuje właściwemu sądowi rejonowemu. Wysokość opłat sądowych w sprawach z zakresu prawa o księgach wieczystych reguluje ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 755), w rozdziale 3.

⁸¹² Obowiązek ten wynika wprost z art. 8 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacji podatkowej (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1540).

⁸¹³ Respondentka mieszka w Polsce, więc pod uwagę wzięto jedynie przepisy obowiązujące w naszym kraju.

Pozostałe dwie własne odpowiedzi ankietowanych w rzeczywistości nie różniły się od przedstawionych w ankiecie wariantów. Jeden badany napisał „Nie mam aż tak wartościowych rzeczy” co jest bardzo zbliżone do odpowiedzi „Nie posiadam majątku do przekazania”. Natomiast „Nigdy o tym nie myślałam” nie różni się od wariantu „Nie myślałem/am jeszcze o tym”.

Jak ukazuje poniższa tabela, powody niesporządzenia testamentu są odmienne w różnych grupach wiekowych⁸¹⁴. Jedne odpowiedzi są bardziej charakterystyczne dla młodszych ankietowanych, inne dla osób w średnim wieku, a jeszcze inne dla osób starszych. Takie zestawienie pozwoli szczegółowiej zbadać problematykę niskiego odsetka testatorów w polskim społeczeństwie, a być może ułatwi stworzenie kampanii informacyjnych, które zmieniłyby tę tendencję.

Tabela 45. Powody, dla których respondenci nie sporządzili testamentu a wiek

Odpowiedź	Wiek badanych	Liczba udzielonych odpowiedzi/liczba badanych w tym wieku	Odsetek badanych
Nie posiadam majątku do przekazania	18-25	156/343	45,48
	26-35	87/458	18,99
	36-40	16/87	18,39
	41-45	8/54	14,81
	46-50	0/15	0
	51-55	3/28	10,71
	56-60	4/21	19,05
	61-65	0/18	0
	66-70	0/6	0
	71-75	0/5	0
	≥75	0/2	0
	Ogółem	274/1037	26,42
	Nie mam komu przekazać majątku	18-25	31/343
26-35		11/458	2,40

⁸¹⁴ Pogrubioną czcionką zaznaczono po trzy grupy wiekowe z największym odsetkiem zaznaczenia danej odpowiedzi.

	36-40	0/87	0
	41-45	1/54	1,85
	46-50	0/15	0
	51-55	0/28	0
	56-60	0/21	0
	61-65	0/18	0
	66-70	0/6	0
	71-75	0/5	0
	≥75	0/2	0
	Ogółem	43/1037	4,15
Jestem za młody/a	18-25	261/343	76,09
	26-35	125/458	27,29
	36-40	11/87	12,64
	41-45	2/54	3,70
	46-50	1/15	6,67
	51-55	1/28	3,57
	56-60	0/21	0
	61-65	0/18	0
	66-70	0/6	0
	71-75	0/5	0
	≥75	0/2	0
	Ogółem	401/1037	38,67
	Chcę, aby dziedziczyli po mnie spadkobiercy ustawowi	18-25	25/343
26-35		131/458	28,60
36-40		22/87	25,29
41-45		7/54	12,96
46-50		3/15	20,00
51-55		7/28	25,00

	56-60	4/21	19,05
	61-65	8/18	44,44
	66-70	2/6	33,33
	71-75	0/5	0
	≥ 75	1/2	50,00
	Ogółem	210/1037	20,25
Nie myślałem/am jeszcze o tym	18-25	193/343	56,27
	26-35	246/458	53,71
	36-40	48/87	55,17
	41-45	31/54	57,41
	46-50	12/15	80,00
	51-55	13/28	46,43
	56-60	7/21	33,33
	61-65	7/18	38,89
	66-70	3/6	50,00
	71-75	5/5	100,00
	≥ 75	0/2	0
	Ogółem	565/1037	54,48
	Brak czasu	18-25	11/343
26-35		34/458	7,42
36-40		8/87	9,19
41-45		1/54	1,85
46-50		0/15	0
51-55		2/28	7,14
56-60		2/21	9,52
61-65		3/18	16,67
66-70		1/6	16,67
71-75		0/5	0

	≥75	0/2	0
	Ogółem	62/1037	5,98
Zbyt dużo formalności	18-25	12/343	3,50
	26-35	14/458	3,06
	36-40	1/87	1,15
	41-45	1/54	1,85
	46-50	0/15	0
	51-55	0/28	0
	56-60	1/21	4,76
	61-65	0/18	0
	66-70	0/6	0
	71-75	0/5	0
	≥75	1/2	50,00
	Ogółem	30/1037	2,89
	Nie wiem jak sporządzić testament zgodnie z prawem	18-25	52/343
26-35		38/458	8,30
36-40		2/87	2,30
41-45		2/54	3,70
46-50		1/15	6,67
51-55		0/28	0
56-60		4/21	19,05
61-65		0/18	0
66-70		0/6	0
71-75		0/5	0
≥75		0/2	0
Ogółem		99/1037	9,55

Źródło: opracowanie własne

Brakiem majątku do przekazania tłumaczy się najwięcej osób młodych (dwie pierwsze kategorie wiekowe). Natomiast ciekawym spostrzeżeniem jest to, że drugą

grupą ankietowanych z największym odsetkiem udzielonej tej właśnie odpowiedzi, są osoby w wieku 56-60 lat. Odsetek ten jest wyższy niż w grupie wiekowej 26-35 lat.

Odpowiedź „Nie mam komu przekazać majątku” była jedną z najrzadziej zaznaczanych odpowiedzi (tak odpowiedziało zaledwie 4% badanych). Ze wszystkich osób, które podały ten powód, aż 99% to osoby poniżej 40 roku życia. Wśród nich najczęściej byli to ankietowani w wieku 18-25 lat, co nie jest zaskoczeniem, gdyż żadna z tych osób nie posiada dzieci, a tylko jedna pozostaje w związku małżeńskim. Żaden z respondentów powyżej 45 roku życia nie uargumentował w ten sposób faktu niesporządzenia testamentu.

Nie jest również zaskoczeniem to, że osoby młode, poniżej 25 roku życia, nie myślały jeszcze o sporządzeniu testamentu (taką argument podało 76% badanych). Jednak, wbrew pozorom, to nie wśród młodych ludzi jest największy odsetek odpowiedzi „Nie myślałem/am jeszcze o tym”. Najczęściej to osoby w wieku 71-75 lat nie planowały jeszcze uregulowania swoich spraw na wypadek śmierci. Tę odpowiedź zaznaczyło 100% badanych w tej grupie wiekowej. Nieco mniejszy, choć równie wysoki odsetek 46-50 latków (80%) także nie podjęło rozważań na temat sporządzenia testamentu.

Zainteresowane ustawowym porządkiem dziedziczenia były zazwyczaj osoby starsze, powyżej 60 roku życia (największy odsetek tych odpowiedzi był wśród badanych powyżej 75 roku życia). Najrzadziej tę odpowiedź zaznaczały osoby w wieku 18-25 lat (nieco ponad 7% badanych).

Innym powodem niesporządzenia testamentu jest brak czasu, na który skarży się największy odsetek osób w wieku 56-70 lat. Jest to dość sporym zaskoczeniem, gdyż wydawałoby się, że osoby w wieku okołiemerytalnym mają więcej czasu niż osoby aktywne zawodowo, mające małe dzieci.

Co dziesiąty ankietowany wciąż nie sporządził testamentu, gdyż nie wie jak tego dokonać zgodnie z prawem. Tę odpowiedź zaznaczył prawie co piąty badany w wieku 56-60 lat. Powód ten często podawały również osoby młode, poniżej 35 roku życia (odsetek takich odpowiedzi w grupie 18-25 lat wynosi 15,16%, natomiast w grupie 26-35 lat – 8,30%).

Najrzadziej podawanym powodem niesporządzenia testamentu był zbyt duży formalizm związany z tą czynnością. Taki powód wskazało mniej niż 3 % ankietowanych. Na ogół taką odpowiedź zaznaczały osoby młode (87% odpowiedzi zaznaczyły osoby w wieku 18-35 lat), jednakże najwyższy odsetek tych odpowiedzi można zauważyć w grupie osób powyżej 75 roku życia.

4.3. Zamiar sporządzenia testamentu w przyszłości

Kolejne pytanie, na które odpowiadali ankietowani brzmiało: Czy zamierza Pan/i sporządzić testament kiedykolwiek w przyszłości?

Tabela 46. Odpowiedzi respondentów na pytanie „Czy zamierza Pan/i sporządzić testament kiedykolwiek w przyszłości?”

Odpowiedź	Liczba badanych	% badanych
Tak	586	56,51
Nie	85	8,10
Nie wiem	366	35,90
Ogółem	1037	100

Źródło: opracowanie własne

Ponad połowa badanych udzieliła na te pytanie odpowiedzi twierdzącej. Niezdecydowany był blisko co trzeci respondent, a nieco ponad 8% osób nie ma zamiaru sporządzić testamentu w przyszłości.

W zależności od tego jakiej odpowiedzi udzielili respondenci, otrzymali w dalszej kolejności inne zestawy pytań.

5. Sporządzanie i rejestracja testamentów w opinii respondentów, którzy mają zamiar sporządzić testament

5.1. Charakterystyka respondentów

Tabela 47. Płeć badanego, który zamierza w przyszłości sporządzić testament

Płeć	Liczba badanych w tej grupie/liczba badanych ogółem	% badanych
Kobieta	525/955	54,97
Mężczyzna	61/111	54,95
Ogółem	586/1066	

Źródło: opracowanie własne

Liczba kobiet, zarówno wszystkich biorących udział w badaniu, jak i tych, które mają zamiar sporządzić testament w przyszłości, niemal dziewięciokrotnie przewyższa liczbę mężczyzn. Jednakże na tle ogólnej liczby ankietowanych danej płci, wychodzi, że odsetek mężczyzn (54,95%) wśród osób mających zamiar sporządzić testament w przyszłości, jest niemal identyczny jak odsetek kobiet noszących się z tym zamiarem (54,97%).

Tabela 48. Wiek badanego, który zamierza w przyszłości sporządzić testament

Wiek	Liczba badanych w tej grupie/liczba badanych ogółem	% badanych
18-25	222/344	64,53
26-35	271/473	57,29
36-40	36/90	40,00
41-45	21/58	36,21
46-50	6/16	37,50
51-55	8/29	27,59
56-60	10/23	43,48
61-65	5/18	27,78
66-70	2/7	28,57
71-75	4/6	66,67
Powyżej 75	½	50,00
Ogółem	586/1066	

Źródło: opracowanie własne

Najwięcej osób, deklarujących chęć sporządzenia testamentu w przyszłości, odnotowano w grupie wiekowej 26-35 lat – dwieście siedemdziesiąt jeden ankietowanych, co stanowi ponad 57% tej grupy. Jednakże największy odsetek badanych, którzy noszą się z zamiarem sporządzenia testamentu w przyszłości, można zaobserwować

w kategorii 71-75 lat, mimo iż stanowią jedną z najmniej licznych grup wiekowych. Napawające optymizmem jest to, że tak wiele młodych ludzi nie chce pozostawić swoich spraw przypadkowi i planuje w przyszłości rozrządzić majątkiem na wypadek śmierci. Taki zamiar ma prawie 65% respondentów poniżej 25 roku życia. Najmniejszy odsetek badanych, chcących w przyszłości rozrządzić majątkiem na wypadek śmierci, jest wśród osób w wieku 51-55 lat oraz 61-65 lat – w obu przypadkach wynosi poniżej 28%.

Tabela 49. Województwo, w którym mieszka badany, mający zamiar w przyszłości sporządzić testament

Województwo	Liczba badanych w tej grupie/liczba badanych ogółem	% badanych
Dolnośląskie	68/136	50,00
Kujawsko-pomorskie	10/14	71,43
Lubelskie	2/6	33,33
Lubuskie	53/98	54,08
Łódzkie	14/27	51,85
Małopolskie	29/50	58,00
Mazowieckie	57/113	50,44
Opolskie	7/17	41,18
Podkarpackie	10/12	83,33
Podlaskie	53/88	60,23
Pomorskie	16/33	48,48
Śląskie	164/267	61,42
Świętokrzyskie	8/10	80,00
Warmińsko-Mazurskie	58/113	51,33
Wielkopolskie	21/43	48,84

Zachodniopomorskie	3/12	25,00
Za granicą	13/27	48,15
Ogółem	586/1066	

Źródło: opracowanie własne

Jak wynika z powyższej tabeli – liczba badanych zamieszkujących na terenie danego województwa, nie przekłada się na odsetek testatorów w tych grupach badawczych. Mimo iż najwięcej respondentów mieszka w województwie śląskim (1/4 wszystkich osób biorących udział w ankiecie), to zaledwie 1,50% mieszkańców tego województwa zdecydowało się na sporządzenie testamentu. i odwrotnie. Mimo iż najmniej badanych pochodzi z województwa lubelskiego (zaledwie 6 osób) to w tej grupie jest najwyższy odsetek testatorów. Wśród dwadzieścioro dziewięcioro badanych, którzy sporządzili testament, nie znaleźli się przedstawiciele województw: kujawsko-pomorskiego, opolskiego, podkarpackiego, świętokrzyskiego, zachodniopomorskiego. Również żadna z dwudziestu siedmiu osób przebywających za granicą nie zdecydowała się na sporządzenie testamentu. Powody tej decyzji również zostały opisane w dalszej części rozdziału.

Tabela 50. Miejsce zamieszkania badanego, który zamierza w przyszłości sporządzić testament

Miejsce zamieszkania	Liczba badanych w tej grupie/liczba badanych ogółem	% badanych
Wieś	124/236	52,54
Miasto do 50 tys mieszkańców	133/242	54,96
Miasto 51-100 tys mieszkańców	85/144	59,03
Miasto 101-300 tys mieszkańców	101/191	52,88
Miasto powyżej 300 tys mieszkańców	143/253	56,52
Ogółem	586/1066	

Źródło: opracowanie własne

O ile odsetek osób chcących sporządzić testament w przyszłości był różny w poszczególnych województwach, o tyle biorąc pod uwagę kryterium miejsca zamieszkania (a konkretniej jednostki osadniczej), odsetek osób chcących sporządzić w przyszłości testament rozłożył się równomiernie (50-60%), z minimalną przewagą na rzecz mieszkańców średnich miast. W tej grupie zanotowano również największy odsetek testatorów.

Tabela 51. Stan cywilny badanego, który zamierza w przyszłości sporządzić testament

Stan cywilny	Liczba badanych w tej grupie/liczba badanych ogółem	% badanych
Kawaler/panna	347/528	65,72
Żonaty/zamężna	225/482	46,68
Wdowiec/wdowa	3/11	27,27
Rozwiedziony/rozwiedziona	11/45	24,44
Ogółem	586/1066	

Źródło: opracowanie własne

Najczęściej z zamiarem sporządzenia testamentu w przyszłości noszą się osoby stanu wolnego (blisko 2/3 kawalerów i panien biorących udział w badaniu). Nieco mniej niż połowa badanych, pozostających w związku małżeńskim, również deklaruje chęć rozrządzenia w przyszłości majątkiem na wypadek śmierci. Rzadziej taką deklarację składali owdowiali respondenci, a najrzadziej rozwiedzeni.

Tabela 52. Wykształcenie badanego, który zamierza w przyszłości sporządzić testament

Wykształcenie	Liczba badanych w tej grupie/liczba badanych ogółem	% badanych
Podstawowe	0/3	0,00
Gimnazjalne	5/8	62,50
Zasadnicze zawodowe	10/26	38,46

Średnie	202/373	54,15
Wyższe	369/656	56,25
Ogółem	586/1066	

Źródło: opracowanie własne

Mimo iż badani posiadający wykształcenie gimnazjalne są, zaraz po respondentach z wykształceniem podstawowym, najmniej liczną grupą, to właśnie wśród tych badanych jest największy odsetek osób chcących sporządzić w przyszłości testament. Taki zamiar ma również więcej niż połowa osób z wyższym wykształceniem, ich odsetek wynosi ponad 56 %. Równie liczna jest grupa badanych z wykształceniem średnim (ponad 54%). Żadna osoba z wykształceniem podstawowym nie nosi się z takim zamiarem.

Tabela 53. Posiadanie dzieci przez badanego, który zamierza w przyszłości sporządzić testament

Posiadanie dzieci	Liczba badanych w tej grupie/liczba badanych ogółem	% badanych
Tak	241/533	45,22
Nie	345/533	64,73
Ogółem	586/1066	

Źródło: opracowanie własne

Jak wynika z powyższej tabeli, bezdzietni ankietowani częściej mają zamiar sporządzić testament w przyszłości niż badani posiadający dzieci.

Tabela 54. Stan cywilny a posiadanie dzieci przez badanych, którzy zamierzają w przyszłości sporządzić testament

Stan cywilny	Liczba badanych mających zamiar sporządzić testament	Liczba badanych posiadających dzieci
Kawaler/panna	374	46 (12,30%)
Żonaty/zamężna	225	182 (80,89%)

Wdowiec/wdowa	3	3 (100%)
Rozwiedziony/-a	11	10 (90,91%)
Ogółem	586	241 (41,13%)

Źródło: opracowanie własne

Powyższe zestawienie pozwala lepiej przyjrzeć się sytuacji rodzinnej badanych, którzy mają w przyszłości zamiar sporządzić testament. Wśród osób stanu wolnego nieco ponad 12% posiada dzieci. u ankietowanych pozostających w związku małżeńskich ten odsetek jest znacznie wyższy i wynosi blisko 81%. Nieco wyższy jest u rozwiedzionych badanych (prawie 91%), jednak najwyższy jest u wdów i wdowców – wszystkie 3 osoby tego stanu cywilnego posiadają dzieci.

5.2. Zadane pytania i udzielone odpowiedzi

Pierwsze szczegółowe pytanie zadane osobom, które zamierzają sporządzić testament, dotyczyło tego jaką planują wybrać formę rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci.

Tabela 55. Forma, w jakiej respondenci zamierzają sporządzić testament

Forma testamentu	Liczba badanych	% badanych
Własnoręczny	132	22,61
Notarialny	445	75,71
Allograficzny	0	0,00
Ustny	3	0,50
Podróżny	1	0,17
Wojskowy	0	0,00
Nie wiem	5	1,01
Ogółem	586	100

Źródło: opracowanie własne

Zdecydowanie najczęściej ankietowani wskazywali na testament notarialny – takiej odpowiedzi udzieliło, aż $\frac{3}{4}$ respondentów. Na testament własnoręczny zdecydowałoby się ponad 22% badanych. Pięcioro ankietowanych nie podjęło jeszcze decyzji w jakiej formie chciałoby sporządzić swój testament.

Troje badanych wskazało na testament ustny, a jedna osoba na testament podrzędny – czyli na testamenty szczególne, które - jak sama nazwa wskazuje, powinny być sporządzane w wyjątkowych sytuacjach, gdy nie ma możliwości sporządzenia testamentu w formie zwykłej, bądź gdy jest to utrudnione. Ponadto, jak już zostało przedstawione w rozdziale II niniejszej dysertacji, te rodzaje testamentów nie są najbezpieczniejszym sposobem rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci, gdyż oprócz tego, że obarczone są dużym ryzykiem sfalszowania⁸¹⁵, to ich czas obowiązywania jest ograniczony – tracą bowiem swoją moc z upływem sześciu miesięcy od ustania okoliczności, które uzasadniały niezachowanie formy testamentu zwykłego.

Pojawiają się zatem wątpliwości czy respondenci mają odpowiednią wiedzę na temat dostępnych form testamentów, a przede wszystkim, czy znają przepisy regulujące sporządzanie testamentów szczególnych.

Tabela 56. Planowane miejsce przechowywania testamentu

Miejsce przechowywania	Liczba badanych	% badanych
W domu	220	37,54
W depozycie notarialnym	295	50,34
U zaufanej osoby	62	10,58
Nie wiem	4	0,68
Inne	5	0,86
Ogółem	586	100

Źródło: opracowanie własne

Odpowiedzi udzielone na kolejne pytanie udowadniają, że konieczna jest edukacja społeczeństwa z zakresu prawa spadkowego. Ponad połowa respondentów

⁸¹⁵ A w przypadku testamentu podrzędnego istnieje duże prawdopodobieństwo, że w ogóle nie dojdzie do jego sporządzenia, bądź, że zostanie sporządzony nieprawidłowo – gdyż jak wskazują badania (szczegółowo opisane w rozdziale II), dowódcy statków powietrznych i morskich nie są szkoleni w tym zakresie.

oświadczają, iż planuje przechowywać swój testament w depozycie notarialnym. Z dużym prawdopodobieństwem, graniczącym niemal z pewnością, można stwierdzić, że większość ankietowanych nie miała na myśli konkretnie depozytu, tylko kancelarię notarialną – ponad 94 % tych osób chce bowiem sporządzić testament notarialny, którego oryginał jest przecież przechowywany w kancelarii. Dodatkowe złożenie do depozytu odpisu tego testamentu, oprócz tego, że wiązałoby się z kosztami, nie miałyby większego sensu. Bowiem w razie zniszczenia czy też zgubienia przez spadkodawcę odpisu testamentu, w kancelarii (bądź w sądzie rejonowym, gdy już upłynęło 10 lat od sporządzenia testamentu w formie aktu notarialnego) pozostaje jego oryginał. A jeżeli testator ma taką wolę, może ponownie uzyskać odpis takiego testamentu – i to w nieograniczonych ilościach - i przekazać go spadkobiercy czy zaufanej osobie, albo po prostu przechowywać w domu bez obawy o jego zniszczenie czy zgubienie.

Drugim pod względem popularności miejscem, w którym respondenci potencjalnie chcieliby przechowywać swój testament, jest dom. Takiej odpowiedzi udzieliło ponad 37% ankietowanych. Blisko co dziesiąty badany wybrałby zaufaną osobę. Czterech ankietowanych nie ma jeszcze skonkretyzowanych planów w tym zakresie. A pięcioro udzieliło innej odpowiedzi. Dwoje z nich napisało, że planuje przechowywać swój testament w rejestrze testamentów. NORT nie jest jednak miejscem przechowywania testamentu. Co ciekawe, obie te osoby w jednym z kolejnych pytań dotyczących zasad funkcjonowania NORT zaznaczyły, że posiadają wiedzę na temat rejestru i wiedzą jakie dane są tam umieszczane.

Powyższe rozważania dały asumpt do stworzenia kolejnego zestawienia i przedstawienia zależności pomiędzy formą testamentu a miejscem jego przechowywania.

Tabela 57. Forma testamentu a miejsce przechowywania

Forma testamentu	Miejsce przechowywania		
	W depozycie notarialnym	W domu	U zaufanej osoby
Notarialny	278	125	36
Własnoręczny	15	92	24
Ustny	0	2	1
Podróżny	0	1	0

Inna odpowiedź	2	0	1
Ogółem	295	220	62

Źródło: opracowanie własne

Dane zaprezentowane w tabeli potwierdzają wcześniejsze wątpliwości odnośnie wiedzy ankietowanych na temat testamentów szczególnych. Przesłanki ich sporządzenia, obawa rychłej śmierci oraz niemożność skorzystania bądź utrudnione skorzystanie z formy zwykłej, wykluczają możliwość przechowywania takiego testamentu w domu czy u zaufanej osoby.

W przypadku testamentu podróżnego spadkodawca oświadcza swą wolę dowódcy statku lub jego zastępcy w obecności dwóch świadków, po czym jest ona spisywana przez dowódcę statku lub jego zastępcę wraz z podaniem daty jej spisania, a następnie w obecności świadków odczytywana spadkodawcy, po czym pismo podpisują spadkodawca, świadkowie oraz dowódca statku lub jego zastępca. Jeżeli spadkodawca nie może podpisać pisma, należy w piśmie podać przyczynę braku podpisu spadkodawcy. Jeżeli zachowanie tej formy nie jest możliwe, można sporządzić testament ustny (art. 953 KC).

Stwierdzenie treści testamentu ustnego może nastąpić w dwojaki sposób. Po pierwsze, gdy jeden ze świadków (których musi być minimum trzech) albo osoba trzecia spíše oświadczenie spadkodawcy przed upływem roku od jego złożenia, z podaniem miejsca i daty oświadczenia oraz miejsca i daty sporządzenia pisma, a pismo to podpiszą spadkodawca i dwaj świadkowie albo wszyscy świadkowie. Po drugie, jeżeli treść testamentu ustnego nie została stwierdzona w powyższy sposób, można ją w ciągu sześciu miesięcy od dnia otwarcia spadku stwierdzić przez zgodne zeznania świadków złożone przed sądem. Jeżeli przesłuchanie jednego ze świadków jest niemożliwe lub napotyka trudne do przewyciężenia przeszkody, sąd może poprzestać na zgodnych zeznaniach dwóch świadków (art. 952 §1 i §2 KC).

Testator nie otrzymuje zatem oryginału czy nawet kopii pisma stwierdzającego treść złożonego oświadczenia. Tak więc nie ma on możliwości przechowywania takiego testamentu.

Tabela 58. zamiar poinformowania spadkobierców o sporządzonym testamencie

Zamiar poinformowania spadkobierców	Liczba badanych	% badanych
Tak	352	60,07
Nie	100	17,06
Nie wiem	134	22,87
Ogółem	586	100

Źródło: opracowanie własne

Większość, bo ponad 60% ankietowanych, zamierza poinformować spadkobierców o sporządzonym testamencie. Głównie są to osoby, które planują wybrać formę testamentu notarialnego (ponad 77% spośród trzysta pięćdziesięciu dwóch respondentów). Taki zamiar ma też ponad połowa wszystkich badanych, którzy planują sporządzić testament własnoręczny.

Co więcej, cała czwórka respondentów chcących sporządzić testament szczególny, ma zamiar poinformować o tym fakcie swoich spadkobierców. Ukazuje to konieczność pogłębienia wiedzy tych osób na temat rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci.

Natomiast spośród stu badanych, którzy nie zamierzają udzielać takiej informacji spadkobiercom, w sześćdziesięciu dziewięciu przypadkach dotyczyło to testamentu notarialnego, a w trzydziestu własnoręcznego. Jedna osoba odpowiedziała, że nie zna tych form.

Tabela 59. zamiar poinformowania zaufanej osoby o sporządzonym testamencie

Zamiar poinformowania zaufanej osoby	Liczba badanych	% badanych
Tak	460	78,50
Nie	52	8,87
Nie wiem	74	12,63
Ogółem	586	100

Źródło: opracowanie własne

Następne pytanie dotyczyło tego czy badany planuje poinformować zaufaną osobę o sporządzonym testamencie. Większość, bo aż ponad 78% ankietowanych ma taki zamiar. Mniej niż co jedenasty badany nie chce udzielać zaufanej osobie takiej informacji.

Z analizy dwóch powyższych tabel wynika, że więcej osób planuje poinformować o sporządzonym testamencie zaufaną osobę niż samego spadkobiercę. Ponad połowa respondentów (trzysta dziewiętnaście osób, co stanowi 54,44 % tej grupy badanych) planuje udzielić takiej informacji⁸¹⁶ zarówno spadkobiercom, jak i zaufanej osobie. W tej grupie znalazły się również wszystkie cztery osoby, które zamierzają sporządzić testament szczególny.

Tylko trzydzieścioro badanych (5,12 %) nie zamierza nikogo informować o sporządzonym testamencie (dotyczy to dwudziestu testamentów notarialnych i dziesięciu własnoręcznych). Jest to o tyle niezrozumiałe, gdyż co piąta z tych osób boi się nieodnalezienia swojego testamentu, a 1/3 obawia się jego sfalszowania bądź zniszczenia. Pomimo tego ośmioro ankietowanych uważa, że rejestracja testamentu nie powinna być obowiązkowa.

Pytanie: Czy obawia się Pan/i, że testament mógłby zostać nieodnaleziony?

Tabela 60. Obawa nieodnalezienia testamentu

Obawa nieodnalezienia testamentu	Liczba badanych	% badanych
Tak	129	22,01
Nie	393	67,07
Nie wiem	64	10,92
Ogółem	586	100

Źródło: opracowanie własne

Na ogół, w dwóch na trzy przypadki, ankietowani nie mają obaw, że ich testament nie zostanie odnaleziony. Mimo iż dwadzieścioro troje z nich nie ma zamiaru poinformować spadkobierców o sporządzonym testamencie, osiemnaścioro nie planuje

⁸¹⁶ Dotyczy to dwustu czterdziestu jeden testamentów notarialnych i siedemdziesięciu jeden własnoręcznych.

udzielić takiej informacji również zaufanej osobie, a sześćcioro nie chce nikogo informować o tym fakcie. Mniej niż ¼ respondentów boi się, że taka sytuacja może mieć miejsce. Natomiast więcej niż co dziesiąty badany nie potrafił się do tej kwestii ustosunkować.

Pytanie: Czy obawia się Pan/i, że testament mógłby zostać zniszczony, sfalszowany, nieujawniony?

Tabela 61. Obawa zniszczenia, sfalszowania, nieujawnienia testamentu

Obawa zniszczenia, sfalszowania, nieujawnienia testamentu	Liczba badanych	% badanych
Tak	144	24,57
Nie	387	66,04
Nie wiem	55	9,39
Ogółem	586	100

Źródło: opracowanie własne

Jak wynika z danych umieszczonych w tabeli, więcej osób obawia się, że ich testament zostanie zniszczony, sfalszowany bądź nieujawniony niż, że zostanie nieodnaleziony. Takiej odpowiedzi udzieliło sto czterdzieścioro czworo badanych. Wśród nich, osiemdziesięcioro ośmioro udzieliło twierdzącej odpowiedzi w obu pytaniach. Natomiast żadnej z tych obaw nie ma aż trzysta trzydzieścioro dwoje respondentów. Trzydzieścioro dwoje z nich nie zamierza poinformować o sporządzonym testamencie spadkobierców, szesnaścioro zaufanej osoby, a dziesięcioro żadnej z tych osób.

Pytanie: Czy wie Pan/i o możliwości zarejestrowania testamentu w Notarialnym Rejestrze Testamentów?

Tabela 62. Wiedza badanego o możliwości zarejestrowania testamentu w NORT

Wiedza badanego o możliwości zarejestrowania testamentu w NORT	Liczba badanych	% badanych
Tak	187	31,91
Nie	399	68,09

Ogółem	586	100
--------	-----	-----

Źródło: opracowanie własne

Z powyższych danych wynika, że mniej niż 1/3 badanych wie o możliwości zarejestrowania testamentu w NORT⁸¹⁷. Aż trzysta dziewięćdziesiąt dziewięć osób nie posiadało tej wiedzy – mimo to, w dalszej części ankiety, osoby te wykazały przychylność Notarialnemu Rejestrowi Testamentów⁸¹⁸.

Pytanie: Czy wyraziłby Pan/i zgodę na rejestrację testamentu?

Tabela 63. Zgoda na rejestrację testamentu

Odpowiedź	Liczba badanych	% badanych
Tak	410	69,97
Nie	23	3,92
Nie wiem	153	26,11
Ogółem	586	100

Źródło: opracowanie własne

Zdecydowana większość, bo aż blisko 70% respondentów, deklaruje, że wyraziłoby zgodę na rejestrację swojego testamentu. Natomiast prawie co czwarty ankietowany nie opowiedział się ani za, ani przeciwko rejestracji. Przeciwno było zaledwie dwadzieścioro troje badanych⁸¹⁹. Powody tej decyzji zostały przedstawione w następnym pytaniu.

Pytanie: Dlaczego nie wyraziłby/wyraziłaby Pan/i zgody na rejestrację swojego testamentu?

W tym pytaniu nie było gotowych wariantów odpowiedzi, ankietowani musieli sami napisać czemu sprzeciwiliby się rejestracji swojego testamentu.

⁸¹⁷ Głównie, w prawie 87% przypadków, były to osoby młode, poniżej 35 roku życia.

⁸¹⁸ Po zapoznaniu badanych z informacjami na temat NORT aż prawie 91% z nich wyraziłoby zgodę na rejestrację swojego testamentu, która zdaniem 89,5% badanych ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego.

⁸¹⁹ Co ciekawe, blisko połowa tych respondentów (11 osób) uznała jednocześnie, że rejestracja testamentu ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego.

Tabela 64. Powody, dla których badany nie skorzystałby z możliwości zarejestrowania testamentu w NORT

Powody	Liczba badanych	% badanych
Brak wiedzy o NORT	6	26,09
Obawa ujawnienia treści testamentu bądź informacji o jego sporządzeniu	3	13,04
Brak konkretnego argumentu	8	34,78
Brak potrzeby rejestracji	6	26,09
Ogółem	23	100

Źródło: opracowanie własne

Najczęściej respondenci nie byli w stanie wskazać konkretnych powodów tej decyzji⁸²⁰. Sześćcioro ankietowanych tłumaczyło się brakiem wiedzy na temat NORT. Tyle samo osób uznało, że nie widzi potrzeby rejestracji swojego testamentu. Troje badanych obawiało się, że o treści testamentu (bądź o samym fakcie jego sporządzenia) mogą dowiedzieć się niepowołane osoby.

Pytanie: Czy zna Pan/i zasady funkcjonowania Notarialnego Rejestru Testamentów odnośnie tego: Kto może zarejestrować testament? Gdzie można zarejestrować testament? Jakie dane znajdują się w rejestrze? Kto ma dostęp do danych? Kto i kiedy może uzyskać informację o sporządzonych testamentach? Ile kosztuje wpis do rejestru?

Kolejne pytanie zadane respondentom miało na celu sprawdzenie ich szczegółowej wiedzy na temat Notarialnego Rejestru Testamentów.

Tabela 65. Zasady funkcjonowania NORT

Pytanie	TAK		NIE	
	Ilość	%	Ilość	%
Kto może zarejestrować testament?	150	25,60	436	74,40

⁸²⁰ Przykładowe odpowiedzi: „Nie wiem”, „Bo nie”, „Bez komentarza”.

Gdzie można zarejestrować testament?	144	24,57	442	75,43
Jakie dane znajdują się w rejestrze?	112	19,11	474	80,89
Kto ma dostęp do danych?	120	20,48	466	79,52
Kto i kiedy może uzyskać informację o sporządzonych testamentach?	119	20,31	467	79,69
Ile kosztuje wpis do rejestru?	76	12,97	510	87,03

Źródło: opracowanie własne

Ankietowani, którzy mają zamiar sporządzić testament w przyszłości, podobnie jak to było w przypadku testatorów, częściej nie znali odpowiedzi na pytania dotyczące Notarialnego Rejestru Testamentów. W żadnym pytaniu procent twierdzących odpowiedzi nie przekroczył progu 26%. Najwięcej z nich padło przy pytaniach dotyczących tego kto i gdzie może zarejestrować testament – co czwarty badany miał wiedzę w tym zakresie. W trzech następnych pytaniach – dotyczących danych znajdujących się w rejestrze, dostępu do nich oraz tego kto i kiedy może uzyskać informację o sporządzonym testamencie – wiedzą wykazał się już zaledwie mniej więcej co piąty badany. Natomiast tylko niespełna 13% badanych orientuje się z jakimi kosztami wiąże się wpis do rejestru.

Pytanie: Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego?

Tabela 66. Rejestracja a bezpieczeństwo obrotu prawnego

Odpowiedź	Liczba badanych	% badanych
Tak	445	75,94
Nie	10	1,71
Nie wiem	131	22,35
Ogółem	586	100

Źródło: opracowanie własne

Jak wynika z powyższej tabeli, ponad $\frac{3}{4}$ badanych uważa, że rejestracja testamentów ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego⁸²¹. Za ledwie dziesięcioro ankietowanych ma odmienne zdanie i nie dostrzegło korzyści jakie niesie za sobą rejestracja testamentu w NORT. Stu trzydziestu jeden ankietowanych nie było w stanie udzielić jednoznacznej odpowiedzi na te pytanie.

Pytanie: Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów powinna być obowiązkowa?

Tabela 67. Obowiązkowa rejestracja testamentów

Odpowiedź	Liczba badanych	% badanych
Tak	262	44,71
Nie	166	28,33
Nie wiem	158	26,96
Ogółem	586	100

Źródło: opracowanie własne

Mimo iż zdecydowana większość ankietowanych wyraziłaby zgodę na rejestrację testamentu oraz uważa, że taka rejestracja ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego, to za obligatoryjnym wpisem do NORT opowiedziało się już tylko niespełna 45% badanych⁸²². Przeciwnych jest 28,33 % respondentów, a więcej niż $\frac{1}{4}$ ankietowanych nie ma na ten temat zdania.

5.3. Ponowne udzielenie odpowiedzi po przeczytaniu notatki o NORT

Celem ostatniego pytania, podobnie jak to miało miejsce w grupie testatorów, było sprawdzenie czy, a jeżeli tak, to jak zmienią się odpowiedzi badanych po zapoznaniu ich z podstawowymi informacjami na temat Notarialnego Rejestru Testamentów. Respondenci zostali poproszeni o zapoznanie się z krótką notatką o rejestrze a następnie o ponowne udzielenie odpowiedzi na poprzednie trzy pytania:

⁸²¹ A prawie 85% z nich (376 osób) wyraziłoby zgodę na rejestrację swojego testamentu.

⁸²² Mimo że 56,98 % z nich w poprzednim pytaniu przyznało, że rejestracja testamentu ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego.

„Testament nieujawniony traktowany jest jako nieistniejący. Aby testament stał się podstawą dziedziczenia musi być sporządzony zgodnie z prawem i ujawniony podczas sądowego stwierdzenia nabycia spadku bądź notarialnego poświadczenia dziedziczenia. W tym celu powstał Notarialny Rejestr Testamentów (NORT). Ma on ma zapobiec nieujawnieniu testamentu (gdy spadkobiercy nie wiedzą, że testament został sporządzony), zniszczeniu (zarówno celowemu jak i w wyniku pożaru/powodzi itp.), sfałszowaniu (przez niezadowolonych lub pominiętych spadkobierców). Wpis testamentu do NORT jest bezpłatny, niejawnny za życia testatora. Dokonuje go notariusz. Dostęp do danych ma jedynie notariusz, na wniosek testatora, a po jego śmierci jedynie za okazaniem odpisu aktu zgonu. Notariusz nie może sam przeszukiwać rejestru czy to dla własnych potrzeb, czy na nieoficjalny wniosek osoby trzeciej. Z czynności tej musi zostać sporządzony protokół. Po przeczytaniu tych informacji proszę jeszcze raz udzielić odpowiedzi na pytania:

- Czy wyraziłby/wyraziłaby Pan/i zgodę na rejestrację swojego testamentu?
- Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego?
- Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów powinna być obowiązkowa?”

Tabela 68. Odpowiedzi na pytania po zapoznaniu się z notatką na temat NORT

Pytanie	Tak		Nie		Nie wiem	
	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%
Czy wyraziłby/wyraziłaby Pan/i zgodę na rejestrację swojego testamentu?	540	92,15	24	4,10	22	3,75
Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego?	546	93,17	5	0,85	36	6,14
Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów powinna być obowiązkowa?	376	64,16	171	29,18	50	8,53

Źródło: opracowanie własne

W każdym z trzech powyższych pytań przeważają odpowiedzi twierdzące. Najwięcej, bo aż 546 takich odpowiedzi udzielono przy pytaniu dotyczącym korzystnego wpływu rejestracji testamentów na bezpieczeństwo obrotu prawnego. Niewiele mniej,

bo 540 badanych wyraziłoby zgodę na rejestrację swojego testamentu. Najmniej respondentów (choć i tak blisko dwie trzecie) opowiedziało się za obowiązkowym wpisem do rejestru.

Dla pełnego zobrazowania jak zmieniały się odpowiedzi w poszczególnych pytaniach, stworzona została następująca tabela, która zawiera zestawienie udzielonych odpowiedzi w obu turach pytań. Dopiero na tej podstawie można zaobserwować czy zwiększenie świadomości respondentów w zakresie rejestracji testamentów i samego rejestru wpływa na udzielone przez nich odpowiedzi.

5.4. Zmiany w udzielonych odpowiedziach

Tabela 69. Zmiany w odpowiedziach respondentów po przeczytaniu notatki na temat NORT

Pytanie	Odpowiedź					
	Tak		Nie		Nie wiem	
	Przed	Po	Przed	Po	Przed	Po
Czy wyraziłby/wyraziłaby Pan/i zgodę na rejestrację swojego testamentu?	410	540	23	24	153	22
Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego?	445	546	10	5	131	36
Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów powinna być obowiązkowa?	262	286	166	168	158	132

Źródło: opracowanie własne

Po zapoznaniu się respondentów z udostępnioną w ankiecie informacją na temat NORT i ponownym udzieleniu przez nich odpowiedzi na pytania:

- Czy wyraziłby/wyraziłaby Pan/i zgodę na rejestrację swojego testamentu?
- Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego?
- Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów powinna być obowiązkowa?

stwierdzono, że każdym pytaniu nastąpiły zmiany w odpowiedziach ankietowanych.

Jak obrazuje powyższa tabela, zmiany w odpowiedziach ankietowanych nastąpiły we wszystkich pytaniach. W każdym z nich wzrosła liczba odpowiedzi twierdzących, natomiast niewielki wzrost odpowiedzi przeczących zanotowano w pytaniu pierwszym (jeden głos więcej) i trzecim (dwa głosy więcej). Największą zwyżkę twierdzących odpowiedzi, o prawie 32 %, zanotowano przy pytaniu dotyczącym zgody na rejestrację testamentu. Mimo iż mniejszy przyrost, kształtujący się na poziomie 22%, zauważono w pytaniu drugim – to i tak liczba twierdzących odpowiedzi plasuje się na bardzo wysokim poziomie. Otóż ponad 93% badanych uważa, że rejestracja testamentów ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego. Również w pytaniu trzecim wzrosła liczba odpowiedzi pozytywnych (o nieco ponad 9%). Pomimo tego, za obowiązkową rejestracją testamentów wciąż opowiada się mniej niż połowa ankietowanych (48,81%).

Jak zostało wspomniane, w dwóch pytaniach nastąpił wzrost nie tylko odpowiedzi twierdzących, ale również tych przeczących. Mianowicie, początkowo dwadzieścioro troje respondentów uznało, że nie wyraziłoby zgody na rejestrację swojego testamentu, a po zapoznaniu się z informacjami na temat NORT, przeciw było już dwadzieścioro czworo badanych. Co ciekawe – wśród przeciwników rejestracji nie znalazły się wszystkie dwadzieścia trzy osoby, które udzieliły takiej odpowiedzi za pierwszym razem. Zaledwie ośmioro ankietowanych podtrzymało swoją decyzję. Pozostałe szesnaście osób udzieliło więc początkowo pierwotnie innych odpowiedzi – pięć osób początkowo wyraziłoby zgodę na rejestrację testamentu, a jedenaścioro badanych wahało się i udzieliło odpowiedzi „nie wiem”.

Wzrost odpowiedzi negatywnych przy pytaniu dotyczącym obowiązkowej rejestracji testamentu w NORT jest równie nieznaczny. Początkowo przeciw było sto sześćdziesiąt sześć osób, następnie sto sześćdziesiąt osiem. Podobnie jak w pytaniu dotyczącym zgody na rejestrację testamentu, nie były to te same osoby. Stu osiemnastu respondentów ponownie udzieliło przeczącej odpowiedzi, natomiast pięćdziesiąt nowych głosów przybyło od osób, które w pierwszej turze pytań udzieliło innych odpowiedzi (czterdziestu dziewięciu badanych udzieliło pierwotnie odpowiedzi „nie wiem”, jedenastu „tak”). Warto jednak podkreślić, że czterdzieści osiem osób spośród stu sześćdziesięciu sześciu, które początkowo były przeciwne obowiązkowej rejestracji testamentu, po przeczytaniu informacji o NORT zmieniło zdanie. Trzydziestu pięciu respondentów uznało, że rejestracja powinna być obowiązkowa, natomiast trzynaścioro ankietowanych wciąż się wahało i nie udzieliło jednoznacznej odpowiedzi.

Niestety nie są znane powody, dla których ankietowani dokonywali zmian w swoich odpowiedziach. W kilku przypadkach można podejrzewać zwykłą omyłkę, gdyż pięcioro respondentów opowiadających się przeciwko ewentualnej rejestracji testamentu, uznało jednocześnie, że owa rejestracja ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego – niezrozumiale jest zatem czemu w takim razie osoby te nie wyraziłyby zgody na rejestrację swojego testamentu.

Natomiast wśród dwudziestu trzech ankietowanych, którzy w pierwszej kolejności nie wyraziliby zgody na rejestrację testamentu, aż trzynastu (ponad 56%) zmieniło zdanie i po przeczytaniu notatki na temat NORT, za drugim razem udzieliło twierdzącej odpowiedzi. Dwie osoby w drugiej turze pytań zmieniły odpowiedź z „nie” na „nie wiem”.

6. Sporządzanie i rejestracja testamentów w opinii respondentów, którzy nie mają zamiaru sporządzić testamentu

6.1. Charakterystyka respondentów

Tabela 70. Płeć badanego, który nie ma zamiaru sporządzić testamentu

Płeć	Liczba badanych w tej grupie/liczba badanych ogółem	% badanych
Kobieta	74/955	7,75
Mężczyzna	11/111	9,91
Ogółem	85/1066	

Źródło: opracowanie własne

Kobiet, które nie zamierzają sporządzić testamentu, jest ponad siedmiokrotnie więcej niż mężczyzn. Jednakże biorąc pod uwagę ogólną ilość mężczyzn (111) i kobiet (955) biorących udział w ankiecie, wynika, że testamentu nie planuje sporządzić większy odsetek mężczyzn (9,91%).

Tabela 71. Wiek badanego, który nie ma zamiaru sporządzić testamentu

Wiek	Liczba badanych w tej grupie/liczba badanych ogółem	% badanych
18-25	7/344	2,03
26-35	33/473	6,98
36-40	10/90	11,11
41-45	12/58	20,69
46-50	2/16	12,50
51-55	6/29	20,69
56-60	4/23	17,39
61-65	9/18	50,00
66-70	2/7	28,57
71-75	0/6	0
Powyżej 75	0/2	0
Ogółem	85/1066	

Źródło: opracowanie własne

Ankietowani niezamierzający sporządzić testamentu to osoby poniżej 70 roku życia. Najczęściej są to respondenci w wieku 26-35 lat (40,74 %), którzy wraz z najmłodszymi badanymi w wieku 18-25 lat, stanowią ponad połowę tej grupy badawczej. Koresponduje to z odpowiedziami udzielanymi na pytanie dotyczące powodu, dla którego respondenci nie zdecydowali się jeszcze na sporządzenie testamentu, gdzie drugą pod względem popularności była odpowiedź „jestem na to za młody/a”.

Tabela 72. Województwo, w którym mieszka badany, który nie ma zamiaru sporządzić testamentu

Województwo	Liczba badanych w tej grupie/liczba badanych ogółem	% badanych
Dolnośląskie	12/136	34,28
Kujawsko-pomorskie	0/14	0
Lubelskie	1/6	16,67
Lubuskie	7/98	7,14
Łódzkie	2/27	7,41
Małopolskie	2/50	4,00
Mazowieckie	12/113	10,62
Opolskie	6/17	35,29
Podkarpackie	0/12	0
Podlaskie	14/88	15,91
Pomorskie	1/33	3,03
Śląskie	6/267	2,25
Świętokrzyskie	1/10	10,00
Warmińsko-Mazurskie	15/113	13,27
Wielkopolskie	3/43	6,98
Zachodniopomorskie	2/12	16,67
Za granicą	1/27	3,70
Ogółem	85/1066	

Źródło: opracowanie własne

Mieszkańcy województwa opolskiego i dolnośląskiego stanowią dwie grupy badanych z największym odsetkiem osób, które nie zamierzają sporządzić testamentu

w przyszłości. Inną liczną grupę stanowią ankietowani z województwa zachodniopomorskiego i lubelskiego. Mimo iż wśród ankietowanych najwięcej jest mieszkańców województwa śląskiego (dwieście sześćdziesiąt siedem osób), to tylko nieco ponad 2% z nich nie planuje sporządzenia testamentu. Podobnie jak to było w przypadku testatorów, tak i w grupie osób, które nie zamierzają sporządzić testamentu, nie znaleźli się przedstawiciele województw: kujawsko-pomorskiego i podkarpackiego. Tylko jedna z dwudziestu siedmiu osób przebywających za granicą nie ma zamiaru rozrzucić majątkiem na wypadek śmierci.

Tabela 73. Miejsce zamieszkania badanego, który nie ma zamiaru sporządzić testamentu

Miejsce zamieszkania	Liczba badanych w tej grupie/liczba badanych ogółem	% badanych
Wieś	22/236	9,32
Miasto do 50 tys mieszkańców	27/242	11,16
Miasto 51-100 tys mieszkańców	8/144	5,55
Miasto 101-300 tys mieszkańców	9/191	4,71
Miasto powyżej 300 tys mieszkańców	19/253	7,51
Ogółem	85/1066	

Źródło: opracowanie własne

Jak wynika z danych umieszczonych w tabeli, ponad połowę badanych stanowią mieszkańcy wsi oraz najmniejszych miast. Wśród tych właśnie osób jest też najwyższy odsetek respondentów, którzy nie mają zamiaru sporządzenia testamentu. Najmniejszy odsetek takich osób jest wśród mieszkańców dużych miast, o zaludnieniu od 101 do 300 tysięcy.

Tabela 74. Stan cywilny badanego, który nie ma zamiaru sporządzić testamentu

Stan cywilny	Liczba badanych w tej grupie/liczba badanych ogółem	% badanych
Kawaler/panna	18/528	3,41

Żonaty/zamężna	51/482	10,58
Wdowiec/wdowa	3/11	27,27
Rozwiedziony/rozwiedziona	13/45	28,89
Ogółem	85/1066	

Źródło: opracowanie własne

Pomimo iż wśród ogólnej liczby respondentów większość stanowią osoby stanu wolnego, to ci respondenci najrzadziej deklarują brak zamiaru sporządzenia testamentu. Najczęściej swojej ostatniej woli nie chcą sporządzać osoby rozwiedzione bądź owdowiałe. Rozwodnicy stanowią największy odsetek badanych, którzy nie decydują się na sporządzenie testamentu – niespełna 29 %.

Tabela 75. Wykształcenie badanego, który nie ma zamiaru sporządzić testamentu

Wykształcenie	Liczba badanych w tej grupie/liczba badanych ogółem	% badanych
Podstawowe	0/3	0
Gimnazjalne	0/8	0
Zasadnicze zawodowe	9/26	34,61
Średnie	27/373	7,24
Wyższe	49/656	7,47
Ogółem	85/1066	

Źródło: opracowanie własne

Mimo iż wśród badanych, najmniej jest osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym, to stanowią najwyższy odsetek osób niewyrażających chęci sporządzenia testamentu – 34,61%. Zaledwie 7,47 % osób z wykształceniem wyższym nie ma zamiaru rozrzucić swoim majątkiem na wypadek śmierci. Nieco mniejszy odsetek tych osób jest wśród respondentów z wykształceniem średnim – 7,24 %. Żaden ankietowany z tej osiemdziesięciopięć-osobowej grupy nie posiada wykształcenia podstawowego i gimnazjalnego.

Tabela 76. Posiadanie dzieci przez badanego, który nie ma zamiaru sporządzić testamentu

Posiadanie dzieci	Liczba badanych w tej grupie/ liczba badanych ogółem	% badanych
Tak	67/533	12,57
Nie	18/533	3,38
Ogółem	85/1066	

Źródło: opracowanie własne

Większość osób, które nie planują w przyszłości rozrządzić swoim majątkiem na wypadek śmierci, posiada dzieci. Najczęściej właśnie te osoby deklarują, iż chcieliby, żeby dziedziczyli po nich spadkobiercy ustawowi. Biorąc pod uwagę fakt, że blisko $\frac{3}{4}$ tych osób pozostaje w związku małżeńskim (i w zdecydowanej większości posiadają dzieci), argument ten zdaje się być przekonujący w tych okolicznościach.

6.2. Zadane pytania i udzielone odpowiedzi

Ankietowanym, którzy nie mają zamiaru sporządzić testamentu, zadano tylko jedno pytanie „Dlaczego nie zamierza Pan/i sporządzić testamentu?”⁸²³. Podobnie jak przy pytaniu o powód niesporządzenia testamentu, tak i tym razem, respondenci mieli możliwość zaznaczenia jednej bądź kilku odpowiedzi spośród podanych wariantów:

- Nie posiadam majątku do przekazania
- Nie mam komu przekazać majątku
- Chcę, aby dziedziczyli po mnie spadkobiercy ustawowi
- Zbyt dużo formalności,

Jak również istniała możliwość podania swojego własnego powodu, dla którego nie mają zamiaru sporządzić testamentu.

---

⁸²³ Zadawanie pozostałych pytań, m.in. o to czy badany wyraziłby zgodę na rejestrację swojego testamentu, uznano za niecelowe. Skoro respondent nie sporządził testamentu i nie ma w przyszłości takiego zamiaru, nie jest zainteresowany tą tematyką, ani tym bardziej Notarialnym Rejestrem Testamentów.

Tabela 77. Powody, dla których respondenci nie mają zamiaru sporządzić testamentu

Odpowiedź	Liczba udzielonych odpowiedzi
Nie posiadam majątku do przekazania	18
Nie mam komu przekazać majątku	2
Chcę, aby dziedziczyli po mnie spadkobiercy ustawowi	59
Zbyt dużo formalności	8
Inna odpowiedź	2

Źródło: opracowanie własne

W zdecydowanej większości przypadków ankietowani nie zamierzają sporządzić testamentu w przyszłości, gdyż są zainteresowani ustawowym porządkiem dziedziczenia. W 71% przypadkach spadkobiercami ustawowymi tych osób będą: małżonek z dziećmi bądź, jak w co siódmym przypadku, tylko dzieci (bądź dalsi zstępni)⁸²⁴.

Duża część respondentów uzasadnia swoją decyzję tym, że nie posiada majątku, którym można byłoby rozrzucić na wypadek śmierci. Odpowiedź ta zdaje się być udzielona przedwcześnie, tym bardziej, że połowa badanych, którzy twierdzą, że nie posiada majątku do przekazania, to osoby poniżej 35 roku życia. Jest to czas największych zmian, gromadzenia majątku, więc sytuacja materialna tych osób może się znacznie zmienić, tak samo jak może ulec zmianie sytuacja życiowa – blisko 78% tych osób to bezdzietni kawalerowie/panny.

Innym powodem, dla którego badani nie mają zamiaru sporządzić testamentu, to zbyt duża, zdaniem ankietowanych, ilość formalności z tym związana. Nie sposób się z tym zgodzić, gdyż biorąc pod uwagę dwie najpopularniejsze formy testamentu – testament holograficzny i notarialny – ilość czynności niezbędnych do ich sporządzenia jest minimalna. Testament własnoręczny można spisać praktycznie w dowolnym miejscu i czasie, nie trzeba się nigdzie udawać w tym celu, stać w kolejkach, zdobywać za-

⁸²⁴ Na powód ten wskazało siedmioro rozwodników i jeden wdowiec, dlatego też przyjęto, że w gronie spadkobierców ustawowych nie będzie małżonka. Trudno jednak jednoznacznie stwierdzić, których zstępnych mieli na myśli respondenci. Do udzielenia takiej odpowiedzi niezbędne byłyby uzyskanie bardziej szczegółowych informacji na temat sytuacji rodzinnej tych osób. Na dzień dzisiejszy można jedynie stwierdzić, że są to osoby niepozostające, z różnych przyczyn, w związku małżeńskim. Jendakowoż sytuacja rodzinna tych osób może wielokrotnie się zmienić do chwili otwarcia spadku, tym samym może zmienić się również grono spadkobierców ustawowych.

świadczeń, nie ma potrzeby również powoływania świadków oraz nie wiąże się z ponoszeniem żadnych opłat. Co prawda testament notarialny nie jest bezpłatny, ale nawet do jego sporządzenia nie trzeba spełnić tyle wymogów formalnych co przy innych aktach notarialnych dokumentujących np. umowę sprzedaży, darowizny⁸²⁵ czy przy akcie poświadczenia dziedziczenia⁸²⁶.

Tylko dwoje respondentów udzieliło innej, własnej odpowiedzi. Jeden z nich stwierdził, że planuje sporządzić testament „w późniejszym czasie”. Odpowiedź ta jest zaskakująca i nie do końca zrozumiała, gdyż pytanie nie określało ram czasowych, w jakich badani mieliby sporządzić testament, a dotyczyło tego czy kiedykolwiek w przyszłości planują rozrzucić swoim majątkiem na wypadek śmierci, a nie w chwili wypełniania ankiety. Natomiast drugi badany wyraził większą przychylność do formy darowizny.

---

⁸²⁵ Do zawarcia tych umów niezbędna jest wizyta w kilku urzędach, gdyż do aktu notarialnego należy załączyć wiele dokumentów m.in. Wypis z rejestru gruntów, wypis z kartoteki budynków, wypis z miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego o przeznaczeniu gruntu lub zaświadczenie o jego braku, decyzja o warunkach zabudowy, zaświadczenie ze spółdzielni mieszkaniowej o przysługującym prawie do lokalu oraz o braku zadłużenia w płatności opłat eksploatacyjnych, zaświadczenie i oświadczenie z banku o udzielonym kredycie (jeżeli zakup nieruchomości ma być finansowany z kredytu), w zależności od podstawy nabycia: wypis aktu notarialnego umowy sprzedaży, darowizny lub umowy ustanowienia odrębnej własności lokalu lub prawomocne postanowienie sądu o stwierdzeniu nabycia spadku/podziału majątku lub akt poświadczenia dziedziczenia, w przypadku spadkobrania, zaświadczenie z urzędu skarbowego o wywiązaniu się spadkobierców z obowiązku podatkowego itp. Nie rzadko również istnieje konieczność podpisania więcej niż jednego aktu notarialnego (pomijając kwestię umów przedwstępnych, rezerwacyjnych itp.) – jak to ma miejsce chociażby w przypadku nieruchomości rolnej, w stosunku do której Krajowemu Ośrodkowi Wsparcia Rolnictwa (KOWR) przysługuje prawo pierwokupu. W tej sytuacji konieczne jest sporządzenie najpierw warunkowej umowy sprzedaży tej nieruchomości. Następnie należy o jej treści zawiadomić KOWR, który może wykonać swoje prawo w ciągu miesiąca od otrzymania zawiadomienia o treści zawartej warunkowej umowy sprzedaży. Dopiero niezłożenie przez KOWR w powyższym terminie oświadczenia o nabyciu danej nieruchomości bądź pisemne poinformowanie zobowiązanego o nieskorzystaniu z przysługującego prawa pierwokupu (bądź też brak reakcji ze strony KOWR) upoważnia strony do zawarcia docelowej umowy przenoszącej własność tej nieruchomości. Podobnie będzie również w przypadku innych nieruchomości objętych prawem pierwokupu (przysługującym np. lasom państwowym czy gminie). Nie mniej formalności musi spełnić nabywca mieszkania z rynku pierwotnego. Jeżeli bowiem nie zostało ono jeszcze oddane do użytku – konieczne jest zawarcie z deweloperem umowy deweloperskiej, na podstawie której deweloper zobowiązuje się do ustanowienia odrębnej własności lokalu lub przeniesienia własności tego lokalu na nabywcę, po zakończeniu przedsięwzięcia deweloperskiego, a nabywca zobowiązuje się do spełnienia świadczenia pieniężnego na rzecz dewelopera na poczet ceny nabycia tego prawa (art. 3 ust.5 ustawy z dnia 16 września 2011 r. o ochronie praw nabywcy lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinnego Dz.U.2019.1805 t.j.)

⁸²⁶ Sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia poprzedzone jest spisaniem protokołu dziedziczenia, do którego załącza się odpis aktu zgonu spadkodawcy, odpisy aktów stanu cywilnego osób powołanych do spadku z ustawy oraz inne dokumenty mogące mieć wpływ na ustalenie praw do spadku, a także, jeżeli zostały sporządzone lub spisane, projekt protokołu dziedziczenia oraz protokoły obejmujące oświadczenia o wyrażeniu zgody na spisanie protokołu dziedziczenia zgodnie z jego projektem (art. 95c § 4 ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. - Prawo o notariacie Dz.U.2020.0.1192 t.j.). Co istotne, żądanie przeprowadzenia poświadczenia dziedziczenia musi zostać złożone na zgodny wniosek wszystkich osób mogących wchodzić w rachubę jako spadkobiercy ustawowi i testamentowi, a także osób, na rzecz których spadkodawca uczynił zapisy windykacyjne (art. 95 aa ustawy prawo o notariacie). W przypadku testamentu, w kancelarii obecny musi być jedynie testator i notariusz.

7. Sporządzanie i rejestracja testamentów w opinii respondentów, którzy nie wiedzą czy sporządzą testament w przyszłości

7.1. Charakterystyka respondentów

Tabela 78. Płeć badanego, który jeszcze nie wie czy sporządzi w przyszłości testament

Płeć	Liczba badanych w tej grupie /liczba badanych ogółem	% badanych
Kobieta	331/955	34,66
Mężczyzna	35/111	31,53
Ogółem	366/1066	

Źródło: opracowanie własne

Mimo iż całkowita liczba kobiet, biorących udział w badaniu, niemal dziewięciokrotnie przewyższa liczbę mężczyzn, to odsetek badanych obu płci, niezdecydowanych w kwestii sporządzenia testamentu, jest bardzo zbliżony.

Tabela 79. Wiek badanego, który jeszcze nie wie czy sporządzi w przyszłości testament

Wiek	Liczba badanych w tej grupie /liczba badanych ogółem	% badanych
18-25	114/344	33,14
26-35	154/473	32,56
36-40	41/90	45,56
41-45	21/58	36,21
46-50	7/16	43,75
51-55	14/29	48,28
56-60	7/23	30,43

61-65	4/18	22,22
66-70	2/7	28,57
71-75	1/6	16,67
Powyżej 75	1/2	50,00
Ogółem	366/1066	

Źródło: opracowanie własne

Największy odsetek wahających się badanych można zaobserwować wśród badanych w wieku powyżej 75 lat. Wynika to raczej z małej liczebności owej grupy, niż z zależności wynikającej z wieku⁸²⁷. Innymi grupami wiekowymi z najwyższymi odsetkami osób niezdecydowanych są: 36-40 lat, 46-50 lat i 51-55 lat – we wszystkich grupach odsetek ten wynosi więcej niż 43 %. Wśród najmłodszych ankietowanych tylko co trzeci nie jest pewny czy dokona w przyszłości rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci. Najbardziej zdecydowani w tej kwestii są respondenci w wieku 71-75 lat, gdyż zaledwie 16,67% przedstawicieli tej kategorii wiekowej nie ma sprecyzowanych planów odnośnie sporządzenia testamentu.

Tabela 80. Województwo, w którym mieszka badany, który jeszcze nie wie czy sporządzi w przyszłości testament

Województwo	Liczba badanych w tej grupie /liczba badanych ogółem	% badanych
Dolnośląskie	51/136	37,50
Kujawsko-pomorskie	4/14	28,57
Lubelskie	2/6	33,33
Lubuskie	37/98	37,75
Łódzkie	9/27	33,33
Małopolskie	17/50	34,00

⁸²⁷ Badana jest bezdzietną wdową. Powodem niesporządzenia przez nią testamentu jest wola, aby dziedziczyli po niej spadkobiercy ustawowi (zapewne rodzeństwo i dzieci rodzeństwa). Jednakże nie postanowiła definitywnie, że nie sporządzi testamentu.

Mazowieckie	41/113	36,28
Opolskie	4/17	23,53
Podkarpackie	2/12	16,67
Podlaskie	20/88	22,73
Pomorskie	12/33	36,36
Śląskie	93/267	34,83
Świętokrzyskie	1/10	10,00
Warmińsko-Mazurskie	37/113	32,74
Wielkopolskie	16/43	37,21
Zachodniopomorskie	7/12	58,33
Za granicą	13/27	48,15
Ogółem	366/1066	

Źródło: opracowanie własne

Jak wynika z powyższej tabeli – najbardziej niezdecydowani są mieszkańcy województwa zachodniopomorskiego. Blisko 60% z nich nie wie jeszcze czy dokona w przyszłości rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci. Najmniejszy odsetek takich osób jest wśród mieszkańców województwa świętokrzyskiego – aż 90% badanych z tego regionu ma jasno sprecyzowane plany w tym zakresie. Drugim takim regionem jest województwo podkarpackie. Mieszkańcy Podkarpacia w 83 % podjęli już decyzję czy sporządzą w przyszłości testament.

Tabela 81. Miejsce zamieszkania badanego, który jeszcze nie wie czy sporządzi w przyszłości testament

Miejsce zamieszkania	Liczba badanych w tej grupie /liczba badanych ogółem	% badanych
Wieś	84/236	35,59
Miasto do 50 tys mieszkańców	77/242	31,82

Miasto 51-100 tyś mieszkańców	45/144	31,25
Miasto 101-300 tyś mieszkańców	77/191	40,31
Miasto powyżej 300 tyś mieszkań- ców	83/253	32,81
Ogółem	366/1066	

Źródło: opracowanie własne

Mimo iż odsetek niezdecydowanych respondentów jest najwyższy w miastach o wielkości zaludnienia 101-300 tysięcy mieszkańców (40,31%) to należy zauważyć, że generalnie nie ma większych dysproporcji pomiędzy grupami. W każdej z nich głosy rozłożyły się niemal równomiernie.

Tabela 82. Stan cywilny badanego, który jeszcze nie wie czy sporządzi w przyszłości testament

Stan cywilny	Liczba badanych w tej grupie/liczba badanych ogółem	% badanych
Kawaler/panna	159/528	30,11
Żonaty/zamężna	184/482	38,17
Wdowiec/wdowa	3/11	27,27
Rozwiedziony/rozwiedziona	20/45	44,44
Ogółem	366/1066	

Źródło: opracowanie własne

Biorąc pod uwagę stan cywilny respondentów, największy odsetek niezdecydowanych badanych można zaobserwować w grupie rozwiedzionych – 44,44 %.

Tabela 83. Stan cywilny a posiadanie dzieci przez badanych, którzy jeszcze nie wiedzą czy sporządzą w przyszłości testament

Stan cywilny	Liczba badanych	Liczba badanych posiadających dzieci
Kawaler/panna	159	46
Żonaty/zamężna	184	182
Wdowiec/wdowa	3	3
Rozwiedziony/rozwiedziona	20	10
Ogółem	366	241

Źródło: opracowanie własne

Jak wynika z powyższych danych, 66% niezdecydowanych badanych posiada dzieci. Największy odsetek jest wśród wdowców (100%) oraz wśród rozwiedzionych respondentów (90%). Być może fakt, że to dzieci stanowią ich krąg spadkobierców ustawowych, powoduje, że ankietowani wciąż się wahają czy w ich przypadku zachodzi potrzeba sporządzenia testamentu.

Tabela 84. Wykształcenie badanego, który jeszcze nie wie czy sporządzi w przyszłości testament

Wykształcenie	Liczba badanych/liczba badanych ogółem	% badanych
Podstawowe	3/3	100
Gimnazjalne	3/8	37,50
Zasadnicze zawodowe	7/26	26,92
Średnie	136/373	36,46
Wyższe	217/656	33,08
Ogółem	366/1066	

Źródło: opracowanie własne

Choć prawie 60% badanych, którzy nie wiedzą jeszcze czy sporządzą testament w przyszłości, stanowią osoby z wykształceniem wyższym, to największy odsetek wa-

hających się respondentów można zaobserwować wśród tych z wykształceniem podstawowym (100%) oraz gimnazjalnym (37,50%).

7.2. Zadane pytania i udzielone odpowiedzi

Tabela 85. Zgoda na rejestrację testamentu

Odpowiedź	Liczba badanych	% badanych
Tak	125	34,15
Nie	9	2,46
Nie wiem	232	63,38
Ogółem	366	100

Źródło: opracowanie własne

Jak wynika z powyższej tabeli, zdecydowana większość badanych, którzy jeszcze nie wiedzą czy sporządzą w przyszłości testament, nie wie również czy wyraziłaby zgodę na jego rejestrację. Ponad 34% ankietowanych dokonałoby rejestracji potencjalnego testamentu. Przeciw byłoby zaledwie dziewięcioro respondentów.

Pytanie: Dlaczego nie wyraziłby/wyraziłaby Pan/i zgody na rejestrację swojego testamentu?

W tym pytaniu nie było gotowych wariantów odpowiedzi, ankietowani musieli sami napisać z jakiego powodu nie zdecydowałiby się dokonać rejestracji swojego testamentu.

Tabela 86. Powody, dla których badany nie skorzystałby z możliwości zarejestrowania testamentu w NORT

Powody	Liczba badanych	% badanych
Odpowiedź nie na temat	3	33,33
Obawa ujawnienia treści testamentu bądź informacji o jego sporządzeniu	3	33,33
Brak konkretnego argumentu	2	22,22
Brak potrzeby rejestracji	1	11,11

Ogółem	9	100
--------	---	-----

Źródło: opracowanie własne

Niestety, 1/3 powodów podawanych przez respondentów, nie miała *de facto* związku z rejestracją, a z samym faktem sporządzenia testamentu⁸²⁸. Odpowiedzi te zostały więc określone w tabeli jako nie na temat. Taka sama liczba badanych nie zgodziłaby się na rejestrację testamentu z obawy o ujawnienie treści swojego testamentu osobom postronnym. Jeden ankietowany nie widzi potrzeby rejestracji. Natomiast dwie osoby nie podały konkretnego argumentu⁸²⁹.

Pytanie: Czy zna Pan/i zasady funkcjonowania Notarialnego Rejestru Testamentów odnośnie tego: Kto może zarejestrować testament? Gdzie można zarejestrować testament? Jakie dane znajdują się w rejestrze? Kto ma dostęp do danych? Kto i kiedy może uzyskać informację o sporządzonych testamentach? Ile kosztuje wpis do rejestru?

Kolejne pytanie zadane respondentom miało na celu sprawdzenie ich szczegółowej wiedzy na temat Notarialnego Rejestru Testamentów.

Tabela 87. Zasady funkcjonowania NORT

Pytanie	TAK		NIE	
	Ilość	%	Ilość	%
Kto może zarejestrować testament?	72	19,67	294	80,33
Gdzie można zarejestrować testament?	71	19,40	295	80,60
Jakie dane znajdują się w rejestrze?	56	15,30	310	84,70
Kto ma dostęp do danych?	58	15,85	308	84,15
Kto i kiedy może uzyskać informację o sporządzonych testamentach?	62	16,94	304	83,06
Ile kosztuje wpis do rejestru?	36	9,84	330	90,16

Źródło: opracowanie własne

⁸²⁸ Odpowiedzi te brzmiały następująco: „Nie zamierzam przygotować testamentu w najbliższym czasie”, „Nie posiadam niczego”, „Ponieważ mam czas”.

⁸²⁹ Respondenci udzielili następujących odpowiedzi „Bo nie”, „Taki kaprys”.

Jak wynika z powyższej tabeli, zdecydowana większość respondentów nie zna zasad funkcjonowania Notarialnego Rejestru Testamentów. W każdym z pięciu pytań odsetek odpowiedzi przeczących nie był niższy niż 80%. Mniej niż co piąty badany miał wiedzę na temat tego kto i gdzie może dokonać rejestracji testamentu w trzech następnych pytaniach – dotyczących danych znajdujących się w rejestrze, dostępu do nich oraz tego kto i kiedy może uzyskać informację o sporządzonym testamencie – wiedzą wykazało się mniej osób (15,30-16,94% badanych). Pytaniem, na które udzielono najmniej odpowiedzi twierdzących, dotyczyło kosztów z jakimi wiąże się wpis do rejestru – tylko blisko co dziesiąty respondent wykazał się wiedzą w tym zakresie.

Pytanie: Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego?

Tabela 88. Rejestracja a bezpieczeństwo obrotu prawnego

Odpowiedź	Liczba badanych	% badanych
Tak	193	52,73
Nie	2	0,55
Nie wiem	171	46,72
Ogółem	366	100

Źródło: opracowanie własne

Powyższe dane wskazują, że ponad połowa badanych uważa, że rejestracja testamentów ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego. Za ledwie dwoje ankietowanych ma odmienne zdanie i nie dostrzegło korzyści jakie niesie za sobą rejestracja testamentu w NORT. Sto siedemdziesięcioro jeden ankietowanych nie było w stanie udzielić jednoznacznej odpowiedzi na te pytanie.

Pytanie: Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów powinna być obowiązkowa?

Tabela 89. Obowiązkowa rejestracja testamentów

Odpowiedź	Liczba badanych	% badanych
Tak	107	29,23

Nie	70	19,13
Nie wiem	189	51,64
Ogółem	366	100

Źródło: opracowanie własne

Mimo iż zdecydowana większość ankietowanych wyraziłaby zgodę na rejestrację testamentu oraz uważa, że taka rejestracja ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego, to za obligatoryjnym wpisem do NORT opowiedziało się już tylko nieco ponad 29 % badanych⁸³⁰. Przeciwnych jest 19,13 % respondentów, a ponad połowa ankietowanych nie ma na ten temat zdania.

7.3. Ponowne udzielenie odpowiedzi po przeczytaniu notatki o NORT

Celem ostatniego pytania, podobnie jak to miało miejsce w grupie testatorów, było sprawdzenie czy, a jeżeli tak, to jak zmienią się odpowiedzi badanych po zapoznaniu ich z podstawowymi informacjami na temat Notarialnego Rejestru Testamentów. Respondenci zostali poproszeni o zapoznanie się z krótką notatką o rejestrze a następnie o ponowne udzielenie odpowiedzi na poprzednie trzy pytania:

„Testament nieujawniony traktowany jest jako nieistniejący. Aby testament stał się podstawą dziedziczenia musi być sporządzony zgodnie z prawem i ujawniony podczas sądowego stwierdzenia nabycia spadku bądź notarialnego poświadczenia dziedziczenia. W tym celu powstał Notarialny Rejestr Testamentów (NORT). Ma on ma zapobiec nieujawnieniu testamentu (gdy spadkobiercy nie wiedzą, że testament został sporządzony), zniszczeniu (zarówno celowemu jak i w wyniku pożaru/powodzi itp.), sfałszowaniu (przez niezadowolonych lub pominiętych spadkobierców). Wpis testamentu do NORT jest bezpłatny, niejawni za życia testatora. Dokonuje go notariusz. Dostęp do danych ma jedynie notariusz, na wniosek testatora, a po jego śmierci jedynie za okazaniem odpisu aktu zgonu. Notariusz nie może sam przeszukiwać rejestru czy to dla własnych potrzeb, czy na nieoficjalny wniosek osoby trzeciej. Z czynności tej musi zostać sporządzony protokół. Po przeczytaniu tych informacji proszę jeszcze raz udzielić odpowiedzi na pytania:

⁸³⁰ Mimo że 56,98 % z nich w poprzednim pytaniu przyznało, że rejestracja testamentu ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego.

- Czy wyraziłby/wyraziłaby Pan/i zgodę na rejestrację swojego testamentu?
- Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego?
- Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów powinna być obowiązkowa?"

Tabela 90. Odpowiedzi na pytania po zapoznaniu się z notatką na temat NORT

Pytanie	Tak		Nie		Nie wiem	
	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%
Czy wyraziłby/wyraziłaby Pan/i zgodę na rejestrację swojego testamentu?	304	83,06	19	5,19	43	11,75
Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego?	319	87,16	16	4,37	31	8,47
Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów powinna być obowiązkowa?	201	54,92	112	30,60	53	14,48

Źródło: opracowanie własne

W każdym z trzech powyższych pytań przeważają odpowiedzi twierdzące. Najwięcej, bo aż 319 takich odpowiedzi udzielono przy pytaniu dotyczącym korzystnego wpływu rejestracji testamentów na bezpieczeństwo obrotu prawnego. Niewiele mniej, bo 540 badanych wyraziłoby zgodę na rejestrację swojego testamentu. Najmniej respondentów (choć i tak blisko dwie trzecie) opowiedziało się za obowiązkowym wpisem do rejestru.

Dla pełnego zobrazowania jak zmieniały się odpowiedzi w poszczególnych pytaniach, stworzona została następująca tabela, która zawiera zestawienie udzielonych odpowiedzi w obu turach pytań. Dopiero na tej podstawie można zaobserwować czy zwiększenie świadomości respondentów w zakresie rejestracji testamentów i samego rejestru wpływa na udzielone przez nich odpowiedzi.

7.4. Zmiany w udzielonych odpowiedziach

Tabela 91. Zmiany w odpowiedziach respondentów po przeczytaniu notatki na temat NORT

Pytanie	Odpowiedź					
	Tak		Nie		Nie wiem	
	Przed	Po	Przed	Po	Przed	Po
Czy wyraziłby/wyraziłaby Pan/i zgodę na rejestrację swojego testamentu?	125	304	9	19	232	43
Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego?	193	319	2	16	171	31
Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów powinna być obowiązkowa?	107	201	70	112	189	53

Źródło: opracowanie własne

Po zapoznaniu się respondentów z udostępnioną w ankiecie informacją na temat NORT i ponownym udzieleniu przez nich odpowiedzi na pytania:

- Czy wyraziłby/wyraziłaby Pan/i zgodę na rejestrację swojego testamentu?
- Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego?
- Czy Pana/i zdaniem rejestracja testamentów powinna być obowiązkowa?

stwierdzono, że każdym pytaniu nastąpiły zmiany w odpowiedziach ankietowanych. Największy wzrost twierdzących odpowiedzi (o 143%) zanotowano w pytaniu dotyczącym zgody na rejestrację testamentu. Aż sto siedemdziesięcioro dziewięcioro badanych przekonało się do rejestru, gdy poznało zasady jego funkcjonowania. Mimo iż mniejszy przyrost, kształtujący się na poziomie niespełna 65%, zauważono w pytaniu drugim – to i tak więcej niż 87% badanych uważa, że rejestracja testamentów ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego. Pomimo tego, że w pytaniu trzecim zanotowano większy wzrost odpowiedzi twierdzących – o ponad 87%, to za obowiązkową rejestracją testamentów wciąż opowiada się niewiele ponad połowa ankietowanych (prawie 55%).

Jak zostało wspomniane, w dwóch pytaniach nastąpił wzrost nie tylko odpowiedzi twierdzących, ale również tych przeczących. Mianowicie, początkowo 23 respondentów uznało, że nie wyraziłoby zgody na rejestrację swojego testamentu, a po zapoznaniu się z informacjami na temat NORT, przeciw było już 24 badanych. Co ciekawe – wśród 24 przeciwników rejestracji nie znalazły się wszystkie 23 osoby, które udzieliły takiej odpowiedzi za pierwszym razem. Zaledwie 8 ankietowanych podtrzymało swoją decyzję. Pozostałe 16 osób udzieliło więc początkowo pierwotnie innych odpowiedzi – 5 osób początkowo wyraziłoby zgodę na rejestrację testamentu, a 11 badanych wahało się i udzieliło odpowiedzi „nie wiem”.

Wzrost odpowiedzi negatywnych przy pytaniu dotyczącym obowiązkowej rejestracji testamentu w NORT jest równie nieznaczny. Początkowo przeciw było sto sześćdziesiąt sześć osób, następnie sto sześćdziesiąt osiem. Podobnie jak w pytaniu dotyczącym zgody na rejestrację testamentu, nie były to te same osoby. Stu osiemnastu respondentów ponownie udzieliło przeczącej odpowiedzi, natomiast pięćdziesiąt nowych głosów przybyło od osób, które w pierwszej turze pytań udzieliło innych odpowiedzi (czterdziestu dziewięciu badanych udzieliło pierwotnie odpowiedzi „nie wiem”, jedenastu „tak”). Warto jednak podkreślić, że czterdzieści osiem osób spośród stu sześćdziesięciu sześciu, które początkowo były przeciwne obowiązkowej rejestracji testamentu, po przeczytaniu informacji o NORT zmieniło zdanie. Trzydziestu pięciu respondentów uznało, że rejestracja powinna być obowiązkowa, natomiast trzynastu ankietowanych wciąż się wahało i nie udzieliło jednoznacznej odpowiedzi.

Niestety nie są znane powody, dla których ankietowani dokonywali zmian w swoich odpowiedziach. W kilku przypadkach można podejrzewać zwykłą omyłkę, gdyż pięcioro respondentów opowiadających się przeciwko ewentualnej rejestracji testamentu, uznało jednocześnie, że owa rejestracja ma korzystny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego – niezrozumiałe jest zatem czemu w takim razie osoby te nie wyraziłyby zgody na rejestrację swojego testamentu.

Natomiast wśród dwudziestu trzech ankietowanych, którzy w pierwszej kolejności nie wyraziliby zgody na rejestrację testamentu, aż trzynastu (ponad 56%) zmieniło zdanie i po przeczytaniu notatki na temat NORT, za drugim razem udzieliło twierdzącej odpowiedzi. Dwie osoby w drugiej turze pytań zmieniły odpowiedź z „nie” na „nie wiem”.

8. Wnioski

Zdecydowana większość ankietowanych nie sporządziła testamentu. Najczęstszymi powodami tego stanu rzeczy, jak podają respondenci, są: niepodjęcie rozważań w tym zakresie, zbyt młody wiek oraz brak majątku do przekazania. Większość tej grupy osób (ponad 56%) planuje jednak w przyszłości dokonać rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci. Zaledwie 8% badanych nie widzi potrzeby zmiany swojej decyzji, gdyż zainteresowani są ustawowym porządkiem dziedziczenia.

Testatorzy biorący udział w badaniu sporządzili najczęściej jeden testament, własnoręczny bądź notarialny, który na ogół przechowują w domu. O fakcie jego sporządzenia poinformowali spadkobiercę bądź zaufaną osobę (nie zrobiła tego około ¼ testatorów). Tylko co piąty spadkodawca dokonał rejestracji swojego testamentu w Notarialnym Rejestrze Testamentów. Główną przyczyną jego niezarejestrowania jest brak wiedzy o istnieniu NORT (w ¾ przypadków). Ci którzy nie skorzystali z możliwości rejestracji, deklarują, że wyraziliby na nią zgodę – ponad 78%. Pozostałe 21% badanych nie ma potrzeby rejestracji swojego testamentu.

Wiedza ankietowanych na temat NORT, zarówno tych, którzy dokonali rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci, jak i tych, którzy tego nie zrobili, jest niestety mała. W żadnym z sześciu pytań dotyczących rejestru⁸³¹, nie padło więcej odpowiedzi twierdzących. Ankietowani nie wiedzieli ani kto i gdzie może zarejestrować testament, ani nie znali podstawowych informacji na temat NORT – jakie dane się w nim znajdują, kto ma do nich dostęp oraz ile kosztuje wpis.

Zapoznanie badanych z zasadami funkcjonowania NORT miało duży wpływ na postrzeganie przez nich rejestru - chętniej dokonaliby rejestracji swojego testamentu, jeszcze bardziej dostrzegają jego pozytywny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego (ostatecznie ponad 90% ankietowanych) oraz, zdając sobie sprawę z problemów, które mogą się pojawić w wyniku nieujawnienia testamentu, opowiadają się za obowiązkową rejestracją (ostatecznie 51,68% badanych).

---

⁸³¹ 1. Kto może zarejestrować testament?, 2. Gdzie można zarejestrować testament?, 3. Jakie dane znajdują się w rejestrze?, 4. Kto ma dostęp do danych?, 5. Kto i kiedy może uzyskać informację o sporządzonych testamentach? 6. Ile kosztuje wpis do rejestru?

Podsumowanie i wnioski końcowe

Każda osoba, która w ciągu swojego życia stała się podmiotem określonych praw majątkowych, chciałaby móc swobodnie decydować o losach swojego majątku, także na wypadek śmierci. Jako że ustawowy porządek dziedziczenia opiera się na sztywnym schemacie, określającym krąg spadkobierców, ich kolejność powołania do spadku, wielkość udziałów, nie zawsze będzie odpowiadał oczekiwaniom konkretnego spadkodawcy, ze względu na złożoną i skomplikowaną sytuację prawno-rodzinną. Dostosowanie reguł dziedziczenia do własnych potrzeb możliwe jest przy pomocy testamentu, który jest jedyną dopuszczalną czynnością prawną umożliwiającą rozrządzenie majątkiem na wypadek śmierci. Jednakże nawet najlepiej sporządzony testament nie wywoła zamierzonego skutku, jeżeli nie zostanie ujawniony w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku albo podczas sporządzania notarialnego poświadczenia dziedziczenia. Nieujawniony testament jest bowiem traktowany jako nieistniejący. W kontekście czynności sporządzenia testamentu, z punktu widzenia bezpieczeństwa obrotu prawnego, niezwykle istotne jest nie tylko to, aby była to czynność zgodna z obowiązującymi przepisami, ale również to, by testament został ujawniony – w odpowiednim czasie – po śmierci spadkodawcy.

Nie tak rzadko dochodzi jednak do sytuacji, gdy po przeprowadzeniu postępowania spadkowego i działu spadku zostaje nagle ujawniony testament – najczęściej „z winy” samego testatora, który albo nie poinformował nikogo o fakcie sporządzenia testamentu i miejscu jego przechowywania, albo schował go tak skutecznie, że przez lata nie było możliwe jego odnalezienie. Zdarza się również, że testament nigdy nie zostanie ujawniony – gdy spadkobiercy ustawowi, nieusatisfakcjonowani testamentowymi rozrządzeniami, z premedytacją postępują wbrew prawnemu obowiązkowi (zob. art. 646 KPC), zgodnie z którym osoba, u której znajduje się testament, jest obowiązana złożyć go w sądzie spadku, gdy dowie się o śmierci spadkodawcy.

Nieujawnienie testamentu bądź jego ujawnienie po wielu latach od chwili otwarcia spadku, często uniemożliwia realizację woli spadkodawcy, co może nieodwracalnie wpłynąć na sytuację prawną rzeczywistych spadkobierców. W niektórych przypadkach może być już bowiem za późno na skorzystanie z instrumentów prawnych, służących zmianie tego stanu rzeczy i ujawnienia należnych im praw.

Powyższymi zagrożeniami ma zapobiegać utworzony przez Krajową Radę Notarialną w 2011 r. Notarialny Rejestr Testamentów. Jego podstawowym założeniem jest

zmniejszenie ryzyka nieodnalezienia testamentu czy też jego ujawnienia z opóźnieniem, a także ułatwienie odnalezienia wszystkich testamentów danego testatora, które zostały zarejestrowane, bez potrzeby długotrwałych i czasochłonnych poszukiwań.

Pomimo rosnącej popularności rejestru wciąż pozostaje on wyłącznie rejestrem samorządowym, czego konsekwencją jest to, że rejestracja w NORT jest zupełnie dobrowolna, a jej przedmiotem mogą być wyłącznie testamenty, za których odnalezienie notariat jest w stanie przyjąć odpowiedzialność, tj. testament notarialny i własnoręczny zdeponowany w kancelarii notarialnej.

Główny problem badawczy, którego rozwiązaniu poświęcona została powyższa rozprawa, to autorska odpowiedź na pytanie - jaki jest wpływ rejestracji testamentów na bezpieczeństwo obrotu prawnego. Rozwiązanie tej kwestii możliwe było dzięki ustosunkowaniu się, w poszczególnych rozdziałach pracy, do postawionych we Wstępie pytań szczegółowych.

Na podstawie wniosków, przedstawionych na końcu każdego rozdziału, można stwierdzić, że główna hipoteza pracy została zweryfikowana pozytywnie, co oznacza, że *fakultatywna rejestracja (w niepublicznym rejestrze) tylko niektórych form testamentów, nie zapewnia wystarczającego stopnia bezpieczeństwa obrotu prawnego, gdyż dalej stwarza możliwość fałszowania, nieujawnienia testamentu lub jego ujawnienia po dokonanym stwierdzeniu nabycia spadku lub poświadczeniu dziedziczenia.*

Wynika to przede wszystkim z funkcji jakie pełnią publiczne rejestry, z zasad działania Notarialnego Rejestru Testamentu oraz określonego w Kodeksie cywilnym katalogu form testamentów. W celu dokładniejszego uszczegółowienia powyższej hipotezy głównej, którą cechuje wysoki stopień ogólności, należy przywołać i ustosunkować się do hipotez szczegółowych, sformułowanych powyżej, w toku rozważań. Dopiero stwierdzenie prawdziwości lub fałszu poszczególnych hipotez szczegółowych umożliwia rozstrzygnięcie w jakim stopniu potwierdzają albo negują one hipotezę główną.

Odnosząc się do pierwszej z postawionych hipotez, należy stwierdzić, iż przeprowadzona analiza dogmatyczna wskazała na trafność poglądu, zgodnie z którym założono, że wysoki stopień bezpieczeństwa obrotu prawnego gwarantują, unormowane w prawie powszechnym, rejestry publiczne, dlatego istnieje potrzeba ustawowej regulacji rejestru testamentów, podobnie jak to miało miejsce w przypadku pozostałych Rejestrów Notarialnych.

W toku weryfikacji hipotezy ustalono, że rejestry publiczne, mimo iż różnią się między sobą celem ich prowadzenia, pełnionych przez nie funkcji, rodzajem gromadzo-

nych danych, zasadami dostępu oraz stopniem ich informatyzacji, to stanowią ważny element zasobów informacyjnych państwa, wykorzystywany w wielu obszarach administracji i gospodarki. Prowadzenie ich jest konieczne, aby możliwe było skuteczne wypełnianie zadań publicznych, gwarantują one sprawne działanie w wewnętrznym obszarze administracji publicznej oraz zapewniają bezpieczeństwo jednostek biorących udział w obrocie prawnym, obejmującym wszelkie czynności zachodzące pomiędzy podmiotami prawa w różnych sferach życia i wywołujące określone skutki prawne.

Trudno bowiem wyobrazić sobie sprawny i bezpieczny obrót nieruchomościami bez ksiąg wieczystych czy też obrót gospodarczy bez CEIDG lub KRS. Gdyby wpisy do owych rejestrów były fakultatywne, z pewnością powstałby ogromny chaos, który skutkowałby utratą przed podmioty prawa poczucia bezpieczeństwa, które jest pierwotną potrzebą każdego człowieka i podstawą jego egzystencji.

Z tego też powodu Notarialny Rejestr Testamentów, tak jak inne Rejestry Notarialne, powinien zostać unormowany w prawie powszechnie obowiązującym (w ustawie), a wpis do niego powinien być obowiązkowy. Gdyby nie obowiązkowa rejestracja aktów poświadczenia dziedziczenia oraz sądowych stwierdzeń nabycia spadków w Rejestrze Spadkowym, nie udałoby się wyeliminować problemu wielokrotnego stwierdzania praw do spadku po tej samej osobie. Prowadzenie niekompletnego i nieaktualnego rejestru, całkowicie mijałoby się z celem, dla którego został utworzony. Podobna sytuacja ma się z Notarialnym Rejestrem Testamentów. Spadkodawca musi mieć pewność, że jego testament zostanie ujawniony po jego śmierci, natomiast spadkobiercy, że dane zawarte w rejestrze są zgodne ze stanem faktycznym. Aby w pełni wyeliminować problem nieujawnienia testamentu, oprócz obowiązkowej rejestracji, należałoby jednocześnie wprowadzić obowiązek przeszukiwania z urzędu rejestru przez notariusza, przed sporządzeniem aktu poświadczenia dziedziczenia oraz przez sąd spadku, przed wydaniem postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku. Obecnie notariusz może przeszukiwać NORT wyłącznie na wniosek osoby, która przedłoży dokument potwierdzający śmierć spadkodawcy (na ogół akt zgonu), natomiast sędziowie, którzy w ogóle nie mają dostępu do rejestru, w toku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku opierają się wyłącznie na oświadczeniu uczestników, że zmarły nie pozostawił testamentu (bądź, że złożony testament jest ostatnim jego rozrządzeniem na wypadek śmierci), które może być niezgodne ze stanem faktycznym. Jest to o tyle istotne, iż skutki ujawnienia testamentu po latach od sądowego stwierdzenia nabycia spadku bądź notarialnego poświad-

czenia dziedziczenia, mogą być bardzo dotkliwe dla rzeczywistych spadkobierców, a czasami nawet mogą być one nieodwracalne.

Obligatoryjny wpis do NORT ograniczyłby również do minimum liczbę fałszerstw testamentów. Trudno byłoby fałszerzom udowodnić, że dany testament został sporządzony przez testatora, skoro nie znalazłoby to potwierdzenia w rejestrze.

Druga hipoteza zakładała, iż formy testamentów przewidziane w Kodeksie cywilnym powinny zostać uaktualnione w ten sposób, by przystawały do obecnych realiów społeczno-gospodarczych, zapewniając bezpieczeństwo obrotu prawnego i dając możliwość zarejestrowania w NORT każdego testamentu. Analiza przepisów dotyczących form testamentów w polskim prawie spadkowym potwierdziła, że katalog ten jest archaiczny, nieprzystający do obecnych czasów i stwarzający duże ryzyko sfałszowania bądź zatajenia faktu sporządzenia testamentu. Od dekad pojawiają się postulaty uchylecia większości przepisów dotyczących form rozrządzeń *mortis causa* oraz wprowadzenia w ich miejsce nowych, bardziej aktualnych, uwzględniających postęp technologiczny (videotestament, testament elektroniczny, testament sądowy), które dawałaby spadkodawcy rzeczywisty, a nie iluzoryczny wybór. Część form testamentów *de facto* nie występuje w praktyce – testament wojskowy i podróżny, inne natomiast – z testamentem ustnym na czele – stwarzają zagrożenie dla bezpieczeństwa obrotu prawnego, ze względu na możliwość sfałszowania.

W toku rozważań ustalono również, że pod względem technicznym możliwe byłoby zarejestrowanie w NORT testamentów we wszystkich przewidzianych prawem formach. Wymagałoby to jednak kilku zmian. Przede wszystkim należałoby zmienić nazwę rejestru, np. na Rejestr Testamentów oraz rozszerzyć do niego dostęp na sędziów, sędziów wojskowych oraz podmioty upoważnione do przyjęcia oświadczenia ostatniej woli w formie allograficznej.

Zgodnie z trzecią, ostatnią, hipotezą szczegółową, niedostateczna wiedza społeczeństwa na temat korzyści płynących ze sporządzenia testamentu i jego rejestracji w NORT oraz konsekwencji jego niesporządzenia bądź niezarejestrowania, skutkuje niewielką liczbą sporządzonych i zarejestrowanych testamentów, co negatywnie wpływa na bezpieczeństwo obrotu prawnego. Powyższa hipoteza została zweryfikowana na podstawie badań empirycznych, przeprowadzonych na grupie 1066 ankietowanych.

Zdecydowana większość badanych (97%) nie dokonała rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci. Głównymi powodami tego stanu rzeczy, jak podają ankietowani, są: niepodjęcie rozważań w tym zakresie, zbyt młody wiek oraz brak majątku do prze-

kazania. Większość tej grupy osób (ponad 56%) deklaruje jednak zamiar sporządzenia testamentu w przyszłości.

Na podstawie badań ustalono również, że wiedza ankietowanych na temat NORT, zarówno tych, którzy dokonali rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci, jak i tych, którzy tego nie zrobili, jest niestety niewielka. Na żadne z sześciu pytań dotyczących rejestru, badani nie udzielili więcej twierdzących odpowiedzi. Ankietowani nie wiedzieli ani kto i gdzie może zarejestrować testament, ani nie znali podstawowych informacji na temat rejestru – jakie dane się w nim znajdują, kto ma do nich dostęp oraz ile kosztuje wpis. Powyższe ustalenia są dość zaskakujące, szczególnie wzięwszy pod uwagę fakt, że wśród tych respondentów były osoby, które sporządziły testament w formie aktu notarialnego, który w swojej treści musi zawierać następujące pouczenie: „Notariusz poinformował testatora o zasadach funkcjonowania Notarialnego Rejestru Testamentów (NORT) oraz o zakresie danych podlegających ujawnieniu w rejestrze w przypadku zarejestrowania testamentu w NORT”, a nawet osoby, które dokonały już rejestracji testamentu w NORT.

Zapoznanie badanych z zasadami funkcjonowania NORT miało duży wpływ na postrzeganie przez nich rejestru - chętniej dokonaliby rejestracji swojego testamentu, jeszcze bardziej dostrzegają jego pozytywny wpływ na bezpieczeństwo obrotu prawnego (ostatecznie ponad 90% ankietowanych) oraz, zdając sobie sprawę z problemów, które mogą się pojawić w wyniku nieujawnienia testamentu, opowiadają się za obowiązkową rejestracją (ostatecznie 51,68% badanych).

Prowadzi to do wniosku, że duży udział w zwiększaniu świadomości społeczeństwa w zakresie sporządzania i rejestracji testamentu oraz w zmianie jego nastawienia do obowiązkowego wpisu do NORT, mogłyby mieć ogólnopolskie, cykliczne kampanie informacyjne⁸³² wskazujące zalety sporządzenia testamentu wśród osób w różnym wie-

---

⁸³² Fundacja Otwarte Forum prowadzi kampanię edukacyjną „Napisz Testament”, jednakże pomimo tego, iż prowadzona jest w Internecie, nie ma wielkich zasięgów. Ponadto jej głównym celem jest „zachęcanie do uwzględniania w testamentach uczciwych i transparentnych organizacji pozarządowych”. Inną społeczną inicjatywą są organizowane przez samorząd notarialny „Dni Otwarte Notariatu” (społeczna inicjatywa Krajowej Rady Notarialnej we współpracy z izbami notarialnymi, która corocznie, począwszy od 2010 roku, zawsze w ostatnią sobotę listopada organizuje spotkania, podczas których notariusze udzielają bezpłatnych porad prawnych) przez to, że odbywają się zaledwie w 29 miastach (w roku 2018 było to 19 miast) i tylko w jeden dzień w roku przez 6 godzin, zasięg jest bardzo ograniczony i nie docierają do szerszego grona społeczeństwa. Najczęściej dowiadują się o nich osoby zainteresowane tematyką prawa spadkowego, które samodzielnie poszukują w Internecie informacji na temat testamentu. Stąd też dotarcie do osób, które nie rozważały jeszcze sporządzenia testamentu, oraz przedstawienie im korzyści płynących z dokonania tej czynności *mortis causa*, jest wręcz niemożliwe. Należałoby zatem rozważyć zgłoszenie takiej kampanii do mediów publicznych, by oswoić społeczeństwo z tematyką dziedziczenia testamentowego i zachęcić do dokonywania rozrządzeń ostatniej woli. W związku z wydanym przez Krajową Radę

ku, o różnej sytuacji rodzinnej, majątkowej czy zawodowej. Jak wskazuje praktyka, testatorzy przy sporządzaniu testamentu kierują się głównie metryką i stanem zdrowia. Najczęściej testament sporządzają ludzie starsi, których sytuacja rodzinna czy zawodowa jest zazwyczaj bardziej stabilna niż ludzi młodych. Nie będzie zatem wymagać uregulowania aż tylu kwestii, jak w przypadku ludzi prowadzących działalność gospodarczą lub będących wspólnikami spółki, mieszkających i pracujących za granicą, żyjących w związkach nieformalnych czy posiadających małoletnie dzieci. Oczywiście nie oznacza to od razu, że każdy powinien sporządzić testament. Każdy natomiast, by móc podjąć świadomą decyzję w tym zakresie, powinien dysponować odpowiednią wiedzą na temat tego, jak po jego śmierci będzie kształtować się sytuacja prawna jego spadkobierców, w zależności od tego czy pozostawi po sobie testament oraz jakich dokona w nim rozporządzeń, a także zdawać sobie sprawę z ryzyka, jakie niesie za sobą niezarejestrowanie testamentu.

W podjęciu powyższych decyzji mogłaby być pomocna niniejsza dysertacja. Od początku jej założeniem było bowiem to, aby oprócz naukowego charakteru posiadała również walor praktyczny. Przeprowadzane w pracy rozważania *de lege lata* oraz zaproponowane postulaty *de lege ferenda* z powodzeniem mogłyby posłużyć jako asumpt

---

Radiofonii i Telewizji Rozporządzeniem z dnia 29 kwietnia 2011r., Organizacje Pożytku Publicznego mają możliwość ubiegania się o bezpłatne emisje spotów kampanii społecznych (więcej informacji na ten temat można uzyskać w Centrum Informacji TVP). Prowadzenie kampanii informacyjnej w mediach jest dość częstą praktyką, która ma niewątpliwie dużo zalet, nie tylko dotyczących różnych aspektów życia ale docierają do ogromnego grona odbiorców. Przykładowo kampania informacyjna z roku 2013, dotycząca przejścia z analogowego nadawania telewizji na cyfrowe, w ramach której przygotowano dziewięć spotów telewizyjnych, emitowanych dwa razy dziennie, między godziną 6 a 22 (źródło: <https://tromil.pl/kampania-informacyjna-dotyczaca-przejscia-z-analogowego-nadawania-telewizji-na-cyfrowe/>, dostęp z dnia 19 września 2020 r.). Najbardziej znanymi kampaniami są te, prowadzone przez Państwową Komisję Wyborczą. Spoty publikowane były we wszystkich serwisach internetowych PKW (pkw.gov.pl, wybieramwybory.pl, wybory.gov.pl) oraz na profilach PKW w mediach społecznościowych (Facebook - PKW, Facebook - Wybieram Wybory, Twitter, YouTube) oraz na antenach: TVP1, TVP2, TVP INFO, TVP 3, TVP Historia, TVP Seriale i TVP HD. Z myślą o wyborcach z niepełnosprawnościami spoty prezentowano w wersji z tłumaczeniem na język polski migowy, a część z nich na język angielski. (Źródło: <https://pkw.gov.pl/aktualnosci/informacje/quottechnika-glosowaniaquot-educacyjno-informacyjny-spot-pkw>, dostęp z dnia 19 września 2020 r.). Wybór tego środka przekazu nie jest przypadkowy. Jak wskazują badania, 79 % respondentów wiedzę na temat kampanii wyborczej czerpało z programów informacyjnych oraz publicystyki w TV – było to najczęściej wskazywane źródło informacji. Na drugim miejscu uplasowały się spoty i reklamy wyborcze (w tym w TV i radiu) – wskazało je 65 % ankietowanych (<https://www.tvp.info/49890886/cbos-programy-i-spoty-w-tv-najwazniejszymi-zrodlami-informacji-o-kandydatach-na-prezydenta-wieszwiecej>). Inna ważna kampania, szczególnie w obecnych realiach, była stworzona przez Narodowy Fundusz Zdrowia wraz z Ministerstwem Zdrowia, pt. „Bezpieczni w czasach epidemii”, na temat koronawirusa i zagrożeń z nim związanych. Prowadzona była za pomocą spotów w telewizji i radio, informacji zamieszczanych w internecie oraz komunikatów kierowanych do poszczególnych instytucji publicznych i samorządowych. W ramach kampanii udzielane były również informacje na temat właściwego postępowania przy podejrzeniu kontaktu z zarażonym lub w przypadku wystąpienia niepokojących objawów (Źródło: <https://www.tvpparlament.pl/aktualnosci/rzadzroszerza-kampanie-informacyjna-w-sprawie-koronawirusa/46837549>, dostęp z dnia 19 września 2020 r.).

do podjęcia przez prawodawcę inicjatywy ustawodawczej w zakresie utworzenia publicznego rejestru testamentów, dla wszystkich form rozrządzeń ostatniej woli.

Bibliografia

Literatura:

1. Andruszkiewicz I., Skarżyński M. (red.), *Jednostka wobec wyzwań zmieniającego się środowiska bezpieczeństwa*, Poznań 2015
2. Araucz-Boruc A., *Bezpieczeństwo i pokój we współczesnej myśli humanistycznej*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate et Educatione Civili” Nr 7/2017,
3. Ates A., *Der Handel mit Emissionszertifikaten*, Lohmar-Köln 2011
4. Badowski M., *Jawność rejestrów publicznych w Niemczech*, [w:] A. Gryszczyńska (red.), *Rejestry publiczne. Jawność i interoperacyjność*, Warszawa 2016
5. Balza B., *Dziedziczenie transgraniczne. Między swobodą testowania a ograniczeniami wynikającymi z opodatkowania spadków (rozprawa doktorska)*, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków 2018, Repozytorium Instytucjonalne Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego <https://repozytorium.ka.edu.pl/handle/11315/28072>
6. Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2009
7. Banaszek B., *Projekt ustawy o zmianie ustawy – Prawo o notariacie oraz projekt rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie Rejestru Aktów Poświadczenia Dziedziczenia*, „Przegląd Legislacyjny” Nr 2/2007
8. Bańka A., *Spoleczna psychologia środowiskowa*, Warszawa 2002
9. Bańko M. (red.), *Inny słownik języka polskiego*, Warszawa 2000
10. Batorski D., Olcoń-Kubicka M., *Prowadzenie badań przez Internet – podstawowe zagadnienia metodologiczne*, „Studia Socjologiczne” Nr 3/2006
11. Bednarczyk P., *Postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku*, Kraków 2014
12. Bieda J., Marciniak-Sikora A., Wiśniewska-Józwiak D., *Rejestry notarialne – u źródeł współczesności*, „Rejent” Nr 6/2013
13. Bielecki L., Mojak J., Żywicka A., *Bezpieczeństwo prawne i bezpieczeństwo obrotu prawnego w Polsce*, Lublin 2019
14. Bieluk J., Marciniak A. (red.), *Postępowanie i prawo cywilne w dobie informatyzacji*, Sopot 2016
15. Bieluk J., *Ustawa o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej. Komentarz*, Warszawa 2019

16. Bieniek G., *Notarialne poświadczenie dziedziczenia*, "Rejent" Nr 9/2008
17. Bieniek G., Rudnicki S., *Nieruchomości. Problematyka prawna*, Warszawa 2009
18. Bierć A., *Zarys prawa prywatnego. Część ogólna*, Warszawa 2012
19. Biniek Z., *Wybrane uwarunkowania informatyzacji urzędów administracji publicznej*, „Współczesna Ekonomia” Nr 1/2010
20. Bobrow D., Haliżak E., Zięba R. (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, Warszawa 1997
21. Bodio J., *Status prawny notariusza – wybrane zagadnienia*, „Rejent” Nr 10/2011
22. Borkowski P., *Notarialne poświadczenie dziedziczenia*, Warszawa 2011
23. Borysiak W., [w:] K. Osajda (red.), *Prawo o notariacie. Komentarz*, Komentarz BeckOK 2021
24. Borysiak W., *Dziedziczenie – konstrukcja prawna i ochrona. Autoreferat rozprawy doktorskiej*, http://www3.wpia.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2012/06/Dziedziczenie-konstrukcja-prawna-i-ochrona_Autoreferat_W.-Borysiak.doc.
25. Borysiak W., *Dziedziczenie. Konstrukcja prawna i ochrona*, Warszawa 2013
26. Borysiak W., *Dziedziczenie. Konstrukcja prawna i ochrona*, Warszawa 2013
27. Borysiak W., *Funkcjonowanie w praktyce testamentu sporządzanego w formie ustnej (art. 952 k.c.)*, Warszawa 2014
28. Borysiak W., *Ochrona członków rodziny spadkodawcy na tle historycznoprawnym oraz prawnoporównawczym*, „Zeszyty Prawnicze UKSW” Nr 8.2/2008, s. 153.
29. Brosch D., Mehlich H., *E-Government und virtuelle Organisation*, Wiesbaden 2005
30. Brzozowski A., Kocot W. J., Skowrońska-Bocian E., *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 2010
31. Butrymowicz M., Kroczyk P., *Prawne i ekonomiczne aspekty migracji*, Kraków 2016
32. Ciepla H., Czech B., Dąbrowski S. i in., *Praktyczny komentarz z orzecznictwem. Kodeks cywilny. Tom II, art. 353–1088*, Warszawa 2003
33. Ciepla H., *Notarialne akty poświadczenia dziedziczenia*, „Nowy Przegląd Notarialny” Nr 4/2009
34. Ciupiński A., Pawłowski J., *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2002
35. Clowney S., *In their own hand: an analysis of holographic wills and homemade willmaking*, "Real Property, Trust and Estate Law Journal" Nr 1/2008

36. Complak K., *Konstytucyjne postanowienia programowe czy normy o celach państwa?*, [w:] L. Garlicki, A. Szmyt (red.), *Sześć lat Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Doświadczenia i inspiracje*, Warszawa 2003
37. Cybula P., *Oświadczenie ostatniej woli wobec marszałka województwa (art. 951 k.c.). Pytanie o sens i przyszłość regulacji*, [w:] M. Kućka, K. Pałka (red.), *Nie tylko hipoteka... Zeszyt jubileuszowy dedykowany Profesorowi Jerzemu Pisulińskiemu*, Warszawa 2015
38. Cybula P., *Testament podróżny de lege lata i de lege ferenda (zagadnienia wybrane)*, [w:] P. Stec, M. Załucki (red.), *50 lat kodeksu cywilnego : perspektywy rekodyfikacji*, Warszawa 2015
39. Czaja J., *Kulturowy wymiar bezpieczeństwa, aspekty teoretyczne i praktyczne*, Kraków 2013
40. Czapska J., *Bezpieczeństwo obywateli. Studium z zakresu polityki prawa*, Kraków 2004
41. Czech T., [w:] K. Osajda (red.), *Ustawa o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów. Komentarz*, Komentarz BeckOK 2020, art. 14, pkt. 21.
42. Czerwiakowski J., *Testament ustny w świetle praktyki*, „Palestra” Nr 10-11/1987
43. Czubik P., *Ograniczenia funkcji i czynności notarialnych konsula RP w świetle polskiego prawa konsularnego na tle uregulowań prawa międzynarodowego publicznego*, „Rejent” Nr 10/1997
44. Czuryk M., Dunaj K., Karpiuk M., Prokop K., *Bezpieczeństwo państwa. Zagadnienia prawne i administracyjne*, Olsztyn 2016
45. Dąbek J., *Normy etycznego postępowania w zawodzie adwokata*, „Rynek – Społeczeństwo – Kultura” Nr 2/2017
46. Dąbrowska A., Janoś-Kresło M., Wódkowski A., *E-usługi a społeczeństwo informacyjne*, Warszawa 2009
47. de Waal M.J., *The social and economic foundations of the law of succession*, Stellenbosch Law Review Nr 2/1997
48. Dec D., *Wykorzystanie przez instytucje naukowe i badawcze internetowych narzędzi badań marketingowych*, „Marketing Instytucji Naukowych i Badawczych” Nr 1/2012
49. Doliwa A., *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2004
50. Doliwa A., *Prawo spadkowe*, Warszawa 2007
51. Doliwa-Klepacki Z. M., *Integracja Europejska (łącznie z uczestnictwem Polski w UE i Konstytucją dla Europy)*, Białystok 2005
52. Dończyk D., *Notarialne poświadczenie dziedziczenia. Komentarz*, Warszawa 2010

53. Drozd E., Oleszko A., Pazdan M. (red.), *Rozprawy z prawa prywatnego, prawa o notariacie i prawa europejskiego ofiarowane Panu Rejentowi Romualdowi Sztykowi*, Kluczbork 2007
54. Dubis W., *Zbieg roszczeń a skarga z bezpodstawnego wzbogacenia*, „Przeгляд Sądowy” Nr 1/2002
55. Dubisz S. (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego PWN, t. I*, Warszawa 2003
56. Dunaj B. (red.), *Słownik współczesnego języka polskiego, t. I*, Warszawa 2001
57. Dunaj B. (red.), *Słownik współczesnego języka polskiego*, Warszawa 1996
58. Dybowski T., *Ochrona własności w polskim prawie cywilnym (rei vindicatio actio negatoria)*, Warszawa 1969
59. Dzierżanowski W., *Podpis elektroniczny w zamówieniach publicznych*, [w:] W. Dzierżanowski, M. Stachowiak, *Elektroniczne zamówienia publiczne w Polsce – ekspertyza*, Warszawa 2011
60. Dziecioł J., *Podpis elektroniczny, ważny dla farmaceutów. Szczegóły, rodzaje i zastosowanie*, <https://www.nia.org.pl/2018/01/30/podpis-elektroniczny-wazny-dla-farmaceutow-szczegoly-rodzaje-i-zastosowanie/>
61. Ereciński T. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV. Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, Warszawa 2006
62. Ereciński T., *Kilka uwag o pozycji ustrojowej notariusza, jego odpowiedzialności cywilnej oraz sądownictwie dyscyplinarnym*, „Rejent” Nr 5/2006
63. Feluś A., *Testament. Popularno-naukowe studium kryminalistyczne*, Katowice 1996, s. 80.
64. Flaga-Gieruszyńska K., Zieliński A., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019
65. Fras M., Habdas M., (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom VI. Spadki (art. 922–1088)*, Warszawa 2018
66. Gaffke A., Gaffke M., *Vademecum kierownika urzędu stanu cywilnego*, Warszawa 2019
67. Garlicki L., Szmyt A. (red.), *Sześć lat Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Doświadczenia i inspiracje*, Warszawa 2003
68. Gizicki W., *Bezpieczeństwo jako proces polityczno-społeczny*, [w:] J. Świtka, M. Kuć, G. Gozdór (red.), *Społeczno-moralna potrzeba bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Lublin 2007
69. Gniewek E. (red.), *System Prawa Prywatnego. Tom 4. Prawo rzeczowe*, Warszawa 2021

70. Gniewek E., *Księgi wieczyste. Art. 1-58² KWU. Art. 626¹-626¹³ KPC. Komentarz*, Warszawa 2018
71. Gniewek E., Machnikowski P. (red.), *Kodeks Cywilny. Komentarz*, Warszawa 2016
72. Gołaczyński J. (red.), *Jawność i jej ograniczenia, t. 8, Postępowanie sądowe*, Warszawa 2015
73. Gołaczyński J., Kaczorowska M., Leśniak M., Sojat A., *Informatyzacja ksiąg wieczystych i postępowania wieczystoksięgowego*, Warszawa 2020
74. Goździaszek Ł., *Rejestr Aktów Poświadczenia Dziedziczenia*, „Nowy Przegląd Notarialny” nr 4/2008
75. Górská K., *Zachowanie zwykłej formy pisemnej czynności prawnych*, Warszawa 2007
76. Greguła J., *Notariat najważniejszym ogniwem europejskiej jurysdykcji prewencyjnej*, <http://e-mida.pl/content/notariat-najwa%C5%BCniejszym-ogniwem-europejskiej-jurysdykcji-prewencyjnej>, dostęp z dnia 17 grudnia 2020 r.
77. Grodzka D., *E-administracja w Polsce*, „Studia Biura Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu. Społeczeństwo informacyjne” Nr 3/2009
78. Grodzka D., *Społeczeństwo informacyjne – idea, programy, badania*, [w:] D.Grodzka (red.), *Społeczeństwo informacyjne*, „Studia Biura Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu” Nr 3/2009.
79. Gryszczyńska A., *Finansowanie rejestrów sądowych*, [w:] G. Szpor (red.), *Internet. Publiczne bazy danych i big data*, Warszawa 2014
80. Gryszczyńska A., *Rejestry Publiczne. Jawność i Interoperacyjność*, Warszawa 2016
81. Grzebiela K., *Pojęcie i istota bezpieczeństwa informacyjnego*, „Kultura Bezpieczeństwa Nauka – Praktyka – Refleksje” Nr 30/2018
82. Grzybowski S., *Prawo cywilne – zarys części ogólnej*, Warszawa 1985
83. Gudowski J. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz, t. IV*, LEX 2017
84. Guś J., *Ład społeczny, poczucie bezpieczeństwa a prawo – kilka uwag z zakresu teorii prawa*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2002, t. IX
85. Gutowski M. (red.), *Kodeks cywilny. Tom III. Komentarz. Art. 627–1088*, Legalis 2019
86. Gwiazdomorski J., *Prawo spadkowe w zarysie*, Warszawa 1968
87. Gwiazdomorski J., *Wykładnia przepisów o testamencie na tle uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego*, „Nowe Prawo” Nr 6/ 1973
88. Hayward A. L., Baker E. A., *Cassell’s New English Dictionary*, Londyn 1964
89. Hewson C., Yule P., Laurent D., Vogel C., *Internet Research Methods: a Practical Guide for the Social and Behavioural Sciences*, London 2003

90. Hopfer A., Wilkowski W., *Kataster nieruchomości w Polsce - jest czy go nie ma?*, „Przegląd Geodezyjny” Nr 1/2007
91. Ionaş D. G., *Inheritances with extraneous elements - the international testament*, “Bulletin of the Transilvania University of Braşov”, Series VII: Social Sciences. Law, Vol. 6 (55) No. 2/2013
92. Izdebski H., Skuczyński P. (red.), *Edukacja etyczna prawników - cele i metody. Materiały z konferencji 8 czerwca 2009 r.*, Warszawa 2009
93. Jabłońska-Bonca J., *Soft state?*, [w:] A. Dębiński, P. Stanisławski, T. Barankiewicz i in., *Abiit, non obiit. Księga poświęcona pamięci księdza profesora Antoniego Kościa SVD*, Lublin 2013
94. Jacyszyn J., *Notariusz – zawodem zaufania publicznego*, [w:] R. Szytko (red.), *III Kongres notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej. Referaty i opracowania*, Warszawa-Kluczbork 2006
95. Jacyszyn J., *Podpis elektroniczny w praktyce notarialnej*, „Rejent” Nr 12/2003
96. Jagielska M., *Rejestr testamentów*, „Rejent” Nr 2/2006
97. Jakubecki A., Strzępka J.A. (red.), *„Ius et remedium” – Księga jubileuszowa Profesora Mieczysława Sawczuka*, Warszawa 2010
98. Janik E., *Centralny Rejestr Restrukturyzacji i Upadłości - perspektywy i oczekiwania*, „Studia Ekonomiczne” Nr 329/2017
99. Janowski J., *Elektroniczny obrót prawny*, Warszawa 2008
100. Jasiakiewicz T., *Testament wspólny jako przedmiot regulacji w prawie polskim i niemieckim*, Toruń 2018
101. Jaworski W.L., *Reforma notariatu*, Kraków 1929
102. Jedynak S. (red.), *Mały słownik etyczny*, Bydgoszcz 1999
103. Jezioro J., Zagrobelny K. (red.), *Wybrane zagadnienia polskiego prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Doktora Józefa Kremisa i Doktora Jerzego Strzebińczyka*, Wrocław 2019
104. Kabza E., Krupa-Lipińska K., *Testament w prawie polskim – wybrane problemy*, Toruń 2018
105. Kajkowska-Gratys M., Przychodzki M., *Projekt założeń do ustawy o rejestrze testamentów*, „Rejent” Nr 6/2007
106. Kapkowski R., *Sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia*, „Państwo i Prawo” Nr 11/2009

107. Karolczak K., *Bezpieczeństwo jednostki i narodu mrzonka czy realność w XXI wieku*, [w:] K. Liedel, P. Piasecka, T.R. Aleksandrowicz (red.), *Bezpieczeństwo w XXI wieku. Asymetryczny świat*, Warszawa 2001
108. Kaspryszyn J., *Podpis własnoręczny jako element zwykłej formy pisemnej czynności prawnych*, Warszawa 2007
109. Kasprzyk B., *Aspekty funkcjonowania e-administracji dla jakości życia obywateli*, „Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy” zeszyt Nr 23/2011
110. Kisielnicki J., *Kreowanie przyjaznych rozwiązań w administracji państwowej czyli jak realizować hasło "przyjazna administracja"*, „Studia i Materiały Polskiego Stowarzyszenia Zarządzania Wiedzą” Nr 26/2010
111. Kleniewska I., *Testament ustny*, „Jurysta” Nr 2/1993
112. Kleniewska I., *Testament ustny*, „Jurysta” Nr 2/1993
113. Knoppek K., *Dokument w procesie cywilnym*, Poznań 1993
114. Kolasiński M., *Odpowiedzialność cywilna notariusza*, Toruń 2005
115. Kolasiński M.K., Kustra A., *Charakter prawny i zasady funkcjonowania Notarialnego Rejestru Testamentów – uwagi na tle skargi Ministra Sprawiedliwości*, „Rejent” Nr 7-8/2012
116. Kołodziejczyk A., *Bezpieczeństwo jako fenomen społeczny : pojęcie bezpieczeństwa, jego interpretacje i odmiany*, „Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne” Nr 1/2007
117. Kordasiewicz B., *System Prawa Prywatnego. Tom 10. Prawo spadkowe*, Warszawa 2015
118. Kordela M., *Zasady prawa jako normatywna postać wartości*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” z.1/2006
119. Korzeniowski L.F., *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*, Warszawa 2012
120. Kosik J., *Przesłanki sporządzenia testamentu ustnego w k.c.*, "Studia Cywilistyczne" t. XIII–XIV/1969
121. Kotecka S., *Dostęp do rejestrów publicznych w postępowaniu sądowym*, [w:] J. Gołaczyński (red.), *Jawność i jej ograniczenia, t. 8, Postępowanie sądowe*, Warszawa 2015
122. Kowal D., *Wykorzystanie podpisu elektronicznego w strukturze SEKAP*, https://konwent.spnt.pl/files/6713/9928/0642/3SEKAP_-_SCSI.pdf, dostęp z dnia 17 listopada 2020 r.

123. Kowalewska M., *Status notariusza w polskim porządku prawnym*, „Edukacja Prawnicza” Nr 4/2012
124. Kozłowski M., *Notarialny Rejestr Testamentów (NORT), komentarz praktyczny*, LEX
125. Kozłowski M., *Zasady ewidencjonowania, przechowywania, udostępniania i przekazywania dokumentów notarialnych*, LEX/el. 2015.
126. Krasnowska M., *Tajemnica notarialna a postępowanie sądowe*, „Prokuratura i Prawo” Nr 11/2017
127. Krawczyk M., *Testament własnoręczny w świetle regulacji kodeksowej, poglądów doktryny i orzecznictwa Sądu Najwyższego*, „Zeszyty Naukowe Akademii Podlaskiej. Seria Administracja i Zarządzanie” Nr 80/2009
128. Krok E., *Budowa kwestionariusza ankietowego a wyniki badań*, „Zeszyty naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego Studia Informatica” Nr 37/2015
129. Król M., *Jurysdykcja notariusza z perspektywy teoretycznoprawnej*, [w:] E. Drozd, A. Oleszko, M. Pazdan (red.), *Rozprawy z prawa prywatnego, prawa o notariacie i prawa europejskiego ofiarowane Panu Rejentowi Romualdowi Sztykowi*, Kluczbork 2007
130. Krupa-Dąbrowska R., *Notarialny rejestr testamentów połączony z systemem europejskim*, „Rzeczpospolita” z dnia 8 października 2012
131. Księżak P., *Prawo spadkowe*, Warszawa 2017
132. Księżak P., *Zachowek w polskim prawie spadkowym*, Warszawa 2012
133. Kucia B., *Forma testamentu w systemach common law*, Warszawa 2017
134. Kucia B., *Ograniczenia swobody testowania ze względu na ochronę interesów osób bliskich. Uwagi na tle wybranych systemów common law*, [w:] M. Butrymowicz, P. Kroczek, *Prawne i ekonomiczne aspekty migracji*, Kraków 2016
135. Kucia B., *Przesłanka „istnienia obawy rychłej śmierci spadkodawcy” – uwagi de lege lata i de lege ferenda*, „Rejent” Nr specjalny/2012
136. Kućka M., Pałka K. (red.), *Nie tylko hipoteka... Zeszyt jubileuszowy dedykowany Profesorowi Jerzemu Pisulińskiemu*, Warszawa 2015
137. Kukułka J., *Nowe uwarunkowania i wymiary bezpieczeństwa międzynarodowego Polski*, „Wiś i Państwo” Nr 1/1995
138. Kuliński P., *Akt notarialny – szczególna postać dokumentu urzędowego, jako dowód w postępowaniu cywilnym*, „Rejent” Nr 11/1996
139. Kurzowa Z. (red.), *Słownik synonimów polskich*, Warszawa 2000

140. Kuźmicka-Sulikowska J., *Stwierdzenie treści testamentu ustnego*, [w:] J. Jezioro, K. Zagrobelny (red.), *Wybrane zagadnienia polskiego prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Doktora Józefa Kremisa i Doktora Jerzego Strzebincyka*, Wrocław 2019
141. Lang W., Wróblewski J., Zawadzki S., *Teoria państwa i prawa*, Warszawa 1980
142. Lange H., *Sachenrecht des BGB*, Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz 1967
143. Lerner D., *A Dictionary of the Social Sciences*, Londyn 1964
144. Leszczyńska A., *Dopuszczalność sporządzenia testamentu holograficznego w przypadku osób kalekich*, [w:] M. Niktowski, M. Szczepaniak, K. Wojdyło (red.), *Vademecum spadkowe – kto dziedziczy całość, a kto połowę?*, Zeszyt naukowy Naukowego Koła Cywilistów, Wrocław 2015
145. Leszczyński L., Liżewski B., *Ochrona praw człowieka w Europie : szkic zagadnień podstawowych*, Lublin 2008
146. Leszczyński L., Maroń G., *Zasady prawa. Ujęcie dogmatyczno-porównawcze*, „*Studia Iuridica Lublinensia*” Nr 1/2016
147. Liebeskind A., *Ustawy cywilne obowiązujące w Małopolsce i na Śląsku Cieszyńskim*, Kraków 1937
148. Liedel K., Piasecka P., Aleksandrowicz T.R. (red.), *Bezpieczeństwo w XXI wieku. Asymetryczny świat*, Warszawa 2001
149. Litwin J., *Jawność formalna ksiąg wieczystych i innych ksiąg publicznych w prawie polskim*, „*Demokratyczny Przegląd Prawniczy*” Nr 5/1947
150. Lityński A., Mikołajczyk M., Adamczyk T., Drogoń A., Organiściak W. (red.), *Państwo, prawo, społeczeństwo w dziejach Europy Środkowej. Księga dedykowana Profesorowi Józefowi Ciągwie*, Katowice- Kraków 2009
151. Liżyńska K., *Badanie autentyczności testamentu holograficznego*, Wrocław 2008
152. Louis J., *Prawo spadkowe według zasad i przepisów prawa rzymskiego, prawa dawnego polskiego, jak również praw nowożytnych: austriackiego, francuskiego, królestwa polskiego, pruskiego i rosyjskiego*, Kraków 1865
153. Ławnikowicz G., Pilipiec S., *Nieskazitelność charakteru i nieposzlakowana opinia w prawie prawniczych samorządów zawodowych*, „*Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio G (Ius)*” Nr 2/2016
154. Łętowska E., *Zbieg norm w prawie cywilnym*, Warszawa 2002

155. Madel M., *Następstwo prawne treści cyfrowych na wypadek śmierci*, Warszawa 2018
156. Makowiec A., *W kierunku harmonizacji prawa spadkowego w Unii Europejskiej – Rozporządzenie (UE) nr 650/2012 z 4 lipca 2012 r.*, „Roczniki Administracji i Prawa” Nr 13/2013
157. Makowiec A., *Zapis windykacyjny gospodarstwa rolnego*, Warszawa 2019
158. Malec D., *Dzieje notariatu polskiego*, Kraków 2007
159. Malik G., *Bezpieczeństwo jako kategoria prawna*, „Studenckie Zeszyty Naukowe” Nr 39/2018
160. Mamica M., *Nieważny testament allograficzny – czy słuszna jest jego konwersja na testament ustny?*, „Palestra” Nr 5-6/2014
161. Marciniak A., *Notarialne poświadczenie dziedziczenia*, Warszawa 2019
162. Masłow A., *W stronę psychologii istnienia*, Poznań 2004
163. Maziarz P., *Rejestr Spadkowy - cel i zasady funkcjonowania*, "Przegląd Sądowy" Nr 4/2017
164. Mączyński A., *Glosa do Postanowienia SN z dnia 14 stycznia 1982 r., sygn. akt III CRN 169/81*, Legalis nr 22935
165. Mądrzycki T., *Osobowość jako system tworzący i realizujący plany*, Gdańsk 1996
166. McCracken J., *The Oxford English Dictionary*, t. 9, Oxford 1978
167. McDonald M., *Human Security and the Construction of Security*, "Global Society" Nr 16(3)/2002
168. Michór S., *Testament notarialny osoby umiejącej czytać i skreślić swój podpis, a nieposiadającej umiejętności pisania*, „Rejent” Nr 5/2008
169. Mojak J., *Ewolucja zasad współczesnego polskiego prawa cywilnego – zasada bezpieczeństwa obrotu*, „Studia Iuridica Lublinensia” Nr 1/2006
170. Mojak J., Widło J., *Zastaw rejestrowy i rejestr zastawów. Komentarz*, Warszawa 2008
171. Mojak J., Widło J., *Zastaw Rejestrowy i Rejestr Zastawów. Komentarz Praktyczny*, Warszawa 2014
172. Moszyńska A., *Geneza prawa spadkowego w polskim kodeksie cywilnym z 1964 r.*, Toruń 2019
173. Niedośpiał M., *Testament w polskim prawie cywilnym. Zagadnienia ogólne*, Kraków 1991

174. Niedośniał M., *Niezdolność świadków sporządzenia testamentu – glosa – III CZP 22/02*, „Monitor Prawniczy” Nr 2/2004
175. Niedośniał M., *Swoboda testowania*, Bielko-Biała 2002
176. Niedośniał M., *Testament allograficzny (administracyjny)*, Bielsko-Biała 2004
177. Niedośniał M., *Testament jako dokument prawny (zagadnienia dowodowe i procesowe testamentu)*, Kraków 1999
178. Niedośniał M., *Testament jako dokument prawny (zagadnienia dowodowe i procesowe testamentu)*, Kraków 2019
179. Niedośniał M., *Testament w polskim prawie cywilnym – zagadnienia ogólne*, Kraków 1991
180. Niedośniał M., *Zagadnienia ogólne testamentu w polskim prawie cywilnym*, Kraków-Poznań 1993
181. Niemczyk S., Łazarska A., *Prawno-medyczna wykładnia „obawy rychłej śmierci” jako przesłanka ważności testamentu ustnego*, „Prawo i Medycyna” Nr 2/2007
182. Niezbecka E., *Akt poświadczenia dziedziczenia jako alternatywa sądowego stwierdzenia nabycia spadku*, [w:] A. Jakubecki, J.A. Strzępka (red.), „*Ius et remedium*” – Księga jubileuszowa Profesora Mieczysława Sawczuka, Warszawa 2010
183. Niezbecka E., *Prawo spadkowe w zarysie*, Lublin 1998
184. Niezbecka E., *Status majątku fundacji a zdolność do dziedziczenia fundacji ustanawianej w testamencie*, „Rejent” Nr 12/1992
185. Nowak O., *Zachowek, rezerwa i roszczenia alimentacyjne – jak instytucje prawne służą ochronie rodziny w perspektywie prawnoporównawczej*, [w:] M. Niktowski, M. Szczepaniak, K. Wojdyło (red.), *Vademecum spadkowe – kto dziedziczy całość, a kto połowę?*, Zeszyt naukowy Naukowego Koła Cywilistów, Wrocław 2015
186. Nyczaj K., Ruszkowski J., *Definicje, klasyfikacje oraz modele integracji rejestrów publicznych*, „Wiadomości Statystyczne” Nr 12/2009.
187. Oleński J., *Infrastruktura informacyjna państwa w globalnej gospodarce*, Warszawa 2006
188. Oleński J., *Rejestr publiczny jako podstawa ładu informacyjnego państwa*, Warszawa 2009
189. Oleński J., *Rejestry administracyjne i systemy katastralne w infrastrukturze informacyjnej państwa*, <https://www.wodgik.katowice.pl/www/pobierz/wydarzenia/2005/Olenski.pdf>, dostęp z dnia 20 stycznia 2020 r.

190. Oleszko A, *Pewność obrotu prawnego nieruchomościami* a zasada wpisu w księdze wieczystej (część pierwsza)*, „Rejent” Nr 6/1998
191. Oleszko A. (red.), *Księga Pamiątkowa. i Kongres Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej*, Kluczbork 1994
192. Oleszko A. (red.), *Odpowiedzialność karna notariusza*, Warszawa 2010
193. Oleszko A., *Akty notarialne. Komentarz*, Warszawa 2012
194. Oleszko A., *Notariat w systemie wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa 2015
195. Oleszko A., *Prawo o notariacie. Komentarz*, Warszawa 2016
196. Oleszko A., *Staranność zawodowa notariusza a zarzut wadliwie sporządzonej czynności notarialnej w aspekcie ustrojowym oraz odpowiedzialności karnej*, [w:] A. Oleszko (red.), *Odpowiedzialność karna notariusza*, Warszawa 2010
197. Oleszko A., *Ustrój polskiego notariatu*, Kraków 1999
198. Osajda K. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz, t. III: Spadki*, Warszawa 2013
199. Osajda K. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Spadki Tom IV A.*, Legalis 2020
200. Osajda K. (red.), *Prawo i postępowanie spadkowe. Komentarz Tom IVB.*, Warszawa 2018
201. Osajda K. (red.), *Prawo o notariacie. Komentarz*, Legalis 2021
202. Osajda K. (red.), *Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym. Komentarz*, Warszawa 2020
203. Osajda K., *Testamenty wspólne*, Warszawa 2005
204. Osajda K., *Wpływ rozwoju techniki na uregulowanie formy testamentu . Rozważania de lege ferenda*, „Rejent” Nr 5/2010
205. Osajda. K., *Sposoby stwierdzania treści testamentu ustnego*, „Monitor Prawniczy” Nr 9/2013
206. Ossowska M., *Normy moralne. Próba systematyzacji*, Warszawa 1970
207. Pabin A., *Testament jako akt sformalizowany - uwagi w sprawie przyszłego kształtu regulacji dotyczących formy rozrządzeń testamentowych*, "Studia Prawnicze" Nr 1/2016
208. Pazdan J., *Ku jednolitemu międzynarodowemu prawu spadkowemu*, „Rejent” Nr 3/2005
209. Pazdan J., *Umowy dotyczące spadku w rozporządzeniu spadkowym Unii Europejskiej*, Warszawa 2018
210. Pazdan M., *Prace nad jednolitym międzynarodowym prawem spadkowym w Unii Europejskiej*, [w:] A. Lityński, M. Mikołajczyk, T. Adamczyk, A. Drogoń, W. Organi-

- ściak (red.), *Państwo, prawo, społeczeństwo w dziejach Europy Środkowej. Księga dedykowana Profesorowi Józefowi Ciągwie*, Katowice- Kraków 2009
211. Pazdan M., *Zielona Księga o dziedziczeniu i testamentach – propozycje odpowiedzi na pytania*, „Rejent” Nr 5/2006
212. Piasecki K. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz do art. 1-505¹⁴*, Warszawa 2006
213. Piasecki K. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 367–729*, Warszawa 2016
214. Piaskowska O.M., *Złożenie pisma stwierdzającego treść testamentu w sądzie spadku*, Lex Navigator
215. Piątowski J. S., *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, Warszawa 2002
216. Pieńkowski R., *Falszerstwa banknotów*, <https://www.nbportal.pl/wiedza/numizmatyka/vademecum-kolekcjonera/zabezpieczenia-i-falszerstwa/falszerstwa-banknotow>, dostęp z dnia 12 marca 2021 r.
217. Pietrzykowski J., *Wybrane zagadnienia reformy prawa spadkowego*, „Studia Iuridica” Tom 21/1994
218. Pietrzykowski K. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2011
219. Pietrzykowski K. (red.), *Kodeks cywilny. T II. Komentarz. Art. 450–1088. Przepisy wprowadzające*, Komentarz BeckOK 2018
220. Pilich M., *Łączniki personalne osób fizycznych w prawie prywatnym międzynarodowym (zagadnienia wybrane)*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” T. 19/2016
221. Płaskacz M., *Zapewnienie spadkowe*, „Polski Proces Cywilny” Nr 4/2013
222. Potrzeszcz J., *Bezpieczeństwo prawne z perspektywy filozofii prawa*, Lublin 2013
223. Potrzeszcz J., *Podmiot bierny a podmiot czynny bezpieczeństwa prawnego*, TEKA Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie, T. 8/2015
224. Pręda B., *W sprawie przyszłości testamentu ustnego*, „Rejent” Nr 5/2009
225. Przetocki J., *Wykorzystanie środków przekazu elektronicznego, między innymi e-podpisu w praktyce notarialnej*, „Rejent” Nr 5/2006
226. Przybyłowski K., *Glosa do orzeczenia SW z dnia 23 sierpnia 1963 r., sygn. akt III Cr 1353/63*, OSPiKA 1964, nr 6, poz. 127

227. Pytel A., *Testament w formie elektronicznego dokumentu opatrzonego kwalifikowanym podpisem elektronicznym*, "Monitor Prawniczy" Nr 14/2018
228. Radwański Z. (red.), *Zielona Księga. Optymalna wizja Kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2006
229. Radwański Z., Olejniczak A., *Prawo cywilne - część ogólna*, Warszawa 2019
230. Raeschke-Kessler H., *Die Unparteilichkeit und Unabhängigkeit des Schiedsrichters - ein transnationales Rechtsproblem?*, „Swiss Arbitration Association Bulletin” Nr 1/2008, t. 26
231. Rataj A., Szereda A.J. (red.), *Ustrój notariatu. Komentarz do art. 1–78d Prawa o notariacie*, Warszawa 2019
232. Redelbach A., *Tajemnica zawodowa notariusza w Rzeczypospolitej Polskiej w świetle zasady poszanowania życia prywatnego*, „Rejent” Nr 6-7/1999
233. Resich Z., Siedlecki W. (red.), *Kodeks Postępowania Cywilnego. Komentarz, t. I*, Warszawa 1975
234. Robbers G., *Sicherheit als Menschenrecht: Aspekte der Geschichte, Begründung und Wirkung einer Grundrechtsfunktion*, Baden-Baden 1987
235. Rogalska B., *Podatkowe rejestry podmiotowe w polskim systemie prawnym*, Warszawa 2014
236. Rojek-Socha P., *Notarialny Rejestr Testamentów obowiązkowy? Tego chcieliby notariusze*, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/notarialny-rejestr-testamentow-obowiazkowy-tego-chcieliby,495791.html>, dostęp z dnia 10 lutego 2021 r.
237. Rosengarten F., *Podpis i jego znaczenie w prawie cywilnym*, „Palestra” Nr 17/1973
238. Rosengarten F., *Podpis na testamencie*, "Nowe Prawo" Nr 3/1983
239. Rosicki R., *O pojęciu i istocie bezpieczeństwa*, „Przegląd Politologiczny” Nr 3/2010
240. Rozum K. W., *Testamenty szczególne pięćdziesiąt lat po ich wprowadzeniu – pytanie o konieczność rewizji norm*, [w:] E. Kabza i K. Krupa-Lipińska (red.), *Testament w prawie polskim – wybrane problemy*, Toruń 2018
241. Rudnicki J., *Rola formy testamentu. Uwagi na tle porównawczym*, „Forum Prawnicze” Nr 2/2013
242. Rudnicki J., *Testament żołnierski i testamenty wojskowe w europejskiej tradycji prawnej*, Kraków 2015

243. Rzewuski M., *Konwersja testamentu*, [w:] P. Stec, M. Załucki (red.) *50 lat kodeksu cywilnego. Perspektywy rekodyfikacji*, Warszawa 2015, s. 401-416.
244. Rzewuski M., *Podpis spadkodawcy na testamencie własnoręcznym*, Warszawa 2014
245. Rzewuski M., *Testament sądowy – propozycja nowej formy rozporządzenia mortis causa*, „Rejent” Nr 10/2013
246. Rzewuski M., *Transmisja spadku*, Warszawa 2016
247. Rzewuski M., *Wspólne testamenty holograficzne*, „Radca Prawny” nr 1/2012
248. Sadowski M. (red.), *Acta Erasiana VI. Ze studiów nad prawem, administracją i ekonomią*, Wrocław 2014
249. Safjan M., Bosek L. (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*
250. Safjan M., *System Prawa Prywatnego tom 1. Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2012
251. Scholz F., *Die Rechtssicherheit*, Berlin 1955
252. Siek S., *Struktura osobowości*, Warszawa 1986
253. Siemion K., *Elektroniczne Rejestry Notarialne a funkcja ochrony obrotu prawnego – wybrane aspekty teoretyczne i praktyczne*, [w:] J. Bieluk, A. Marciniak (red.), *Postępowanie i prawo cywilne w dobie informatyzacji*, Sopot 2016
254. Sikora K., *Technologie biometryczne sposobem uwspółcześnienia przepisów o formie testamentu holograficznego*, "Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały" Nr 2/2020
255. Skarżyński M., *Homo Securitas*, [w:] I. Andruszkiewicz, M. Skarżyński (red.), *Jednostka wobec wyzwań zmieniającego się środowiska bezpieczeństwa*, Poznań 2015
256. Skowrońska E., *Forma testamentu w prawie polskim*, Warszawa 1991
257. Skowrońska E., *Testament ustny de lege ferenda*, „Studia Iuridica” Tom 21/1994
258. Skowrońska E., *Z problematyki nieważności testamentu allograficznego*, „Nowe Prawo” Nr 11-12/1983
259. Skowrońska-Bocian E., *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki*, Warszawa 2011
260. Skowrońska-Bocian E., *Prawo spadkowe*, Warszawa 2009
261. Skowrońska-Bocian E., *Testament w prawie polskim*, Warszawa 2004
262. Sobótka S., *Wprowadzenie do zagadnienia Podpisu Cyfrowego*, <https://bottega.com.pl/pdf/materialy/podpis%20elektroniczny%20-%20wprowadzenie.pdf>

263. Staniszevska M., *Internet jako narzędzie prowadzenia badań społecznych*, „Acta Innovations” Nr 9/2013
264. Stańczyk J., *Istota współczesnego pojmowania bezpieczeństwa – zasadnicze tendencje*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” Nr 5/2011
265. Stańczyk J., *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996
266. Stawecki M., *Problematyka wymogów etycznych osoby notariusza i sporządzanych przez niego czynności*, „Annales. Etyka w Życiu Gospodarczym” Nr 2/2008
267. Stawecki T., *Rejestry publiczne. Funkcje instytucji*, Warszawa 2005
268. Stec P., Załucki M. (red.), *50 lat kodeksu cywilnego : perspektywy rekodyfikacji*, Warszawa 2015
269. Stefaniuk K., *Zasady prawa w systemach i podręcznikach prawa cywilnego*, „Studia Iuridica Lublinensia” Nr 1/2006
270. Stefanowicz J., [w:] J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996
271. Stelmachowski A., *Czy kryzys osoby prawnej?*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny Nr 30/1968, z. 3
272. Stelmachowski A., *w kwestii koncepcji źródeł prawa (na tle zasad prawa cywilnego)*, [w:] S. Wronkowska, M. Zieliński (red.), *Szkice z teorii prawa i szczegółowych nauk prawnych*, Poznań 1990
273. Stelmachowski A., *Wstęp do teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1984
274. Stempniak A., *Postępowanie w sprawach o ogłoszenie testamentu – cz. I*, „Monitor Prawniczy” Nr 1/2007
275. Stokłosa K., *Testament własnoręczny jako dokument w znaczeniu kryminalistycznym*, [w:] E. Kabza, K. Krupa-Lipińska, *Testament w prawie polskim – wybrane problemy*, Toruń 2018,
276. Szereda A.J., *Czynności notarialne. Komentarz do art. 79–112 Prawa o notariacie*, Warszawa 2018
277. Szpor G. (red.), *Internet. Publiczne bazy danych i big data*, Warszawa 2014
278. Szpor G., *Problemy informatyzacji rejestrów sądowych*, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa” Nr 4/2015
279. Szpunar A., *Forma podpisu na testamencie własnoręcznym*, „Rejent” Nr 3/1993
280. Szpunar A., *Głosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 14 lipca 1998 r., III CKN 578/97, OSP 1999 nr 4, poz. 85*

281. Szpunar A., *O skutkach prawnych stwierdzenia nabycia spadku*, [w:] A. Oleszko (red.), *Księga Pamiątkowa. i Kongres Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej*, Kluczbork 1994
282. Szpunar A., *Zmiana postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku*, „Przeгляд Sądowy” Nr 9/2002
283. Szreder M., *Losowe i nielosowe próby w badaniach statystycznych*, „Przeгляд Statystyczny” Nr 4/2010
284. Szytk R. (red.), *II Kongres Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej (Referaty i opracowania)*, Poznań – Kluczbork 1999
285. Szytk R., *Czynności notarialne w obrocie prywatnym międzynarodowym*, „Rejent” Nr 7-8/2001
286. Szytk R., *Odmowa dokonania czynności notarialnej*, „Rejent” Nr 3/1991
287. Szytk R., *Rola notariatu w przeobrażeniach gospodarczych jako gwarancja bezpieczeństwa obrotu cywilnego*, „Rejent” Nr 4/1995
288. Szytk R., *Testament notarialny*, [w:] R. Szytk (red.), *II Kongres Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej (Referaty i opracowania)*, Poznań – Kluczbork 1999
289. Szuniewicz M., *Ochrona bezpieczeństwa państwa jako przesłanka ograniczenia praw i wolności jednostki w świetle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2016
290. Śmiałek P., *Wady oświadczenia woli a ważność testamentu*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury”, Zeszyt 3 (35)/2019
291. Środa M., *Edukacja etyczna a etyka zawodowa*, [w:] H. Izdebski, P. Skuczyński (red.), *Edukacja etyczna prawników - cele i metody. Materiały z konferencji 8 czerwca 2009 r.*, Warszawa 2009
292. Świątłowski A.R., *Obawa rychłej śmierci jako przesłanka testamentu ustnego*, „Monitor Prawniczy” Nr 3/1993
293. Świrgoń-Skok R., *Wpływ nowych technologii na zagadnienie form testamentu w polskim prawie spadkowym*, "Zeszyty Prawnicze" Nr 19.1/2019
294. Śwital P., *Podpis elektroniczny – wybrane aspekty prawne*, *Studenckie Zeszyty Naukowe* Nr 23/2013
295. Świtka J., Kuć M., Gozdór G. (red.), *Spoleczno-moralna potrzeba bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Lublin 2007

296. Tkaczyński A., *Rejestry Notarialne w Polsce – teraźniejszość i przyszłość*, [w:] M.Sadowski (red.), *Acta Erasiana VI. Ze studiów nad prawem, administracją i ekonomią*, Wrocław 2014
297. Tokarczyk R., *Etyka prawnicza*, Warszawa 2006
298. Tomala I., *Uczciwość i rzetelność w zawodzie prawnika*, „Logos i Ethos” Nr 1/2019
299. Truskiewicz Z., *Uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia*, „Przegląd Sądowy” Nr 7-8/2010
300. Trzaskowski R., *Nieważność czynności prawnej dokonanej w formie aktu notarialnego*, „Prawo w działaniu. Sprawy cywilne” Nr 12/2012
301. Turłukowski J., *Sporządzenie testamentu w praktyce*, Warszawa 2009
302. Tyrała P., *Sekuritologia – Bezpieczeństwo kompleksowe*, Rzeszów 2011
303. Tyrała P., *Zarządzanie kryzysowe*, Toruń 2006
304. Wąglowski P., *Ochrona dóbr osobistych i danych osobowych*, Warszawa 2009
305. Waszczuk J., *Szczególne formy testamentu w prawie włoskim*, „Zeszyty Prawnicze UKSW”, Nr 7.1/2007
306. Wilk M. (red.), *Podatki w praktyce notarialnej*, Łódź 2017
307. Willis S., *The Short Oxford English Dictionary on Historical Principles*, Londyn 2002
308. Witczak H., *O skutkach wydziedziczenia w kontekście przesłanek nabycia spadku* [w:] J. Przyłębska (red.), *Państwo - konstytucja - prawo : księga pamiątkowa poświęcona sędziemu Trybunału Konstytucyjnego profesorowi Henrykowi Ciochowi*, Warszawa 2018
309. Witczak H., *Wylączenie od dziedziczenia na mocy orzeczenia sądu*, Warszawa 2013
310. Witwicki W., *Pogadanki obyczajowe*, Warszawa 1957
311. Wolak G., *Testament a znaleźne. Glosa do wyroku SN z dnia 27 czerwca 2007 r., II CSK 121/07*, „Edukacja Prawnicza” Nr 3/2013
312. Wolak G., *Umowa zrzeczenia się dziedziczenia w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 2016
313. Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2001
314. Wołodkiewicz W., Zabłocka M., *Prawo rzymskie. Instytucje*, Warszawa 2009

315. Wójcik S., *Rola notariusza w sprawach spadkowych (na przykładzie testamentu notarialnego)*, „Rejent” Nr 4-5/1996
316. Wójcik S., *Rola notariusza w sprawach spadkowych*, „Rejent” Nr 4-5/1996
317. Wronkowska S., Zieliński M. (red.), *Szkice z teorii prawa i szczegółowych nauk prawnych*, Poznań 1990
318. Wronkowska S., Zieliński M., Ziemiński Z., *„Zasady prawa” w perspektywie teorii prawa oraz szczegółowych nauk prawnych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” Nr 36/ 1974, z. 2
319. Wronkowska S., Zieliński M., Ziemiński Z., *Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1974
320. Wronkowska S., Ziemiński Z., *Zarys teorii prawa*, Poznań 1991
321. Wróbel M., *Główne założenia projektu Kodeksu cywilnego*, „Monitor Prawniczy” Nr 13/2007
322. Wysocka J. A., *Projekt jednolitego międzynarodowego prawa spadkowego państw Unii Europejskiej*, KPP Nr 1/2010
323. Wysocka-Bar A., *Prawo właściwe dla dziedziczenia według unijnego rozporządzenia dotyczącego spraw spadkowych*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” z. 4/2012
324. Załucki M. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Legalis 2019
325. Załucki M., *Kierunek zmian przepisów o formie testamentu w dobie nowych technologii na przykładzie Szwajcarii*, „Białostockie Studia Prawnicze” Nr 4/2017, vol. 22
326. Załucki M., *Ku jednolitemu prawu spadkowemu w Europie, Zielona Księga Komisji Wspólnot Europejskich o dziedziczeniu i testamentach*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego Europejskiego Porównawczego” Nr 1/2009
327. Załucki M., *Ustanowienie fundacji w testamencie*, „Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej” Nr 1/2013
328. Załucki M., *Videotestament Prawo spadkowe wobec nowych technologii*, Warszawa 2018
329. Załucki M., *Współczesne tendencje rozwoju dziedziczenia testamentowego – czyli nie tylko o potrzebie wprowadzenia videotestamentu do nowego kodeksu cywilnego*, Roczniki Nauk Prawnych, Tom XXII, numer 2, Lublin 2012
330. Zięba R., *Kategoria Bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, [w:] D. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, Warszawa 1997

331. Zoll F., *Na marginesie projektu prawa rzeczowego. Zasada wpisu a posiadanie prawne*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” Nr 1/1938
332. Żywicki W., *Testamenty ustne w świetle orzecznictwa*, „Nowe Prawo” Nr 1/1971

Akty prawne:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483, z późn. zm.)
2. Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 22 lipca 1952 r. (Dz.U. z 1952 r. Nr 33, poz. 232 ze zm.)
3. Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (Dz.U. UE C 321 E/66 z 29.12.2006)
4. Konwencja dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej podpisana w Hadze dnia 18 października 1907 r. (Dz.U. z 1927 r. Nr 21, poz. 161)
5. Konwencje o ochronie ofiar wojny podpisane w Genewie dnia 12 sierpnia 1949 roku, (Dz.U. z 1956 r. Nr 38, poz. 171 zał., ze zm.)
6. Konwencja o stworzeniu systemu rejestracji testamentów z dnia 16 maja 1972 r., Council of Europe, European Treaty Series - No.77
7. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka - Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 217 A (III) przyjęta i proklamowana w dniu 10 grudnia 1948 r.
8. Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. 1993 nr 61 poz. 284)
9. Ustawa z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1132)
10. Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r. poz. 1311)
11. Ustawa z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 2070)
12. Ustawa z dnia 18 września 2001 r. Kodeks morski (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 2175)

13. Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 o Krajowym Rejestrze Sądowym (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 112)
14. Ustawa z dnia 24 maja 2000 r. o Krajowym Rejestrze Karnym (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1709)
15. Ustawa z dnia 24 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 2278)
16. Ustawa z dnia 24 sierpnia 2007 r. o zmianie ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2007 Nr 181, poz. 1287)
17. Ustawa z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1043)
18. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o ofercie publicznej i warunkach wprowadzania instrumentów finansowych do zorganizowanego systemu obrotu oraz o spółkach publicznych (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1983)
19. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz. U. Nr 133, poz. 883)
20. Ustawa z dnia 5 lipca 2018 r. o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej i innych ułatwieniach związanych z sukcesją przedsiębiorstw (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 170)
21. Ustawa z dnia 5 września 2016 r. o usługach zaufania oraz identyfikacji elektronicznej (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1797)
22. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1444)
23. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 534)
24. Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. o Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej i Punkcie Informacji dla Przedsiębiorcy (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 2296).
25. Ustawa z 27 lipca 2005 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 2183 ze zm.)
26. Ustawa z 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 2167)
27. Ustawa z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1781)
28. Ustawa z dnia 12 lutego 2010 r. o zmianie ustawy o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2010 r. nr 40, poz. 230).

29. Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. - Prawo o notariacie (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1192)
30. Ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r o spółdzielniach mieszkaniowych, (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1208)
31. Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych, (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1526)
32. Ustawa z dnia 16 lipca 2004 r. - Prawo telekomunikacyjne (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 576)
33. Ustawa z dnia 16 listopada 2006 r. o opłacie skarbowej (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1923)
34. Ustawa z dnia 16 września 2011 o ochronie praw nabywcy lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinnego (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1445)
35. Ustawa z dnia 17 marca 1933 r. i rozporządzeniach ostatniej woli osób wojskowych (Dz. U. Nr 31, poz. 262, ze zm.),
36. Ustawa z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2011, nr 85, poz. 458).
37. Ustawa z dnia 18 września 2001r. o podpisie elektronicznym (Dz. U. Nr 130, Poz.1450)
38. Ustawa z dnia 20 czerwca 2002 r. o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta (Dz. U. Nr 113, poz. 984 z późn. zm.)
39. Ustawa z dnia 20 lipca 2017 r. Prawo wodne, (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 624)
40. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami, (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1899)
41. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1740).
42. Ustawa z dnia 23 sierpnia 1996 roku o zmianie ustawy Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 114, poz. 542)
43. Ustawa z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali, (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1048)
44. Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej – w związku z reformą ustrojową państwa (Dz. U. Nr 106, poz. 668 z późn. zm.),
45. Ustawa z dnia 24 maja 1989 r. - Prawo o notariacie (Dz.U. Nr 33, poz. 176 ze zm.)

46. Ustawa z dnia 24 sierpnia 2007 r. o zmianie ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 181, poz. 1287)
47. Ustawa z dnia 25 maja 1951 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. z 1963 r. Nr 19, poz. 106 ze zm.)
48. Ustawa z dnia 26 stycznia 2018 r. o zmianie ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U.2018 poz. 398).
49. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych, (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 580)
50. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 741)
51. Ustawa z dnia 28 kwietnia 1936 r. - Prawo wekslowe (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 160).
52. Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 755)
53. Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. - Prawo o aktach stanu cywilnego (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 709)
54. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 328)
55. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Ordynacja podatkowa (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1540)
56. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1540)
57. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1896)
58. Ustawa z dnia 29 września 1986 r. - Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. 1986 Nr 36, poz. 180)
59. Ustawa z dnia 3 lipca 2002 r. Prawo lotnicze (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1970)
60. Ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, (Dz.U. 2019 poz. 1469)
61. Ustawa z dnia 4 lutego 1950 r. o powszechnym obowiązku wojskowym (Dz.U. z 1950 r. Nr 6, poz. 56 ze zm.)
62. Ustawa z dnia 6 grudnia 1996 r., o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 2017)

63. Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 2204)
64. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1372)
65. Ustawa z dnia 9 kwietnia 1938 r. o powszechnym obowiązku wojskowym (Dz.U. z 1938 r. Nr 25, poz. 220 ze zm.).
66. Ustawa z dnia 9 września 2000 r. o podatku od czynności cywilnoprawnych (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 815)
67. Ustawa dnia 23 maja 1924 r. o powszechnym obowiązku wojskowym (Dz.U. 1924 nr 61 poz. 609)
68. Dekret z dnia 8 października 1946 r. Prawo spadkowe (Dz. U. Nr 60, poz. 328, ze zm.)
69. Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie Zielonej księgi nt. prawa spadkowego i testamentów, (Dz.U.UE.C.2006.28.1)
70. Powszechny Austriacki Kodeks Cywilny z 1811 (JGS 1811/946)
71. Program Haski: Wzmacnianie wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości w Unii Europejskiej, (Dz. U. UE 2005/C 53/01 z 3 marca 2005)
72. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 27 października 1933 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. z 1933, Nr 84 poz. 609 ze zm.)
73. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości dnia 28 czerwca 2004 r. w sprawie maksymalnych stawek taksy notarialnej (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 170)
74. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 2046).
75. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 kwietnia 1991 r. w sprawie trybu wykonywania nadzoru nad działalnością notariuszy i organów samorządu notarialnego (Dz.U. z 1991 r., Nr 42, poz.188)
76. Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE ((Dz. Urz. UE L 119 z 4 maja 2016, str. 1, z późn. zm.)
77. Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 19 czerwca 1984 r. w sprawie dokumentów stwierdzających tożsamość (Dz.U. z 1984 r. Nr 32, poz. 175 ze zm.),

78. Rozporządzenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 marca 2004 r. w sprawie sposobów rozpowszechniania sygnałów czasu urzędowego i uniwersalnego czasu koordynowanego UTC(PL) (Dz. U. z 2004 r. Nr 56, poz. 548),
79. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 56).
80. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości dnia 12 kwietnia 1991 r. w sprawie prowadzenia ksiąg notarialnych oraz przekazywania na przechowanie dokumentów sądom rejonowym (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 2039)
81. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 września 2016 r. w sprawie sposobu uiszczania i wysokości opłat za wpisy dokonywane w rejestrze spadkowym przez notariusza albo sąd (Dz.U. z 2016 r. poz. 1420).
82. Rozporządzenie Ministra Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej z dnia 7 sierpnia 2013 r. w sprawie wykszolenia i kwalifikacji członków załóg statków morskich (Dz.U. z 2013 r. poz. 937).
83. Rozporządzenie Ministra Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej z dnia 6 czerwca 2013 r. w sprawie rejestru cywilnych statków powietrznych oraz znaków i napisów na statkach powietrznych wpisanych do tego rejestru (Dz. U. z 2015 r. poz. 1617).
84. Rozporządzenie Rady (EWG) Nr 613/91 z 4 marca 1991 r. w sprawie transferu statków z jednego rejestru do drugiego wewnątrz Wspólnoty (Dz.Urz. WE L 68 z 15 marca 1991 r., z późn. zm.)
85. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 kwietnia 2002 r. w sprawie utworzenia, organizacji i trybu działania Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1741)
86. Rozporządzenie z dnia 30 stycznia 1965 r. w sprawie testamentów wojskowych (Dz.U. 1965 Nr 7, poz. 38)
87. Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego (Dz.Urz. UE L z 2012 r., poz. 107)

88. Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 910/2014 z dnia 23 lipca 2014 r. w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym oraz uchylające dyrektywę 1999/93/WE (Dz. Urz. UE L 257/73 z 28 kwietnia 2014)
89. Uchwała Krajowej Rady Notarialnej Nr 19 z późniejszymi zmianami z dnia 12 grudnia 1997 r., Kodeks Etyki Zawodowej Notariusza
90. Uchwała Krajowej Rady Notarialnej Nr VII/46/2011 z dnia 4 czerwca 2011 w sprawie utworzenia rejestru testamentów i zasad jego funkcjonowania
91. Uchwała Krajowej Rady Notarialnej nr VII/82/2011 z dnia 19 listopada 2011 r. w sprawie zmiany uchwały nr VII/46/2011 Krajowej Rady Notarialnej z dnia 4 czerwca 2011 r. w sprawie utworzenia rejestru testamentów i zasad jego funkcjonowania.
92. Uchwała Krajowej Rady Notarialnej nr VII/89/2011 z dnia 16 grudnia 2011 r. w sprawie utworzenia spółki z ograniczoną odpowiedzialnością
93. Uchwała Krajowej Rady Notarialnej z dnia 24 listopada 2006 r. Nr VI/78/2006 w sprawie opinii o projekcie ustawy o zmianie ustawy - Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw
94. Uchwała Krajowej Rady Radców Prawnych Nr 144/VII/2010 z dnia 17 września 2010 r. w sprawie wysokości opłat związanych z wpisem na listę radców prawnych, listę aplikantów radcowskich i listę prawników zagranicznych.
95. Uchwała Zarządu Głównego Stowarzyszenia Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej Nr 63/VIII/2018 z dnia 30 sierpnia 2018 r., w sprawie zaopiniowania projektu ustawy o zmianie ustawy - Prawo o notariacie oraz ustawy - Prawo konsularne
96. Zalecenia kierunkowe SN z dnia 9 czerwca 1976 r., III CZP 46/75, OSN 1976, Nr 9, poz. 184
97. Zarządzenie Nr 5/2011 Prezesa Krajowej Rady Notarialnej z dnia 16 września 2011 r., ustalające Regulamin świadczenia przez Krajową Radę Notarialną usług w zakresie zapewnienia użytkownikom dostępu do rejestrów notarialnych, dokonywania wpisów w tych rejestrach i uzyskiwania wynikających z nich informacji
98. Uchwała Krajowej Rady Notarialnej Nr IX/6/2017 z dnia 27 stycznia 2017 r. w sprawie Regulaminu świadczenia przez Krajową Radę Notarialną usług w zakresie zapewnienia radom izb notarialnych i prawnikom samorządu nota-

rialnego oraz notariuszom i ich zastępczo dostępu do Rejestrów Notarialnych, dokonywania wpisów w tych rejestrach i uzyskiwania wynikających z nich informacji

99. Uchwała Krajowej Rady Notarialnej z 27 stycznia 2017 r. Nr IX/4/2017 w sprawie Regulaminu świadczenia przez Krajową Radę Notarialną usług w zakresie zapewnienia użytkownikom publicznym dostępu do Rejestru Spadkowego i uzyskiwania wynikających z niego informacji
100. Uchwała Krajowej Rady Notarialnej z 27 stycznia 2017 r. Nr IX/5/2017 w sprawie Regulaminu świadczenia przez Krajową Radę Notarialną usług w zakresie zapewnienia prezesom sądów oraz osobom przez nich wyznaczonym dostępu do Rejestrów Notarialnych i uzyskiwania wynikających z nich informacji
101. Uchwała Krajowej Rady Notarialnej z 27 stycznia 2017 r. Nr IX/6/2017 w sprawie Regulaminu świadczenia przez Krajową Radę Notarialną usług w zakresie zapewnienia radom izb notarialnych i pracownikom samorządu notarialnego oraz notariuszom i ich zastępczo dostępu do Rejestrów Notarialnych, dokonywania wpisów w tych rejestrach i uzyskiwania wynikających z nich informacji

Orzecznictwo:

1. Orzeczenie SN z dnia 1 kwietnia 1955 r., sygn. akt IV CR 2001/54, Legalis nr 212617
2. Orzeczenie SN z dnia 30 listopada 1960 r., sygn. akt II CR 917/60, LEX nr 1632914
3. Orzeczenie SN z dnia 6 sierpnia 1958 r., sygn. akt I CR 512/58, OSPiKA 1960, nr 2, poz. 37
4. Postanowienie SA w Katowicach z dnia 26 marca 2014 r., sygn. akt II AKz 170/14, LEX nr 1487463
5. Postanowienie SA w Krakowie z dnia 16 czerwca 2010 r., sygn.akt II AKz 198/10, Legalis nr 287215
6. Postanowienie SN z dnia 11 marca 2009 r., sygn. akt I CSK 321/08, Legalis nr 244051

7. Postanowienie SN z dnia 25 lipca 2003 r., sygn. akt V CK 120/02, Legalis nr 61014
8. Postanowienie SN z dnia 8 czerwca 2000 r., sygn. akt V CKN 53/00, Legalis nr 47862
9. Postanowienie SN z dnia 8 lutego 2006 r., sygn. akt II CSK 128/05, Legalis nr 97968
10. Postanowienie SN z dnia 12 marca 2013 roku, sygn. akt SDI 3/13, LEX nr 1418779
11. Postanowienie SN z dnia 13 maja 1999 r., sygn. akt III CKN 231/98, Legalis nr 44662
12. Postanowienie SN z dnia 22 stycznia 1974 r., sygn. akt III CRN 326/73, Legalis nr 17694
13. Postanowienie SN z dnia 30 czerwca 1972 r., sygn. akt i CR 403/72, Legalis nr 16359
14. Postanowienie SN w uzasadnieniu postanowienia z dnia 6 czerwca 2007 r., sygn. akt III CSK 19/07, niepubl.
15. Postanowienie SN z dnia 12 kwietnia 2002 r., sygn. akt I CKN 1457/99, Legalis nr 157864
16. Postanowienie SN z dnia 13 lutego 1997 r., sygn. akt I CKN 79/96, Legalis nr 30673
17. Postanowienie SN z dnia 14 stycznia 1982 r., sygn. akt III CRN 169/81, Legalis nr 22935.
18. Postanowienie SN z dnia 15 kwietnia 2003 r., sygn. akt V CK 9/02, Legalis nr 79778
19. Postanowienie SN z dnia 24 czerwca 1974 r., sygn. akt III CRN 118/74, Legalis nr 18114
20. Postanowienie SN z dnia 27 kwietnia 2001 r., sygn. akt III CKN 396/00, Legalis nr 157877
21. Postanowienie SN z dnia 10 listopada 1971 r., sygn. akt III CRN 319/71, Legalis nr 15798
22. Postanowienie SN z dnia 10 maja 1966 r., sygn. akt, II CR 205/66, Legalis nr 12668
23. Postanowienie SN z dnia 11 lipca 2002 r., sygn. akt IV CO 7/02, OSP 2004, Nr 5, poz. 59

24. Postanowienie SN z dnia 12 maja 2017 r., sygn. akt III CZ 15/17, Legalis nr 1629204
25. Postanowienie SN z dnia 12 stycznia 2007 r., sygn. akt IV CSK 257/06, Legalis nr 172008
26. Postanowienie SN z dnia 12 stycznia 2007 r., sygn. akt IV CSK 257/06, Legalis nr 172008
27. Postanowienie SN z dnia 13 października 2004 r., sygn. akt III CK 82/03, LEX nr 589986
28. Postanowienie SN z dnia 16 kwietnia 1999 r., sygn. akt II CKN 255/98, OSNC 1999, nr 11, poz. 194
29. Postanowienie SN z dnia 17 lutego 2004 r., sygn. akt III CK 328/02, LEX nr 602713
30. Postanowienie SN z dnia 17 marca 2004 r., sygn. akt II CK 67/03, Legalis nr 123608
31. Postanowienie SN z dnia 2 kwietnia 1998 r., sygn. akt I CKU 16/98, Legalis nr 117893
32. Postanowienie SN z dnia 20 grudnia 2016 r., sygn. akt V KK 316/16, Legalis nr 1546893
33. Postanowienie SN z dnia 20 lipca 2005 r., sygn. akt II CK 2/05, Legalis nr 69677
34. Postanowienie SN z dnia 20 marca 2018 r., V CSK 492/17, Legalis nr 1781971
35. Postanowienie SN z dnia 27 kwietnia 2001 r., III CKN 396/00, Legalis nr 157877
36. Postanowienie SN z dnia 27 lutego 1998 r., sygn. akt II CKU 151/97, Legalis nr 117908 Postanowienie SN z dnia 13 lutego 1997 r., sygn. akt I CKN 79/96, Legalis nr 30673 Postanowienie SN z dnia 8 czerwca 2000 r., sygn. akt V CKN 53/00, Legalis nr 47862 Uchwała SN z dnia 22 marca 1982 r., sygn. akt III CZP 5/82, Legalis nr 23044
37. Postanowienie SN z dnia 29 czerwca 2016 r., sygn. akt SDI 16/16, Legalis nr 1482696.
38. Postanowienie SN z dnia 29 listopada 1977 r., sygn. akt IV CR 494/77, Legalis nr 324982
39. Postanowienie SN z dnia 29 października 2014 r., sygn. akt SDI 28/14, Legalis nr 1765474

40. Postanowienie SN z dnia 4 czerwca 2000 r., sygn. akt II CKN 740/98, LEX nr 1425655
41. Postanowienie SN z dnia 6 sierpnia 2015 r., sygn. akt V CSK 635/14, Legalis nr 1337788
42. Postanowienie SN z dnia 8 lutego 2000 r., sygn. akt I CKN 408/98, LEX nr 50854
43. Postanowienie SN z dnia 8 października 2004 r., sygn. akt V CK 184/04, Legalis nr 80181
44. Postanowienie SN z dnia 9 marca 2005 r., sygn. akt II CK 478/04, Legalis nr 68581
45. Postanowienie SN z dnia 8 lutego 2006 r., sygn. akt II CSK 128/05, LEX nr 192038;
46. Postanowienie SO w Sieradzu z dnia 15 stycznia 2020 r., sygn. akt I Ca 20/20, Legalis nr 2279129
47. Uchwała SN (7) z dnia 22 marca 1971 r., sygn. akt III CZP 91/70, Legalis nr 15293
48. Uchwała SN (7) z dnia 13 listopada 1992 r., sygn. akt III CZP 120/92, Legalis nr 27874
49. Uchwała SN (7) z dnia 23 listopada 2001 r., sygn. akt III CZP 54/01, Legalis nr 51113
50. Uchwała SN (7) z dnia 23 października 1992 r., sygn. akt III CZP 90/92, Legalis nr 27853
51. Uchwała SN (7) z dnia 27 września 1991 r., sygn. akt III CZP 61/91, OSNCP 1992, Nr 4, poz. 49
52. Uchwała SN (7) z dnia 28 kwietnia 1973 r., sygn. akt III CZP 78/72, Legalis nr 17109
53. Uchwała SN (7) z dnia 29 października 1959 r., sygn. akt i C 23/59, OSN 1960, Nr 3, poz. 63
54. Uchwała SN (7) z dnia 5 czerwca 1992 r. III CZP 41/92, Legalis nr 27723
55. Uchwała SN (7) z dnia 9 lutego 1974 r., sygn. akt III CZP 64/73, OSNCP 1974, Nr 7–8, poz. 121
56. Uchwała SN (7) z dnia 31 listopada 1992 r., sygn. akt III CZP 120/92, OSNC 1993, nr 3, poz. 26

57. Uchwała SN z dnia 2 grudnia 1994 r., sygn. akt III CZP 152/94, Legalis nr 28991
58. Uchwała SN z dnia 30 września 1971 r., sygn. akt III CZP 56/71, Legalis nr 15712
59. Uchwała SN z dnia 25 czerwca 2003 r., sygn.akt III CZP 14/03, OSNC 2004, Nr 7–8, poz. 106
60. Uchwała SN z dnia 13 grudnia 2013 r., sygn. akt III CZP 79/13, Legalis nr 742138.
61. Uchwała SN z dnia 17 listopada 2009 r., sygn. akt III CZP 89/09, Legalis nr 176399
62. Uchwała SN z dnia 18 grudnia 2013 r., sygn. akt III CZP 82/13, Legalis nr 742173
63. Uchwała SN z dnia 22 marca 1982 r., sygn. akt III CZP 5/82, Legalis nr 23044
64. Uchwała SN z dnia 25 czerwca 2003 r., sygn. akt III CZP 14/03, Legalis nr 57083
65. Uchwała SN z dnia 26 lutego 1993 r., sygn. akt III CZP 24/92, Legalis nr 83031
66. Uchwała SN z dnia 27 kwietnia 1982 r., sygn. akt III CZP 15/82, Legalis nr 23115
67. Uchwała SN z dnia 29 maja 1987 r., sygn. akt III CZP 25/87, Legalis nr 25851
68. Uchwała SN z dnia 29 maja 1987 r., sygn. akt III CZP 25/87, OSNCP 1988, nr 9, poz. 117.
69. Uchwała SN z dnia 29 maja 1990 r., sygn. akt III CZP 29/90, OSNC 1990/12/150
70. Uchwała SN z dnia 5 czerwca 1992 r., sygn.. akt III CZP 41/92, Legalis nr 27723
71. Uchwała SN z dnia 7 lutego 2014 r., sygn. akt III CZP 95/13, Legalis nr 750482
72. Uchwała SN z dnia 7 stycznia 1992 r., III CZP 135/91, OSP 1993, nr 1, poz. 4
73. Wyrok NSA z dnia 18 października 2007 r., sygn. akt II GSK 182/07, Legalis nr 163222.
74. Wyrok NSA z dnia 2 sierpnia 2018 r., sygn. akt II GSK 2327/16, Legalis nr 1826359
75. Wyrok NSA z dnia 29 maja 2012 r., sygn. akt II GSK 504/11, Legalis nr 1723175

76. Wyrok NSA z dnia 5 lipca 2007 r., sygn. akt II GSK 116/07, Legalis nr 115542 ;
77. Wyrok NSA z dnia 8 czerwca 2011 r., sygn. akt II GSK 610/10, Legalis nr 392048
78. Wyrok NSA z dnia 9 marca 2017 r., sygn. akt II GSK 4934/16, Legalis nr 1723355
79. Wyrok SA w Białymstoku z dnia z 13 lutego 2014 r., sygn. akt I ACa 734/13, Legalis nr 992544
80. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 kwietnia 2016 r., sygn. akt II CSK 518/15, Legalis nr 1460794
81. Wyrok SN z dnia 14 lipca 1998 r., sygn. akt III CKN 578/97, Legalis nr 43010
82. Wyrok SN z dnia 17 listopada 2004 r., sygn. akt IV CK 229/04, Legalis nr 80189
83. Wyrok SN z dnia 17 marca 1967 r., sygn. akt i CR 370/66, Legalis nr 12997
84. Wyrok SN z dnia 18 listopada 2015 r., sygn. akt III CSK 16/15, Legalis nr 1399186
85. Wyrok SN z dnia 26 listopada 2014 r., sygn. akt SDI 35/14, Legalis nr 1157791
86. Wyrok SN z dnia 27 czerwca 2007 r., sygn. akt II CSK 121/07, Legalis nr 101987
87. Wyrok SN z dnia 3 kwietnia 2007, sygn. akt II UK 178/06, Legalis nr 99282
88. Wyrok SN z dnia 3 września 2009 r., sygn. akt I CSK 60/09, OSG 2010, Nr 10, poz. 70.
89. Wyrok SN z dnia 4 grudnia 2009 r., sygn. akt III CSK 54/09, Legalis nr 214589
90. Wyrok SO w Łodzi z dnia 23 stycznia 2018 r., sygn. akt III Ca 1666/17, Legalis nr 2068102
91. Wyrok SO w Szczecinie w uzasadnieniu wyroku z dnia z dnia 22 września 2005 r. (sygn. akt i ACa 264/05, LEX nr 279977)
92. Wyrok TK z dnia 10 grudnia 2003 r., sygn. akt K 49/01, Dz.U. 2003 nr 217 poz. 2142
93. Wyrok TK z dnia 18 lutego 2004 r., sygn. akt P 21/02, Dz. U. Nr 34, poz. 303
94. Wyrok TK z dnia 25 lutego 1999 r., sygn. akt K 23/98, OTK 1999, Nr 2, poz. 25
95. Wyrok TK z dnia 5 marca 2003 r., sygn. akt K 7/01, Dz.U. 2003 nr 44 poz. 390
96. Wyrok TK z dnia 6 marca 2012 r., sygn. akt K 15/08, Legalis nr 439994
97. Wyrok TK z dnia 7 lutego 2001 r., sygn. akt K 27/00, Legalis nr 49466

98. Wyrok TK z dnia 7 maja 2002 r., sygn. akt. SK 20/00, Dz.U. 2002 nr 66 poz. 611
99. Wyrok WSA w Gliwicach z dnia 14 czerwca 2017 r., sygn. akt II SA/Gl 321/17, Legalis nr 1618317
100. Wyrok WSA w Warszawie w wyroku z dnia 23 maja 2006 r., sygn. akt VI SA/Wa 569/06, Legalis nr 386113
101. Wyrok WSA w Warszawie w wyroku z dnia 26 lutego 2007 r., sygn. akt VI SA/Wa 2193/06, Legalis nr 281453
102. Wyrok WSA w Warszawie w wyroku z dnia 6 marca 2007 r., sygn. akt VI SA/Wa 2033/06, Legalis nr 272262
103. Wyrok WSA w Warszawie w wyroku z dnia 8 stycznia 2010 r., sygn. akt VI SA/Wa 1695/09, Legalis nr 248907
104. Wyrok WSA w Warszawie z dnia 26 lutego 2007 r., sygn. akt VI SA/Wa 2193/06, Legalis nr 281453
105. Wyrok WSA w Warszawie z dnia 7 marca 2017 r., sygn. akt VI SA/Wa 2359/16, Legalis nr 1630415
106. Wyrok WSA w Warszawie z dnia 8 stycznia 2010 r., sygn. akt VI SA/Wa 1695/09, Legalis nr 248907
107. Zalecenia kierunkowe SN z dnia 9 czerwca 1976 r., III CZP 46/75, OSN 1976, Nr 9, poz. 184
- 108.

Źródła internetowe

1. <http://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/748841,testament-ustny-do-likwidacji-ograniczony-zachowek-reforma-prawa-spadkowego.html>
2. <http://www.arert.eu/IMG/pdf/1-Participants-Allemagne-fr.pdf>
3. <http://www.arert.eu/IMG/pdf/2-participants-Varsovie-fr.pdf>
4. <http://www.arert.eu/IMG/pdf/3-Participants-bulgarie-fr.pdf>
5. <http://www.arert.eu/IMG/pdf/4-Participants-Portugal-fr.pdf>
6. <http://www.arert.eu/IMG/pdf/5-participants-slovenie-fr.pdf>
7. <http://www.arert.eu/IMG/pdf/6-Participants-lettonie-fr.pdf>
8. <http://www.arert.eu/IMG/pdf/actu-etat-des-lieux-2012-en.pdf>
9. <http://www.arert.eu/IMG/pdf/actu-etat-des-lieux-EN-3.pdf>

10. http://www.arert.eu/IMG/pdf/compte_rendu_au_portugal-en-2.pdf
11. http://www.arert.eu/IMG/pdf/compte_rendu_reunion_a_paris-en-v2-4.pdf
12. http://www.arert.eu/IMG/pdf/compte_rendu_reunion_a_riga-v2-en.pdf
13. <http://www.arert.eu/IMG/pdf/Dossier-Rapport-intermediaire-FR.pdf>
14. <http://www.arert.eu/IMG/pdf/etatdeslieux-2010-03-10-EN.pdf>
15. <http://www.arert.eu/IMG/pdf/rapport-final-en.pdf>,
16. <http://www.arert.eu/IMG/pdf/synthese-2014-10-31-en.pdf>
17. <http://www.arert.eu/Le-cofinancement-europeen-EN.html?lang=en>
18. http://www.cryptotech.com.pl/Produkty/CryptoCard_Graphite,content.html
19. http://www.inwl.pl/pobieranie/uchwala_1.pdf
20. http://www.notaries-of-europe.eu/plan2020/pdf/CNUE_Brochure2020_WEB_En.pdf
21. <http://www.rejestrnotarialne.pl/976/TESTAMENTY>
22. https://bip.krn.org.pl/5146/Rejestr_notarialne
23. <https://dcn-nieruchomosci.pl/z-dniem-5-pazdziernika-2011-roku-uruchomiony-zostanie-notarialny-rejestr-testamentow-nort/>
24. https://ec.europa.eu/justice/grants1/programmes-2014-2020/justice/index_en.htm.
25. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0154:FIN:PL:PDF>
26. <https://goldenmark.com/pl/mysaver/milion-zamoznych-polakow/>
27. <https://notariusze.waw.pl/baza-notariuszy/>
28. <https://pkw.gov.pl>
29. <https://pkw.gov.pl/aktualnosci/informacje/quottechnika-glosowaniaquot-educacyjno-informacyjny-spot-pkw>, dostęp z dnia 19 września 2020 r.)
30. <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/552253,abc-notarialnego-rejestru-testamentow.html>
31. <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/913673,ziobro-likwiduje-komisje-kodyfikacyjna-prawa-cywilnego.html>
32. <https://prod.ceidg.gov.pl/ceidg.cms.engine/?D;c8b9b696-8908-481a-9654-1a2a6473db98>
33. <https://rejestr-notarialne.pl/>
34. <https://rejestr-notarialne.pl/dane/dokumenty/KonwencjaBazylea.pdf>.
35. https://rejestr-notarialne.pl/dane/dokumenty/RN_Regulamin_notariusz.pdf

36. https://rejstry-notarialne.pl/dane/dokumenty/RN_Rodo_nort.pdf
37. https://rejstry-notarialne.pl/dane/dokumenty/RN_Rodo_sad.pdf
38. <https://sjp.pwn.pl/sjp/rychly;2518328.html>
39. <https://stat.gov.pl>
40. <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne-w-polsce-wyniki-badan-statystycznych-z-lat-2015-2019,1,13.html>
41. <https://tromil.pl/kampania-informacyjna-dotyczaca-przejscia-z-analogowego-nadawania-telewizji-na-cyfrowe/>
42. <https://www.arch.ms.gov.pl/pl/archiwum-informacji/news,3531,10,rusza-notarialny-rejestr-testamentow--minister.html>
43. <https://www.gdin.pl/notariat-na-swiecie/miedzynarodowa-unia-notariatu-uin/>
44. <https://www.gdin.pl/notariat-na-swiecie/rada-notariatow-unii-europejskiej-cnue/>
45. <https://www.krn.org.pl/plik/sysPlik/1406+&cd=2&hl=pl&ct=clnk&gl=pl>
46. <https://www.nia.org.pl/2018/01/30/podpis-elektroniczny-wazny-dla-farmaceutow-szczegoly-rodzaje-i-zastosowanie/>
47. <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/notarialny-rejestr-testamentow-obowiazkowy-tego-chcieliby,495791.html>
48. <https://www.prawo.pl/samorzad/testament-allograficzny-urzedowy-to-alternatywa-dla-testamentu,429745.html>
49. <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=3E0FFDAF>
50. <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=4C8B1C4E>
51. <https://www.siepomaga.pl/regulamin>
52. <https://www.tvp.info/49890886/cbos-programy-i-spoty-w-tv-najwazniejszymi-zrodlami-informacji-o-kandydatach-na-prezydenta-wieszwiecej>
53. <https://www.tvpparlament.pl/aktualnosci/rzad-rozszerza-kampanie-informacyjna-w-sprawie-koronawirusa/46837549>
54. <https://www.worldatlas.com/articles/who-are-the-observer-countries-of-the-united-nations.html>
55. <https://wybieramwybory.pl>
56. <https://wyborcza.biz/biznes/7,147582,22801657,testament-notarialny-i-rejestr.html>
57. <https://wybory.gov.pl>
58. <http://www.napisztestament.org.pl/>

59. <https://kirp.pl/wp-content/uploads/2017/11/2017-05-19-modelowa-zasada-niezaleznosci-prawnikow-przyjeta-na-sesji-plenarnej-ccbe-w-dniu-19.05.2017-r..pdf>

Spis obrazów

Obraz 1. Mapa członków i partnerów ARERT.....	163
Obraz 2. Państwa połączone Europejską Siecią Rejestrów Testamentów.....	170
Obraz 3. Wybór typu użytkownika w formularzy rejestracyjnym	201
Obraz 4. Dane użytkownika w formularzu rejestracyjnym	202
Obraz 5. Dane podmiotu w formularzu rejestracyjnym	202
Obraz 6. Nazwa użytkownika w formularzu rejestracyjnym	203
Obraz 7. Składanie podpisu elektronicznego.....	206
Obraz 8. Schemat rejestracji testamentu.....	210
Obraz 9. Potwierdzenie przetwarzania danych osobowych w NORT.....	217
Obraz 10. Formularz wpisu do NORT.....	223
Obraz 11. Wniosek o sprostowanie wpisu w Notarialnym Rejestrze Testamentów. ..	225
Obraz 12. Wniosek o wykreślenie wpisu w Notarialnym Rejestrze Testamentów	227
Obraz 13. Schemat kierowania zapytania do NORT.....	230
Obraz 14. Wniosek o przeszukanie NORT.....	230
Obraz 15. Formularz wyszukiwania wpisu.....	235
Obraz 16. Komunikat ostrzegawczy	235

Spis tabel

Tabela 1. Zwolnienie notariusza z obowiązku zachowania tajemnicy, składającego zeznania jako świadek przed sądem	41
Tabela 2. Typy użytkowników i ich funkcje	204
Tabela 3. Liczba zarejestrowanych testamentów w NORT	237
Tabela 4. Liczba sporządzonych testamentów notarialnych i procent zarejestrowanych w NORT.....	237
Tabela 5. Liczba zapytań o testamenty w NORT	238
Tabela 6. Liczba wykreślonych testamentów w NORT	239
Tabela 7. Płeć badanego	244
Tabela 8. Wiek badanego.....	245
Tabela 9. Województwo, w którym mieszka badany	245
Tabela 10. Miejsce zamieszkania badanego	247
Tabela 11. Stan cywilny badanego	247
Tabela 12. Wykształcenie badanego.....	248
Tabela 13. Posiadanie dzieci przez badanego.....	248
Tabela 14. Sporządzenie testamentu przez badanego.....	249
Tabela 15. Płeć testatora	249
Tabela 16. Wiek testatora	250
Tabela 17. Województwo, w którym mieszka testator	251
Tabela 18. Miejsce zamieszkania badanego	252
Tabela 19. Stan cywilny testatora	253
Tabela 20. Wykształcenie testatora	253
Tabela 21. Posiadanie dzieci przez testatorów	254
Tabela 22. Stan cywilny a posiadanie dzieci	254
Tabela 23. Liczba sporządzonych testamentów	255
Tabela 24. Forma sporządzonego testamentu	256
Tabela 25. Miejsce przechowywania testamentu	256
Tabela 26. Forma testamentu a miejsce przechowywania.....	257
Tabela 27. Wiedza spadkobierców o sporządzonym testamencie	258
Tabela 28. Wiedza innej osoby niż spadkobierca o sporządzonym testamencie.....	259
Tabela 29. Obawa respondentów o nieodnalezienie testamentu	259
Tabela 30. Obawa respondentów o sfałszowanie testamentu.....	260

Tabela 31. Szczegółowe dane dotyczące testamentów, wobec których istnieje obawa zniszczenia/sfalszowania/nieujawnienia.....	260
Tabela 32. Wiedza respondentów o możliwości zarejestrowania testamentu w NORT	261
Tabela 33. Skorzystanie z możliwości zarejestrowania testamentu w NORT	262
Tabela 34. Wyrażenie zgody na rejestrację testamentu w NORT, przez testatorów, którzy jeszcze jej nie dokonali.....	263
Tabela 35. Wiedza respondentów na temat zasad funkcjonowania NORT	264
Tabela 36. Odpowiedzi respondentów, którzy deklarowali, że posiadają wiedzę o możliwości zarejestrowania w NORT	265
Tabela 37 Rejestracja a bezpieczeństwo obrotu prawnego	266
Tabela 38. Obowiązkowa rejestracja testamentów	267
Tabela 39. Odpowiedzi na pytania po zapoznaniu się z notatką na temat NORT.....	268
Tabela 40. Zmiany w odpowiedziach respondentów po przeczytaniu notatki na temat NORT.....	269
Tabela 41. Zmiany w odpowiedziach niektórych ankietowanych.....	271
Tabela 42. Zamiar sporządzenia testamentu.....	272
Tabela 43. Liczba zaznaczonych powodów, dla których respondenci nie sporządzili testamentu	273
Tabela 44. Powody, dla których respondenci nie sporządzili testamentu	273
Tabela 45. Powody, dla których respondenci nie sporządzili testamentu a wiek.....	276
Tabela 46. Odpowiedzi respondentów na pytanie „Czy zamierza Pan/i sporządzić testament kiedykolwiek w przyszłości?”	281
Tabela 47. Płeć badanego, który zamierza w przyszłości sporządzić testament	281
Tabela 48. Wiek badanego, który zamierza w przyszłości sporządzić testament	282
Tabela 49. Województwo, w którym mieszka badany, mający zamiar w przyszłości sporządzić testament.....	283
Tabela 50. Miejsce zamieszkania badanego, który zamierza w przyszłości sporządzić testament	284
Tabela 51. Stan cywilny badanego, który zamierza w przyszłości sporządzić testament	285
Tabela 52. Wykształcenie badanego, który zamierza w przyszłości sporządzić testament	285

Tabela 53. Posiadanie dzieci przez badanego, który zamierza w przyszłości sporządzić testament	286
Tabela 54. Stan cywilny a posiadanie dzieci przez badanych, którzy zamierzają w przyszłości sporządzić testament	286
Tabela 55. Forma, w jakiej respondenci zamierzają sporządzić testament	287
Tabela 56. Planowane miejsce przechowywania testamentu	288
Tabela 57. Forma testamentu a miejsce przechowywania.....	289
Tabela 58. Zamiar poinformowania spadkobierców o sporządzonym testamencie	291
Tabela 59. Zamiar poinformowania zaufanej osoby o sporządzonym testamencie	291
Tabela 60. Obawa nieodnalezienia testamentu	292
Tabela 61. Obawa zniszczenia, sfalszowania, nieujawnienia testamentu	293
Tabela 62. Wiedza badanego o możliwości zarejestrowania testamentu w NORT	293
Tabela 63. Zgoda na rejestrację testamentu	294
Tabela 64. Powody, dla których badany nie skorzystałby z możliwości zarejestrowania testamentu w NORT	295
Tabela 65. Zasady funkcjonowania NORT	295
Tabela 66. Rejestracja a bezpieczeństwo obrotu prawnego	296
Tabela 67. Obowiązkowa rejestracja testamentów	297
Tabela 68. Odpowiedzi na pytania po zapoznaniu się z notatką na temat NORT	298
Tabela 69. Zmiany w odpowiedziach respondentów po przeczytaniu notatki na temat NORT.....	299
Tabela 70. Płeć badanego, który nie ma zamiaru sporządzić testamentu.....	301
Tabela 71. Wiek badanego, który nie ma zamiaru sporządzić testamentu	302
Tabela 72. Województwo, w którym mieszka badany, który nie ma zamiaru sporządzić testamentu	303
Tabela 73. Miejsce zamieszkania badanego, który nie ma zamiaru sporządzić testamentu	304
Tabela 74. Stan cywilny badanego, który nie ma zamiaru sporządzić testamentu.....	304
Tabela 75. Wykształcenie badanego, który nie ma zamiaru sporządzić testamentu	305
Tabela 76. Posiadanie dzieci przez badanego, który nie ma zamiaru sporządzić testamentu	306
Tabela 77. Powody, dla których respondenci nie mają zamiaru sporządzić testamentu	307

Tabela 78. Płeć badanego, który jeszcze nie wie czy sporządzi w przyszłości testament	309
Tabela 79. Wiek badanego, który jeszcze nie wie czy sporządzi w przyszłości testament	309
Tabela 80. Województwo, w którym mieszka badany, który jeszcze nie wie czy sporządzi w przyszłości testament	310
Tabela 81. Miejsce zamieszkania badanego, który jeszcze nie wie czy sporządzi w przyszłości testament	311
Tabela 82. Stan cywilny badanego, który jeszcze nie wie czy sporządzi w przyszłości testament	312
Tabela 83. Stan cywilny a posiadanie dzieci przez badanych, którzy jeszcze nie wiedzą czy sporządzą w przyszłości testament	313
Tabela 84. Wykształcenie badanego, który jeszcze nie wie czy sporządzi w przyszłości testament	313
Tabela 85. Zgoda na rejestrację testamentu	314
Tabela 86. Powody, dla których badany nie skorzystałby z możliwości zarejestrowania testamentu w NORT	314
Tabela 87. Zasady funkcjonowania NORT	315
Tabela 88. Rejestracja a bezpieczeństwo obrotu prawnego	316
Tabela 89. Obowiązkowa rejestracja testamentów	316
Tabela 90. Odpowiedzi na pytania po zapoznaniu się z notatką na temat NORT	318
Tabela 91. Zmiany w odpowiedziach respondentów po przeczytaniu notatki na temat NORT	319